

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANMARK I FEST OG GLÆDE

DANMARK I FEST OG GLÆDE

REDAKTION
JULIUS CLAUSEN
TORBEN KROGH

CHR. ERICHSENS FORLAG
MCMXXXV

DET HOFFENBERGSKE ETABLISSEMENT
KØBENHAVN

V BIND

TIDEN 1870–1914

FORFATTERE:

JOHAN SKJOLDBORG – OTTO RUNG
CARL MUUSMANN – CARL GANDRUP
GEORG NYGAARD – CARL ARCTANDER
GUSTAV HETSCH – RALF BUCH

JOHAN SKJOLDBORG

LANDSBY OG KØBSTAD

ENHVER Fest i et Folk har sin Rod i Virkeligheden. Ofte er den oprindelige Grund til Festen forsvunden af det almene Folks Bevidsthed. Men Festen holdes fremdeles, for saaledes plejer man at gøre.

Et Særkende i saa Henseende er den kendte Omstændighed, at man i et Vaabenhus i en Landsbykirke altid drejede sig til den ene Side og bøjede sit Hoved som i Ærbødighed for noget. Hvorfor det? Ja, det havde man glemt, indtil man ved en Istandsættelse af Kirken opdagede et Madonnabillede bag Kalken, det, der altsaa en Gang havde været Grunden til at vise Ærbødighed.

Med mange Skikke og festlige Foreteelser forholder det sig paa samme Maade.

Naar Talen imidlertid er om Folkets Fest og Glæde i moderne Forstand, saa kender vi Begrundelsen. Vi holder Grundlovsfest for det, at vi fik en politisk Frihedslov den 5. Juni 1849. Det ved vi, selv om mange ikke tænker videre dybt over det paa selve Dagen.

Vi kan heller ikke tale om Folkets Fester i nyere Tid uden at nævne, at det var Digteren ST. ST. BLICHER, der i 1839 første Gang stævnedes det danske Folk til Fest paa Himmelbjerg i Glæde over Indførelse af Stænderforsamlingerne og i Forstaaelse eller Fornemmelse af hele den gryende Vaartid, der dengang paa mange Maader dæmrede over vort Folk.

Himmelbjergfesterne blev Moder til alle senere Fester, hvor det almene Folk har samlet sig og fremdeles samler sig i Glæde og opbyggeligt Samvær med Taler, Sang og Musik.

Saa disse Himmelbjergfester, selv om de ikke blev gentaget

udover faa Aar, har vist sig frugtbare, Møde avlede Møde, Fest avlede Fest ogsaa ind i vore Dage.

Himmelbjergfesterne, der var som et Hejmdals-Løsen, der gjaldede om en ny Folketid, fortsattes først i de nationalt betonedede Fester paa Skamlingsbanke og andre Steder i Landet. Ja selv paa saa afsides en Plads som Bulbjerg norden for Limfjorden ude ved Jammerbugtens Kyst blev der holdt Folkefest 1840, 41 og 42.

Da Bulbjergfesterne vist ikke er kendt af ret mange, vil vi kikke lidt i Datidens lokale Blad, »Den Nord-Cimbriske Tilskuer, den kgl. allernaadigst privilegerede Avertissements Tidende«, — kort sagt »Thisted Amtsavis«.

En Indsender skriver den 30. Maj 1840 i dette Blad: »At ogsaa Sans for hvad der er alment og skønt under Tidens fremadskridende, demokratiske Folkeliv næres selv i Egne, der saavel hører til de af Naturen mindst begunstigede som i hvis isolerede og nøgne Beliggenhed Savnet af heldige Omgivelser haardt maa føles, derpaa frembyder den nordvestlige Del af Jylland et Eksempel. Efter en i saa Henseende fattet Idé er det nemlig bestemt, at der paa Bulbjerg i Vester Hanherred indtil videre, saafremt Forslaget maatte finde Bifald, hvert Aar i det mindre skulde holdes en Folkefest, og ifølge en derefter i dette Øjemed udstedt Indbydelse ere de fornødne Tilskud til en Bygnings Opførelse paa bemeldte Bulbjerg i denne Anledning af Omegnens Beboere tilvejebragt, og Bygningen for Tiden under Arbejde.«

Indsenderen omtaler det sjældne Sted med Skarreklit og den øde Egn med den vide Udsigt. Anledningen til Festens Afholdelse var ogsaa den, at det vilde være for besværligt at deltage i de projekterede Fester paa Himmelbjerget. Og her vil man ikke være mindre besjælet af Patriotismens sande Aand. Og man vil vide at opfatte en Forsamlings rette Betydning; og at saaledes Taler saavelsom Sange i denne Anledning ved Festerne vil finde Sted, derpaa tør vist gøres Regning.

Den første Fest 1840 var oprindelig bestemt at skulle holdes den 28. Juni, som var Kong Christian VIII's Kroningsdag, men den blev udsat til første Juli. Entreen blev nogle faa Mark, der skulde bruges til at dække Udgifterne. Adgangen var aaben for Folk af alle Stænder, og der vilde findes Beværtning, Musik og Fyrværkeri.

Festen refereredes saaledes i »Den Nord-Cimbriske Tilskuer«: »Til Festen paa Bulbjerg i Anledning af Kroningen havde i Onsdags over 300 Mennesker indfundet sig. En af Direktørerne for de aarlige Festiviteter paa Bulbjerg, Hr. Pastor Obel, Øsløs, aabnede Festlighederne med en Tale, hvori han tolkede Kroningens Vigtighed for Konge og Folk og i visse Maader indviede Bulbjerg til et Forsamlingssted en Gang om Aaret for Omegnens Beboere og enhver anden, der ønskede at deltage. Hr. Pastor la Cour, Pastor Haven og flere holdt ogsaa Tale i samme Anledning, og trede Sange forfattede af D'Herrer Pastorer Feld, Jacobsen og Dreyer bleve afsungne. Det ophøjede Kongepars Skaal udbragtes med den største Enthusiasme af alle Tilstedeværende under Kanonernes Torden. Et smukt Transparent var opført, hvori saas det kongelige Navnechiffer med en Krone over og underneden Retfærdighedens Emblem. Paa Bjerget selv var flere Telte med Spise- og Drikkevarer og andre Forfriskninger opslagne, og et stort Hus opbygget og indrettet med flere Bekvemmeligheder; her begyndte Dansen om Eftermiddagen. Man saa Damer og Herrer, Fruentimmere og Mandfolk af alle Stænder og fra andre fjerntliggende Egne af Jylland at danse i fredelig Endrægtighed ved Siden af hinanden. Om Aftenen begyndte uagtet det mindre gunstige og regnrige Vejr Fyrværkeriet, der i denne øde Landegn paa det høje Bulbjerg havde et meget picturesque Udseende, og det hele vilde have lignet en ophøjet Oase i den arabiske Sandørken. Festen continuerede til Kl. 4 om Morgenen, og alting aandede Liv, Munterhed og Glæde.«

Bulbjergfesten 1841 omfattede Tale og Sang, Musik og Fyrværkeri. Adgangen kostede 2 Mark. Vejret var ikke godt, det var Blæst og Regn, hvorfor Antallet var mindre end det foregaaende Aar. »Dog havde man den Glæde at se mange fra Aalborg, ja selv fra Sjælland. Og tvende her i Egnen sig opholdende Udlændinge — en Englænder og en Stettiner — bivaanede Festen.

I Salonen dansedes hele Natten igennem, der kun afbrødes ved Udførelsen af flere Sange og Toaster, og mange Taler blev afholdte, blandt andre af de fra forrige Fest hæderligen bekendte Folketalere Pastorerne la Cour og Feld; af nyere fremtraadte Candidatus philosophiæ og Landmand C. Hansen og Eksaminatus juris Bredstrup. I det hele havde alle de afholdte Taler og ud-

bragte Toaster en folkelig Karakter og tilkendegav den Tidens Aand, der under trofast Kærlighed til Kongen og Fædrelandet behersker det rolige, besindige og selvstændige, jyske Folk. Et Fyrværkeri blev afbrændt, og Festen continuerede til Kl. 6 næste Morgen.«

Festen 1842 havde egentlig samme Program, men skulde efter Annoncen afholdes for at højtidelig holde Kommunallovens Udgivelse (ved Forordning af 13. August 1841), og man forventede, »at enhver, der føler sig begejstret ved den nyttige Indretnings Stiftelse, vil med Taler og Sange forherlige Festen.«

Blicher vidste godt af Bulbjergfesterne at sige og gav dem sin Velsignelse i »Randers Avis« 1841: »De Dannemænd, som paa Bulbjerg ifjor havde samlet sig drevne af den gode Aand og især ville forny deres Bestræbelser til Folkelighedens kraftige Fremme — hilses og lykønskes herved — af »Himmelbjergpræsten«.

Aaret 1842 var Vejret godt nok, men Tilslutningen var ikke større. Det synes, at disse Fester paa Grund af Mangel paa fast Ledelse allerede havde tabt noget af Glansen. De Præster, der fra først af havde været de førende og holdt Hovedtalerne, holdt sig tilbage, i dette Aar talte kun Prokurator Toft. Men man dansede hele Natten igennem til Kl. 6 om Morgenen. Det ser ud, som Forlystelserne har taget Overhaand. Det beklages ogsaa i Avisen, der skriver, at en Folkefest uden aandelig Nydelse taber det interessanteste og gaar saa let tilbage til at blive — kun et Bal.

Dermed ophører Bulbjergfesterne. Huset paa Bjerget, der var muret af Limsten savet ud af Bjergets Side og bygget i store Forventninger, blev ikke vedligeholdt, hvorfor det efterhaanden faldt sammen, og Stenene forsvandt lidt efter lidt »saadan som det var Skik og Brug dér paa Egnen«, d. v. s. at bjergsomme Folk Tid efter anden forsynede sig med Stenene til eget Brug. —

Saaledes som det gik med Festerne paa Bulbjerg, er det siden gaaet adskillige Steder grundet paa manglende fast og overlegen Ledelse, for ringe Talere, for lidt Offervillie — saa man er bleven fristet til at imødekomme den underholdende Side, der betaler sig bedst, — i Stedet for hellere at opgive Festen.

Det er sikkert, at der er afholdt mangfoldige offentlige Folkemøder paa naturskønne Pladser, hvor Folk, unge og gamle mel-

lem hverandre, har samlet sig i Hundredvis og Tusindvis alene om Tale og Sang. Og naar de har spist deres medbragte Mad og tilbragt en lille Tid i hyggeligt Samvær atter er vendt hjem, enhver til sit.

Men det er ogsaa sikkert, at der manges Gang bag en Folkefest kun har ligget verdslige, ganske materielle Grunde fra Kroværtens og andre Næringsdrivendes Side, og man har set Kundgørelser med den Tilføjelse, at der er sørget for godt Bræddegulv, god Beværtning og andre Forlystelser, saa man haaber paa stor Pintsefest, Høstfest, Folkefest i stor Stil.

Der har været mange Overgange i Festerne. Og Forholdet mellem det aandelige Udbytte og Underholdningen har ikke altid været harmonisk afstemt, hvad der mange Gange har voldt Vanskeligheder og Bekymringer hos dem, der har følt Ansvaret.

Det kan jo nemlig ikke nægtes, at ved en virkelig Folkefest er det ikke alene det aandelige Udbytte, der har stor Betydning, men ogsaa Ungdommens Trang til at faa Luft for en naturlig Livsglæde har sin Ret. Hvad betyder ikke Dansen for de Unge, en pæn Dans i den grønne Skov, og Hornenes Klang mellem Træerne en skøn Sommerdag.

Men hver Gang, der er Røre i Folket om en Sag, en Idé, giver det sig Udslag i Møder og Fester.

Grundlovsfesterne har stæde været de holdbareste. Det er jo vor betydningsfuldeste folkelige Fest, Festen for vor Frihedslovs Tilblivelse. Altid synger vi paa den Dag Frihedens Lov og Pris.

Første Gang, jeg overværede en saadan, var jeg kun en lille Dreng, og det var ikke mange Aar efter 1849.

Festen fandt Sted hjemme paa Hannæs, paa Heden norden for Højbjerg ved Tømmerby Fjord i Nærheden af den fredlyste Gravplads med Bautasten — fra Vikingetiden.

En Mand fra Skadhauge nord i Hannæs trak min Fa'r til Side og sa'e til ham: Vil du sige noget, Niels, saa vil a ogsaa.

De talte lidt om det. Der var noget, der rørte sig hos dem, men de undsaa sig vel. Det blev da ikke til noget.

Der var ikke mange Mennesker til Stede og kun Mænd, ingen Kvinder. Der var nogle Ord, som ofte blev gentaget: Frihed, Folkefrihed, Grundloven. Nu er Bonden ogsaa fri. Mændene stod saa alvorlige og saa stille, som om de var i Kirke. Og jeg lagde Mærke til en gammel Bonde, der havde Taarer i Øjnene. Da

forstod jeg for første Gang rigtig, at Grundlov og Frihed var noget af den største Betydning for Menneskene. Den gamle Bonde havde selv gaaet til Hovarbejde paa Vesløsgaard, — og nu var han fri.

Der var ved det Møde ingen Musik, ingen festlig Ordning af nogen Slags. Der var kun et Par Dannebrogflag, der viftede saa skønne den fine Sommerdag. Og saa var der et kridhvidt Telt, hvor der kunde faas Kaffe.

Det hele var meget stilfærdigt og havde en forunderlig Uskyld over sig, noget sælsom festligt, næsten højtidsfuldt, der laa i Luften om os. —

Da Bondestanden omkr. 1870 viste sine Evner, sin Fremgang og Opgang ved Andels- og Højskolebevægelsen, holdtes der i Glæde derover og i Følelse af egen voksende Styrke mange Fester paa Landet, hvor man forventede en stor Tid for Bondestanden. Og man sang »Jeg er en simpel Bondemand« og »Frem Bondemand frem«. Frem i baade materiel og aandelig Henseende i Bondefællesskabet.

I Provisorieaarene i 1880erne var det særligt det politiske Element, der var fremtrædende. Folkefriheden var i Fare, i Angsten for at miste den holdt Bønderne sig tæt og trofast sammen. Mange vækkedes til Fællesskabet, og Frihedssange blev sungen med Begejstring.

Senere kom den ny Husmandsbevægelse, nyt Folkelag, ny Sange, ny Fester, stor Tilslutning.

Efter Parlamentarismens Sejr og henimod Verdenskrigens Udbrud var det, som Folkefesterne fornyede sig. Mange Steder holdt man faste, aarlige Fester med usædvanlig stor Tilslutning. Mange Steder var der nye Ordførere, ofte en socialdemokratisk Fører, en social Hjemstavnsdigter og en radikal Højskolemand. Der var et Tidspunkt, da jeg i Bladene læste, at der alene i Jylland, naar jeg talte de opgivne Deltagere sammen, en Sommersøndag var henved 100,000 til Sommerfest. Og det var endda kun de større Møder og Fester.

Samtidig var der Sammenkomster og Fest ud fra Højskolerne Kreds, og om Afholdssag, Fredssag, — alle »Sagerne«.

Efter Krigen opstod Valdemarsdagen, for vort Flag. Genforeringsfesterne om den Datter, der dybt begrædt var kommen

frelst tilbage. Rebildfesterne for danske Udvandrere i Forholdet til Moderlandet ...

Og saaledes vil det blive ved.

Fester og Møder er og vil stadig være Udtryk for Bevægelser i Folkets Liv, Illustrationer til Danmarks-Historien. —

Der fandtes ogsaa mindre, lokale Fester, der var til megen Morskab og Glæde. De knyttedes til en bestemt Gerning. Der var saaledes RAPS-GILDERNE. Rapsens Dyrkning ophørte vel nærmest i min Barndoms Begyndelse. De var festlige. Rapsen blev tærsket i Marken paa et Gulv af Bjælker omgivet af et mands-højt Sejldug, af 4—8 eller flere Karle. Der tærskedes til Musik af Violin og Klarinet. Og naar man skulde skynde sig eller vilde frembringe lidt Løjer, saa spillede Musikken i hurtig Takt, stærkere og stærkere Fart, mere og mere Grin, mens Sveden randt. Navnlig var der en Vals, som ved den Lejlighed blev meget brugt, men den kaldtes ogsaa: »Da Fanden sprang over æ Skudtørvs-pyt«. Det kan nok være, at Plejlene dansede. Om Aftenen eller Natten var der Bal paa Gaarden.

Til de lokale Fester hørte ogsaa de saakaldte KAAGE-BOJLER, der vist ikke fandtes i andre Egne end ved Limfjorden paa den lille Halvø Hannæs. Her boede de saakaldte Krejlere, der paa deres smaa Fartøjer, »Kaage« — fladbundede Dæksbaade forsynet med Kahyt — sejlede rundt i Limfjorden og »krejlede«, handlede med Trævarer, som de hentede i Himmelbjergskovene og med Hestekøretøj førte til Kvols ved Hjarbæk Fjord, hvor de havde lavet en Bro, de kunde lægge til. Og fra Kvols gik saa Farten rundt til Høkere og Købmænd for at afsætte Trævarer. Eller de tog til Uttrup ved N.-Sundby eller andre store Pottemagerier og købte Ladninger af Lerkar, Fade, Krukker, ogsaa Legetøj, Sparebøsser og smaa Hunde, som alt afsattes til Købmændene langs Limfjorden. Krejlerne handlede ogsaa med Lerpotter — »sorte Kar«.

Det var en Næringsvej, som var gaaet gennem flere Slægtled, en ganske god Forretning. Der var paa Hannæs saa mange af disse Krejler-Skipperne, og de boede saa tæt, hver paa sin Jordlod, at de befolkede en hel Vej, der efter dem fik Navn og kaldtes Skippergade, hvad den hedder endnu. Dette Krejlerliv var i Kraft i min Barndom og Ungdomstid.

Hvert Efteraar skulde Skipperne have deres Kaage halet op

paa Stranden for Vinteren. Det skete ved frivillig Hjælp. Men saa bagefter skulde Skipperen holde Gilde og Fest for dem, der havde hjulpet til. Det var »Kaage-bojler«, hvor der fandtes Mad og Drikke i Overflødighed, og hvor det gik livligt til. De var berømte.

Saa opstod der senere ved Aarhundredskiftet en ny Slags Fester, MALKERFESTER. Det var vist den udmærkede Redaktør Carl Hansens Idé. Den var opstaaet for at ære og løfte Malkepiger-nes Gerning til Anseelse, nu da det med Mejeridriftens Blomstring blev af yderste Vigtighed at faa malket rent.

Den første Malkerfest afholdtes i Skive den 9. September 1889. Det var Skive Mejeri, der holdt Festen til Ære for Malkerne. Gildet stod ved Pavillionen »Rosenhøj« i Krabbesholm Skov. Der var mødt ca. 150 Andelshavere, Koner og Malkepiger. Malkearbejdet pristes i Toner, Taler og Sange vekslende, Alvor og Gammen fulgtes ad. En af Sangene begyndte saaledes:

Den Malkepige synger
alt i det aarle Gry, —
hun synger om sin Kærest',
den gamle og den ny.

Før Sol staar op i Øster
er hendes Arbejdstid,
men sent i Kvæld tillige
vi skuer hendes Flid.

»Andelsbladet« skrev, at slige Malkerfester burde vist alle Mejerier arrangere. De behøver ikke at foraarsage store Udgifter, og en saadan Fest er et Udtryk for, at Andelshaverne værdsætter Malkernes Gerning.

Malkerfesten fortsattes ogsaa næste Aar paa »Rosenhøj«. Mejeriet gav gratis Mælk og 50 Kroner til Chokoladen.

Der blev ogsaa holdt Malkerfester andre Steder, baade i Østjylland og paa Sjælland. —

Men Nutidens Hovedfest holdes hvert Aar den 5. Juni, Festen for et folkeligt Frihedsliv, som det er udtrykt i vor Grundlov. Den er Hovedsøjlen i vor Festkreds. Dertil kommer de overlevende Støtte-Piller, paa den ene Side Vintertidens bundne Indendørsliv sluppet løs i Fastelavns kaade Løjer, og paa den anden Side Sommerens Fryd i de lyse Nætters Trylleri ved Sankte Hans.

Der er den Omstændighed ved FASTELAVN, at man længere Tid i Forvejen kan mærke, at den kommer. Stemningen melder

sig. Børnene tænker paa, at nu skal de snart ha' Fastelavnsboller. De Unge drømmer om Ringridning og Bal. De Gamle faar Ungdomsfornemmelser og glæder sig til en Afveksling paa de ensformige Dage, der let kan indtræffe under Alderens Vægt, og naar En er sat uden for den daglige, vanlige Virksomhed.

I det hele er Fastelavn jo en Tid, hvor det er tilladt at bryde de sædvanlige Regler, som ellers ligger fast. Man maa sige, hvad man vil, og »skabe sig«, som man har Lyst til. Og denne ejendommelige Fornemmelse af, at Baandene en kort Stund løsnes, giver Lettelse i Sindet.

Fastelavns Mandag gøres der i god Tid klar til ved Vejen at anbringe Ringene, som de galoperende Ryttere skal fange, den der faar flest bliver »Konge« for Aaret indtil næste Fastelavn.

Efterhaanden samles de Ridende paa Stedet, hvor det skal foregaa. Flere Dage i Forvejen har de unge Karle sikret sig en Hest og tænkt over hvordan de skal klæde sig ud. De unge Piger rundt i Gaardene hjælper til med at udstyre Rytterne, saa de kan blive rigtig pæne med Striber ned ad Bukserne og Stads

Fastelavnsløjer.

Tegning fra 1884.

paa Skuldrene, eller ogsaa udstaffere dem som komiske Figurer med Narrehue paa ... Ja, der er rigtignok meget at spekulere over. Og naar de unge Karle tænker paa, hvad der forestaar, drømmer en og anden nok om at blive »Konge«. Ja, hvorfor ikke?

Der er mange Tilskuere og mange morsomme Situationer. En har en Hest, der ikke vil løbe, en anden er det modsatte Tilfældet med, en Hest bliver sky, og en anden gør sig stædige, andre gaar flot igennem. Enhver af de Unge tager Sagen alvorligt, selv om det somtid gaar skævt for ham. De optræder jo for Folkets Øjne, der følger dem nøje. Tilskuernes levende Ansigter vidner om, hvor stor Interessen er. De holder godt ud, selv om Fødderne bliver kolde.

Naar Ringridningen er endt, begiver man sig med Kongen i Spidsen paa en Tur gennem Byen. Det er et broget Tog af udklædte unge Karle med Baand, Sløjfer og Besætning i alle Farver, mest rødt og hvidt. Det er paa vore Breddegrader noget usædvanligt. Der er godt Humør over hele Linien, det skal der være, det er enhvers Pligt at have det. De rider ind i enhver Gaard og holder ved ethvert Hus, hvor Manden staar udenfor med Flasken i Haanden og skænker, Konen staar ved Siden og byder Kager. De ser venligt til Rytterne og tænker vel paa dengang de selv var unge.

Jo flere Gaarde, der gæstes, des højere stiger Humøret hos de unge Karle, de bliver snart højroastede. Den brogede Skare farer paa de urolige Heste fra Gaard til Gaard som et Vejr gennem Gaden, de drager de Gamles Blik til sig, og Børnene følger i deres Spor.

Om Aftenen mødes Rytterne ved Fastelavnsballet, hvor de fortroligt svinger de raske Piger i Dansen. Det suser i Skørterne, og Støvet lægger sig over Violinens Streng.

SANKT HANS Aften samles de Unge ude i den fri Natur paa et højt Punkt her og et andet højt Punkt dér, og et tredje og et fjerde ... Hele Synsranden rundt tændes Blus ved Blus. Det er Baalfest, det ene Baal tændes, et enkelt andet slukkes. Baal taler til Baal, de straalere til hinanden, et Folk i Fællesskab, en Fest for Flammen i Ungdommens Bryst, for Lyset og Varmen og Livet, Haabet, Længslen og Drømmen.

GRUNDLOVSFESTER rundt omkring i Landet paa naturskønne Steder, i en Lund, en stor Have, en lille Skov, eller mellem brune Hedebanker ved en blaa Fjord.

ST. HANS BAAL PAA SKAGEN

MALERI AF P. S. KRØYER

I alle Købstæder er der ogsaa Møder den Dag. Dér er jo altid en Plantage, hvor Festen kan holdes, dér er Musikkorps, alt det Ydre ved en Fest er dér lettere tilgængeligt end paa Landet. Kl. 4 afmarcheres fra Byens Torv under Hornmusik med Vaabenbrødrene i Spidsen til Festpladsen, hvor Talerne holdes for Kongen, Fædrelandet og Grundloven.

Derefter hengiver man sig til Livets Glæder i Beværteltene og paa Dansegulvet. Og der slttes af med et straalende Fyrværkeri, der for mange er som et Glimt, en Aabenbaring fra en anden, en højere Verden.

Paa Landet er Midtpunktet ved Festen i højere Grad Talerne, ofte Præster, Højskoleforstandere, Folketalere, der fører Ordet om Kulturspørgsmaal, og Rigsdagsmænd, der taler om Politik. Her er — i al Fald i Provisorieaarene — Talen for Kongen sløjft, men der lyder kraftige Hurra for Grundloven og Folkefriheden.

Der var nemlig dengang en Afskygning, nærmere en Mod-sætning mellem By og Land. I Byen, selv i de mindre Købstæder, herskede en mere konservativ Tankegang og Tone, end Tilfældet var paa Landet.

Efterhaanden udjævnedes denne Forskel, og Købstadborgere og Bønder mødtes paa lige Fod i hver sin egen velforstaaede Interesse, hvad der gav sig Udtryk i Dyrskuerne, der blev til store Festdage. Paa den Dag, naar Landbefolkningen gæster Købstaden, modtages den af en flagsmykket By som et Velkommen til Venner. Og ved Fællesspisningen, naar Arbejdet ved Skuet er overstaaet, er Byens Borgmester og Repræsentanterne for Handel og Haandværk til Stede. Og der holdes mange Taler om, hvor højt By og Land gensidig elsker og beundrer hinanden.

Enkelte særligt fremtrædende Fester.

Mellem det politiske Systemskifte i 1901 og Verdenskrigen kom der et Tidsrum, hvor de store Folkefester paa Landet blomstrede i tiltagende Grad, navnlig i de rolige, gode Aar før Krigen. De voksede i Tilslutning fra det almene Folk og fornyede sig med Hensyn til Indhold og Form.

Hidtil var Folkefesten ikke saa sjældent kun et Udslag af materielle Motiver i Forbindelse med Markedsgøgl og lignende Forlystelser. Det maa dog fremhæves, at mange Møder og Folkefester havde sit Udspring i en ideel Grund, inspireret fra Høj-

Fra Dynæs festen I.

skolekredse. Men nu fik Folkefesterne og de store Sommermøder Tilslutning fra nye Folkelag, navnlig den talrige, vaagnende Husmandsstand, og Møderne fik en mere eller mindre stærk social Betoning.

Emnerne, der toges op til Behandling i Foredragene, blev nye, f. Eks. »Den sociale Opdrift«, »En ny betonet Fædrelandskærlighed«, »Husmandsbevægelsen«, »Arbejdets Personlighedsværdi«, »En ny Horisont i vor Folkekultur«, »Bibliotekssagen«, »Fattig Pe'r og Fremtiden« ... og hvor det før særlig havde været Præster og Højskolelærere, der havde holdt deres folkelige, historiske Foredrag, dér kom nye Mænd til at føre Ordet, Mænd, der var levende indstillet paa Tidens Krav og dens store Spørgsmaal, ofte en social-demokratisk Fører og social Hjemstavnsdigter sammen. Desuden indførtes et nyt Element ved de nye Digteres Sange med de ny Komponisters Toner til. Og berømte danske Sangere (Johs.

Fønss og Peter Cornelius), saa ansete, at de havde gjort sig gældende paa evropæiske Scener, optraadte ved de ny Folkefester — en Prøve paa at føre den almene Befolkning ogsaa til den Kunst.

Naar der ved tidligere Folkefester var mødt 1000 Tilhørere, blev det regnet for særdeles godt. Men i den Periode, her tales om, blev Tilhørernes Skarer mangedoblet. Jeg var selv med som Taler hver Sommer saa mange Steder. Sorø (Niels Frederiksen og jeg). Under den store, gamle Eg paa Lolland (Pastor Welling og jeg). Kalø Vig (Stauning og jeg). Klejtrup Tolde (Steincke og jeg). Jenle, hvor jeg talte sammen med Aakjær ... Møder, hvor der var 3000, 4000 og maaske 5000 til Stede.

Langt de største Fester holdtes paa Dynæs, den lille Halvø lige over for Himmelbjærget, hvor jeg dengang boede. Derfor finder jeg det rimeligt, hellere end at sprede og for at undgaa Gentagelser, at vi tager et Eksempel derfra, ogsaa for det, at Materialet er mig særlig kendt i alle Enkeltheder, saa vi faar en Type paa den danske Folkefest i Tiden henimod Verdenskrigen.

Dynæsmøderne begyndte med at samle Sognets og Omegnens Befolkning som Regel den første Søndag i Juli. Man havde Mellemmader med, der laa nogle Ankere Øl i Gaarden til behagelig Afbenyttelse. Og en Kop Kaffe var der nok ogsaa. Folketingsmand Jakob Christensen fra Silkeborg og jeg talte. Højskoleforeningens Kor sang flerstemmige Sange for os. Vi havde det svært hyggeligt paa vor lille grønne Halvø, der laa som et Blad paa Søens blaa Vande.

Men da disse mindre Møder voksede hurtigt og stærkt, blev »Himmelbjergets Husmænd« Indbydere, hvorved det antydedes, at det var Husmændene, der var den drivende Kraft her. Vort Maal var at samle Byarbejdere, Husmænd og Landarbejdere, saa vi samlet kunde blive saa stærke, at vi kunde forny vort Folkeliv og vor Politik. Men tillige skulde det være en Fest, hvor Land og By kunde mødes i fælles Forstaaelse og med en videre Horizont end den dagligdags.

Dynæs var vidunderligt beliggende. Og midt paa Halvøen højnede sig den store grønne Borgvold fra Middelalderen. Borgen tilhørte i sin Tid Kronen, men kom senere i Adelsmænds Besiddelse og senere endnu under Aarhus Bispestol. Blandt Dynæsborgens mange dygtige Ejere har været en af Danmarks dygtigste Konger, en af Danmarks dygtigste Marsker, en af vore

Fra Dynæsfesten II.

dygtigste Bisper foruden flere andre i høj Grad nævneværdige Mænd.

Husmandsmøderne paa Dynæs løftede og udvidede sig til MÆGTIGE FOLKEFESTER, der trak Folk til sig fra Himmerland til Varde. Og Folk fra alle mulige Stænder og Klasser. Men de var altid klart socialt betonedede.

I cand. mag. Jens Clausens Bog »Dynæs« hedder det: »Den største af alle Dynæsfeesterne holdtes den 6. Juli 1913. Flere Ekstratog gik til Laven St. af den Grund, vist et saadant helt fra Fyn med en Mængde fynske Husmænd. Der var arrangeret Ud-stigning lige ved Næsset. Dampskibsselskabet fra Silkeborg fragtede Mængder af Mennesker dertil. Ad alle Veje stiledede Cyklister mod Dynæs. Biler var der dengang ikke mange af. Dette Møde er sikkert det største, der overhovedet er holdt i Danmark før Genforeningsfesten paa Dybbøl 1920. Der var ca. 20.000 Mennesker til Stede paa Dynæs. Peter Cornelius sang. Og aldrig havde han

sunget for saa mange Mennesker før paa een Gang, sagde han. Han har heller næppe sunget for et mere taknemligt Publikum. Og der var udsøgt Musik som Aaret før.«

Fra Laven St. til Dynæs blev der lavet en Vej langs med Søen. Der var naturligvis pyntet med Flag paa begge Sider af den. Og over den var der med Mellemrum anbragt Buer, hvorpaa der var malet en Dato, nemlig en Dato for hver god social Lov, der var givet i Landet fra Stavnsbaandsløsningen til Nutiden.

Gennem denne Historiens Allé vandrede Nutidens almene Befolkning i Tusindvis til Tonerne af »Min Hakke, min Skovl og min Spade« ind til en Nutids Folkefest paa den middelalderlige Borgvold, hvor fordem den danske Konge, Adel og Gejstlighed havde hersket.

Ved Indgangen var der malet et Kæmpeskilt, større end en Dør med Dagens Program.

Folk begyndte at komme ved Middagstid, især hvem der var langvejs fra. De studerede Forevisningsmarken og Forsøgene paa den anden Side Banesporet, saa sig omkring i den skønne Natur, spiste af Mellemmaderne og fik sig en Taar Øl eller en Taar Kaffe i Beværtertelte.

Et Par Hundrede Sangforeningsmedlemmer var til Stede for at underholde Folk, samt et udsøgt Orkester af Horn- og Træblæsere under Marquards Ledelse fra Horsens, et ganske ypperligt Orkester.

Folk blev ved at strømme til og strømme til. Hotellerne langs Søerne, og selv Restaurationer i Silkeborg, der dog laa et Par Mil borte, fortalte, at de regnede med Dynæs-fest-Dagen som én stor Markedsdag.

Af fremmede Talere var det Aar mødt MARTIN ANDERSEN NEXØ og Højskoleforstander THOMAS BREDSDORFF, Roskilde.

Jeg selv talte om »Den sociale Opdrift« og sagde bl. a. følgende:

»Allerførst vil jeg byde de mange Tusinder et hjerteligt Velkommen! Vi ønsker alle, at vi maa faa en fin Dag sammen, en Folkefest, der i Skønhed kan stemme med den herlige Natur, der omgiver os.

Dette kan ske og kan kun ske, naar hver af os, hver for sig, har en Følelse af det værdifulde, det her drejer sig om.

At saa mange Tusinde Mennesker samles her paa Dynæs og

andre Steder i de sidste Aar er ikke tilfældigt. Disse store Folke-møder er Udtryk for den folkelige Kultur og ikke mindst for den sociale Opdrift i vore Dage.

Denne sociale Opdrift er af stor Betydning for vort Folk. Den er af uhyre Værdi for vor nationale Kultur. Man skulde synes, det maatte være noget for Patrioterne, men det er det alligevel ikke rigtig.

Man hører stundom den Udtalelse, at Ens Fædreland er dér, hvor man har sit Brød og tjener de fleste Penge. Der er dertil det at sige, at nu kan vi rejse over hele Verden, hvor vi vil — ingen Dansk kan glemme sin Faders Tale og sin Moders Maal, den danske Ager og Eng, de danske Strande og den danske Lærkes Sang, — thi et Menneske river ikke Hjertet ud af sit Liv. Men den nævnte Talemaade er naturligt fremkommen derved, at de Magtejende har glemt det sociale Element i Fædrelandskærlig-hedens sande Væsen.

Den Patriotisme nemlig, som snakker fedt og bredt om Danne-brog, der faldt fra Himlen ned, om Tordenskjold og Holger Danske, men samtidig ikke interesserer sig for Per og Povl og Maren og Karen, Smaafolket fra i Dag — den Patriotisme er hul og overfladisk.

Ved den sociale Opdrift i vore Dage fornyer Nationen sig nedenfra, et Folk fornyer sig jo nedenfra derved, at Stand efter Stand, Klasse efter Klasse marcherer frem, indtil der ikke mere findes nogen Underklasse. Og der skal ingen Underklasse være i et kultiveret Folk.

Det er det, der sker for vore Øjne. Og naar Opmarchen er fuldbyrdet, kan vi først tale om en Folketid, der staar som en skøn, lysende Drøm over Fremtidens Dage.

Det er derfor, at den sociale Opdrift, som ogsaa dette Møde er et Udtryk for, har saa stor Betydning. Det er derfor, at Glæden over den Foraarstid, som nu gror ved Husmændenes Gavle, er saa naturlig og oprigtig. Nu vaagner Danmarks Smaafolk i By og paa Land.

Men hvad vaagner disse Smaafolk til?

For det kan da ikke være Meningen, at vi skal vaagne til Magten for bare at bruge eller misbruge den til at ride paa andres Rygge og bæres af andres Skuldre.

Hvad vil vi Smaafolk?

Vi vil naturligvis have Adgang til Sol og Luft og Jord med samme Ret som andre og heller ikke mere. Vi vil elske Arbejdet og ikke misunde den rige hans Million med Fribillet til Forlystelser, Nydelse og Nedgang. Kun hvis 100 fattige skal sulte for hver Millionær, siger vi Stop. Det vil vi ikke finde os i, og vi vil aldrig standse, før det er forandret. Smaafolk vil Oplysning, Dannelse og Karakterens Forædling. Smaafolk vil skabe et nyt Samfund. Det vi lever i, er fuldt af Uret. Det er forkludret og forvredent, saa Millioner af Børn, der fødes, gaar ind til Forfald og Elendighed. Smaafolk vil skabe et godt Hjem for Landets Børn, saa vi kan staa med Hatten i Haanden og med Glæde i Brystet, hver Gang en ny Verdensborger viser sig paa vor frodige, af Naturen rigt udstyrede Klode.

Saa først vender alting ret. Det er det, vi vil. Det er den Gerning, vi vaagner til, den der venter paa os Smaafolk i By og paa Land. Det er det Læs, vi skal være med til at trække igennem til Gavn og Glæde for os selv, vore Børn og vort Folk.

At vi kan blive fine Mennesker, et rigtigt Adelsfolk.

Ja, saa stolt er vor Tanke. —

Præsterne velsigner Hærene, naar de drager i Krig. Er der nogen Kamp, som Præsten med Rette kan lyse Velsignelse over, saa er det Smaamændenes Kamp for Lys og Ret paa Jorden.

Vi Hyttefolk er født i mørke, sociale Skygger. Men vi er Solens Børn, det føler vi i vort Indre. Og nu tager vi hverandre i vore Hænder og danner den uovervindelige Kæde.

Vi vil begynde vort Møde i Dag med at raabe et Leve for — Lyset. Ikke alene Lys i Byernes skumle Kvarterer, i Karlekamrene og Landarbejdernes Hytter, men ogsaa i vor Hjerne. Lys for vor Fod!«

Martin Andersen Nexø talte om »Fattigper og Fremtiden«: Vore Modstandere vil paastaa, at det kun er Madstræb, der samler os, men hvis det var Tilfældet, saa var der ikke stort ved det hele. Dersom det var det, der samlede Fattigper over hele Verden, saa var vi snart færdige, thi saa fik vi ikke Ungdommen med, og uden Ungdommen kommer vi ikke ind i Fremtidens Land.

Den økonomiske Frigørelse er ganske vist det første Skridt, men det er ikke Maalet, det er kun et Middel til at naa dertil, at Smaafolk kan følge Opfinderen paa hans Flugt, Digteren i hans

Studerekammer. Jeg paastaar, at der aldrig har været en Bevægelse, saa længe Verden har staaet, der har baaret saa megen virkelig Religiøsitet i sig som den. Vi er nu vaagnet op til at modtage en Sjæl af Forsynet. Fattigper forlanger nu at faa Del i det, Forstanden ikke fatter, og derfor maa han hævde, at Religionen maa være en Privatsag, der er autoriseret i saa og saa mange Lande.

For at komme Kapitalen til Livs maa vi gaa Kooperationens Vej. Det bliver den hvide Krig, den blodløse Krig, men det bliver gennem den Krig, vi skal sejre. Og vi kan det. Tiden er inde dertil, og vi har dygtige Folk overalt. Og hvis Vorherre tog Overklassen levende op til Himlen, var der ikke en Kat, der vilde savne den, mens der nu ligger et Hus, naar en Frue mangler en Tjenestepige.

Udstyk en Herregaard, og de mange Smaamandshjem vil frembringe mere end Herregaarden. Ogsaa Industrien maa bryde med Specialiseringen, hvis Arbejde skal blive en Fest og en Glæde.

Hvad Fremtiden skal indføre, maa der arbejdes for i Dag, og I maa holde fast, at Ansvaret er jert. Lad det være jer Stolt-hed, at Fremtiden har valgt jer. I er kommen til Verden uden Oppakning og lad da Traditionerne fare. Et Leve for, at Underklasserne altid maa lejre sig dér, hvor Fremtiden gror.

Thomas Bredsdorff talte om vor Skole, at den skulde sættes saaledes i Gang, at vi kunde faa en Ungdom, der er rig paa Initiativ og har Mod til at kaste sig ind i Samfundslivet. Der er her i Danmark en Træghedens Aand og en Hensynstagen til Traditioner, som hæmmer for de ny Udsigter. De, der har Initiativ og kan løsrive sig fra Traditionerne, det er dem, der fører Samfundet frem.

Vi har hver for sig oprindelig Evnen til at se, hvorledes Forholdene er, og det gælder om, at denne oprindelige Evne bevares. Vi er saa demokratiske i vor Tid, men vi maa passe paa, at vi ikke demokratiseres paa det aandelige Livs Omraade og paa Samvittighedslivet, for saa gaar vi i Staa.

Husmandsbevægelsen faar ikke Betydning her i Landet, hvis den ikke forstaar den enkeltes Ejendommelighed. De maa gennem Oplysning opdrages til at se med egne Øjne og ikke tro paa de andres Løgne, saa de finder, at alt er saare godt. Husmandsbevæ-

gelsen maa ikke tralle de andres Viser efter. Endnu er Bevægelsen ung, og der er Begejstring i den, det er næsten, som man ser Spadens Blaanen og Staalets Blinken. Husmandsbevægelsen skal komme som en frisk Flod, og jeg haaber, den bevarer Friskheden og Modet til at kæmpe for sine Idealer.

Fremtidens Politik skal bæres af Bonden, Arbejderen, Husmanden, Byarbejderen og Landarbejderen, paa dem skal Danmarks Fremtid bygges. Ja kunde Husmandsbevægelsen faa Held til at samle disse Kræfter, havde den sat sig et varigt Monument over Tid.

Et Leve for, at Ungdomssindet i den danske Husmandsbevægelse aldrig maa fornægte sig.

JØRGEN NIELSEN, Formanden for de jydskes Husmænd og CARL VESTERGAARD, Formand for Tyende- og Landarbejderforbundet talte i Tilslutning til, hvad der i Dag var fremført. Carl Vestergaard nævnte, at Lønningen maatte hæves for Landarbejdernes Vedkommende, at de skidne Karlekamre afskaffedes. Og først og fremmest maatte vi bort fra den gamle Tyendelov, der var vor Tid uværdig.

Saa indløb der et Telegram fra Store Restrup: Tusinder af Mænd og Kvinder forsamlet paa St. Restrup sender Folket paa Dynæs en hjertelig Hilsen.

Det vedtoges straks at sende Genhilsen. —

Jeg har valgt at referere en enkelt Fest fra hine herlige Dage, da de nye Folkemøder samlede nye Skarer i Tusindvis om Talerstolene rundt i vort Land — til Fest og Glæde for Folket. Jeg har valgt det for paa den Maade at faa Realitet ind i, hvad det var, der virkelig foregik i den folkelige Udvikling. —

Mange saakaldte Gøglere og Folk med forskellige Slags Spil var mødt og bad om at maatte stille op, hvor saadan en Mængde Mennesker var til Stede. Jeg sagde bestemt Nej.

De vilde betale godt for at faa Lov.

Lige meget. Det her er ikke et almindelig Marked, — det er en Folkefest i ny og stor Stil ... Tag jer en Fridag og glæd jer sammen med os.

Der var ikke en Gang et Dansegulv.

Men der var andre Ting af Værdi. Der var Marquards ypperlige Orkester og flere Sangforeninger. Og efter at man havde lejret sig i Græsset, aabnet for Madkurven, forfrisket sig i Tel-

tene og nydt Samværet, samledes vi atter paa den gamle Borgvold, hvor vor berømte Sanger fra den kgl. Opera sang for os. Forrige Aar var det Johannes Fønss, der havde glædet os med nye Sange til nye Melodier som f. Eks. »Majsang«, »Mit og Marens Hjem«, »Der vokser Skov paa Heden — der vokser ogsaa Mænd«. Iaar var det Peter Cornelius. Han har næppe sunget for et mere taknemligt Publikum. Han blev tiljublet og maatte synge og synge Gang paa Gang ...

Men nu begynder Aftenens Kølighed at melde sig, og Dynæs affolkes. Da Festen slutter med Baal og Fakler paa Volden, er der kun en lille Del tilbage af de mange Tusinde.

De øvrige er paa Vej mod Hjemmet, og alle er beriget med Mindet om en stor Dag og opildnet af Begejstring for Smaafolkets mægtige Folkesag.

Den næste Dynæsfest havde jeg planlagt med et Par nye Punkter til de foregaaende: Paa Kopier af de gamle Oldtids-Lurer skulde der blæses fra Middelalderens Borgvold, hvor Nutidens almene Befolkning stod og lyttede til Nutids Kunst, Nutids Digtning, Sang og Musik og til Nutids Tale om Fremtidssyner. Og ved Aftentiden skulde vor første Danserinde danse »De fire Aarstider« ...

Men saa kom Krigen. Og jeg rejste fra Dynæs.

— Der er mange, der med Udbytte mindes de store Folkedager rundt i Landet dengang. Eksempel: Min Hustru rejste for faa Aar siden med et Tog i Vestjylland. Hun kom til at sidde ved Siden af en ældre Bondekone. De kendte ikke hinanden, men kom i Snak. Og det traf, at min Hustru spurgte hende, hvad det skønneste var, som hun havde oplevet.

Ja, det skønneste, a har oplevet, var en Dynæsfest. Vejret var fint og stille. Solen var vel lige gaaet ned bag Skovene. Saa gik Sangerne op paa Volden og sang derfra:

Solen er slukket, Dagen forstummer,
Skyerne staar ved Himmelens Rand.
Ak naar min Dag nu snart er til Ende,
kunde jeg da som Blomster dér
hælde mit Hoved blidt og mig vende
trygt mod det unge Morgenskær.

De mindre Købstæder.

Efter Grundloven af 1849 lettedes mangt et Tryk paa Samfundsborgerne, som fik Lejlighed til en fri Udfoldelse. Der blev

saaledes efterhaanden oprettet en Mængde Foreninger, Klubber, Haandværker- og Borgerforeninger.

Det var Meningen, at de skulde have faglig Betydning for Medlemmerne og for Byens Almenvæl, men, i al Fald i Førstningen, havde de vist størst Tiltrækning ved deres selskabelige Karakter og derved, at de var Udtryk for Standsfølelse og Selvhævdelse. »Klubben« var nemlig en eksklusiv Forening, og Medlemmerne Byens Honoratiores.

I de Tider, hedder det i »Bogen om Skive«, hvor Samfærdselsmidlerne lod meget tilbage at ønske, og Samfærdselen derfor var ringe, og hvor Aviserne var faa og sjældne, drøftede man det offentlige Liv og »den store Verden derude« i Klubben. Hyggeligt og rart var der inden Døre. Cigarer var endnu ikke rigtig paa Mode, men hver Mand havde sin Tobakspibe hængende i Lokalet og sin egen Tobaksskuffe, som han havde lejet paa sidste Generalforsamling. Og naar Piben var godt stoppet og tændt, Toddyen paa Bordet, og Kortene kommet frem, saa løstes Tungebaandet, og de gode Borgere fik sig en hyggelig Passiar om den sidste Teateraften, hvor Mantzius havde gjort mægtig Lykke — eller Medlemmerne kritiserede Klublokalerne. Hyggelige Efter-

Paa Kegelbanen.

Tegning af E. Henningsen.

middage og Aftener med Kortspil, Avislæsning og Diskussion, det var Hverdagslivet i Klubben.

De store Festdage var Kongens Fødselsdag, Maskeballer, Op-læsning, Koncerter og Julefester. Især i Frederik den 7des Tid var »Kongens Fødselsdag« en stor Dag med Dinér og Festivi-tetsbal.

I Tilknytning til den fine Forening var det saakaldte »Salon-selskabet«, der ejede en Dansestrade — Salonen — i Krabbes-holm søndre Skov, og her holdtes »Salonballer«. Foruden Med-lemmer af »Selskabet« kunde kun fremmede faa Adgang. I de lune Sommeraftener gik Dansen her paa Estraden, og udenfor paa Grønsværet gik den ikke mindre livligt. Her dansede de unge, der ikke var eller ikke kunde blive Medlemmer, til Tonerne af den samme Musik.

I Pavillionen »Enighedsværn« var der Lejlighed til at nyde Forfriskninger efter Dansen, og her søgte da ogsaa Borgerne hen efter den traditionelle Søndagstur i Skoven.

1880 blev Klubbens Teatersal udvidet. Men denne Forening sygnede alligevel hen for sidst i Halvfemserne at afgaa ved en blid og rolig Død, uden noget stort Tal af sørgende Efterladte. —

I Købstæderne, ogsaa de smaa, havde de »fine« Folk saaledes deres Samlingsted i de eksklusive Klubber. Og det var da natur-ligt, at de mere almindelige Borgere følte Trang til at oprette DERES Foreninger, hvis Medlemmer mest bestod af Haandværkere. Til at begynde med krævedes dog Ballotation for at blive Med-lem af »Haandværkerforeningen«, samt at Vedkommende var Haandværksmester. Dette bortfaldt dog senere, da enhver Borger kunde blive Medlem.

Maalet for Haandværkerforeningerne, der efterhaanden opret-tedes i næsten alle Købstæder, var dels det selskabelige og dels almennyttige Opgaver som Lærlingenes Aftenundervisning, der var Begyndelsen til de tekniske Skoler; mange Steder tog man ogsaa fat paa at samle et Bibliotek, og man prøvede paa at faa Haandværkere ind i Byraadene, der før næsten havde været for-beholdt »Spidserne«. Og hvad man især stræbte efter var at samle Penge til en Stiftelse for ældre Medlemmer og naturligvis ogsaa at faa rejst egen Bygning med Teatersal. — I Haandvær-kerforeningens Lokaler udfoldede sig et muntert Liv med Baller, Karnevaller, Koncerter og Pøsegilder og Torskegilder.

KONGENS FØDSELSDAG fejredes i høj Grad ogsaa i de mindre Købstæder. Tidlig Morgen indleedes Dagen med Kanonskud. I Mangel af virkelige Kanoner kunde ogsaa anvendes et Rør med løst Krudt. Jeg husker et Sted paa en høj Skrænt ved en lille Købstad, at en gammel Artillerist hver Morgen paa Kongens Fødselsdag stillede med sit Rør, da en Kanon ikke var for Haanden. Han stoppede Papir ind og Krudt kom med, og han stoppede ind og stoppede til. Det kunde godt se lidt mystisk og farligt ud, saadan som han famlede med Kanonen, og et Par ældre Damer, som boede lige derved, bad ham flytte sig noget længere bort, hvad han ogsaa gjorde. Og saa kom endelig det første Skud, der tordnede ud over den lille By til Ære for vor Konge.

Det var Begyndelsen. Derefter spillede Byens Musikkorps gennem Gaderne for at vække Befolkningen til den sjældne Dag. Borgerne, Borgerinderne og naturligvis de forventningsfulde Børn styrtede til Vinduerne. Alle Byens Flag gik til Tops. Kl. 4 Em. Afmarch fra Torvet i festligt Optog til Anlæget, hvor der holdtes Taler. Om Aftenen Fællesspisning, hvor Majestæternes Skaal udbragtes flere Gange. Om Natten Bal og Fest. —

Det var selvfølgelig ogsaa en særlig Festdag, hvis det traf, at KONGEN BESØGTE BYEN. Hele Byen skælvede i Feber, Byraadet og Honoratiores var trippende optaget af at komme den kongelige Glans saa nær som muligt. Det bliver f. Eks. overdraget et Byraadsmedlem at føre Majestæten til Byens Seværdigheder efter et Program. Først gælder det Sygehuset.

»Behøves det at dvæle længe her?« spørger Kongen venligt. Byraadsmedlemmet ser paa sit Ur og sit Program.

Kongen tilføjer, om man vil give ham et Vink, naar det kan være passende at forlade Stedet.

Byraadsmedlemmet nikker bejaende, og man begynder Gennemgangen.

Kongen spejder efter Signalet til Opbrud. Endelig kommer Tegnet.

»Hvor skal vi saa hen?« spørger Kongen.

»Til Kirken, Deres Majestæt.«

»Er det nødvendigt?«

»Ja, det staar paa Programmet, Deres Majestæt.«

Man ser sig om. Kongen venter paa Tegnet til Opbrud.

Byraadsmedlemmet ser atter paa sit Ur og sit Program. Der bliver skam Tid til overs. Hm —

»Kunde Deres Majestæt ikke ha'e Lyst til at køre en Tur gennem Byen? Man har det flotteste Køretøj i Beredskab.«

»Jo, Tak, — men saa skal det gaa hurtigt.«

»Det er umuligt Deres Majestæt, thi saa er vi gennem Byen paa to Minutter.«

Kongen smiler venligt.

Det er en stor Dag for den lille Stad.

En Trappe op til den fineste Udsigt, Byen har, er i Hast gravet ind i Skrænten i Anledning af det høje Besøg. Og Byraadsmedlemmet beder nu Majestæten indvie den ved at være den første, der betræder den, saa den kan blive et Minde.

Den kaldes ogsaa endnu en Gang imellem for Kongetrappen. Men den er forfalden, det hænder, at en og anden falder ned ad den, den er i daarlig Forfatning og benyttes uhyre sjældent.

Ja, saaledes gik det med det Konge-Minde ... og saadan er det med saa meget. —

TEATRET spillede en uhyre Rolle i Datidens Købstadsliv. Det varede længe, inden Landbefolkningen kom rigtig i Føling med det, undtagen paa Fyn og enkelte andre Egne. Det laa noget forskelligt. Der fandtes nemlig ogsaa Egne, hvor Teatret allerede dengang regnede med Landboerne, der somtid kørte flere Mil til Byen for at overvære en Teaterforestilling. Og Teatret indrettede sig da efter at faa de rigtige Stykker frem ved saadanne Lejligheder og tog Hensyn til Maanen, om det var lyst, naar Bønderne skulde køre hjem.

Men der var ogsaa i min Tid mange Landboere, der aldrig havde været paa et Teater, hvad følgende Smaatræk vidner om.

Et Par Morsingbo Bønder — Per Toft og Laust Mikkelsen — havde Ærinde til Nykøbing, og saa aftalte de, at de vilde mødes i Teatret, hvor der var Forestilling, for at se, hvad det egentlig var for noget. Per kom først, Laust var henne paa Apoteket og kunde nemt blive forsinket dér.

Per Toft gik ganske forsigtigt ind i Salen. Den var fuld af Mennesker. Han stod lidt og saa sig om. Der var mange, han kendte, Købmænd og Haandværkere, i hvis Butikker han havde været inde. Og der var andre, han kendte for Anseelse. Men han

kunde ikke faa Øje paa Laust Mikkelsen. Folk sad saa stille, som de var i Kirke.

Saa siger Per Toft saadan frit hen i Salen: »Der er vel ingen af jer, der har set Laust Mikkelsen?«

Folk vendte godt nok Hovederne. Men han fik intet Svar. Nogle smaagrinte. Der var slet ingen, der vilde svare ham. Det var underligt.

Saa opdagede Per i Baggrunden af Salen, at der opholdt sig no'en Mennesker i en Stue paa en Forhøjning. Og de snakkede rask med hinanden. Per stiledes saa hen imod dem, for de kunde da snakke.

Han gik saa stille og pænt, som han kunde, for han vilde ikke vække Opsigt. Men saa kom der en Mand hen til ham og forklarede ham noget. Og det havde til Følge, at Per satte sig paa en Bænk ved de andre og hørte efter, hvad de snakkede om, de der oppe i Stuen.

Og saaledes blev Per Toft orienteret. —

I Agersund boede en af mine Kolleger. Han havde en god Ven, der var Tømrer, en flink og fornuftig Mand til daglig. Men han havde aldrig været paa et Teater. Læreren tog ham da en Dag med til Aalborg for at se Oehlenschlägers »Aladdin«.

Der forekommer jo i Stykket 40 sorte og 40 hvide Slaver, som marcherer frem i Række.

Den gamle Tømrer iagttager dem skarpt. Og saa udbryder han ganske højt: »Det er Fa'n skinneme de samme!«

Læreren skubbede ham paa Albuen og hviskede Hys.

»Jamen, a kan kende dem,« sa'e den gamle Tømrer, »de gaar bare bagom og kommer igen.«

»Vi maa ikke tale højt i Teatret,« hviskede Læreren.

»A har da betalt min Billet,« mumler den Gamle gnavent og gav Skraaen et Klem; han saa sig om efter noget at spytte i, — men han sank det. —

De rejsende Teaterselskaber var meget velkomne, de førte nemlig Afveksling, Fest og Glæde med sig. Nu om Dage er det de flyvende Tournéers Tid, man farer fra By til By med et Stykke, saa der kan ikke komme noget fortroligt Forhold i Stand mellem Skuespillerne og Befolkningen. Dengang var det helt anderledes.

Da opholdt de rejsende Selskaber sig en 3—4 Uger ad Gan-

gen i samme By. Der spillede kun 3 Gange om Ugen med skiftende Repertoire. Der indøvedes Stykker, og man gik paa Visiter hos Borgerne. Skuespillerne boede som oftest i private Hjem, det var baade det billigste og fornøjeligste, syntes man. Paa den Maade stiftedes mange Bekendtskaber, og der opstod mange hjertelige Forhold mellem Borgerne og Skuespillerne, stundom ligefrem Venskab, der varede gennem Aarene.

Paa Grund af de daarlige Pladsforhold paa Teatrene havde Skuespillerne deres Bagage med i Logiet. Hvad de skulde bruge om Aftenen, blev bragt til Teatret om Eftermiddagen og tilbage igen efter Forestillingen, hvorved mangan rask Dreng og Pige forskaffede sig Fribillet.

Hvor der ingen Paaklædningsrum var bag Scenen, maatte Skuespillerne klæde sig paa hjemme i Logiet og i Kostume vandre til Teatret, tit ledsaget af en anselig Skare Gadedrenge.

Der var altid paa flere Maader Liv i Byen, naar der var Teater.

Et Selskabs Ankomst — der meddeltes ved Plakater og ved at Trommen gik — var en stor Begivenhed. Mange Steder opsattes Familiefester og Selskabelighed, naar man vidste, at der i en nær Fremtid kom Skuespillere til Byen, mange af dem var jo Bekendte, og saa ventede man for at tage dem med. Skuespillerne kunde jo ogsaa yde deres Bidrag ved at forhøje Stemningen.

Uagtet de ofte daarlige Betingelser med Hensyn til de ydre Forhold fremførtes der gode Stykker af udmærkede Teaterledere og Instruktører med et fortræffeligt Sammenspil af dygtige Kunstnere.

Teatrene viste sig at have en virkelig udviklende Betydning. Jeg har truffet mange gamle Teatergængere fra den Tid, der talte med Respekt om Forestillingerne dengang som Kulturbringere, og de har vidnet stærkt om det rige Udbytte, om den Fest og Glæde, som de omrejsende Selskaber havde bragt dem.

Der var mange Selskaber. Det Spierske, Ferd. Schmidt, N. P. Svendsen, Julius Petersen, Cortes, Aug. Rasmussen, Albert Helsingreen ... Mange Skuespillere, der senere har indtaget fremskudte Stillinger i deres Fag, har faaet den første Skole og Uddannelse ved de omrejsende Selskaber. Der fremførtes Stykker af Holberg, Overskou, Erik Bøgh, Heiberg, Hertz, Hostrup, Bjørnson, Ibsen, Shakespeare o. m. a.

Som Følge af denne Teater-Interesse og det livlige Arbejde

MARKED I FREDERICIA
MALERI AF HAMMER. (Kunstmuseet)

paa den danske Provinsscene fremvistes ogsaa mange Steder Forestillinger af Dilettanter. Disse Forestillinger var og er næsten de morsomste, idet en særlig Omstændighed gør sig gældende: Tilskuerne har nemlig for Øje paa de skraa Brædder Folk af deres daglige Bekendtskab i Forklædning, hvad der gør Forestillingen endnu mere tiltrækkende end naar Skuespillere af Faget optræder. Derfor har Dilettanterne som oftest fuldt Hus, og der er en særlig Fest og Glæde forbunden dermed.

Forøvrigt er der sikkert ogsaa mangan Gang spillet fortræffeligt af Dilettanter.

Markeder.

Ogsaa Markedet gør sig gældende i Almuens Liv lige saa langt tilbage som de religiøse Fester.

Men ogsaa Markedet har i min Tid — fra ca. 1870-Tiden til Verdenskrigen — forandret sin Karakter i dette mærkelige Tidsrum, der paa saa mange Maader har omvekslet Tingene.

De kgl. Landeveje, Hovedvejene forgrener sig i Landet som Aarerne i et Legeme, og Folket føres ad disse Veje som Blodet gennem Aarerne. Disse Veje er et mærkeligt Stykke Friland, der tilhører ingen og alle, og snoer sig mellem Jordlodderne med faste Grænser, som de fastboende har Skøde paa og raader over. Paa dette Hovedvejenes Friland føler enhver Landevejsfarende sig fri. Landevejen er hans.

Ved disse Hovedveje laa og ligger til Dels endnu de gamle Markedspladser, et Stykke Jord ofte paa et afsides Sted i en øde Egn, udyrket og menneskeforladt det meste af Tiden. Men en Dag eller to-tre om Aaret rejser der sig pludseligt som ved et Trylleslag en hel Teltby med Alverdens Herligheder, og der udfolder sig et mangfoldigt broget Liv en Dags Tid eller to, og atter forsvinder Teltbyen, som sank den i Jorden, — til næste Aar.

Det største Eksempel paa Landet i saa Henseende er Hjallerup Hestemarked ved Midsommertid. Det er et evropæisk Marked for Omsætning og Opkøb af Heste, varer flere Dage, og i hvert Hus er der Beværtning og Logi, — foruden en Kro paa to Stokværk og en Mængde Telte.

Men der er og har været mange andre, om ikke saa anselige saa dog store Markeder, der dannede Midtpunktet for et mindre eller større Opland, Slægtled efter Slægtled.

Markedsdag i Aalborg 1870.

Tegning af Carl Thomsen.

Landevejene og Markedspladserne kunde fortælle et Stykke af vort Folks Historie.

Om Morgenen saadan en Markedsdag vaagnede Tusinder af Mennesker og styrtede til Vinduerne for at spejde efter Vejret. Den Dag var jo en æventyrlig Afbrydelse paa det stille, noget ensformige Hverdags Liv. Det var sikkert, at den Dag vilde der ske noget, og det mest eventyrlige var egentlig det, at man ikke vidste, HVAD det vilde blive. Det var spændende. Og det var jo ogsaa en Dag, der var knyttet til Handel og Omsætning, Køb og Salg.

Hestene blev godt fodrede og striglede. Vognen blev smurt. Mændene fik Skægget raget af og aad sig en god Davre, kom i det pæne Tøj, og Børnene i deres fineste Stads. Med en stor Tejne velstoppet med gode Mellemmader, og en Mængde Grøn-foder til Hestene bag i Vognen, rullede glade Mennesker af Gaarde.

— Mange af Teltene og Boderne var rejst om Natten eller ved Solens Opgang, saa Markedsbyen i god Tid kunde være klar til at modtage Gæsterne.

Der kom dryssende en Mand med en enlig Ko, en anden med

et Par Faar med Lam. Snart fulgte Trækkere med mindre og større Kobler af Køer og Kvier og Heste i alle Aldre. Senere indtraf fuldt belæssede Køretøjer med mange Mennesker med Grønfoder i Vognbunden og somtid en Unghest, der løb med ved Siden af, fastholdt i et Reb. Efterhaanden gik det raskere og raskere. Alle Stier, Markveje og Biveje førte ind til Telthbyen som Egerne til et Nav, og ad dem og da især ad Landevejen strømmede Folk til fra alle Sider.

Handelen begyndte. De store, fremmede Handelsmænd gik omkring i deres hvide Kitler og udsaa sig den Vare, der passede dem. De brugte ikke mange Ord eller store Gebærder, men handlede hurtigt. Og det tog ikke lang Tid for dem, inden deres Karle og Trækkere kunde drage af med store Kobler af Dyr, der skulde til et andet Marked eller maaske til Udlandet.

De Hjemhandlende tog sig bedre Tid, snakkede umaadelig meget frem og tilbage. Og nogle af dem, der kun havde et Par skabede Faar, en Krikke eller en sidmavet Ko, søgte ogsaa at gøre sig gældende, de gik fra og til hinanden, snakkede højt, tog Sagen højtideligt, som det drejede sig om Kapitaler, og de klaskede hinanden i Hænderne. Ærlig talt trak de Tiden ud, de brød sig i Grunden ikke saa meget om at faa solgt eller byttet for hastigt,

Hans Smidth: Jydsk Markedstelt 1877.

Kunstmuseets Haandtegninger.

thi saa var det egentlig underholdende jo borte. De havde ikke noget imod at gaa ind i et Telt og fugte Gummerne lidt, naar en gammel Bekendt hilste paa dem.

Alle Beværtningsteltene dannede en mægtig Firkant med Fyrsteder bagved, hvor store Kedler snurrede med kogende Vand over Flammerne. Inden i den store Telt-Firkant strakte sig lange Rækker af Frugtboeder og Kageboeder med Hjertebrød og paaklæbede trykte Smaavers om Kærlighed, og der var ægte Honningbrød fra Kristiansfeld.

Desuden var der megen Manufaktur og Haandværkerboeder i Mængde.

Her forsynede man sig dengang med mange Sager til Aarets Forbrug, saaledes som Fædrene havde brugt det. Her skulde Fa'r og Søn ha'e sig nye Huer af Bundtmager Nielsen fra Nibe, hans Varer var de bedste og billigste, og han var saa'n en flink Mand. Mange opsatte at købe Høleer til Sommermarkedet. Her stod den krølhaarede Smed fra Hannæs med sit Bord, han, der havde et mærkeligt Tag paa at lave de skarpeste, mest holdbare, næsten uforgængelige Knive. Her fik man sig en Prat med Pibedrejer, hvis Fa'r DERES Fa'r altid havde handlet med, og der blev altid en lille Forretning ud af det. Her paa Sommermarkedet købte man Tørfisk fra Skagen af selve Skagboerne og spegede Limfjordsaal af Aalebønderne deroppe fra, der holdt i samlet Følge med deres særegne rundbuede Laag over Vognen, hvori Aalene var nedsaltede, ligesom de var fangede.

Det var gammel Skik, at Kvindemenneskene paa Sommermarkedet købte deres Hoved-Silkeklæder og andet Kram og Stads hos de gammelkendte Købmænd. Og Mændene ventede til Sommermarkedet med at købe et nyt Sæt Seletøj eller maaske ogsaa en ny Ragekniv ...

Sommermarkedet var dengang i det hele Stedet, hvor Alverdens nyttige Sager og overflødig Stads i Piber, Punge, Lommeure og Ringe udbredte sin Disk for Menneskenes Børn.

Beværtningsteltene besøges med stor Udholdenhed, man maa skynde sig, Dagen kan snart skride. Mange bliver efterhaanden højrostede med blussende Ansigter og skinnende Øjne. Der viser sig mere og mere en Trang hos mange til at skubbe til andre for at fremkalde Scener, der kan give Lejlighed til Udfoldelse af overflødige Kræfter. Inde i et Telt staar en kraftig, høj ung Karl, der

driller og ægger en Klynge andre unge Karle, der har samlet sig om ham, — men tør ikke binde an med ham. Da springer en lille, firkantet Svend frem af Flokken som en Kat og driver den høje Karl et kraftigt Stød lige i Ansigtet, saa Blodet flyder. Men den høje vredes tilsyneladende ikke derved, han finder endog Anledning til at anerkende Gerningsmanden og siger hen for sig, idet han lader Fingrene fare over sine opsvulmede Læber: Den var s'gu forresten ikke saa gal, den.

Der kommer ikke mere ud af det, end at den høje Kraftkarl, dér hvor han staar, griber om Lægten, der holder Sejldugen, og ryster hele Teltet. Det hele er jo nemlig ikke Udslag af Ondskab. Det er bare Løjer, Legeværk og Kaadhed.

I det samme stryger to graaskæggede Mænd forbi, de er paa Jagt efter en tredie i samme Alder. Han smutter ind mellem Teltene og de bagefter ham, idet den ene siger: Han skal den Onde rideme ha'e Klø. — Han smiler forresten ved det og ser ud, som om han har været til Hjallerup Marked i fyrretyve Aar og har

Liremanden i Landsbyen.

Maleri af L. Ring.

Hjem fra Marked.

Akvarel af Ole Haslund. 1891.

delt Lussinger ud hvert eneste Aar. Det er en Tradition. Og Blodet er varmt endnu.

Saadan er der Scene paa Scene rundt om.

Støjen tiltager. Larmen stiger. Kaade Skrig og Pigehvind lyder ind imellem. Udraaberne ved Gøglerteltene kappes om at vinde Publikum. Bajadserne og Trikot-Damerne paa Platformen uden for Cirkus, blæser alle Slags Instrumenter og raaber af fuld Hals, at dette er sidste »Singenal« til Forestillingen. Karrusellerne suser rundt hver til sin Melodi. Paa ethvert Punkt Pladsen over gør Børnene paa Mundharpe, Fløjter og Trompeter al den Larm, de kan. Og henne fra Kraftprøverne ringer Klokken, og der raabes: Herkules.

I en Krog har den blinde Spillemand og hans Veninde taget Plads. Hun staar med Haanden fuld af Viser, som hun deler ud til den Flok af unge Mennesker, som har samlet sig her. Hun synger sørgelige Kærlighedsviser, og han ledsager hende paa sin Violin. De Unge synger med, til de kan Melodien. Der synges den ene Kærlighedsviser mere sørgelig end den anden. Og de blanke Taarer rinder ned ad Pigernes Kinder.

Henne fra Dyrenes Plads høres stærke Lyde. De unge Heste rejser Hals og rimmer gennemtrængende. Kvæget brøler og brøler ustandseligt.

Hvor er det velgørende med al den Spektakel for Folk, der de 364 Dage om Aaret lever i Skikkelighed, tvunget ind i den be-

stemte Form, som Loven foreskriver og den almindelige Mening kræver. IDAG maa alle brøle og brøle og bryde de Sentenser, der staar i Luthers Katekismus. Det er nemlig Sommermarked. Det vil sige en Fridag. Og saadan en Fridag SKAL der til. Mindst een Gang om Aaret. VOR Markedsdag. Det er Livets Spil. —

Men Tidens vekslende Forhold har ændret disse Markeders Form. Nu findes der ikke mere paa Markedet hverken Haandværker-Boder eller Manufakturhandlernes Kramhandel, nu har man Brugsforeningerne hjemme paa Landet, og der gaar Rutebiler alle Vegne, saa man kan nemt komme til Byen. Der er mange Baller i Forsamlingshuset, Biograf, Idræt og Radio.

En Smule Gøgl, Karrusel, et enkelt Cirkus slæber endnu med Markederne. Men Folkets Underholdning er henlagt til andre Steder end til det gamle Marked, der dog for de ældre indeholder saa mange festlige Øjeblikke i Mindet.

— Det maa tilføjes her, at det ikke var alene Land-Markederne, der var Festsdage. Købstad-Markederne blev af Byens Bor-

Herskabet er kørt.

Maleri af H. Brasen.

gere i Forretnings-Henseende regnet med til de store Dage i Aaret. Saadanne Flerdages Markeder som Pinsemarked i Aalborg, Olufs Marked i Aarhus, Knuds Marked i Odense og Toftmarked i Viborg var berømt vidt omkring.

Og i Købstad-Ungdommens Liv og Tanker spillede Markedet en umaadelig Rolle. Døtre af Honoratiores gik naturligvis ikke til Markedsballer. Men Børn af Borgerfolk og Arbejdere var meget stærkt optaget af Dagen. Disse unge Piger havde jo dengang ikke videre Penge og faa Fornøjelser, saa de sparede Smaaskillingerne sammen med Markedet for Øje. De talte lang Tid i Forvejen om, hvad de den Dag skulde opleve, hvordan de skulde more sig og danse om Aftenen.

Købstad-Markederne havde i Grunden den samme Karakter som de store Land-Markeder. Det var de samme Handelsmænd, de samme Karruseller, de samme Cirkus, den samme Prof. Labri, der fortalte om »Frikadellens Flugt over Plankeværket«, og Kongelogen inde i hans Gøglertelt. Men Købstadens Ungdom fik en mere udstrakt Fornøjelse ud af det derved, at de flere Dage før og efter de store Markeder havde Lejlighed til at iagttage Festens Indledning og Afslutning.

Anden-Markedsdag var særlig Ungdommens. Fra Landet kom de kørende i lange Høstvogne allerede om Formiddagen til Toft-Markedet i Viborg. De holdt inde i Købmandsgaarde, hvor Gaardskarlen herskede enevældig med sine Hjælpere. Vognene blev kørt tæt sammen i god Orden, saa der kunde blive Plads til mange. Stjerterne blev taget ud og stukket ind under Vognen. Ja, der var stor Travlhed, saa det kunde forslaa.

Landboerne gik ind i det Værelse, Gæstestuen, der gerne laa bag Butikken og egentlig var en gratis Beværtning for tilrejsende Kunder. Her beværtedes de med Kaffe og Hvedebrød, og her kunde de spise medbragt Mad. — Pigerne pudsede og nebrede sig, og saa fulgtes de ad ud i Byen. I deres Sirtseskjoler med Pufærmer og engelske Hatte gik de Arm i Arm, en lang Række, der næsten spærrede Gaden. De betragtede nysgerrigt al Stadsen og undrede sig over, at der dog fandtes saa mange Mennesker paa Jorden.

Hvis det var en Garnisonsby, traf de paa mange Bekendte og Slægtninge mellem Soldaterne, og der skulde hilses og snakkes.

Paa Markedspladsen fik man sig en Gyngetur paa Karrusellen og hørte paa Udraaberne.

Amargilde.

Maleri af J. Exner.

Kunstmuseet.

H. Smidth: Paa Dansepladsen ved Markedet.

Det bedste af hele Dagen syntes Ungdommen alligevel, at Dansen var om Aftenen i et Par Sale inde i Byen. Da smeltede Land og By sammen i sød Forening af unge Hjerters festlige Stemning af Drøm og Længsel.

Men det var skikkelige Tider. Kl. 10 blæstes Retræten paa Hovedvagten, Soldaterne skulde i Seng. Teltene lukkedes. Døtrene skyndte sig hjem til deres Forældre, hvor de kom i Forhør og skulde gøre pænt Rede for, hvor de havde været henne. Og Landboerne jollede af Sted mod den hjemlige Rede.

Der blev hvisket mangt et ømt Farvel og paa Gensyn.

Og der fandt jo ogsaa somtid et lille Slagsmaal Sted hist og her om Pigerne. Det hørte jo ogsaa med til en festlig Markedsdag.

Familiefester.

Saa er der endelig Familiefesterne, der inden for Hjemmets Mure udfolder den yndigste Fest og Glæde ved deres Fortroligheds Karakter, hjertelige Følelser og umiddelbare Hengivelse.

Ved de store Lejligheder som Begravelse, Bryllup og Barsel blev Gæsterne indbudt paa højtidelig Vis ved en »Bedemand«.

Han var — hvis det var til Begravelse — iført lang, sort Frakke og bar høj Hat med Flor om. Han maatte ikke sætte sig, før han havde forrettet sit Ærinde (c. 1870). Indbydelsen havde en fast vedtaget Form, ved Begravelse f. Eks.: »A skulde hilse fra N. N. og Hustru, om I vilde være saa god at komme til Begravelse paa Fredag Kl. 10, spise Frokost og følge den afdøde til hans sidste Hvilested, høre Ligtalen, tage med hjem igen, spise til Middag, drikke Kaffe, spise Frokost næste Dag og vente saa længe I lyster og nyde, hvad Huset har at byde paa.«

Omtrent ligedan lød Indbydelsen til Bryllup og Barsel med de nødvendige Ændringer passende til Lejligheden.

Det var ikke saa sjældent, at Bryllup varede 3 Dage. En Mand, der blev gift 1868 har fortalt mig, at hans Bryllup varede saa længe, at Degnen naaede at blive »dejlig fuld« to Gange, idet han var hjemme og sove den første Rus ud og derefter kom igen og naaede at faa en ny.

Ved saadanne store Gilder var det Sæd at skikke »Sending« til Gildesgaarden. Sendingen bestod mest af Fødevarer: 1 Gaas, 4 Ænder, Høns, røget Faarelaar, Kød, en Snes Æg, Brød, Tællelys.

Høstgilde paa Herregaarden.

Tegning af K. Gamborg. 1876.

Ved et Gilde i Thy slagtede man 12 Gæs, og da Gildet var forbi, var der endda 13 tilovers. En Bolsmand, jeg kendte opgav til mig, at hans Sending til et Gilde bestod af 1 And, 2 Høns, 5 Pund Smør. Og paa Smørkrukken var skrevet et Kors, for at Smørret ikke skulde blive forhekset undervejs.

Jeg har hørt, at der i et Sogn boede en Smaamandsfamilie, der skulde have et Barn i Kirke. De havde imidlertid ikke Raad til at holde Gilde, de døjede selv med at faa det tørre Brød. Men fandt saa paa den Idé, at indbyde til stort Gilde, og de fik i »Sending« saadan en Mængde fine Fødevarer, saa de havde nok hele Vinteren.

De almindelige Retter ved Gilderne var oppe norden for Limfjorden til Middag Suppe, Steg og Fisk (Havtorsk med Sennepssovs), Dram og Øl naturligvis, og til Dessert Tærte.

Ved Bryllup var der Forridere, unge Karle, der red legende frem og tilbage foran Bryllupstoget. Selvfølgelig var der Musik i Spidsen: Klarinet, Horn eller Fløjte. Og Spillemændene fulgte med ind i Kirken og spillede for til Salmesangen.

Man dansede hver Nat til Frokost næste Dag. Saa gik navnlig nogle af de Ældre hen at sove i Laden eller hos Naboer. Om Eftermiddagen begyndte man igen.

Dansen var dengang de gamle Tur-Danse og Syvspring og »Sara«, sjældne Danse, som ikke alle kunde, men kun de udsøgte Dansere. Gode Dansere var meget ansete. Ellers fordrev man Tiden med Kortspil, mest Trekort, Polskpas og Styrvolt. —

Disse store Familiefester kan nu anses for at være helt forbi. Nu er der paa Landet ingen, der mere har en Storstue til at holde Gilder i eller hvor Ungdommen kan danse. Stuerne er bleven for fine. Nu har Tiden ogsaa ændret de gamle Gilder og henflyttet ogsaa dem fra Hjemmet til et offentligt Lokale, Forsamlingshus, Afholdshjem eller Krosal.

OTTO RUNG

KØBENHAVNSK SELSKABSLIV VED AARHUNDREDESKIFTET

DET selskabelige Samlingspunkt i ethvert højere borgerligt Hjem var i Tiden efter Halvfjerdserne og helt op imod Verdenskrigen den højtidelige Visitkortskaal. Den præsiderede i Klunke-Tidsalderens mondæne Dagligstue midt paa det runde Salonbords Plydsestæppe, som en Planet i Himmelkredsen mellem sine to Drabanter: Familie-Albumet og Eau de Cologneflasken, — sidstnævnte den vigtigste Hygiejne-Indretning i hine Dages tæt befolkede Hjem med de mange Børn, — ligesom Stænk af Karbolflasken holdt Luften i Ave omkring Datidens Hospitals-Senge!

Familie-Albumet i rødt, blaat eller grønt Fløjlsbind og med Messinglaas, var Husets fornemste Stambog, der dokumenterede Slægtens og den intimere Omgangs selskabelige Standard ved sit Galleri af Mødre, Tanter og Pattebørn i stiveste Silke eller fineste Kniplinger samt Brødre og Fætttere i Gala-Uniformer fra Hof, Hær eller Marine og med store Ordner, taget i Kabinets hos den fashionable Fotograf i Bredgade. Men ogsaa forrige Slægtled var mindet ved blegede Billeder af Bedstefædre og Grandonkler med høje Halsbind og en Krans af Skæg Ansigtet rundt, eller Familiens Bedstemødre som Unge i stumpet Trøje, pibet Halslinning og lange Mamelukker under det stive stortærnede Skørt. Børnebørnene fandt dem lidt pudsige nu i Firsernes moderne Tider med den sidste mondæne Nyhed: en Capothat til at binde i stor Silkesløjfe under Hagen samt den statelige Tournure; men af de Voksne havde de lært at ære og agte de tidligere Tidens Døde, der stiftede eller vogtede de gamle Hjem. Traditionerne laa fast i de lune og selvfølede Kredse. Der var langt endnu i disse Hjem til de Unges Oprør!

Selskabslivets Midtpunkt var dog Visitkortskaalen; thi Dattidens Dagligliv var i hine Huse nærmest Forberedelsen til selskabelige Glæder og Fest. Hvert Visitkort, der gemtes i Skaalen midt paa Salonbordet, betød Indvielsen, før en Novice optoges i Husets lukkede Cirkel. Visitkortskaalen var et Vievandskar ved Templets Indgang og tillige en Offerskaal, hvori man ærbødig nedlagde sin Tak efter hver Reception i det Allerhelligste, om man da var saa heldig at træffe: Ingen hjemme ved den obligate Visit.

Visitkortskaalen som Tempelvogter, Albumet som Andagtsbog, Eau de Cologneflasken som Røgelsekar er en Art Symboler for hine Aartiers tæt indelukkede Herskabshjem. Som et fjerde Symbol tør vel regnes endnu en Beholder, men af adskillig lavere Funktion og dog betydningsfuld for Tidens Opfattelse af dagligt Behov, det var Spyttebakken. Den ansaas endnu op til Aarhundredeskiftet som et selvfølgelig Inventar i ældre, selv meget fine Hjem, ja, endog ved Hoffet! omend den efterhaanden blev et Rudiment. Kun Marine-Officerer af de højere Aargange, Admiraler og Kommandører, der ikke gav Afkald paa en Skraa selv i Dameselskab! følte permanent Trang til at spytte. Men ogsaa Halskatharr og især Børnenes Kighoste krævede. Og den lille Bikke stod jo diskret nede i Læ af Portieren og i Skygge af den kunstige Palme, der samlede Støv højt paa sit Naturtræs-Stativ. Spyttebakken stammede fra en Tidsalder, da det endnu ansaas for sundhedsfremmende at luften et naturligt Udtryk lydeligt i den snævre Familiekræds, og selv op i Halvfjerdserne gav et Nys som et Tordenskrald og et Hark som et Bjergskred, med Plets kud paa langt Sigt midt i Sandfladen, blot Husherren forøget Respekt hos Kone og Børn. For sin Glansperiode i Oldeforældrenes Dage betød den lille Opsamler da ogsaa et Fremskridt og afmærkede derhos skarpt Rangforskellen mellem Herskab og Tyende omme i Domestikfløjen, hvor der var Sand over hele Gulvet til almindelig Afbenyttelse. Endnu helt oppe omkring Aarhundredeskiftet lurede den pyntelige Messingbakke med Kniplingskrave af fint Papir, omend halvglemmt og overset, i sin Krog som Pendant til Salonbordets fornemme lille Skaal, der prunkede paa snørklede Bronze-Ben og havde smaa Emalje-Landskaber fra Wiesbaden eller Ems paa Indersiden. I Menneskealder havde de to Beholdere gjort omtrent samme Kammerjunker-Tjeneste — at tage imod!

I vor mere sagligt indstillede Tidsalder har Telefonen fortrængt

Visitkortskaalen, Rafrachisseuren er blæst væk af den elektriske Ventil-Mølle, og nutildags spytted der ikke andre Steder end paa Gulvet i Sporvogne og Jernbane-Kupeer, og det er endda ved Opslag, under Bødestraf, forbudt. —

Men endnu i hine Tider omkring Aarhundredeskiftet var Visiten en af de allervigtigste selskabelige Funktioner. Datiden havde ogsaa sin Funkis, der hed Formaliteter. Enhver Tid bestemmer selv, hvad den anser for uomgængeligt Behov, og de selskabelige Regler var den Gang ligesaa selvfølgelige som Færdsselskultur er nu.

Et Billede fra et velstillet Officershjem omkring Midten af Firserne vil vise Familien placeret i Dagligstuen, parat til Modtagelse af Visiter efter Udstedelse af litograferede Indbydelseskort til ung The med Dans. To Søndage forinden og to efter holder man sig hjemme fra Kl. 1—4. Og nu sidder Husets Damer i Halvkreds med Udsving fra Divanbordet og et Par Stole holdt tomme til forventede Besøg. Fruen sidder paa Fløjen med de giftefærdige Døtre i Række, de manglede sjælden i en Familie, der førte Hus; thi det var Aarsag og Virkning: Ugifte Døtre — forceret Selskabelighed! — Husets Sønner viser sig ikke, de Smaa spiller Klink i Baggaarden med Kælder-Skomagerens Drengue trods bestemt Forbud, de Ældre er knebet ud og gaar paa Strøget for om muligt at passere og i ærbødig Afstand tage Hatten af for en bestemt Dame fra sidste Balaften.

Nu sidder altsaa Moder og Pigebørn stramt i højt Korset, med Tournuren skudt op mod Stolelænet og Plisseerne samlet tæt om de Klædes Knapstøvler, Fruen med askeblond Chignon, de unge Frøkner med Pandehaar i Net, der giver selv den attenaarige Ansigt som en moden Dame, — den syttenaarige gaar endnu med lang Fletning. Familiefaderen opholder sig i det tilstødende Rum, kaldt Herreværelset — i Provinsens Embedsmands- og større Købmandshjem kaldtes Husherrens Rum Kontoret — med halvaaben Dør, parat til at vise sig paa aftalt Signal for at besigtige en særlig ventet ung Kavalier, der — selv om han ikke følger Officersvejen eller den udenrigsministerielle Karriere — dog altid har en anstændig Embedseksamen bag sig og gode Forbindelser i den røde Bygning. Husherren har derfor maattet opgive et planlagt Besøg i Officersforeningens Lokaler i Industriforeningsbygningen, hvor han véd, han vil træffe Regiments-

chefen, en uforbederlig Ungkarl, der her daglig læser sine militære Tidsskrifter og udenlandske Blade; det gælder snarest at contracarrere en Officerskammerat, der vist pønser paa et Spring-avancement ved den forestaaende Forfremmelse i Hæren! —

Omkring Familien lukker sig mørkt og tæt Stuens Inventar, bag de tunge Vinduesgardiner i sirlig Tapetserer-Ophængning, paa de dybtrøde Vægge hænger muldne Slægts-Portræter med pudret Paryk eller med guldbaldyrede høje Uniformskraver, en Rad af længst Afdøde med skørnede Voksnæser, men Øjet aarvaagent rettet paa enhver, hvor end man tager Plads i Stuen. Et nyt og moderne Stykke hænger over Plydses-Sofaen: Studie til Hestgarden med Christian den 9de som Prins, hvis man er til Lands, og Fregat underdrejet for haard Kuling under Kronborg, Bølge-stykke i Olje, hvis man er til Søs, — Officerskammeraters Sølvbryllupsgave! De høje hvide og guldlistede Fløjdøre er flankerede af Nøddetræs-Etagerer med Rejse-Souvenirs, smaa Schweizerhuse med Skorstenen indrettet til en Røgelsespind — der bliver sat i Glød for at forbedre Luften efter Middagsbordet ved større Selskaber, — og paa øverste Hylde smaa fine Hyrdinder i Sèvres, og Nordmandsdals-Figurer i gammelt københavnsk Porcellæn, som ingen i Familien aner er kostbare Sjældenheder. Bryslertæppet paa Gulvet er lidt slidt, undtagen i den mørkere Rende, hvor til daglig Voksdugsløberen — af Hensyn til Børneføddernes Trav — er lagt. Men højmoderne er den nye Stol i Divanstil af to Puder stablet ovenpaa hinanden med nedhængende Kvaster og med en tredje Pude som Ryg samt med orientalsk Mønster i Betrækket. Den Stol liver op i Nøddetræet og vidner om Velstand og Luksus; men helt i Skygge staar den bugnende Rokoko-Dragekiste fra Tipoldeforældrenes Tid, medens Louis Seize-Sofaen præsenterer sig fornyet med sit grønne Plydsbetræk, kantet af Messingsøm, og med Frynser helt ned til Gulvet for at pynte op og overdække det falmede Guld i de skæve Ben.

Nu ringer Entré-Klokken omsider med hine Tidens typiske Rabalder og med Ekko gennem Husets lange Korridor. Ungpige-hovederne drejer sig spædt paa deres Stilke som smaa Blomster efter Solen, Fruen faar Rejsning i Frisuren og bruser højhælet, paa for smaa Støvler, frem for at tage imod. Men det er blot en af de talrige Tanter, hine Tidens typiske ugifte ældre Jomfruer, dybt tragiske og en evig Fabel — om dem bliver der mere at

fortælle. Men denne er den værste af alle Familiens Tanter, med Hugtand, Vortehaar paa Næsen og med en Giftbrod skævt i den ene Mundvig, med Bindehat og Pelerine og tilmed ubemidlet, men lækkersulten efter ungt Selskab og berygtet for sin Evne til at sidde enhver Visit ud; hun giver ikke op, før den sidste er synet og sigtet og bagefter behandlet. Men hun er farlig og derfor fredet! —

Og Visiterne kommer og gaar. Samtalen perler som et Pater-nosterbaand, men uden Stationer og uden Eftertryk, naar Emnet skiftes. Det er i et Herrens Aar omkring 1885. Hvad talte man om i den Sæson? Den historiske Tidstavle viser i Dag de vigtigste Hændelser i hine Aar, som vi noterer dem nu. Hvad drøftede man her i disse førende Kredse indenfor Hovedstadens gode Selskab? Ikke, at den første danske Lockout — i Maskinfaget — var erklæret, ikke at Mr. Gladstone var gaaet af som Englands Premierminister efter Khartums Fald, ikke at J. P. Jacobsen just i de Dage var død. Med den Art Ting var man ganske og aldeles ubekendt. Derimod blev med Indignation bemærket, at der var opdaget et nyt Forfalskningsmiddel af Smør, kaldet Margarine eller Kunstsmør, som burde forbydes ved Lov, naar man jo havde det gode, danske Herregaards-Græssmør! — Man samlede netop i den Maaned ind til Fædrelandets Forsvar og Befæstning; som Officersfrue sad man selvfølgelig i Komiteen, og det nye Panoptikon var netop aabnet i Passagen ude bag Tivoli med nydelige Grupper af Kongefamilien paa Fredensborg, og Karl den Tolvtes Liv i Løbegraven, samt det frygtelige Morder-Galleri med vekslende Galgenfjæs, saaledes den berygtede Jan Umb, der myrdede en hel Skibsbesætning med en Økse! og en Brandmand af Voks, der sad og sov paa en Sofa midt ude blandt Publikum, som om han var lyslevende! Det var frygteligt, at en Socialist havde villet skyde Estrup, men det var godt, at der nu kom Gendarmer mod alle de mange Bøller! Mest blev der dog talt om de Kongelige og om fælles Bekendte indenfor Hof-, Diplomati- og Officersverden. Fruen førte Samtalen enevældigt, og den unge Søkadet, Secondlieutenant eller Ministerie-Volontaire blev spurgt nøje ud, saa vidt muligt diskret, om sin Familie og dens Forbindelser, mens Pigebørnene sendte hinanden rasende Sideblikke bag de bly sænkede Øjenlaag over Mamas utrolige Mangel paa Takt, navnlig naar hun fremhævede den yngstes Fremskridt i Klaverøvelser

og den ældres i Fransk hos Nonnesøstrene henne i Bredgade! — I vore Dage tales dog idetmindste om Verdensmesteren Carnera og de sidste Jazz-Grammofonplader!

Fra Et-Tiden til godt fire modtog man, og en efter en kom Visiterne og blev meldt af Tjeneren, Førstestuepigen eller Stuepigen, alt efter Husets Rang og Stand, — tildels ogsaa efter dets Midler. Herrerne kom ind med et belevent lille Buk, i den forordnede Visitdragt: langskødet Diplomatfrakke og Glacéhandskerne fladt lagt sammen ned i Silkehattens Puld. Stokken efterlod man i Entréens Stativ — vist en Levning fra Riddertidens forsigtige Vane, at lade Værget blive ude i Vaabenhuset! — Det var de unge Balkavalerer, der nu gjorde Huset deres Opvartning, de var bedt alene paa Navn, paa anden, ofte paa tredje eller fjerde Haand: Sønnernes Kammerater og Venner samt Venners Venner. De kaldtes officielt »Dansehestene«, de var en Slags fast Remonte, der udskreves — akkurat som i vor Tid Teaterpublikum udskrives paa Fribillet blandt Telefoncentrals og Stormagasiners Personale. Dengang var Remontestalden hovedsagelig Sø- og Landetatens yngre Officerskorps, det lavere Aristokratis Kreds af giftefærdige Kavalerer, lidt senere hen tildels ogsaa den opvoksende Skare af unge Balløver fra de efterhaanden accepterede rige Handelsfamilier. Søndagen efter fulgte saa Takkevisiten. Havde man kedet sig paa Ballet, kom man saa nær op imod Klokken fire som muligt, der var saa en Chance for, at Familien var ude, og man slap med at aflevere sit Kort som Tribut til Salonbordets Offerskaal.

Og Kortene hobede sig op i Skaalen som Vidne om Husets Standard og Søgning. Visitkortene havde deres bestemte Etikette. Kom man i egen Ekvipage, kunde man lade holde foran Husets fornemme Port i Bredgade eller Amaliegade og sende Tjeneren op for at melde Visit af Lensgrevinden eller Hofjægermesterinden; Kortet skulde saa være ombøjet i højre Hjørne. Var det en fremmed Nations Attaché, der gjorde sin Afskedsvisit — pour prendre congé! — mærkedes Kortet med p. p. c. Det kunde hænde, at en Hofkaret ved Husets ugentlige Modtagelse kørte op foran Porten, og at Tjeneren i sort Liberi meldte en Hofdame eller endog en af Prinserne, medens den røde Kusk blev siddende strunk nede paa Vognens Buk, — til Opbyggelse for Portneren eller forbigaaende Bekendte, som kunde gisne, at den fraværende Tje-

ner var en Dublet af Kusken, saa Visiten kunde betyde dobbelt og ægte kongeligt Rødt!

Forinden et større Middagsselskab sørgede Husets Frue altid for at sortere Visitkortskaalens Indhold. Det var en Art Vin-duespyntning, lige saa vigtig som Fremtagelse af det nedarvede Familiesølvtoj, der skulde prange paa Spisestuens Buffet.

Øverst i Skaalen lagdes om muligt Kort med Navne fra Hof og Diplomati, dernæst eventuelle Kort forsynede med en lille syv- eller femtakket Krone samt den fornemme Del af Adel-Aarsbogens Navne — den lille korpulente røde Bog laa gerne fremme paa Salonbords-Tæppet. Den lavere Adel og Byadelen uden Godser fulgte bagefter Hofjægermestre og Kammerherrer og blot lidt højere end de som Danseheste meget efterspurgte Kammerjunkere — helst af Garden! Og som et tæt, ganske kaste-præget Lag fulgte Officerer af Flaade og Hær. Navne fra den stadig opadstræbende Handelsverden vandt vanskeligt frem uden en Titel, og helst ikke lavere end Etatsraad, aller helst Geheimeconferentsraad, der næsten helede alle Skavanker fra en obskur eller endog anløben Fortid. De egentlige Embedsklasser fordeltes jævnt efter Charge og Rang; Titler af Karakter som Generalkonsul naaede næppe indenfor Synsvidde — med mindre der da var meget lav Vandstand i Beholderen. Resten var Tavshed!

Men naar saa Selskabet var overstaet og Rustningen til et nyt saa smaat begyndt, konstaterede man, at der var hændt et Under! En social Revolution var fuldbragt i Visitkortskaalen: alle de simple Navne, Jensen, Petersen og Madsen, var naaet op til en Plads i Solen — Baronerne og Rangklasserne, ja selv Prinser sendt til Bunds i det yderste Mørke, hvor der var Graad, Glemsel og Tænders Gnidsel! Og endog allerøverst præsiderede maaske en ganske ordinær Haandværkers Kort, — en Snedkermester, der var Frimurer og udelukkende privat havde søgt sin Ordens-Broder, Husets Herre, i en Sag vedrørende Logen. Ombytningen kunde kun skyldes Malice af visse Veninder indenfor Kredsen, som efter Middagen havde gramset lidt for ivrigt i Skaalen, da Damerne sad samlede om Salonbordet, saa i Album og drøftede den fælles Omgangskreds. Muligt var den skyldige ogsaa at finde i Familiens egen Flok, om der fandtes et særligt lille Uhyre og enfant terrible, der før havde vist sig som en respektløs og uforbederlig Piffinger med højst uheldige Anlæg. —

Endnu helt op til Aarhundredeskiftet var Statskalenderens Rangfølge bestemmende for en Persons selskabelige Position. Det vilde være urigtigt at betegne Perioden som rent kapitalistisk, omend bag Kulisserne og i Hulrummet bag det førende Selskabs stadig mere tyndslidte Skærnbrædt den sociale Kamp var i fuld Gang imellem Besidderne af Samfundets Produktionsmidler og de arbejdende Underklasser. Men indenfor de førende Lag i hin Tids selskabelige Formation betød Pengemagten endnu forholdsvis lidt. Overklassen — eller rettere sagt: den Klasse, der følte sig selv som social Elite — var fra Enevoldstiden bestemt af Fødsel og Rang. Man skulde, — som H. C. Andersen allerede fastslog — helst være »født« og nødig ende paa -sen! Selskabet var endnu feudalt og bureaukratisk indstillet. Politisk var det Gods-ejer-Interesserne og de juridiske Professor-Hjerners Formler, der regerede Landet, — Jordrotterne og hine spidsfindige Jurister, der havde udfundet det sofistiske Forsvar for de Estrupske Provisorie-Love. Højest paa Samfundsstigen, næsten suverænt, troned Lensgreverne, næsten i Højde med Hoffet, herskende fra deres Slotte, spredt over Landet, over en Hær af Forpagtere og Fæstere som deres loyale eller i hvert Fald lydige Vasaller. Systemet var ganske vist hist og her lidt af Lave, adskillige Stamhuse og Len var pumpet læns af et Par vidtløftige Forfædre og nu under Administration; det var ogsaa hændt, at en enkelt Standsfælle var brudt ud af Rækken og havde søgt Selskab for sine blanke og grevelige Ridderstøvler mellem Træskoene langt ude til venstre. Og i de Dage regnedes Venstrebønder for ligesaa farlige Samfundsfjender som vore Dages Kommuniste. Løb deres politiske Rumlerier ikke ud i Skattenægtelse og Dannelse af oprørske Riffel-Ringe!

Men iøvrigt var Nærheden ved Hoffet det vigtigste Kendemærke for selskabelig Rang. Og siden sjette Frederiks Dage omgav Hoffet sig med en Officers-Stab fra alle Vaabenarter. Hofchargerne tilfaldt mest Militære. Og for en Officer i Firserne og Halvfemserne var det store Maal at blive knyttet til Hoffets i sig selv saa borgerlige og beskedne — men udadtil skarpt afgrænsede Inderkreds. Selv en uadelig Officer i Landetaten havde Chancen: at blive Majestætens Adjudant, i hvert Fald Kammerjunker og endda senere Kammerherre — en Marineofficer kunde naa at se sig ophøjet til Kongens Jagtkaptajn. Eller man kunde

haabe paa at blive attacheret en fremmed Prins eller endog Suveræn ved et af de mange Fyrstebesøg. Allerede for Frederik den 7de havde Uniformen været et af de allervigtigste Livsproblemer, og endnu op imod Aarhundredets Slutning beskæftigede Konstruktionen af nye Former for Kepi, Bandolér, Sabeltaske og Vaabenfrakke de førende Militære og iøvrigt ogsaa Hoffets Chefer. Uniformen var ikke mere som i sin Oprindelse Udtryk for Enstretthed; den havde bevæget sig rask op imod sit Højdemaal: Gala! — samtidig med at den civile Garderobe mistede Præg af Farver og Pynt, med Kaarde og Paryk, og blev den jævne melede Dragt for alle Borgere uden Charge.

Det var herefter Gala'ens Guldbrokade, der betegnede Elite-Mennesket! Ordensstjerner og Kors der bekræftede hans Position, Hof-Titlen der løftede ham op i Kredsen af de Højvelbaarne — som Ridderslag og Forlening i ældre Tid!

Det var, sandt nok, et System under Afvikling, den feudalt-bureaukratiske Periode skulde endeligt afdø med Aarhundredet. Men ude i Europa blomstrede de store Forbilleder endnu, det tyske Hof med sin Stab af schneidige Junker-Officerer, opvokset som en ny militaristisk Vaar af Sejren 1871, i Frankrig den brilante militære Bravour, i England Victoria-Tidens ældgamle og historiske Hof-Ceremoniel med Hosebaands-Sløjfe, Guldbrokades-Slæb og Rigsæble og Scepter paa en Silkepude. For ikke at tale om Czardømmets drabelige Kosakker, der stod med Astrakans-Hue og Krumsabel som Storvesirer bag Eneherskerens Stol. Og de fremmede Landes Ordner hang som blinkende Stjerner og vinkede, naar man stededes til Hove under de fyrstelige Besøg paa det stille og idylliske Fredensborg.

København var i den Tid endnu først og fremmest Residensen, og dette bestemte ogsaa Hovedstadens Karakter som Landets selskabelige Centrum. Det var det kongetro, loyale, konservative Parti, der havde indfriet de national-liberale Drømmerier med et udpræget Stands- og Klasseprogram, og foran i denne Gruppe af Godsejere og Embedsmænd stod Land- og Flaade-Etat som en Kampfront med Forsvarssag og Hovedstadens Befæstning som Fane, men tillige som et tætsluttet Garde, samlende sig om Kongehus og om Kongens frit valgte Ministre. Militærstanden fik der ved tillige en politisk Mission, der støttede den socialt og ikke mindst fastslog den som selskabeligt toneangivende Milieu.

Ogsaa den militære Rang havde sin Skala, fornemst var naturligvis Garden, i Hoffets umiddelbare Nærhed, dernæst Gardehusarer og Dragoner; det var da ogsaa i de Korps, at de unge Prinser mest lod sig indrullere, i hvis Skoler de lod sig uddanne, og hvor de fandt deres fremtidige Kammerater og Venner. Ganske sideordnet var Marinen, der altid i Danmark har dannet en Elite, — som var alle danske Drenges Maal! — og som ogsaa, — siden Danmark jo er et Øland, — fandt nær Tilknytning til Hoffet ved maritim Eskorte-Tjeneste under Majestæternes Fart over Bælt og Sund til de forskellige Landsdele. Artilleri- og Ingeniørkorps havde mere Præg af Videnskab og nød derfor en egen passiv Respekt, og det almindelige Fodfolk var det store Gros, der gik Vagtparade mellem Sølvgade og Kastellets Hovedvagt med Blæsere og Tromme og derfor var mest populær blandt Byens brede Lag; med dem følte Hvermand sig i Slægt, det var jo de gode danske Jenser fra Bov og Fredericia, dem man hilste med Hurraraab og Jubel fra Parterre og Etager, naar »Landsoldaten« med Lindstrøm som Jens Daglække under Geværskud og Kanondrøn gik over Dagmar-teatrets Brædder — paa Trods af alle Forsvars-Nihilister! Thi Hovedstaden var loyal og kongetro, ogsaa til Hverdag, naar den ikke havde illumineret ved Majestæternes Guldbryllup og Regeringsjubilæet med Pyramider af Stearinlys i alle Stadens Ruder. København laa overvejende i højre Spænd, selv længe efter at Socialisten Skrædder Holm i 1884 havde vundet 5te Kreds for den nye Bevægelse, som næppe regnedes for nær saa farlig som selve Det forenede Venstre og dets Høvding — hvem man da ogsaa et Par Aar efter fik stækket forsvarligt ved Dom og Lovens Straf. En belejlig Skæbne indhentede senere ogsaa Arbejderføreren. Og Socialistfrygten, der havde rejst sig i Borgerskabet ganske akut efter Fælled-Slaget i 1872, var allerede dulmet ved den følgende Fremgang for det loyale Højre i Hovedstadens Kredse. Først Lockouten i 1901 afslørede de to kæmpende Fronter i det fulde Omfang paany.

Indenfor den faste Skal af Hoffets Gala-Uniformer og høj-røde Lakajer saa Hovedstadens tro og fædrelandssindede Borgere da ogsaa en Kongefamilie, der passede til Tidens og for Nationens moderate Fantasi — en ridderlig, retsindig Konge, en fordringsløs og elskværdig Kavalier af den gamle Skole, der med sit Hus førte sit hjemlige og hyggelige Familiehof som Vært for de højere

Souper i Officersforeningen 1881.

Etater og de mægtige fremmede Fyrster, der med deres Følge ofte bærede Landet med Besøg. Den gamle venlige og beskedne Landsherre styrede selv fra Bukken af sin Kabriolet sine to Skimler gennem Alleerne ved Bernstorff eller spadserede med sine Døtre eller Børnebørn og med sine to sorte og langhaarede Pointere paa Langelinje mellem Promenadetidens menige Spadserende. Selv Kongens Køkken, hed det sig, kogte jævn borgerlig Mad til Majestæternes Dagligbord, de kongelige Prinser gik i Klasse med Borgernes unge Sønner paa de militære Kadetskoler. Og dog havde Kronen endnu sin historiske indarbejdede Glorie og Glans. Det ophøjede anedes bagved det almene og borgerlige, det kongelige bagved det menneskelige, — aldeles som Poesien gennem H. C. Andersens Genius lutrer den rare gamle Konge og hans pudsig lille Hof og gør det hele, saa elskeligt og dog højtidstidst, til et Æventyr. —

En ganske særlig Plads indtog i hin Periodes sociale Bygning den Etage, der husede den store og oplomstrende Handelsstand. Dens Folk var bedst logerede i Huset, raadede over flest Kubikfod Rum og størst mulig Comfort efter Tidens knebne Bekvemmeligheder. Men den Etage synede alligevel ikke mest, den var ikke just holdt nede, men heller ikke Pynten paa Husets Facade. Højt over den knejsede Adelen og Aristokratiets stolte Spir og de fornemt forsirede Gesimser af Rangklassernes Titler og Charger — historisk Etikette og snørklet Cancelli-Stil i stum Forstening!

I det førende Selskabsliv og især i den selskabelige Tone spillede Pengemagten ikke nogen fremtrædende Rolle, hvor meget Børsens og den opgaaende Industris Spidser end overgik Rangklasserne i Pragthjem eller i overdaadige Middage og Havefester, naar de samledes i deres By-Palæer eller paa deres Landsteder i Bellevue og i Taarbæk. Endnu gjaldt den gamle Formel fra Enevoldstiden: Det er finere at være fornem end rig! At være rig gjorde endog Matadoren mistænkelig. Hvorledes havde han tjent sine Penge? Ved at betjene Kunder bag en Disk med ydmyge Buk, muligt ved at snyde paa Vægten? Eller ved at »spille paa Børsen« — som det hed. Kort sagt: Ved at handle! Ved at holde Butik, hvor enhver Bisse kunde gaa lige ind fra Gaden, eller ved lyssky Geschæft i et skummelt Kontor?

Indvendingerne var ikke just den mere moderne socialt be-

grundede: at man som Besidder af Produktionsmidlerne udbyttede sine Arbejdere, men det ældgamle Aristokrati-Dogme: at der er milelangt fra en Kræmmer til en Gentleman! — en Ideologi, der vel stammer fra den gamle Røverridder-Tid, da man tog sit Bytte gratis og frit paa Alfarvej fra det Pak, der levede af at tuske, fra de Stympere, der førte en Alen i Stedet for et Sværd! Det var vel særlig denne Kriger-Kastens gamle Indstilling, der medførte, at en tysk Officer helt op til Revolutionen efter Verdenskrigen tiltog for sig og sin Stand Betegnelsen »erstklassige Menschen«. Dette Syn paa Handelsstanden — »disse negocierede Personager!« — var ogsaa herhjemme stærkt fremme i Embeds- og Militæretater og i hele Hofverdenens Inderkreds. Ubevidst, men absolut følte man, at kun Majestæten kunde gøre Pengene ærlige ved en Titel, — som i Middelalderen Berøringen af Kongens Haand skabte en Frimand. Psykologisk betød denne Fordom vist blot de økonomisk lavt placerede og undergagerede militære og civile Etaters Trang til Oprejsning og til Modtryk mod det stadig mere paagaende Pengemands-Vælde. Men bagved laa sikkert tilige, om vel næppe fuldt forstaaet, en vis Idealisme, en hæderlig og respektabel Ringeagt for de grove materielle Goder, der kan købes for Penge, og en absolut Reserverthed, nærmest Foragt, overfor den Outsider-Klasse af Købmænd, hvis Maal er at skaffe sig ussel Vinding og lumpen Profit ved alle Midler og Kneb. Den gamle Gentleman-Type og dens Standard: altid at ville se »fair play« var den Gang endnu ikke uddød! —

Derfor blev de af Handelsverdenen, der ønskede deres Velstand sat i fuldt Rampelys og med Plads i det førende Selskabs Straaleglans, let til Snobbere eller Stræbere, der skelede efter Naadens Sol foroven. Og derfor saa man i hine Tider stedse Rigmandsklassens borgerlige Grosserer-Navne forrest paa Indsamlingslisterne, naar det gjaldt Nationalgave til Regeringsjubilæet eller Bidrag til Befæstningssagen og Gardehøjfortet. Og man skævede langt efter Indbydelse til et Hofbal eller endog til Majestætens Taffel! Det hed sig, at en Etatsraadstitel kunde erhverves ved Velgørenhed til Beløb fra 20 til 30,000 Kr. Folkeviddet udregnede ligefrem Naades-Bevisningen efter Takst med opadstigende Grad i Rangen for hver Gang Gavetillbudet blev forhøjet. Men typisk for de førende Klassers Indstilling overfor Rigmandsklassen — endog over for dens betydeligste Mænd — er Ytringer som den, der findes i en

ellers forstandig og elskværdig Hofkavalers Dagbogsblade fra hine Aar, naar han omtaler den, der var Danmarks mest fortjenstfulde Stormand indenfor Bank- og Finansverdenen, som »for meget Forretningsmand, smilende og underdanig, naar det bringer Fordel, hoven og arrogant, naar det ikke skader ham«. Og ikke altid var Rang og Titel nok til at udbedre mistænkelig Herkomst og et for »simpelt« anset Erhverv. Svang en større Tømrermester sig ved Vindskibelighed op til betydelig Forretningsmand og saa omsider opnaaede Titel af Etatsraad, kunde det hænde, at han Resten af sit Liv blev betegnet som »Stilladsraaden«! Først naar Rigmands-Døtrene indgiftede sig i de forarmede Adelslægter og tilførte den afklædte Herregaard eller det beskedne Hovedstadshjem ny Forgyltning, følte den stræbende Handelsslægt, i hvert Fald dens Unge, sig indsmeltet i det fine Selskabs lukkede Verden, hvor der var koldt og kedeligt — men fornemt! — indtil det blaa Blod var tilstrækkelig blandet op med lyserødt og i alt Fald synede violet. Det gik til præcis som i Datidens engelske Guvernante-Romaner om den fattige Baronet og den rige Arving, hvis Penge befrier ham for Valget mellem en Pistolkugle eller »Vanæren« ved at maatte arbejde for sit Brød!

Først Gullasch-Perioden omkring Verdenskrigen endte denne Rangens og de gamle akademiske Klassers Døds-kamp i total Ud-slettelse under de hujende Børsjobberes Orgier af Gemenhed. Ikke faa af det tidligere snæversynede, men i god Forstand redelige gamle Embeds- og Officers-Bourgeois i reves med — i samme svimlende Begær som Plebs! — og gik til Topnotering under Pengestrømmens Hausse — for saa at plumpe uhjælpeligt ned i Pølen, da Derouten kom. De mere renlige gik stumt og passivt, men honnet til Bunds i det store fælles Kontor-Proletariat, der kun bærer Hovedet oppe i Kraft af en Flip — selv om den er af Celluloid! —

Men en Særstilling i den Periode, der her behandles, indtog de gamle solide Slægter fra den danske Storhandels og Storindustri Dage. Fra Handels-Empirens, Ostindiefarer- og Kapertiden, var næppe mange tilbage, — nævnes kan dog Efterkommere af den store Købmand CONSTANTIN BRUN, der dog nu nærmest var store Godsejere eller indtog høje Militær- og Embeds-Stillinger, eller Slægter som HALKIER, TUTEIN og DE CONINCK. — Men betydelige Foregangsmænd fra Opgangstiden, da Pengekrisens Uaar omkring Trediverne omsider var endt, bevarede endnu de gamle

Juleudstilling hos Børre Lorenzen, 1880.

Slægtsnavne eller skabte nye, knyttede til blomstrende Handels- huse og industrielle Virksomheder. Op igennem Halvfjerdserne, Firserne og Halvfemserne dannede disse Slægter Eliten af de danske Patricierhjem, og det ikke blot ved deres Rigdom, men ved deres Traditioner. Det var Navne som HAGE og PUGGAARD, de christianshavnske Slægter HOLMBLAD, HEERING og JAC. HOLM, eller andre som DREWSEN, COLLIN, MELCHIOR, SUHR og HENRIQUES, hvis Huse gennem Aarhundredet havde været Hjem- sted for fornem Stil og Kultur, og som havde aabnet sig for de Store indenfor dansk Digtning og Teater som H. C. Andersen og Fru Heiberg. Ogsaa nyere Slægter havde allerede dannet Præg og skabt sig en egen Stil som selskabelig førende i den sær- lige Kreds af virksomme og velhavende Huse, der rivaliserede med Rangklasser og Adel og efterhaanden blev de ledende i Ho- vedstadens mondæne Liv. Familier som BLOM, BROBERG, GRØN og de mange Forgreninger af Handels- og Rederislægterne HAN- SEN hørte til dette særlige Velstands-Bourgeoisi, der selskabeligt set indrettede sig i Klaner eller Klikker; mange af dem havde op- rindelig indstillet sig paa en Art splendid Isolation overfor det

snobbede Hofkreds-Bourgeoisi, men optog dettes Rester mere og mere, eftersom det gamle System henfaldt under de friskere Vindpust af Frisind og Naturlighed, som det nye Aarhundrede førte med sig gennem Sport, Teknik og Demokrati. For Videnskab, Kunst og Litteratur havde disse Rigmandsslægter langt større Interesse end det snævre og stivnede Rangklasse-Selskab. Ikke faa af dem indstillede sig i radikal eller endog frisindet Retning, de havde Traditioner fra den nationalliberale Periode, da Kongens Ministre var Mænd som Monrad, Madvig og Hall — nu kom det unge litterære Gennembrud med nye Tanker, der brød mod de gamle indsnævrede Rammer. I deres store og ofte smagfuldt og rigt udstyrede Huse førte de gæstfri Hjem, hvor adskillige af den ny Tids Mænd fandt Velkomst. Dette gjaldt særlig det HEGELSKE Hus, Sædet for det gamle Gyldendalske Forlægger-Dynasti, hvor den danske og norske Digtningens nye Navne fandt et Hjemsted, fra Ibsen og Bjørnson og Kielland til Drachmann og Pontoppidan.

Og i særlig Grad spirede dette Frisind og Fremsyn i de gamle jødiske Slægtshjem. Ogsaa disse Familier fortættede sig selv i en Art Klan, et frivilligt og reserveret Enklave indenfor deres egne Mure. De traditionstro Huse holdt endnu, selv naar de ikke ellers levede som ortodokse, den gamle mosaiske Ritus, i alt Fald moderat, Spiseregler, Festhøjtider og Sabbath, — den syvarmede Lysestage var ved Ugens Tidehvert tændt i disse Hjem. Antisemitisme fandtes næppe i dansk Befolkning paa de Tider. Dreyfusaffæren havde netop sat alle Sind i Oprør over hele Europa, men Zolas: »Jeg anklager« havde vakt Genklang i Danmark, og Processen i Rennes fulgtes med aandeløs Spænding som Forsøg paa at genoplive Retsind i Verden paany. Og dog kunde man høre Ytringer blandt Officerer og selv ved Hove, — den fornævnte gamle Hofkavalers Dagbogsblade vidner derom — af Stemmer, der hævdede den jødiske Officers Skyld som ubestrideligt bevist. I Omgangstonen mærkedes vel Forskellen næppe, men dog prægede den Hjemmene; de gamle og fine jødiske Hjem havde deres egen Kultur, paa en Gang, — underligt nok — gammeldags og konservativ i Stil og Udstyr, men samtidig fremskredent i Aand og Frisind, i Modsætning til de helt i feudale og bureaukratiske Formler stivnede adelige og borgerlige Rangklasse-Cirkler.

En ganske særlig Stilling indtog et udpræget og førende københavnsk Bourgeoisi-Hjem. Det var grundet af Forfatterinden

EMMA GAD og hendes Mand, den Gang Kongens Jagtkaptajn, senere Admiral. Næppe noget Hjem facetterede som dette begge Sider af Datidens gode Selskab; dette i bedste Forstand aandeligt levende Hjem dækkede ved sin redebonne Oplagthed to adskilte Felter af Tidens Indstilling og Kultur. Gennem sin Hofcharge og ved hele sin sociale Position knyttede ADMIRAL GAD det store, slægtsprægede Hjem, der samledes om ham og hans Hustru, nær op til de eksklusive københavnske Kredse, som bestemte Smag og Tone i det københavnske Selskabsliv gennem hine Tider. Men dernæst blev Slægten Gad

Emma Gad.

ved Indgifte bragt i nært Forhold til et Par af Samtidens største Navne paa den internationale Kunsts og det europæiske Aands-Kulturomraade, først gennem den fremragende og vidt kendte norske Maler Fritz Thaulow, dernæst gennem den sidenhen verdensberømte franske Kunstner Jean Gauguin, der i den Tid var bosat i København og fandt Venskab og Forstaaelse i det københavnske Bourgeoisi-Hjem, hvortil han ved Svogerskabet var knyttet. Og ikke mindst gennem sin Familie-Forbindelse med Datidens betydeligste Teater-Kritiker, Landets senere Finansminister i Verdenskrigens Aar, EDVARD BRANDES, aabnede det Gad'ske Hus sig for de nye Tanker og Ideer, der udgik fra det moderne Gennembrud i vort Aandsliv, og som betegnede

en af hine, — af Bedsteborgerligheden evigt forkætrede — Smal-sporsbaner, hvorover europæisk Dannelse pibler ind over Danmark. Om denne nye Tidsaand og om europæisk Kultur vidste det snævre Rangs- og Bureaukrat-Societet ikke meget udover, at en vis DR. GEORG BRANDES, — nylig vendt hjem fra Berlin — i Tide var blevet stoppet i sit frække Forsøg paa at opnaa Hauchs ledige Stol som Professor i Æsthetik og nu hævnede sig ved at larme fra nogle Lokaler vistnok omme i Badstuestræde for en Flok unge ubefæstede Mennesker imod Konge, Fædreland og den luthersk-evangeliske Trosbekendelse!

Og det var med Undren, og dog ikke uden Respekt trods nogen Misbilligelse, at den fornemme Inderkreds saa det Gad'ske Hjem inddrage Navne fra dette farlige Hjørne af Kunst og Aandsliv i deres Omgang og aabne dem deres Hus. Emma Gad og hendes Hjem bør mindes, fordi det indenfor det københavnske Selskab blev en af Sluserne for den ny Tids Strømninger, ligesom hendes egen Personlighed staar som en af de nobleste og i god Forstand typiske Skikkelser indenfor Datidens københavnske Cirkler, — dem hun, der selv var præget af sin Herkomst fra den gamle og gode Bourgeoisi-Slægt Halkier, har evnet at skildre i sin træfsikre og mildt ironiske Form gennem sine Skuespil.

Noget ganske lignende gælder det BENZONSKE Hjem, der udgik fra det gamle Svane-Apotek, og hvor den vittige danske Skuespil-Forfatter Otto Benzon og Broderen, den kundskabsrige og kyndige Sejlsports-Ekspert, uden at forlade de gode Slægts-Traditioner betegnede en Breche i de gamle Klassefordomme, der prægede vort stagnerede Hovedstads-Bourgeoisi.

Men længe endnu holdt det selv gode og selvoptagne københavnske Selskabsliv sig lukket om sine snævre Formler, tomme Etikette og eksklusive Regler for Kaste- og Rangfølge. Samfundsbilledet var en Parade af Slægtsnavne, Uniformer og Titler, af Adel, Militær og Etater. Overfor alt det, der nu kaldes »de liberale Erhverv« stod man forbeholdent, om ikke fjendtligt. Selv overfor Videnskaben stillede man sig reserveret, højst med et medlidende omend anerkendende Skuldertræk. Ogsaa her forlangte man Værdien fastslaaet ved Titler. Saaledes var Lægestanden vel som Helhed særdeles agtet, navnlig efter den store internationale Læge-Kongres i København 1884, hvor selve Pasteur forelagde sine epokegørende Opdagelser (og skræmte Livet af

Publikum gennem hele Sæsonen ved panisk Mikrobe-Skræk!). Men man foretrak dog en Huslæge med Professor-Titel, eller i alt Fald en mondæn Mode-Doktor, der søgtes af de førende Familier som en kær og altid forstaaende Husven. Som den mest skattede indenfor disse Kredse indtog den fremragende Universitetslærer og Professor M. REISS ved sin Dygtighed og elskelige Personlighed med Rette en førende Plads. Men iøvrigt gjaldt ogsaa her en Hofcharge eller en militær Rang som højeste Emblem. Majestætens Livlæge eller dog de Kongeliges private Huslæge rangerede selskabeligt forrest, og nærmest i Rang efter dem: Hærens og Marinens Læger, fra Stabslæger ned til Korpslæger.

Men Videnskaben iøvrigt interesserede ikke stærkt, og Lægestanden indtog derfor ved sin Uundværlighed i Familie-Husholdningen en Særstilling. Man havde Respekt for Mavepine og bulne Fingre! — De astronomiske Himmelveje laa imidlertid lidt fjernere og den højere Matematik for langt ude i det Blaa til at vedkomme Datidens Bedsteborgere, der ikke ved deres Skoleundervisning gennem Madvigs latinske Grammatik eller de danske og franske Kongerækker henholdsvis fra Gorm den Gamle og Merovingerne opefter, havde faaet deres Verdens-Horisont videre udstrakt end til de historiske Voldsteder fra Bedsteforældrenes Tid. Naturligvis havde man hørt Navne som VILHELM THOMSEN, der nok var en berømt Filolog —, eller Matematikeren JULIUS PETERSEN, der muligt endog havde været ens frygtede Censor til Eksamen. Maa-ske havde Husets studerende Sønner ude i Borgerdydsskolen haft J. L. HEIBERG i Græsk og JULIUS LANGE i en ugentlig Kunsthistorie-Time eller havde taget Filosofikum hos Professor HØFFDING; men dermed var de Dele overstaaet, og man lod de Lærde leve videre, tildels uomtalte i de førende Selskabskredse, højagtede i god Afstand og velanbragte i deres støvede Studerekamre, nærmest at betragte som snurrige og langskæggede Originaler med Kalot og lang Pibe, tildannet efter den kendte Type i »Fliegende Blätter«, der var yndet Familielæsning for de Viderekomne.

Først Teknikens gryende Tidsalder henvendte Blikket paa en helt ny Type Videnskabsmænd, den moderne polyteknisk uddannede Ingeniør. Den store Industriudstilling i 1888 gav Stødet til den rivende Fremvækst af de praktiske Videnskaber gennem Teknik og Storindustri under en Række af nye fremsynte og skabe-dygtige Mænd som G. A. HAGEMANN, — Kemikeren og Opfin-

deren, Kryolit- og Sukkerfabrikernes banebrydende Grundlægger, — eller Kunstindustriens Foregangsmænd og den store skandinaviske Udstillings Direktør PHILIP SCHOU. Og samtidig med dem det nye opvoksende Københavns førende Arkitektnavne: MEL-DAHL, MARTIN NYROP og STORCK. Men der var endnu et Stykke Tid, til den unge ædle Ingeniør eller den himmelstormende Arkitekt blev — den snart fortærskede — Helt i Førkrigstidens Romaner og Skuespil!

En Smule udenrigsk Luft var dog tilført Danmark allerede tidligere i Kraft af vor nordlige Beliggenhed. Ishavsforskeren NORDENSKJÖLD havde gæstet København i 1880 og var blevet fejret ved en mægtig Banket, der havde givet Bourgeoisiets Livs-Organ »Punsch« Anledning til den — ogsaa for vor Tid gyldige — Betragtning, at »ved Nordpolen maatte han ise sig frem og bagefter maatte han spise sig hjem!« Men Begivenheden viste Vej for dansk Foretagsomhed og dansk Kapitals Støtte gennem de kommende Aar for Forskning i de — efter Landkortets Udvisende! — nærliggende Polarhave.

Djimpna-Ekspeditionen, der førtes af Marinelieutnant A. P. HOVGAARD i 1882, var udrustet af en kendt Mand indenfor de gamle Bourgoisi-Slægter, Etatsraad AUGUSTIN GAMEL, atter en Leder af et stort Handels-Dynasti, hvis beskedent udstyrede Kaffe-bod paa Østergade endnu vedligeholdte de gamle Traditioner fra det rige Handelshus' Tilblivelse med den smalle Trappedør og Kaffemøllen i Vinduet, — næsten som en Trods mod den finere Portions Næserynken overfor Manden, der holdt Butik, — hvad enten det nu var med ægte Java-Kaffe, med hvide Varer eller Sørgemagasin med sort Flor i Vindueskarmen! —

Mest storslaaet var dog den Støtte for dansk Videnskab og Kunst, der blev skænket vor Kultur af de to enestaaende Mæcener, Foregangsmændene i det danske Ølbryggeri, først J. C. JACOBSEN, dernæst Sønnen CARL JACOBSEN, der rejste de to mægtige Fonds, Gammel- og Ny Carlsberg, og som hver for sig samlede i deres Saloner mellem de uvurderlige Skatte fra Antik og Samtid en Kreds af Inlands- og Udlandets store Forsker- og Kunstnernavne, ikke mindst i det gamle Familiehjem paa Carlsberg, der nu er Æresbolig for vor berømteste Videnskabsmand. —

Og efterhaanden rykkede da ogsaa den nye Tids Mænd frem paa den selskabelige Front. De store Handelshuse blev Midtpunkt

Efter Middagen paa Ny Carlsberg.

Maleri af P. S. Krøyer. Glyptoteket.

for en ny Kreds af Unge og Ældre fra de praktiske Fag. Det var Navne, der knyttede sig til de store Varehuse, VETT OG WESSEL, MESSEN, MORESCO og andre betydelige Handelsfirmaer eller de nye Fabriksforetagender i Lervarer, Tekstil eller Staal, som nu naede frem indenfor det København, der levede med i de førende Kredse og som skulde præge den Tid, der fulgte efter Aarhundredskiftet, et i god Forstand ledende og toneangivende Industri- og Handels-Bourgeois, men paa den anden Side udprægede Repræsentanter for det nye Rigmandsvælde, der skulde præge det nye Aarhundrede, mane de gamle Tidens Ideer i Dybet og føre Tiden frem til de store Opgør mellem Klasser og Lande.

Mest standhaftigt urørt gennem Tidevandets Vækst stod den juridiske Stand. Her levede endnu Traditionerne fra Enevældens Dage med de stive Halsbind og de stive Embedshjem, kun at Christian den Ottendes-Stolene tildels var blevet behængt med Klunker, og Skabssofaerne overtrukne med Plyds, der ogsaa paa Stolesæder og Puder havde fortrængt Empirens Silkedamask og Fyrrenes nette Cannevas- eller Perlebroderi. Men endnu præge-

des Husherrens Arbejdsværelse af Lovsamlingens uendelig og aarligt knopskydende Geled af Bogrygge i gulnet Læder, og Tonen i Hjemmet havde en egen solid og standspræget Kultur med Tilknytning til den fjernere litterære Guld- eller Sølvalder, der dog ikke som i de samtidige gammeldags Præstehjem i Hovedstaden eller ude i Landet havde Grundtvigs eller Ingemanns Billede over Stadssofaen, men det sirligt korrekte, lidt blegede Litografi af Anders Sandøe Ørsted, Orla Lehmann eller Carl Ploug — samt Hans Majestæts Buste i Kallipasta ovenpaa det svære Dokument- og Penge-Skab.

I Datidens juridiske Stat betød Dynastierne mere end i Selskabets andre Lag. Stillingen gik i Arv fra Fader til Søn, ikke mindst indenfor de førende Advokat-Slægter, hvor Forretningens fornemme Klientel fulgtes fra Vugge og langt ud over Graven gennem de rige Boer. Men ogsaa Dommerstandens og den røde Bygnings højere Embedsmænd havde deres Dynastier, — ikke fordi Nepotisme var mere udbredt end i vore Dage, men fordi de Unge ud fra Slægts- og Standsfølelse umiddelbart og følgerigtigt gled ind i Faderens Fag og Ideologi. Derved blev disse gamle juridiske Hjem saa særprægede, saa lidet afhængige af de skiftende Moder, selv da det gamle ærværdige Navn: PROKURATOR afløstes af det mere flygtige: SAGFØRER. Højkonservative var naturligvis de fleste af disse Slægter, baade bogligt og politisk, men maaske kunde man i hine Hjem og i det gamle Kancellis Kontorer bag en Skal af stivnede Formler finde en virkelig Tankens og Følelsens Noblesse og en levende Fond af Kundskaber og Indsigt, mest vel i Forhold til overleveret Aandskultur. Den gode danske Malerkunst fra Eckersbergs, Købkes og Rørbyes Tid hang mellem Lovbogs-Reolerne over de gammeldags Sofaer, eller Haandtegninger af Lundbye, Constantin Hansen og Marstrand, ofte med Portrætter eller Emner knyttet til Slægtens Historie, og ingenlunde blot Eksemplarer i et sammenkøbt Galleri. Eller sjældne, fornemme og gulnede Kobberstik af Antikens monumentale Bygningskunst kunde dække Væggene i den store Amaliegade-Spisestue med de høje, dobbeltfløjede Døre og dybe Vægskabe bag de hvidmalede Paneler. —

Stærkt deltog disse gamle Embedsfamilier vel ikke i det førende Selskabsliv; de skrev deres egne Cirkler om dem, de valgte til Omgang; den aktive konservative Politiks Mænd samledes til

deres Konferencer i disse fornemme og stille Stuer; men ellers vandt Samtidens levende Liv kun i ringe Grad herind, og Kvindeverdenen i hine traditionstro og gamle Embedshjem levede endnu i en forunderlig, næsten tanteagtig Tilstand af borgerlig Idyl, i en besynderlig passiv Tilfredshed med alene at varetage Hjemmets og Familiens Tarv, — og saa naturligvis med et Sideblik derhen, hvor alles Øjne indenfor Standen var rettet — mod AVANCEMENTET. Thi hele Familien fulgte i Spænding Vejen opad Rangstigen for Husherre og Familiefader, med nøje Udregning og særlig Agt paa Svageligheds-Symptomer hos dem af Cancelliets Personel, der stod i Vejen for en Befordring! —

Paria-Kasten indenfor de Lag, der ikke absolut var skudt ud i de klasseløses yderste Forstads- Mørke, udgjorde Lærerstanden. Aldrig vandt de med i hine Tiaars stigende borgerlige Velstand, — før endelig op i Verdenskrigens Aar de store Skolereformer gjorde op med det tidligere Systems Forbrydelser overfor den unge Slægts Vejledere og Opdragere. Det var en sagtmodig og slidsom Skare af ofte meget betydelige Pædagoger, kundskabsrige og fremsynte, der underlønnede og oversete støttede de blankslidte Albuer mod det blækkede Kateder i det lumre Klasseværelse, med en Flok uvorn, uvasket og uvillig Ungdom, der hadede Skolens Tugt og saa paa den lurvede Timelærer med Overklassebørns Foragt, opfindsomme i Øgenavne og i raffineret Drilleri. Spanskrør og Øretæve var den forkomne Børneopdragers eneste Værn og tit ogsaa hans Redskab for Hævntog mod Tyrannernes Hær. Og for den oversiddende Teolog eller forhutlede cand. phil., der terpede Geografi eller Regning i de lavere Klasser, var næppe nogen Vej aaben til det gode Selskab, end ikke til det bedre — der jo, underligt nok, ligger lidt lavere end det gode! Heldigst laa det naturligvis for cand. mag'erne, navnlig om de blev Huslærere paa Herregaarde eller fik Hjemmelæsning med en Efternøler i et Rigmandshjem. Og selvfølgelig blev en Overlærer — navnlig fra Provinsens lærde Skoler — eller en Rektor accepteret, vel endog med Præference, naar han slog ind paa kommunal Politik med Retning til Højre og fandt de rigtige Ord som Taler paa Grundlovsdagen eller ved Vaabenbrødrenes Aarsfest.

Selskabsliv paa Land og i Provinsby kan her kun i videste Omrids berøres. I den store Provinsby samledes alt om Spidserne,

først og fremmest de højere Embedsmænd — Stationsforstanderen eventuelt medregnet — samt Sagførere, Læger og Præsten. Dernæst en nøjere sigtet Kreds af Handelens og Industriens Matorer, de store Fabrikanter, Lederne af de gamle rige Købmandshuse og lidt videre nedad, dog nødigt helt ned til Manufakturhandleren henne paa Torvet. Det var de saakaldte Honoratiores, der repræsenterede paa Banegaarden ved Majestætens Besøg, og som præsiderede i de lokale Borger-Klubber. Men selv indenfor denne Overklasse var der Grader. Og en Indbydelse til de højeste Embedsmands-Hjem, navnlig til Amtmands-Boligen, der ofte var indrettet i Provinsbyens ærværdige og historiske Slot, var bestemmende for ens sociale Position. Ogsaa Titlen spillede en Rolle, Indehaveren af den historiske Købmandsgaard eller af det nye forjættende Skibsværft skulde helst være Konsul eller i hvert Fald kongelig Agent! Og Rangforordningen holdtes mere præcist end i Hovedstadens allerede lidt udflydende Kredse. Men endnu var Provinsens Selskabsliv præget af det gamle danske Bondelivs overdaadige Mad-Traditioner. De var medført fra Fædrengaarden derude i Oplandet, og Opdækningen i den gamle Købmandsgaard, ikke mindst ved Bryllup og Begravelse — mindede om den ældgamle landlige Fadeburs-Fylde med vældige Stege og bredfyldte Kander.

Ganske særlig Etikette gjaldt i Garnisonsbyer. Her fulgtes den militære Rangforordning uden et Kny, selv af de civile Honoratiores. Her gik en Oberst forud for en Borgmester!

Paa Landet var det Jorddrotterne, der førte. Deres Herresæder var Midtpunktet for alt selskabeligt Liv, inddrog maaske endog de omliggende mindre Provinsbyers Rangspersoner under deres Patronat ved Middage, Router og Havefester; de unge Grever og Baroner bærede maaske endogsaa en og anden Skønhed fra det lavere Borgerskab med Indbydelse til Godsets aarlige Bal. Grevskaber og Baronier havde endnu for Størstedelen deres Slotte og Herregaarde i Behold — somme Lensbesiddere havde endog op til syv! — og der førtes stort Hus med Jæger og Mundskænk og med Lakajer bag de høje Gyldenlæders-Stolerygge, og hvor Vildtet serveredes paa Sølvtaallerkener, Rhinskvinen i ægte Rømerglas. Taffeldækkerne maatte med Filttøfler træde ind over det mægtige cirkelrunde Bord, — hvis Omkreds gav Plads til fireogtyve Kuverter —, naar de før Jagtmiddagen skulde forsyne den

mægtige Meisner-Jardiniere i Bordets Midte med Solsikker eller la France-Roser tilsat med Venushaar. Her gjaldt det for Naboskabet at være med til de rigtige vaskeægte og fine Greve-, Baron- og Hofjægermestermiddage! I Stedet for bare at blive bedt med til den aarlige saakaldte »Slyngel-Middag« sammen med Godsets Forpagtere, Skovrideren, Distriktslægen — og saa Præsten! Men allerede den Gang gnavede Rotterne i Lenets Rod. Administrationen truede de gamle forgældede, men trods alt flotte, livsglade og firspandskørende Herremænd! Og man kunde opleve, at de rige Kornhandlere og Veksel-Kreditorer inde fra Provinsbyen kom som selvindbudte Gæster til Grevemiddagen og bagefter brølede paa mere Champagne og flere Likører til Kaffen: Det var jo dem selv, der betalte Gildet!

Nu i vore Dage er der Sygehjem, Ungdomsfængsler og Lagerum for Cirkus-Rekvisiter i mange af disse gamle danske Herregaards-Sale, hvis Gobeliner er afrevne og solgt til udenlandske Børs-Grever, og hvis Bogskatte og Arkiver er splittede for alle Vinde.

Kun et kort og brutalt Ord om de øvrige Samfundsklasser. De velhavende Haandværkere og Smaahandlende levede selvfølgelig deres mere eller mindre solide, selskabelige Liv bag Værksted og Butik, ofte med en lidt kejtet Efterligning af Manererne oppe i Husets finere Etager, — Haandværkerne dog endnu med en vis Patina fra gammel Laugs-Kultur; mange Steder spiste Svende og Lærlinge endnu ved Mesters Bord, og den gamle zünftige Omgangsform var ikke helt glemt. Og sang hele Byen ikke med paa Refrainet om den evigglade Kobbersmed! Hostrups Genboerfamilie var til endnu, og Fatter hamrede stadig paa de store røde Kedler nede i Kælderdrybet. Indtil alle Byens Kogekar og Kasse-roller var afhentede af Geheimeetatsraad Tietgen og smeltet om til Tække for Marmor-Kirkens Kuppel — medens vi som Børn stod og glanede op til Gesimsen, om vi kunde faa Øje paa vor egen Kobber-Vaske-Kedel, der var hentet ud af Køkkenskabet, da Komitéen samlede ind i de gamle Familiehjem.

Om Byens Fattige kun dette: Man gav ved Dørene og hjalp i Ny og Næ en og anden ydmygt nejende Familie oppe fra Baghus-Kvisten eller i Sidehusets Kælder med en Julekurv af Uldstrømper, lidt Grangrene samt en Pose Pebernødder ved Høj-tiden. Først den strenge Vinter 1891 bragte organiseret Hjælp

i større Stil gennem »Samaritanen«, og Københavns Understøttelsesforening var ogsaa efterhaanden i det Stille begyndt sit Virke for Samfundets dulgte Nød. Men iøvrigt manglede de førende Klasser totalt social Samvittighed. En Mand fra Gaden benævntes med et groft Ord, der vel næppe i den Tid havde den foragtede Klang som nu, det brugtes jo i Almindelighed om dem, der levede af »tilfældigt Sjøv« og som paa Toldboden eller ved Gadehjørnet ventede paa en Chance, — i Rang langt bagved de nette og velmeriterede Bybude med Blikskilt paa Kasketten og i pyntelig hvid Lærredsfrakke. Kun naar det antydede Ord anvendtes af den finere Portion om en ligestillet, fik det den moralske Betydning af sjofel og gemen. Men Hovedstadens voksende Bagland derude bag Nørrebro var, — ligesom Sumpen inde bag Prinsensgade og Aabenraa-Kvarteret, — for Overklasserne blot det ukendte mørke Fastland, hvor man aldrig selv satte sin Fod, og som man heller ikke brød sig om at kende af Selvsyn. Man var sig selv nok! Fra Vaskekone og op til Grønhandlerske var den officielle Tiltaleform MADAM, — først i Fædrenetiden var jo selv Skuespillerinder, med Fru Heiberg! avancerede til Frue, og selve Jordemoderen, der hjalp de fine Børn til Verden, var Madammen for alle Madammer!

Helt udenfor Samfundsklasserne regnede Inderkredsen i de Aar det saakaldte »litterære Venstre«. Det ansaas endog nærmest for en Samfundsfare, — i bedste Fald overgivet til Behandling af fornuftige Borgeres Lattermuskler. Herfor sørgede navnlig det gode Selskabs toneangivende Munterheds-Organ »PUNSCH«. En radikal Pen var paa Forhaand mistænkelig. Blev den ikke dypet i Gift eller Smuds? Venstrebladet DAGSAVISEN betegnedes særdeles smagfuldt! af »Punsch« med Udeladelse af det Bogstav, der henviste Bladet til DAGENS Færd og ikke til uhumsk Natmands-Arbejde. Og da en Injurie-Dom tvang Punsch til at respektere det ominøse »g« i DAGSAVISEN, tilføjede Punsch fremtidig i Omtalen en Henvisnings-Stjerne ved g'et og en meget sigende Fodnote med Ordet »renoveret«! Bladfolk fra Venstre eller især den radikale Gruppe benævnes altid »Bladnegre« eller endog »de smaa Sorte«. Og det gode Selskab fulgte Parolen. — Mod den moderne Litteratur var man ikke bedre stemt. Forfattere som HERMAN BANG og PETER NANSEN ansaas nærmest som uhyggelige og abnorme Individuer, ja næsten skandaløse og for-

argelige i deres Færd! Var de ikke optraadt med korte Ærmer i Kjolen og med Kniplingskant over lange Glacéhandsker, med Pandehaar og med Pegefingeren tuset koket paa Læben. Saaledes fortalte i hvert Fald »Punsch«! Og var Herman Bangs uanstændige Bog »Haabløse Slægter« ikke i rette Tid blevet beslaglagt af Politidirektør Crone!

Bangs Tidsskildring i »Stuk« interesserede meget lidt den finere Inderkreds. Den kedelige Byggeaffære paa Vesterbro foregik i helt andre Lag, det vedkom ikke det bedre Selskab, at nogle Murermestre, forlokkede af den obscure Person, Hellig-Hansen, mistede deres Penge, og et oppustet og latterligt Forsøg paa at gøre København til en afskyelig moderne Verdensstad ved et taabeligt Hotel- og Teater-Projekt, var ikke værd at bemærke. Landets Hoved- og kongelige Residensstad kunde staa sig endda! Og det nyoprettede Dagmar-Teater fortsatte jo desuden, som det fornuftigvis ogsaa burde med det ædle Navn, der var givet det i Daaben efter den elskelige Kongedatter, Ruslands Kejserinde! — Om det andet Foretagende i »Stuk«, Komplekset »National«, noterede man i Bredgade-Kvarteret ikke meget andet end, at der var »Indianere paa Taganlægget«, (nemlig en Trup Sioux-Rødhuder, som hele Byen maatte ud og se), og dette Mundheld har holdt sig til Dato som Betegnelse for Personer med »skør Gesims«, — omtrent det eneste af Datidens Jargon-Udtryk, der er gængs endnu.

Medens Herman Bangs »Stuk« derfor blev forbeholdt den litterære Lilleverden, vakte Peter Nansen Forargelse helt ind i Inderkredsen ved sin »Julies Dagbog«, der betegnedes som en Haandbog for unge Piger i at lade sig forføre paa anstændig Maade, og som endnu op i Halvfemserne var et Kampunkt indenfor Studenterforeningen, idet Senioratet havde nægtet Anskaffelse af Skandale-Skriftet paa Læsestuen. HOLGER DRACHMANN var i de vekslende Perioder, da hans Digterkurve svingede til Højre med sønderjyske Sange og Kongehyldest, agtet, endogsaa dyrket indenfor det gode Selskab, — der dog bestandig forbeholdt sig afventende og forberedt paa det værste! Mærkeligt nok var GUSTAV ESMANN den eneste af den litterære Verdens Folk, som man regnede en Smule med til sine egne Kredse; var han ikke udgaaet fra en anset Officersslægt! Men selvfølgelig var man til Pas skandaliseret af hans Cabinet-separé-Genre i Mayonaise-Servering. Paa den anden Side fornøjedes man ved at

se det ringeagtede Rigmandsvælde skildret i »Den kære Families« halvfine Etatsraadshjem. Esmann var det gode Selskabs altid tilgivelige enfant terrible. Man laante derfor, mest i Smug, hans og, aabenlyst, de mere anstændige Bøger — som GJELLERUPS, til Nød PONTOPPIDANS, — i det berømte Lejebibliotek hos Jordan i Silkegade, den litterære Samlings og Sludrecentral for hele Beaumonden.

løvrigt læste man ikke meget — og købte endnu mindre! — muligt nok, dog mest af Pligtfølelse, IBSENS hvert andet Aars-Skuespil, der pyntede paa Julebordet og ved sin Gaadefuldhed erstattede, hvad Kryds- og Tværsords-Opgaver er nutildags for en almindannet Familie. Og var Ibsen ikke ved en Festlighed erklæret for en Kraft af første Rang af en Professor? Med større Glæde læste man de ældre Digtere — saaledes TOPSØE og særlig BERGSØE, denne for alle Tider gyldige gode Fortæller; men virkelig Opsigt gjorde kun en ny Julebog af den officielle Vitsmager CARL MØLLER, hvem man som glad Københavner fulgte i hans »Paa Farten« ind i den Grinebider- og Brander-Genre, der med den bestandig vittige Student som Fremmedfører var knæsat fra »Punsch«. Senere blev SOPHUS BAUDITZ's hjemlige Interiør fra Skovridergaard eller Garnisonsby den tilstrækkelig lette Julelæsning, der ikke sled paa Intelligenen. Og med langt større Ret naaede sidenhen Kaptajn DINESENS Jagtbreve frem til Yndest i Kraft af sin levende Naturpoesi i Vers, der formet som Prosa gled ind i Teksten, noget for Datiden højst overraskende og ganske nyt. Vilde man endelig have lidt Raffinement og havde man lært lidt Fransk ved et lille Udstillings-Besøg i 1889 i Paris under Eiffeltaarnet, tog man en let Dosis af den bekendte Dame-Skribent Gyp eller af Marcel Prevost, eller endog som Chartreuse til Kaffen et lille Glas Maupassant. SCHANDORPH afskyede man som sjofel, J. P. JACOBSEN blev først Konfirmationsgave op i det nye Aarhundrede. Og endnu i de Aar kunde man, som berettet af den førnævnte Hofkavaler, ved et Amalienborgtaffel drøfte »en vis Marie Grubbe« som en formentlig endnu levende Dame, »der skulde have været smuk og yndig, da hun præsenteredes ved et Hofbal, men senere blev gift med en indskrænket for ikke at sige dum Mand og nu var endt som Grønhandlerske! Sic transit!«

Velsindede Pigeskolelærerinder i Engelsk-Faget gav derimod deres Elever til Hjemmelæsning, efter at Tysk-Lærerindens Mar-

litt-Romaner var slugt, et Par Tauchnitz-Bind af Mrs.ne Brad-
don, Hungerford eller Ward, idet man begyndte med det ufejl-
barlige Middel for unge Børnemaver, med Miss Florence Mont-
gomerys berømte Orme-The-Roman: »Misunderstood«.

Saaledes var Samfundet altsaa den Gang skarpt afsondret i
Lag — eller Reoler — med Guldsnittet sat finest og den lasede
Makulatur diskret gemt i Skuffen allernederst. Det gjaldt derfor
om at komme paa den rette Hylde, dér hvor de fine Bind havde
Plads. Kun dér hørte man med til det SELSKAB, der dannede
Menneske-Materialet i hin Tids Selskabelighed, det Overklasse-
Lag, der endnu uden aktiv Protest fra de skumle Urkræfter under
Scenegulvet og med Velsignelse fra Tidens venlige Gudmoder-Fe
oppe i Sufitterne, tog de førende Roller i det sorgløse Selskabsspil,
som man i hine Tider kaldte: at leve med! — Og man opnaede
da ogsaa at glemme alt andet ude i Verden end sin Rolle.

Indtil det i det Herrens Aar 1914 — som en Nutids-Digter
har sagt — »tordnede i Syd«.

— — —

Det bliver nødvendigt til Forstaaelse af Datidens København
i Glæde og Fest at betragte det Milieu, hvori man levede, altsaa
— i hine Tider, da Friluft- og Sportsliv endnu laa i Svøb —
hovedsagelig Hjemmene.

Man boede selvfølgelig i det fornemme Kvarter omkring den
kongelige Residens' Palæer, — i Amaliegade, Frederiksgade, Bred-
gade samt visse noblere Ejendomme i Store Kongensgades Midte,
ogsaa Dronnings Tværgade var fin, dog kun Stykket fra Bred-
gade til Store Kongensgade, ellers kom man for nær ved Adel-
gade-Rønnerne; og derfra sprang Fornemheden med et lille Hop
videre til Kronprinsessegade, dog kun Linjen op til Gothersgade
med Rækken af solide Patricierhuse, tildels Palæer for den ældre
og nyere Rigmandsklasse. Gothersgade var mindre velanset, det
uhyggelige Brøndstræde og Vognmagergade-Kvarter var i Nabo-
laget, og Gaden endte endog selv i et Par mindre pæne Huse
med frække Pigebørn hængende ud af Gavlvinduerne til Gaden,
til Skandale for Rosenborg Slot og til Gène for Gardisterne i Ka-
sernen lige overfor! Med Frederiksborggade begyndte allerede
Forstaden, men i de nye herskabelige Etagehuse med Smaataarne
og Spir i Stil med det tredie Kejserdømmes Paris fandt de nye

opgaaende Forretningsmænd fuldt moderne indrettede Lejlighe-
der. Ogsaa Gammelholm-Kvarteret ansaas for ret nobelt; det fik
en egen værdigt tilbagetrukken Holdning som Det kongelige
Teaters Arrière og var Bosted for mange Kunstnere fra Opera
og Kapel, der ogsaa i Selskabslivet nød adskillig Estime — til-
dels ogsaa Teatrets Skuespillere, hvis Elite naadigst blev accep-
teret i de mere udvalgte Kredse. Man fandt i Holbergs- og Cort
Adelersgade gode Lejligheder med moderne Bekvemmeligheder
som Gasblus paa Trappen og elektrisk Klokke paa Entrédøren;
i mange af dem var endog VINDUER I PIGEVÆRELSET! — kort
sagt, hvad vi i vor moderne Tid vilde kalde Funkis.

Strøget var kun for Butik og Forretning. Men Højbroplads,
Kongens Nytorv og Holmens Kanal kunde endnu opvise Boliger,
der sømmede sig for den fine Portion — især i de gamle noble
Gaarde paa Christianshavn, i Strandgade og i Patricierhusene langs
de tyeste Kanaler.

Den virkelig fine Verden havde endnu nogle Besiddelser i
Hovedstadens Periferi: i de landlige og idylliske Alleer omkring
Rosenvænget og Aggersborg Sø og i de spredte Villaer langs
Frederiksberg Allé. Det var mest gamle Slægtshjem, og de kald-
tes endnu i Rosenvænget og ved Strandpromenaden, hvor smaa
Broer førte over Kanalgrøften, for »Landsteder«. Og i Rosen-
vænget havde man endog som privilegeret Grundejer egen Nøgle
til den aflasede Stakitlaage, der afsluttede Vænget ud til Prome-
naden, hvor det gemene Søndagspublikum trillede Barnevogne
under Ly af Alleens gamle Elmekroner hen forbi det lukkede og
hemmelighedsfulde Glacis og Becks Badeanstalt, — derhen vi
Skoledrenge med et Blikskilt i en Snor om Halsen blev ført til
Søbad i Kloakvandet af Gymnastiklæreren Hr. Overkanoner
Erichsen! Det var derude bag Oplagspladsernes muldne Planke-
værker, at hele København et Par Maaneder først i Halvfem-
serne mødtes, thi her forevistes den nylig i Sundet strandede Hval-
fisk, der kaldtes JONAS, eller endnu vittigere Jonas Lie (Lig!).
Det var i Studenter-Brandernes Stortid! Og helt ude fra Broerne,
hed det, »hvalfartede« man til »Hval-Pladsen«, medens det mæg-
tige Dyr fyldte det fine Kvarter om Rosenvænget med sin skræk-
kelige Stank! Men den vordende Storby havde saa faa Frilufts-
glæder; Tivoli og Alleenberg var jo kun til om Sommeren!

Skulde man give Hjemmelivet i hine Aar en Overskrift,

maatte det som Mærke for et København, der først for et Par Tiaar siden var sluppet ud af Voldenes Korset, vel nærmest blive et Ord, der betegnede FORSNÆVRING.

Tre Benævnelser præger i hvert Fald de gamle Familiehjem: man var snobbet, snærpet og snusket!

Det lyder haardt i moderne Øren, men det stemmer, og forresten lader Tidens Indstilling sig retfærdiggøre og maa forstaaes ud fra ganske naturbestemte Aarsager, — historiske, slægtsmæssige, hygiejniske og tekniske. Hint Slægtsleds Forudsætninger hvilede endnu i Enevoldstidens Respekt for SUVERÆNEN af Guds Naade med samt de kongelige Børn og Kongens hele Hus. Tidens pertentlige ÆRBARHED skyldes blandt andet, at Frihed i Samkvem mellem de Unge frembød langt større og alvorligere Farer end nu, ikke blot sundhedsmæssige, men især sociale. Man frygtede den selskabelige Forskydning ved Mesalliance med de lavere Lag i Samfundet, Resten skyldtes overleverede moralske og religiøse Hensyn. Tiden indestod med Sjæl og Legeme for det legitime. Det modsatte var jo Vanæren. Og en ung Piges Rygte var hendes Formue, hendes Dyd var et Klenodie, hvorom hele Familien stod Skjoldvagt! Det var jo Garantien for et anstændigt Giftermaal, og Mødre, Tanter, Brødre, selv Fædre arbejdede samdrægtigt for det gode Parti. — Den mangelfulde kropslige og huslige PROPERHED beroede ikke just paa Vandskræk, men paa den ufuldkomne Teknik. Fejekosten førte sin tapre Kamp med Lampeos og Tørverøg, og kun faa var de Befordringsmidler, som førte ud af Byen, der endnu laa klemt inde af Fiktionen om de nedlagte Volde som bag en usynlig Tryllering. At Forstæderne voksede, gjorde ikke Sagen bedre, men blot al Udvej til Lys og Luft saa meget længere! Kapervognene ventede endnu i Firserne ved Østerport som i Anders Tikøbs Dage i timevis med Lokkeduer taalmodigt paa de lange Sæder!

Først Cyklen brød med det næste Tiaar for Alvor Breche i den gamle Forestilling, at By og Land var to Verdener for sig. Og nye Veje førte ved Aarhundredeskiftet ud til Skov og Strand og ikke mindst til SØBAD — om et Lysbad i Solen drømte man endnu ikke! — og bort fra Firsernes skumle Korridorer, lyssky Sovekamre og skidne Krinkelkroge i den gamle By, med Huse mest fra den forarmede Tid efter Brande, Bombardement og Pengekrise.

Med en vis historisk Ret kunde hin Tidsalder derfor meget godt betegne sig som sømmelig, sædelig og soigneret. Man ærede sine Foresatte, som det sømmede sig for en pligttro Borger, man fordrede sædelig Kyskhed af de Unge efter det sjette Bud, af Mænd i hvert Fald officielt, af Kvinder absolut. Og søgte man ikke at forvise det uundgaaelige Smuds til Hjemmenes dulgte Kroge? Dæmpede man ikke al ilde Lugt med Eau de Cologne eller Ess Bouquet! Ganske som Nutiden dølger Alderen med Sminke, — da man jo endnu ikke altid kan forynges! — Man savnede den Gang de tekniske Midler til at rense. Med de til Raadighed staaende Midler blev man sine Idealer tro. Man bør sammenligne bagud i Tiden, ikke fremefter. Man bør veje Tredsernes Tranlygter og Moderatørlamper mod Firsernes Gaslygte og Petroleumslampe-København — ikke mod vor Tids Neon-Lys og Buelamper, som ogsaa en Gang skal blegne.

Men man kan da ogsaa naa ind til en retfærdig Forstaaelse af Tiden ved den Proces, der af Juristerne kaldes Udelukkelses-Beviset: Ved at bortskære alle Muligheder, der maa anses udelukkede, indsnævrer man Problemet og naar ind til den konkrete Virkelighed. Og ser man med hele vor moderne Indstilling og vort vidtløftige tekniske Udstyr tilbage paa hin Tid, vil man opdage, at man ved at bortskære en stor Del af alt vort indre og ydre Apparat, ved en Forenkling, naar ned til et Tidsafsnit vidt forskelligt fra vort, et Enklave sparet ud efter Fjernelsen af de talløse Ting, der synes os selvfølgelige og uundværlige, — en historisk Epoke fra Halvfjerdserne op til Aarhundredskiftet, der ligner vor egen Tid mindre, end hine Tider lignede sine endnu ældre Forudsætninger i Tredserne — og ned til Fyrrerne, ja, længere tilbage endnu! Oehlenschläger eller A. S. Ørsted vilde føle sig mere hjemme i Firsernes København end Ploug eller gamle Madvig i 1934, hvis de pludselig med den elektriske Bane en Sommerdag førtes ud til Badeliv ved Bellevue Strand eller med Omnibilen ud til Lufthavnen.

Man bortskære altsaa, Del for Del, af vor egen Tids Brug og Teknik for at naa vore Bedsteforældres Ungdomsdage: Man kendte saaledes ikke Støvsugerens, højst Kaalblade strøet over Brysselertæppet, naar Fejespaan og Kost kilede paa, Badeværelset var selv i de fine Hjem næppe en Gang paatænkt, end sige krævet, det fjerdingaarlige Kar- eller Brusebad tog de viderekom-

ne, — muligt med et Stykke medbragt Sæbe! — i Hindegade-Anstalten eller i Murstens-Barakken omme bag Rundetaarn — uden Hensyn til Kakkellakkerne, der holdt Revue langs Varmerørene, og resigneret forberedt paa at hjembringe visse Smaadyr i Under-tøjet. I hine Tider lever det nu næsten uddøde Dyr: Loppen! — Telefonen var just i sin Vorden, først omkr. 1890 fik Cyklerne Luftring, indtil da var det de høje Væltepeteres Rendetid med en modig Yngling med langskygget Jockey-Hue i Sadlen, nærmest til Grin for Strandvejens Kaper-Kuske og til Forargelse for Grossereren med hvid Vest, tilbagelænet i sin Landauer paa Vej hjem til Landstedet i Taarbæk; Kystbanen var endnu ikke til, end ikke Gedserruten. Det svage Pust ude fra Europa kom via Korsør-Kiel — som i Baggesens Dage! Flyvning var noget, Mennesket aldrig vilde naa, det kunde man spare sig, og man burde heller ikke prøve: Det stred mod Tyngdekraften og næsten mod Guds Bud! Balloner var kun for Luftskipperne, og det var nærmest at lege med Menneskeliv, at Tivoli sidst i Firserne lod en Luftballon, fastholdt ved et Tov ned til Kunstnerplænen, gaa op med Publikum i en Kurv! — Barnets Aarhundrede var ikke op-rundet endnu, man elskede sine Børn ved at tugte dem flittigt; — Afmagrings-Tabletter var ganske ukendt og endog utænkeligt, det var sundt at æde og drikke, til man blev blaa i Hovedet og en kalket Grav, før man var Tres, — at blive mager betød at skranke! Kvinder var den Gang endnu de Langhaarede, og frisk Luft gav bare Træk, ældre Folk gik derfor med Respirator-Klap af Silke-Gaze spændt ved en Elastik over Munden, naar det blæste. Ligbrænding ansaas for gudløst og hedensk, — efter Kyndiges Udtalelse en væsentlig Hindring for Kødets Opstandelse! Kiosker kendtes ikke, man holdt Stævnemøder ved Ranchs Ur paa Østergades Hjørne, men højst med sin Forlovede, for derpaa med Frøkenen ved sin Arm at spadsere Tur paa Langelinje og aldrig paa Kafé! En Kavalier kunde ikke paa Strøget gaa hen til den Dame, han sidste Balaften havde svunget i Vals eller Mazurka, han maatte nøjes med ærbødig Hilsen, hun med et lille Nik og Øjnene sænkede bly bag Sløret. Til Gengæld fik Strøgets Herrer travlt i Regnvejr med at kigge efter en Dame-ankel under Kjølens Plissé, naar den Skønne maatte løfte op over en Vandpyt. Det var nøjsomme Tider set mod vor Tids Hornbæk og Bellevue-Strand! Kun ældre Folk kunde frit følges med

Ældre af det andet Køn, altsaa i Alderen oppe omkring de Tredive, naar en Dame antoges at være naaet helt ud over Ungdommen og dens Farer! Det selskabelige Frisind stod ganske vist paa Springet og rykkede i sine Tøjler, men det havde endnu ikke fundet sine Organer. Først i 1884 kom det radikale Dagblad »Politiken«, men Kampen mod Fordomme førtes dog nærmest paa den politiske Arena, de Unge maatte selv finde deres Smuthuller ud af Trylleringen, — og først Cyklen gav dem altsaa Vinger til Flugten. — Byen laa endnu i sit Puppehylster og var ikke endnu Staden med de skønne Taarne. Marmorkirkens Kuppel kronede endnu ikke den gamle By, der stod blot en stumpet Ruin bag Plankeværket, og de Omboende tørrede Vasketøj mellem de forvitrede Stenblokke. Raadhus-Taarnet knejste ikke over Byens nyere Del, udfor Frederiksberggade laa endnu op i Firserne Volden med St. Lucie Mølle. Storkespringvandet sprang første Gang i 1894 til stor Ballade for de forargede Københavnerne, med Politilndhug hver Aften mod det hujende Opløb omkring Kummen, især naar en vittig Hund fandt paa at tage Friluftsbad i Bassinet under de spankende Storke. I samme Aar trak man første Gang i København i en W.C.Snor. Rosenborg Haves Gothersgade-Port var endnu ikke aabnet, Hørup, dens Navngiver, endnu ikke ophøjet til Minister, men simpelthen en oprørisk Bladsmører, der havde kaldt Livjægerens Fane for en Klud! Det fornemme Elitekorps i stram grøn Uniforms-Figur med Kjoleskøder — og hvis Chakot af den radikale Smudspressen var kaldt en omvendt Suppeterrin! — var jo den frivillige Livvagt om Majestætens høje Person, ligesom de blaa Gendarmer til Hest og til Fods, med hvide Bandolerer og Gevær i Haand, var de kongetro Borgeres Værn imod Venstres Riffelringe og andre Bølleoptøjer! — Børnehjælpsdag og I. P. Müllers System var endnu ufødt, Druknehuset ved Langebro og Slagteboderne paa Graabrødretorv stod endnu op til 1902, Automobilens ansaas for et Udstillingslegetøj og vilde blive altfor livsfarligt med sin Dampmaskine inde under Sædet, — om Daimlers Forsøg med Eksplosions-Motor havde næppe et Menneske hørt i Firsernes København, — og man havde jo de gode gamle Droskeheste foran de solide Hyrevogne med rødt Plyds over Sæderne, ogsaa benyttet af Politiet til den vilde Transport af en fuld Mand til Stationen, — dette daglige Folkeskuespil i Brændevinens Stortid, inden Afholdssag og Spiritusskat, — med Skrig og

Skraal af den Fulde paa Bagsædet med en af Panserne hen over sig og med en Sværm hujende Gadedrenge i Rend efter Baghjulene. Endnu laa i Farvergade Holger Danskes Kælder, hvor Tallerkenen var en Fordybning ned i Bordbrædtet, og hvor Kvarterets Bøller med »Brædestablen« og »Hopsadrenge« i Spidsen stod lodret op og sov lænet mod en Snor, medens den hvidskæggede Nat-Missionær henne ved Vandkunstens Hjørne bad de glade Russer, der i Flok drev hjemad fra Studentersold, tænkte paa deres Mo'r og ikke paa de skumle Syndens Huse med Tremmer for Vinduerne — vis-à-vis et Transparent med manende Billedsprog — inde i Gyden! Rundskuedagen var endnu ikke opstaaet i en Journalisthjerne, det elektriske Lys var kun i sit Udspring med blege Pærer skruet ned i de gamle Petroleumslamper over den digre, nu ganske tomme Beholder. Herrer gik endnu med Havelocks i Regnvej, kendte ikke Pressefolder i Bukserne, Damerne ikke Læbestift, først op omkring Aarhundredskiftet kom den begyndende Sanering af de bestandig knibende Damestøvler, nemlig det hvide Lærredsfodtøj, der synede under den »fodfrie« som usandsynlige Vadefødder. Det var »Luffegæssenes« Tid! Den danske Nationaldragt var, hed det sig, høj Silkehat, mørk Jakke, tærnede Bukser og gule Sko. Og i Landet regerede, æret og agtet selv af Hans Majestæts loyale Opposition, Kong Christian den 9de, ridderlig og dog borgerlig, med den Takt og Noblesse, som trods alt var Tonen i hine Dages gode Selskab. Lidet fremsynet, men redelig var hin Slægt, og trods de mange Former, Etikette og ydre Høflighedsmanerer, var Tiden i sine soignerede og sømmelige Sæder i dybere Forstand sanddru. Det gamle Gentlemans-Begreb var til endnu: En Mand var en Mand, og en Mand holdt sit Ord!

Troskab mod Kongen, Lydighed mod Øvrigheden, Ærefrygt overfor de Ældre, Fædrelandssind, Gudsfrygt og Redelighed i Pengesager var den gode Lære, den unge Slægt i hine Aar havde annammet af den ældre. Og til Forstaaelse af Tiden maa man mærke sig den Tidsaand, der fra forrige Slægtled i Vuggegave blev medgivet de Yngre. Enhver ny Tid maa vedgaa sine Forældre; og de Unge i Firserne havde Fædre, der havde set Fru Heiberg i hendes Storhed, oplevet Tranlygterne, maaske mødt Søren Kierkegaard paa Vej over Nytorv, muligt kørt i Diligence til Roskilde med H. C. Andersen — paa Vej til de smaa tyske

Hoffer! — eller harmedes over at se Grevinde Danner age over Slotspladsen i kongelig Karet! Og endelig sammenbidt bøjet Hovedet under Slesvigs Tab. — Endnu fandtes den gamle Type Familiefædre med Fadermordere op til den stride Bakkenbart, Kalvekrøs paa Manchetskjorten og endog med Strop fra Bukserne ned under Støvlesvanget, som Moden var i Tredserne; Frits Jürgensens Bedsteborgere var ikke uddøde endnu. Den danske Hr. Sørensen luntede endnu i det lille Borgerhjem — oven over Kælderbutikken med Hør, Hamp, Klipfisk og Petroleum — om paa grønne, broderede Morgenslæbere, og, figurlig talt, med Nathuen ned over Øjnene. Og der fandtes visse stejle gamle Knarke af Embedstypen, som Kolera-Tid og korporlig Vanrøgt ikke havde kunnet ihjelslaa! Udvælgelsens Lov havde kun levnet de allerstærkeste, derfor var de Gamle saa uovervindelige overfor den unge Slægt; ingen Patriark er saa ufejllbarlig som den, der har overlevet Vandfloden, og gribes de i Synd, nærmer Sønnerne sig baglæns for at dække dem med deres Kappe! Derfor blev de Unge i de gamle højkonservative Familier bestandig de underlegne, og Fremskridtet kom alene fra de nye Slægter, det indvandrede Landbofolks Hundredetusinder, der gjorde København til Storby, de vældige ukendte Skarer, der fylkedes om deres Førere ude i Forstædernes Kaserne og Fabrikker, kaldt hid af den unge Industri. De gamle Familier visnede med de gamle national-liberale Dogmer som Blomster i et Herbarium. Vel hyldede man saaledes stadig Kvinden ved Studenterforeningens Sold, — men i Praksis nøjedes man med Høflighed mod Damerne! De gamle Guder sank langsomt i Dybet for den demokratiske Lysning, der viste sig i det nye Aarhundredes første Tiaar — dog kun som et Glimt, før den store Krig kom og formørkede alt helt op til vor Tid!

Saaledes var altsaa Hjemmenes Aand, og den boede tidssvarende i dette gamle og indre Kvarter af Byen, der blot var den første Kim til vor Tids større, om endnu ikke meget store København: Fjern Søborg og det meste af Hellerup, dan Sundbyerne om til Bondeby, rasér Raadhuset ned til en sumpet Strandmark bag en Voldstump, brænd Christiansborg ned til en sodet Ruin, oversvøm Frihavnen, klin Slagterboderne paany op ad Nikolai Taarn uden sit Spir, lad Bøndervogne rulle ind over Halmtorvet med Læs af den Sengehalm, der ved Flyttedag laa i Dynge langs alle Rendestene under bulede Kasseroller og gamle Cy-

linderhatte, til Grin for Gadedrengene og til Tjans for Klunsepeterne, og lad de dampende Bærmevogne rumle ned langs Kompagnistrædes og Domhus-Gydernes Bryggerigaarde: Saa har I København 1885!

Og i Stuerne levede man endnu i den gamle Stil fra Fædre-tiden med de arvede Møbler, Skabssofaen fra Empiretiden, Piedestalen fra Christian den 8des borgerlige Hjemmehygge, Familie-billeder og Kobbertryk i falmet forgyldte Rammer; — men med Brude-Udstyret til de unge Nygifte var Maskin-Snedkeriet trængt ind blandt de nedarvede Klenodier: Nøddetræs-Stole med Muslinge-Ornamenter og Border à la greque langs Ryggen og rødt eller grønt Plyds polstret over Sædet var Hjemmets Pryd, og Klunker, Pompons'er og Frynser myldrede ind som lodne Larver og besatte alle Sofasæder, Bordtæppekanter og uldne Gardiner. Possement-magerne spandt deres Skimmel langs de gamle adelige Møbler, Tapetsererne kom geskæftigt til og hængte malerisk Portiører i Slyng og Sving over en Gardinstang. Maskinsaven skar hvæsende Rundkreds om Plader til ensrettede Salonborde, Maskindrejebænken valsede Knopper til Nips-Etagerer. Dette var Møbel-Industriens Gry — indtil man omkring Aarhundredskiftet mente, at nu omsider stod Solen for Alvor op, da der kom en Stil fra Tyskland, som man bæret ogsaa her kaldte for Jugend-Stil — med Stolerygge skaaret af paa Skraa foroven og Ben som tynde Stilke vredet i Spiral, alt sindrigt udtænkt, saa vrangt og ude af Ligevægt som muligt. Først efter Krigens Pause kommer FUNKIS; men i Virkeligheden var jo Nøddetræs- og Klunketiden det første Skridt ad denne hypermoderne Vej! Var den ikke skabt af Maskinen og altsaa Teknokratiets førstefødte Barn? Skiftingen efter det ædle gamle Haandværks Indsats i Hjemmenes Kultur.

Man boede i hine Aar, hvis man var nogenlunde velstillet, i en Lejlighed paa allermindst fem, helst seks-syv Værelser, alle til Herskabets eget Brug. Og Velstillethed var den Gang naaet med en Aarsindtægt paa 4 à 5000 Kroner, 10.000 var Overdaadighed, 15.000 Rigdom. Skattelisten blev offentliggjort hvert Aar og slugtes i »Berlingske Tidende« selv forud for Dødsliste og Feuilleton; man maabede ved at se Navne noterede med 30- ja 40.000, men de var saa faa, at de kunde læres udenad paa et Minut. Men hvordan havde Hr. Grosserereren tjent sin Million? Ved hemmelige Udlaan til 60 Procent? — eller ved at avertere med Livs-

elixir og det althelbredende elektriske Voltakors? (det lille Kors med en Zink- og en Kobberplade, der skulde virke som elektrisk Livsvækker, og som man forøvrigt selv i al Hemmelighed bar under Uldtrøjen paa den nøgne Krop!) — eller ved at eje visse Huse? Og levede man ikke selv nok saa komfortabelt, trods man ikke havde Ekvipage med Kusk og Kort til Forevisning for Soldaten i Skilderhuset ved Langelinjes Gitterport?

Forøvrigt naaede man ogsaa langt med et mindre Budget; til at holde Tjener, endog i Liberi, rakte en højere Embedsmands Gage meget vel; var man Officer, lod Oppasseren sig anvende til alt i Huset fra Skopudsning og Ærindeløb til Opvartning ved de aarlige store Middage, samt til hver Morgen at hente Ridehestene til Obersten og Oberstinden ude paa Baadsmandsstrædes Kaserne. I et velstillet Hus med Selvrespekt nøjedes man med mindst første og anden Stuepige, derhos Husjomfru eller Kokkepige, Kammerjomfru til Husets Damer i Fællig, samt Hjælpepige til alt groft i Køkkenet. Tre Piger var det normale i en Embedsmands-Husholdning af den bedre Klasse. Men det var de børnerige Tider, Begrænsningens Evangelium var endnu ikke præket, ingen vilde heller have vovet det, Problemet var slet ikke til. De fleste nulevende Ældre vil kunne fortælle, at de hørte til en Flok Søskende paa fem og opefter. Barnekamret var derfor altid i Brug i en nogenlunde ung Familie, og hos Nygifte straks fra Etaarsdagen for Brylluppet. Tyendekredsen fik herved en konstant Tilvækst — udover Husjomfru og Stuepige — af den majestætiske Amme, nu vist et Æventyr blot, men den Gang Husets mest forkælede Person, med Gyldenstyks-Hue, hedebosyet Forklæde, og som opfedet med Æggeøl og Oksesteg tronede i Barnekamret til Skræk for Pattebarnets smaa Søskende og for selve Husets Frue, naar tykke Marie eller Sine blev grov paa bredt Sællandsk! — Flaskebørn var sjældne og ikke videre ansete. — Ammen efterfulgtes af Goldammen, mere mager, mindre ophøjet, men ogsaa med Gyldenstykkets, ofte en afdanket Amme, og endelig succederede Barnepigen, en 16aarig Kommuneskole-Tøs, der brugtes til alt, og som med Pjuskhaar og paa røde Fløjls-Slæber rendte i Gaarden til Skærslipperen med Kokkepigens Knive og Syjomfruens Saks, eller — naar Sandmanden raabte med GULVSAND! — efter ny Beholdning til Fejespaan eller Spyttebakke. Ofte, hvor Børneflokken blev ved at komme, fandtes hele Rækkefølgen fra Amme

til Barnepige — og saa maaske endda den franske Bonne, en statelig Person med Hvepse-Talje og i hjemmesyet Elegance efter Printemps Mode-Journaler. Damen boede hjemme, men hentede hver Dag Smaapigerne til Tur — med »Oui Mademoiselle« og »Bonjour Madame«, naar man traf Familiens Bekendte paa Kastelsvolden — indtil Ungen var stor nok til at gaa hos Nonnerne i Bredgade for at lære ordentlig Fransk — inden Novicen altsaa kom i Klosterpension i Schweiz, saa Frøkenen siden en Gang blev i Stand til med Udbytte at nyde den elegante og charmerende Pére Lange, der i de Sæsoner henrykte Københavns mondæne Dameverden ved sine franske Conferencer! Endelig maatte medregnes Spillelærerinden, og muligt en extra Lærer i Mandolin-Spil for Døtrene, om de var i en musikalsk Klub af Unge. Heldigvis var Lønnen ikke slem, Barnepigen fik 12, Stuepigen 14, Kokkepigen 18 Kr. maanedlig samt hver Tøj til en Hvergarnskjole til Jul, Spillelærerinden fik 35 Øre i Timen. Pigerne sov op til tre i samme Kammer, hvor ofte Sengen var indbygget med Fodenden ind i Køkkenet under Vasken. Barnepigen laa i Barneværelset, muligt paa en Gulvmadras mellem Børnenes smaa Tremmesenge, hver med sin lille Tang- eller Hø-Madras. Til Barnepigen sagde man Du, muligt ogsaa til Stuepigen, undtagelsesvis til Kokkepigen, ikke til Kammerjomfru og Tjener, her brugtes kun Efternavn: Mortensen eller Jørgensen.

Husets fem-seks Værelser var saaledes altid menneskefyldte og genlød af vrælende Pattedørn, tudende Purke, der havde stødt sig, Pigernes Sladren, Ammens Skælden og Smaapigernes C-Dur og F-Moll Skala, afbrudt af Slagsmaal om Plads ved Piano eller Flygel. Og der lugtede over hele Huset af Køkkenvisk fra Suppegryden, Tørverøg fra Komfuret, vaade Bukser, og af en Ting til, der hørte uomgængeligt med til Tiden og ikke kan være unævnt her, skønt dets rette Navn var unævneligt i hine Aar, men erstattedes med Ord som »Paven« eller »Do« eller »Das«, — det lille mørke Rum, altsaa, for Enden af Korridoren eller i ældre Hjem — ligesom Pige kamret! — med Dør fra Køkkenet og blot med Aftræk gennem en Rude ind til Spisekamret. Faktisk stank dette Hjemmets absolute Enrum over hele Huset, men det var en objektiv Stank, thi Familiens subjektive Næser var saa sløvede, at de intet mærkede, men gik hjemmevante om i Husets permanente Os af Mad — og det modsatte af Mad! Den største

Reform i Brugen af vedkommende Møbel kom op i Halvfemserne og vakte megen Opsigt, nemlig en Kasse med Tørvesmuld, der anvendtes lugtdæmpende som Strøelse. I Barnekamret stod Natstolen og gjorde sit til Atmosfæren. Og endnu kunde i ældre Damers Soveværelser findes den mærkelige polstrede Lænestol, la chaise percée, Magen til den Stol, med Bekvemmelighed i Sædet, hvorpaa Solkongen i Versailles efter Sagnet troned, naar han modtog fremmede Gesandter! I mange, selv bedre Hjem, gik man i Gaarden, hvor det lille Hus med Tremmedørene stod opad Plankeværket eller Nabo-Brandmuren og blev røgtet med uhyre Rabalder ved Midnatstid, naar de brune Natmandsvogne tog sig af Luften i Byens Gader fra Gammelholm til Sundbyerne. — Men hvorledes er det? Kører de Vogne ikke den Dag i Dag? Hvor underligt! Det eneste, der lever endnu fra hine idylliske Dage!

Saaledes var altsaa Hjemmenes Aand og Hjemmenes Atmosfære, der maa genopleves af de Ældre, anes af de Yngre, for at give fuld Forstaaelse af selskabeligt og dagligt Liv i disse gamle Stuer, — der i Virkeligheden var Ventesale, hvor man holdt Tiden gaaende imellem Sæsonens store Mærkedage, — dem man fejrede med Fest og Glæde! Resten af Aaret var jo kun den lange, lange Pause. Fraset at man selv blev udbedt, regnede man lavest med tre til fire Middagsselskaber hver Vinter og dertil mindst et Bal for Hjemmets Unge. Hertil kom Barnedaab, Konfirmation og maaske en Datters Bryllup, og endelig og ikke mindst Begravelse i den nære Slægt med den uundgaaelige Middag, der begyndte omhængt med Sørgeflor og med taarevædet Mindetale, men med særlig solid Menu — det triste Eksempel med Afdøde gav jo Appetit! — svære Vine og middagshøjt Humør tilsidst ved Kaffen og Cigaren, muligt med lidt diskrete Giftigheder, naar man drøftede en rimelig Fordeling af den henfarne Slægtnings Samling Hovedvandsæg eller andet antikt Preciosa, — ivrig Skattesøger efter Malm-Lycestager, Hedebo-Duge, Messing-Døbe-Fade og Lysesakse oppe hos de uvidende Bønder i Nordsjælland, som den afdøde Dame efter Tidens Mode havde været. Og bedugget kørte Følget hjem i Kareter, eller muligt bare i Omnibus.

Men Sæsonens store Fest var altid Ballet for de Unge. For det sparede Husmoderen gerne paa Kaffen til Gemalen og smurte egenhændigt — og tyndt! — Smørrebrødet til Pigernes Frokost. Husets Herre sad sit Bidrag af ved extra Revisorats-Timer i Mini-

sterie-Kontoret eller ved Lektion i geometrisk Tegning paa Kadetskolen efter Tjenestetiden med Rekruter. Og Husets unge Sønner gik efter Tur og Alder med samme stadig omsyede Par af Fa'ers aflagte Bukser eller med hans aflagte runde Filthatte — dertil Jersey eller Matrosbluse med den lille blaastribede Brystlap, der imiterede en islandsk Uldrøje og altid krøb op. Og værst af alt Papas kasserede Fjederstøvler med en Strop for og bag og slappe Elastikker i Siderne, saa det slubrede omkring de tynde Drengene. Aldrig har der været saa sjofelt klædte Børn som Skoledrengene fra de gode Hjem i hine Aar!

Og endelig — for at bruge en Cliché fra Tidens Bogstil — endelig oprandt den store Dag!

Alle Visitter er overstaet, Listen over Dansehestene komplet. I to Uger har en trist og træt Syjomfru klippet Balkjoler til paa Spisebordet, saa Husherren har maattet spise i et Hjørne mellem Trævler af Tyll og Tarlatan samt Knappenaalsbreve. Nu er der grundigt fejtet ud, men foran Entréspejlet prøves sidste Gang: de tre Pigebørn staar sprængfærdige og med blodskudte Kinder, medens Moder og Syjomfru haler i Snørelivets Lidser, inden Bal-Livet kan hægtes til i Ryggen. Men nu sidder det som støbt, og Nederdelen staar i Brus af Flæser og Volanter om de gennembrudte Silkes— den sidste Raffinade fra Vett og Wessels nye Strømpe-Disk!

Hele Indboet er ekserceret op til Dans, alle Nipsting paa Etager og Amagerhylder sat af Vejen, baade de sachsiske Porcellæns-Hyrdninder, de nydelige smaa Gemse- og Bjørne-Figurer af Træ, — Mamas Rejsesouvenirs fra Berner-Oberland sidste Sammer — alt er gemt ind i Sovekamrenes Servanteskabe. De mange Fotografier af de Kongelige og Gruppe-Billederne af Børnene som Smaa, hver med en Afstiverpind i Nakken, da de blev »taget af« paa en Klippe af Pap eller med en Kanin i Skødet, hos den fine Fotograf — Hansen & Weller i Bredgade — er lagt fladt i Vindueskarmene for at undgaa Albustød af Gæsterne, og med Sorg indpakkes i Avispapir og fjernes de skøre Chromo-Fotografier af Kronprinsen eller en elsket Grandtante — overført paa buet Glas og haandmalet paa Bagsiden af Mama egenhændig — den sidste Husflidsmode! (Senere blev det Læder-Sløjld eller Brandmaleri paa Træplader over Dørene og langs Hylder med dybsindige Fyndsprog som »Hastværk er Lastværk« eller »Liden Tue

kan vælte« — eller Solsikker malede paa Kakkelovns-Skærme af Fløjlspapir med Bagside af Staniol).

Ogsaa inde i Spisestuen, hvor der skal danses, maa pilles ned, navnlig alt, hvad der kan rasle: Først det schweiziske Kuk-Ur med Gøgen bag en Lem i Kvisten, desværre ogsaa hele den herlige lange Række af moderne blaamalede Platter — fra den kongelige Fabrik eller Bing og Grøndal —, der skal minde om de Kongeliges Mærkedage fra Fødselsdage til Jubilæer samt alle de mange aarlige Jule-Platter — en dyrebar Samling, der stadig kompletteres. Selv det af Husets ældste Datter, efter en Sæsons Maler-Kursus kopierede, og ægte, Flora-danica-Stel (brændt i en Kælder i Sølvgade!) maa ned fra sin Hæderplads over Nøddetræs-Buffettens Spejlopsats; og kun den fornemme Akvarel (en Urfugl à la Nature morte), malet af den populære Prinsesse og vundet i Tombola paa Diplomatiets sidste Velgørenheds-Basar, faar Lov at hænge! Men der er andre Overraskelser til Gæsterne; Husets Herre har raset gennem alle Stuer med en Børstepensel og en Underkop med Guldbronce-Pulver samt Tinktur; alle de antike — men skandaløst falmede! — Gulddrammer fra Oldeforældretiden har faaet en Omgang mat-gul-grøn Broncemaling, — nogle dog ogsaa pyntet op med det nyopfundne Aluminium — især uden om de mørknede Skilderier af Slægtens Ahner i Olje og Pastel; selv Kobberstikkernes svære og ædle Rokoko-Rammer friskes op med Galdegrønt. Gipsfiguren af Ganymedes med Ørnen paa Sekretæren og Thorvaldsens Danserinde paa Fruens Skrivebord forvandles til Guld, jo endogsaa Avismappens Blikbeslag, Datoviseren paa Skrivebordet og Gelænderens Grankogledupper ude paa Hovedtrappen faar sig en Omgang Bronze. Og endelig overtrækkes Herreværelse-Væggens gamle og halvrustne Rytter-Kyrads — med Mærker af Kugleskud! — med Tinktur af Aluminiums-Pulver for at staa til de blanke Pallasker og Kaardefæster, som glimter frem af Armhulerne i det bulede Harnisk, sammen med Messing-Grebet af Kaptajnenes Ridepisk, der sidder som et Ris bag Spejlet til Advarsel og Tugt for Familiens to opløbne Hvalpe. Ogsaa disse er forøvrigt sendt af Vejen, Ballet er jo kun for DE VOKSNE blandt de Unge, og Knægtene sidder forvist til Barnekamret med Valget mellem tyske Præpositioner samt et Reguladetri-Stykke eller Klø!

Dagens Skema for hin Tids Bourgeoisiedrenge var indstregt af Spanskrøret i Haanden paa den kendte og højt ansete Børne-

ven og Leder af den fashionable Drengeskole, og Dagens andet Mærke betegnedes af Ridepysken hjemme. I Pauserne: Leg i Baggaardens Rendesten eller Kældere, Sjøv med Droskekuskene paa Hjørnets Holdeplads, blodige Snuder udvekslede med Kvarterets Gadedrenge; saa hjem til Middagsmadens gule Ærter eller Øllebrød og derefter Lektieterpen til Sengetid med solid Udsigt til et Maadelig i Religion eller Regning næste Dag og med mere Spanskør i Skolen og Ridepysk hjemme i Følge. —

Men Balforberedelserne gaar videre.

I Dagligstuen er Antimacassar'ne hægtet af Lænestolene og Macquart-Buketterne malerisk ordnede bag Sofaen. Causeusen stilles skraat i Krogen, diskret under en lille rosa Ampel og over-skygget af en Viftepalme, indbydende for et ungt Par, der af Mødre og Tanter allerede paa tre tidligere Baller er sat under Observation for en Forlovelse, som stadig ikke bliver til Alvor.

Omsider staar Husets unge Damer balklædt og skubber til hinanden om Pladsen foran Salonens Pillespejl. Sovekamrene flyder efter dem, — der var i de Tider meget at skifte! Piger gik den Gang med hjemmestrikket Uldrøje underst — Bedstemoders Julegave! — (JÆGERS NORMAL var dog allerede begyndt sin Sejrs-gang), derover svær Lærredskemise med Blondekant, Korset med Stalfjedre, Uldklokke (rød, strikket), Bommesis-Klokke — ved Udgang derhos uldne Overtræks-Permissioner — Underliv og endelig Kjoleliv, Underskørt samt ulden Nederdel. Men til Ballet var man i sit fine nye Underskørt af Taft — vundet i et snedigt Snebold-System, startet i Holland, og hvor man fik tilsendt gratis et Vidunder med Brus af rosa og lilla i Chang-Chang, naar blot man havde faaet tolv Veninder til at gaa i Tøjet ved at bestille Skørt! — Og alt blev i hine Tider holdt med Hægter, der sprang op! — og Bændler, — et Utal! — der gik i Knude eller endnu værre gik op, maaske i de værste Situationer midt paa et Balgulyv, naar Bændlet krøb frem under Nederdelen eller du milde Gud! — naar hele Historien sank — og sank —!

Men Balkjolen var af Silke og vidunderlig — selv om den endnu ikke i de Tider kaldtes EN DRØM. Det vilde være lærerigt en Gang at se Kvindedragtens Forvandling gennem Tiderne optaget i Film paa samme Vis, som en Blomsts Udvikling og Liv vises paa det hvide Lærred, Led for Led i sit Forløb: Først Halvfjerdsernes snævre Prinsesse-Kjole — som alle de kommende

Tiders Kjoler i Puppesvøb! — for saa at foldes ud til Pocher og Tournure som de hvalte Blade i en Venusvogn, og derpaa Firsernes Blomsterpragt af nedringet Silke, hvorfra Baldamens Barm staar blufærdig og hvid som en Nøkkerose af sit Bæger; dernæst, i ny Forvandling, Skuldrenes Silkebaand og smaa Rosetter løftet i voldsom Vækst til Skinke-Ærmerens Rædselstid, — som mægtige Skræppeblade højt over de snævre Ærmer. Og omsider det nye Aarhundredes Kamp for Frihed, der sprænger alle Svøb og forvandler den plumpe Tulipan til Orkidé, med Kjolen slidset op for Ankel og Læg højt op over Knæet i den hektiske Tid lige før Skæbneaaret 1914, saa perverst som det anstaar sig en Odaliske i en Tegning af Beardsley eller Bruneleschi — indtil endelig vor Tids Drengepige, født af Verdenskrigen, grunder paa, hvorledes hun igen skal blive Kvinde! —

Allerede ved Totiden er Damefrisøsen kommen og har taget, først Fruen, saa Frøkenene efter Tur med Valker og Chignonen, og Vindueskarmen flydende med Haarnaale. Og allerede for seks Uger siden er Ballets allervigtigste Person sagt til: den fashionable Verdens udvalgte Danse-Pianist, den eneste, der kan spille til en Wienervals, — det er den elskede, af alle Hjem ombejlede, Hr. HARTMANN, — utrættelig fra den første Tone af »Donauwellen« til Afdansningens faste Slut-Vals Klokkeren 1¼ »I Kongelunden« —, altid med det muntre Offenbachske Blink i Øjenkrogen og med Smilet i Ly af det lille kokette Kunstnerskæg, altid oplagt, — selv et Thema med Variationer! — fra sagte Vals over den højtidelige Française til den allersidste susende Galopade! — Og nu staar Husets unge Døtre klædt paa til at tage imod, barhalsede og med nøgne Skuldre, frysende ud til Neglespidserne trods de Tolvknaps, mest dog af Spænding — parat til at flyve ud i deres Silkehamme —: en Flamingrød, en blaa Kolibri og en Svanhvide! —

De første Gæster er altid de grimme og de jævne. Baldroninger kommer sent! De skal have Entré! Stuepigens staar parat ude ved Stumtjeneren og samler de store Dynger Overtøj, der siden magasineres i Herrens og Fruens Sovekammer — Bjerger hen over Ægtesengene af de utrolige Overstykker, Tiden kaldte for »AFTENKAABER« — vatterede indvendig, kantede udvendigt med lidt Skind eller Svanedun og ærmeløse som et Hestedækken! Dertil Galoche-Støvler med Pelskant, og over Frisuren: Bedstemoders Silkesjal.

Under Konsolspejlet ligger paa en lille Messing-Bakke Balkort spredt i Vifte, hvert med et lille Blyant i en Silkesnor. Hver Dame har sin Hovedbog, hver Kavalier sin Kontrabog, og de anerkendte Balskønheder har allerede foruddiskonteret, alt er forlængst meldt optaget, muligt med en lille Extra gemt til den ukendte Prins, alle venter paa, — om et Æventyr skulde vise sig! Og nu omkredser Kavalererne Salonens Sole, Dagligstuen bliver til Børs, hvor Kvinderne tegner Andele i sig selv for indeværende Aften, muligt for mange, mange endnu! Thi de fleste Forlovelser bliver jo til paa et Bal! Om Baldronningerne summer Dronerne og haaber paa Plads i Ekspektancen. Men bagved staar alle de grimme eller fattige Piger med Fregner, høje Skuldre, eller i om-syet Kjole fra forrige Sæson, alle de kortbenede og skrutryggede, der til daglig gaar med Syge-Korset eller Rygretter. De maa se at fiske lidt Dans hist og her, men de tykke og grimme Piger, der er de frækkeste, trænger paa og faar flest paa deres Kort, de har Muttervits og gælder blandt Herrer for at være sjove, — til Forargelse for Husets velmenende Tanter. Thi Tanterne danner Garden langs Væggen. Deres Opgave er at støtte Husets Frue i at kapre Kavalerer til dem, der sidder over. De gaar altsaa rundt og stikker deres spidse Næser ned i de jomfruelige og ubeskrevne Balkort, der krammes i en lille Bænkevarmers svedige Fingre, og deres Knokkel-Knoer banker en treven eller skulkende Kavalier imellem Skulderbladene: Om de ikke maa præsentere Hr. Løjtnanten for en sød lille Frøken, der ikke er optaget til Cotillon! Men der er god Tid til at faa hele Markedet udsolgt, thi under Noteringen serveres Thevand samt svære Skiver Julekager, garneret med »Vrøvl«, paa en Sølvbakke, ombaaret af begge Stuepigerne i sort Ulden med stivet hvid Kappe. Er man ikke udtrykkelig bedt til The med en lille Dans?

Og endelig bruser Riberhus-Marchen inde fra Spisetuen, Virtuosen Hr. Hartmanns Hænder springer som to Dansere hen over Klaviaturets sorthvide Parket. Og Parrene marcherer langsomt og alvorsfuldt ind i Salen, i en Dobbelt-Kæde op langs Væggen, Kavalerernes Kjole og Hvidt flankerer som dystre Kragefugle Damerne glade Hvidt, Gult, Blegrødt og Himmelblaat.

Og nu viser Tidens mest nedværdigende Symptom sig grelt: Udvælgelses-Loven har, takket være en Del Afbud! mærket de overtallige med sort Kokarde, og alle de grimme, fattige eller kej-

Pianist Axel Hartmann.

tede unge Piger, der ikke kom med i Dansen, staar tilbage og varmer Væggen eller Rørstolen, hvor de dukker sig beskæmmet; den lange Næse bliver endnu længere, det flade Bryst endnu mere Strygebrædt og den om-syede Kjole fra ifjor endnu mere krympet. De sidder paa Rad, — som de kasserede Numre, naar Harems-Kataloget lukkes i og Markedet er mættet. Novicerne føler sig nøgne for alles Blikke, de Scenevante vifter sig trodsigt, mens Dansen gaar hen forbi deres Næser.

Disse Bænkevarmere er Rekrutterne til den faste Hær af de aldrig gifte Piger, hin Tids overgemte Frøkner, i mørke uldne Kjoler og med hæklet Silkesjal, Familie-Tanterne, der med bedsk og myndig Bedreviden eller ydmygt fortrykte fylder Salens Fløjdøre, for at glæde sig over de Unge. Ogsaa de har som unge selv staaet vraget langs en Dansesals Paneler en Gang i Hængekrøllernes og Krinolinens Tid og forknyt knuget Hænderne om Viften! I vore moderne Dage er Løsenet: hver Dame sin faste Herre for en Aften. Han bringes med hjemmefra, ført i en Snor, og løslades først ved Damens Gadedør, — om han da løslades! Men den Gang gjaldt Parolen: Vent paa din Bejler! Det var Tonen fra: »Spind, spind Datter min —« og »Aarene de randt og randt!« Men den direkte Udstilling langs en Balsals Vægge af de ikke afhentede Genstandes tragiske Elite, var sikkert pønset ud af en sadistisk anlagt Bal-Djævel i særlig oplagt Lune! Og allerede fra Børneballets Aar indrulleredes den store Stab af de aldrig udløste Piger, de øde Skæbner, der udgik af Livets Spil som absolute Nitter i en Tidsalder, hvor alt Virke udover Uldtrøje-Strikning til Familiens Spædbørn ansaas for uværdigt for en Kvinde. I Kontorerne sad kun Herrer, selv bag Butiksdisken stod mest mandlige Kommiss'ere, Telefon- og Stenografdamer var endnu uopfundne, kun Lærerindevejen i Pigeskolen stod aaben,

men finest var det slet ingenting at bestille! Derfor blev disse gamle Frøkner enten til en Hær af hævngherrige Eumenider, der smurte Sladrens Gift langs Ballets Vægge, eller de blev stakkels skikkelige Piger, der nippede i Smug til Familiens Søndagshygge og gerne ofrede hver Draabe Blod fra deres arme Hjerter for et Smil fra Slægtens Mødre eller Smaabørn.

Den selvbevidste Kavalier, der er udmærket af Husets Frue med Hvervet at føre Ballet op, klapper i de hvide Handske-Hænder. Alle bærer hvide Glacés, gjort tilgængelige hjemme fra i alle Fingre med Talcum. Thi det er Helligbrøde at berøre en Dame med de bare Næver, selv hvor hun har Tøj, — end sige da som nu — paa den nøgne Ryg helt ned under Bæltet!

Den selskabelige Etikette i hine Aar var meget streng og hvilede i Troen paa kvindelig Kyskhed og mandlig Beskedenhed. Nylig udkommen var jo den berømte Haandbog i højere Moral, samlet af Fru Emma Gad, med den muntre Titel: »Man skal aldrig —!« senere efterfulgt af en: »Man skal altid —!«, og senere hen af den gode og almenyldige Lovbøg for selskabelig Kultur: »Takt og Tone«. Det var grundige Kursus i Levemaade, lavere Stadier rykkede op og gled ind i den finere Portion, eller var indflyttet fra Landet og Provinsens mere snævre Horisont til det københavnske Selskabs fuldt mondæne Kredse. For de gamle Slægts-Hjem var den nye Kodeks jo blot Bekræftelsen paa den vante Anstand og Noblesse, hvis første og selvfølgelig Bud er den korte Formel: Vær fordringsfuld overfor dig selv, men ikke overfor andre. Med andre Ord: Behersk dit Ego!

Selve Ballet var da ogsaa ordnet efter Vedtægt og Etikette. Den opførende Kavalier er Dirigenten, der styrer Dansens Ture og Tempi og paaser, at Stolen, der er stillet hen under Gas-kronen, bliver paa sin Plads midt i Salen, saa de Dansende ikke render Skallen mod Kuplerne. Kun tre à fire Par faar Lov at danse ud ad Gangen. I et Par Minutter tolereres Rotationen, saa faar næste Hold paa fire Par deres Tur, og de udgaaede træder stille bagud i Kæden langs med Væggen og maa vente, til de næste Gang naar frem til Fronten — præcis som naar der leges Enkemand! Alt imedens konverseres der med stilfuld Værdighed af de ikke aktive Par, i Reglen med de ældgamle og selvfølgeligelige Høfligheder i Spørgsmaal og Svar — især det meget yndede, om Frøkenen har gjort mange af Sæsonens Baller med,

hvortil Svaret altid er: »En Masse!« Thi Ballers Antal i en Vinter angav Points i den unge Dames Karakterbog.

Selv naar de konventionelle Gloser er brugt op, konverseres i Clichéer. Saa falder man tilbage paa Jargon og de moderne Slagord. Præcis som nu! Fandtes ikke bestandig de parate Slang-Udtryk og Revuernes Refrainer, var de fleste Unge i enhver Tid nærmest umælende og blot mere eller mindre vitale Organismer! Jargonen ligger færdig som den Ledning, der slutter Strømmen mellem unge Hjerter, bekvem og farbar og uden at man anstrenger Hjernen. Man napper de sjove Udtryk i Luften som Fjerbolde i Pavsens, eller medens man danser, hvad enten det er hine Dages Polka eller vor Tids Jazz og Tango, og man opnaar at være morsom uden at tænke.

Hvor Tidens Unge nu siger: »højfin« kaldte man i Firserne en vellykket Aften for »pivæng« og en »knippel-nejs« Balkjole for »fjong«. Og en flot Kavalier, som Pigebørn i Strand-Pyjamas ved et Hornbæk-Bal vil kalde »mægtig smart«, blev den Gang udnævnt til »Certosa«! De toneangivende Herrer trak i Nørrebro-Revuens Omkvæd, som de trak i de nye Skræder-Moder fra Brødrene Andersen paa Kongens Nytorv, hvad enten det nu var sidste Façon for Paletots med Slag — helt op til fire! — i Lag som Kaalblade hægtede over Skuldrene, hvortil brugtes Silke-Cylinger og Knapstøvler, eller den berømte Gigerl-Overfrakke, æggeblommegul og stumpet, samt Bukserne smøget op for røde Silkestrømper og Laksko. Eller i senere Tid, da det gjaldt at se ud som Valby-Englænder: Flip med Knæk helt op til Ørerne, lille Melon-Hat, Sække-Frakke og den nye Trumf: Presse-Læg i Benklæderne, og ikke som en Laps fra Firserne med Pose-Knæer i Pantalonerne! Og først og fremmest Knippelstok baaret ved Dupskoen og i den anden Haand den lange, smalle, højmoderne City-Taske, uomgængelig fornøden for en virkelig Gentleman, naar han i Promenadetiden gjorde Strøget en halv Snes Gange, og som formentlig indeholdt hans Cigar-Rør. Var det mon ikke i de Aar, man kvad i Revuen: »Hold mig i Haanden —« eller var det: »Hold mit Ravrør —«?

I de mere jævne Dage først i Halvfemserne havde man danset til den massive: »Rundt paa Gulvet!« eller til den vulgære: »Hold dig paa Maatten!«. Men da Aarhundredskiftet kastede sin Slagskygge af Uvished — der fjorten Aar senere blev til Vished!

— over alle Sind, antog Tidens Unge som Børn af Fin du siècle det fine Navn af »Dekadente« og gled genfærdsblege ned langs Strøgets nye Asfalt iført høje sorte Halsbind, sort Silkehat og lang sort Redingote — som Ligbærere for et døende Europa! Og var det ikke i de Dage, at Refrainet blev det mere surt blaserede: »Den er forholdsvis temmelig god!«

Saaledes har Tidens vekslende Moder altid redebont forsørgt de unge Mænd — i vor Tid ogsaa Piger! — med Mæle som med Tøj! —

Men Ballet gaar altsaa videre: Anden Vals glider smertefrit over Gulvet, præcis som første. Françaisen ruller sine to lange Bølger frem under den opførende Kavalers Kommando: »Damerne paa den Side — Herrerne paa den Side!« Og for første Gang kan de to Køn mødes Øje i Øje — for paany at skilles. Og først i Lanciers'en, efter Borddansen, var der Lejlighed til under Turen med »Mølle« at fatte sin Dame mere fast om Livet, — ak! man favnede og følte kun et Korset! — for at slippe hende, muligt for en bedre — endog den rigtige! — naar der blev raabt »Skift!« og Damen foran røg af Møllevingen og lod sig fange af ens stærke Arm, saa det sang i Korsettets Staalbjedre! —

Borddans foregik som oftest ikke ved et Bord. Man spiste af Pladshensyn i Reglen staaende med Rødvingsglasset balancerende paa Tallerkenen, medens der serveredes Crustader med Fisk og Champignons eller Brisler, — derefter, naar det gik højt, Ragout med Tunge og Oliven, samt endelig Smørrebrødssnitter med Æg og Anchovis eller salt Kød og Mariekiks med Schweitzerost. Til Dessert Citron-Fromage eller sukret Appelsin lagt i Skiver i en Krystalskaal. Muligt var dog alt hvad Hjemmet ejede af Smaaborde flyttet ind — fra Spilleborde til Pigekamrets Fyrretræs-Vaskebord — og man fordelte sig saa paa de lejede Rørstole i de vante faste og eksklusive Klikker. Imedens forfriskede Eau de Colognesprøjten Dagligstuen Luft, og de smaa Brødre kiggede sultne ind gennem Dørsprækken og hviskede Uartigheder.

Dansene fulgte rapt og præcist. Sagte Vals skiftede med Polka og Mazurka, imellem kom Hopsa eller Tyroler Vals, og til Afveksling, hilst med et Smil, Rheinländer, anset for lidt provinsiel. Man havde som Børn gaaet til Dans hos Brodersen i Kronprinsessegade eller rundt i Familierne paa Omgang under Vejledning af Dansens uforglemmelige Mester Valdemar Price. Der havde

man i Matrosbluse eller lyserød Tyllskjole med Skærf bukket og nejset gratiøst i Menuetten, der dog ikke mere stod paa Programmet. Men helt var Kvadrillernes Dage ikke forbi. Ogsaa Klapp-finalen fik sin Tur — omend udenfor Balkortet! — og det var jo ogsaa at aabne lidt vel vidt for Temperamentet med Haandklap og Gulvtramp, — saa Beboerne nedenunder kom op og klagede! —, og tilsidst i lang Kæde, Haand i Haand gennem alle Lejlighedens Gemakker, selv gennem Sovekamrene, hvor Servanten stod med Spildevand i Vandfadene, og hvor de fjernede Spisestue-Møbler stod stablede i Taarne langs Sengene, der var belagt med Damernes Overtøj, ja maaske helt ud gennem Barnekamret, hvor de Smaa gned Øjnene bag Sengetremmerne, og gennem den lange kulsorte Korridor, hvor man rendte paa Skidentøjs-Kurvene og muligt — dog kun mellem Forlovede! — fik Lov et Sekund at benytte den Ret, det giver et ungt Par, at køre gennem en mørk Tunnel! Og endelig, hvis man havde egen Indgang til Herreværelset fra Trappen, saa gik Kavalkaden ud gennem Entréen og over Afsatsen ind forbi Husets Herre, der maatte smile venligst muligt til den glade Ungdom, midt i det vanskelige Udspil under en Tarok med et Par ældre militære Familie-Onkler, der skulede ondt, med Overskægget dykket ned i deres Romtoddy-Glas.

Og endelig fulgte Cotillonon — Aftenens Clou, den afgørende Dommedag i Sæsonens store Dyrskue med sine Præmier til de flotteste Dansere og deres kaarne Damer. Lillebror i Fløjlsbluse fik Lov at køre sin Legevoan ind i Spisestuen med et Læs af de smaa Buketter svøbt i Futteraler af kniplingstunget hvidt Papir — i det senere Aarti blot i Staaltraad og Staniol, — og en Sofapude besat med Ordner af Guld- og Sølvpapir paa Pap, Storkors og Stjerner, Krone- og Ørne-Orden, Æreslegion og japan-ske Sole, — finere end selv Onkel Admiralens Gala-Bryst ved Kongens Taffel! Og nu var det ogsaa Damerne, der fik Chancen for at vælge sig en Kavalier, og de kunde altsaa udmærke den flotte Danser eller den af alle omsværmede Løjtnant med den hvide Elefant i den blaa Sløjfe, — ligesom det var Herrernes Sag at forvandle en straalende Baldronning til Rosenbrud med Favnen fuld af smaa sprælske Buketter. Men med mutte Miner og taareperlende Øjenkroge sad de vragede unge Frøkner opad Væggen og gemte deres tomme Hænder under Viften, medens Mama og Tanter nidsk holdt Mandtal fra Dagligstuens Fløjddør.

Men Ballet gaar sin ufravigelige Turnus, naadeløs som Skæb-
nen, alle kan jo ikke være med i Hvirvlen, og det, der bliver
igen som Bundfald, er ikke altid Bærmen. Men de, der er med
i Dansen, morer sig, som næppe nogen, der i vore Dage til Saxo-
fon og Savblad skubber sin Dame rytmisk rundt paa samme Plet
i Foxtrott med en Mine saa humørløs som en Bartender, der ry-
ster en Cocktail. Man jublede den Gang uskyldigt i en Hopsa,
smægtede i en sagte Vals, vovede endog en Trippevals, det var
lige paa Grænsen, — men absolut ikke avet om! — det overlod
man til Tjenestetøse og Soldater i »Figaro« eller Grøndalshuset
ude i Charlottenlund, hvor man som Landligger undrende og for-
arget saa til i Afstand.

Og endelig, ved Midnat, senest Klokken 1, stillede den utræt-
telige Hr. Hartmann Hænderne højt i Slag til først »! Kongelun-
den« og derpaa til den uigenkaldeligt sidste Galopade: »Forgan-
gen Nat!«, og de danseberuste Par stejlede hen over Spisestuens
Gulv, hvor Husets Frue i Pavserne havde snittet et Stearinlys i
Spaaner for at gøre det glat; man rutschede paa langs i rappe
Polkatrin fra Væg til Væg, tog alle Salens Diagonaler ud i Et og
vilde ikke holde op, før Hr. Hartmann varslede Slut med Nik og
Smil til alle de Unge, som han kendte fra talløse Baller, — han
fulgte jo alle Dansens Dronninger og Prinsesser fra Lørdag til
Lørdag gennem Sæsonen, anede deres Inklinationer, fulgte Svær-
merier nænsomt og muntert op til det glade Øjeblik, da Forlovel-
sen stod at læse i Parrets straalende Øjne. Og en Dag spillede
han saa Skærsommernattens Brudevals, naar de unge Nygifte ved
Bryllupsfesten dansede ud.

Men Afdansning maa jo til en Gang, og Hartmanns Fingre
danser over Tangenterne fra trillende Diskant til et drønende Ti-
meslag i den dybe Bas. Og Klaverets Laag smækker i!

Og saa lyttede man lettet ude i Entréen, thi der sad eller
stod op ad Væggens Knagerækker, fyldte med Herre-Paletots,
alle de søvnige og arbejdsstrætte Stuepiger, der skulde hente, og
ventede hver paa sin Frøken, medens Droskekusken utaalmodigt
knaldede med Pisken nede foran Gadedøren. Eller det var yngre
Brødre til de unge Damer, — Skoledrenge omkring de fjorten! —
som havde maattet sidde oppe, langt ud over Lektielæsningen,
for at hente Søster præcis Klokken 1; — hvor ofte har jeg ikke
siddet saaledes selv! — og som nu fik sendt ud i Entréen, hvor

de hang søvndrukne paa deres Rørstole, en Asiette med Vanilje-Is eller en Kop Bouillon, der blev serveret i Pavserne for de Dansende, naar de trængte til Kræfter, — thi intet tærer som Dans! Og echaufferet og forpustet kommer Søster ud og rusker lille Bror vaagen; — endnu et Nik og et hastigt Smil til Aftenens udkaarne Kavalier. At følge ned til Vognen gik ikke an, — end sige køre med — som nu!

Saaledes drejede det førende Selskabs Unge — og ogsaa mange Ældre — Tidens Spiralgange i Sagtevals op mod det nye Aarhundrede under bestandig nye Moder og nye Danse som PAS DE QUATRE, SCOTTISH og WASHINGTON POSTE — og endelig paa Verdenskrigens Dørtrin den smygende og kælnede LA MATICHE — i de Dage, da man vuggede sig ind i Troen paa, at Harems-Drømmen skulde vare evigt.

Hvor er I henne nu, alle I dansende unge Piger fra Firserne og Halvfemserne, med jeres undselige Øjne og forbeholdne Munde! Mange af Jer er vel døde! Eller danser I mon ikke som Bedstemødre med hennafarvet Haar og Rouge paa Kinderne i »Adlon« eller paa »Gripsholm«s Dæk til en Hot-Jazz om Kap med Jeres Børns unge Døtre?

Naturligvis bød Sæsonen ogsaa paa offentlige Baller, men de fleste var kun for det gode Selskabs Herrer ovenpaa en bedre Middag eller efter et Sold i Studenterforeningen. Det var de saakaldte Kantusse-Baller, hvor de mindre pæne Damer kom, ofte afholdt i saakaldte »Danse-Øvelser« omme bag i Strøgets Sidegader eller i Kongens Klub paa Østergade. Her slap man ind bag om Betjenten og med et laant Baltegn i de smaa Timer, naar selv Natcaféerne, som Riises Café i Vimmelskafte eller i senere Tider Thomas S. ude i Passagen, var lukket og havde udspytet alle de smaa Demimondedamer i nedringet Silke og med mægtig Fjerhat, der havde lokket bag en Absinth fra Caféens Marmorbord. Og den slentrende Strøm af Nattens Fugle, hver med deres Kavalier for en Aften, piblede ned gennem de snævre Strøggader, hvor hveranden Gaslygte var slukket, og fandt selskabelig Hygge og hjemlig Elegance i Natlokaler hos Hr. Dansemester Karlsen eller en anden Balonkel.

Og endelig var der de berømte eller berygtede natlige Kasino-Maskerader, hvor en Flok overstadige Kavalierer efter Etatsraad-Ballet kunde fortsætte Dansen med Bagerjomfruer eller med

„MAN REJSER SIG FRA BORDET“

MALERI AF L. TUXEN. (I Privateje)

Kokke- og Stuepiger fra de Familier, hvor de var velsete Gæster. En moderne Pierette fra vore Dages fine Selskab, der selv optræder paa Sæsonens store Kunstner-Karneval med en Smule Brystskjuler, lidt Tyll om Hofterne og ellers ingen Ting, vilde forbavses ved at møde de »frække Tøse« fra hin Tids folkelige Maskeballer, hvor Syersker, Tjenestepiger og Smørrebrøds-Jomfruer svang sig forklædt som en langslæbet Nattens-Dronning, en hvidbukset Matrospige med Sømandskrave og blank Hat eller højhalset svedende som Husarpige med Snore tværs over Brystet og lægget Skørt ned til Anklerne, — lejet for Aftenen paa en Førstesal i Gothersgade! Eller deres Kavalerer — Tapetsere eller Malersvende — i Ridderdragt med lange Kravestøvler og en dryppende Pleureuse ned fra Hatten! Den frejdige og moderne unge Dame, der danser Tango paa Hornbæk Strand i Shorts og med Ryggen bar ned til Halehvirvlerne, vilde sikkert finde Kalkeballer eller Kantusseballets Tone ovenud snærpet og idiot-anstændig — kort sagt »møg-trist«!

Noget ganske for sig, og for de fleste selv af det gode Selskab næsten uopnaeligt, var Sæsonens store Hofbal. Der kom man kun, naar ens Papa eller Gemal var Indehaver af den forgyldte Nøgle eller den Rang, der var saa god som Nøgle-Ord og Sesam til den allerinderste Helligdom, som Hoffet var. Fraset den strenge Etikette, de gyldne og beordnede Galauniformer, den obligate Kur, naar de høje Herskaber fra Tronsalen viste sig i Skilderi-Gemakket, var Tonen behersket tvangfri, — man var jo imellem sine egne! — og Dansen og dens Ture løb ganske parallelt med Kursen ved et Familiebal i et større Hjem. Selve den gamle Konge dansede personlig ud i de første Par Valse eller i en Kvadrille med en udvalgt Dame, inden han trak sig tilbage ved et Parti Whist eller Lou med et Par af Prinsesserne og Ekscellen-cen Estrup, og til Afsked skænkede saa muligt Hds. Majestæt Dronningen egenhændigt varm Chokolade til Hoffets kære Gæster.

Til Sæsonens mondæne Begivenheder hørte ogsaa det store aarlige Bal i Officersforeningen, hvor Galauniformer glimrede omkring den kommanderende General, og hvor til Tider selve Kronprinsen som Hærinspektør »bærede Festen med sin allerhøjeste Nærværelse«. Endnu mere attraaet af Selskabets unge Damer var Indbydelsen til Marinens Soirée, ikke mindst naar Flaaden

laa i Eskadre ved Sund eller Bælt, og alle Strandvejens unge Landliggerdamer eller de lokale Provinshonoratorers Fruer og Døtre dansede sommerklædte under Lys og kulørte Lamper paa Skansen af »Tordenskjold«, »Odin«, eller senere »Valkyrien«, ført om af Marinens elegante Officerer mellem de vældige Pansertaarne og de smaa nydelige Revolverkanoner. Eller ombord paa Skoleskibene »Absalon« og den stolte Tremaster »Dagmar«, naar de flotte Søkadetter efter Middelhavstogtet gæstede den danske Kyst og dens purunge Skønheder, der i Silke og Tyll sværmede i Sommernatten under Korvettens duvende Rigning.

Børnballer var Kopi af de Voksnes, kun lidt mere vandkæmmet artigt fra første Vals op til Borddansen, derpaa temmelig vildt, tilsidst Kaos og om muligt Slagsmaal! De blankknappede Drengene fra Sorø Akademi eller fra Herlufsholms lærde Skole, hjemme paa Ferie, rivaliserede med de frivillige Marine-Lærlinge i nyt Matrostøj henne fra Leerbecks Sø-Ekviperings Kælder i Holmens Kanal, eller konkurrerede haabløst med Kadet-Aspiranterne, de saakaldte »Sø-Bisser« fra Thorsens og Rothes Kursus i deres marineblaa Jakker. Smaapigerne mødte op i Tyllkjoler over bare Knæ eller med Bomuldsstrømper i Aal over de lakerede Remme-Sko. Traktementet var afbrændt Rødvin eller Biskop — paa Skoleballer skænkedes dog ogsaa en Rødvin, efter Sigende lavet af Skolens Blæk! Mellem Dansene serveredes Kirsebærssuppe — ja, der er nævnt for mig endog Mandelmælk! Men størst af alle Aftenens Numre var — efter Crustaderne med Hachis og Smørrebrødet — den store Kransekage med Knallerter og Silkepapirs-Huer. Og saa Cotillonon med Ordensstjerner og Violer, hvor de smaa Dronninger fra Frøken Engelhardts Institut eller Frøken Zahles Skole vigtigt hæggede et Storkors i en udvalgt Kavalers Matrosbluse, der bugnede under den Fyld af Chokolade- og Marcipans-Godter, han havde hugget af Kransekagens Indmad til senere privat Forbrug i Hjemmet. —

Saa sandt som Tidens Ældre sad i Højsædet, var dog Sæsonens Middage først for Alvor stor Affære. Tilsagt var her Kogekone og Lejetjener, sidstnævnte oftest en bedaget Herre af Porter-Typen, med hængende Overskæg, hvide Bomuldshandsker og løst Kravebryst under Kjolen. (Løse Manchetter brugtes helt op i Halvfemserne selv af en Gentleman!) Kogekonen førte Kommandoen i Køkkenet, hærdebred og myndig (med medtaget Ta-

ske til Levninger, — det var utroligt, erklærede Fruen siden, hvad der forsvandt!). Og Gryderne boblede, Stegene brasede og Slevenerne gik i Mayonaise-Fadene. Menuen var altid mægtig: Den begyndte i Reglen med Suppe, kogt paa Oksehale, finest paa ægte Skildpadde, billigst paa Kastanier. Særligt udsøgt var, at Gæsterne fandt serveret et halvt Dusin friske Østers ved deres Kuvert, naar de tog Plads. Saa fulgte Fiskeretten: en svært bygget Laks med Hollandaise eller en Timbale med Hummerhaler. Først saa begyndte selve Maaltidet med Entrée af en Kødret, ofte stegte Duer i Postej eller Fuglevildt, som Bekkasiner, — tarveligere Rytter. — Derefter hvilede man Tænderne lidt under en Grøntret efter Aarstiden, garneret af røget Tunge eller Skinke, og nu kom endelig Stegen, mest Dyreryg eller Kalkun med Brødfars; — men forinden snaskede man fra en lille Asiette syv Slags Syltetøjer og Kompotter samt fede Selleri-Salater. Omsider kom Oste-Anretningen og derefter Isen med Marengs, og endelig, — for at man ikke skulde gaa helt fastende fra Bordet! — Ferskner og Appelsiner fra den store Bronze- og Krystalopsats midt paa den broderede Atlaskes-Bordløber samt alle Slags fine Konfekter fra de smaa Krystalskaale. Forslog dette ikke, kunde man stikke Smaaretter ind imellem, saaledes Strassburger Leverpostej en croûte mellem Grønt og Steg eller, hvad der var særlig raffineret, Vin-Gelé med Creme-Sauce, — eller friske Slikasparges efter Fisken, selv om der siden fulgte endnu en Grøntret. Vinsorterne var mindst fire, oftest stod seks à syv Glas ved hver Kuvert til forudgaaende Optælling for Kendere, straks man satte sig.

Det skal lige nævnes, at Folk, der gik ud og ind ved Hoffet, kunde notere adskillige originale Spiseskikke fra Majestæternes Dagligbord og Taffel, saaledes, — som anført af den tidligere omtalte Hofkavaler, — en Menu af Østers og derefter Hvidkaalssuppe samt Flæsk, ligesom det var Coutume, at den gamle Dronning egenhændigt serverede varm Risengrød med Fløde til den kongelige Familie og de faa Indbudte ud paa Aftenen i den intimere Hjemmekreds paa Amalienborg. Og personlig husker jeg de mærkelige smaa Sukkergodt-Kager i forsolvet Papir og med smaa Glansbillede-Rosetter, som en Onkel, der var høj Embedsmand, bragte os Børn som Dessert fra Kongens Taffel.

Fem, syv op til tolv Retter mentes ikke særlig anstrengende for en selskabsvant Mave; man var skolet fra Dagliglivets Leve-

maade med mægtige Okse- og Lammestege og svære Mel- eller Marv-Buddinger. Og i mange Hjem fik Sønerne fra deres Konfirmationsdag som de Voksne en Bajer til Frokost, samt til Middag og Aften, — forudsat da, at ikke hele Familien til daglig drak Rødvin, en halv Flaske beregnet til hver, dog tre Kvart til Husets Herre. Og Kognak-Flasken stod i adskillige Hjem frit fremme paa Buffetten, om de Ældre muligt midt paa Dagen trængte til en Forfriskning.

Ved de vældige Anretninger kneb det til Tider med Sølv og Porcellæn til 24 eller flere Gæster, og, akkurat som nutildags, laante man sig frem hos Venner, — selv om man saa blev nødt til at bede en kedelig Familie fra Husets anden Sal med til det udsøgte Selskab, og med Risiko for at vedkommende Frue muligt til sin Bordherre kunde prale med de fornemme Rhinskvin-Glas, der var hendes, eller paavise, at de svære Sølvgafler bar et fremmed Navnetræk, — tilmed maaske med en adelig Krone, som tog sig mærkeligt ud her i et borgerligt Hus!

Alle Husets Bagrum var taget i Brug til Oplagsrum for Anretning og Service. De svære Konditorfade med Lagkagen fra Otto eller Richardt stod inde paa Barnekamrets Senge med skarp Ordre til Poderne om ikke at stikke Fingrene i Cremen eller pille ved det lækre Oblatpapir i Bunden. — De Smaa kom forøvrigt ind til Desserten, sad paa Skødet af Damer — med underlagt Serviet! — og fik Lov at nippe Syltetøj af en Theske. De Større sad pyntede i Fløjlsbluse med Kniplingskrave eller i hvide Matrosbluser, efter Model fra det russiske Kejserskib, og sparkede med Benene opad deres lille Bord i Spisestuens Krog, men maatte være musestille, ellers vankede der ikke Dessert! — og de fik Vand i deres Rødvin. Ude i Anretterstuen stod Krystalglassene opmarcherede som Soldater i Geled, de smaa fine Bourgogne-Kadetter, Rhinskvinglassenes grønne Livjæger-Korps, Bordeaux-Vinens svære Artilleri og Champagneglassenes ranke Æresgarde. Lejetjeneren trak Flasker op og hældte i Karafler, mere og mere blaa om Næsen og sluddervorn med Referater til Husets Piger om Familieforhold, Skandaler og Køkken-Erfaringer fra andre kendte Huse, hvor han — og Herskabet! — kom. Kogekonon bidrog med Oplysninger om Fruers Nærighed, Husets egne Piger med Sovekammernyt i den intimere Genre. Lejetjeneren satte saa Servietterne op som Sejlskibe, Maager eller langhalset Svane.

Husets Frue kom ind og synede samt strøede Violer og Venus-haar malerisk hen over Bordløberen mellem de høje Broncestager. Og Bordet var serveret!

Det var de svære Mavers Tid, de bugnede under Kjolevest og Korset. Den Gang fandtes der endnu vandrende Kødbjerger af begge Køn. Lever og Nyre var Organismens Stedbørn i hine Tider, og Hjertet strammede man op i Livet med et ekstra Glas Kognak eller Chartreuse til Kaffen. Husk: Det var før Krigen med dens Brød- og Sukkerkort samt Rationering, der reddede alle dem, der ikke faldt i Krigen — eller for den spanske Lungepest! — fra at dø af de mange Aars Forspisning!

Noget ringe Syn var en Bordside af det fine Selskabs Damer og Kavalerer dog ingenlunde. Dengang var der Race i et Ansigt — og derhos Skæbne. Det var før den ensrettede Tidsalder nutildags med alle Herrer glatraget, alle Damer Enhedstype med hennafarvet Haar og samme Amorbue i Rouge sat med Stift paa Læben. Den Gang bar man med Hæder Alderdømmens Farver, snehvidt laa Hofjægermesterindens Haar under den lille Knipplingskappe, og Lensgrevindens sølvgraa Bukler stod stateligt under Slægtens lille Brillianttiara. Om de bedagede Adelsfruers Haandlede tindrede Juveler, om de runkne Halse drømte Colliers af Perler. I Herrernes Kjoleopslag blinkede Ordner fra fremmede Fyrstebesøg eller fra udenrigske Tjenesterejser; man kunde læse en Mands Historie i hans Knaphul. Disse ældre Skaldepander, der blussede af den fine Margeaux eller den brusende Cliquot i de slebne Krystalglas, var som fire Slægtsleds Genealogi, de svære eller spinkle Skæg markerede hvert sit Tiaar: fra Tredsernes viksede Imperial, over Halvfjerdsernes Kinds-kæg i Sammenløb med Moustacher, til det nyere Kejser Friederich-Fulds-kæg friseret ned over Heltebrystet. Eller endog det allernyeste Skægbinds-Produkt, skabt af den sidste Hohenzoller: Es ist erreicht! Og mange af de gamle Herrer kan fortælle om Tredje Kejserdømmets Dage i Paris, de har selv været med ved Frederits og Isted, eller i alt Fald i 64 ved Dannevirke og Dybbøl. Og den slet ikke gamle Admiral for Bordenden — ved Helgoland! eller den snart halvfemsindstyveaarige raske og rødmossede Landstingsmand og Gods-ejer har som ung Dreng set Napoleon holde Revue paa sin hvide Hest foran Tuilerierne, og adskillige har hørt deres Fædre berette om Bombardementet 1807 eller deres Bedsteforældre om Struensee

og Caroline Mathilde i Hofteatrets Loge, medens den gale Konge bagved skar græsselige Grimacer! Hver har sin Historie, fra Hof, fra Felt og fra Orlogs, prentet i sit Aasyn som Runer i Granit. Omtrent et Aarhundredes Memoirer. Saa kort er et Sekel set i Slægtled, saa uendeligt regnet i sin Tidsaands mange Skifter! —

Efter Kaffen deltes man brat efter Køn: Damerne i Salonen, Herrerne i Rygeværelset, hvor der var Kognak og Cigarer. Hvad Damerne i Salonen talte om, ved ingen — uden maaske et Par af Børnene, som aarvaagent lurede fra Dagligstuens Krog. Men de blev snart sendt i Seng. Og saa ved ingen det mere, Damerne selv har glemt det, men sagtens blev der snakket om de samme Dame-Ting som nu. I hvert Fald taltes mangt og meget.

Ogsaa i Rygeværelset blev der talt, tilmed højroset og med Temperament efter Likøren. Næppe megen Politik, ialt Fald ikke som Debat, thi alle var — med mange Kraftord! — enige om, at alle Venstrebønder burde sættes til Hoveri-Arbejde omkring paa Godserne som i Stavnsbaandets ræsonable Tider, samt at alle Radikale skulde sættes i Tugthuset og Socialisternes Førere ekspederes hen, hvor der var meget varmt! — Iøvrigt drøftede man først og fremmest Avancementet i Hær og Flaade, skumlede dernæst over Viceadmiralens sidste Bêtise, forargedes over det sidste oprørske Skrift mod Krigsminister v. Bahnsen DE TRE VON'ER, tilmed forfattet af en dansk Officer, Kaptajn Roving, eller man rasede over Aviserne, der havde faaet fat i en vis tragisk, men ganske intern Affære fra Kadetskolen, en Sag der ene vedkom Marinen. Thi Korpsaanden i de militære Etater var staalfast og ubrydelig. Selv om smaa, tit dog ret bitre, Fejder kunde herske mellem Personer og Kliker indenfor Armé og Marine — som i alle andre eksklusive Korps — havde hine Tidens Hær og Flaade deres eget statelige og i god Forstand pyntelige Fysiognomi, der var en Pryd ikke blot selskabelig set, men ogsaa en social Værdi, ud fra Datidens Indstilling og Normer. Marinen talte i sin Officersstab stoute Typer med det ægte saltvandsfriske Sømandspræg fra den danske Marines Stortid, da Fregatter og Korvetter viste det danske Flag med dets Minder fra Køgebugt og Kongedybet paa Langfart til Trankebar, Guineakysten og Skt. Thomas, eller det vajede fra Toppen af den berømte Korvet Galatea paa sit Forsker-togt over endnu fjernere Have. Og blandt de yngre Officerer i Hær og Flaade fandtes fremragende Personligheder, hvis videnska-

St. Bededagsaften paa Langelinie 1893.

Tegning af Tom Petersen.

belige eller tekniske Dygtighed gjorde deres Navn kendt ud over Danmarks Grænser. Ikke mindst Landetatens Officerer havde sit Særpræg af en egen følsom Mandighed, en vis vemodig Alvor. Sorgen over Tabet af Sønderjylland i 64 havde vel endnu ikke helt udslettet al Begejstring og Aand fra 48, men selv et ærefuldt Nederlag slaar haardt. Mange af de ældre havde deltaget i begge Krige og var derfor desmere mærkede af den sidste Kamp imod Overmagten ved Dybbøl og paa Als. Og dette skabte vel for en Del det tunge og bevidste Ansvar hos de førende Militære under Spørgsmaalet om Landets Forsvar, saaledes som det maatte stille sig ud fra hin Tids naturlige Forudsætninger under en kommende tysk-fransk Krig, som alle — uden de helt tankeløse — vidste maatte rejse sig som Revanche for 70—71, og maaske som Skæbnetime for vort Land.

Et fælles Snæversyn havde dog, trods indre Rivaliseren, de to Korps Hær og Flaade, og det gav dem mere end noget Præg af Kaste, nemlig at man følte Civilisterne nærmest som Medborgere af anden Rang. Og man manglede som Regel al Forstaaelse af det unge Demokrati, der allerede nu var paa Vej, selv om først den store Lock-out for Byerne, og Systemskiftet for Landet, kort efter Aarhundredskiftet viste den nye Tid i hele sin brede Front.

Det var den Indstilling og de Emner, der stedse i hine Aar gav en Samtale Præg i de selskabelige Kredse, hvor de ledende Officerer færdedes og førte Ordet, politisk og socialt. — Var Middagen i mere moderne Kredse, et Rigmandshus, — hvor Folk fra Handel, Banker og Industri var Gæster, — taltes naturligvis Politik, nu og da Kunst, sjældnere Litteratur, mest dog Børs. Men samme Spaltning mellem Mands- og Kvindeside, — hvis da ikke en emanciperet, eller blot djærv og drastisk Dame, kortklippet i Nakken og med Krumkam, eller med Titus-Frisure, kvik Replik og dristigt Blink i Øjet, røg stor Cigar i Herreværelset og fik sin Del af de pikante Anekdoter, dog nærmest i Visitkort-Format. Medens inde i Salonen en Dame efter fleres Opfordring tog Plads ved Flyglet og spillede Schumann, eller en selvbestaltet kropsvær Nattergal tog fat og sang lidenskabeligt Dyvekes Sange »Vildt, vildt, vildt suser Blæsten«, og alle Ansigter blev andægtig lange i fem Minutter, inden Sladderen faldt til som det fortsatte Akkompagnement til Lange-Müllers eller Griegske Romancer.

Selv i yngre Kredse var Ordsprogslege endnu i Brug, efter at Pantelege ikke mere var for Voksne og Tévands-Kysseriet banlyst til de mere mørke Kroge. Men den gamle Abe-Drift: at klæde sig ud, var lyslevende endnu. Saa snuste og ragede man i Familiens Kommoder og Klædeskabe, det var helt pikant, hvad man kunde hitte! og man udstyrede sig med Fruens Florentiner-Hat fra Halvfjerdserne, eller et Stykke fra Bedstemoders unge Dage, — naar hun Store Bededag gik paa Volden, pyntet med Krinoline og Kysehat — nemlig et mægtigt Sjal, dette rødbrøgede Antræk, som nu kun blev brugt af Grønthandlersker eller Høker-Madammer omme i Borbergade! Eller man fandt gamle Uniformsdele som Epauletter og Portepée med Kvast fra Bedstefaders Major-Gala! Og Legen gik løs, med to hviskende Grupper fordelt i hver sin Stue, oppe i Spisestuens Vindueskarm stod en Herre som Tyrefægter med lille Lovises blaa Silke-Skærf om Livet og Fruens nye engelske Baret paa Skraa over Skilningen og sang Gummielaticum — den eneste Sang, han kunde! — og var: »TOREADOREN SYNGER I CARMEN!«

Yndet var ogsaa Amatør-Orkestre, mest med Klaver, Mandolin og Guitar. Og de mindreaarige blev under Ørefigen og Hyl indøvet i de berømte Børne-Symfonier, særlig Haydns, med Kukker, Hanegal og Skralde. Og jeg husker særlig en Vinter, da et Musik-Firma havde bragt i Handelen mægtige Blæse-Instrumenter, Valdhorn og Oboer, Clarinet og Tubaer, alle lavet af bronceforgylt Pap og med Mundstykke efter Redekam-Systemet. Ovenpaa den store Aars-Middag improviserede samtlige Gæster et Tudekor, saa alting drønedede omkring, et rigt Repertoire, veksellende mellem »Herlig en Sommernat«, »Vift stolt —« og Händels »Largo«. Men Spyttet gjorde hurtigt Pappet blødt, og Instrumenterne havnede hos Barnekamrets Piflinge, før Sæsonen var forbi.

Ogsaa Tableauer var yndede og ansaas for meget fashionable, navnlig da de dyrkedes i Diplomatiets eksklusive Kredse, der søgte Morskab under Forvisningen til Nordens kolde Sne og ellers kun til sin Underholdning havde Tennis-Klubben ved Kastelsvoldsmøllen og den fashionable Skøjterløber-Forening af 1876 mellem Volden og Glacis'et — med Festaftener og bengalske Blus ved Opvisningen af unge Diplomater og Marineofficerer i Herresving.

Tableauerne var Hovednumrene ved de store, af Hoffets Da-

mer patroniserede, Basarer i velgørende Øjemed, der mere gik ud paa at fordrive Kedsomheden i Bredgade end Nøden paa Nørrebro. Gerningsstedet var i Reglen Koncertpalæet, der den Gang hed Schimmelmanss Palæ. Da gjaldt det for Etatsraadsdøtrene fra de nye Rigmandshjem at slippe med og komme til at staa i den fine Bod, der var ledet af selve Prinsessen. Havde ikke Papa stillet de bedste Vareprøver af sin nylig paa Markedet indførte glimrende Ceylon-Te til Raadighed for den storsnudede Komité! Eller havde man faaet saa meget som en Tak for det Parti Champagne — fra Far's egen Vinhandel! — der blev skænket ud i spidse Glas fra Lensbaronessens Buffet, — hvor endog et Par ludfattige Officersdøtre var blevet anbragt af den entreprenante Mama — eller maaske fordi deres Broder Kammerjunkeren var i Regiment sammen med den siamesiske Prins, der forøvrigt gik omkring i Lokalet og paa sit Asiat-Dansk udraabte Tombola-Lodder til et Dukkehus i to Etager! Og selv om man ogsaa blev overset inde i Tesalonon, hvor man blev budt en snollet Plads henne ved den russiske Samowar sammen med et Par ganske almindelige Grossererdøtre, saa kunde man til Gengæld vise den kolde Skulder overfor de tre frække, smaa Skuespillerinder, tilmed fra et Secondteater! — der gik om og skænkede Tevand, klædt ud som Geishaer. Og man kunde saa ogsaa godt undvære at staa med i det tossede Tableau som Zigøjnertøs med en Tamburin i »Mignon« eller som Staffage til »Trompeteren fra Säckingen«, der var en fed Løjtnant fra Garden i Tricots! Man havde jo for Resten ogsaa faaet Tilbud om at staa som Terne i noget, der handlede om et ungt Par, der hed »Dante og Beatrice«, men det gik i Vasken, fordi den italienske Attaché pludselig havde taget Congé, og ingen uden han kendte Bogen, hvor Historien stod.

Men i alt Fald kom man som Datter af en Bidragyder med til den efterfølgende Gala-Souper med Bal paa Komiteens Repræsentations-Konto. Det var lige efter den store Basar-Brand i Paris, og det gav Festen en særlig Baggrund af Offermod, henset til den mulige Livsfare! —

Udklædnings-Trangen fik ogsaa Udløb i de, dog ikke ret hyppige, Dilletant-Komedier i Hjemmene. De Voksne spillede mest lette Ting i bekvemme Dagligstue-Interieurer som »En Storm i et Glas Vand« eller »Hr. og Fru Møller«. Børnene maatte i Reglen nøjes med de i hine Aar meget yndede Dukketeatre (i de berømte

Modeller fra Alfred Jacobsens Etablissement, med pragtfulde Kullisser og Tekstbøger til »Gøngehøvdingen« eller »Kalifen paa Æventyr«). Men ogsaa Børne-Dilettant-Komedier var i Brug, og ivrige og metodiske Klasselærerinder indstuderede store Opgaver med Pige-Institutets smaa Rotter; de gik ikke af Vejen for »Hakon Jarl« med tiaarige Smaatøse som Vikinger med Skæg af Blaar og Paphjelme fra Thorngreens Legetøjshandel, eller »Elverhøj« med tre Rader Potteplanter arrangerede som Ellekrat og en Tante i Frisørkaabe og Vatskæg og med Krone af Guldpapir som Elverkongen, der giver Mamas Forlovelsesring til den lille Agnete, som slumrer paa en Elverhøj af Brysselertæpper spredt over to Spisestue-Stole!

Ogsaa det fashionable Selskab havde sine Kustymballer, især i de højadelige Kredse, hvor man raadede over store Hjem, endog et Palæes fyrstelige Sale. Dernæst var der store aarlige Karnevaller, hvor enhver kunde tegne sig, men hvor Komitéen dog ved skønsomt Udvalg mellem Navnene paasaa, at unge Damer fra pæne Hjem ikke kom til at befinde sig i blandet Selskab. Herterne mødte mest i Domino, de der ejede velskabte Ben tillod sig vel endog en Æventyr-Prins i stramt Tricots. Men Tonen under det fornemme Karneval i Kasinos store Sal eller i Schimmelmanns Palæ var overmaade decent, — i hvert Fald indtil Klokken er 12 og Maskerne falder, medens Vognrækken kører op ude i Amalie- eller Bredgade med Knald af Piskene, naar Herskabskusken med Pelskrave og Kokarde paa Silkehatten eller den gemene Droskekusk synes det er paa Tide, at de smaa Baldamer kommer hjem i Seng! Og saa overlod man naadigt Salen til den mindre fine, men uundgaelige, Portion, — mest de obligate Trækplastre-Navne fra Teater- og Kunstnerverden, der var medvirkende, — og lod dem om at fortsætte Ballet paa den løsslupne Maade, som man efter Sigende tillod sig i de Kredse. Det hed sig endog, at en lille, meget omtalt Teaterdame havde danset — barfodet! ovenpaa et Kafé-Bord ude i Pergolaen, medens Herrerne stod omkring og klappede Takt! Der var den store Forskel paa hin Tids finere Kustymballer og vor Tids fashionable Karnevaller, at man den Gang ikke klædte sig af, men paa til Festligheden: Man saa ingen Bajaderer bare iført et Par Bryst-Rosetter, lille Silkesløjfe midt paa Facaden og rødakerede Taa-Negle, end ikke Badepiger i Strand-Py! Man mødte med pudret Taarn-Frisure som Rococo-

Festbanket for Sarah Bernhardt 1880.

Dame med mægtigt Volumen af Fiskeben og blomstret Taft, eller man dansede med nedslagne Øjne, selv bag Masken, som den skønne Dronning Blanca, medens en hvidstrømpet Leander bar ens halvanden Meters Fløjls-Slæb over Armen. — Og oppe i Logen ventede Mama og en betroet Tante med et hæklet Silkesjal til at lægge over Dejlighedens Skuldre mellem Dansene, — altfor uforsigtigt decolleteret som Barnet var (ned over begge Skuldre!) i sin Hyrdinde Dragt.

Datidens Teater-Indstilling var ret vragende. Man sondrede skarpt mellem Det kongelige Teater og Second-Teatrene. Den gamle Fordom fra Molière-Tiden mod de farende Gøglere var endnu ikke gaaet det finere Selskab af Blodet. Den kongelige Scenes Personale var paa den anden Side dog lidt henad Embedsmænd, og Teatret lededes jo tilmed af en Kammerherre! De andre Teatres — endsige Provinsens! — Skuespillere tænkte man sig nærmest som den kendte Type med Flagreslips, Bulehat og Havelock, duftende af Vinstue. Alligevel var ogsaa i den Periode adskillige gode Kunstnere fra de private Scener den bedre Portions Yndlinge, ogsaa Parkettet kunde nyde de uforglemmelige Karakter-Fremstillere og Charmører, som Casino-Teatrets ORLAMUNDT,

JACQUES WIEHE, PIO, KNOBELAUCH, STIGAARD og HELSENGREEN, — og ikke mindst den vidunderlige Fyrst Audran i »Lykkebarnet«, den store Komiker, SOPHUS NEUMANN, og paa Spindesiden CAMILLA LERCHE, THORA SCHWARTZ og JULIE SECHER. Casino laa jo desuden i det fine Kvarter nærvæd Amalienborg, og det fashionable Publikum fra Bredgade-Kvarteret nød fra Parkettet — saavel som de anonyme Masser i Galleriet — de Jules Verneske Fantasier i »Jorden rundt« og »Kejserens Kurér«. Det var de store Udstyrs-Stykkers Tid i Direktør Theodor Andersens berømtelige Dage, og mægtige Huse samledes om Æventyr-Spillet »En Tur til Maanen«, med den skønne og meget omtalte Fru BROCK som den velskabte Prins i meget strængt Tricots, og »Tommeliden« med en Klasse Kommunebørn i rød Gardist-Gala, anført af den senere Verdensstjerne Lona Barrison, der bombarderede den fæle Trolde, Guf-Guf's — Hr. ODGEIR STEPHENSENS! — Bjergslot med Rakter, medens Guldkaret rullede frem trukket af levende Ponyer og med den lille Oda som Prinsessen. Ogsaa Folketeatret med den unge elegante Charmør ELITH REUMERT havde et Bredgade-Publikum, der glædede sig over ham og Teatrets andre gode Kræfter som Fru BORSSENIUS, CHARLOTTE WIEHE samt DORPH-PETERSEN, ZINCK, CARL WULFF — og senere op imod Aarhundredskiftet, den store Kunstner PETER FJELSTRUP. Dagmar-teatret kunde ligeledes til Tider interessere, mest dog den yngre opvoksende Generation med dens mere frisindede Indstilling. Det fashionable Publikum skyede Litteratur som Gaasehud skyer Vand! Først da en patriotisk Bølge under Kampen for Københavns Befæstning gik over Landet, blev Hovedstaden i sin fulde Bredde fra Amaliegade til Broerne revet med i den store Valfart til Jernbanegade-Scenen, naar »Landsoldaten« kaldte Aanden fra 48 til Live, og VIGGO LINDSTRØM som Jens Daglække sang »Igaar jeg fik min Trøje —«.

Medens Second-Teatrenes Kunstnere højst fik en Tak for villig Assistance ved Velgørenhedsfester eller ved Grundlovs-Højtideligheder i Rosenborg-Have, nød det kongelige Teaters Kunstnere almindelig Anerkendelse, nogle endog Hyldest, mange accepteredes ogsaa selskabeligt, dog fortrinsvis Kræfter fra Opera og Kapel, der kunde yde Bidrag til Underholdningen ved medbragt Violin eller dito Sopran, ikke mindst naar de vidstes anvendt ved Hoffets intime Koncerter og førte Titel af Kammer-Sanger eller

Kammer-Musikus. Mest populær og udbedt var sikkert Kammer-sanger NIELS SIMONSEN, kendt som Vaabenbroder og Folkesanger i den store Stil. Ligesom PETER SCHRAM var han en velkommen Gæst i alle førende Huse, hvor ogsaa Fru SOPHIE KELLER og Frk. ELISABETH DONS dyrkedes som Sangkunstens Stjerner paa den kongelige Operas Scene og som Lærerinder for Bourgeoisiets stemmebegavede Unge. Skuespillet interesserede mindre. Man tog det med i Abonnementet som jævn Kost, man gik navnlig i sin Loge, der blev købt familievis eller af en indarbejdet fast Klike i Forening, for at man kunde træffe sin Kreds, vise nye Toiletter eller sidste flotte Mode, med de taarnhøje Hatte, som Damerne den Gang selvfølgelig beholdt paa, — ganske uanset Gænen for ens Bagmænd i Logen! — eller for at drøfte Bynyt. Især dog for at kigge over i Logen til de Kongelige. Naturligvis nød de Ældre for syvende Gang »Sparekassen« eller »Elverhøj« eller jubledes over OLAF POULSENS Løjtnant von Buddinge, og man saa Holberg med behørig Anstand. De Ældre elskede Fru ECKARDT og mindedes Fru Heiberg. Og alle beundrede den skønne og talentfulde EMMA THOMSEN, der tilmed senere ved sit Giftermaal ind i Marinen blev knyttet til selve den førende Inderkreds. Stykker af »den kendte norske Forfatter« HENRIK IBSEN tog man som skrap men uundgaaelig Medicin — selv med Fru HENNINGS som Hedvig i »Vildanden«. Hvor meget man forstod af Digterens Tanke og Idé fremgaar af, at man ved Hoffet kunde diskutere, »om ikke Barnet i Virkeligheden omkom ved et Vaadeskud!« derinde mellem Tørreløftets Duer og Høns. Man nød med stor Fornøjelse EMIL POULSEN i »Der var engang« og Fru BLOCH som Trine Rar i »Aprilsnarrene«. Ogsaa disse sidste og adskillige andre af den kongelige Scenes store Kunstnere nød selskabeligt set fuld Respekt, men samlede forøvrigt selv i deres Hjem Eliten af Datidens virkelige Noblesse af Aand og Kunst. —

Det var dog Musikken, der var det gode Selskabs eneste rigtige Luftvej til højere Form for Sjæleliv. Svagere var Interessen for Malerkunst, endsige for Skulptur. Fraset visse Kultur-Kredse indenfor gamle Embedsmands- eller yngre Rigmandshuse nøjedes man med et aarligt Besøg paa Charlottenborg-Foraarsudstilling. Ogsaa her interesseredes man mest af Portrætter af ansete Personer eller af egne Bekendte; søgt var JERNENDORFF og navnlig OTTO BACHE som absolut paalidelig i at træffe en Lighed! —

Og man beundrede ærbødig TUXENS store Grupp billeder fra Fredensborgs Havesal eller Londons og Moskvas Fyrstehoffer. Mest yndet var dog sikkert CARL BLOCHS intime Stemningskunst, særlig de religiøse og historiske Emner, — alt her var jo lige saa rørende og kønt, som man følte det selv, naar man repeterede Bibelhistorie med Rollingerne eller genkaldte sig Carl Bernhardts eller H. F. Ewalds Romaner.

Som et Kølleslag virkede derfor den franske Udstilling i 1888, arrangeret paa Halmtorvet af Carl Jacobsen, og hvor det respectable Charlottenborg-Publikum blev stillet overfor Besnards rædselsvækkende »Gule Dame« og en »Rhinbølge«, der lignede Sprøjt fra en Kloak! Selv KRØYERS og ANCHERS Billeder fra det endnu ret ukendte og derfor romantiske Fisker- og Kunstnerliv ved Skagen, kaldtes af adskillige ældre og erfarne Kendere for »Klatmaleri«! Sofa-Stykket hjemme var jo en gedigen Bøgeskov af SCHOVELIN eller ZACHO eller en ædruelig Marine af MELBYE eller NEUMANN! — Og WILLUMSENS forgyldte Stenbruds-Gemse paa den Frie Udstilling skandaliserede Byen fra Bredgade ud til Runddelen.

Med Udendørs-Glæder var det sparsomt bevendt. Friluft som saadan var ukendt. Med god Grund var man bange for en Snue. Med hin Tids Hygiejne endte den let som Lungebetændelse! Idræt var endnu i sin Vorden. Enkelte Kliker dyrkede det temmelig nye Lawn-Tennispil paa Banerne ved Dronningens Mølle bag Østervold. Fodbold dreves vel ogsaa af en enkelt Klub. De første Cycleløb samlede dog mange Tilskuere — mest fra de bredere Lag, — det fine Publikum søgte ud til de fashionable Væddeløb ved Eremitagen. Ridesporten dyrkedes eksklusivt af de Militære med samt deres Fruer og Døtre, der havde Regimentets Heste til Disposition ude i Artilleri- eller Husarkasernen, — efterhaanden ogsaa af den opdukkende Velhaverklasse, dels hos Beriderne ved den kongelige Ridestald paa Christiansborg — hvor ogsaa Landadelens Herrer og Damer under Hovedstadssæsonen indøvede sig i Skoleridt — dels i det nyaabnede elegante Ridehus hos Lørup. Men denne Sport var kun for de faa Udvalgte! Derimod var det afgørende for ens selskabelige Standard, at man laa paa Landet, om ikke i eget Landsted, saa dog til Leje i en Villa eller i hvert Fald i et Fiskerhus ved et af Kystens Lejer fra Skovshoved til Snekkersten, hvor Forældrene indrettede sig i

Fra Væddeløbsbanen paa Eremitagen 1881.

den skumle Alkove, og Børnene blev fordelt i Slagbænke eller paa en Hømadras oppe under Straatagets Bjælkeværk. Og saa maatte Familiefaderen op ved Sekstiden og sno sig mellem Stejlebakkens Bundgarn, hen forbi de kogende Tjæretønder og ud til Baadehavnen, hvor man i Jolle med ti andre Morgenherrer blev roet ud af Fisker Jonassen eller Jørgen Hellen til »Gefion« eller »Gylfe« eller selve den majestætiske Hjuldamper »Øresund«. — Og saa halvanden Times Fart op ad Sundet mellem Hvens gule Skrænter og den lave danske Kyst, med Anlæg ved Vedbæks og Taarbæks Dampskibsbroer, hvor Grossererne kom ombord, hvidvestede og med høje Silkehatte, trippende paa Ligtorne-Fødder over Landgangens smalle Planker. Herude laa endnu de store Rigmands-Cottager spredt mellem Fiskerbyer og Sjølund's Bøgeskove. Og først ved Klampenborg anede man Hovedstadens Nærhed. Landliggere herfra og fra Skovshoved kom bekvemt ad Strandvejen ind til Byen med den nye opsigtsvækkende Dampsporvogn, hvor Skolebørnene med Tornystre og med grønne Madkasser i Snor over Skuldren hang morgensøvnige paa den aabne Vogns smalle Bænke. Det prustende Vogntog — der blandt andet havde væltet den skønne Casino-Diva Frøken Brock

Skøjteløberbanen i Frederiksberg Have 1875.

paa Køretur i sin Gig — var alle Hestes og alle Husmødres Skræk, særlig naar det gjaldt at løbe ud og faa fat i den gule Bypost-Vogn om Bud og Pakker til og fra Byen, eller naar man skulde kigge efter den uhyggeligt gale Mand, der præcis ved Firetiden, skjorteløs og med nøgen Hals, travede sin ensomme Kæpgang fra Trianglen ud til Taarbæk og tilbage, — hvem husker vel denne tragiske Strandvejs-Original endnu?

Badelivet foregik fra lukket Kasse i et Badehus, hvor end ikke Mand og Kone kunde gaa sammen, og Fruens og de unge Pigers Badedragt var et solidt Hylster af Sirts med Bukseben langt ned under Knæet, samt en uhyre gul Voksdugshætte med Bændler holdt sammen over Frisuren, og som halvvejs gemte Ansigtet med sin pibede Kant. —

Aarets Højtider var ikke meget forskellige fra nu. Ved Jul var Strøget festoplyst ved nogle flere Gasblus end ellers i mange af Butiksruderne, særlig i Trydes Boghandel eller hos Ernst Bojesen, med Aarets Julebøger lagt til Skue fra »OLDFUKS« og senere »BLÆKSPRUTTEN« — til »BØRNEENES« og de Voksnes »JULE-ROSER« samt hos Giese med de nymødens og flotte Julekort, hvor Sneen paa Træerne var Diamant-Støv, og Landsbykirkens Ruder

havde Transparent af højrødt Gelatine! Legetøjsbutikkerne særlig I senkræmmer Egholms (siden Arctander) paa Højbropladshjørnet og Thorngreens i Vimmelskaflet, var opfyldt af Regimenter af de smaa flade Tinsoldater eller de svære og attraaede Kavallerister til at tage af Hesten og af fine Dukker med Haar af gult Hør og med Hoveder af rigtig Voks og ikke som i gamle Dage begge Dele af Porcellæn — eller med den sidste Nyhed: Smaadjevle af Staaltraad overtrukket med Chenille, at stille i de sjoveste Stillinger under Skolebordet til Grin for ens Sidemand! — Fra Kælderruderne i hine Aars talløse »Halvtredsøres-Basarer« vinkede det nye Bryder-Par (à la Verdensmesteren Bech-Olsen, Byens Stolthed!), der kunde tage Livtag, naar man trak i Snoren. Og inde hos Cornelius Knudsen paa Købmagergade lokkede det nye mekaniske Legetøj, Leydner-Flaske og Elektrofön eller en lille Dampmaskine, som de Voksne Juleaften egenhændigt foreviste og derpaa laasede inde for bestandig, for at Knægtene ikke skulde skolde deres Fingre eller brænde Hul i de nye med megen Bekostning omsyede Bukser. Nu maatte de nøjes med Glæden over de flotte Halifax-Skjøt, der hang paa Juletræet, men ikke før anden Juledag!, for Julemorgen gik Familie-Processionen i Holmens, Garnisons- eller Frue Kirke, navnlig naar Konfessionarius eller Holmens Præst prækede, eller naar man kunde beregne, at de Kongelige var i deres Stol, saa man efter Gudstjenesten kunde staa med hele sin Børneflokk langs den røde Løber i Vaabehuset og bukke eller neje. — Julegaverne til de Voksne var i Reglen skrækkelige Ting i Galanteri-Genren som Skrivetøj af Glas og Bronze, — Fyldepenne var ikke til endnu, men en Sæson var Penne, lavet af en lille spids og spiralsnoet Glas-Stift, der blækkede rædsomt! det sidste Skrig — og iøvrigt glædedes Familiefædre med Skriveunderlag, Jetons-Æsker til Tårk, Askebægre formede som Halvmaaner eller smaa Jydepotter, Papirknive med Skaft som Eiffeltaarnet, samt Familiemødrene med hjemmesyede Sofapuder og hedeboet Antimacassarer fra Døtrene. En særlig velkommen Gave var et Par nye Danse-Plader til den opsigtsvækkende Opfindelse, den saakaldte Ariston, — den nye Familie-Lirekasse, der i de mere fremskredne Hjem havde overtaget den mekaniske Musik ved det moderne unge Bal omkring Aarhundredskiftet, som en hæst pustende Forløber for vore Dages Grammofoner!

Barnets Fest foruden Julen var Konfirmationen, og saa troede man naivt, at man for en eneste Gang i sin Ungdom var Festens Midtpunkt. Men som ved Barnedaaben — i sin Tid — var man blot en beskeden Rekvizit ved den store aarlige Familiemiddag, — bekvemt henflyttet til denne Dag — med megen Mad og megen Vin, som man knap fik Lov at nippe til! — og selv fik man kun en advarende Tale af Papa om forhaabet Bedring i Fremtiden; Gudfædre og Gudmødre fik Takken og hele Æren! Og det sorte Jakkesæt, hvori man havde »staaet«, — det første ikke arvede efter Papa og de ældre Brødre! — var kun til Selskabsbrug. Men man havde jo omsider naaet at faa sit eget Sølv-Ur med Nikkelkæde — samt »Hjortens Flugt« i Guldsnit, mange Tak! — Var man ung Pige vankede der dobbelte Koraller til Halsen og diverse Sølv-Armbaand og smaa Brocher med Topas eller bare Maanesten! Og næste Dag trak Konfirmanden atter i Blusen med Matroskraven, medens Overkanonerens Dreng — som Sø-Officersfamilie havde man en Dukkelejlighed i Nyboder — gik og flottede sig omme i Krokodillegade med flad Kasket og Paraply samt Ravrør! Selv maatte man stadig — i Smug — ryge Duke-Cigaretter, købt for de surttjente Karakterpenge, med smaa Fotografier indlagt i Papæsken af Varieté-Damer i de bare Tricots — hvilke alle Skoledrengene i de Aar sjakrede med i Fri-kvarteret ved Bytning med Janter, Frimærker eller Bændel-Lakrids samt Johannesbrød. I Pigeverdenen var Nipsenaalene begyndt deres Sejrs-gang. —

I hine Tider, da Slægt og Familie var den selskabelige Grundstamme, var de ensomt Stillede henviste til mere eller mindre nærstaaende Hjem i Egenskab af Tanter — med en Naades-Middag om Ugen! — eller som Onkler mod Forventning om flotte Julegaver. Herrer der af Anskuelse eller Anlæg holdt ud som Ungkarle, trods Attentater af Fruer med mange Døtre og giftelystne Enker, søgte Tilflugt i Klub- og Kaféliv. Klubbernes Tid var da heller ikke, som nu, forbi. Først og fremmest var der Adelsklubben, forbeholdt Aristokratiet alene, og især søgt til et lille Parti Whist af Lensbesiddere eller adelige Godsejere, naar de i Terminerne residerede paa »Hotel Phønix« eller »d'Angleterre«, tildels »Kongen af Danmark«, de tre fashionable Hoteller. For mere kulturelt anlagte fandtes den Gang endnu den ædleste af alle Klubber »ATHENÆUM« med sin righoldige Læsesal. Det var iøvrigt

Rideklubben. Lørups Ridehus.

Logernes Tid, Frimureriet blomstrede med Hans kongelige Højhed som Ordenens Stormester, og de mere borgerlige Loger som Odd Fellow og Good Templar var Samlingssted for mange, der søgte Hygge i et broderligt Vennelag til Fremme for en stor Sag. Dertil kom de aarlige Vaabenbroder-Fester og i Særdeleshed Skydebrødrenes Sammenkomster med Plaffen til Papegøjen paa Stangen i den vidunderlige og dybe Have bag Skydebanebygningen paa Vesterbro, — og endelig den store Fuglekongemiddag under de to Majestæters Ægide — Landets Drot og Aarets Fuglekonge, — med den udsøgte Menu fra Skydebanens berømte Køkken samt ædle Vine fra den historiske Kælder og med Ceremonier, Festtaler og Sange efter det aarhundred-gamle historiske Ritual. Ogsaa Kafélivet blomstrede, mest i de hyggelige smaa Strøgkafeer

efter Pariser-Model med smalle Sofaer og Marmorborde, især var à Porta yndet af de muntre Vennekliker fra Studenterforeningens Senioratsværelse samt de moderne Revueteatres gode Hoveder, der forsynede København med Slagord og Refrainer. Kongens Nytorv var endnu Byens Centrum, — paa Vesterbro var kun det sommerlige TIVOLI at søge, og NATIONAL, der dog mest var for Publikum fra Broerne, ligesom Alléenberg og Sommerlyst, — og Korups Have helt ude paa Bondelandet i Valby. Men paa Kongens Nytorv laa foruden Teaterkaféen, hvor Kunstnerne søgte, den store mondæne Kafé: d'Angleterre med sit Fortov, hvor den fashionable Inderkreds i intime Kliker nød deres Aperitif. Her kunde et lille Bordhold ældre Officerer fra de gode gamle Hofdage i Tredserne endnu op i Halvfemserne samles med den gamle Chevalier og Kammerherre, hvis Forraad af historiske Anekdoter kun blev overgaaet af hans Samtidige, den majestætiske og hvidskæggede General, der med muntre Blink i Øjet kunde berette for en Damebekendt, ved hvis Arm han i Bredgade havde fundet Støtte, om mange artige Ting fra Frederik den 7des og Grevinde Danners flotte Dage paa Christiansborg og i Jægerspris. — senere at læse om i hans berømte Memoirer! — Inde i Kaféens Hjørnestue ud mod Strøget holdt yngre Levemænd til; mest Far's Sønner, i en Periode af Halvfemserne kaldtes Kliken »De violette Dreng« (vistnok efter en bekendt Tyvebande, der gik med lilla Slips), og Lokalet kaldtes »Guldkuren« efter en nyopfundet Kurmetode med Guld-Indsprøjtning for Vane-Drankere!

En Herremiddag i et velstillet Hjem var en vigtig Historie. Retterne var overdaadige og svære, Saucerne raffinerede, Vinene for Ganer, der var fine Kendere af de rette Aargange Châteaü og Oporto, eller forstod at smage, om den serverede Tokayer var den ægte ungarske Essens! Husets Frue præsiderede for Bordenden som ene Dame, og først i Rygeværelset blev Stemningen for Alvor fri, mættet som den var af ædel Drue og fine Havanesere. Samtalen var snarere saftig end pikant, ofte ramsaltet med krasse Udtryk fra Marinens Officers-Messe. Sammenstød i Debatten kunde ikke altid undgaas — som ved de gamle Heltes Drikkelag! —, og Husets Frue, der muligt med en Veninde eller Husets særligt yndede Tante var placeret i Dagligstuen, lyttede forskræmt, naar Herrerne slog i Bordet og raabte eller buldrede, eller naar de hostende og i Flokke vraltede ud paa Hovedtrappen

for at gaa i Gaarden. Thi i Dagligstuen sad jo Fruen, tilmed maatte Børnene i Sovekamrene ikke vækkes, end sige da Husets unge Frøkner, om Herrerne kom ravende i Bælgmørket op gennem den endeløst lange Korridor, blot oplyst af en saakaldt »Vaa-gekone«, og løb Panden mod Hjørner, hvor Gangen gik i en af sine fjollede Vinkler, eller mod de uberegnelige Kakkelovnsrør, der gik paa Tværs. Der maatte altsaa gøres noget! Og det kunde hænde, naar Husherren havde sit faste Spilleparti med WHIST, L'HOMBRE eller Spillet for alle Spil: TAROK! — Bridge var endnu ufødt — og medens Fruen havde Damer til det ugentlige Parti BOSTON inde ved Siden af i Dagligstuen, at en af Husets Dreng efter Ordre fra Papa sneg sig forbi Damernes Spillebord med en Hataeske, indeholdende en vis Genstand, at henstille i Herreværelsets Krog omme bag Sofa-Hjørnet til bekvem Benyttelse for Herrerne. Og Damerne smiskede diskret bag deres Kort og lod officielt, som om de ikke anede, hvad der var i Æsken!

Typisk for Tiden var, at alle af Selskabet kendte alle. Man gik paa Strøget eller Langelinje for at holde Mandtal over Vener og Bekendte. Skulde man tale med en Herre fra den røde Bygning eller en Forretningsven fra Bank eller Børs, gik man paa Strøget ved Fire-Tiden, for dér var han, — det slog sjælden fejl! I saa snæver en Provinsby, som vor Hovedstad den Gang var, blev Sladderer naturligvis en Malstrøm — som Soden hvirvles rundt i et Skorstens-Rør, — og naturligvis værst i den intime Inderkreds. Alle vidste alt om alle, og sidste Bynyt og Skandale gik fra Mund til Mund. Aviserne respekterede endnu den Gang Privatlivets Fred og bragte alene Nyt fra Hoffet og Kundgørelser for de højere Etater, alt trykt med snørklet gotisk Skrift i BERLINGSKE eller NATIONALTIDENDE, blot paa fire Sider og i uhandleligt Format. POLITIKEN med de mere aktuelle Nyheder studeredes blot i Smug af de overbeviste Højre-Kredses Yngste — samt af Forsvars-Nihilister og Fritænkere, naturligvis, i den radikale Bohème! Derimod læstes VORT FORSVAR trofast og loyalt, nærmest som en Takkebøn for Københavns Befæstning til Krigsminister Bahnson! Saa omsider, først i Halvfemserne, kom DANNEBROG, Albertis nye Blad, der startedes med stort Staahej og direkte Adresse til den fine Portion af Borgerskabet, og med den splinternye — næsten amerikanske! — Sensation, at man ved at løse en Rebus eller Logogrif kunde vinde seks Sølvkeer

eller en Sauceskaal af Plet! Og endelig det ganske utrolige, paa en Gang frække og sjove Indfald, at bringe en Nøgle-Roman som Feuilleton, — tilvirket af Robert Henriques og Oscar Madsen — en spændende og moderne Københavner-Krønike, der fortsattes i Bladet gennem Maaneder, og hvor alle Selskabets kendte Damer og Herrer optraadte under Navn, som handlende Personer eller som Staffage, Damerne endog med Beskrivelse af Toiletter og Hatte, naar de optraadte som spadserende i Marienlyst Park eller paa Eremitageslettens Sadleplads ved Væddeløb, eftersom Romanens Handling førte det med sig! Enhver maatte sikre sig Morgennummeret for at se, om man ikke var med i Dag, — man havde dog i Gaar spillet i Marienlyst-Pavillonens »Smaa Heste« og vakt Opsigt ved en mægtig højpuldet Hat af sidste Pariser-Model fra Børre eller Hatte-Jacobsen paa Østergade. Men at man forleden var nævnt i Feuilletonens Strandvejsskildring i samme Linje som en vis meget omtalt »Dame«, der viste sine Smalben og sang ekvivoke Viser, om Østers og Champagne — i »Over Stalden« — var nærmest et Indgreb i ens Privatliv og ganske skandaløst!

Dette intime Albu-Bekendtskab Kredsen rundt, hvor Sladderne befordrede alt Privatliv om i evige Spiraler, gav Selskabslivet i hine Tiaar den egne Karakter af et lukket Land, — et Neje- og et Nikkeland! (som Børnevisen siger) og »hvor man havde hjemme«! Og smertefrit og uændret rullede Ringen frem, indfattet i de runde Tiaar, helt op til Verdenskrigens bratte Dørtrin foran det dybe Fald ned til en bundløs Kælder. Ogsaa det nye Aarhundredes første Tiaar havde kunnet rulle i de vante Baner med Godtfolk i fast Tro paa, at Grunden var solid, og at det gik frem, blot man havde Telefoner, Cykler og nu tilmed fik Biograf og Flyvning! De forrige Tiaars Mærkedage var blot de store nationale Fester ved Majestæternes Guldbryllup og Regeringsjubilæet, med Galavogn og Husar-Eskorte samt Strøgets Æresporte af Grangrene eller Flag-Guirlander, eller alle de fremmede Fyrsters Komme til Toldboden under Salut fra »Polarstjernen« med Czaren selv ombord, eller den store Udstillings-Aabning — som Fløjdøre, der sloges op for nye og vældige Tider. Alt var Fest og Glæde fra Bredgade til Frederiksberg Allé! Og blot faa Sorgens Mærkedage: den 4. Oktober 1884, da Slottet stod i Flamme, og den frygtelige Tog-Ulykke ved Gentoft i 1897, samt de to Thingvallabaades Undergang, først »Geysir«, saa »Norge«s frygtelige

Forlis. Men saa i 1907 faldt det første Timeslag med Grundejer-Bankens Sammenbrud; og den 8. September 1908 gik den tidligere Justitsminister sin sidste Gang til det gamle Domhus. Og endelig kom 1914 den 2. August, der slog Bunden ud paa hele Verden.

Vort lille Land holdt sig i Balance paa Murens Kant, da Taget skred. Men med 1914 lukkes endeligt for en Tidsalder, da i hvert Fald Inderkredsens Liv var en Idyl, — et snurrligt og tilpas uskyldigt Æventyr, — saa borgerligt og ægte Dansk, som digtet af H. C. Andersen.

Og skal Tidens Gravtale holdes, vil den blive:

Hin Slægt var redelig, men selvopfyldt — og den regnede forkert!

CARL MUUSMANN
UDENDØRS FORLYSTELSER

(TIVOLI, CIRKUS, UDSILLINGER, PANOPTIKON,
PANORAMA OG ANDRE FORLYSTELSER)

PAA mange Maader betegner 1870-Tallet Gennembrud af en ny Tid med nye Tanker, Meninger og Smagforestillinger ikke mindst paa Forlystelsesomraadet.

I det rigtig gode gamle Københavns Tid havde Forlystelserne floreret frodigt, og de havde ofte haft en udpræget international Karakter med Besøg af store Operaselskaber, Beridertrupper, Pantomimeensembler og Gøgl af enhver Art. Det udfoldede sig baade i Hovedstaden og udenfor denne ikke mindst paa Dyrehavsbakken, hvis brogede Liv havde inspireret alle vore Digtere fra OEHLENSCHLÆGER i Sanct Hans Aftenspil til CHRISTIAN WINTHER i »Hjortens Flugt«, HEIBERG i »Recensenten og Dyret«, og den gamle INGEMANN med en Novelle om »En Kunstberiderfamilie«.

Kulminationen var endelig naaet med selve Cirkuskongen ERNST RENZ's Besøg i 1860 med den celebre KÄTCHEN, der stak a'.

Men umiddelbart efter formørkedes den politiske Himmel. Forholdene i Slesvig-Holsten blev mere og mere indviklede og truende; Frederik den Syvende døde; Krigen brød ud og tabtes, og en tung og trykket Stemning lagde sig over det tidligere saa glade, optimistiske Danmark. Man var grundig bleven kureret for alle sine udenrigspolitiske og indenrigspolitiske Illusioner fra Fyrrerne.

Vi trak os ligesom tilbage fra Omverdenen og rullede Per-siennerne ned for Vinduerne mod Evropa under Mottoet: Hvad udad tabtes det skal indad vindes!

Denne Selvisolering maatte i Forbindelse med den begyndende politiske Kamp og de daarlige Tider efter Krigen ganske naturligt særlig gaa ud over Forlystelseslivet.

Dette blev da ogsaa gennem hele Treserne underlig graat og hjemmestrikket med smaa Lokaler, Sangerindeknejper og Forlystelseshaver.

Men som en Rest fra den store Tid, da Kongen gjorde alt for at more Folket, for at det ikke skulde beskæftige sig for meget med Politik, stod endnu det alt dominerende TIVOLI.

Denne GEORG CARSTENSEN's genialt anlagte Forlystelseshave havde ikke blot bevaret sin Popularitet, men den var langsomt blevet en Institution, der havde formaaet at samle alle Befolkningslag paa en Maade, som det ikke var lykkedes at finde noget andet Sted ude i Evropa, hvor hver Klasse havde sit eget Yndlingsforlystelsessted.

Tivoli var da til Ærgrelse for mange Politikere, der vilde vække Folkets Interesse for Statens Anliggender, kommet til at spille en Rolle i København, hvor man foreløbig var mindre politisk vakt end ude i Landet. Valget af en Direktør eller Musikdirigent i Tivoli kunde i Presse og Publikum fremkalde en Diskussion, der gav et næsten uhyggeligt Billede af, hvor lille, selvoptaget og provinsiel København var blevet.

Omkring 1870 havde København endnu kun knap 180,000 Indbyggere. Mellem dem havde Tivoli forlængst fæstnet sin Position. De vanskelige Aar for Etablissementet var forbi, Børnesygdommene overstaaede, og Konkurrencen med ALHAMBRA lykkelig tilendebragt.

To Aar i Forvejen havde man fejret den 25aarige Stiftelsesfest med Afsløring af et Monument for dets Stifter, som man selv havde udvist, da han kom tilbage fra Krigen for at gøre sine Rettigheder gældende. Hele Ledelsen var nu lagt i Løjtnant BERNHARD OLSEN's myndige og kyndige Haand.

De gamle Traditioner var begyndt at blive brudt. ADOLF RECKE, der i flere Aar havde været den literært anstrøgne Leder, var død. VOLKERSEN havde som Pjerrot passeret de halvhundrede, og H. C. LUMBYE som Orkesterchef de Tres, uden at man øjnede nogen, der kunde tage Arven op efter den geniale Dansekomponist. Det skulde da være en af Sønnerne GEORG eller CARL.

I 1870 har Tivoli saa som sædvanlig i den sidste halve Snes Aar forberedt sig paa at være ene Hane i Kurven paa Forlystelsesområdet. Men saa melder der sig for første Gang i lange Tider en Konkurrent: Den russiske Cirkus SALAMONSKY.

Den aabnede den 12. Marts sine Forestillinger i Hestedressur og Gymnastik i Vesterbros Passage, og den havde en udmærket Hestebestand, deriblandt 4 sorte Trakhener Heste, der var købt i Danmark i September 1869 og dresserede siden den Tid.

Iøvrigt var ogsaa Personalet fortræffeligt med de glimrende Artister Mr. og Mrs. AVOLO i Spidsen. Alligevel vakte Beriderselskabet ingen større Interesse, og det forberedte sig allerede paa at give sin Afskedsforestilling den 20. April.

Men nu kom der pludselig Liv i Publikum. Huset var Aften efter Aften udsolgt i Cirkus Salamonsky, paa hvilken der tilsidst blev formeligt run. Det var, da man opførte den i Paris af ADA MENCKEN skabte Sensationspantomime »Mazepa«, der viser Kosakhelten bundet nøgen til Hesten.

Saaledes gik det da til, at Tivoli for første Gang siden 1860 havde en virkelig Konkurrent at slaas med, og at Salamonsky kunde blive lige til den 2. Juni, da han gav sin hundrede og sidste Forestilling i København.

Noget lignende havde man aldrig oplevet, og Tivoli anstrengte sig da ogsaa for at vinde med paa det siden Renzs Dage forsømte Cirkusomraade. Det dannede derfor en udmærket lille Trup under Ledelse af den dygtige HEINRICH HERZOG, og installerede ham i en lille Træbygning. I Personalet var der en nydelig lille fransk Kunstberiderske Mademoiselle VIRGINIE LEONARD, der var laant fra et Selskab, som optraadte ude i Provinsen.

Sommeren var lun og varm. Landliggeriet var ikke saa almindeligt som nu; Københavnerne tilbragte for en stor Del deres Aftener i Tivoli, hvor alle satte hinanden Stævne og promenerede rundt om Koncertsalen, medens man diskuterede Dagens brændende Spørgsmaal.

Saa slog Lynet pludselig ned!

Den 19. Juli erklærede Napoleon den Tredie Tyskland Krig paa et Tidspunkt, da alle troede, at de truende Skyer, der en Tid havde formørket den politiske Himmel, havde fordelt sig.

Denne overvældende Efterretning, som alle følte ogsaa vilde faa stor og afgørende Betydning for os, kom netop til Publikums Kundskab gennem Tivoli, idet Ritzaus Telegrammer blev opslaaede rundt om paa Havens Træer.

Og i dette Forlystelsesetablisement modtog man ogsaa den sensationelle Nyhed som en Art Nummer, der satte Sindene i Be-

vægelse og udløste en formelig Jubel. Man raabte leve for Napoleon, for Frankrig og for den franske Hær, og man sang, saa godt som man formaaede, den af Kejsereis Moder Dronning Hortense komponerede Nationalsang: Partant pour la Syrie!

Det varede imidlertid noget, inden der kom Gang i Krigen, og endnu saa sent som den 30. Juli var der franske Officerer i Tivoli fra 7 Panserskibe og 2 Avisoer, der var sendt til de danske Farvande.

Ingen anede endnu, hvorledes Chancerne for de to Modstandere stod, men Folkestemningen i København var absolut franskvenlig. Der var derfor ogsaa begejstrede Demonstrationer for de franske Officerer med Hurraraab og Orkesterudførelse af Marseillaisen. Den havde ganske vist tidligere været forbudt hjemme i Frankrig, men Kejseren havde nu givet den fri for at ildne Soldaterne.

Skønt Regeringen gjorde alt for at indskærpe Befolkningen Neutralitet og ogsaa holdt Landet udenfor Krigen, steg Stemningen dog stadig højere og højere inde paa Tivoli.

Her havde man den 31. August arrangeret en »straalende Fest til Fordel for de franske Saarede og Faldnes Efterladte«.

Hertil var der vel i og for sig ikke noget at sige, men samtidig havde man smykket Haven med Triolorer, Vaabenskjolde i de franske Farver og en kæmpemæssig Baldakin med Indskriften: Gud beskytte Frankrig!

Bortset fra det mindre smagfulde i saadanne Inskriptioner i et Forlystelsesetablissement, var et saadant Arrangement jo alt andet end neutralt, og Karakteren af Festen fremgaar iøvrigt af, at Mademoiselle GERARDI paa Pantomimeteatret under stormende Bifald dansede en fransk »Stormmarchgalop« i Kostume.

Overalt lød Marseillaisen, og inde i Sangerindepavillonerne mod Vesterbrogade og ovre paa Øen svang Syngepigerne franske og danske Flag, mens de sang: »Den Gang jeg drog af Sted.«

Skønt de sidste Efterretninger fra Krigsskuepladsen ikke var gunstige, haabede det store Publikum dog stadig paa de franske Vaabens endelige Sejr, der efter den almindelige Opfattelse vilde skaffe os Sønderjylland tilbage.

Disse farlige og uoverlagte Demonstrationer foregik altsaa i Tivoli den 31. August og trak ud til hen paa Morgenstunden. Og nøjagtig samtidig tog Slaget ved Sedan sin Begyndelse for i Lø-

bet af 24 Timer at knuse Frankrig, gøre Napoleon til Fange, styrte Kejserdømmet og ødelægge alle Fremtidsforhaabninger.

Fra nu af blev der mere stille i København, hvor de unevtrale Demonstrationer af sig selv holdt op. Men Sympathien for Fransk-mændene holdt sig, og dette gavnede i høj Grad det lille Beriderselskab, til hvilket Mademoiselle Virginie hørte.

Krigen havde nemlig medført, at mange af de tyske Artister, der hidtil havde været de dominerende paa Cirkusomraadet, havde maattet rejse hjem for at melde sig. Men Leonarderne, der i flere Aar havde rejst i Sverrig, havde for flere af Familiens Medlemmers Vedkommende faaet svensk Indfødsret, ligesom Familien Schumann inden Verdenskrigen.

Der blev derfor ikke kaldt paa dem, og de blev her i Danmark, hvor deres Cirkus gjorde stor Lykke, og alle dens Indehavere blev meget populære.

Men deres Søster den smukke Virginie blev ligefrem forgudet. Af alle Kunstberidersker, vi har set i København, har ingen været saa feteret som hun paa Grund af sin Ungdom, sin Charme og sin fuldstændige lady-like Opræden.

Hun blev derfor den absolutte Primadonna, da Leonarderne under Overledelse af den ældre statelige Fru Leonard umiddel-

Konfirmander paa Sommerlyst 1877.

Tegning af H. Tegner.

bart efter Krigen dannede deres egen Cirkus paa københavnsk Grund i Filosofgangen med udelukkende franske Artister.

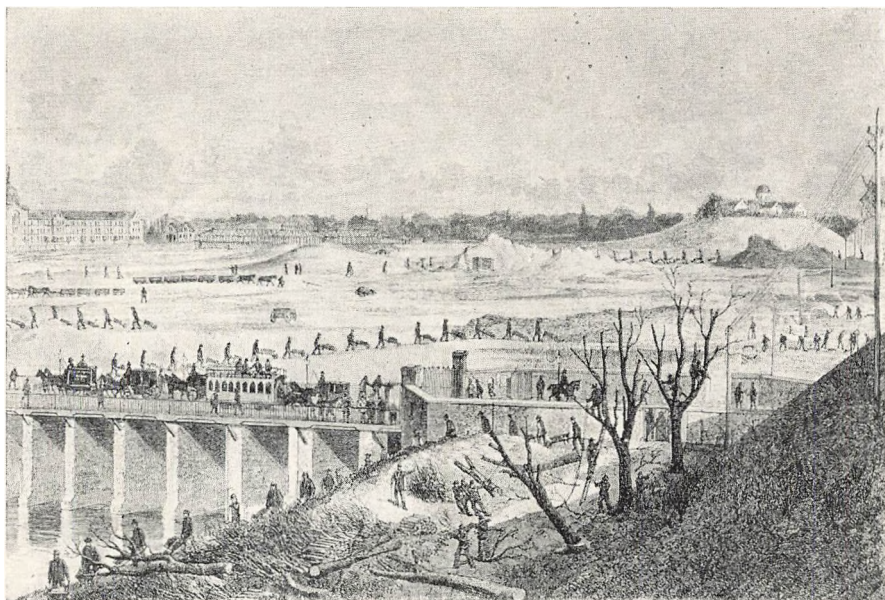
Netop paa det Tidspunkt er det, at Provinsbyen København sprænger Voldenes stramme Bælte for at gaa en rivende Udvikling i Møde. Samtidig fremmes Byggeriet af de Penge, der er tjent i det neutrale Danmark under Krigen, og af de gennem den skabte opadgaaende Konjunkturer.

Forlystelseslivet bliver da samtidig meget levende, idet Fæstningsterrænets Sløjfning skaber en Mængde aabne Pladser og Tomter, som midlertidig udlejes til Opførelse af Barakker, Telte, Boder og alle Slags Forevisningslokaler.

Fra de Aar vil de ældre Københavnerne derfor fra deres Barn-dom erindre et Utal af Vokskabinetter, Panoramaer, Trylleteatre, Menagerier og Hunde- og Abeteatre.

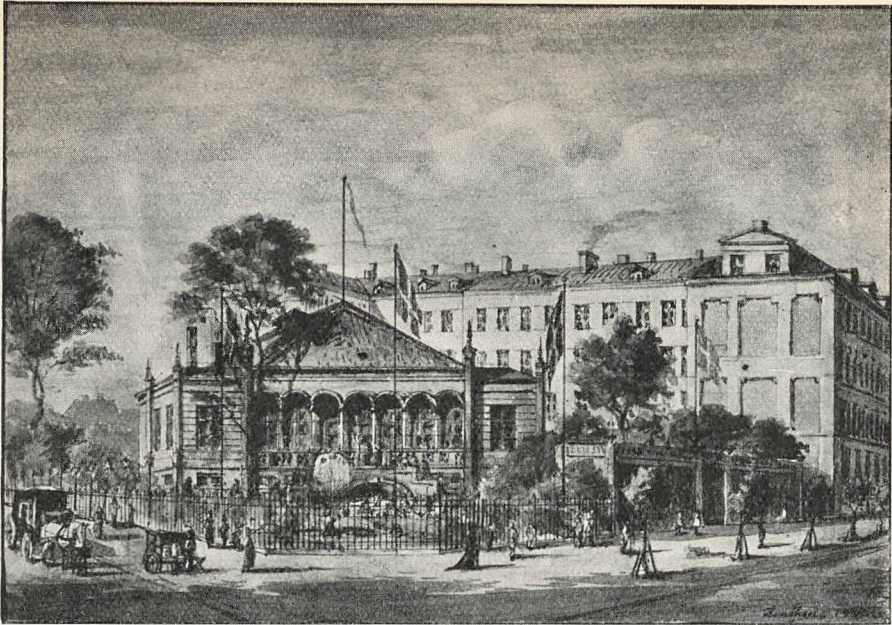
Men samtidig faar vi ogsaa til Stadighed Besøg af Evropas daværende største Beridderselskaber; til Tider ogsaa to ad Gangen og oftest om Vinteren.

Thi der var endnu ikke nedlagt det stadig eksisterende Forbud mod Beridderforestillinger i den egentlige Teatersæson.

Voldene falder. Sporvognen kører over Nørrebro.
I Midterpartiet Anlæg af Botanisk Have.

Tegning fra 1873 af Bernh. Oisen.

Det ny og gamle Vesterbro. Concert du Boulevard
(paa nuv. Nationals Plads) 1878.

Der blev lyst og rummeligt i København, og Følgen var, at der ogsaa skete en Forøgelse af de mindre Forlystelsesetablissementer, blandt hvilke de fleste tidligere havde ligget paa Frederiksberg med det ret fornemme Sommerlyst og det mere folkelige Alleenberg i Spidsen.

Ligeoverfor Tivoli fik vi derfor i Begyndelsen af Halvfjerds-erne et ualmindeligt nydeligt lille Etablissement: Boulevarden, omgivet af en smuk Have paa det Terræn, hvor nu National-Scala ligger.

Disse rummelige Pladsforhold affødte ganske naturlig Tanken om at udnytte dem til Attraktion for Byen selv, og saaledes opstod da Ideen til at afholde en stor nordisk Industri- og Kunst-udstilling paa en Del af det gamle Voldterræn.

Man havde allerede helt fra Aarhundredets Begyndelse afholdt smaa Kunstflidsudstillinger. Men efter at Industriforeningen var stiftet i 1839 blev Dimensionerne større, indtil man i 1852, da Verdensudstillingerne begyndte i Paris, satte et forholdsvis stort Apparat i Bevægelse, idet man lagde Beslag paa hele Chri-

stiansborg Slots Ridebane. Resultatet var opmuntrende: 752 Udstillere og over 100,000 Besøgende.

Det var den Gang en Rekord.

Men det egentlige store Slag slaar man dog først i 1872.

I det Aar arrangerer man den Udstilling, som vi den Dag i Dag kan danne os en Forestilling om, idet dens store, smukke Hovedbygning endnu ligger næsten uforandret midt paa Vesterbrogade. Den er stadig Industriforeningens Hjem, i hvilket næsten alle større Separatudstillinger har fundet Sted, inden vi havde faaet Kæmpelokalet »Forum«.

Udstillingen 1872, der paa smuk og malerisk Maade havde udnyttet det gamle, idylliske Voldterræn med dets skyggefulde Beplantninger og udstrakte Vandareal, blev en stor Succes. Den bragte ogsaa adskillige Turister til København, og den var medvirkende til, at de hidtil nærmest skandaløse Hotelforhold dog blev nogenlunde forbedrede. Man skulde herefter ikke som tidligere være nødt til at tage ind paa en Gæstgivergaard, hvis man ikke havde Raad til at bo paa de højfornemme Steder som d'Angleterre.

Udstillingen havde ogsaa haft en vis Indflydelse paa Tivoli i mere international Retning. Allerede under selve Udstillingen fandt der saaledes Gæsteoptræden Sted af den ungarske Dansekomponist JOSEF GUNGL.

Ungarerne smagte nu trods alt af Tyskere, og Modtagelsen var derfor saa som saa, indtil Champagnegaloppens nu stærkt ældede Mester H. C. LUMBYE, der var blottet for Jalousi, tog Gæsten ved Haanden, traadte frem med ham paa Tribunen og sagde: Jeg vil blot sige, at Gungl er min Ven!

Det var den rigtige Maade at tage Københavnerne paa, og Gungl blev meget populær med Bravurnumre som: Perpetuum mobile; Oberlænder; og Traüme auf dem Ocean, der udførtes af de to Komponisters forenede Orkestre.

Ved en enkelt Lejlighed forstærkedes disse yderligere af BALDUIN DAHLS Blæsere fra den lille Musikpavillon ved Nedgangen til Bazaren.

Denne Balduin Dahl skulde hurtig blive Fremtidens Mand, da der blev Tale om at erstatte H. C. Lumbye, som nu definitivt havde besluttet at trække sig tilbage. Kampen om hans Efterfølger blev haard, og den optog København næsten ligesaa meget som en Ministerkrise. Den store offentlige Mening — Hr. Sørensen,

som man den Gang sagde, — holdt med en iøvrigt anerkendelsesværdig Veneration for den afgaaede paa, at hans ældste Søn Georg burde være hans Afløser.

I musikalske Krese fordrede man derimod, at der skulde træffes Afgørelse ikke efter sentimentale, men efter saglige Motiver.

Tivolis Direktion, der gerne vilde staa sig godt med alle Parter, var i en lidt pinlig Situation, men den reddede sig behændig ud af den ved at anmode tre saa fremragende Autoriteter som GADE, HARTMANN og PAULI om at træffe Valget, som derefter faldt paa Balduin Dahl.

Balduin Dahl.

Den 11. Maj dirigerede han saa for første Gang i Tivolis Koncertsal, hvor Folkets Røst straks lod sig høre i Form af Hyssen og Piben, der dog ikke endnu fandt nogen rigtig Sangbund.

Publikum forstod hurtigt, at man havde faaet en overordentlig dygtig Mand til Dirigent. Man smilede lidt af hans overdrevne Ageren, vældige stivede Skjortebryst og sylspidse Moustacher, men man anerkendte hans store Indsats ved Fremførelse af en lang Række Verdensnumre som STRAKOSCH' Operaselskab, Madame TREBELLI, Wienvalsekongen EDVARD STRAUSS og den tyske Professor BRENNER.

Men dybt nede i det brede Publikum ulmede stadig Misfornøjelsen med, at begge Lumbyes Sønner Georg og Carl var bleven

lukket ude fra det Etablissement, som skyldte deres Fader saa meget. Der skulde dog gaa en halv Snes Aar, inden denne latente Folkestemning fandt en Lejlighed til at udløse sig, men saa skete det til Gengæld paa den voldsomste Maade.

En af Eftervirkningerne fra den fransk-tyske Krig var det, at Tivoli atter tog fat paa Ballonopstigninger. Det havde ude i Verden vakt enorm Opsigt, at Gambetta under Paris Belejring var gaaet op med den kendte Fotograf Nadar for at rejse Sydfrankrig til Hovedstadens Undsætning, og at nogle franske Militærballoner i Storm var fløjet saa langt bort som til Norges Kyst.

Ballonen, som man hidtil havde vænnet sig til at betragte som et Kæmpelegetøj for Voksne, var atter blevet Luftens Eventyr, i hvilket man anede store Fremtidsmuligheder. Det var en Englænder, der hed WELLS, som 20 Aar efter at TARDINI var kommet saa ulykkeligt af Dage i Kallebodstrand, mødte med en Ballon, som han havde givet Gambettas Navn.

Trods dette Forsøg paa Aktualitet gjorde han ikke nogen rigtig Lykke. Mere Held havde den franske Luftskipper SIVEL, der gik op med 5 Balloner paa een Gang.

Den største Popularitet opnaaede dog Madame GODARD. Ikke blot fordi hun var fransk og Kvinde, men ogsaa fordi hun havde et ægte straalende Tivolihumør, en hensynsløs Dristighed og et klædeligt Matroskostume.

Hun havde iøvrigt nær faaet Tardinis Skæbne, men hun blev i sidste Øjeblik reddet af hjælpsomme Amagere for alligevel senere at drukne i Zuidersøen i Holland. —

Men medens Tivoli ligger lukket, tom og øde om Vinteren, saa grasserer Cirkus stadig Aaret rundt.

Efterat Leonard havde forladt København for atter at rejse rundt i Provinsen, aabnede HEINRICH HERZOG sin Cirque Equestre i Filsofgangen med saa glimrende Kræfter som ELISA KENEBEL, der var anset for Datidens bedste Kunstrytterske, samt 3 Beridere, som senere skulde komme til at spille en stor Rolle i dansk Cirkusliv: MAX, ERNST og ALBERT SCHUMANN.

Successen var saa stor, at Forestillingerne, der var begyndt den 1. Oktober 1871, fortsattes til 17. Mai 1872, hvorefter Personalet under Udstillingen fortsatte med Forestillinger inde paa Tivoli.

Det næste Aar kom den i Tyskland meget kendte Cirkus RAPPO. Dens gamle originale Direktør var en rigtig Gøglertype, som Friderich Spielhagen havde brugt som Model i sin den Gang meget diskuterede Roman »Problematiske Naturer«.

CARL RAPPO havde ført et omstreifende, eventyrligt Liv. Hans Kræfter var enorme, og da hans grønne Vogne en Gang blev overfaldet i de vilde Simbirsker-Skove i Rusland, slog han personlig 5 af Voldsmændene til Invalider med en Vognstang og jagede Resten paa Flugt.

Denne ægte tyske Kraftpræstation skulde netop i Cirkus fremstilles som en Pantomime, der skulde gaa den 2. Maj 1871, men i Stedet for Anmeldelse bragte Bladene en lille kort Notits, der lød saaledes: Inat Klokken tre er Cirkus i Filosofgangen nedbrændt til Grunden.

Det var den anden Cirkus, der i København var gaaet op i Flamme i Løbet af et halvt hundrede Aar, idet ogsaa den til det gamle Nørrebro-Teater knyttede Circus Gymnasticus havde faaet samme Skæbne.

I intet af Tilfældene havde Branden krævet Menneskeliv. Man skulde dog alligevel have troet, at disse to Katastrofer havde givet København, og ikke mindst de københavnske Autoriteter, noget at tænke paa. Og det saa meget mere, som Cirkusbranden i Filosofgangen nær havde antændt den gamle smukke Lucie-Mølle oppe paa Volden.

Men allerede i December Maaned meddelte Leonard, at han kom igen og aabnede sin Cirkus anden Juledag. Det viste sig at være en mægtig Trækasse, der indvendig var beklædt med Tapetpapir. Den var slaaet op paa det nuværende Grønttorv.

Teaterdirektørerne rasede og protesterede, men det hjalp ikke. Paa Sæsonens bedste Besøgsdag var det Cirkus Leonard, der havde det mest overvældende Besøg, og hvor Begejstringen var størst, først og sidst for den forgudede Virginie.

Det var dog den 11. Marts, at Leonard slog sit egentlige Slag med Pantomimen »Askepot« eller »Den tabte Sko«.

Mage til Succes har København aldrig oplevet paa Cirkusomraadet. Den erobrede ikke blot hele det borgerlige Familiepublikum, som til Tider havde haft visse Betænkeligheder ved Beriderforestillinger af Hensyn til Børnene. Men Askepot — Cendrillon — skulde ikke mindst Børnene se. Ikke blot af Hensyn til Even-

tyret selv, men først og fremmest paa Grund af den indlagte Hof-fest. Til denne mødte alle Evropas Monarker en miniature i smaa Guldkareter og ledsagede af deres Statsmænd med Bismarck i Spidsen i høje Rytterstøvler og med tre Haar paa sit skaldede Hoved under Pikkelhuen.

Selv Shaen af Persien var med og Pave Pius den Niende foruden, ret taktløs i en fransk Cirkus: Den slagne Napoleon den Tredie. Han blev dog straks erstattet med Napoleon den Store, der udførtes af en lille Dreng paa 4 Aar, den senere som Klovn saa bekendte LAVATER LEE.

I næsten to Maaneder kørte 4 hvide Gedebukke hver Aften Brudeparret under Jubel til Bryllupsfest i en forgyldt Muslinge-Skal.

Men anden Juledag 1875 stod der igen en kæmpemæssig Træ-cirkus i Gothersgades Forlængelse ved Botanisk Have. Det var denne Gang et Schweizer-Selskab, under Ledelse af Direktør ANTHONY, der havde ment, at han vilde gøre Lykke i à PORTAERNES By. Men han manglede en Virginie, og da han saa prøvede paa at kopiere Askepot, gik det rent galt.

Saa greb man til det sidste Udtræk, som Cirkus den Gang raadede over, naar alt andet slog fejl: Brydekampe.

Brydere havde altid haft et stort Publikum i København. Det var jo en af de faa Former for Sport, som man endnu kendte. Man erindrede med Stolthed den Pinsedag 1869, da den københavnske Bagermester SAFT kastede den professionelle Bryder William HEYGSTER paa Christiansborg Slots Ridebane.

Bryderne i Cirkus Anthony var gode. De var næsten for gode, baade de elegante Franskmænd DUBLIER og Brødrene RIGALS og den kæmpemæssige Tysker OTTO KEMPH, thi de kastede som Vanter alle de lokale stærke Mænd, der var mødt frem efter Opfordring for at prøve Kræfter med dem.

Næsten lige saa galt var det dog, at den brutale Tysker omtrent altid besejrede de spinkle Franskmænd trods deres større Smidighed og finere Brydekunst. Hver Aften var der derfor Demonstrationer i Cirkus, indtil man saa den 18. April fik overladt Christiansborg Slots Ridebane, hvor de tre franske Brydere skulde kæmpe samtidig med tre danske Amatører.

Slotsholmen blev formelig stormet, men da man skulde til at tage fat paa Brydningen, skred Politiet ind og nedlagde Forbud af

Frygt for alvorlige Spektakler, hvis alle de tre hjemlige stærke Mænd blev smidt.

Anthony forlod derefter temmelig medtaget København, hvor der derefter ikke var nogen Cirkus i Foraaret 1876. I Udlandet mente man ligesom ogsaa herhjemme, at Cirkus nu havde tabt sin Interesse for Publikum, og selv Tivoli holdt sig om Sommeren forsigtig tilbage.

Men da Sæsonen var forbi, udlejede det for første Gang sin Cirkusbygning for Vinteren til det meget ansete franske Beriderselskab FRANCOIS LOISSET. Her var en ægte Primadonna EMILIE LOISSET, der i sin haute école ikke blot erobrede København men hele Verden, indtil hun 6 Aar senere omkom i Paris ved et frygteligt Fald med Hesten, idet Sadelbøjlen gik op i hendes Underliv.

Loisset havde stor Succes, ikke mindst med den smukke, dristige Jockeyrytterske Madame LE PICQ, der kørte Postillon paa 12 usadlede Heste. Selskabet gjorde saa gode Forretninger, at det blev i København til den 29. November.

Da saa den famøse anden Juledag oprandt, var Leonard atter paa Pletten. Men nu havde Privatteatrene lært noget af Cirkus, og den dygtigste af Direktørerne mødte ham sejrrikt med: »Jorden rundt i 80 Dage«. Det var Cirkuskost paa Brædderne.

Leonard havde denne Gang opslaaet sin Cirkus lige over for den gamle Jernbanegaard, og hermed fik Jernbanegade sin Indvielse som Cirkusgade, saadan som den senere har været det uafbrudt i over halvhundrede Aar.

Selskabets store Attraktion var den fænomenale Jockey og Kunstrytter BAPTIS SCHREIBER, Fader til Baptista Schreiber. Sidestykket til Askepot var denne Gang »Snehvide og de syv smaa Dværge« udført af halvfjerdsindstyve Børn, hvad ingen den Gang havde noget at indvende imod.

Som Kuriosum kan anføres, at det var første Gang vi i København saa Anvendelse af elektriske Buelamper. Da Leonard ud paa Foraaret forlod København, mente man, at Byen nu havde faaet nok for den Gang, men det skulde tværtimod blive et enestaaende Rekordaar. Thi allerede den 7. Juni stillede Salamonsky igen i Jernbanegade og tog hele København med Storm. I de to Aar, der var forløbet siden hans sidste Besøg, havde han udviklet sig til en Verdenscirkus, der dristigt havde taget Konkurrencen op

med selve Berider Renz ude i Evropa, og som nu vilde føre Kampen ind paa Københavns Grund.

Her havde Renz nemlig anmeldt sin Ankomst til den 10. Juni i »Nørregades Forlængelse« (Vendersgade). I første Omgang trak han sig tilbage, men det var kun en Finte, idet han vidste, at han havde Autoriteterne i Ryggen. Skønt Salamonsky havde stor Publikumssucces, maatte han derfor alligevel pludselig afbryde sine Forestillinger den 28. Juni for ved Nattetid at sejle bort fra København, medens det som sædvanlig ved saadanne Lejligheder fremmødte Publikum sang »Salamonsky, han maa stikke a, radarara, radaradara!«

Men han svor, at han vilde tage Hævn over Renz; Folk stormede imidlertid atter hans Cirkus, skønt de allerede i Løbet af Aaret havde set Loisset, Leonard og Salamonsky.

Intet Under, at København, skønt den som allerede nævnt kun havde et Par hundrede tusinde Indbyggere, ude i Evropa fik Ord for at være den bedste Cirkusby, der var en Kamp værd selv for de største Selskaber.

Hvad Renz under dette sit andet Besøg i dette lille København

»Karneval paa Isen«. Fra Circus Renz 1877.

præsterede stod langt over, hvad Storkøbenhavn mange Aar senere faldt i Besvimelse over. Han havde ikke blot en Stald paa over hundrede Heste, men ogsaa et Balletkorps af omtrent samme Størrelse og en Række pragtfulde Pantomimer i alle Genre: En spansk Tyrefægtning, En kinesisk Fest, Jagten ved Bolton, Dronningen af Abyssinien, En Nat i Kalkutta til Ære for Prinsen af Wales (Edward den Syvende), Middelalderens Jernriddere, Mazeppa, og den nye Sportsidé, alle Pantomimers Pantomime: Karneval paa Isen.

Alle Personer bevægede sig her paa Rulleskøjter, hvad der ikke blot gav ligesaa stor Anledning til komiske som til kunstneriske Præstationer, men ogsaa traf Københavnernes Smag lige i Centrum.

Sport havde vi jo som sagt endnu ikke meget af. Cyclen eksisterede kun i Form af den nærmest parodiske »Væltepeter«. Ridning var kun for Officerer og den øverste Overklasse, der tillige udgjorde det elegantklædte Løgepublikum. Den eneste Friluftssport, der dyrkedes ligeligt af alle Klasser, var derfor Skøjteløbning.

Den fineste Bane, der netop var stiftet kort Tid i Forvejen, var »Skøjteløberforeningen af 1876«, som holdt til i Nærheden af Amaliegades aristokratiske Kvarter ude paa Kastelsgraven.

Den laa saa lunt og idyllisk som en Vinterhave, naar Frost indtraadte og pudrede de omstaaende Træers Paryk. Her mødte alle de unge Adelsmænd og det højere Bourgeoisies Levemænd for at fortsætte Flirten fra Aftenens Baller i en udsøgt Kres.

I denne var de mest feterede Kavallerer de unge Kadetter og Søofficerer med selve Prins Valdemar i Spidsen med den russiske Gesandt Grev Tolls skønne Datter som Partner.

Men iøvrigt blev der løbet paa de højmoderne Hallifaxer overalt, hvor der bare var en Pyt Vand, baade paa Tivoli Stadsgrav med de mange smaa morsomme Øer, paa Frederik den Sjettes gamle Kanaler i Frederiksberg Have og først og fremmest paa Søerne.

Her udfoldede det mest brogede Liv sig, baade organiseret paa Peblingsøen, og i mere frie, folkelige Former paa Sortedamsøen, hvor man kunde leje Skøjter i timevis fra de opstillede Stativer.

De utaalmodige Sportsmænd paastod imidlertid allerede den

Gang, at Vintrene stadig blev mildere og mildere, og at man aldrig havde rigtig Is saadan som i gamle Dage.

Men naar Frostene saa endelig kom og lagde sit spejlblanke Parketgulv over Vandet, naar Musikken klang festligt paa Bærnerne, og Faklerne om Aftenen kastede deres røde, varme Lys over det myldrende Folkeliv, saa gøs Teaterdirektørerne.

De klagede den Gang ligesaa højlydt som nu over al den Konkurrence, der paaførtes dem, og som deres to værste Fjender regnede de: Skøjteløbning og Cirkus.

Og nu havde disse to Arvefjender slaaet sig sammen i »Karneval paa Isen« i et Ensemble, der forenede Ridning med Skøjteløbning, endda uden Hensyn til, om der var Is eller ikke.

Det blev en Cirkussæson, som København aldrig har set Mage til. Men da Renz var rejst, var der heller ikke noget andet Selskab, som foreløbig turde tage Kampen op med Mindet om ham i København.

Fra nu af er det forbi med de store Beriderselskabers Besøg,

Zahrtmann: Udenfor et Telt paa Dyrehavsbakken.

og da Leonard kommer tilbage i 1879 uden Virginie, der er bleven gift med en stor Korngrosserer Worms i Schweiz, havde Københavnerne tabt Interessen for ham, og hans Cirkus stod tom.

Da vi saa naaer ind i Firserne, sker der endelig, som vi senere skal se, noget, som for bestandig lader de en Gang saa populære store Træcirkus forsvinde for bestandig.

Med Firsernes Indtræden forandrede det københavnske Forlystelsesliv i det hele taget Karakter, og den forreste Del af Vesterbro overfyldes af faste Etablissementer i et Omfang, som vi hidtil aldrig havde kendt.

Dette skyldes først og fremmest en enkelt Mand, en ny Georg Carstensen, om man vil: Bygmester HANS HANSEN, populært kaldet Hellig Hansen paa Grund af sit stilfærdige, sødledende Væsen.

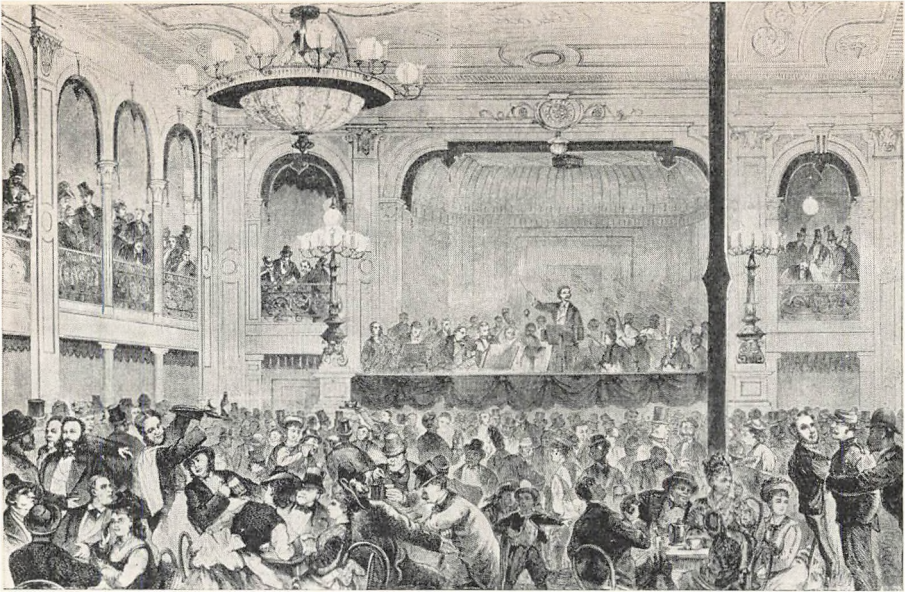
Ingen skulde i denne Skolemestertype ane den idérige Forlystelsesraad. Hans Hansen var i Halvfjerdserne kommet til København som ung Snedkersvend fra Roskilde. Det var i den store Byggeperiode, der var fulgt ovenpaa den fransk-tyske Krig og Voldenes Sløjfning. Han havde, medens Byens Udvikling tog Fart, klasket nogle vældige Arbejderkaserner op ude i Danebrogkvarteret og tjent store Penge.

En lille Rejse til Hamburg havde givet ham Ideen til at skabe et københavnsk Sanct Pauli, og han henvendte straks sin Opmærksomhed paa den tidligere omtalte Boulevard. Dette Etablissement bestod foruden af en Have af en Pavillon, der tidligere havde ligget i den saakaldte Rudolphis Have ovre ved Gamle Kongevej, og som havde tilhørt den bekendte Kongens Klub.

Men i Foraaret 1872 var den med den forestaaende Udstilling for Øje blevet omdannet til den saakaldte »Concert du Boulevard«, for et Par Aar senere atter at blive indrettet til et af de mest typiske københavnske Forlystelsessteder.

Haven, der kun var omgivet af et lavt aabent Jerngitter, vendte hyggelig og indbydende ud til Vesterbrogade; den var illumineret med hvide Lamper, der lyste over Blomsterbede og et lille nydeligt Springvand.

Stedet havde dygtige Værter som den fra Tivoli kendte Rasmus Petersen og den senere Indehaver af den populære »Bræddehytte« Frederik Nielsen. Der var ogsaa god Musik under Ledelse af de mest kendte Kapelmestre som Georg og Carl Lumbye, Balduin Dahl og Christian Jensen.

Det Indre af Concert du Boulevard.

Bygningen anvendtes snart som Teater snart som Variété, en Genre, der i Slutningen af Halvfjerdserne var begyndt at komme paa Mode herhjemme.

Paa Teatret opførte den af den nuværende Generation saa velkendte Vilh. Petersen fra Nørrebro store Verdensoperetter, der var trukket sammen til een Akt, da Bevillingen kun lød paa Smaa-stykker. Men disse Enaktere var paa en vis Maade Perler, idet de bestod af alle de bedste Melodier af Operetter som »Pariserliv«, »Den skønne Helene« og »Madame Angots Datter« — thi vi kendte endnu ingen Konvention, der forbød at stjæle, hvad man vilde fra Udlandet.

I disse koncentrerede Knaldperler optraadte Sensationsprima-donnaer som Helga Bluhme, og blandt de Artister, der var stukket ind mellem Stykkerne, var den af det daværende letlevende København højt beundrede Clara Happé, der senere blev gift med Beriderdirektør Albert Schumann.

Det var nu denne Boulevard, som Hellig Hansen havde faaet Kig paa, og som han købte for at indramme den temmelig grimme Kasse i en i Haven opført Facadebygning med Musikrestaurant og tilhørende Hotel.

Det elektriske Lys tændes første Gang i København 1882.

Saaledes rejste sig da i Aarene 1880 til 81 det Komplex, som Hellig Hansen ikke uden patriotisk Stolthed kaldte NATIONAL, og som stod næsten uforandret indtil Ombygningen for nogle Aar siden.

Det var en Københavnerbegivenhed af Rang, da Etablissement National aabnede Søndag den 15. Januar 1882; ikke mindst fordi det var første Gang, at EDISONS elektriske Lys udnyttedes herhjemme i Praksis gennem 73 Stykker MAXIMS Glødelamper.

Det nye Lokale slog da ogsaa straks an, idet Københavnerne saa godt som ikke kendte Begrebet Koncertsal om Vinteren.

Musiken udførtes af Georg Lumbye, der blev hilst hjertelig velkommen af alle sine trofaste Tilhængere, efter at han i flere Aar havde maattet opholde sig i Sverrig, hvor han havde koncerteret i Blanchés Salon.

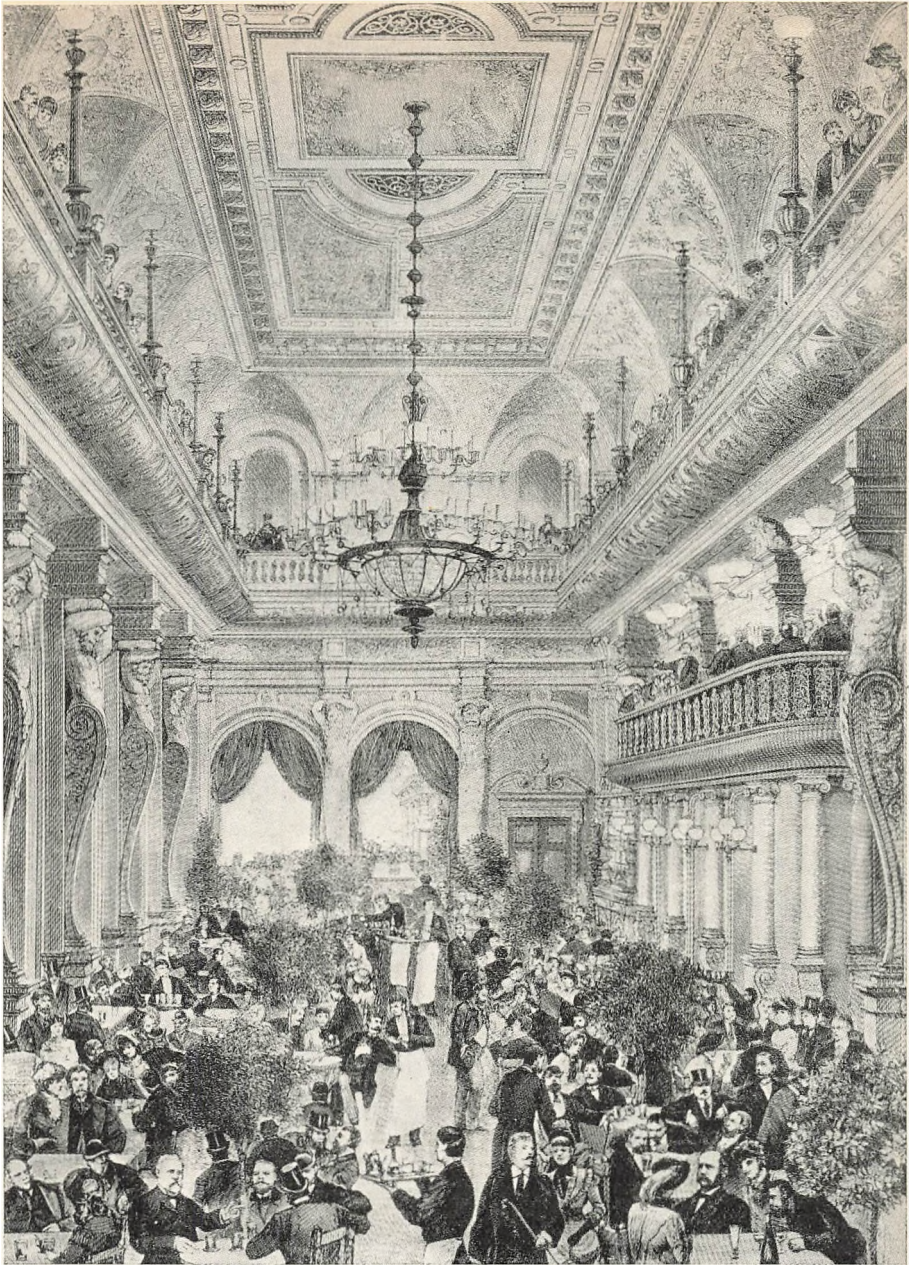
Alt i alt var Foretagendet lykkedes for Hellig Hansen. Der var godt Besøg støttet af et systematisk gennemført Abonnementssystem for Koncertsalens Vedkommende, og i den gamle Pavillon inde i Gaarden levede man højt paa tyske Salonkomikere som Brandetsky og Messer Feldo med hans Partner Fraulein Paula.

Orkesteret lededes af den evig gemytlige Carl Lumbye, og da der var Servering i Lokalet, ofte med Knald af Champagnepropper til Ære for de optrædende Damer, gik Forretningen strygende.

Men Stedet blev stadig ikke regnet for rigtig fint, og dette ærgrede den ærgærrige Bygmester Hans Hansen, som derfor besluttede at opføre et stort moderne Koncertlokale.

Denne Idé blev modtaget med Begejstring fra alle Sider i det København, hvor Koncertpalæet endnu ikke eksisterede. Herefter fældede Hellig Hansen om Efteraaret 1882 Dødsdommen over den gamle Boulevard, og den 31. Oktober fandt Eksekutionen Sted under vældige Ovationer for Carl Lumbye, der blev fulgt hjem af en stor, hurraraabende Menneskemængde, som kun nødig gav Slip paa dette gamle gemytlige Københavnersted.

Allerede Dagen efter tog man fat paa Nedrivningen, der var tilendebragt i Løbet af en Uges Tid, og inden Udløbet af det Aar, som Hellig Hansen under skeptiske Smil havde sat som Terminen for Genopførelsens Tilendebringelse, kunde han allerede den 13. Oktober 1883 aabne sin nye Koncertsal.

Koncertsaalen i det ny »National« 1882.

Den straaledede af Guld, Flitter og Englebasrelieffer; der maatte ikke ryges; der blev ikke serveret under Numrene, og der blev hver Lørdag af Georg Lumbye givet Symfoniorkesterkoncerter, til hvilke man skulde møde uden Overtøj i Aftentoilette.

Det var lidt for fint for Københavnerne, der hævnede sig paa Lokalet ved en af de haarrejsende Brandere, som den Gang var Normen for Vid, idet de sagde: Boulevarden — Boule er den og Boule blier den. Det var nu højst uretfærdigt, thi var der noget, som Nationals Koncertsal ikke var, saa var det en Bule.

Programmet var saa udsøgt, at man vilde være stolt af det i det moderne Storkøbenhavn. Den berømte østrigste Dansekomponist Philip Fahrbach aabnede med eget Orkester paa 36 Mand, og hele København fløjtede i den følgende Tid hans »Storke-næbsgalop«.

Det øvrige optrædende Personale var ogsaa helt igennem første Klasse. Særlig erindres endnu af gamle Københavnerne Fru Hofmaan Stirl, Marcelle Rossi, Vera Timanof, den Luttermannske Kvartet, det Rainerske Tyrolerselskab, Bertha Wichmann, men først og fremmest den vidunderlige ungarske Violinistinde Arma Senkrah, der blev ligesaa forgudet som senere vor egen Frida Schytte.

Besøget var ogsaa gennemgaaende godt, men hvad kunde det nytte, naar Budgettet var anlagt saa vanvittigt, at der maatte blive Underskud, selv om der var udsolgt to Gange daglig.

Men der var kloge Folk, som mente, at hvis man gik tilbage til Fortiden og gjorde Nationals Koncertsal til en stor, flot Genntagelse af Boulevarden, saa vilde den blive en Guldgrube. Disse kloge Mænd dannede saa et Aktieselskab med den kendte Kaffe-grosserer Augustin Gamél i Spidsen, og de købte hele Etablissementet af Hellig Hansen for halvtredie Million Kroner, hvorefter han, som den Starternatur han var, henrykt gik i Gang med sit nye Projekt: Et moderne Teater, der skulde opkaldes efter Ruslands unge Kejserinde, den danskfødte Prinsesse Dagmar.

I det nye National gik man derefter over fra Koncertprogram til Artistprogram, og saaledes opstod Københavns første store Variété, der skulde drives efter udenlandsk Storstadsmønster.

Eksperimentet lykkedes ikke i første Omgang, men National blev senere sammen med andre store Variétéer Teatrenes værste Fjende, efter at Interessen for Skøjteløbning var taget af, og Cir-

kus var bleven forbudt om Vinteren. — Til en Begyndelse fandt man dog i National en Genre, som tiltalte baade det finere og det jævneres Publikum. Det var Trolderier!

Trolderiet, der nu synes at være kommet paa Mode igen, dyrkedes den Gang med sand Lidenskab af Amatører lige fra Czaren af Rusland til Geheimeetatsraad Tietgen. Og vi havde set mange udmærkede Tryllekunstnere her i København som Basch, Epstein og Roberto. De gav sig dog aldrig ud for andet end Taskenspillere og gav sig aldrig Mine af at staa i Forbindelse med Aander eller andre overnaturlige Væsener. Og dog saa vi allerede i Sommeren 1884 den første Tankelæser, Bishop, der vakte Sensation inde paa Tivoli ved at løbe rundt med Folk ved Haanden og finde Knappenaale.

En af de dygtigste Tryllekunstnere var Professor Roman fra Wien. Han optraadte ude paa Klampenborg med sine to smukke Døttre som Assistenten. Af disse var nu den ene, Sidonie, blevet engageret til National, hvor hun gjorde stor Lykke med sine elegante Kunststykker.

Da man mærkede, at Publikum foretrak Wienerinder fremfor tyske Artister, saa troede man, at man gjorde det rigtig godt ved at engagere en hel Trup bestaaende af 10 unge Fægterinder.

Deres Optræden blev imidlertid en Kæmpefiasko med Pibe-koncert og Udhyssen, hvorefter National en Tid var saa langt nede, at det endog lod W. Rantzau flytte sit Direktørbord derover, hvorefter Publikum med Hentydning til Kisten lavede den nye Brander at kalde Lokalet for »Sarkofagen«.

Men lidt efter lidt fandt National sin Plads i det københavnske Forlystelsesliv og blev en første Klasses Variété med Optræden af Datidens bedste Gymnastikertrup Sylvester Schæfer; den lille vævre franske Sangerinde Pachra, der knælende foredrog Marseillaisen med Trikoloren i Favnen, og den halte, italienske Sanger Valli, der væltede Huset med sin funikuli-funikula-Vise, der var skrevet i Anledning af Aabningen af Traadbanen (Funikularen) op til Vesuv.

Saaledes var man da naaet til 1887, og man forberedte sig nu paa at slaa det store Slag og at tjene Penge det næste Aar, om hvilket man allerede sang i Revuen: Millionen den kommer sikkert til Sommer!

I Sommeren 1888 skulde man nemlig afholde den første store

Udstilling i København siden 1872. Anledningen hertil var ikke søgt eller tilfældig. I 25 Aar havde vi stænget os inde bag nedrullede Persiener, matte og modløse efter Nederlaget. Men vi var samtidig voksede indefter, og det følte vi. Derfor vilde vi nu ogsaa slaa Vinduet op mod Verden og lade Evropa se, hvad vi var blevet til.

Og det skulde netop ske i Aaret 1888, thi det var Hundredaaret for Stavnsbaandets Løsning og derfor Landboernes Festaar, og det var 50 Aaret for Industriforeningens Stiftelse og derfor Byfolkenes Festaar, og 25 Aaret for Kong Christian den Niendes Tronbestigelse, og derigennem hele Landets Festaar.

At Udstillingen derfor denne Gang skulde omfatte baade Industri, Landbrug og Kunst, derom var man straks enig, ogsaa om at den skulde være nordisk, men der var dem, der tillige vilde have, at den skulde være international eller med andre Ord en lille Verdensudstilling.

Foreløbig var den dog kun under Forberedelse, idet man den 12. Marts 1887 i en forrygende Snestorm havde slaaet Grundpælen ned. Thi det skulde være en Træbygning eller rettere et Træpalads i nordisk Stil, der skulde rejses over det gamle Halm-torv paa det tidligere, nu ryddede Voldterræn.

Netop her, hvor man under Udgravningerne stadig fandt Sværdklinger, Kugler og Spydstager fra Svenskernes Storm paa København 1659, skulde Broderfolkene nu mødes til fredelig Dyst om Ærens Laurbær.

Et stort Fremmedbesøg ventede man altsaa ved denne Lejlighed, og i det spekulerede alle Forlystelsesetablisserne, ikke mindst Tivoli.

Her var det af og til gaaet ret livligt til, siden vi forlod det i 1880, livligst fra den 10. til den 13. August 1881, da de voldsomste Demonstrationer fandt Sted, som Etablissermentet nogensinde har kendt. Baggrunden var den tidligere omtalte Irritation over, at man til Musikdirigent i Koncertsalen havde taget Balduin Dahl i Stedet for gamle Lumbyes ældste Søn Georg.

Men Anledningen var, at Balduin Dahl selv havde givet sig en farlig Blottelse, der gjorde Angrebet paa ham formelt berettiget. Sagen var i Korthed denne:

Den gamle Generalfeltmarskal Moltke, der jo i sin Ungdom havde faaet sin militære Uddannelse paa vort hjemlige Land-

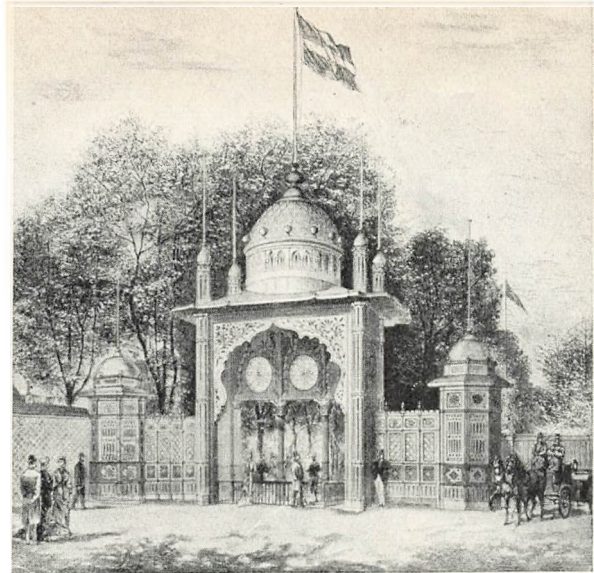
kadetakademi, besøgte i sin Alderdom af og til sine danske Slægtninge. D. 7. Juli havde disse taget ham med i Tivoli, og da den bekendte Kommandør Wilde — kaldet Danmarks Wilde — opdagede dette, ilede han op til Balduin Dahl i Orkesterværrelset og forklarede ham, at man maatte hilse en saa celeber Gæst velkommen.

Som gammel Militærmusiker var Dahl usikker, og i sin Usikkerhed gjorde han det værste, han overhovedet kunde gøre: Han maskerede med daarlig Samvittighed sin Hilsen og spillede »Heil Dir im Siegerkranz«, fordi man saa lige saa godt kunde tro, at det var den engelske Nationalhymne eller den danske: Gud skærm vor Konges Hus. — Men i Forhold til Moltke kunde Melodien kun opfattes paa een Maade: Som en devot Hyldest til Sejrherreren fra de Landsmænd, han havde overvundet.

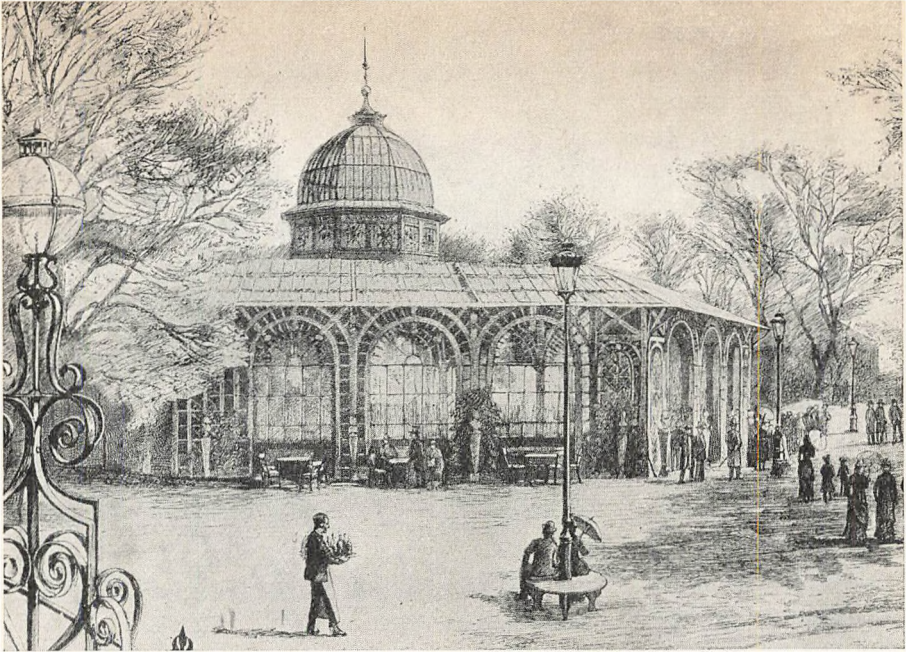
Da »Dagbladet« derfor den 10. August gjorde opmærksom paa, hvad der halvt ubemærket var sket 3 Dage i Forvejen, saa var ikke blot alle Lumbyerne mobiliseret med det samme, men der var ogsaa mange andre, som følte ærlig Indignation.

Samme Aften brød der derfor en infernalsk Pibekonzert løs, da Dahl viste sig paa Dirigentpladsen, og den vedblev at rase uden Hensyn til, at Dirigenten spillede selv »Den tapre Landsoldat« og en Række andre Fædrelandssange.

De følgende Aftener var Publikums Ophidselse om mulig endnu større til Trods for, at det ellers stærkt chauvinistiske »Fædrelandet« advarede mod at irritere Tyskland til Skade for Sønderjyderne, og Dahl gjorde offentlig Undskyldning i »Berlingske Tidende«.

Tivolis Indgang 1880.

Den ny Koncertsal i Tivoli 1886.

Demonstrationerne fortsattes imidlertid saa voldsomt, at Dahl tilsidst maatte flygte i Baad over Stadsgraven for at undgaa at faa Prygl.

Det endte med, at han meldte sig syg, og da Sæsonen 1882 aabnede, var Sagen gaaet i Glemmebogen, men Dahl havde faaet et aldrig senere forvundet Nervechok.

I den følgende halve Snes Aar veg han ofte beredvillig Pladsen for fremragende Dirigenter som Johan Svendsen, Emil Hartmann, Philip Fahrbach den yngre og Kapelmester Zimmermann, der ledede Ekvipageorkesteret ombord paa det russiske Kejserskib »Derjawa«, der laa paa Reden under Fredensborgbesøgene.

Med Ballonopstigningerne fortsatte man; de havde stadig et stort, taknemmeligt Publikum, der ikke mindst var paa Benene, naar Nedstigningen kunde antages at ville finde Sted i Byens umiddelbare Nærhed.

Den 15. Juli gik den franske Luftskipper GILSON op med »La ville de Copenhague« og landede i selve Botanisk Have, hvor han gjorde stor Skade paa Buske og Træer. I de følgende Aar saa

Det ny Harmoniorkester i Tivoli 1874.

vi Tyskeren Rodeck og Franskmanden Julhes, men paa en dansk Luftskipper var der endnu ingen, der tænkte.

Derimod var der paa Plænen mange gode danske Artister som Familien Lars Larsen, hvis Overhoved senere blev Direktør for Friluftsfeststillingerne.

Mest karakteristisk for Tivoli i Begyndelsen af Firserne var maaske, at Sommerrevuerne fra Frederiksberg flyttede ind paa Etablissementet i Stedet for de tidligere Beriderforestillinger. Det var i 1884, at man lagde for med »Det København, der kommer« af Paul Marcussen og Skuespiller Carl Wulf med Frederik og Elisabeth Christensen i Hovedrollerne og Vilh. Petersen som Direktør.

Denne Revue, saavel som dens Efterfølgere, var i Modsætning til de tidligere, der altid havde været rene Højrevuer, nu blevet let venstrestreget af Hensyn til den ændrede politiske Stemning i København efter Sommervalget 1884.

I 1886 spillede den sidste Revue i den lille Cirkusbygning, og samme Aar var den gamle Journalist og Teaterdirektør ROBERT

WATT bleven Bernhard Olsens Efterfølger, da denne ved sin Stejlhed havde gjort sig meget upopulær.

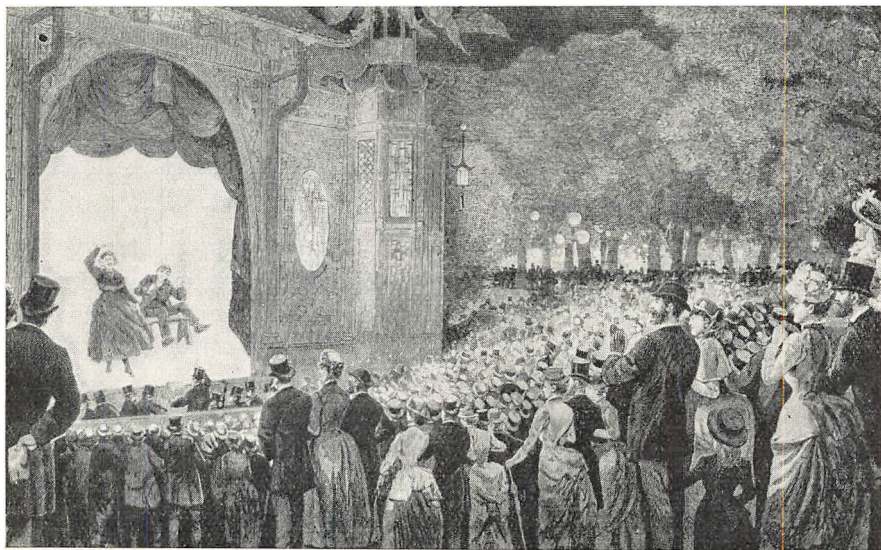
Watt var derimod en affabel Verdensmand, der stod sig godt med alle. Da han fra Paris var vant til de aabne Teatre i Champs Elysées, fik han ogsaa forskellige Operetter og Smaarevuer op paa Pantomimeteatret, hvor Anna Judic iøvrigt allerede under et Gæstespil havde sunget »Kulhandlersken«.

Sommeren 1884 var iøvrigt paa mange Maader bevæget i Tivoli, hvor der ikke blot var et meget festligt Besøg af 300 sønderjyske Piger, men ogsaa af alle den store Lægekongres' Deltagere med selve Pasteur i Spidsen.

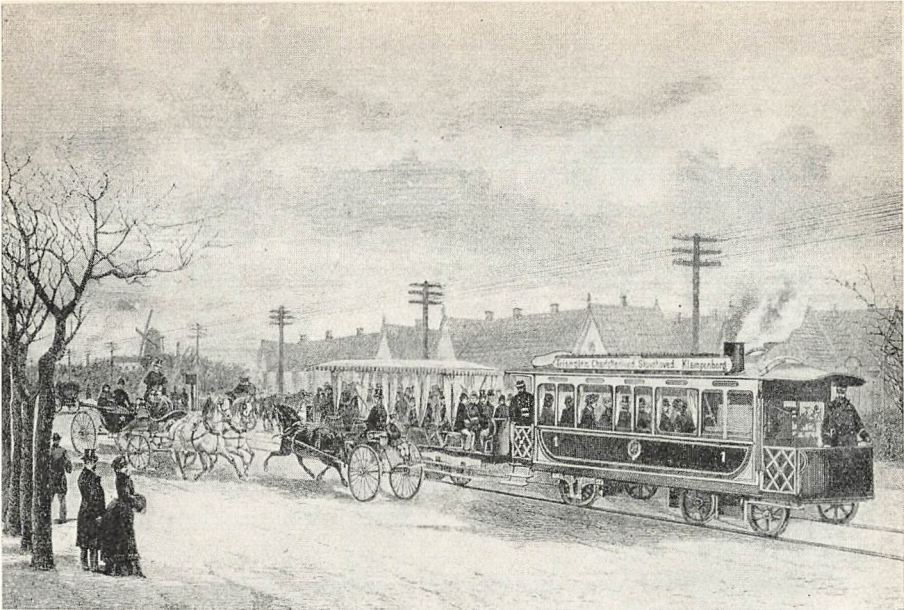
Under denne Kongres følte København for første Gang den store Verdens Øjne hvile paa sig som Turistby, og man gjorde sig derfor de yderste Anstrengelser for, at de fremmødte Berømt-heder skulde befinde sig saa godt som muligt.

Et særligt Festtrick var det, at de 1500 Gæster, der deltog i Kommunens store Middag i et Telt paa Langelinie, blev SEJLEDE til Tivoli gennem Havnen i 4 store flagsmykkede Dampere for ad en illumineret Allé at føres fra Landgangsstedet ind til Etablissementet, hvis Bagside den Gang laa næsten helt ud til Vandet.

Da Watt i 1886 blev Direktør, ventede man sig meget af

Foran Pantomimeteatret i Tivoli. Judic optræder.

Dampsporvognen paa Strandvejen 1883.

ham. Han blev imidlertid stærkt hæmmet af den økonomiske Direktør Grosserer THRANE, der var Svigersøn til den rige Tivoli-Restauratør Rasmus Petersen, og som derfor ogsaa selv var Storaktionær.

Medens man traf Forberedelser til Udstillingen 1888, gik det dog endnu temmelig flot til, idet man som Skilt over mod den byggede en hel stor Fregat à la Christian den Fjerdes »Trefoldigheden« og lagde den midt i Stadsgraven med eget Mandskab og med rigtige Malmkanoner.

Ideen var god, fordi den gav den Fremmede en Følelse af, at han befandt sig i et dansk Etablissement til Trods for den iøvrigt dominerende mauriske og kinesiske Stil.

Da Stadsgravens Vandareal den Gang var betydelig større end nu, arrangerede man rundt om Fregatten, der efter Tivolis Stifterhed Sanct Georg, nogle meget maleriske »Italienske Fester«. De gjorde stor Lykke i Carl Lunds fortrinlige Udførelse, og de dannede senere Skole i Tivoli, der under Udstillingen sikkert vilde kunne have tjent mange Penge.

Men midt under Forberedelserne til denne fremkom der saa

et Forslag, der just ikke var i Etablissementets Favør, men som dog straks blev accepteret af den ellers lidt paaholdende Thrane.

Det havde oprindeligt været Meningen, at Udstillingen skulde lukke ved Mørkets Frembrud. Nu blev det ordnet saaledes, at Tivoli blev Udstillingens Forlystelsespark, idet de to Terræner flød over i hinanden uden særskilt Entré.

Da Udstillings-Forlystelsesparker ellers andre Steder altid havde et improviseret og ufærdigt Præg, var Tivolis Ofring af sin Selvstændighed sikkert medvirkende til det i alle Maader saa gunstige Resultat.

Men der var andre, der spekulerede i Udstillingen paa egen Haand. København havde nemlig foruden Cirkus faaet to helt nye Forlystelsesanstalter i udenlandsk Stil: PANOPTIKON og PANORAMAET.

Lad os imidlertid først følge Cirkus i den helt nye Udvikling, som den havde taget gennem Firserne, og i hvilken Panoramaet havde haft sin Andel.

Panoramaet havde været kendt herhjemme fra Aarhundredets Begyndelse. Thorvaldsens Ven Kobberstikkeren Grosch havde saaledes allerede i 1802 for egen Regning konstrueret et Øresundspanorama med selve Slaget paa Reden. Det havde imidlertid været en mislykket Spekulation, der havde ruineret sin Starter.

Men efter den fransk-tyske Krig var Panoramaer bleven stor Mode ude i Evropa, efter at Napoleon den Tredie allerede under Verdensudstillingen i Paris 1867 havde præsenteret et, forestillende hans store Sejr ved Solferino under den italienske Krig.

Nu var der ikke en tysk By, der ikke havde et Dybbøl-Sadowa eller Sedan-Panorama, og der var derefter et hollandsk Selskab, der lod udføre store Panoramaer, som de sendte paa Rundrejse i ensartede, cirkuslignende Bygninger.

En saadan havde det hollandske Selskab faaet Koncession paa 1. April 1881 og opført paa en Grund mellem Dagmar-teatret og den nuværende Cirkus. Men da det store Malerarbejde ikke kunde blive færdigt i rette Tid, lejede man Bygningen ud til gamle Schumann fra anden Juledag 1882.

Det var et rent Held for Schumann, at han tilfældig var dumpet ned i Panoramabygningen, thi han vilde under ingen Omstændigheder have faaet Lov til at opføre en af de tidligere saa almindelige store Træcirkus.

Grunden hertil var den, at hele Verden den 8. December 1881 var bleven skræmt af den forfærdelige Ringteater-Brand i Wien, der kostede 500 Mennesker Livet.

Allerede 14 Dage efter denne Katastrofe, der havde faaet den offentlige Mening til højlydt at forlange Sikkerhedsforanstaltninger, udstedtes en Brandforordning af 21. December, der gav en Mængde Forskrifter, og som definitivt forbød Træbygninger til Forlystelse.

Hermed var Cirkus, der havde været en af Københavnernes Hovedfornøjelser, umuliggjort i Fremtiden, da Panoramaet selv skulde bruge sin Bygning, og der ikke fandtes noget andet Lokale, der var egnet til Beriderforestillinger.

Hverken 1884 eller 85 var der da Beridere i København, naar lige undtages en flyvende Teltcirkus inde paa Tivoli, dirigeret af en ekscentrisk virkelig russisk Fyrstinde Georgine Orossy, som vi senere skal komme tilbage til.

Men iøvrigt syntes den danske Cirkus' Ligbegængelse at have fundet Sted. Teaterdirektørerne jublede over endelig at have fældet Arvefjenden. Men Cirkusvennerne arbejdede paa at faa opført en stor, brandsikker Bygning til permanent Brug.

Dog ikke blot Autoriteterne, ogsaa det kongelige Teaters Chef og Brandvæsenet stillede sig meget uvillig til Tanken, hvorefter Cirkusvennerne besluttede sig til at gaa lige til Kongen, der som gammel Chef for Hestgarden var meget rideinteresseret, og som i sin Tid, da Cirkus EDOUARD WOLFF gik i Stykker paa Grund af Hofsorg, sendte Foder til Hestene fra de kongelige Stalde.

Kongen hørte paa Cirkusvennerne, og Resultatet blev, som altid i Danmark, et Kompromis, idet det af Hensyn til Teatrene bestemtes, at der kun maatte gives Beriderforestillinger i de fire Sommermaaneder. I de andre otte Maaneder skulde Bygningen være lukket.

Det var haarde Vilkaar, men der var straks en Mand, der var villig. Det var Hellig Hansen. Han fik da ogsaa Koncessionen, men han var ikke længere den samme Matador som før. Han havde krænket den Kontrakt, han havde med National om ikke at etablere nogen Konkurrence, ved at indrette en Variété i Dagmartheatrets saakaldte Tunnel.

Denne Ubesindighed havde kostet ham en Dom paa en saa betydelig Konventionalbøde, at han ikke kunde udnytte Cirkus-

Den ny Cirkusbygning 1886. I Baggrunden Panoramabygningen.

koncessionen, som derefter gik over til en Tømmermester Fritz Petersen, der af Magistraten købte en meget stor Grund paa Hjørnet af Jernbanegade og Farimagsgade, hvor den nuværende Cirkus ligger.

Prisen var 954,000 Kroner, der efter en kontant Udbetaling skulde forrentes med 22,000 Kroner aarlig.

Saa tog man fat paa Byggeriet, efter at man allerede havde anbragt den første Million i Grunden. Alligevel blev der ikke sparet. Der blev bygget store Staldbygninger, Prøvesale, Sadelplads, Vognremisser, Materialgaard og en pragtfuld Kongeloge med Krone og gyldne Fløjelsmøbler, paa hvilke ingen andre end de høje Herskaber maatte tage Plads. En saadan Flothed kendte kun Cirkus og det kongelige Teater og adskilte sig derved fra Forstadsteatrene, Varietéerne og Sangerindelokalernes, som Medlemmer af den kongelige Familie aldrig besøgte.

Til Etablissementet knyttede sig endvidere en smuk gammel Have, i hvilken man kunde promenerere i Pavsens, og en Artistkafé, som man regnede med vilde faa stort Besøg af de mange, der gerne vilde være personlig sammen med Manegens Folk.

Alt var saaledes fortræffeligt og storstilet, for storstilet — til

da man var naaet at blive halvt færdig, kunde Koncessionshave-
ren ikke mere.

Saa dannede de interesserede Haandværkere »Cirkus-Konsortiet«, Bygningen blev gjort færdig, og København havde faaet sin egen kæmpemæssige Stencirkus, der af Avtoriteterne blev erklæret for absolut brandsikker.

Men hvor skulde man nu faa en Lejer fra? Mens man spekulerede herpaa, kom han ganske af sig selv, endda i Skikkelse af selve Cirkuskongen Renz, der lejede for tre Aar med Udstillingsaaret for Øje og for en aarlig Leje af 60,000 Kroner.

For Renz blev Gensynet med København imidlertid en Skuffelse. Han aabnede den 8. Maj 1886 efter at være ankommet med Ekstratog med 150 Heste og over 200 Artister, mellem hvilke var hans Svigersøn, den verdensberømte Skolerytter Hager, dennes Datter, Clothilde, der senere blev Grevinde, den polske Klovn Godelewsky, der senere blev Hofballetmester i Wien, og den enestaaende Jokey Hubert Cook.

Med Forestillingen var der saaledes ikke noget i Vejen, men denne Gang var det atter galt med det nationale, og atter var det »Dagbladet«, der var den onde Aand.

Bladet erindrede om, at da Renz efter sin sidste store Triumf og sin dybtføjte Tak til København havde forladt os i 1877, var han taget direkte til Hamburg, hvor han havde opført en Pantomime »Dybbøl Skanser«. I denne havde JENS figureret som alt andet end: Den tapre Landsoldat, der netop paa det Tidspunkt havde saa stor Succes paa Dagmartheatret med Viggo Lindstrøm som Jens Daglykke.

Renz undskyldte sig med, at han var blevet tvunget til at give Pantomimen af den offentlige tyske Mening, der var bleven forarget over, at han i København havde ombyttet det sort-røde-hvide Flag med Danebrog.

Denne Erklæring gjorde kun ondt værre, Publikum havde faaet national Afsmag for Renz, og trods det glimrende Program var det økonomiske Resultat kun daarligt, da han den 28. August gav sin Afskedsforestilling.

Om Natten Klokken 12 dampede han afsted og erklærede, at han først vilde komme tilbage om to Aar til Udstillingen.

Nu stod altsaa den store Cirkusbygning tom og lukket. Hvad skulde man stille op med den i de følgende otte Maaneder? Det

vilde være umuligt at eksistere paa »tilfældigt Sjøv« som Avktioner, Bazarer og andre Festarrangementer, hvis man skulde kunne betale Magistraten de fastsatte Afdrag.

Heri maa man da søge den væsentligste Grund til, at der skete Brud paa Aftaler og Løfter derigennem, at der blev givet Cirkusbygningen en Variétébevilling.

Forfærdelsen var stor mellem Teaterdirektørerne, der nu var kommet fra Dynen i Halmen; men de indsaa, at det ikke kunde nytte noget, at de denne Gang gik til Kongen med Protest.

Thi Lejeren af Bevillingen, den fra »Concert du Boulevard« kendte Krigsraad Fine Mathiesen, havde som gammel Underofficer stillet i Udsigt, at han vilde anvende det eventuelle Overskud til Opførelse af et Invalidehjem.

Den 8. September, kun 3 Uger efter at Renz var rejst, aabnedes da interimistisk — efter en forinden demonstrativt afholdt Invalidefest — Københavns største Variété med Carl Lumbye som Kapelmester og et righoldigt Program, paa hvilket der ogsaa stod en lille dansk Pige fra Aarhus. Hendes Navn var Adeline Gené, og det hører man ofte senere, ... men til Invalidehospitalet hørte man aldrig noget.

Da den første Variétésæson var forbi, viste det sig, at Renz for Halvdelen af sin egen Leje havde overdraget Cirkus til en Outsider Albert Schumann, som han ansaa for en ufarlig Konkurrent, indtil han selv kunde komme tilbage i Udstillingsaaet.

Albert Schumann var imidlertid af ægte Artistblod. Han var Søn af gamle G. Schumann, og han havde haft sin egentlige Debut netop i København i 1871 som 13 Aars Dreng. Senere havde han været med i Panoramabygningen og havde derefter, da han ved et Fald med Hesten var blevet Halvinvalid, dannet eget Selskab, med hvilket han havde givet Forestillinger i et Telt ude paa Ravensborg. Og nu i 1887 skulde han holde sit Indtog i selve Cirkus Renz i Jernbanegade.

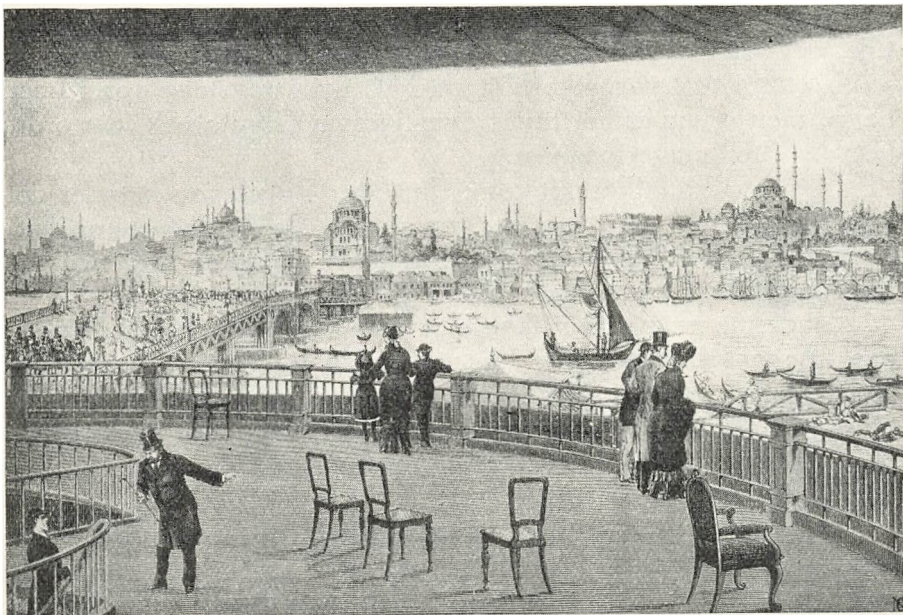
Det var et dristigt, ungdommeligt Vovestykke, som Københavnerne, der altid hellere har villet protegere end imponeres, syntes godt om.

Skønt Cirkus stod langt under Renz', gjorde den derfor alligevel stor Lykke, takket være ogsaa Direktørens dygtige, moderne Dressur, Hubert Cooks Genoptræden og Batty Seeths fænomælt dresserede Løver.

At Albert Schumann var bleven gift med Clara Happé, der nu var en dygtig »Cirkusmutter«, skadede ham heller ikke, og med en god Skilling i Lommen forlod han København for med et Suk at overlade Renz at skumme Fløden af Udstillingen.

I denne spekulerede ogsaa Panoramaet, der stadig havde fornyet sine Rundmalerier. Man havde lagt for med Paris' Belejring, men for at tilfredsstille den lokale Patriotisme havde man i et mørkt Rum i Bunden af Bygningen indrettet et saakaldt Diorama. Det var udført af vor egen Marinemaler Chr. Neumann, og det havde samme Motiv som Thorvaldsens Vens: Episode af Slaget paa Reden. Situationen tænktes den 2. April Klokken 12 Middag, da Blokskibet »Danebrog« under Kommando af Olfert Fischer er bleven skudt i Brand af Englænderne.

Efter Paris Belejring fulgte »Slaget ved St. Privat« under den fransk-tyske Krig. Man fik paa det mægtige Lærred ikke blot et fuldstændigt Vue over Slagmarken, men man saa ogsaa en sølet, leret Landevej, der gik lige ud fra Midttribunen, paa hvilken man stod, for tilsyneladende at fortsætte sig ud i Terrænet. Denne Landevej med dens fastkørte Kanoner, væltede Am-

Fra Panoramabygningen i Jernbanegade. Udsigt over Constantinopel.

munitionsvogne, Saarede og Døde mellem spredte Vaaben, virkede saa illuderende, at man syntes at befinde sig midt i Slaget.

Af noget lignende Art var Pariserkommunens sidste Dag den 27. Maj 1871, der gav en gribende Fremstilling af Kampene omkring Kirkegaarden Père la Chaise, fra hvilken Kommunarderne prøvede paa at stikke Ild paa Kornhallerne.

Imidlertid blev Publikum lidt træt af stadig at skulle se franske Krigsepisoder, og i 1885 var det derfor særlig tilfreds med en meget realistisk Fremstilling af Pompejis Ødelæggelse i Aaret 70 e. Chr. F.

Her var det atter en Vej, denne Gang af mørke Cypresser, der sammen med den store til Fest istandsatte Arena gjorde det dybeste Indtryk. Iøvrigt manglede Rundskuet med sine flygtende Skarer i Regn af Ild og Aske og sine halvforkullede Lig i de brændende Huse ikke dramatisk Uhygge.

Dette Panorama var et virkelig Kunstværk, der da ogsaa var belønnet med det franske Akademis Guldmedaille, men det var maaske lidt for dystert. Til Udstillingen forberedte man sig derfor paa en mere lys Evropa-Succes: Konstantinopel med Udsigt fra en Baadebro over Det gyldne Horn.

Men ikke blot Panoramaet arbejdede med Udstillingen for Øje, det samme var ogsaa Tilfældet med Panoptikon.

PANOPTIKON var ikke blot en helt ny Forlystelse for København, men ogsaa et helt nyt Navn ligesom Glyptothek, der ordret betyder Stenhuggermagasin.

Men hvad var Panoptikon? Ja, efter Bogstaven betyder det: Her ses alt! Og man saa alt, for største Delen dog fremstillet i Voks. Tidligere havde man derfor kaldt saadanne Forevisninger for Raritetsmuséer, Kunstkamre eller Vokskabinetter.

Saadanne havde man ikke blot set i Telte paa Markederne og paa Dyrehavsbakken, men de var ogsaa undertiden kommet til København i større Format. De havde da ikke sjælden en nærmest afskrækkende Karakter saadan som HARTKOFFS MUSEUM, der væsentlig bestod af en Række medicinske Præparater og Sygdomsbilleder.

Det synes virkelig, som om Autoriteterne havde den Opfattelse, at et saadant Museum kunde have en heldig Indflydelse paa Ungdommen som Advarsel. Men som nogen egentlig Forlystelse tør man vel ikke betragte disse Museer, navnlig ikke,

naar de antog rene Sensationsformer med Tilsætning af Rædselskabinetter med alle Slags pirrende Torturredskaber. Og dog var Mønsteret taget fra selve Londons største Sensation paa det Omraade: Madame Tussauds Vokskabinet.

Denne Madame Tussaud havde været Lærerinde i Versailles i den da meget populære Kunst at modellere Portræter i Voks paa et Tidspunkt, da man endnu ikke kendte Fotografi.

Da den store Revolution brød ud, brugte man hende til at lave Dødsmasker af alle de mest berømte Offre for Guillotinen. Hun gemte imidlertid et Eksemplar til sig selv, og efter Revolutionen gjorde hun enorm Opsigt med blodige Hoveder af Kongen, Dronningen, Madame Rolland, Danton og Robespierre. Dette var Begyndelsen til hendes senere saa verdensberømte Panoptikon.

I København havde vi omkring Firstallet endnu ikke en saadan fast Institution. Men vi havde dog et Begreb om, hvad den vilde sige.

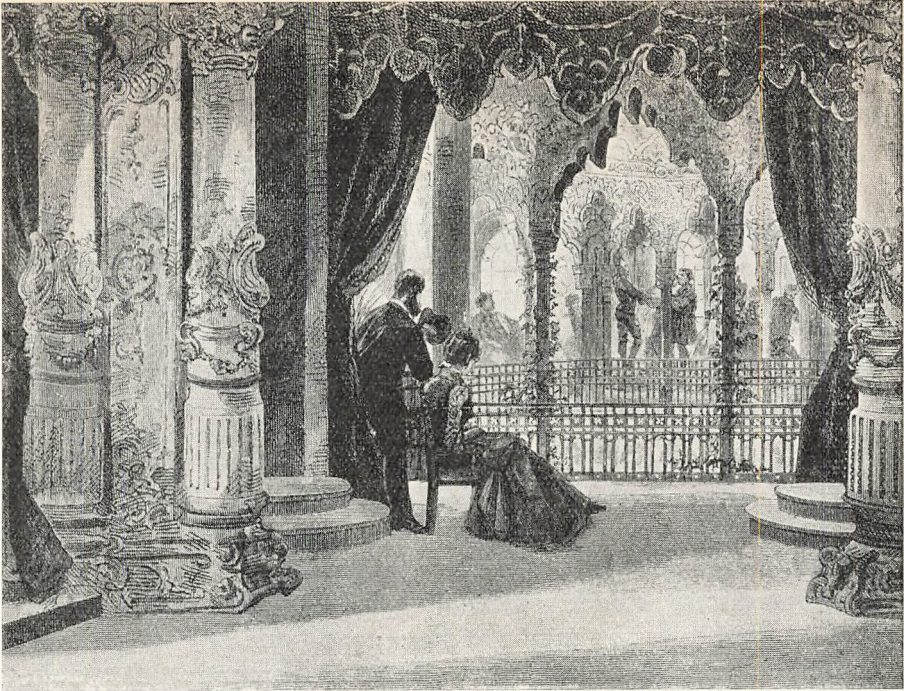
I Slutningen af Halvfjerdserne var der nemlig omtrent midt paa den nuværende Raadhusplads bleven opført et helt lille Kunsttempel af Træ. Her saa man i et Reklamevindue et overraskende Arrangement, der kaldte sig »Et celebret Whistparti«. Det fremstillede i naturlig Størrelse Czar Alexander den Anden, Kejser Napoleon den Tredie, Kong Victor Emanuel og Sultan Abdul Hamid, der sad og strittede Kort til hinanden.

Over Indgangen til Kunsttemplet stod: Caschners Vokskabinet. Denne Caschner, hvis Fader havde været Urmager, var en Blanding af Billedhugger og Mekaniker, og han udstillede ikke blot en Række veludførte Portrætfigurer af Tidens Berømtheder, men ogsaa flere af de helt fra Middelalderen saa velkendte Automater eller selvbevægende Dukker.

Pragteksemplaret var den franske Mekaniker Jacques Vaucansons spisende og fordøjende And, der havde vakt enorm Opsigt i Paris umiddelbart før den franske Revolution.

Caschner gjorde store Forretninger i København. Han udryddede samtidig den hidtil gængse Overtro, at Folk havde travlt til, at det kunde nytte at spekulere i Formiddagsfornøjelser ud over Havfruer, Kæmpedamer og Dværge i Kældere og ledige Butikker.

Etatsraad JEAN HANSEN, der ogsaa havde financieret Panoramaet, dannede derfor et Konsortium, som raadede over en Kapi-

Panoptikon i København 1884.

tal paa 250,000 Kroner, og lod Arkitekt Hagemann indrette passende Lokaler i Stueetagen i det af ham projekterede Komplex, der endnu bærer Navnet Panoptikon.

Til Direktør valgtes den paa Vippen staaende Tivolidirektør Bernhard Olsen og til Modellør den lille, kendte Københavner-Maler, Billedhuggeren Vilh. Pacht.

Efterat der var gjort Forstudier i Berlin, Paris, London og Amsterdam aabnedes saa skandinavisk Panoptikon den 1. August 1885 og blev straks hilst som en Turistattraktion af Rang.

Der var da heller intet sparet, og man fik rigelig Lejlighed til at kigge ind ad »sine egne Vindever« baade paa Kongeslottene, i Teatergarderoberne og de mest kendte Kunstnerkaféer som à Porta paa Kongens Nytorv.

Her saa man grupperet om den populære Vært gamle GIANNELLI alle STRØGETS kendte Ansigter: ROBERT WATT, ERIK BØGH, SEVERIN ABRAHAMS fra Folketeatret, den svenske Skuespiller AUGUST LINDBERG, der lige havde havt stor Succes som »Hamlet«

Facaden af den nordiske Udstilling 1888.

paa Dagmar-teatret, og Øjeblikkets mest omtalte Forgrundsfigur HERMAN BANG.

Dette virkede endnu lidt provinsielt, men de lokale Berømt-heder var supplerede med Verdenscelebriteter som den afrikanske Opdagelsesrejsende Stanley og den nylig afholdte Lægekongres' store Heros Pasteur. Senere stod som Skilt i Hjørnevinduet Evropas den Gang mest omtalte Mand, den franske Hitler: Revanchegeneralen BOULANGER i fuld Uniform.

Ogsaa i Panoptikon forberedte man sig nu paa den store Udstillingssommer med Opstilling af en Kæmpegruppe, der i lige Grad havde national og international Interesse: Havesalen paa Fredensborg med alle dens fyrstelige Gæster samlede omkring den kæmpemæssige Czar, Alexander den Tredie. —

Og saa kom da endelig Aabningen af den Udstilling, som alle havde set hen til med saa stor Spænding og Forventning.

Optakten var imidlertid alt andet end festlig. Det øsregnede Natten til den 18. Mai, men da Morgenen brød frem, straaled Solen over det pragtfulde Træpalads, som Arkitekt Nyrop havde rejst paa den Plads, hvor han senere skabte sit ligesaa skønne Raadhus. Hele Byen var i Fest, og medens 27 Kanonskud dundrede, gik de nordiske Flag op over Hovedportalen til Udstillingen.

Thi nordisk var jo Udstillingen, endda med det Anstrøg af Internationalitet, som mange havde haabet paa. Czar Alexander havde nemlig straks erklæret sig villig til at lade russiske Tømmermænd opføre en Pavillon med det bedste af, hvad hans mægtige Rige kunde præstere paa Industriens Omraade.

Ogsaa Italien var repræsenteret med en smuk Marmorudstilling, paa hvis sødladne Figurer der blev gjort Masser af Bestillinger.

Det mest imponerende Indtryk fik man dog, naar man traadte ind i den store Hovedhal, der var korsformet med den danske Afdeling ligefor og den norske og svenske i begge Armene.

Det var ved denne Leilighed, at vi egentlig først fik Blikket aabent for, hvilken kostelig Vare vi ejer i det danske Porcelæn.

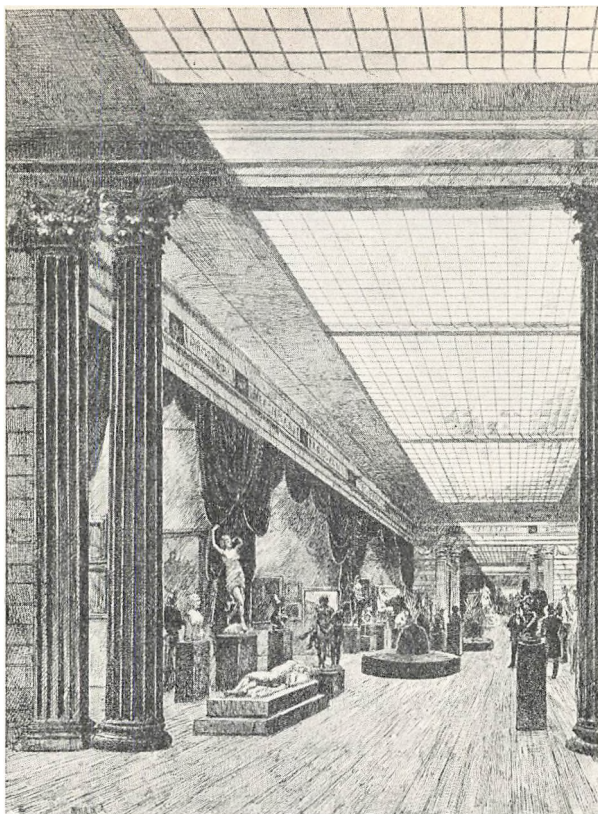
Langs Hovedhallen, bag hvilken Landbrugsafdelingen laa, med Adgang over en høi Træbro, løb en nyplantet Allé. Det er den nuværende Vesterboulevard; og den saakaldte »Alsterpavillon«, som Keiser Wilhelm døbte saaledes under sit Besøg, var Udstillingens Hovedrestaurant.

Hovedgaden i den nordiske Udstilling 1888. Tilv. Model af Nicolai Taarn.

Paa Terrænet var der mange morsomme Bygninger og Kiosker som Hofjuvelerer MICHELSENS gamle Guldsmedeværksted fra Nürnberg. Iøvrigt var det særlig Bryggerierne, der havde anstrengt sig. GAMLE CARLSBERG dominerede Promenaden med et kæmpe-mæssigt elektrisk Lanterneanlæg. TUBORG havde inde paa Tivolis Grund opstillet det Udsigtstaarn, der i Form af en Kæmpeflaske endnu staar ude ved Fabrikkerne i Hellerup. CARL JACOBSEN paa NY CARLSBERG var som sædvanlig den mest kunstnerisk smagfulde i sin Reklame: En lille Model af Nikolai Kirke med Spir! Det var hans første Idé til hans senere saa fyrstelige Forøgelse af Byens skønne Taarne.

Men allerede i den Sommer viste han sig som den Mæcen, han hele sit Liv igennem vedblev at være. Midt paa det gamle Halm-torv, hvor Caschners Vokskabinet havde ligget, opførte han for egen Regning en fransk Kunstudstillingsbygning, der skulde faa stor Betydning for hjemlige Malere og Billedhuggere. Mellem de

Den franske Kunstudstilling 1888.

til Aabningen personlig fremmødte Gæster var den franske Minister for de skønne Kunster ANTONIN PROUST, PHILIP ROLL, der har malet det berømte Billede »Oversvømmelsen«, og ANTOINE MERCIER, Skaberen af den vidunderlige Gruppe i Belfort: Quand Môme!

Skønt Sommeren blev regnfuld, blev den dog uforglemmelig med alle sine straalende Udflugter og Fester og ved sine kunstneriske Oplevelser paa saa godt som alle Omraader.

Det kongelige Teater holdt aabent med et righoldigt nationalt Repertoire baade paa Skuespillets, Operaens og Ballettens Omraade.

Medens de Fremmede saaledes kunde faa det bedste Indtryk af, hvad vi selv formaaede at præstere, fik vi til Gengæld en Række Gæstespil fra Udlandet med mange vækkende Indtryk og nye Impulser.

Først kom ANNA PETTERSON, der senere næsten skulde vokse sammen med København. Hun optraadte paa Dagmarteatret med sit eget Personale fra VASA-TEATRET i Stockholm, og hun præsenterede sig ung, skøn og straalende i alle sine Glansroller: Nitouche, Niniche, Den skønne Helene, Hertuginde af Gerolstein og Belle-villes Mø.

Umiddelbart efter hende fulgte DEUTSCHES TEATER for paa

samme Scene at vise de ypperste tyske Kunstnere som Sorma, Engells og selve Joseph Kainz, hvad der blev den direkte Aarsag til, at den senere Professor Riis Knudsen skabte det litterære Dagmar-teater med Fremførelse af tyske Klassikere.

Paa Folketeatret optraadte den russiske Opera med den fænomenale Tartakof og Alt-Primadonnaen Werjowkina; i det nyopførte Koncertpalæ i Bredgade afholdtes Nordisk Musikfest; og i Tivoli sang Studenterne fra Upsala under Ledelse af Salomon Smith.

Af mere praktisk Betydning var det Besøg, som den unge Keiser Wilhelm, der lige havde bestaget Tronen, aflagde ved det danske Hof ledsaget af sin Broder Prins Heinrich og den gamle Rigskanslers Søn, Grev Herbert Bismarck.

Den temmelig kølige Modtagelse endda med enkelte Pift ude i Grønningen under Kørselen til Amalienborg viste ham imidlertid, at København var Hovedstaden i et Land, der ikke opgav sine nationale Krav for lidt Turistreklames Skyld. Af tyske Flag saas der under Keiserbesøget saa godt som intet undtagen paa Cirkus Renz, hvor man havde næret et forfængeligt Haab om at se Majestæten.

Renz gjorde iøvrigt ganske gode Forretninger, men det blev alligevel sidste Gang, vi saa ham her i København. Da der atter kom en Ernst Renz, var det hans forarmede Barnebarn, der havde maattet tage Engagement i Cirkus Beketov i hans lille Teltcirkus ude paa Wodroflund i 1905.

Den 29. September lukkede Udstillingen; Martin Nyrops stolte Bygning blev i Bladene udbudt til Nedrivning; den franske Udstilling forsvandt sammen med alle Kioskerne; den russiske Pavillon blev kørt ud til Fredensborg som Gave til det danske Hof; og paa den kongelige Skydebane blev der afholdt en vemodig Afslutningsfest med Sange af de to gamle Modstandere, Vilh. Bergsøe og Holger Drachmann. Tivoli købte det Norske Hus, der under Navnet TRONDHJEMSHUSET saaledes blev et af de faa tilbageblevne Minder fra det store Udstillingsaar.

Den Forsoningens Stemning, der hvilede over Gravøllet paa Skydebanen, var symbolsk, thi Udstillingen havde samlet mange gamle Modstandere i fagligt Arbejde; den havde ogsaa nærmet By og Land til hinanden, og den var bleven den direkte Forløber for Forliget af 1894.

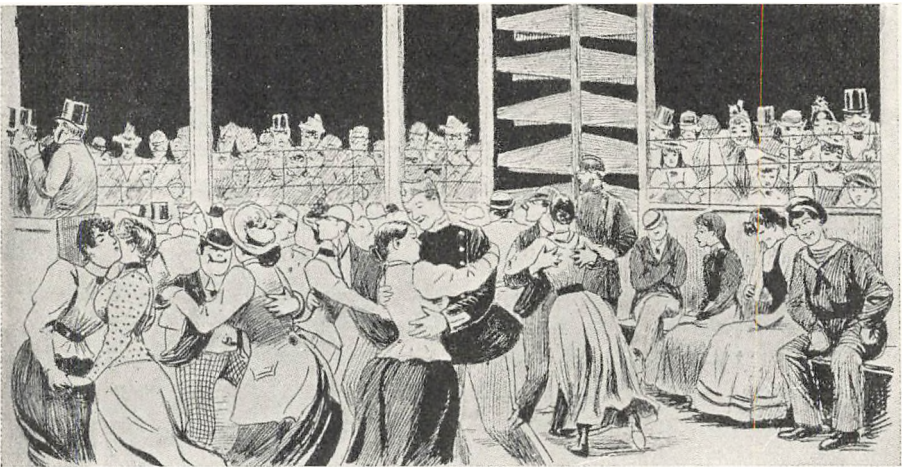
Men efter Udstillingen mærkede man dog til Gengæld en vis Afslappelse, ikke mindst paa Forlystelsesområdet.

Umiddelbart efter Lukningen blev Panoramaet nedlagt. Panoptikon havde kulmineret med Fredensborggruppen, til hvilken de fyrstelige Personer selv havde leveret Garderobegenstande; alle Teatrene laa mere eller mindre i en Bølgedal, og National maatte opgive Konkurrencen med Cirkus Variété for at omdannes til Revueteater under den fra Nørrebro-Teater hentede Ferdinand Schmidt. — Men Udstillingen selv havde været en absolut Succes. Den havde endog givet et pænt Overskud, for hvilket man opførte det lille nydelige Kunstindustrimuseum.

Men man trak alligevel Veiret lettere, da det hele var overstaet, og man har aldrig siden — trods mange fremsatte Projekter — haft Mod til at gentage Eksperimentet.

Da den temmelig trange Vinter saa var overstaet, lukkede Tivoli atter op i sin gamle Skikkelse. Udstillingen havde skaffet det Prestige og aabnet Københavnerens Øjne for, hvad et saadant smukt holdt og smagfuldt drevet Etablissement midt i Byens Hjerter er værd for en Storstad.

Med Fregatten, der havde været et saa udmærket Skilt under Udstillingen, var man nu, da denne var lukket, lidt i Vildrede. Først tænkte man paa at omdanne den til et Akvarium i den rigtige Forstaaelse af, at det egentlig er en Skandale, at en Havne-

Fra Dansestraden i Tivoli.

Tegning af Ax. Thiess.

by som København ikke ejer et saadant. Men Forsøget mislykkes ligesom mange Aar tidligere ude paa Vesterbro.

Saa endte det med, at man lavede en lille Variété nede i Lasten. Her dannede der sig en Klikke af muntre Københavnerne, der gik under Navnet »Klaboutermændene«, og som sang med paa Omkvædet, medens Tyrolerinder jodlede, og den nyopdukkede Olfert Jespersen trakterede Klaveret.

Paa Stadsgraven fortsatte man med store Arrangementer, denne Gang i japansk Stil, som »Mikadoens« kæmpemæssige Succes havde gjort populær, og over Artistlivet faldt for første Gang dette dramatiske Skær, der er hyppigere i Romaner og Stykker end i det virkelige Liv. Hovedpersonen var den nydelige, blonde Linedanserinde ELVIRA MADIGAN.

Hun havde sammen med sin Læresøster, den kulsorte Ungarinderinde Gisela, optraadt i Tivoli i 1886, og havde havt den sjældne Ære at medvirke ved en Ekstraforestilling, som den gamle Kong Christian en Formiddag havde ladet arrangere paa »Plænen« for Hoffets Ungdom paa Fredensborg.

Som Tak gav den galante Majestæt hver af Damerne et Dagmarkors af Guld. Det var ment som et almindeligt Smykke, men de henrykte Artister satte det i et Dannebrogbaand og dekorerede sig med det som en Art Hofkunstnere.

Imidlertid rejste Elvira, der var en meget fyldig Skønhed med et pragtfuldt gyldent Haar, sammen med sine Forældre i den lille Cirkus Madigan. Men en Junidag i 1889 dukkede den gamle Fru Madigan op i Tivoli og spurgte, om ingen havde set Elvira. Bedstemoderen var ude af sig selv af Fortvivlelse, hun var taget over fra Sverrig, hvor den lille Cirkus optraadte, og hvor man havde haabet, at man mulig skulde kunne finde den forsvundne Elvira i København.

Men ingen havde set hende, og der gik en Uge i Stilhed, indtil Bladene saa fik fat paa Forsvindingsnummeret og omtalte det. Herefter oplystes det, at den svenske Grev Bengt Sixtus SPARRE, der var Løjtnant i Arméen, havde bortført Elvira, som havde tilstaaet dette i et Brev til Bedstemoderen.

Efter dette opdagede man i Svendborg, at en Grev Sparre var taget ind paa »Svendborg Hotel« den 18. Juni sammen med Grevinde Sparre, under hvilke Navne de hidtil havde levet i ubemærket Stilhed.

Da de nu mærkede, at de blev iagttagne, flyttede de over til det lille Fiskerleje Troense paa Taasinge.

En gammel Kone, der sankede Kvas, snublede her sent om Eftermiddagen den 22. Juli over to Lig. Forfærdet gjorde hun Anmeldelse til Skovfogeden, der nu lod foretage en Afsøgning med Lygter, indtil man ud paa Natten fandt de to afsjælede, kun halvt paaklædte Lig. — Hvem det var, kunde der ikke være nogen Tvivl om, thi paa Kvindens Bryst fandt man indenfor Korsettet Kong Christians Dagmarkors.

Denne romantiske Kærlighedshistorie inspirerede HOLGER DRACHMANN til et pragfuldt Digt og var maaske ogsaa medvirkende til, at den ivrige Avislæser HENRIK IBSEN skabte det høiliterære Refræn: Dø i Skønhed.

I de Krese, der bedst kendte Elvira, hvis egentlige Navn var Hedvig, hævdede man den Gang overfor mig, at man slet ikke troede, at hun var gaaet frivillig i Døden.

Den blonde, fyldige Elvira havde altid været temmelig lad og aldrig røbet romantiske Følelser. Hun havde da ogsaa sikkert fulgt Grev Sparre i den Tro, at han vilde gøre Alvor af sit Løfte at gifte sig med hende.

Da Bladene tog fat paa Sagen, erfarede hun nu, at han ikke blot var gift og havde to Børn, men ogsaa, at hans Pengeforhold var saa fortvivlede, at hans Familie, der oftere havde hjulpet ham, helt havde slaaet Haanden af ham.

Da der paa telegrafisk Anmodning ingen Penge kom til Taasinge fra Sverrig, var det Elviras Hensigt at vende tilbage som den forlorne Datter til Forældrene, der vilde modtage hende med aabne Arme. Da var det, at Grev Sparre, der ikke havde mere at leve for, besluttede at berøve sig selv Livet og at tage Elvira med sig i Døden. Hvis dette er rigtigt, er det jo saa som saa med den Romantik, der stadig omgiver Fællesgraven paa Taasinge.

Naturligvis vakte Dobbeltsejlmordet ikke mindst Opsigt i Cirkus, thi det Beriderselskab, der var rykket ind efter Altmeisteren Renz, kom selv fra Provinsen og havde oftere konkurreret med Madigans.

Selskabet stammede oprindeligt fra den flyvende Cirkus, som vi erindrer, at Fyrstinde Orossi havde havt inde paa Tivoli. Her optraadte nemlig som Dressør en Hr. Paul og en Miss Constance som staaende Rytterske sammen med sin Datter Marie.

Men hvorledes var disse omreisende Gøglere kommet ind i den store Cirkus i Jernbanegade? Ja Svaret er, at det hørte med til Reaktionen ovenpaa Udstillingen. Da Renz var rejst, stod Cirkus uden Lejer, ingen havde Mod til at komme efter Cirkuskongen.

Først henvendte man sig til Salamonsky, men han var bleven fornærmet og svarede: Nej tak. Gamle Schumann var villig, men man var bange for, at han var for kendt fra Panoramaet. En Tid havde man derefter netop tænkt paa Madigan for Elviras Skyld. Men denne Cirkus havde givet Forestillinger i Telt paa Amager, og man turde derfor ikke præsentere den i Hovedstaden, skønt Albert Schumann jo ganske vist var begyndt paa samme Maade ude paa Ravnsborg, og alligevel havde klaret sig stolt.

Saa var det, at man fik Opmærksomheden henledt paa den fra Nyborg stammende Cirkus Busch.

Poul Busch, der var født Berliner, havde aftjent sin Værnepligt som Korporal i den preussiske Garde til Hest, og som saadan deltaget i Slaget ved Sedan.

Efter Krigen var han traadt ud af Hæren og var gaaet til Cirkus, hvor han giftede sig med Miss Constance. Hendes virkelige Navn var Barbara Sidonie Neiss, idet hun havde været gift med en Artist af dette Navn.

I Midten af Firserne startede Busch saa sammen med sin eneriske Frue sit eget Selskab med et Par Heste og som Primadonna Fruens Datter af første Ægteskab Marie Neiss. Sin første Hest havde han ved Afskeden faaet af sin sidste Direktør Houcke Leonard, saa denne ventede næppe, at han vilde blive en alt for farlig Konkurrent.

Men det var Festtider i Danmark, thi den politiske Kamp gik til Paukers og Trompeters Lyd. Til Stadighed var der Landet over Kæmpemøder, Masseudflugter, Indsamlingsbazarer, Grundlovsfester og Forsvarsfester med Taler, Musik, Dans og al Slags Fri-luftsforslystelser.

En af de største af disse Forsvarsfester holdtes i Marienlysts gamle Have ved Helsingør. Her havde Cirkus Busch sin grundlæggende Succes med et Personale, der kun bestod af Familiens Medlemmer og den senere saa bekendte Klovn Adolf Olschansky som Dumme-Peter med et fænomenalt Nakkespring. Man spillede for fuldt Hus hver anden Time fra om Eftermiddagen Klokken 4 til om Natten Klokken 1.

Her havde cirkuskyndige Københavnerne opdaget Marie Neiss, et Vidunder af Kraft og Smidighed, skønt hun næsten kun var et Barn, men et ægte Artistbarn, der ikke blot sprang gennem brændende Tøndebaand, men ogsaa som Jokey direkte fra Manegen op paa Hesten lige saa sikkert som den berømte Cook.

Det var paa hendes Ry fra Provinsen, at man udlejede Cirkus i Jernbanegade til Busch, og ved hans Aabningsforestilling den 15. Maj 1880 gjorde hans Steddatter som MARIE DORE saa formidabel Lykke, at hans Position straks var sikret.

Marie Doré blev af Københavnerne straks indregistreret ved Siden af Kätchen Renz, Emilie Loisset, Virginie Leonard og ... Elvira Madigan.

*

*

*

Vi gaar saa over til det sidste Tiaar inden Aarhundredskiftet, de paa mange Maader lidt slappe og trykkede 1890'er, i hvilke dog Kongeparrets Guldbryllup lyser med straalende Glans.

Forlystelseslivet i Hovedstaden præges væsentlig af Tivoli og Cirkus og saa de store Variétéer, der nu har naaet deres Kulmination og er bleven de egentlige Aftensamlingssteder, som med deres Servering og Tobaksrygningstilladelse truer Teatrenes Eksistens paa Livet. — Det idelige Krav om »litterære Variétéer«, der herhjemme fremsættes af Holger Drachmann, drager yderligere ikke blot Publikum men ogsaa Kunstnerne bort fra Scenen.

Det bliver mere og mere almindeligt at se tidligere Teaterdivaer optræde paa Variétéerne, der kan byde Kæmpegager paa samme Maade som Filmen nu. Ikke blot udenlandske Berømtheder som ANNA JUDIC, YVETTE GUILBERT, ISIDORA DUNCAN og CLEO DE MERODE, men ogsaa danske Damer kommer i Forgrunden som CHARLOTTE WIEHE, Drachmanns EDITH og som den mest populære af dem alle gennem mange Aar: DAGMAR HANSEN.

Hvad Tivoli angaar, saa var det ogsaa kommet ind paa Tanken om at skabe en Storvariété i fri Luft. Dette var den nye Direktør Robert Watts Kongstanke, der havde været et af Hovedpunkterne i det Program, paa hvilket han var bleven valgt.

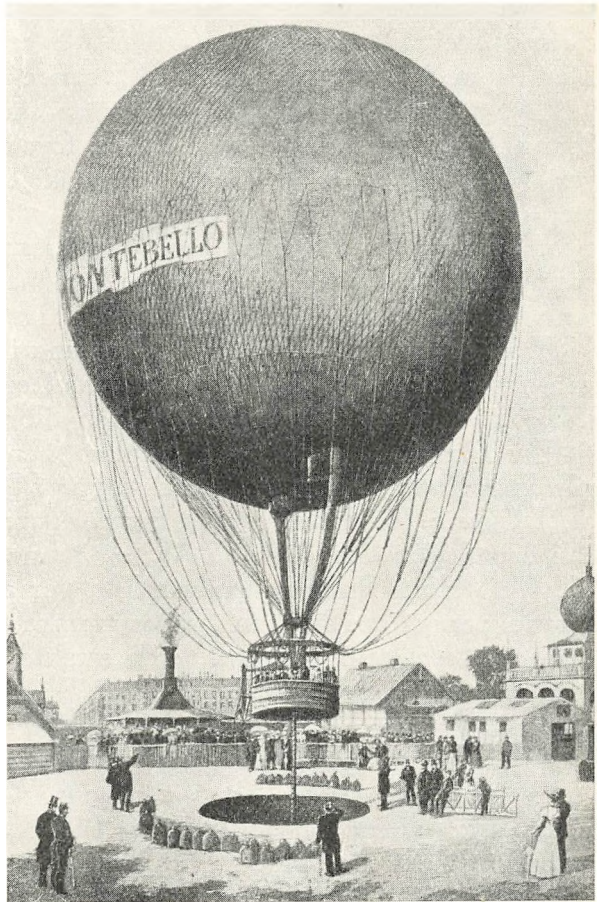
Efter Pariser mønster opførtes saa 1890 det saakaldte Arena-Teater som aaben Variété med Københavns største Scene og et Parket af Bænke med Serveringspulte.

Ideen var i og for sig god og vilde maaske være lykkedes i det lange Løb, naar man var kommet ind paa Feerier og store Dansedivertissementer.

Men Robert Watt havde overset, at der er Forskel paa Klimaet om Sommeren i Paris og København, og nu vilde Ulykken tilmed, at det skulde blive en ualmindelig kold og regnfuld Sommer, og at det ogsaa trak temmelig stærkt paa den tidligere Øs højtliggende Terræn, hvor Arenateatret var anbragt.

Dette blev da paa Grund af Startens Uheld vistnok altfor hurtigt opgivet, hvorefter det fremtidig blev Tivolis Smertensbarn. med hvilket man uafbrudt anstillede Experimenter. Først overbyggede man Tilskuerpladsen, senere indrettede man snart Variété, snart Revueteater, og en Sommer — 1893 — endogsaa Cirkus. Senere brugtes Lokalet til Festarrangementer, indtil man endelig under de sidste Aars Dansemani fik Held med en Dansesalon.

En særlig Rolle kom i Halvfemserne Ballonerne atter til at spille, idet man for første Gang i 1890 fik en virkelig dansk Luftskipper. — Hans Formænd, med den stakkels GRANBERG i Spidsen, havde ikke været videre hel-

Ballon captif i Tivoli 1891.

dige. Men nu havde en tidligere Restauratør Lauritz Johansen meldt sig for at gaa op den 24. August.

Alt forløb godt, men helbefaren var han jo endnu ikke. Til hans Held og Uheld blev der imidlertid den følgende Sommer installeret en Ballon Captif i Tivoli. Den havde af Reklamegrunde faaet Navn efter Champagnefirmaet MONTEBELLO, og den dirigeredes af Madame Godards Nevø Alfred Godard. Hos ham blev Lauritz Johansen ansat som Assistent og fik derigennem en grundig teknisk Uddannelse, men han blev rigtignok ogsaa flere Gange udsat for alvorlig Fare.

»Montebello« tog Passagerer med op indtil 1000 Fod, hvad der siden Eiffeltaarnets Opførelse var bleven Højderekorden for Udsigtspunkter. Det gik dog her tildels ligesom med Arenateatret: Man havde ikke tænkt paa vort blæsende Klima.

Det var umuligt daglig at gaa op med »Montebello«, men der var Dage, paa hvilke man kunde foretage 60—70 Opstigninger. Men tilsidst fik Ballonen et sørgeligt Endeligt, og Eksperimentet blev aldrig senere gentaget.

Men Lauritz Johansen blev Tivolis mest forvovne og mest populære Luftskipper, der med sine Balloner, blandt hvilke »Aborren« var den mest kendte, ialt foretog 117 Opstigninger.

Den sidste fandt Sted med »Kuglen« i 1905, men da vejrede han den nye Tid og holdt op, medens Legen var god. Han kom aldrig op med en Flyvemaskine, men tilbragte den sidste Del af sit Liv som Vært i Tivolis saakaldte Teaterkafé, som populært gik under det mindre højtidelige Navn: »Grøften«.

I Cirkus, hvor Busch stolt havde klaret Sæsonen 1889, kom han ogsaa igen det følgende Aar og aabnede Forestillingerne den 17. Mai. Hans Primadonna assoluta var atter Marie Doré, men samtidig medførte han en Skolerytterske, der skulde blive Heltinden i et romantisk Drama, som strakte sig over flere Aar, og som vakte endnu større Opsigt end Tragedien paa Taasinge.

Damen figurerede paa Plakaten under Navnet Frøken WEISS. Ved Premieren lagde man ganske vist Mærke til hende paa Grund af hendes slanke Figur, hendes søgrønne Øjne og hendes dristige Ridt, efter hvilket hun takkede for Bifaldet med en højst original Hilsen med sin høje Hat.

Men Sensation stod der endnu ikke om hende.

Denne begyndte først, da hendes Mand pludselig dukkede op

som russisk Marineløjtnant, Baron OSCAR VON RHADEN. Han var af fornem Slægt, hans Moder havde saaledes været en født Baronesse von Kleist, men han havde været Familiens enfant terrible, som havde tumlet rundt i Verden som Soldat, Jæger, Deligencekusk, Politibetjent og Gud véd hvad, medens han baade havde dræbt vilde Dyr og Mennesker i Flæng.

Ved sin Hjemkomst til St. Petersborg havde han i den af Czarfamilien protegerede »Cirkus Ciniselli« set Frøken Weiss, forlokket sig i hende og holdt Bryllup med hende i St. Catherine-Kirken. Ogsaa hendes Liv havde været meget eventyrligt. Hendes Døbenavn var Eugenie Weiss, men hun kaldte sig altid Jenny. Hendes Fader havde været en stor Bankier i Breslau; og Datteren havde været meget feteret af Garnisonens Officerer som en dristig Amatørrytterske. Saa skete der et af disse pludselige Børskrach, der altid river en Mængde Finansmænd med sig. En Aften, da Jenny kom fra Bal i Officerskasinoet, hvor der havde været stor Rideopvisning, fandt hun sin Fader liggende død med en Revolverkugle i Hovedet.

Resolut solgte Datteren alle sine Smykker, som man havde anerkendt som hendes private Ejendom, der ikke berørtes af Fallitten, og købte for Pengene 3 Heste. Derefter tog hun professionel Undervisning hos den berømte Ridelærer Goske og søgte over Riga ud i Verden, indtil hun altsaa naaede København.

Her blev hun hurtig Midtpunktet i Cirkus, hvor hun omsværmedes af den Kres af Officerer, som den Gang endnu udgjorde en fast Bestanddel af det aftenlige Stampublikum. Blandt hendes opvartende Kavallerer var den smukke, flotte Dragonløjtnant FREDY CASTENSKJOLD fra Næstved. Han var berømt i sin Garnisonsby som en stor Dameven og en dumdristig Galfrans, i hvem der ogsaa var lidt af en Eventyrer og Landsknægt.

Den raske Løjtnant følte sig derfor tiltrukket af Baronen, og de sluttede et Venskab, der ikke mindst rummede Fare for, at Baronessen skulde dele sig ligelig mellem de to ensstøbte Mænd.

Hvad man fra den første Dag havde frygtet, skete da ogsaa. Jalousien voksede stadig mellem de to »Venner«, og under en Eftermiddagsforestilling i Juli Maaned kom det til det længe ventede Brud, idet Baronen slyngede Castenskjold en Fornærmelse lige i Ansigtet, idet han i Vidners Overværelse titulerede ham: Ein dummer Junge!

Herefter var en Duel mellem de to Officerer uundgaaelig.

Under stor Hemmeligholdelse fandt den Sted i Hovedmose-skov ved Næstved med lutter Officerer som Sekundanter. Der var Alvor i denne Duel, og den blev den eneste blodige i de forholdsvis faa danske Duellers Historie.

Castenskjold, der var den fornærmede, valgte som saadan Ryttersabler og gav, efter at et Par Hug var vekslede, sin Modstander en Prim lige oven i Hovedet, saa at der fremkom et langt, gabende Saar, der blev forbundet af den tilstedeværende Doktor Jungersen.

Derefter blev Baronen kørt til »Hotel Dania« i Næstved, hvor Baronessen straks kom til Stede og plejede ham. Hun var derefter den, om hvem alt i Cirkus drejede sig, især naar hun optraadte i hvid Fløjelsdragt med blanke, guldsporede Ridestøvler og lys Silkehat paa sin Yndlingshest CZARDAS.

Baronesse von Rhaden havde sat selve Marie Doré i Skygge; men da hun rejste, rejste ogsaa Løjtnant Castenskjold, der, efter at have taget en Maanedes Fæstning, var traadt ud af Hæren.

Rejsen gik til Alexandria, hvor Baronessen optraadte. Om hvad der senere skete, og som ikke hører hjemme her, er blot for Fuldstændigheds Skyld kort at melde, at Castenskjold vedblev at følge efter Baronessen. Den 26. August 1893 dukkede han derfor paany op ved en Première i Clermont Ferrand i Frankrig og blev paa Sadelpladsen skudt ned af Baron von Rhaden. Denne blev arresteret, men frikendt og døde kort efter, medens Baronessen under et Ridt blev ramt af Blindhed og døde i den yderste Fatigdom i Versailles. —

Efter denne lille Digression vender vi tilbage til København i Sommeren 1892.

Det er nu ikke de enkelte Lokaler, der er i Fest og Glæde, det er hele Byen, det er hele Danmark, thi den 26. Maj fejrer det gamle Kongepar Guldbryllup.

Allerede fra Begyndelsen af Maaneden, der aldrig har staaet i skønnere, mere vaargrøn Foraarspragt, væltede det ind med fremmede Gæster fra hele Evropa.

Hver Dag havde sin særlige Modtagelseshøjtidelighed ude paa den gamle, mørke Banegaards tunnelagtige Ankomststation, der til Stadighed var bevogtet af udenlandske og danske Opdagere.

Gæsternes Antal var saa overvældende, at der ikke var Plads

til dem ved Hoffet, men man maatte leje Hotel Phønix til Hjælp. Clouet var Alexander den Tredies Ankomst ad Søvejen, og derefter var alt Fred, Fest og Forsoning. Selv Rigsdagen havde opgivet sin demonstrative Holdning overfor Kongehuset og lod sine Formænd møde til Gratulationskur.

Paa selve Dagen kørte Majestæterne med alle Gæster i 17 Ekvipager med Forrider og Heidukker til Slotskirken og derfra under endeløs Jubel gennem den flagsmykkede By for paa Tilbageturen at passere gennem en af Bystyret rejst Æresport ved Høibro.

En Uge igennem sprang Guldæblerne paa Gammeltorv, medens der hver Dag var Promenadekørsel, Galaforestillinger, Illumination og Ovationer, indtil Højstemningen kulminerede i det store Tog, til hvilket der var solgt 53,000 Billetter, og som var over tre Timer om at passere Amalienborg Plads.

Alt var Guld i den Sommer!

Saa dunstede Feststemningen lidt efter lidt bort, Gæsterne tog hjem, Flag og Dekorationer blev pillede ned, og København antog sit daglige Udseende. —

Vi forfølger herefter atter vore to Hovedemner Tivoli og Cirkus i eet Stræk op til Aarhundredskiftet og kigger under Vejs ind i de store Variétéer, der i dette Tidsrum har deres Glanstid som Teatrenes mest frygtede Konkurrenter.

I Tivoli er de store Festarrangementer, der ligesom Karnevalerne om Vinteren altid var bygget over en bærende Idé, blevet en Specialitet under Carl Lunds udmærkede kunstneriske Ledelse.

I 1893 er det endnu stadig Stadsgraven, der udnyttes til en meget illuderende Fremstilling af Den blaa Grotte paa Capri. Denne Sæson er iøvrigt særlig festlig, idet Etablissementet fejrer sit 50 Aars Jubilæum i Dagene fra 15. til 17. August med Genoptagelse af de gamle italienske Fester. Paa mange Maader har man pudset Fødselsdagsbarnet op, og det har faaet en stilfuld Facade med en Restaurant, der senere skulde antage Verdensformat under Ledelse af Kammerraad Wivel.

Men samtidig er det ogsaa, som om et helt Afsnit af det gamle Tivolis Historie afsluttes, idet den 73aarige Pjerrot, gamle Volkersen, viste sig for sidste Gang paa Pantomimeteatret ombølget af Publikums Hyldest.

Ved Maanedens Udgang døde han og fik fra Vor Frue en Begravelse, som lod alle de udenlandske Turister studse, da de hørte, at det var en Gøgler, der blev stedet til Jorden paa den Maade.

Men for den ældre Generation var det et Stykke Kongens København, en sidste Rest af Georg Carstensens eget Tivoli, der blev stedet til Hvile.

I 1894 er der saa atter Anledning til Fest, idet Kronprinsparret fejrer Sølvbryllup. I den Anledning havde man nede paa den saakaldte Sportsplads konstrueret et helt lille Amalienborg med de fire Palæer og Udsigt gennem Kolonaden og Gaderne til Charlottenlund, Gripsholm og Drottningholm, hvortil Kronprinsessens skønneste Ungdomsminder knyttede sig.

Den største Succes havde man dog maaske i 1895 med Tivoli-gaard ved Elverhøi.

Dette ualmindelig smukke Arrangement var præget af Fantasi og Poesi, og det kunde ikke bringes i Forglemmelse af NORD-POLEN, SNEDRONNINGENS PALADS og SKRÆPPESKOVEN.

En anden Specialitet, som Tivoli dyrkede i de Aar, var de store Karavaner, der i Reglen kom fra Hagenbeck i Hamborg for saa at finde et hyggeligt Hjem inde i den nu forsvundne Labyrint.

Vi saa baade Beduinere, Tscherkesser, Indianere og Negre fra Afrikas Guldkyst. Da man naede lidt ind i det nye Aarhundrede, følte det, som om Publikum ikke mere interesserede sig for den Slags etnografiske Forevisninger, som det syntes mere havde hjemme i Zoologisk Have. Men endnu saa sent som i 1902 saa vi dog en hel Kineserby og Aaret efter en Karavane fra Sydindien.

I Tivoli var Navnet Lumbye iøvrigt i Halvfemserne atter kommet til Ære og Værdighed. Ved Balduin Dahls Død havde man nemlig ladet Georg Lumbye stige op paa sin Faders Plads i Koncertsalen.

Hermed var en gammel Strid i Publikum lykkelig bragt til Ende med skyldigt Venerationshensyn, men i musikalske Krese var der stadig Uenighed om Valget og dets Betimelighed netop nu.

Nægtes kunde det nemlig ikke, at den lange, opslidende Kamp med dens Skuffelser havde taget stærkt paa Georg Lumbye, saa at Sejren og Oprejsningen for ham tildels kom for sent, og allerede i 1897 maatte han opgive sin Stilling paa Grund af nedbrudte Nerver.

Hans Efterfølger blev JOACHIM ANDERSEN, og hermed var den gamle Lumbye-Strid ude af Verden, idet Carl aldrig havde stilet højere end til Harmoniorkesteret, hvor han ogsaa fandt sin Plads.

I det store Jubilæumsaar 1893 havde Tivoli og Cirkus paa en Maade fundet hinanden for at gaa op i en højere Enhed.

Da Busch forlod København som en hoveddrig Mand, efter at have været her i tre Sæsoner, kom gamle Schumann nemlig tilbage i Sæsonerne 92 og 93.

Gothold Schumann var jo en gammel Kending, og hans Slægt har lige til de sidste Dage følt sig knyttet til Danmark. Han hørte paa det Tidspunkt til europæisk Cirkus' Veteraner.

Han havde været Læredreng sammen med alle de ældste mest kendte Beriderdirektører: ERNST RENZ, WILHELM SALAMONSKY og WILHELM CARRE. Hans Fader havde været Hofsadelmager hos Storhertugen af Weimar, og i dennes Ridehus havde han debuteret som Amatør for senere at tumle rundt i hele Europa og atter og atter at komme tilbage til København. Her var han først bleven kendt i den lille nedlagte Træcirkus.

Da Tivoli nu havde havt Uheld med sit Arenateater, kom det i Tanker om, at det mellem sine mange andre Privilegier ogsaa havde Ret til at drive Cirkus paa sin kongelige Bevilling.

Det foretog derfor en gennemgribende Ombygning af Friluftsteatret til en lukket Cirkus af meget anseelige Dimensioner. Havde man engageret et lille rask omrejsende Cirkusselskab, saa havde man sikkert kunnet tjene Penge, thi Ideen var i og for sig god ligesom sidst.

Men i Stedet for gik man af Forsigtighedsgrunde en Mellemvej og sluttede Kontrakt med gamle Schumann om, at han ved Siden af at drive Cirkus i Jernbanegade ogsaa skulde lede Arenateatret og levere Artister til Plænen.

Dette Assurancesystem, der udelukkede al Konkurrence, var saa fortvivlet som vel tænkelig, og det lagde da ogsaa en død Haand over alle de tre forskellige Opvisningssteder.

Til Trods for et udmærket Program blev gamle Schumanns Besøg i København derfor denne Gang en stor Skuffelse for alle Parter, skønt ogsaa han mødte med en stor Vandpantomime. Thi Vandpantomimer var nemlig paa Cirkusområdet blevet Tidens Løsen overalt i Halvfemserne.

I Halvfjerdserne havde vi set de store Udstyrsphantomimer, der endog havde gjort det kongelige Teaters Chef betænkelig.

I Firserne havde man dels maattet undvære Cirkus paa Grund af Forbudet mod Træcirkus, dels havde man overvejende faaet Heste- og Artistnumre at se i den nye Stencirkus.

Da Teatrene havde slaaet sig paa Udstyrsstykkerne som Konkurrence til Cirkus, kunde det ikke nytte at genoptage denne gamle Genre, der en Gang havde givet saa mange Penge i Kassen. Man maatte derfor finde paa en Effekt, som Scenen ikke raadede over.

Denne fandt man saa i Vandet!

Ideen var iøvrigt, som saa ofte før paa Verdensomraadet, parisisk.

I Rue Saint Honoré havde man i Tiden omkring Verdensudstillingen 1889 opført den saakaldte »Nouveau Cirque«, der var bygget saaledes, at Manegen, som under Beriderforestillingen var dækket af en Kokusmaatte, kunde sænkes ned ved Hjælp af en Elevator.

Der fremkom derved et stort Bassin, hvis Vand var tempereret, og som var saa dybt, at Svømmerne helt kunde forsvinde i det for derefter usete af Publikum at kunne stige op ad Trapper inde paa Saddelpladsen.

Naar Bassinet saa blev kombineret med Kaskader, Fontæner og Overrislinger i kulørte elektriske Lampers Straaler, saa forstaar man let, at man her kunde opnaa stor og overraskende artistisk, men først og fremmest overvældende komisk Virkning.

Thi der er intet, der morer et Cirkuspublikum saadan, som naar de Optrædende bliver vaade, selv om det kun er af nogle tabte Vandspande, endsige da naar man kunde lave Kæmperegnskyl, Badestrand og formelige Oversvømmelser.

I Paris havde man havt særlig Held med en Fantasi-phantomime, i hvilken alle de Agerende var Frøer. Senere med en mere gemytlig Revuesketch: Badet i Trouville med Damer i Svømmedragter, der den Gang næsten vakte Forargelse, skønt de nu til Dags vilde blive betragtet som Vinterpaaklædning. Det var dog først og fremmest de komiske Scener, der vakte Jubel, kulminerende med, at en tyk Politibetjent, der vilde skride ind mod de Badende, selv faldt i Vandet og svømmede rundt med en mægtig Ballonmave.

Ude i Evropa vilde man gjerne efterabe denne Idé, men den kostede mange Penge, naar den skulde udføres paa samme Maade som i Paris.

Men saa var der en Tysker, der fandt paa Raad, idet han konstruerede et mægtigt Gummitæppe, der kunde lægges over hele Manegen, saa der fremkom et Kæmpevandfad, som han oven i Købet tog Patent paa.

Fra Beholdere blev der ledet tempereret Vand ind, der bag- efter kunde tappes ud gennem en Bundventil og atter pumpes op for at undgaa Vandspild. Som man ser noget slemt Svineri.

Man forbedrede derfor senere dette temmelig flove og flade Vandarrangement ved gennem Manegen at grave en dyb Grav, der tillod Udspring, Sejlads og Svømning af Mennesker, Heste og Elefanter. Det hele var og blev dog temmelig barnligt, men da Poul Busch første Gang præsenterede Badet i Trouville, var Københavnerne ved at vælte Huset af Henrykkelse.

Da Schumann kom tilbage Aaret efter, vilde han slaa hans Rekord, idet han ikke blot lod lave en temmelig dyb Gravforsækning og opstillede Reservoirer med ialt 128.000 Potter Vand, men ogsaa lod den kendte Revueforfatter Axel Schwanenflugel lave en lokal Vandpantomime med københavnske Figurer og Originaler.

Men Successen svarede ikke til Vandmassen!

Herefter var den nye Cirkus i Jernbanegade kommet i daarligt Ry ude i Evropa mellem Beriderdirektørerne, og fra Aaret 1894 begyndte Nedgangen. Da det viste sig umuligt at faa Lokalet udlejet, var der ikke andet at gøre end at forsøge paa Selvdrift.

Under denne havde man iøvrigt den morsomme Idé at benytte Toppen af Rundetaarn som Udsigtspunkt for et Panorama over København malet paa et gennemsigtigt Rundflortæppe. Pantomimen, der bar Navnet »Ballet paa Sarepta«, endte med Vandpjaske- ri ude paa Reden, hvor man saa Kejserskibene opankrede.

Da det imidlertid viste sig, at det heller ikke gik med Selvdriften, var der ikke andet at gøre end at prøve paa igen at faa fat paa Busch.

Han kom da ogsaa i 1895. Han var nu blevet en Cirkus i Verdensformat, men Marie Doré var stadig hans uerstattelige Primadonna, der havde bevaret hele sin Popularitet hos Københav-

nerne. Samtidig havde han faaet et enormt Pantomimeapparat og en Hestebestand, der næsten kom paa Siden af Renz's. »Jagten efter Lykken« og »Skovpigen Scheus« blev da ogsaa Kæmpesuccesser, der paany fristede Albert Schumann.

Ogsaa han var nu i Færd med at blive en Verdenscirkus, der mødte med 120 Heste og et udmærket Artistprogram. Men Gensynet var uden Højtidelighed, Københavnerne syntes, at ikke blot han selv, men navnlig hans Hustru og dennes Familie var bleven for stor paa det. Ogsaa Albert Schumann opgav da for bestandig København ligesom Busch, hvorefter de indbyrdes kæmpede om Førerskabet i selve den tyske Rigshovedstad, hvor de i Forening ruinerede Renz.

Saa stod da Cirkus i 1896 atter uden Lejer, og ingen anede, hvad man skulde stille op, indtil man tilfældig fik Kig paa Mr. CASPAR.

William Caspar havde allerede som Dreng redet hos Major CODY, den i Amerika populære Buffalo Bill, der havde grundlagt det verdensberømte Shaw Wild West.

Senere var han bleven uddannet hos Reklamekongen BARNUM i al Slags Humbug, og i Midten af Halvfemserne var han kommet til København og havde ude paa den gamle Traverbane forevist en Trup Cowboys til Hest med Lassoer.

Det var virkelig lykkedes Mr. Caspar at vække saa stor Interesse for sine Cowboys med den originale Texas Jack i Spidsen, at Kongen var kommet til Stede. Men Arrangementet var saa elendigt, at Publikum sprængte alle Afspærringer, og selve Hofets Medlemmer maatte flygte over Hals og Hoved.

Københavnerne tog dog med vanlig Gemytlighed denne Fiasko fra den humoristiske Side, og de morede sig over den unge, friske, paagaende Amerikaner. Det var derfor ikke noget daarligt Indfald af »Cirque du Nord« at engagere ham som Manager.

Mr. Caspar var et fuldstændigt Modstykke til alle de tidligere Beriderdirektører, der altid var optraadt med en vis afstandtagende Fornemhed og kun havde vist sig i Manegen i Kjole og Hvidt.

Nu blev Cirkus befolket af Indianere og Cowboys, medens Mr. Caspar selv var paa Færde overalt med sin mægtige Bulehat. Han agerede selv med i alle mulige Roller, og om Dagen færdedes han i Københavns Gader saadan, at det stadig gav Anledning til Omtale i vor endnu saa trafikstille By.

I de to Sæsoner, han ledede Cirkus, maatte han til Stadighed give Møde i den offentlige Politiret, fordi han havde gjort Spilopper, der skulde faa Folk til at tale om ham.

Og i Cirkus selv talte man ikke mindre om ham, fordi han altid masede sig frem i forreste Række.

I Pantomimerne var han den førende Person i det flotteste Kostume, hans Pistoler var ladede saa de knaldede højere end alle de andres, og til sidst bortførte han Balletmesterens smukke Hustru Madame Picard, med hvem han iøvrigt senere blev gift.

Da Mr. Caspar var rejst, savnede man ham i København, hvor han var bleven Uroelementet i det endnu provinsielle Gadeliv. Men det Konsortium, der ejede Cirkus, havde Mr. Caspar sat saa mange graa Haar i Hovedet, at det nu besluttede sig til at skille sig af med Etablissementet og at sælge det til den Mand, der drev det om Vinteren som Variété: Direktør Peter Rasmussen.

»Lille Peter«, som den populære Mand almindelig blev kaldt af de mange, der satte Pris paa hans muntre Væsen og jævne

Fra Cirkus Variété.

Tegning af Poul Fischer.

Ligefremhed, havde tjent sine Penge som Restauratør under Udstillingen i 1888. Han var nu efterhaanden sammen med sin dygtige Hustru Thora blevet den ledende Mand paa Variétéområdet, der omfattede en hel Række Lokaler.

Foruden de tre store: Cirkus Variété, National og Arenateatret, der ogsaa var slaaet ind paa Genren om Vinteren, var der Tivolis Variété (Kisten), Concert du Boulevard paa Vesterbro, Larsens Variété (Kalkeballen), Thalia paa Østergade og Ravensborg paa Nørrebro, der ogsaa en Tid var omdannet til Variété under Rantzau og Thor Jensen.

Den egentlige Konkurrence stød dog til Stadighed mellem Cirkus og National, der begge to præsenterede en Mængde glimrende Variéténumre, som vi aldrig senere har set Mage til. I Cirkus Variété, der raadede over den største Scene, var det ikke mindst store Dyregrupper fra Hagenbeck, Danseensembler som TATAKOFFS og engelske girls med de elegante »Sunbeams« i Spidsen, udklædte som Frelserpiger.

I Begyndelsen af Halvfemserne havde Variétéerne rundt om i Verden imidlertid faaet en ny Specialitet, der nu ogsaa naaede til os: Serpentine-dansen. Den havde udviklet sig langsomt gennem de store Feerier og Udstyrsstykkers Effektdnyttelse af det elektriske Lys.

Den, der gjorde Krav paa at være den egentlige Opfinder, var imidlertid Danserinden LOIE FULLER, der hørte til Isidora Duncans Kres, og som havde haft stor Succes baade i Paris og i London.

Mellem hendes Elever, der havde luret hende Serpentinekunstens ikke alt for udviklede Teknik af, var en lille fiks Miss FOY.

En smart Impresario fik fat i hende, startede hende med Musik, Kostumer og Lyseffekter og tog saa Engagement med Danserinden, til hvem man egentlig slet ikke saa noget paa Grund af det til Grund for Nummeret liggende Trick.

Det bestod nemlig i, at den optrædende, hvis hele Kostume var kridhvidt, var udstyret med en Art florlette Sommerfuglevinger, der var befæstede paa et Par lange tynde Pinde, som hun holdt i Hænderne.

Til Nummeret var komponeret en særlig insektagtig summende Musik. Til denne bevægede Danserinden sine Arme i slangeagtige Proptrækkerbevægelser, der indhyllede hendes Legeme i en Art Taage, der gav det en fantastisk Karakter. Thi Nummeret præ-

senteredes ikke som et almindeligt Dansedivertissement i sædvanlig Belysning.

Det handlede med Kontraster. Saa snart det skulde begynde, blev der saa ravende mørkt i Lokalet som nu i et Biografteater, hvad man ikke den Gang var vant til.

Alene dette Mørke omgav Nummeret med en vis Spændingens Mystik, især da Baggrunden bestod af sort Fløjlligesom paa Trylleteatrene, naar der skal laves Aandemaninger.

Paa denne illusionsforhøjende Baggrund fremtonede saa pludselig den snehvide Serpentedanserinde som en sylfideagtig Aabenbaring i de elektriske Reflektorers skarpe Knaldlys. Dette kastedes ud fra Balkonen og forhøjedes ved, at ogsaa Musikernes Lamper var blændede.

Et Øjeblik stod Danserinden stille som en plastisk Marmorfigur, medens der herskede forventningsfuld Spænding i Salen, hvor al Servering var forbudt.

Saa begyndte Musikken at spille ganske sagte og ganske langsomt, medens Serpentedamen endnu kun rørte paa sig med ganske smaa, dirrende Bevægelser, der lidt efter lidt blev større og større; indtil de bløde Gevandter udfoldede sig som bugtende Slang: Serpenter!

Samtidig drejedes Lampernes røde, gule, grønne, blaa og violette Glasskiver forbi Reflektorerne, saa at de hvide slangeagtige Bugtninger nu forvandlede til brogede regnbuefarvede Slyngninger, for derefter at blive spættede som Sommerfugle, sribede som Tigre eller spraglede som Paafuglehaler.

Naar Kulørernes Sammensætning var rigtig beregnet, kunde Serpentedansen være af stor malerisk Virkning; men man vilde ikke nøjes med den, man spekulerede paa alle mulige Variationer af Mønstertegningen lige fra tærnede Skotteskørt til nationale Flagfarver og kongelige ... Portræter!

Efter at Serpentedansens Effekter saa var bleven brugt og misbrugt rundt om baade paa Teatrene og i Manegen, hvor der blev udført Serpentedans til Hest, saa var man ked af den Genre.

Det var derefter selve Opfinderen Loie Fuller, der gav den en Art Fornylse, der for en kort Tid forlængede dens Liv. Hun var, rimelig nok, bleven meget irriteret over, at hendes Elev havde taget Engagementer paa Steder, hvor hendes Læremesterinde allerede havde Kontrakt paa et senere Tidspunkt. Dette var netop

Tilfældet i København, hvor Cirkus allerede havde sikret sig Loie Fuller, saa snart hun var ledig, da Mis Foy tilbød sig til National.

Da hun saa selv kom, mødte hun med et nyt Nummer, der ganske vist var en Variation af det gamle, men som dog virkede overraskende. Det var den saakaldte Ilddans, der tilmed havde den Fordel, at den var ganske ubrandfarlig.

Denne Gang var Danserinden graa som en Askepot, og de flagrende, florlette Tøjtunger, der slikkede sig om hende, blev af Reflektorerne farvede som Flammer, der spillede som en lystig blussende Ild omkring hendes røgfavrede Silhuet. Størst Virkning opnaede hun med en mimisk Fremstilling af Jeanne d'Arc paa Baalet.

Hermed var Genrens Effektmuligheder udtømt, og Publikum, der var gaaet gennem Ild og Vand, forlangte et nyt Legetøj. Saa gravede det som saa ofte før et ældgammelt op af Æsken: Brydere!

Vi har set, at professionelle Brydere var populære Cirkusartister i Halvfjerdserne, og at de letvakte nationale Følelser gav sig jublende Udtryk, da den stærke Bagermester Saft blev Sejrherr.

Saft, der var endt som Værtshusholder nede i Hyskenstræde, var forlængst glemt, men nu dukkede der en ny Nationalhelt frem i Skikkelse af den unge, kraftige Haandværkersvend BECH-OLSEN. Han havde som Deltager i Amatørbrydeklubbernes Opvisninger i Hamborg kastet Tysklands den Gang stærkeste Mand CARL ABS.

Da han kom til København, blev han modtaget med Begejstring, og der var ogsaa baade Stil og Alvor over hans første Fremtræden med Brydekampe efter græsk-romerske Regler.

Men saa gik der Forretning i Sporten, og den Jubel og Begejstring, der herskede paa Traverbanen eller i Cirkus Variété, naar Bech Olsen efter en ofte alt andet end overbevisende Kamp alligevel kastede sin Modstander med Skuldrene paa Madrassen, var nærmest kompromitterende for København som Storby.

Havde den tidligere været en Cirkusby, saa blev den nu en Bryderby. I Snesevis strømmede disse bredskuldrede, muskelflettede, nakkeløse Kolosser til under Ledelse af den »frygtelige Græker« PIERRE, der havde maattet aflevere sit Herkulesbælte til Bech Olsen for senere som hans Impresario at sørge for, at han stadig blev Sejrherr baade over Tyskere, Franskmænd, Russere, Tyrkere, Indere og Negre, selv om han var i aldrig saa daarlig Form.

Til sidst blev disse Kampe nærmest Parodi, og i det nye Aarhundrede var det forbi med den professionelle Brydning, hvis Interesse nu overføres til den kraftigere, mere kontrollerede Boksning.

Mere forstaaelig end den nationale Begejstring for Bech Olsen, der til sidst næsten var uformelig, var Sværmeriet for den andetsteds omtalte Variétésangerinde Dagmar Hansen, der i Halvfemserne skiftevis optraadte i Cirkus Variété og i National, som Peter Rasmussen en Tid prøvede paa at drive samtidig.

Det skal dog en passant blot her nævnes, at Dagmar Hansen en Tid havde en Konkurrent i den ligeledes dansk fødte LONA BARRISSON, egentlig Bareisen, og at de begge havde debuteret som Børn i det af August Rasmussen paa Casino opførte Feeri »Askepot«.

Hvad Peter Rasmussen angaar, saa havde han altsaa som Variétédirektør været saa heldig, at han i 1899 havde kunnet købe Cirkus Etablissementet i Jernbanegade.

Men den Cirkus, han fik overladt, var rigtignok en Parodi paa den, som København tidligere havde havt. Hele Haven, alle Udenomsbekvemmeligheder og de rummelige Stalde var skaaret bort for i lang Tid at henligge som Byggegrunde, indtil man paa disse først opførte Badeanstalten København og siden den store VAGT.

Det blev da en stærkt kuperet Cirkus, som Peter Rasmussen gik ind til, for at forsøge sig med en politisk Pantomime i Anledning af det halvhundredaarige Jubilæum for Grundlovens Givelse.

Frederik den Syvende fremstilledes en miniature paa Christiansborg Slots Balkon af en lille Dreng, og Successen havde omtrent de samme Dimensioner. Det var da under lidet lovende Forhold, at Cirkus gik ind i det nye Aarhundrede.

Hvad vilde dette iøvrigt bringe paa Forlystelsesomraadet?

Antydningen var allerede givet i det gamle Aarhundrede saavel i Tivoli som i Variétéerne, uden at nogen endnu havde Anelse om den enorme Udvikling, som den nye Opfindelse vilde faa.

Opfindelsen var: DET LEVENDE BILLEDE!

Dets Forløber var ældgammelt som Underholdningsnummer og gik oprindeligt under Navnet: LATERNA MAGICA.

Ved Hjælp af denne kunde man i illumineret, forstørret Stand kaste et paa en Glasplade optaget Billede hen paa et hvidt Lærred og derigennem i et mørkt Rum skaffe et større Publikum en Underholdning.

Som næsten alle den Art Opfindelsre udnyttedes denne ogsaa i Begyndelsen kun som Legetøj for Voksne og Børn akkurat som Luftballonen og for den Sags Skyld ogsaa den elektriske Jernbane. Thi interessant i denne Forbindelse er det at erindre om, at Tivoli allerede i 1882, medens man endnu kørte med Heste for Byens Omnibusser og Sporvogne, havde en fuldt ud moderne elektrisk Ringbane, der kørte rundt i den gamle Labyrinth, men kun blev stillet i Klasse med en Karussel eller Rutschebane til Underholdning for Ungdommen.

Selv denne morede den kun eet Aar, saa maatte man nedlægge den, da den ikke kunde betale sig. Ogsaa Udnyttelsen af det elektriske Lys baade som Buelamper og som Glødelamper stammer, som vi har set, fra Forlystelselivet, og det samme kan tildels siges om Fonografen, Telefonen, Radioen og først og fremmest om Filmen.

I primitiv Skikkelse har disse Opfindelser alle oprindelig været anvendte som Trick i de saakaldte Trylleteatre, hvor navnlig Laterna magicaen spillede en stor Rolle ved Fremmaning af Aander og Spøgelser.

I Firserne og Halvfemserne udnyttedes disse Lysbilleder imidlertid ikke blot til Underholdning, men ogsaa til den mere og mere organiserede Reklame.

Der var store omrejsende Forevisningstelte som Jean Spaeths og Couprants, der under Navn af mekaniske Teatre ikke blot levede højt paa aktuelle Lysbilleder, men ogsaa som Museums-genstande foreviste de sidste Opfindelser i Forbindelse med Guillotinen, de russiske Nihilisters Helvedesmaskiner og Thomas-Uret. Dette sidste spillede navnlig en Rolle mellem de djævelske Opfindelser. Det var en Mekanisme, der var indstillet paa Tid saaledes, at den kunde fremkalde en Eksplosion i et højt assureret Skib, naar dette kom ud i rum Sø, og dermed sporløst forsvandt.

Det dramatiske Moment ved denne Rædselsmaskine var, at Opfinderen Thomas selv blev slaet ihjel i Bremerhafnen, da Kassen med Helvedesuret blev tabt paa Kajen, hvor Eksplosionen saa fandt Sted i hans umiddelbare Nærhed.

Ogsaa de saakaldte Røntgen-Straaler gjorde Publikum første Gang Bekendtskab med paa Markederne og paa Dyrehavsbakken, hvor ogsaa Elektricermaskiner i sin Tid blev startede.

Men for at vende tilbage til Lysbillederne, saa var det den

politiske Kamp, der først og fremmest bragte dem i Forgrunden i Gadebilledet, idet de større Dagblade brugte dem ikke blot til Proklamering af Resultater, men ogsaa til Underholdning og Agitation overfor det paa Valgdage nysgærrigt ventende Publikum.

En Foregangsmand paa Lysbilledomraadet var i Begyndelsen af Halvfemserne en Nordmand, der hed Sophus Tromholt. Han havde endogsaa det Mod en Gang under en af Nationals Kriser at leje hele det store Lokale for udelukkende at underholde Publikum med et af iøvrigt udmærkede Lysbilleder ledsaget Foredrag om: En Tur til Maanen!

Successen var ikke overvældende. Nej, det kunde ethvert fornuftigt Menneske da ogsaa paa Forhaand sige sig selv: Hvordan i Alverden kunde man dog tro, at man skulde kunne faa et større Publikum til at sidde stille og interessere sig for som Børn at se Billedbog endda i Mørke?

Nu var disse Billeder jo ganske vist bleven levende, men deres Bevægelse var foreløbig stærkt begrænset. Man lod dem til en Begyndelse løbe tilbage i sig selv som et Evighedsbillede: En Dame, der snurrede rundt i en Trapez, en Jokey, der red rundt i en Manege og sprang op og ned paa Hesten, eller en lang Række Badende, der hoppede ud fra en Vippe, for derefter at kravle op ad en Trappe og begynde forfra.

Det var den tidligere Leder af »Skandinavisk Panoptikon« Vilh. Pacht, der først foreviste saadanne Billeder i et lille Raritetskabinet, som han havde indrettet paa den endnu halvfærdige Raadhusplads, efter at han var blevet Uvenner med sit gamle Foretagende.

Som den gemytlige Københavner han var, skaffede han lidt Afveksling i Tordenskjolds badende Soldater ved at dreje Filmen baglænds, saa de Badende i Stedet for at springe ud i Vandet hoppede op af det, saa de med en Saltomortale igen stod paa Vippen.

Man tog kort sagt ikke det levende Billede altfor alvorligt. Man anvendte det i Variétéerne som Slutningsnummer, medens Regnskabet med Tjeneren blev gjort op, og Publikum var i Færd med at sikre sig sit Overtøj.

Et Fremskridt var saa: De forbigasserende Billeder. Størst Lykke gjorde: Et frembrusende Jernbanetog, der næsten forfærdede Publikum, naar det kom anstigende lige imod det, og som

man saa senere fulgte hen over Marker og Enge, op gennem Bjærg og ned i Dale for tilsidst at se det køre ind paa Stationen, hvor de Rejsende myldrede ud.

Da man ledsagede Billedet med allehaande klaprende, hvæsende og fløjtende Lyde, var Illusionen næsten fuldkommen og allerede paa Vej mod den talende Film.

Jernbanetoget blev derfor meget populært, og det skabte en hel Genre: Brandvæsenet rykker ud med Kimen og Tuden — Dampskibet afgaar med Fløjten og Sirenehyl — og Vagtparaden trækker op med fuld Musik.

Som man ser, er man stadig ikke kommet ud over SITUATIONEN. Saa udbryder i 1899 den saakaldte Boerkrig i Sydafrika. Som sædvanlig holder vi herhjemme med den svageste uden Hensyn til vor Udenrigspolitik, og overalt, ikke mindst paa Forlystelsesstederne, bekender vi aabent vor Sympathi for dem, der efter vor Mening kæmper for deres Uafhængighed.

Samtidig følger man med stor Interesse Krigsbegivenhederne, og saa sker det, at Tivoli ved Hjælp af en engelsk Operatør, der sikkert er bleven støttet hjemmefra som Propagandist, installerer en saakaldt »War Biograph«.

Manden, der foreviste denne Krigsbiografi for Pantomime-teatrets Publikum, hed Mr. GEE, og skønt der absolut var Billeder iblandt, der var konstruerede paa Paradepladser eller i Eksercerhuse og Ateliers, saa var der ogsaa mange, der bar Krigens Oplevelse. — Publikum blev mere og mere interesseret, og det begyndte at forstaa, hvad Edison havde ment, da han allerede i 1889 under Pariserudstillingen havde sagt om sin halvfærdige Opfindelse »Kinetografen«:

»Det er et Apparat, ved hvilket der kan optages 49 Billeder i Sekundet, hvad der er tilstrækkeligt til at gøre Indtryk af uafbrudt fremadskridende Bevægelse. Elektricitet og Fotografi er kombineret i den Grad, at det ikke vil vare længe, før man kan sidde i sin egen Stue og følge Skuespillernes Mimik, men ogsaa tydelig høre deres Stemme.«

Dette fantastiske Fremtidsbillede var i Færd med at blive til Virkelighed, og fra nu af udviklede det levende Billede eller Filmen, som man var begyndt at sige, sig med saa rivende Hast, at det blev til den farligste Konkurrent for de Forlystelsesetablisser, der havde skabt det.

Og nu dukkede Biografteatrene op, men det er en anden Historie, som Kipling siger, og deres enestaaende Sejrsang vil blive beskrevet andetsteds.

Men i Tivoli, der paa en Maade var den egentlige Skaber af Interessen for det levende Billede, har dette mærkelig nok aldrig senere villet trives. Som Friluftsforystelse har det ikke i Længden kunnet fængsle Publikum, der maaske er bleven forvænt med Lysreklamer, og nu ser man i Tivoli næsten udelukkende kun Tegnefilm.

Det nye Aarhundredes Tivoli præges iøvrigt næsten helt lige til Dato af Arkitekt ARNE PETERSEN, der blev gjort til Direktør ved Udgangen af det forrige Aarhundrede. De mange nye Bygninger: Kinesertaarnet, Koncertsalen og Bazaren foruden talrige mindre skyldes næsten udelukkende ham.

Som Eksempel paa Moder, der kan komme og gaa i Forlystelseslivet, kan nævnes KONFETTIBOMBARDEMENTET.

I Begyndelsen af det nye Aarhundrede fortsatte Tivoli med de store Arrangementer som: Klintekongens Grotte, Den hvide By, Forum, Borggaarden, Ægypten, og Nationernes Gade. Samtidig anvendte man Arenateatret til stiliserede Danselokaler som: Røde Mølle, Rottefælden, og Den sorte Gryde.

I et Par Sæsoner fandt man saa paa under Dansen at overdænge hinanden med saakaldt Konfetti, der løb ned paa Kroppen og bed sig fast eller som tilsidst dannede en hel sammenfejlet Møding midt paa Gulvet.

Alligevel var Fabrikationen af denne kulørte Papirhakkelse en saa glimrende Forretning, at Fabrikanten ikke blot betalte en klækkelig Afgift til Tivoli, men ogsaa oprettede et helt lille Legat for Funktionærer.

Saa pludselig en Dag vilde Publikum ikke mere vide noget af det Svineri, og borte var det med det samme.

Iøvrigt gik man efterhaanden ogsaa helt bort fra de store Arrangementer og lagde udelukkende Vægten paa Lyseffekter, Vandfontæner og Fyrværkeri.

Og saa naaede man frem til Sommeren 1914. Aldrig har man maaske paa Tivoli fejret en saa skøn og harmonisk international Fest siden Lægekongressens Dage, som netop i den Sæson. Det var Pressemænd fra alle Verdens Lande, der var samlede i Anledning af Kongres og som til Kanonslag og Saltskud holdt deres

Indtog i det illuminerede Etablissement under Publikums enstemmige Applaus.

Fjorten Dage senere drønedes Kanonerne Verden over med skarpt, og den første August styrtede alle Turister fra København, alle Turistvognene stod tomme, og alle Hoteller lukkede de øverste Etager. Tivoli laa øde og forladt, mest besøgt af de indkaldte Soldater, der i Uniform havde gratis Adgang til Haven.

Det blev en trist Fødselsdag, som Tivoli det Aar fejrede den 15. August. Man længtes kun efter at kunne faa Lov til at lukke, og man imødesaa med Skræk de Restriktioner, der kunde følge af Krigen, naar man skulde til at aabne næste Aar.

Men Optimisterne trøstede med, at til den Tid var Krigen forlængst forbi og havde tilmed skabt herlige Opgangstider ligesom i Halvfjerdserne efter den fransk-tyske Krig.

Variétéerne havde ligesom fortsat deres Konkurrence i det nye Aarhundrede, men efterat den lille energiske Peter Rasmussen var død, og Kreditorerne havde overtaget Driften, var det National, der under Thomas S. Lorentzens dygtige Ledelse havde taget Têten.

Med Thomas S. Lorentzen døde Navnet National som Betegnelse for Variétéen. Han ønskede at undgaa Forveksling med den stadig ud mod Gaden eksisterende Kafé, og han omdøbte derfor sit Lokale til SCALA efter udenlandsk Mønster.

Fra Scala-Tiden erindrer vi først og fremmest en Række pragtfulde Sangerinder af alle Nationaliteter.

Prisen bar maaske nok den pompøse Spanierinde TORTAJADA, der blev Veninde med Anna Larssen, medens hun endnu var Dagmar-teatrets Primadonna, der sværmede for alt, hvad der var spansk, og selv optraadte i spansk Kostume.

I Verdensformat var ogsaa GUERRERO, hvis eksotiske Skønhed er bleven forevigtet i et Billede af den berømte Kaulbach.

Men iøvrigt var der en Række andre: Den grandiose VIOLETTE HOLS, den stilfulde LUCY NANON, den viltre FOUCHER og den muntre FARFALLA.

Da Thomas S. Lorentzen i 1912 trak sig tilbage, blev der i den københavnske Presse skrevet taarefyldte Artikler og vemodige Nekrologer over National-Scala.

Bygningen var i Aarenes Løb gaaet over til Landmandsbanken og i 1901 videre som brugeligt Pant til Brygger Carl Jacobsen.

Denne, der havde ligefrem Aversion mod at eje et Etablissement, i hvilket der var Variété, havde paa meget billige Vilkaar solgt det til et svensk Konsortium.

Over hele Linien spaaede man, at Scalas Dage var talte, og at National vilde gøre det Følge.

Men saa skete der som saa ofte paa Forlystelsesomraadet i sidste Øjeblik et Mirakel, der helt forandrede Situationen fra Krack til Succes.

For at forstaa dette maa vi imidlertid gaa over paa den anden Side af Gaden for at se, hvad der er passeret. De bange Anelser, man ved Aarhundredskiftet havde havt, var kun slaaet altfor godt til.

Ganske vist havde den Cirkusbevilling, som den tidligere kongelige Berider LØRUP under store Forventninger havde faaet til sit Ridehus, ikke gjort nogen Skade. De Beriderforestillinger, som den ganske statelige svenske Beriderdirektør DUCANDER havde kunnet præstere, var bleven en Fiasko, skønt han mødte med den som Jokey en Gang forgudede Cook som Skolerytter, og med en Primadonna Miss ADRIENNE, der blev Hovedpersonen i en københavnsk borgerlig Tragedie, der endte med Selvmord.

Men man havde ikke i Jernbanegade, thi det syntes desværre, som om det var selve Cirkusinteressen, der var i Færd med at dø.

Efterat man først som Lejer havde havt den temmelig provinssielle Edouard Wulff, der var gaaet i Stykker her i København for tyve Aar siden, naaede man i 1901 Bunden af Bølgedalen med Cirkus KREMBSER.

Den hørte til Tysklands allerældste rejsende Selskaber, og den havde senere, inden Renz endnu havde erobret Berlin, havt sin egen Bygning udenfor Brandenburgertor, hvor nu Rigsdagen ligger, hvad der oftere har givet Nazisterne Lejlighed til Skoser.

Fatter og Mutter Krembsen nød derfor i Tyskland den Popularitet, der omtrent kunde sammenlignes med Tivolis gamle Pantomimeselskab hos os, saa den egnede sig absolut ikke til Eksport.

Den gamle Krembsen, som vi havde beundret i vore unge Dage for hans »Brospring« i Cirkus Schumann & Krembsen inde i Tivoli, kom nu tussende ind i Manegen med to Heste, mens Publikum skoggerlo. Misèren var tilsidst saa stor, at man gav Børneforestilling til 10 Øre pr. Billet.

Men saa meddeltes det, at man havde engageret »Den store russiske Cirkus Beketow«.

De gamle Cirkusrotter stillede sig lidt skeptisk til Betegnelsen: STORE. De havde kendt Beketow fra den Tid, da han var Klovn hos Busch og fremførte dresserede Grise, men de vidste dog ogsaa, at han havde tjent nogle Penge i Provinsen takket være sin danske Forretningsfører med det stolt klingende Navn: Lynsmeden.

Men Beketow viste sig at være den rette Mand. Han afskaffede alt, hvad der hed Pantomimer, da han ikke havde noget sammenspillet Personale, og holdt sig udelukkende til Artistprogram med de allerførste, gammelkendte Direktørnavne:

Theres Renz, Hugo Herzog, François Gautier, Jokeyen Althoff og tre smaa Leonarder: Jean, Lucien og Hippolyte, der optraadte som tredobbelt Jokey.

Men da Beketow i 1904 rejste, vidste man, at der ikke vilde blive noget Gensyn, idet han var bleven uenig med Direktionen, der for næste Aar havde lejet til den svenske Direktør ORLANDO.

Denne Orlando var imidlertid en tidligere Artist GUSTAFSON, der havde arbejdet i Cirkus Madigan, om hvilken Københavnerne kun vidste, at den havde mistet sin Elvira.

Orlando skulde have Premiere den 13. Maj, men allerede en Uge forinden mødte Beketow med en stor Teltcirkus, som han slog op paa Wodroflund paa Frederiksberg Grund. Personalet var fortræffeligt, og Gensynet hjerteligt, og det var lige ved, at Beketow havde knust Orlando for som Sejrherr at holde Indtog i Jernbanegade.

Men efter et Par Maaneders Konkurrence gav han pludselig op og rejste tilbage til Budapest. Herefter klarede Orlando sig flot, og det samme var Tilfældet med den fine, stilfulde Alexander Ciniselli indtil 1911, da vi faar den kongelige hollandske Cirkus CARRE.

Den havde en Gang været berømt, men nu var Direktøren bleven gammel, og han døde her i København, hvor der hviler saa mange gamle Cirkusdirektører: HINNE, GAUTIER, HOUCKE LEONARD og EDOUARD WULFF.

Efterat Ciniselli saa atter havde været paa et kort Besøg og præsenteret den smukke Baptista Schreiber paa hendes snehvide Hest »Siglavy«, dukkede Beketow pludselig op med en Ridepisk

som hele sin Bagage. Han klarede sig atter godt og havde netop underskrevet Kontrakt for 1914, saa modtog han den 7. Marts et Telegram fra København:

CIRKUS TOTALT NEDBRÆNDT I NAT.

Den Cirkusbygning, som man havde bygget under Indtryk af Paniken fra Ring-Teatrets Brand, som Autoriteterne havde erklæret for praktisk talt uforbrændelig, og som man Gang paa Gang havde stuvet saa fuld, at Folk oppe paa Galleriet bogstavelig talt stod ovenpaa hinanden, den Cirkus var om Morgenen den 7. Marts 1914 Klokken 6,10 gaaet op i Flamme, og Kuppelen var styrtet ned i Kæmpebaalet, endnu inden Brandvæsenet var kommet til.

Saa dan endte Cirkusbygningen, og dermed ogsaa Variétéen; dog denne var allerede forinden forsvundet, idet den i 1911 var omdannet til det saakaldte »Centralteater« under Ledelse af Emil Wulff fra Frederiksberg Teater.

I 1913 var hele Personalet fra Centralteatret imidlertid blevet flyttet over Gaden til Scala, der saaledes ikke blev nedlagt, men omdannet til en Revue- og Operette-Scene under en ny Mand, der skulde komme til at spille en stor Rolle i dansk Forlystelsesliv.

Denne Mand kom fra Filmen og udfoldede en Pragt, som man hidtil ikke havde kendt Mage til i Revuer, og alle Folk sang Carl Alstrups Sang: Bobby, du maa hae ondt i Haaret.

Denne Mand var FREDE SKAARUP.

Saa udbryder Verdenskrigen i August 1914. Cirkus var brændt, de to gamle Variétéer eksisterede ikke mere, Panoptikon og Panoramaet var nedlagt. Hele Forlystelseslivet havde med eet Slag forandret sig. Man var ikke blot kommet ind i Krigstid, man var ogsaa kommet ind i en ny Tid med anden Smag og nye Forlystelser.

Efter Prøven foran Kgl. Teater.

Maleri af Erik Henningsen.

Kgl. Teaters Foyer.

CARL GANDRUP

TEATER I

DET KGL. TEATER, DAGMARTEATRET,
DET NY TEATER

DET KGL. TEATER

Ny Tid i Frembrud og det nyrejste kgl. Teater.

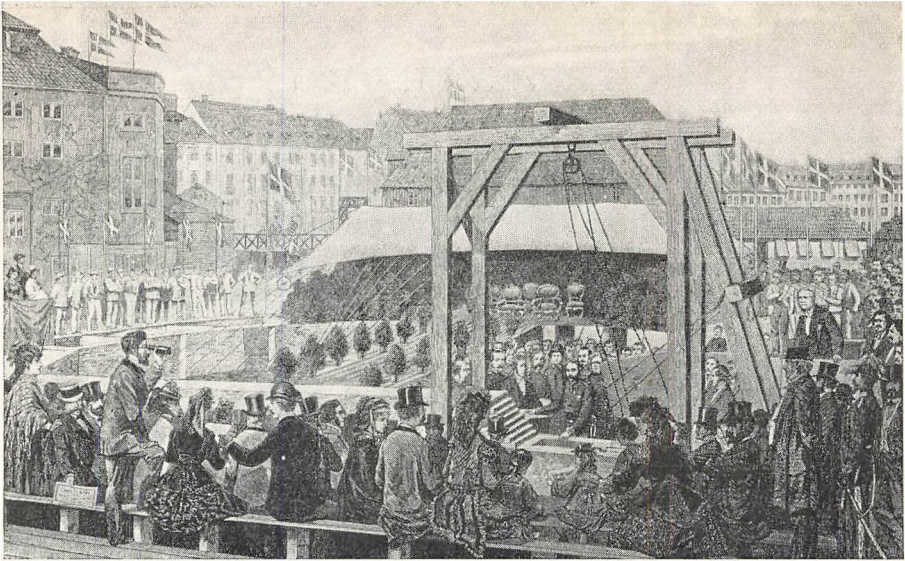
ARET 1870 og Tiden nærmest derefter var ude omkring paa det store Europakort fuld af indgribende politiske og militære Begivenheder, hvis Dønninger naturligvis ogsaa sporedes dybt ind i alle aandelige og kulturelle Funktioner rundt om i Samfundene.

I 1874 sker der store Ting paa Kongens Nytorv i Christian IX's København. Ved Siden af det nustaaende Skuespilhus (altsaa mellem dette og det nuværende »Magasin du Nord«) laa Frederik d. Femtes Teater af 1748, hvis to berømte Bygmestre var Eigtved og C. F. Harsdorff.

Kort efter 1870 blev Københavns gamle Volde efter bedste samtidige Parisermønster sløjfede, hvorved Forstædernes Væxt fik sin første Chance; Tranlamperne blev lidt efter lidt fortrængt af Gasbelysning, mens saa megen anden gammel Tradition maatte vige for nye Sæder og Vaner og — Fremskridt, baade af teknisk-materiel saavel som aandelig Art.

Ogsaa det rigtige gamle 126-aarige Teater havde i 1857 ladet sig steinachbehandle og det ikke til Fordel for sin oprindelige arkitektoniske Skønhed.

Nu i Foraaret 1874 falder de sidste Murbrokker for Hakke og Øxe, og ved dets Side rejser sig i monumental Majestæt Professorerne Dahlerups og Ove Petersens nye Kgl. Teater som en Fugl Fønix af det gamles Aske. — Aabningsforestillingen var præget af den højeste »Solennitet og Festivitas«.

Grundstensnedlæggelse til det ny kgl. Teater 1872.

Det var Torsdagen den 15. Oktober, Kl. 7. Programmet aabnedes med Fr. Kuhlaus udødelige Ouverture til Heibergs »Elverhøj«, der siden sin Uropførelse den 6. November 1828 havde hævdet sin Plads i Repertoiret, som det gør det den Dag i Dag, med sine nu over 600 Opførelser paa Bagen.

Derpaa fulgte en tosset klingende og ret bombastisk Prolog af Carl Ploug (til Musik af J. P. E. Hartmann og fremsagt af Teatrets store Oehlenschlägerfremsteller Vilh. Wiehe) — et Holberg-Tableau, en Apotheose af Aug. Bournonville — og saa opførtes Holbergs »Det lykkelige Skibbrud«, hvorpaa Aftenen sluttedes med et Oehlenschläger-Tableau.

Højst interessant er det at gennemse Plakatens Liste over de Rollehavende. Lad os se lidt paa de fornemste Navne.

Der er først F. A. Cetti (Sønnen af den store, fra Italien stammende Sanger). Han er Jeronimus. Cetti var to Aar forud kommet til Det kgl. Teater, idet man forsøgte ham som en Erstatning for den i 1871 efter et Brud med Teaterbestyrelsen bortdragne Kristian Mantzius og for den efter 50 Aars Teaterliv nu trætte og næsten blinde Ludvig Phister, Arvtageren til den Holbergske Comedie og de Holbergske Traditioner efter den store Lindgreen.

Da Phister 1873 trækker sig tilbage, maa Cetti forsøge at løfte Dobbeltarven efter ham og Kr. Mantzius. Han bliver, ved Siden af sin Skuespillergerning, ansat som Teatrets Økonomi-inspektør efter Pätges (Fru Heibergs Broder), men maa i 1880 forlade Teatret paa Grund af Misligheder i sin Embedsforvaltning. Senere hen bliver han en udmærket og stærkt benyttet Skuespiller i mange Aar, først ved Casino, siden ved Dagmar-teatret.

Og saa har vi Fru Jeronimus (Magdelone). Det er Fru Phister, til hvem H. C. Andersen skrev i et Rimbrev: »Om Holberg havde set Dem som Pernille, han var bestemt som Pebersvend ej død!«

Hun hørte nu ligesom Adolf Rosenkilde og Peter Schram til Teatrets Dignitarer, men et virksomt Spand af Aar blev hende endnu beskaaret i det nyrejste Teaterhus.

Jeg erindrer hende tydelig fra mine Drengaar, f. Ex. som Kobbersmedemadammen i »Genboerne«. Hun var uimodstaelig morsom og mageløs ungdommelig af sin høje Alder. Da hun

De »Siamesiske Tvillinger«. —
Det gamle og ny kgl. Teater ved hinandens Side 1874.

havde passeret de Firs, optraadte hun en Gæsteaften paa Casino.

Saa er der som Leonora den skønne unge Frøken Agnes Dehn (senere gift Gjølring), der i en kortere Periode kom til at staa smukt, men ikke betydeligt ved Siden af de Største i Opgaver som Imogén i Shakespeares »Cymbeline« og som Englen i Rudolph Schmidts dejlige Drama »Den forvandlede Konge«. Men hun stagnerede tidlig og sluttede sin Kunstnerbane i store Opgaver paa Dagmar-teatret, hvor Riis-Knudsen just havde indvarslet sin højliterære, idealistisk-klassiske Epoke.

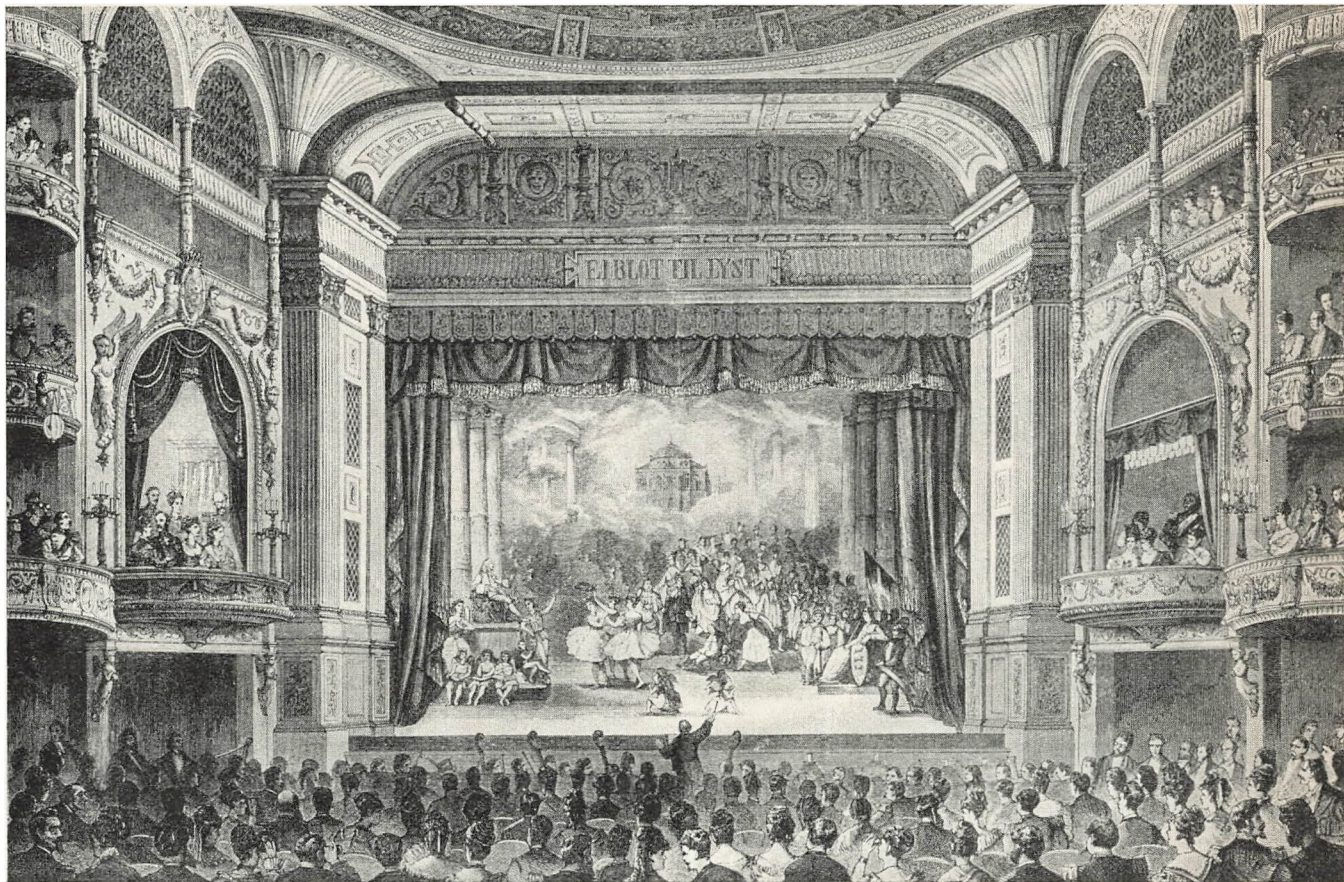
Peter Jerndorff er Leander, Emil Poulsen Philemon, (hvor for-dum Michael Wiehe skal have været saa betagende) og Olaf Poulsen naturligvis Henrik. Men disse tre maa paa de følgende Blade en mere indgaaende Omtale være forbeholdt.

To af Teatrets gode Veteraner Adolf Rosenkilde (som Magister Rosiflengius) og Valdemar Kolling (hans Tjener Gottfred) finder vi ogsaa som medvirkende ved Aabningsforestillingen blandt en Række Navne af Teatrets nyttige og faste Stab fra hine Aar, Navne som Carl Meyer, Eckardt, Gundersen, Carl Price, Sangeren Liebe o. fl.

Men morsomt er det at se, at En Pige spilles af Frk. Schnell (den senere saa berømte Fru Betty Hennings), der fire Aar tidligere lige har forladt Balletten til stor Fortrydelse for sin gamle Læremester August Bournonville. Nu glider hun ved Prof. Høedts vejledende Haand ind i Skuespillet, i hvilket hun siden naar Tinderne.

Men højst kuriøst virker allernederst paa Rollelisten Navnet paa en stum Person Christopher (Fru Magdelones Page). Det har kun været en Dreng, thi ud for alle de øvrige »Acteurs« staar der et lille artigt »Hr.«, men her staar slet og ret kun — HANS BECK, om hvem nu alle Oplyste ved, at den lille tretten-aars Dreng, oplært af Bournonville og senere af Georg Brodersen, skulde blive den fremragende Valdemar Prices Efterfølger og gennem en Menneskealder Bæreren af Bournonvilles Aand og Traditioner.

Og med denne Aabningsforestilling indvarsles da en ny og betydningsfuld Æra ikke blot i vor nationale Skueplads' Historie, men bredere set ogsaa i dansk Aandsliv og Kultur.

Den første Forestilling i det ny Kgl. Teater 1874.

Forholdene i det nye Teaterhus og Kammerherre Fallesen.

Det nye Kunsttempels første Direktør var et Tomandsstyre, sammensat af Departementschef Konferensraad Linde og Intendant Berner, men dette Duumvirat sad kun i to Aar, hvorefter man udpegede Oberst, Kammerherre MORTEN EDVARD FALLESEN, der stod højt i Kurs baade hos Kongen og hos Kultusminister Fischer, hvilken sidste ikke havde synderlig Kærlighed til eller Forstaaelse af Nationalscenens Betydning som Kulturfaktor.

Store Summer var af Rigsdagen bevilget til den nye Scene, men Overskridelserne paa Budgettet blev saa voldsomme, at dette Forhold blev inddraget under den store Rigsretssag i 1877 som et Anklagepunkt mod Hall og flere tidligere Ministre, som dog alle frifandtes i Sagens Slutspurt.

Fallesen blev en Skikkelse af Format i Teatrets Historie. Han sad i 18 Aar.

Han var Teatret en nyttig Mand, der forstod at regere med en klog og fast, men først og fremmest smidig Haand. Han var dertil en baade frygtløs og snu Mand, en oratorisk Begavelse og slagfærdig Debattør af Rang, men desuden en journalistisk Polemiker, der i utallige Avisfejder om Teatrets Forhold tog Stikkene overlegent hjem. Han indførte fri Adgang til Teatrets Forestillinger for Pressens teater-kritiske Penne, og han oprettede i 1886 den Elevskole, fra hvilken saa mangen lovende ung Evne siden skulde udgaa med fine Attester om Duelighed og Talenter, for derpaa efter faa Aars Forløb at forsvinde i Glemselens Katakomber, mens andre gik den modsatte Vej — uden at have vakt Forhaabninger hos sine Lærere paa Elevskolen at udvikle sig til betydeligere Kunstnere gennem praktisk Teaterarbejde og modnende Selvoplevelse.

Naar man ser, at denne Elevskoles første Lærere var Folk som Emil Poulsen, Olaf Poulsen, Jerndorff, William Bloch og senere hen Mantzius, Neiiendam, Thorkild Roose, Poul Nielsen, Poul Reumert, Johannes Nielsen, — da vil man let forstaa, hvilken overordentlig Betydning Fallesens Idé — Elevskolen — maa have haft for de unge dramatiske Embryoner.

Men Fallesen var tillige en klogt beregnende Kassemester, for hvem det mirakuløse, som aldrig før eller siden indtraf for nogen anden paa hans Post, nemlig OVERSKUDET (213 Kr. og 65 Øre) kom tilveje i Sæsonen 1879—80.

Han var tillige en Mand, præget af en ganske vist ensidig og udvendig Dannelse, denne Salonfernis, som Tiden kaldte »fransk Dannelse«, og hvis højeste Kunstbegejstring ytrede sig i Henrykkelsen for franske Konversationsstykker; men det dyberesøgende Drama — Digterværket — begreb han intet af, gjorde ihvertfald intet for at støtte det — rimeligvis fordi hans smaalige Bornethed havde bidt sig fast i den Overtro, at den »høje« Kunst ikke gav noget i Kassen.

Denne uværdige Opfattelse forklarer bl. a., at han undlod at spille et ypperligt dramatisk Digterværk »Knud og Magnus« (af Ernst von der Recke), som ovenikøbet skyldtes en Digter, der med sit Ridderdrama »Bertran de Born« med P. Heises dejlige Musik til de mange romantisk skønne Sange (Sæsonen 72—73) blev Teatrets eneste Succes i lang Tid.

Hertil bidrog naturligvis ogsaa paa vægtig Vis den straalende Udførelse, som Teatrets ypperste Kunstnere gav det skønne Sangdrama: Vilh. Wiehe (Kong Henrik), Emil Poulsen (Bertran) og Agnes Dehn (Damen af Gray).

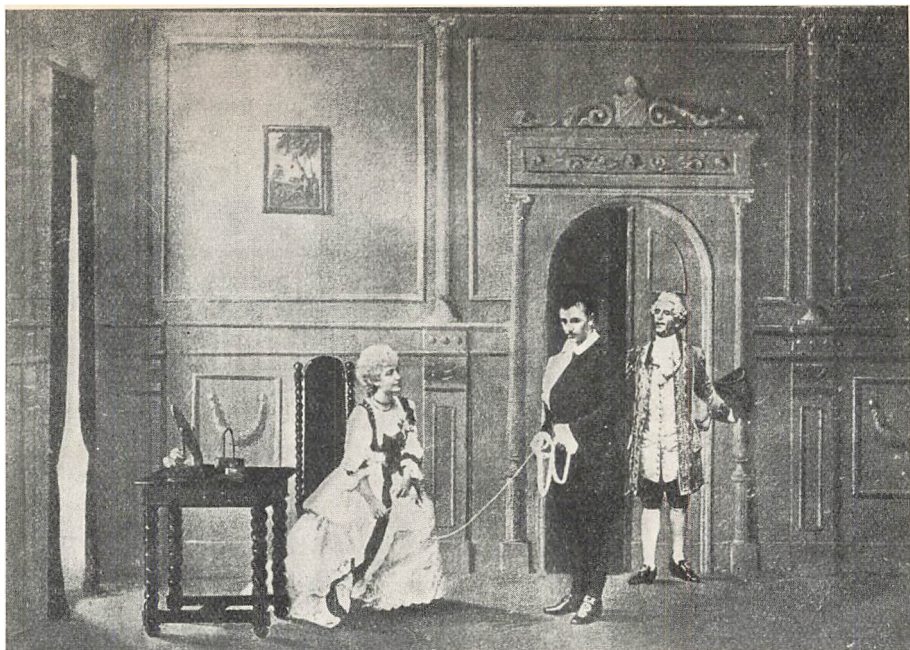
Men alligevel — under Fallesen bryder en ny Tid frem, og de gamle Tiders Toner forstummer. Kun »Elverhøj«, nogle Heiberg-Vaudeviller og saa naturligvis Holberg samt nogle faa af de bedste »Hostruppere« holder sig levende i Repertoiret. Oehenschläger synes gravlagt.

Og gamle August Bournonville klager allerede i Lindes Tid: »Der raader Tørke og Misvækst paa den Side af Parnasset, hvorfra Skuespillet skal hente Næring, thi vore yngre Æsthetikere tager Magisterconferents for at hellige sig Critiken istedetfor selv at producere sig.«

Derfor blev Teatrets litterære Censor og Konsulent, »Ambrosius'« Digter Chr. K. F. Molbech, af Linde sendt til Ulandet for der at udvælge nogle Skuespil, der kunde bøde paa den hjemlige Nød. — Men allerede før det ny Hus har rejst sig, har der lydt Lurtoner i Luften, som bebudede de nye Tider og varslede ny Aand i Frembrud.

Vanskeligheder med Censuren.

J. L. Heiberg var gaaet bort i 1860, og nogle Aar efter ham lagde man først Henrik Hertz, saa Hauch og saa Thomas Overskou i Graven.

Scene af »Ambrosius« (Fru Eckardt og Emil Poulsen).

Hostrup skrev aabenbart ikke mere for Scenen, og Paludan-Müller og Goldschmidt bragte vel i Ny og Næ et Skuespil til Teatret, men ingen af de to var jo i egentlig Forstand Dramatikere.

Kaalund skrev et Drama fra den romerske Antik »Fulvia« (1881), der spillede med stor Succes, vel sagtens, foruden de mange funkende poetiske Skønheder i selve Stykket, dog mest i Kraft af Emil Poulsens og Fru Eckardts saa højt beundrede og virkningsfulde S sammenspil.

Men Kaalund var med sin dybe og ægte lyriske Guldaare slet ikke Dramatiker, og »Fulvia« blev hans eneste Bidrag til Teatret.

Nogle Guldalderepigoner formaaede kun at gyde ny Vin paa gamle Læderflasker. Molbech kom med sin af Publikum forgudede »Ambrosius«, som Teatret viste den Hensynsløshed at give Uropførelse saa sent paa Sæsonen som 4. Maj (1878). Men det løb videre gennem fire Sæsoner og greb baade Hovedstaden og hele Landet med en formelig panisk Besættelse, der gav sig et

KGL. SKUESPILLERINDE BETTY HENNINGS
MALERI AF LEIS SCHIELDERUP. (Teatermuseet)

for hine Dage saa karakteristisk Udslag deri, at man spiste Ambrosiuskager, man røg Ambrosiuscigarer og vaskede sig i Ambrosiussæbe!

De Skuespillere, der havde ført Stykket til Sejr, særlig Emil Poulsen (Ambrosius), Fru Eckardt (Abigael) og den dygtige Sophus Petersen (Junker Claus), blev Genstand for en ganske sværmerisk Publikumstilbedelse, og gamle J. P. E. Hartmanns Melodier til Sangene »Den kedsom Vinter gik sin Gang« o. fl. hørtes nynet fra alle Læber og udsattes overalt for Orkester, Klaver og — Harmonika!

Men den radikale Aandskreds og dens Presse trak haanende paa Skuldrene ad denne »Smagsvildfarelse«, der kun kunde skyldes Publikums Umodenhed og Uforstand.

Molbech var i de liberales og radikales Lejr forhadet paa Grund af sine ortodox-reaktionære Signaler og Paroler indenfor Poesi og Kunst.

I sin Egenskab af Censor forkaster han 1879 Bjørnstjerne Bjørnsons dengang som kættersk Agitationsdrama betragtede »Leonarda«. Om næppe noget større Digterværk (det forældedes jo hurtigt), saa dog en stor Digtets Værk. Men Molbechs forkullede Syn paa det moderne Gennembruds Mænd gik altsaa den store norske Bjørn imod. — Aaret efter spillede Robert Watt det paa Folketeatret. Molbechs Menighed mødte talstærkt op og peb og hyssede, mens de unges Hær af Radikalerne trampede og klappe, saa Murene skjalv. Politiet maatte tilsidst tømme Teatret, da Gongonens Røst havde lydt forgæves.

Men forinden denne Begivenhed (1879) havde Molbech ladet opføre paa Det kgl. Teater sit svage Eventyrspil »Pharaos Ring«, der blev hysset voldsomt ned af de Molbechske Antagonister til Tak for Bjørnsonrefusionen.

Et Par Aar senere spiller Teatret hans smukke Skuespil »Opad«, der ikke bliver modtaget stort hjerteligere end »Faraos Ring«, og faa Uger før Digterens Død (1888) opfører man hans vægtige Drama »Dante«, et Emne, som havde draget ham til sig under Arbejdet med hans mesterlige Oversættelse af Dantes »Guddommelige Komædie«.

Af andre Udløbere fra Guldalderens Strøm møder vi Folk som Ernst von der Recke med sine tidsfjerne og lidet aandsfængende Ridderspil, og Carl Bahnson, hvis historiske Tragedie »Erik

den fjortende« snart kom i Folkemunde som »Erik den trættende« — og endelig Rudolf Schmidt, hvis Drama »Den forvandlede Konge« blev en Sejr for Digteren, men dog mere for Emil Poulsen og Agnes Dehn (1876).

Men midt i dette Dødsvande rykker den ny Hær af Aandens Stridsmænd frem. Den havde allerede længst haft sine Vedetter ude.

Det blev fra Norge, det nye skulde komme!

Mærkeligt nok skulde det blive fra vore to Broderlande, at Fornyelsen kom. Ibsen og Bjørnson fra Norge, Strindberg fra Sverrig.

Med Strindberg varede det længe, før han gled ind i det danske Teaters egentlige Bevidsthed og vandt sig en Plads deri. Pudsig nok var det paa Casino, at baade han og Ibsen fik deres Start (Strindberg med »Faderen«, Ibsen en god Snæs Aar tidligere med »Gildet paa Solhaug« i 1861).

J. L. Heiberg havde ud fra sin Alderstegenheds ufriske og bornerte Syn givet de to nye norske Kamplurer en ilde og ugæstmild Behandling paa dansk Grund, en Skamplet paa hans store Navn, som Eftertiden ikke har følt sig beføjet til at aftvætte.

Skønne, tankevægtige og i Henseende til dramatisk Kraft og Liv storslaaede Dramaer som Ibsens »Hærmændene paa Helgeland«, og Bjørnsons »Mellem Slagene« og »Halte Hulda« afviste den gamle Etatsraad, »Elverhøj«s Digter, med næsten fornærmelige Ord i Bedømmelsen som disse: »forceret indtil Affektation i en Grad, der synes at tyde paa en legemlig pathologisk Tilstand« ... eller: »Et norsk Theater vil næppe fremgaa af Laboratoriet for disse Experimenter; det danske trænger lykkeligvis ikke dertil«.

Saa forkert kunde i 1858 en Mand, der stod som det fineste Udtryk for sin Tids højeste Aandsdannelse, altsaa skønne; men ganske kuriøst bliver netop hans Enke, Etatsraadinde Johanne Luise den, der gør Bod for hans Unladelssynder.

Hun foranlediger, at Ibsen faar Teatret til at spille sin herlige Manddomskomedie »De Unges Forbund« i 1870 (altsaa i det gamle Teaterhus. Vilh. Wiehe spiller her med stort Held Hovedrollen (Sagfører Stensgaard) paa Norsk, hvad Johannes Poulsen gjorde ham efter i samme Rolle.

Aaret efter sætter hun selv hans »Kongsemnerne« op og skaber dette store og dybe Digtværk en Sejr med Nyrop som Haakon, Vilh. Wiehe som Skule og Emil Poulsen som Bispen, af hvilken den da unge Skuespiller skal have skabt et rystende og uforglemmeligt Billede af den senile Oldings dømoniske Uhygge og gradvise Forvitren. (Karl Mantzius søgte ved Aarhundredskiftet at forny denne interessante Skikkelse, men ganske uden Held. Heller ikke for Johannes Poulsen lykkedes den.)

I 1875 kommer ikke blot »Hærmændene« op, hvori Fru Nyrop fik sit Livs største og lykkeligste Opgave som Hjørdis, men senere paa Sæsonen ogsaa Bjørnsøns »En Fallit« (med Vilh. Wiehe som Tjælde og Emil Poulsen som Advokat Behrent). To Aar senere kommer Turen til »Samfundets Støtter«, indtil endelig det store Slag for de norske Farver slaas med »Et Dukkehjem« (1879, den 21. Decbr.).

Hermed lægges Grunden til Ibsens Verdensry, til Fru Betty Hennings' Navn som vort Lands største sceniske Kunstnerinde gennem mange Aar, og hermed er »det norske Teater«, som Etatsraad J. L. Heiberg talte saa spodsk om for 30 Aar siden, blevet et iltende Ingrediens, et Ferment i det danske Teater.

Havde vi da selv slet ikke noget at byde paa?

Jo, noget havde vi, men stort var det ikke! Dansk Litteratur har jo altid haft rig Blomstring i det lyriske og det episke, men kun en mager Høst i det dramatiske, og for at sige det blankt ud, de fem store »H«'er: Holberg, Heiberg, Hertz, Hauch og Hostrup tør man vel nok betegne som de bedste og de rigtigste. Hos Ewald og Oehlenschläger er det lyriske Element saa stærkt fremherskende, at de ikke helt dækkes af Kategorien om det medfødt dramatiske.

Og nu rykker der frem i Manegen en ny, levende og frisk Armé, der alle med større eller mindre Held og navnlig større eller mindre Berettigelse forsøger sig i det dramatiske.

Af disse er Folk som Einar Christiansen, Otto Benzon, Gustav Esmann, P. A. Rosenberg, Edgard Høyer og Edvard Brandes langt de værdifuldeste, om end det bør tilføjes, at denne sidste dog skulde faa langt større og indgribende Værdi for den danske Scene som Teaterpolitiker og æstetisk Dramaturg, end han fik som produktiv Dramatiker. Lidt senere dukker et Navn som Henri Nathansens frem. Han er fuldblods Dramatiker i samme

Forstand som Christiansen, P. A. Rosenberg, Høyer, Benzon, Esmann og Fru Emma Gad.

Omkring dem træder i Ny og Næ andre Navne frem: Topsøe, Bauditz, Poul Nielsen, William Bloch, Leth-Hansen, Viggo W. Holm (Pseudonymen Woldemar), Axel Steenbuch. Fra Norge kommer nu ogsaa med deres Bidrag til den danske Scene Gunnar Heiberg («Kong Midas»), Magdalene Thoresen og Alex. Kielland.

En yderst beskeden, men dog i visse Maader værdifuld Indsats ydedes i denne dramatiske Epoke endvidere af Mænd som Betzonich («Guldkareten»), Gnudtzmann («I Blinde») og Gustav Wied («Skærmydsler»), og endelig Sven Lange, hvem det lykkedes gennem en lang Aarrække at faa en anselig Produktion af moderne, stærkt Ibsenpaavirkede Skuespil opført, ganske fine i Tonen, men lidt blege i Farven og saare svage i det dramatiske Blodtryk. Kun et enkelt af dem, »Samson og Dalila«, synes at have Udsigt til en varigere Plads i dansk Teater, men dette fik sin Urpremière paa Folketeatret og naaede først adskillige Aar efter frem paa Nationalscenen.

Ny og bedre Sceneinstruktion.

Efter Cettis Afgang som Økonomiinspektør ansattes PIETRO KROHN i denne Stilling. Men hans Betydning for Teatret skulde snart komme til at strække sig langt ud over en Økonomiinspektørs beskedne Felt.

1885 bliver han nemlig udnævnt til Sceneinstruktør for Operaen. Han var udgaaet fra et kunstnerisk Hjem, var Student og Maler og havde ved Rejser og længere Ophold i Udlandet, særlig i Rom, erhvervet sig Kundskaber og en Indsigt i det rent illustrative og scenisk dekorationsmæssige, der i høj Grad maatte komme ham til Gavn i hans Virksomhed som Instruktør, ikke blot for Operaen, men ogsaa for de større, festligt farvede Skuespilforestillinger.

Hans Ansættelse i disse Egenskaber, der blev til stor Nytte for Teatret, var et Fund af Fallesen. Pietro Krohn satte saaledes f. Eks. »Der var engang —« op sammen med William Bloch. Men et Fund af langt større Rækkevidde skulde den kloge og erfarne Kammerherre gøre ved Udnævnelsen af William Bloch, der gennem mange Aar (med enkelte Afbrydelser) skulde komme til at betyde det overordentlige for Teatret gennem sin Per-

sonligheds ejendommelige Evne til Indfølelse i Digterværkets Stemning og en næsten meddigtede Fantasis Befrugtning af det givne Stof.

Bloch, der ansattes som 2. Sceneinstruktør 1. Juli 1881, skulde for den danske Scene blive en Skikkelse af den Art, der præger et Teater gennem lange Tider, selv naar hans personlig-aktive Virksomhed er afsluttet. Han var af dem, der danner Skole; det gør næsten altid de, der skaber en ny og oprindelig Form i Kraft af et nyt og selvstændigt Personlighedsindhold.

Som dramatisk Skribent blev Bloch aldrig andet og mere end den fine Ironiker og Sarkast i Tidens lette og konversationsmæssige Stil. Han fik i 1876 spillet Proverbet »Naar Møbler flyttes«, »Konsekvenser«, Skuespil i 4 Akter (sammen med Vennen, den udmærkede Oversætter Rich. Kaufmann), men allerede i 1875 havde hans Skuespil i 4 Akter »Lygtemænd« gjort overordentlig Opsigt eller rettere Ravage. Det blev Genstand for heftige Pibekoncerter med Gongonslag og stærke Meningskampe i Teatret. Det var Oppositionens unge Himmelstormere, der følte sig trufne af hans Spot over Tidens umodne og vindige »Reformatorer«.

Men som Instruktør blev han af grundlæggende Betydning, et førstehaands Værd, mens han som Forfatter kun tilhørte Epigonernes Mængde. Og han havde det Held at blive fundet frem i det rette, frugtbare Øjeblik!

Teatret var just dengang i haardt Bekneb for en Mand med Scenelederevner. I 1876 havde Prof. F. L. Høedt, der jo i Midten af Halvtredserne sammen med Michael Wiehe havde brudt med det ensidige Heibergske Tvangsregimente og under Kammerraad Lange (1855—56) skabt et eget Skuespilhus i det gamle Hofteater (hvor nu det interessante og righoldige Teatermuseum findes), trukket sig tilbage.

Han var den naturalistiske Replikbehandlings og Iscenesættelses fødte Mester og gik for saavidt altfor tidlig fra Borde. Fru Heiberg havde allerede opgivet Sceneinstruktionen.

I Mangel af bedre Kræfters Forekomst havde man da maattet ty til »Den lille Hornblæser«s Digter, den gamle hjælpeløse og udelige Etatsraad H. P. Holst, hvis fredelige Søvn under Prøverne var blevet til et muntert Ordsprog i vide Kredse.

Den unge Emil Poulsen (der samme Aften som Broderen Olaf havde debuteret i »Erasmus Montanus«, 16. April 1867, og

allerede havde en Række store sceniske Sejre bag sig) forsøgte sig nu som Sceneinstruktør, en Opgave, hvori han dog aldrig kom til at virke med Held; efter allerede et Aars Tids Forløb opgav han — ialtfald foreløbig — Instruktørposten, fordi denne hæmmede hans Udfoldelse som Skuespiller, den Gerning, der altid laa hans Hjerte som hans Talent nærmest.

Pressen havde længe gjort Kammerherre Fallesen skarpe Bebrejdelser for den haardt forsømte Sceneledelse. Saa Jordbunden var WILLIAM BLOCH beredt paa bedste Maade. Og han var jo en kendt Figur paa Teatret fra de smaa og større Ting, han havde faaet opført. Emil Poulsen satte Pris paa ham og anbefalede ham varmt.

Men det var Tilfældet, der skabte Bloch. Selv havde han jo aldrig søgt at udruste sig til en Sceneinstruktørs vanskelige og fordringsfulde Virksomhed. Han var juridisk Kandidat og som Assistent ansat i »Landbygningernes almindelige Brandforsikring«, hvor han altsaa kom til at forsage det smukke Avancement, der sikkert ventede ham.

Udgaet fra et fint gammelkøbenhavnsk Bourgeoisiehjem i Lille Kirkestræde, et udpræget Kulturmilieu, (hans Brødre var den berømte Maler Carl Bloch, en anden den fremragende Læge Oscar Bloch, en tredje Kunsthistoriker), blev han udset som Rejsefælle for den da 67-aarige H. C. Andersen, der for Gud ved hvilken Gang agtede sig paa en Rejse til Italien med Afstikkere til tyske og østrigske Stæder. Rejsen varede et Par Maaneder, men for Bloch blev det en uhyre værdifuld Oplevelse, en aandelig Berigelse at faa Lejlighed til et fortroligt Indblik i den store gamle Digters Sjælelabyrinth og desuden suge de mange skønne Rejseindtryk til sig, hilse paa gammelhollandske Mestre paa Musæer, o. m. a. Denne Rejse foregik i 1872. I Dresden besøgte Bloch sammen med sin Rejseherre Henrik Ibsen.

Topsøes »Umyndige i Kærlighed« blev Blochs første Indsats paa Teatret; denne Forestilling blev bemærkelsesværdig, dog hverken i Kraft af Topsøe eller Bloch, men derimod ved Olaf Poulsens Kraftkomik som Baronen — en Kreaturopdrætter i landadelig Façon — og som Slutsten paa Adolf Rosenkildes straalende og rigt facetterede Kunstnerbane. Hans sidste Optræden fandt Sted (som Etatsraaden i Topsøes Stykke) 24. Oktober 1881. Næste Aar døde han.

I den Heibergske Tid havde man ikke anset Instruktørens Arbejde som en Kunst, men betragtede ham som en Sceneleder, en Arrangør af Grupperinger og Placeringer paa Scenen; det var efter Heibergs Mening slet ikke Opgaven for en Instruktør, at han skulde »lære Skuespillerne at spille Komædie«!

Dialogens Lys og Skygger, Pauser, Nuancer og Perspektiver i Replikker, alt det kom man først med Høedt til Forstaaelse af som en kunstnerisk fornøden Værdifaktor.

Og med Bloch tør man sige, at Begrebet Sceneinstruktion fik en helt anden og langt dybere Valør.

Der var jo ingen Elevskole endnu dengang, men Bloch var der, og han var nok! Men langt ind i sin Virksomhed, længe efter at han havde skabt en Række ypperlige Forestillinger i sikker Form og Stilens Fasthed, blev Ordet »Dilettant« og »Pedant« ved at klæbe ved ham.

I 1883 faar han med Ibsens »En Folkefjende« sit egentlige Gennembrud, den store Sejr, der befæster og underbygger hans Position. Hans Forhold til Emil Poulsen, Teatrets kunstneriske Førstemand, var efterhaanden i Kraft af divergerende Syn i æstetiske Principper og Scenearbejdets praktiske Form blevet skarpt frontal, men Bloch nød i hine Aar indtil sin Afgang i 1893 en Anseelse og hævdede en Autoritet, der var jævnstillet Poulsens.

Men med en senere Ibsen-Opsætning »Hedda Gabler« henter han sit første Nederlag. Her glipper det for ham; det er nok naturalistisk Modernisme og Realisme. Men Ibsen er nu bleven Mystiker, og Mysticismen blev aldrig Blochs Domæne.

Men hans Livsbeaaendelse af Ibsens »Vildanden« med Emil Poulsens berømte Hjalmar Ekdal, Olaf Poulsens uforlignelige Gamle Ekdal, Fru Hennings' Hedvig og Mantzius' Dr. Relling, det blev en Forestilling, man aldrig glemmer! Lykkelig den, som fik den at se.

»Bloch dræbte Dramaet i Danmark«, sagde hans Modstandere i Pressen og paa Teatret om ham, og for saa vidt kunde der være

William Bloch. Amatørfot. af Gustav Wied.

noget rigtigt i det, som Bloch følte sig skræmt og fremmed overfor f. Eks. den Oehlenschlægerske Tragedie. Den store lidenskabelige Stil, den højtsvungne Pathos hos Schiller og Shakespeare, de lyrisk bølgende Rytmer i Guldalderens Drama, alt dette følte Bloch som sig uvedkommende, mens han var sig sin fuldkomne Autoritet og virtuose Overlegenhed bevidst, hvor det gjaldt hans egen Tids egne Ord og Mennesker.

Og dog satte han op baade Shakespeares »Hamlet« (1884), med Emil Poulsen som Hamlet og Fru Hennings som Ofelia, — og Oehlenschlægers »Hagbart og Signe«.

I 1879 gik den sidste store Oehlenschlægerfremstiller, Vilhelm Wiehe bort, samme Aar, hvor man fejrer 100 Aars Dagen for Oehlenschlægers Fødsel, og hvor vort danske Teater, og ikke nogen af hans Hjemlands Scener, faar Æren af at gøre Ibsen til et Verdensnavn med »Et Dukkehjem«, som det vel paa en Maade var Synd, at ikke Bloch (det var jo netop to Aar før hans Tiltræden) kom til at sætte op. Men Folk af en Støbning som Fru Hennings (Nora) og Emil Poulsen (Helmer), Jerndorff (Dr. Rank) og Sophus Petersen (Krogstad) sejrede jo stolt — tiltrods for, som Edv. Brandes beklagende udtalte, at de »maatte nøjes med Etatsraad Holsts vitterlige Udygtighed.«

For Folk som Edv. Brandes, Einar Christiansen, Otto Benzon, Gustav Esmann, Drachmann, Schandorph, Leth Hansen, Edg. Høyer o. fl. kom Bloch til at betyde meget.

Ogsaa den bedagede Hostrup, hvis svage Højalderværker »Eva«, »Karens Garde« og »Under Snefog« opførtes i Løbet af Firserne, tog Bloch sig af med skiftende Held. Disse Stykker kunde jo nok trænge til al den Stimulans udefra, som de kunde faa. Men nu hævdede de sig publikumsmæssig overmaade godt, det sidste endda i høj Grad, det oplevede 53 Opførelser.

I disse sine sidste Skuespil har Hostrup jo brudt med Studenterkomedierne fra Ungdoms- og Manddomsaarene og erstattet de musikalske og vokale Arabesker med en fastere Karaktertegning og Handlingsbygning.

Paa forbavsende Maade holdt han sig i frisk Samfølelse med den nye Tids Frembrud af nye Ideer. Han giver morsomme Tegninger af Figurer fra Land og By, Købstæderne især, han rører ved de nye sociale Former, men det er dog i særlig Grad Kvinde-spørgsmaalet han sætter under Debat. Det er Kvindens sociale

KGL. SKUESPILLERINDE ANNA BLOCH

og ægteskabelige Ligeberettigelse med Manden, det gælder. Noget Vanskelighed var der dog med Fru Hennings som »Eva« (1881), idet hun nægtede at imødekomme Digterens Ønske om, at hun paa Scenen tydeligt burde markere Evas frugtsommelige Tilstand.

Men hele denne Nylitteratur, som han påtrykte sin Personligheds Stempel, fyldte dog ikke Bloch mere, end at han med Kraft og den fineste Indføling ogsaa kastede sig over — Holberg! Og her kommer Tyngdepunktet i hans store Indsats til at hvile. Han blev Holbergs Nyskaber paa det danske Teater.

I 1893 trækker han sig af Helbredsgrunde tilbage, fulgt af en Skare moderne Scenedigteres Sympati- og Beundringstilkendegivelser, mens Tragediens Muse tav med tilhyllet Aasyn.

Ogsaa store Kunstnere som Olaf Poulsen og Karl Mantzius og mange andre i andet Plan erklærede sig for ham med varme Ord om, at de følte sig i dyb Gæld til ham. Men Herman Bang og Bloch forstod ikke hinanden; Bloch følte sig stedse frastødt af Bangs hektiske, franskpåvirkede Impressionisme. 1899—1909 genoptog Bloch sit Virke. —

En af Blochs mest forgudede Elever, den unge Frøken Anna Lindemann, en Lægedatter fra Horsens, blev senere sin Lærers Hustru og under hans Vejledning i de første Begynderaar en fremragende Skuespillerinde paa et stort Felt. Mange er vi, der endnu med sand Glæde erindrer hendes mageløse Johanne i »Eventyr paa Fodrejsen«, Lady Teazle i »Bagtalelsens Skole«, den unge Pige i Wieds »Skærmydsler«, Antonie i »Sparekassen«, men fremfor alle hendes uforlignelige Lucretia i Holbergs »Vægelsindede«.

De store Nordmænd erobrer den danske Scene.

Som allerede fortalt, blev det Fru Heibergs Ære at indføre de norske Banebrydere i det danske Teater.

Ibsen kom først frem i København, men Bjørnson kom først paa Det kgl. Teater, hvor man i 1865 spiller hans toakts Skuespil »De Nygifte«.

Men fire Aar tidligere har den norskfødte M. W. Brun paa Casino, hvortil Vilh. Wiehe netop dengang var knyttet, opført Ibsens svage Ungdomsarbejde »Gildet paa Solhaug«, der i saa paafaldende Grad minder om Henrik Hertz's »Svend Dyrings Hus.«

Allerede i 1858 havde Ibsen som fortalt henvendt sig til Heiberg med det storslaaede Vølsungesagn-drama »Hærmændene paa Helgeland« og faaet det afvist. Samme Skæbne blev »Fru Inger til Østråt« til Del.

Men det blev ikke med noget af disse, at Ibsen holdt sit Indtog paa den nationale Scene hos os. Det blev med »De Unges Forbund« og med den pragtfulde Vilh. Wiehe, der nu var gaaet til Det kgl. Teater, i Hovedrollen. Det var en Mythe, der længe bevarede sin Livskraft, at Ibsen med den hule, forlorne Struggler pegede mod Bjørnson, men selv indrømmede han det aldrig.

Naturligvis maatte Digteren sejre ikke blot med den friske, sunde og uforfærdede Satire over politisk Korruption og Tidens trøskede Moral i visse Kredse, men ogsaa fordi gamle Peter Schram gav et saa gribende Billede af menneskeligt Forfald i sin Fremstilling af Bogtrykker Aslaksen.

I Selmas mindre Rolle gav den ganske unge Betty Schnell (siden Fru Hennings) et Udkast til en Kvindefigur af ny og sælsom Karakterstøbning, som fængslede umiddelbart og stærkt. Knap ti Aar senere udbygger Fru Hennings den, og vi har — Nora!

Georg Brandes skriver: »Da denne Figur (Selma) var ny, bemærkede jeg i en Kritik (1869), at den ikke havde tilstrækkeligt Raaderum i Stykket, men at Ibsen burde skrive et helt nyt Stykke om den. Han gjorde det i »Et Dukkehjem.«

Selma beklager sig over, at man har holdt hende udenfor alle Husets Sorger, behandlet hende som en Dukke ... Selma er tydeligvis Kimen til Nora — Prototypen for den.

Og nu gaar det Slag i Slag med Kapløbet mellem de to store Nordmænd.

Allerede i 1867 spiller man Bjørnsons ypperlige Drama »Maria Stuart i Skotland«, men nu kommer endelig Turen til det største og mægtigste Karakterdrama, der nogensinde skabtes i Nordens Litteratur, »Kongsemnerne« (1871). Her kommer det store Genembrud for den endnu unge Emil Poulsen som Bisp Nicolas, med hvis impotente Oldingelidenskab Kunstneren gav et rystende Billede af Gru, et Dyb af satanisk Ondskab. Saa meget mere beundringsværdig var denne Præstation, som han kort Tid senere spiller den unge lyriske Trubadur-Elsker i det meget fordringsfulde Sangparti i »Bertran de Born«.

Hvilke Tider, hvilke Skikkelser! Hvilke Digtere!

Nu kommer det berømte Spilleaar, hvori man opfører baade Ibsens »Hærmændene« og Bjørnsons »En Fallit«, begge i en overdaadig scenisk Fremstilling af Navne som Vilh. Wiehe (Sigurd i »Hærmændene« og Grosserer Tjælde i »En Fallit«), Fru Nyrops kraftfulde lidenskabelige Hjørdis, Emil Poulsens Gunnar i »Hærmændene« og Advokat Behrent i »En Fallit«, Præstationer, der alle endnu gennem gamle Folks mundtlige Lovpris-

Emil Poulsen.

ning kan naa vore moderne Øren. — Bemærkelsesværdigt er det dog ogsaa, at den tredje af Brødrene Wiehe, Johan Wiehe, en udmærket Skuespiller, men dog den ringeste af de tre, her stod paa Scenen sammen med sin Broder Vilhelm, idet han i »Hærmændene« spiller sin kæreste Rolle Ørnulf fra Fjordene.

Det faldt dog kun inden for et ganske kort Tidspunkt i Brødrenes Lod at optræde sammen. Den 30. Maj 1875, den 16. Opførelse af »Hærmændene«, stod Johan Wiehe sidste Gang paa Scenen. Faa Aar efter gaar ogsaa Broderen Vilhelm bort.

I 1877 har vi atter en Sæson med Bjørnson og Ibsen med hinanden under Armen, nemlig det forud saa skarpt refuserede »Mellem Slagene« af Bjørnson og Ibsens »Samfundets Støtter«.

Saa beskæmmende det lyder, saa var det ikke nogen Dansk, men de to gigantiske Nordmænd, der prægede Teatret fra 70erne og op til Aarhundredskiftet.

Men først med »Et Dukkehjem« lægges Grunden til Ibsens Verdensry og til interskandinavisk Berømmelse for Helmers og

Scenebillede fra »Et Dukkehjem« 1879.

Noras to mesterlige Fremstillere Emil Poulsen og Fru Hennings. Indhold og Handling er kendt af enhver.

Til Dato har »Et Dukkehjem« været spillet 115 Gange paa vor nationale Scene og trykt paa Dansk-Norsk i 105 Tusinde Exemplarer. En Storm af Meningskampe om NORA («Kommer hun tilbage eller ikke?») forplantede sig fra Norden og ud over Evropa.

Endnu er den store Gaade ikke løst, og Digteren, der altid hævdede om sig selv, at hans Opgave kun var at spørge, aldrig at svare, gjorde sig mere og mere til den store Sfinx fra Norden.

Erik Bøgh refuserer »Gengangere«.

Ibsen indsender nu »Gengangere«, i 1881, til Det kgl. Teater. Og havde Censor Molbech været bornert og nærsynet over for Bjørnsons »Leonarda«, saa skulde Erik Bøgh, der nu var bleven Molbechs Eftermand, ikke vise sig fra nogen mere flatterende Side overfor »Gengangere«, der jo var et dynamisk Fremstød i Kampen for Ibsens høje og faste Maal, det Maal, for hvilket han kun

saa sit Digterkald som et tjenende Middel til — »Menneskeandens Revoltering«.

Erik Bøgh var forarget, rystet i sin Sjæls Dyb over Stykkets Immoralitet. Han raser i sin Censur mod Emnets Behandling af et patologisk Kønsfænomen og kan ikke tolerere, at Spørgsmaalet om arvelig Belastning drøftes for hævet Tæppe i Rampens Lys. Han slutter Censuren med disse Ord:

»Det er efter mit Skøn et saadant Overmaal af Nedbrydnings-tendens, at jeg anser det for min ufravigelige Pligt: uden Hensyn til det Mesterskab, der er udviklet i Stykkets Komposition og Udarbejdelse, ubetinget at indstille det til Forkastelse.«

Med Kraft og Varme og blændende advokatorisk Logik skrev og talte en Storaand som Georg Brandes — Ibsens trofaste Ven og Defensor fra den allertidligste Tid — om »Gengangere« som stræng og alvorlig Kunst, Stykket forelaa jo i Bogform og læstes i Oversættelser snart over hele det civiliserede Europa. Han efterviste Anmelderkritikens lumpne og løgnagtige Talen mod bedre Overbevisning (saadanne »litterære« Stimænd fandtes jo nemlig dengang saa vel som nu).

Men Digteren selv tog Kritiken og Forkastelsen med stoisk Ro. Han var sig sit Værd bevidst, og den Fornedrelsens Armod, som i mange Aar havde knuget hans Sind og tynget hans Arbejdsmod (»der er Sne paa mine Vinger, saa jeg næppe kan løfte dem«, siger Digteren Johan Ulfstierna hos Tor Hedberg), — ja, den begyndte nu at afløses af Velstand.

Han var dengang 53 Aar. Tyske Scener spillede overalt hans moderne Ting, men Norges og Sverrigs førende Scener afviste »Gengangere«, hvis Uropførelse fandt Sted 20. Maj 1882 i »Aurora Turner Hall« i Chicago af et dansk-norsk Selskab med Fru Helga Bluhme som Verdens første Fru Alving. Aaret efter begyndte den svenske August Lindberg sin navnkundige Tourné gennem hele Norden med Ibsens forkætrede Værk. Tournéen startedes i Helsingborg og spillede Stykket for første Gang i Danmark paa Folketeatret i København 28. Aug. 1883.

Men i Anledning af Digterens 70 Aars Dag opfører saa Dagmarteatret det berømte, men saa miskendte Værk 21. Marts 1898. Det gør i en delvis udmærket Udførelse overordentlig Lykke med Nic. Neiiendam (Osvald), Frøken Pio (Fru Alving), Jacques Wiehe (Pastor Manders) og Fru Elisabeth Riis (Regine), af

hvilke dog ingen naaede det helt fortrinlige. Kun Viggo Lindstrøm som Snedker Engstrand gav et mesterligt Billede af et uhyggeligt Livsvrag, en af Stykkets sikrest og mest livagtigt opridsede Skikkelser.

29. Jan. 1903 naar »Gengangere« frem paa Nationalscenen med Fru Hennings som Fru Alving, Nic. Neiiendam, senere Robert Schyberg, som Osvald, Jerndorff (Pastor Manders), Elith Reumert (Engstrand) og Fru Elga Sinding (Regine).

Stykket tilhører nu National- og Statsscenernes moderne Klassikerrepertoire i alle Kulturlande over hele Verden.

I et Brev til Prof. Otto Borchsenius skrev Ibsen i Anledningen af »Gengangere«, at nu var Tiden inde, hvor der maatte flyttes nogle Grænsepæle.

Det syntes Erik Bøgh altsaa ikke i 1881.

Men Ibsen flyttede dem alligevel!

Teaterkatten spinder.

Det er indenfor denne Periode, at den gamle Garde enten overgiver sig eller — dør. Mange af dem fandt aldrig Erstatning i de mere eller mindre mangelfulde Kræfter, der rykker frem og søger at udfylde Pladsen efter Forgængeren.

Men til Gengæld opstaar der nu og da helt nye og særprægede Originaltyper, frigjort af alle Forbilleder.

En Skikkelse som Fritz Hultmann (død 1894) trækker sig tilbage i 1877 og efterlader sig en Plads, der længe staar tom. Først med Christian Zangenberg, der ansættes 1881—82 efter i nogle Aar at have virket ved Casino, hvor han debuterede (1876) som Halling i »En Spurv i Tranedans« og navnlig havde henrykket Københavnerne i Operetten »Tambourmajorens Datter«, synes Hultmann at have fundet en Fornyer til det store Repertoire af livsglade, kønne og friske Ungersvende (Herløv i »Eventyr paa Fodrejsen«, Nicolaj Reiersen i »Sparekassen«), som han altid havde fyldt med sin Charme, Elegance og den medfødte Evne til at virke med uopslidelig Sympati paa det store Publikum, en Evne som kun bliver de faa lykkelige til Del; og en Evne, som han gennem ca. 40 Aars anstrængende Kunstnerliv aldrig forspildte, selvom han paa de ældre Aar gaar over i de let graanende Bouvivanters og Ræsonnørers og til allersidst de helt bedagede père nobler's Fag.

Af Chr. Zangenberg, der i sin Livsstart var Guldsmedesvend, ventede man sig, da han havde spillet Thorstein i »Syvsoverdag« og navnlig Oluf i »Dronning Margrethe«, at han havde store Betingelser for med sin smukke Skikkelse, sit brillante Organ og sin mandigt-naive, varmt romantiske Følelse at blive Vilh. Wiehes Arvtager i den Oehlenschlägerske Tragedie. Og ganske vist blev Chr. Zangenberg stærkt benyttet i det rytmiske Drama, men hverken Oehlenschläger, Shakespeare, Bjørnson eller Ibsen blev nogensinde hans rigtige »Pappenheimer«!

Emma Lange og Chr. Zangenberg i »Aprilsnarrene«.

Ganske vist forsøgte han sig paa sine ældre Dage baade som »Hakon Jarl« og »Othello«, Haakon i »Kongsemnerne« og Tjælde i »En Fallit«. Det var dygtigt og ærligt Komediespil, men uden den Pagt med Sentiment og Temperament, som betinger den store kunstneriske Landvinding.

Men naar han spillede Ting som Herløv, Nicolaj Reiersen, Kandidat Hammer i »Nej«, Charles i »Bagtalesens Skole«, Jupiter i Molières »Amfitryon«, Hr. Smith i Arnesens »Et Rejseeventyr«, Aladdin, eller Vandby i Olufsens »Gulddaasen«, var der ingen Ende paa Publikum's Jubel, og hans Kælenavn var blandt Københavnerne i mange Aar »den søde søde Zangenberg«!

Han nød i sin Glanstid hos det store, jævne Publikum, naar han stod paa Scenen med Samspillerinder som Fru Hennings, Fru Bloch, Fru Oda Nielsen eller den usædvanlig smukke Fru Emma Nielsen (siden Thomsen), en Forgudelse, der ikke stod meget til-

bage for den, som faldt i Emil Poulsens Turban, naar han spillede Ambrosius, Bertran de Born eller Prinsen i »Der var engang —«.

Det var Humøret, Ungdommen, det smukke Sceneydre, den naive Tro, der knyttede ham til Popularitetens forkrænkelige Lykke; da Ungdommen sveg ham, var han praktisk talt slaaet ud. Han ejede ikke den lykkelige Evne, som Hultmann før ham og Liebman efter ham besad, at kunne glide over i det ældre Rollefag med Alherens selvfølgelige Ret og virke fra Scenen netop paa Baggrund af Fremstillers egen naturlige Alder.

Zangenberg blev en Teaterdignitar, som for Resten blev en af de sidste, der opnaaede Udnævnelser til »Kgl. Skuespiller«, der i hvert enkelt Tilfælde skulde sanktioneres af Rigsdagen og underskrives af Kongen efter Indstilling af Teaterchefen.

Brødrene Poulsen, Fru Hennings og Jerndorff nød denne Udmærkelse, men Karl Mantzius og Fru Bloch f. Ex. opnaaede den aldrig, hvorefter den stille gled ud og ikke mere bragtes i Anvendelse. Oda Nielsen blev den sidste danske »kgl. Skuespiller«.

Olaf Poulsen som Henrik.

— — —
Ved Adolf Rosenkildes Død i 1882 stod en stor Plads tom efter ham. Den fine gamle Kunstner, hyggeligt puslende, morsom, fornem og myndig, rig og mangfoldig i sin Karakteriseringsevne, — en saadan Mand var ikke let at erstatte, og Phisters geniale Elev og Arvtager, Olaf Poulsen, Komikens bredskuldrede Bærer lige til den Dag, 16. April 1917, da han paa sin 50 Aars Jubilæumsdag modtog Nationens enstemmige og festligt rungende Hyldest, — ja, han kunde jo

ikke overkomme det hele Der var altsaa Brug for ny Kraft. Men hvor fandtes den?

Man udfyldte det tomme Rum efter Rosenkilde med Sangeren Liebe, hvis Evner i Skuespillet var ganske utilstrækkelige. Man paatænkte ogsaa at ansætte den senere Folketeaterdirektør Severin Abrahams, som dengang var en meget yndet Privatteaterskuespiller. En Række andre Emner bragtes ogsaa paa Bane — men uden Held for nogen af dem!

Man standsede ved den unge Karl Mantzius, Søn af den navnkundige Kristjan Mantzius, der gik bort i 1879 som Urskaberen af sin nære Ven Hostrups grotesk-komiske Figurer som f. Ex. Løjtnant v. Buddinge, Birkedommer Krans, Løjtnant Anker i »Soldaterløjer«, o. m. a. Gamle Mantzius var Studenter-skuespiller, og han har mere end nogen anden staaet Fadder til den danske Studenterkomedie.

Den store Dr. Ryge var hans Lærer. Og baade i Holberg (Per Degn), Goldoni (Mynheer Philip i »Tilfældet har Ret«) og Shakespeare (Shylock og navnlig Falstaff, der blev hans sidste Optræden under et Gæstespil paa Teatret) har han ydet en Kunst, der befæster hans Navn blandt de største.

Der var dog en overmaade stor Forskel paa Faderen Kristjan Mantzius og Sønnen Karl (f. 1860). Faderen var en blodrig, drøj og saftig, bugnende Type, mindende i sin dionysiske Bredde og Kraft om Silener og Satyrer i gammelhollandsk Renæssancekunst. Paa Baggrund af den akademiske Dannelse, han besad, virkede hans gotiske Lune og barokke Fantasi i Roller som Falstaff og Mynheer Philip med overvældende Monumentalitet. Far og Søn repræsenterede to Tidsaldre.

Sønnen var en i den ydre Type stærkt afvigende Skikkelse, af mindre anselig Fysik, men udpræget Intellektualist og af den skarpeste Realitetssans. Tilsyneladende af en vis sarkastisk Tørhed, men i kunstneriske Opgaver som f. Ex. Grev Trolle i »Den gamle Præst«, som han spillede første Gang paa Det kgl. Teater i 1904, og i Nathansens »Indenfor Murene« (første Gang 1912), fik han ret Lejlighed til at vise den dybe og ægte Følelse, han ejede, skøndt skjult bag den altid beherskede og næsten glacerede Form, der var ham egen. Næppe nogen anden dansk Skuespiller har i den Grad som han ydet en saa stærkt differentieret Indsats i det danske Teaters Repertoire, ligefra Molières Harpagon i »Den

Karl Mantzius.

Gerrige«, Holbergs Magister Rosiflegius og Claes i »Den kære Familie« til Shakespeares Jago i »Othello«, Richard III, Kong Lear og Antonius i »Julius Cæsar«.

Man vil herudfra let kunne skønne, at det ikke blev som Rosenkildes Arvtager og Afløser, at Karl Mantzius fik sin Betydning for Teatret gennem saa mange Aar, men som ny-skabende, selvstændig, helt moderne Karakterfremstillere.

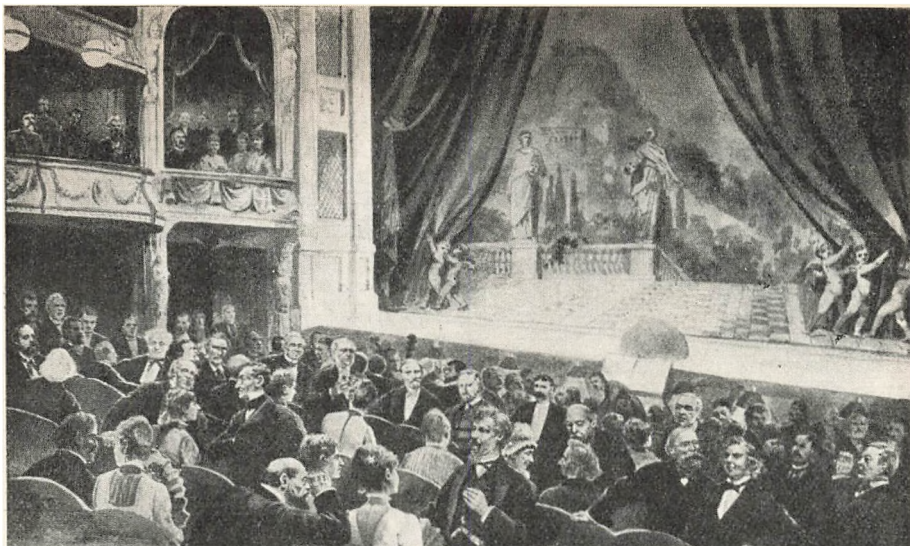
Han blev i Aarene 1909—13 Teatrets kunstneriske Leder. Man havde aldrig forhen taalt en udøvende Aktør i Direktionstolen (ikke engang

Emil Poulsen, der en Tid var bragt i Forslag som saadan). Mantzius blev den første (i sin Konstellation med Departementschef A. P. Weis).

Holger Drachmann paa det danske Teater.

Vor store Lyriker blev ingensinde Dramatiker i dette Ords fulde og rette Valør. Og hans Indsats i dansk Teater var i sit digteriske Værd overvejende ringe, ganske særlig den Evighedsbrænder, han fik tændt med Eventyrkomedien »Der var engang —« (23. Jan. 1887).

Han skulde blive 36 Aar, før Det kgl. Teater spillede noget Arbejde fra hans Haand. Det første blev en lille toakts Ting (24. Septbr. 1882) »Puppe og Sommerfugl«, en mat og saavel dramatisk som psykologisk svag Kalkering over det Ibsenske Dukkehjem. Censor Bøgh kom som sædvanlig i sin Censur med Indvendinger af moralsk i Stedet for af æstetisk Natur, men indstillede det af Forsigtighedshensyn ikke til Forkastelse men til — Chefens Afgørelse! Drachmann og Bøgh var jo aldrig gode Venner. Fru Hennings, Emil Poulsen og Jerndorff stod dengang i deres Kunsts Zenith. William Bloch havde lige begyndt sin glori-

Aften i Kgl. Teater.

Tegning paa Teatermuseet.

rige Karrière. Saa naturligvis blev det med det Navn, Drachmann baade som Marinemaler og Lyriker allerede da havde vundet sig — en Slags Succes.

Allerede Aaret efter kommer han med »Strandby Folk«, en munter Fisker- og Søluftskomedie, som takket være ypperlige Fremstilleres Kunst (særlig Ane Grethe Antonsen som Tossekaren fra Heden og Olaf Poulsens struttende Ole Rass med den trofaste Harmonika) gik jævnt igennem, skønt Stykket i sig selv var værdiløst. Det blev dog genoptaget i 1898.

Et ganske stemningsfint, men som sædvanlig ganske udramatisk, Skuespil i 1 Akt var »Lykken i Arenzano«. Det kom frem 1884, men gik kun faa Gange.

Og saa kom altsaa »Der var engang —«.

Her maa man i høj Grad tage Tidens stærke politiske Brydninger og Gæringsprocesser i Betragtning. Nationalismen og Forsvarsbevægelsen foer frem under fyldte Sejl, mens Modstanderne, anført af Høruppianerne og Brandesianerne, gjorde skarp Front mod alt, hvad der tonede dannebrogfarvede Signaler.

Censor hævdede med Rette, at Stykket var et dramatisk ringe, højt uoriginalt Konglomerat af H. C. Andersens »Svinedrengen« og Shakespeares »Trolde kan tæmmes«. Dets eneste reale poeti-

ske Værd var Sangene, hvis skønne Toneklædning saavel som Forspillet og Mellemsættemusiken skyldtes P. E. Lange-Müller. Hans Musik kom til at betyde det samme for Drachmann, som Kuhlaus for »Elverhøj«, Heises for »Bertran de Born« og Fini Henriques' for »Vølund Smed«.

Det blev for øvrigt ikke eneste Gang, Lange-Müller kom til at række Drachmann den frelsende Haand, som hjalp ham fra at drukne, nemlig da han skrev Musik til »Ved Bosporus« (1891) og Melodramaet »Middelalderlig« (1896), samt sin vidunderlig skønne Musik til »Renæssance« (1901) paa Dagmartheatret.

Drachmann havde tumlet i flere Aar med det genstridige Stof. Et andet Sujet (»Alkibiades«) havde undervejs fortrængt Eventyrspillet af hans arbejdende Fantasi. Flere Omarbejdelser blev kastet paa Censors Bord. Men Censor vedblev, ikke med Urette, at foreslaa det løst sammenkittede Arbejds materiale henvist til de private Folkekomediescener.

Scenebillede fra »Der var engang —«. (Fru Hennings og Liebman).

Bloch og Krohn havde lagt al deres bedste Kraft i Samarbejdet. Fru Hennings var den sprødeste og mest fortryllende lille Porcellænsdukke, der tilsidst af sin elskende danske Prins (Emil Poulsen) indblæses Kærlighedens varme Livsaande ved de mest barnligt naragtige Paafund. Og endelig boltrede Olaf Poulsen sig i Kaspar Røghats tomme og ulideligt banale Klownmaske, der fra Digterens Haand ikke har faaet lagt ét morsomt Ord paa Læben. Men Aktøren kom Digteren til Hjælp med sit grove, bastante Lune og sine gemytlige Improvisationer. Helt H. C. Andersensk i Stilen var kun Fru Hennings og gamle Peter Schram som Kongen af Illyrien. Rollen arvedes siden af Jerndorff, der intet fik ud af den.

I 1921 gik Stykket 300. Gang.

Den 13. Marts 1898 skulde blive en af vor Nationalscenes store og erindringsværdige Aftener.

Der opførtes Drachmanns nye Melodrama i 3 Akter med et Forspil »Vølund Smed« med Musik af Fini Henriques, en Musik, der lever den Dag i Dag og fryder Menneskers Sjæle, mens Stykkets hult gjaldende Drapaklange længst er forstummet, skønt Glimt af Poesiens Guld spredt lyser op deri.

Rollebesætningen var imponant.

Emil Poulsen var Vølund, hvis Saga er enhver Dansk bekendt. Denne store Kunstners Helbred var begyndt at vakle efter et 33 Aars gigantisk Arbejdsopbud. Hans Benlidelse, der gjorde hans Gang træt og slæbende, styrkede kun Illusionen, idet Vølund som bekendt paa den grumme Kongedatter Bødvilds Bud faar sine Ankelscener og Knæhaser skaaret over af Kong Nidungs Trælle.

Bødvild var Fru Betty Nansen, der kort forinden var udvandret fra Dagmarteatret til Det kgl. Teater. Hun var skøn i al sin blodgrumme Dejlighed. Mantzius var Kong Niding, Olaf Poulsen Svartalf og Fru Emma Thomsen Lysalf, Fru Oda Nielsen Hervør Alvide Efter Tæppets Fald rejser den kæmpehøje Skjald sig op paa første Bænk i Parkettet og takker bukkende for det begejstrede Bifald, og da dette er ved at stilne af, slaar han op med Haanden til Tegn, at han vil tale, og nu raaber han med sin ejendommelige hæst pibende Diskant:

»Et Leve for den store, noble Kvinde, som har inspireret mig til dette Digterværk!«

Enhver indviet vidste, at denne »store noble Kvinde« var Syngepigen Edith fra Etablissementet Lorry paa Alleenberg!

Nogle forfjamskede Leveraab lød spredt i Salen. Saa luskede Publikum ud i en Fart.

Det blev andre Scener (og særlig Dagmar-teatret), der skulde bringe Drachmanns dramatisk bedste Ting frem, f. Ex. »Dansen paa Koldinghus« (24. April 1896) med Charles Kjerulffs karakterfulde Musik, der utvivlsomt er hans bedste Værk for Scenen. Men ogsaa de ganske smaa Ting, Melodramaer som »Snefrid« (1. November 1899) og »Naar Klostermuren brydes« (samme Aften) var, fortrinligt spillet, af stor Scenevirkning.

9. Februar 1901 spiller Det kgl. Teater hans skønneste sceniske Værk »Gurre«, der dog ikke gjorde den Lykke, det fortjente. Heri debuterede som Tove den lille Balletpige Clara Rasmussen, der siden som Clara Wieth, sidst som Clara Pontoppidan, skulde udvikle sig gennem en Aarrække paa vore Privat-scener til en saa fremragende Karakterskuespillerinde.

Drachmann skulde paa sin Tresaarsdag (9. Oktbr. 1906) to Aar før sin Død lide den smertelige Skuffelse, at hans sidste Værk »Hr. Oluf han rider —« (den danske Sommernatsdrøm i 4 Akter og et Forspil) blev et forrygende Nederlag. Det var i Prof. Einar Christiansens Direktionstid (1899—1909).

Drachmann kom med det ene mere sindsforvirrede Udkast efter det andet. Tilsidst gav han fortvivlet op og lod Einar Christiansen plukke ud, hvad han syntes om, og flikke det sammen saa godt han kunde, mens Drachmann slog sig for Bringen og forklarede det besynderlige Arbejdsforhold med disse Ord: »Jeg øser Poesi ud, og saa kan Christiansen tage, hvad han kan bruge!«

Allerede da var den store Digter i aandelig Opløsning.

To Aar efter var han død ...

Teaterloven af 1889.

I Sæsonen 1888—89 skulde ikke et kunstnerisk, men et politisk Moment af allerstørste Betydning komme til at gribe ind paa en saadan Maade, at denne Sæson blev en af de erindringsværdigste i det danske Teaters Historie.

Forholdet var dette, at de tre Privatteatre, som Hovedstaden dengang besad, i høj Grad maatte lide saavel kunstnerisk som

økonomisk under det Repertoiremonopol, som en gammel forældet Lov af 1750 havde forbeholdt Statsscenen.

I 1848 aabnedes Casino af Kammerraad H. W. Lange, der senere i 1857 efter at have forladt Casino ogsaa aabnede Folke-teatret. 1883 aabner M. V. Brun Dagmar-teatret. Men disse tre Privat-teatre var altsaa stærkt hæmmede i deres Spilleplaner paa Grund af de Repertoire-restriktioner, som forbød dem — ganske taabeligt — at sætte saadanne Stykker paa Plakaten, der betegnedes ved Artbestemmelsen Skuespil, Komædie, Drama, Tragedie, mens der derimod intet var til Hinder for saadanne Kategorier som Lystspil, Farce, Folkekømedie, Operette eller Vaudeville!

At denne Lov med haard Haand holdt Privatscenernes Repertoire nede i et gennemgaaende ukunstnerisk Niveau, siger sig selv, men ogsaa paa anden Maade havde den lange og skadelige Virkningsradier.

F. Ex. var i Kraft af denne Privat-teaterdirektørernes Privilegiebegrænsning alle saadanne Forfattere, der kun skrev litterært seriøse Skuespil som Ibsen, Bjørnson, Strindberg, Edv. Brandes, Recke, Einar Christiansen, henvist til Statsscenen og definitivt afskaarne fra Opførelse af deres Arbejder andetsteds, hvis de var blevne afviste af den kongelige Kammerherre paa Statsteatret, hvor bigotte og bornerte Folk som Molbech og Erik Bøgh sad med Censurens Almagtscepter i Haanden.

De dramatiske Forfattere kunde saaledes heller ikke faa Lov til, som nu, at lade deres Stykker, naar disse var opførte med Held paa Statsscenen og derefter henlagte som udspillede, efter nogle Aars Forløb opføre paa et Privat-teater, hvorved disse Arbejder kunde faa nyt Liv, finde Øre hos den store og jævnere Del af Befolkningen, der jo dengang ikke i større Mængder søgte aandelig Næring under Statsscenes Fag.

Forfatterne led saaledes ogsaa (særlig en Digter som Hostrup f. Ex.) føleligt Skaar i Indtægterne af deres Arbejder, og endelig var det til ubodelig Skade for Litteraturens store Klassikerværker, at de baandlagdes af Statsscenen, der ogsaa skulde fremføre de ny og moderne Ting og derfor kun i Ny og Næ kunde overkomme en Holberg- eller Molière-forestilling, næsten aldrig en Oehenschlæger-forestilling, og kun i al Sparsomhed Shakespeare eller Schiller. Nogen Ven end sige Beskytter af den »højere« Kunst, det store Drama, blev Fallesen jo aldrig.

Den Mand, som baade med Kløgt og Mod og hele sin betydelige, baade politiske og litterære, Autoritet skød Bresche i denne gamle Mur, var »Politiken«s Redaktør, Dr. phil. Edvard Brandes, af hvem Statsscenen allerede da havde opført nogle idévægtige og intelligensprægede Arbejder, og som nu havde Sæde i Tinget som de Radikales Førstemand ved Siden af Hørup.

Den 12. April 1889 forelagde han sit berømte Lovforslag, og i sin Forelæggelsestale udtalte han bl. a.:

»Denne Tilstand bliver utaaleligere med hver Dag, efterhaanden som Litteraturen i Danmark og det øvrige Norden voxer til. Monopolet gavner ikke Det kgl. Teater, og det ødelægger Privatteatrene, hvis Skuespillere ikke kunne søge Opgaver i det alvorlige, klassiske danske Drama. Men allerskadeligst er denne Tilstand for Folket, som man henviser til daarlig Kost i de private Teatre, idet man ikke under det at se Litteraturens ypperste Værker. Derfor har jeg ment, at Folketinget skulde tage sig af denne Sag, der vel kunde synes københavnsk og yderst specifik, men som i Virkeligheden angaar en af vort Lands dyrebareste Interesser, Kunstens frodige Udvikling og Folkets Krav paa sund, dramatisk Nydelse.«

Ingensinde før havde der paa Rigsdagen lydt saa indsigtfulde og stærke Ord om Teaterdrift og de dramatiske Skribenters retsløse Stilling. Brandes fremdrog ogsaa til Belysning af Regulativets Uretfærdighed Punkter som f. Ex. dette, at en Forfatter kun havde Ret til Honorar for de første 25 Opførelser, en Klausul, der kun kunde opfattes »som en Præmie paa Stykker, der ikke gjorde Lykke«!

Heiberg tjente i al sin Tid kun 1600 Kr. paa Teatrets hyppigst opførte Skuespil »Elverhøj«, som havde indspillet i Teatrets Kasse Hundredtusinder, og den Betaling, Hostrup havde faaet, maatte ogsaa anses som ganske uanstændig ringe. »Genboerne« f. Ex. hævdede sig stadig med stor Festivitas i Repertoiret (naturligvis ogsaa, da Olaf Poulsen efter Kr. Mantzius' Død havde overtaget Løjtnant v. Buddinges Rolle). Men ikke desmindre havde Hostrup (indtil Sæsonen 78—79) kun indtjent 1944 Kr. paa 104 Opførelser, siden Stykket i 1846 kom frem paa Statsscenen, altsaa næppe 20 Kr. pr. Gang. 10 Skuespil, deriblandt nogle, der vil leve, saa længe dansk Teater bestaar, indbragte ham i over en Menneskealder kun ca. 21,000 Kr., mens

Teatret indtil 1881 betalte 10.670 Kr. alene for »Ambrosius« og 7.639 Kr. for »Bertran de Born«.

Ifølge Eftertryksloven af 1857 indrømmedes der ganske vist Forfatterne Ret til paany at sælge et Skuespil, naar det ikke var opført i fem paa hinanden følgende Sæsoner, men denne »Ret« blev jo kun en Fiktion, naar Statsscenens Ledelse pure kunde nægte Privat-teaterdirektørerne deres Tilladelse til Opførelsen! — Det varede længe, før den endelige Sejr for disse Spørgsmaal blev vunden, men dansk Teater staar i dyb Takskyldighed til den Mand, der slog den første Revne i den gamle haarde Mur. — Kuriøst nok indebar Brandes' ny Lovforslag yderligere Forslaget om Oprettelsen af en SELVSTÆNDIG SCENE FOR OPERA OG BALLET (her undfangedes altsaa »Stærekassen«!) og desuden et Forslag om FRI TEATERNÆRING, d. v. s. at enhver, der kunde opnaa et almindeligt Borgerskab som Næringsdrivende, kunde aabne et Teater, hvor et passende Lokale var ved Haanden. Dette Punkt i Brandes' Lovforslag gik dog lykkeligvis ikke igennem og virkede ikke fremmende paa det ellers saa betydningsfulde i Forslaget.

Netop samme Aar optraadte en ung idealistisk flammende Rigmandssøn, Tidsskriftredaktør C. Riis-Knudsen paa Teaterarenaen. Han blev gennem 8 Aar med den begavede og energiske P. A.

Olaf Poulsen som Løjtnant v. Buddinge.

Rosenberg ved sin Side Skaberen af det litterært højtstræbende Dagmar-teater, som uden det Edv. Brandes'ske Lovforslags Sejr aldrig vilde være kommet i Gang, men vedblevet at være et skønt Drømmefoster i en ung idealistisk Klassiker-Entusiasts Hjerne. Nu kunde Dagmar-teatret spille de store Klassikere efter næsten helt frit Valg — og gjorde det.

Nye Ledere efter Fallesens Død.

I 1894 dør Fallesen i Paris. Han var efter 18 Aars haarde Kampe med alle de Vanskeligheder, som et Teater bereder sin Chef, bleven træet. Gammel var han og næsten helt døv. Og nu maatte Hs. Excellence Kultusministeren ud med Lygten og søge efter en Kraft til den paa én Gang saa attraaede og afskrækkende Post. — Valget faldt paa Hofjægermester Greve C. C. S. Dannekjold-Samsøe som Chef og Prof. Peter Hansen som Kom-

mitteret. Disse to Herrer sad i fem Aar, og Teatret arbejdede støt i de vante Former uden alt for store Udslag paa Barometer eller Kompas.

Grev Dannekjold var en elegant, lidt distræt Hofmandstype, der altid virkede som bag et Panzer af højadelig Fornemhed. Den Kommitterede var en højtuddannet og begavet Litterat. Hans danske Litteraturhistorie, hans Teaterhistorie, hans Oversættelse af Goethes »Faust« er alle for-tjenstfulde Arbej-

Paa Galleriet i Kgl. Teater.

Tegn. af E. Henningsen.
Teatermuseet.

der, der den Dag i Dag holder hans Navn i Respekt. — Men han var allerede da en ældre Mand, hvis Arbejdskraft var stærkt paa Retur. Den egentlige Ledelse i den daglige Drift overlod han Emil Poulsen, som heller ikke mere evnede at bære de Byrder, man lagde paa hans engang saa stærke Skuldre. Sygdom havde nedbrudt ham, og man maatte i Tide se sig om efter en Mand, der formaaede at afløse ham paa kunstnerisk betryggende Maade.

En saadan fandtes i Nicolai Neiiendam, der af Peter Hansen i 1899 indkaldtes fra Dagmar-teatret, hvor han siden 2. Novbr. 1895 havde spillet et stort og vægtigt Repertoire (Oberst Stahl i »Tordenskjold«, Niels Lykke i »Fru Inger til Østråt«, Klokkestøberèn i Hauptmanns »Klokken, der sank —«, Molières »Don Juan« o. m. a.) og lagt Grunden til en straalende Kunstnerbane.

Hans første store Opgave blev Skule Jarl i »Kongsemnerne«, som han spillede med gribende Indlevelse i denne dybe og sammensatte Karakter. Senere spiller han Leander i »De Usynlige« med en saadan Glød, at ældre Folk med Henrykkelse talte om en genopstanden Michael Wiehe paa den danske Scene.

Det er i disse Aar i fremherskende Grad danske Skribenter som Christiansen, Benzons, Esmann og Lange, der viser sig produktive for den danske Scene, mens Edv. Brandes — skøndt ogsaa dramatisk producerende og med Mellemrum spillet — synes helt opslugt af sine politiske og redaktionelle Virksomheder.

Sideløbende med den nye dramatiske danske Litteratur fastholdes naturligvis stadig i Repertoiret de fire store »H«'er (Holberg, Heiberg, Hostrup og Hertz), mens Ibsen og Bjørnson stadig rykker frem med nye Værker fra deres høje Alderdoms Værksted.

Et af Hovedmindesmærkerne fra hine Aar (omkr. 1898) er en Forestilling som »Vildanden« (Ibsen); men skøndt baaret af vor Scenekunsts paa den Tid ypperste Navne: Brødrene Poulsen, Fru Hennings, Jerndorff, Mantzius, stod Teatret tomt, naar dette store Aandsværk opførtes. Man kendte dengang, saa lidt som nu, sin Besøgelsestid. Det synes at være Menneskeandens Prærogativ, altid at være en Postgang bagefter!

Og af Bjørnson kommer »Det ny System« (1890), efter at det ubetydelige »Geografi og Kærlighed« var spillet i 1885.

Teatrets Kunstnerstab er i denne Periode ved at sygne lidt

hen for de ældres Vedkommende, men i god Fornyetelsens Væxt for de yngres. Dygtige Kræfter glider langsomt ud efterhaanden, Folk som Sophus Petersen, Ane Grethe Antonsen, Fru Walleen (født Rosenberg, første Gang gift Mantzius), Fru Elga Sinding (født Betzonich) o. fl. a.

En af dette Direktoratets sidste og virkelig monumentale Forestillinger blev »Hakon Jarl« paa Digterens Fødselsdag (1898), smukt spillet af Zangenberg som Jarlen, Axel Madsen (Olav Trygvesøn), Mantzius (Bergthor Smed), Fru Hennings (Thora), Jerndorff (Thorer Klake) og Liebmann (Einar Tambeskælver). Hvilken straalende Besætning af alle disse berømte Figurer! Men

hvad der især gør denne Forestilling saa erindringsværdig, er Olaf Poulsens Karker, et af de store Glimt fra en genial Fantasi, der lyste over det hele og fyldte Huset med den Følelse af Andagt, den Evighedsanelse, som Kunsten i sine helligste Øjeblikke giver os.

Glemmes bør heller ikke hans saftige og herlige »Jeppe paa Bjerget« i den tilbagevendte Blochs Instruktion, faa Aar senere under Einar Christiansens Direktorat, og ligesaa hans af ubændig Kraft og næsten animalsk Vitalitet glødende Lechat i Mirbeaus stærkt naturalistiske Skuespil »Forretning er Forretning«. Denne magtfulde, gi-

Olaf Poulsen.

gantiske Præstation blev næsten den store Skuespillers sidste Nyskabelse; hans sidste var en ubetydelig Opgave i et meget ringe Stykke af Otto Benzon (»Foraar og Efteraar«). Hans Afskedsaften faldt paa 50 Aars Dagen for hans Debut (16. April 1867).

Først da Einar Christiansen (med Grev Danneskjold-Samsø som Chef) i 1899 bliver kunstnerisk Leder, kommer der Fart i Tingene; en til Tider meget ensidig og snæver Kunststopfattelse gør sig gældende (Peter Hansen var en friskere og langt rummeligere Aand), men til Gengæld bliver Ledelsen nu myndig og fast og fuldtud præget af den ny Mands Personlighed. Blandt mange fremmede Ting indfører han Rusland paa vort Teater, Tolstojs »Mørkets Magt« og senere »Opstandelse«.

Tør man tro det interessante og elegant skrevne Memoireværk, som Christiansen udsendte paa sin 70 Aars Dag for faa Aar siden, har hans Kampe ikke været hverken færre eller lettere end den i 1894 henfarne Kammerherres.

Han sidder i 10 Aar, hvoraf det sidste som Enedirektør, idet Greven efter 9 Aars Samarbejde ret pludselig dør.

Christiansen genknytter den højtbegavede Fru Betty Nansen til Nationalscenen, hvor hun med stor Fantasi og hele sit heftige Temperaments kunstneriske Opbud spillede Dronning Elisabeth i Schillers »Maria Stuart« (hun arvede den efter Fru Eckardt, som hun langt overgik). Hun var Fru Hennings, der stadig spillede Maria Stuart, fuldtud jævnbyrdig. Ogsaa hendes Lady Macbeth var høj og gribende Kunst.

Nic. Neiiendam, der siden gennem en Aarrække skulde blive vor Scenes første Shakespeare- og Schillerfortolker efter Emil Poulsens Afgang, var i denne Forestilling (1908) en Mortimer, som mange sammenlignede og sidestillede med den store Joseph Kainz'.

Efter Emil Poulsen arvede Neiiendam Erasmus Montanus, som han paa Trods af alle Forbilleder spillede i sjællandsk »Lokaltunge« for ret at understrege Bondestudenten. Dette Mesterspil (1900) hang sikkert nøje sammen med hans dybt forelskede Holbergdyrkelse. Hans Tartuffe, Hamlet, Macbeth, Don Carlos, Richard den tredje, Shylock, Edgar i »Kong Lear«, Bygmester Solness var alle Skikkelser, baarne af en særpræget Fantasi og dybt lidenskabelig Glød, altid frigjort af Forbilleders Hæmning, mens

hans Hjalmar Ekdal og Helmer kun blev matte Rutinepræstationer, forcerede og ufine Aftryk af Emil Poulsens Kunst i disse Opgaver.

Omkring den Tid, hvor yngre og nye store Navne glider ind paa den nationale Scene, rekrutteret fra vore Privatscener (Johs. Poulsen fra Dagmar-teatret 1909, Poul Reumert fra Det ny Teater 1911) er Neiiendam i umiskendelig Tilbagegang. Han var jo ude over den egentlige Ungdom, da han 28 Aar gammel debuterede som Prinsen af Godthaab i Paludan Müllers »Kærlighed ved Hoffet« (1893).

Paa sine sidste Aar blev han en af Teatret højt fortjent Iscenesætter af Holberg, Molière og af yngre danske Forfatteres tidsbilledligt farvede Pastichedramer.

— — —

Emil Poulsens Afgang (1900, d. 4. Novbr.) satte Skel. Ved Afskedsforestillingen havde Drachmann skrevet en smuk Epilog, og Programmet bestod af to Fragmenter (Shylock og Hjalmar Ekdal). Ind imellem disse to Fragmenter sang Kammersanger Simonsen nogle Sange af »Bertran de Born« og Kammersanger Vilh. Herold Hartmannsangene af »Ambrosius«, dybt bevægende Mindelser om Emil Poulsens Storhedstid hos Aftenens taknemmeligt grebne Publikum. Men smerteligt var det at se den engang saa stærke Mand og store Kunstner afmægtig og lidende slæbe sig over Scenen i disse af sin Sammenhæng løsbrudne Optrin.

En lille Tid virkede han som litterær Raadgiver for den myndige Martinius Nielsen paa Dagmar-teatret, hvor Sønnerne debuterede i 1901. I 10 Aar saa man den nedbrudte Kunstner færdes paa Gaderne i sin Sygestol indtil sin Død 1911. Hans Navn er uforgængeligt.

— — —

I 1902 forlader kgl. Skuespillerinde Fru Oda Nielsen Det kgl. Teater efter talrige Friktioner med Ledelsen. Hendes Teater-skæbne var interessant, afvekslende, men næppe lykkelig. Jo, i hendes første, straalende Casino- og Dagmar-teateraar (1881—86) maa den have været det!

Hendes Far var dansk Skibskaptajn. Den lille Oda Larssen kom til Verden i hans Baad i Libau Havn. Kun 19 Aar gl. debuterede hun paa Casino hos Theodor Andersen som »Et enfoldigt Pigebarn« (af Erik Bøgh), og satte hun ikke her det hele

København paa den anden Ende, saa gjorde hun det saa vist paa Dagmar-teatret nogle Aar senere, da hun var den første Nitouche paa dansk Jord.

I Sardous »Dora« paa Casino (1881) sker hendes første egentlige Gennembrud, den samme Rolle, hvori den unge Frk. Betty Müller (siden Fru Nansen) debuterer paa Casino i 1893.

Men paa Det kgl. Teater vandt hun aldrig fast Grund under Foden. »Hun passede ikke i Ensemblet«, skal Teaterchefen have udtalt for at støtte hendes Afskedsbegæring. »Den evig borgerlige« kaldte hendes forelskede Publikum hende, fordi hun som født LARSEN først giftede sig Navnet PETERSEN til og senere (1884) ægtede Skuespiller MARTINIUS NIELSEN!

Nej, BORGERLIGT virkede hun ikke! Hendes Ideal var Sarah Bernhardt, og Fru Oda havde alle Dage en afgjort fransk »ésprit« og »façon« over sig selv og sin kunstneriske Form. Men hun følte sig stillet i Skygge først af Damerne Eckardt og Hennings, siden af den skønne Emma Thomsen og maaske ogsaa en lille Tid af den langt yngre Fru Nansen. Men hun spillede dog i hine Dage paa Nationalscenen saa store Ting som Portia, Rita Allmers i Ibsens »Lille Eyolf«, Oehlenschlägers »Dina«, den dejlige byzantinske Skøge Sheïtan i Drachmanns »Ved Bosporus«, La Gioconda i d'Annunzios Drama, og endelig Asgerd i Edv. Brandes islandske Sagadrama.

Emma Thomsen.

— — —

Som Erstatning for hende ansættes Fru Jonna Neiiendam (f. Collin), der gennem adskillige Aar paa Dagmarteatret, Folketeatret og sidst paa Casino havde lagt et betydeligt Talent for Dagen i yngre komisk-slagfærdige Karakterroller. Hun skulde sidenhen blive en Kraft af overordentlig og omfattende Betydning for vor nationale Scene gennem Typer som f. Ex. Madam Smidt i »Genboerne«, Madam Rust i »Sparekassen«, Fru Lechat i »Forretning er Forretning«, Gina Ekdal i »Vildanden« og — aldeles henrivende — Fru Ulfstierna i Tor Hedbergs »Johan Ulfstierna«, som hun overtog efter Fru Emma Thomsen. Ligesaa var Göran Pehrsons gamle Mor i Strindbergs »Erik XIV« betydelig Kunst. Derimod var hendes »Mor Karen« i »Elverhøj« (Fru Nyrops og Fru Walleens gamle Rolle) alle Dage en slet Præstation, en Bourgeoisidame i Rollekostume uden mindste Forstaaelse af, at det er en jævn Bondekone, der af hele Egnen »holdes for et Orakel«, altsaa omskrevet af en Tryllekreds af landlig Overtro og Mystik.

— — —

En ganske modsat Type er Fru Sigrid Neiiendam (f. Andersen), der ansættes i 1911 af den ny Direktion (A. P. Weis og Karl Mantzius).

Hun debuterer 1891 som Ane Kandestøber i »Barselstuen«, hvori hun sidenhen skaber saa klassisk Kunst som Gedske Klokkers. Ogsaa hendes Magdelone i »Den Stundesløse« er den Dag i Dag et Orgie af rund og sund Holbergkomik af den ægteste Art og altid holdt indenfor den strængeste Stilfølelse. Men ogsaa hendes Nille baade i »Jeppe« og i »Erasmus« og mange af de hyggeligt-elskelige Madammer hos Hertz og Heiberg, Hostrup og — ja, tænk blot paa den højkomiske døve Dame i H. C. Andersens »Den ny Barselstue« ...

Og sidenhen Tante To i »Skærmydsler«, Martha Boman i »Swedenhielms«. Og var ikke hendes rørende og hjælpeløse Madam Smidt i Nathansens mesterlige Satire »Affæren« et Stykke komisk Karakterkunst, som vilde have frydet en Fru Sødring! (Fru Sødring var nemlig ganske umisundelig).

— — —

A. P. Weis, der stod det Poulsenske Hjem nær, benyttede sig af sin Meddirektørs Bortrejse til Paris og engagerede paa egen Haand i en Hast Emil Poulsens Sønner Adam og Johannes. Adam

tilhørte kun Det kgl. Teater 1909—11 og 1914—16. I Aarene 1911—14 er han Johannes Nielsens Meddirektør paa Dagmar-teatret og siden 1910 hans Medleder af Naturscenen i Ulvedalene; en Tidlang er han Chef for Svenska Teatern i Helsingfors

I Broderen Johannes faar den danske Scene en Kraft, som i enkelte Tilfælde kunde hæve sig op til de samme Højder som Faderen og Farbroderen i deres største Øjeblikke.

Han har altid haft en besynderlig Forkærlighed for at krybe i de samme Masker som Faderen, da han (Sønnen) var yngre; og som han blev ældre, forsøgte han med kun tvivlsomt Held at skabe alle Onkel Olafs Succesroller en Renæssance.

Han naaede ikke Faderen hverken som Ambrosius, Prinsen i »Der var engang —«, Bertran de Born og i ganske særlig Grad ikke som Bisp Nicolas. Og hans Onkel Olaf-Kopier blev kun matte og anstrængte Optryk, hvad enten det nu gjaldt Kandestøberdrengen, Troels i Barselstuen eller Rendegarn og Tobias Hikke.

Men hvor han var NYSKABER, var han genial, indenfor det Tidsrum at regne, som behandles paa disse Linjer. Hans Correggio, hans Julius Cæsar, Erik XIV, hans Per Gynt, hans Aladdin og Tordenskjold, foruden en Mængde Figurer i nye Skuespil, hvor han helt maa bygge paa egen Grund, som f. Ex. hans uforlignelige Jacob i »Indenfor Murene« eller Gotfred i »Daniel Hertz«. Hans Fjodor i »Det levende Lig« vil ogsaa blive erindret ud over hans egen Tid som et Stykke Skuespilkunst af enestaaende Rang.

Som Iscenesætter af store festlige Pragtforestillinger skulde han sidenhen skabe sig et betydeligt og fortjent Navn. Den intime Scenekunst, Detailmaleriet, lærte han aldrig at forstaa sig paa.

— — —

I Aug. Liebman havde Hultmann-Zangenberg-Linjen fundet en festlig og evnefuld Fortsætter af Traditionen. De muntre Ungersvende hos Hostrup, Hertz og Heiberg maatte jo med Selvfølgelighedens Ret tilfalde ham; ogsaa en lille Leander nu og da. Smuk og elegant, charmerende og kultiveret, Nevø og Elev af Emil Poulsen, — hvad Under, at hans Kunstnerbane blev lykkelig og smertefri som kun de færreste.

Men han svang sig hurtigt ud over de banale Sangelskere og de letkøbte Bouvivanter. Han udviklede efterhaanden et betydeligt Talent paa de komiske Karakterers Felt.

Liebman debuterede paa Det kgl. Teater 1890 som Horace i Molières »Fruentimmerskolen«.

De komiske Figurers store Række bør særlig markeres ved hans festlige Apicius i »Den Vægelsindede«, — Celius i Niels Kjærs »Det lykkelige Valg«, — Skuespilleren i »Den store Scene«, Sir Peter i »Bagtalelsens Skole«, Markis'en i »Slottet i Poitou« o. fl. a.

Men ogsaa Ting af interessantere og alvorligere Støbning har han givet, som Jatgejr Skjald i »Kongsemnerne«, Marc Arron i Michaëlis' skønne Drama »Revolutionsbryllup« og Markis Posa i »Don Carlos«. En fortrinlig og skarpt opridset Figur gjorde han ud af den ganske lille Rolle som Kong Frederik III i »Dina«.

Stor Synd er det, at Liebman aldrig kom til at spille Hjalmar Ekdal og Pastor Manders, der i henholdsvis Nic. Neiiendams og Jerndorffs Hænder blev slet spillede. Disse to kostelige Figurer vilde være blevne klassiske i Liebmans Fremstilling.

I Peter Jerndorff og Poul Nielsen besad Teatret gennem mange Aar to højst værdifulde Støtter. Ingen af dem var store Kunstnere, men de var begge fine, elskelige og højt kultiverede Personligheder, der gennem et støt og altid af bedste Evne ydet Arbejde i det smaa som i det større var gode og nyttige Salte i det daglige Virke paa Teatret.

Poul Nielsen debuterede 1883, Peter Jerndorff 1871 som Aage i Hostrups »Mester og Lærling«. Efter Blochs Afgang fik Poul Nielsen ny Værdi for Teatret som Instruktør i hans Sted (siden hen blev han endog en enkelt Sæson Teatrets Leder 1922—23).

Men Jerndorff fik Betydning gennem sin usædvanlig store Anvendelighed paa saa at sige alle Omraader. Anvendelighed er jo ogsaa en Slags Talent. Første Gang jeg saa ham — for 44 Aar siden —, det var som Lensmanden Albert Ebbesen, blev dette gammelfrøkenagtige, der hang ved ham som Lavendelduft i gamle Gardiner, mig paafaldende. Det hed altid om Jerndorff i alle Aviser og i Menigmands Tale: »Han ødelægger aldrig noget, for han er saadan en dannet Mand«.

Hvor er det et kummerligt Udtryk for en Kunstners Værd, at han aldrig ødelægger noget, og en fattig Trøst, at han til Gen-

gæld er en dannet Mand! Det feminine Præg, der var over hans Væsen som over hans Mæle, hjalp ham ofte til nem og oplagt Succes som f. Ex. Adjunkt Rørlund i »Samfundets Støtter« og Theodor Rabe i »Det gamle Hjem« o. m. lign. Til hans Undskyldning tjener, at han i mange Aar blev misbrugt af Ledelsen, hvergang man stod og savnede den Mand, der virkelig passede til Rollen. Og saa tog man Jerndorff, der aldrig »ødelagde noget«!

Et af de grelleste Exempler herpaa var, da man lod ham spille Dagfinn Bonde i »Kongsemnerne« (1899), denne tunge, blodskudte Kæmpe, der sover med sin Stridsøkse i Haanden! Tør man bebrejde den spinkle og spæde Peter Jerndorff, at han virkede parodisk her? Valdemar Møller blev i 1926 den ypperlige i Rollen.

I de unge Aar sang han Hoffmann i »Hoffmanns Eventyr«, Faust i Boïtos »Mefistofeles«, Farinelli, og Wilhelm Meister i »Mignon«. Senere blev han Dr. Rank, Gregers Werle, Pastor Manders og Den gamle Præst. Han var, da han spillede de to sidstnævnte, en ældre Mand.

Men netop disse to Figurer (Manders og Pastor Castberg) viste for den indsigtfulde Tilskuers hans Begrænsning, hans Mangel paa Evne til virkelig individualiserende Karakteristik. Han spillede dem begge (stik imod deres Karakter og Art) i den hyggeligt-godlidende Biedermayerfacon, som i mange Aar var hans stereotype Form i alt, hvad han præsterede.

Han var medicinsk Kandidat, deltog som Løjtnant frivillig i Krigen 1864 og var Teatret en saare nyttig Funktionær uafbrudt gennem 52 Aar, uden vistnok nogensinde at have tilføjjet Teatret en rød Plakat! Han døde 1926.

Omkring 1904 ansattes to Kunstnere, som i en Aarrække faar stor Betydning for Teatret, Thorkild Roose og Valdemar Møller, der begge paa højst forskellig Vis præger Repertoiret gennem en anselig Række Karakterskildringer, den første af de to ved klog og diskret Replikbehandling, den sidste ved Bredde og Kraft, Fantasi og en altid overraskende Maskekunst.

Efter nogle Begynderaar paa Folketeatret og Det ny Teater ansatte Direktoratet Weis-Mantzus Poul Reumert, der ved Det ny Teaters herreløse Tilstand var bleven hjemløs (1911). Han var da kun 28 Aar, men var paa Det ny Teater siden dets Aabning tre Aar forud gaaet fra Sejr til Sejr i de mest forskelligartede

Karakteropgaver og store Operettepartier, saa Det kgl. Teater fandt det raadeligst at sikre sig ham, før Dagmar-teatret eller en anden Scene fangede ham ind.

Han var jo Teaterblod, Teaternerve helt igennem. Hans Far, Elith Reumert, hørte endnu gennem nogle faa Aar til National-scenens Dignitarer som en i et beskednere Plan endnu ofte benyttet Veteran. Hans Mor (f. Flammé) havde i mange Aar tilhørt Balletten.

Poul Reumert slaar sig i Løbet af faa Aar fast i Repertoiret med glimrende stilsikre Holbergfigurer som Henrik i »Mascarade«, i »Henrik og Pernille« og i »Kilderejsen«, Pierre i »Jean de France«, Oldfux, Meyer i »Indenfor Murene«, Mr. Triquet i Op. »Eugen Onegin«, Hussein i »Peer Gynt« (senere ogsaa Titelrollen), Dr. Relling i »Vildanden«, Dr. Stockmann i »En Folkefjende« og Mascarille i Molières »De ziirlige Damer«.

Med Stormskridt stiler han mod de højeste Maal. Sjældnen mislykkes noget for ham. Hans Energi er enorm. Sidenhen, hvor hans kunstneriske Autoritet er bleven en saadan, at han selv kan vælge, hvad han vil spille, griber han ofte fejl og forløfter sig paa Opgaver, der er helt inkommensurable med hans kunstneriske Natur og Formaaen; men den anselige Skare af Verdenslitteraturens største Skikkelser, som han i de kommende Aar giver Liv paa Scenen, og hvorved han hæver sit Navn som Karakterskuespiller til det største i Norden, ligger udenfor dette Arbejdes tidsbundne Rammer. —

Sæsonen 1912—13 blev antegnelsesværdig ved det Røre og de Sensationer, der piskedes op om Dr. Karl Mantzius' Navn i hans Egenskab af Teatrets Direktør. Rygterne var meget ondartede, navnlig efter at de havde fundet Vej til Aviserne, eller maa-ske var det snarere Aviserne, der havde fundet Vej til Rygterne, hvis Udbredelse synes at have haft en overordentlig Interesse for Apotekeren Otto Benzon, der selv længe havde næret Haab om at blive Direktør for Teatret.

Kort sagt, Mantzius blev rasende og gik sin Vej, efterladende Hr. Benzon den tomme Stol, og Hr. Benzon lod den ikke staa tom ret mange Timer. Han havde nemlig omhyggelig forberedt sig som »den villige Barkis«.

Den ene Sæson, han sad (sammen med Weis), var præget af Raadløshed og Forvirring. Hovedbegivenheden for ham selv var

sikkert Opførelsen af hans egen lille tynde Pjece »Føraar og Efteraar«.

Fra 1914—22 blev Grev Brockenhuus-Schack og Skuespiller Johannes Nielsen Ledere. Denne Direktion sidder i 8 Aar. Johannes Nielsen var en højtbegavet, men meget ensidig Skuespiller, der tillige havde store Emner i sig til at blive en Instruktør af usædvanligt Værd. Han var Elev af Bloch, der ventede sig store Ting af ham.

Men nogen betydelig saa lidt som nogen betydningsfuld Iscenesætter blev Johs. Nielsen aldrig — af flere Grunde. Den fine, hensynsfulde Tone, som Bloch og senere Poul Nielsen anvendte overfor de sceniske Kunstnere under Prøverne, kendte Johs. Nielsen ikke, ihvertfald anvendte han den ikke, og skabte derved efterhaanden saa fjendtlig en Stemning imod sig, at en Fraktion af hans Kunstnere (Roose, Reumert, Bodil Ipsen) udvandrede til Dagmarteatret, hvis Ejer, Frede Skaarup, just havde fjernet Holger Hofman for at gøre Pladsen aaben for de tre kongelige Emigranter.

En anden Grund, der svækkede Johs. Nielsens Styrke som Instruktør, var hans maaske ubevidste Krav om, at alle, der arbejdede under den nervehaarde Dompteurs Chambrière i Manègen, skulde lade sig omskabe i hans Lignelse, spille i den Maner, hvori han efterhaanden selv størknede som scenisk Fremstiller.

Endelig var det maaske den stærkeste Hæmsko paa hans Udvikling som Instruktør, at han selv vilde spille Komædie.

Her laa den Brand i Sjælen, der blev det drivende i ham al hans Tid, indtil et nedbrudt Helbred tvang ham til at forsage. Og han var en stor Skuespiller — engang. I de Aar, hvorom der her er Tale ... 1897 debuterer han som Arv i »Mascarade«. Med sin Pastor Sang i Bjørnsons »Over Ævne« (I) gjorde han, støttet af Herman Bangs Instruktion, med et Slag Folketeatret til den førende litterære Scene i København. Eller hvem glemmer hans kloge Struggler-Jøde Heymann i »Lynggaard & Comp.«, hans stormfulde Peter Krumbak i »Samson og Dalila«, eller hans fra ung radikal Himmelstormer til ældgammel forkalket Reaktionær gennem 4 Akter forvandlede Skibsrheder i »Milepæle« paa Dagmarteatret. Han var en stor Kunstner — engang. Ingen kunde som han have tolket Ibsens »Brand« for os.

Op omkring disse Aar knytttes til Nationalscenen fem Kunst-

ner, hvilke alle medbragte fremragende eller i det mindste højt lovende Navne fra andre Scener. Det er Bodil Ipsen, Ella Ungermann, Cajus Bruun, Bertel Krause og Henrik Malberg ...

Af disse bortrev en ubetænksom Død altfor tidligt de tre, nemlig Cajus Bruun og Ella Ungermann (samme Aar som Karl Mantzius og Peter Fjelstrup — 1920) og fire Aar senere Bertel Krause.

Bodil Ipsen, der havde lagt talrige Sejre bag sig baade paa Folketeatret og Dagmarteatret allerede før sin Tilbagevenden til Nationalscenen, maa det være andre forbeholdt at biografere.

Operaen og Balletten 1870—1914.

Ogsaa for Operaens og Ballettens Vedkommende sætter Aarene omkring 1870 dybt Skel mellem gammelt og nyt.

Som en af de betydningsfuldeste Mærkepæle kan nævnes, at Rich. Wagner holder sit Indtog med »Lohengrin« (1870) under gamle Kapelmester Paullis (Joseph Glæsers Eftermands) Taktstok.

Snart efter følger »Mestersangerne« og »Tannhäuser«, og i de kommende Aar, navnlig efter at Johan Svendsen, den berømte, kun 43-aarige, norske Komponist, som havde studeret Musik i Bayreuth og dér staaet i en nær personlig Tilknnytning til Liszt og Wagner, i Sept. 1883 slog an til »Lohengrin« for første Gang.

Denne store norske Komponist (i sine ypperste, nu verdensberømte Ting, Edv. Griegs Ligemand) fik — med Komponisten Fr. Rung som 2. Kapelmester ved sin Side — en ganske overordentlig Betydning som Operaens Leder op gennem Aarene indtil sin Afgang 1908.

Ikke blot er han en pietetsfuld Overvaager af Mozart, Rossini, Boieldieu, Thomas, Gounod, Auber, Verdi, der alle længst tilhørte Teatrets faste Repertoire, men altsaa ogsaa nu Wagner. I 1887 skaffer han den miskendte Bizet (»Carmen«s Komponist) Oprensning for hans Miskendelse i sit Fædreland og skaffer vor Opera en Sejr af enestaaende Art, nemlig den, man i Teatersproget kalder en »Evhedsbrænder«.

Han baner i 1891, 30. September, Vej for den italienske Nyretning (den musikalske Naturalisme), »Verismen« kaldet, med

Pietro Mascagnis allerede dengang berømte »Cavalleria rusticana«. Frederik Brun og Edv. Agerholm var de to første, der herhjemme sang Turiddu. I 1890 sættes Offenbachs »Hoffmanns Eventyr« op, og i 1895 opføres et nyt Mesterværk af den veristiske Musikretning, nemlig Leoncavallos saa højt beundrede »Bajadser«, hvori Nordal Brun, Broderen til Wagnersangeren Frederik Brun (begge Sønner af Dagmartheatrets Skaber Dramatikeren M. W. Brun) sang Hovedpartiet som Canio, den tragiske Bajads, med saadan Lidenskab og dramatisk karakterfuld Hengivelse, at dette Parti kom til at staa forrest i hans store sanglige Figurgalleri. Ogsaa Sangere som Edv. Agerholm (Faust) og Harald Christophersen (Chapelou i »Postillonen i Lonjumeau«, 1873) var i disse Aar meget nyttige og virksomme Kræfter for vor Opera ved Siden af de to andre Tenorister Brdr. Brun, der nærmest stod som Afløsere for Jastrau.

— Foruden disse begynder en beskeden Baryton ved Navn Cornelius Petersen at gøre sig gældende i Smaapartier som Treadoren i »Carmen« o. fl. a., senere endog som Don Juan. Men denne Baryton skal snart faa »en anden Lyd«.

Da han har faaet ikke blot Stemmen, men ogsaa Navnet lagt om, Stemmen til en pragtfuld Heltetenor, Navnet til PETER CORNELIUS, udvikler han sig i Løbet af faa Aar til en Wagnersanger (Lohengrin, Tannhäuser, Tristan, Siegmund, Walther, Siegfried) af saa stort Format, at han kaldes til Bayreuth og Covent Garden for at synge Partier der. — Der

Peter Cornelius i »Mestersangerne«.

Niels Juel Simonsen.

er Sangere som Hartmann, Steenberg, Erhardt Hansen, Algot Lange, Liebe, Döcker og Ferslev, mens Spindesiden er state­ligt repræsenteret ved Navne som Fru Keller, Augusta Lütken, Elisabeth Dons, Frkn. Rothe og Regina Nielsen, Noack, Sophie Rung o. fl.

Men over alt det øvrige hæver sig med baade sanglig og dramatisk Storhed: Niels Juel Simonsen. Hans Debut bliver Hovedpartiet i Marschners »Hans Heiling«, 4. Novbr. 1868.

I mere end 30 Aar faldt det i denne vældige Barytonsangers

Lod at fylde vort nationale Operahus med en Tonernes Vellyd og Kraft, hvis Lige ikke siden Nyrops første Dage var hørt indenfor dets Mure.

Simonsens Baryton var, trods sin Vælde, af en egen hjertes­meltende og gennemmusikalsk Blødhed og Varme, der dog ogsaa, naar han sang Hans Heiling eller den onde Pizarro i Beethovens »Fidelio« eller Hævnerien i »Drot og Marsk« kunde gribe Sindene med betagende Forfærdelse. Han var næppe noget stort Intellekt, men han var en af de største sangdramatiske Kunst­nere, vort Land har fostret.

Han havde alt af Natur, og ud af denne Naturs Overdaadig­hed og Mangfoldighed skabte han saa mægtige Ting som Agamemnon i Glucks »Iphigenia«, Rossinis »Wilhelm Tell«, Zurga i Bizets »Perlefiskerne«, Amonasro i Verdis »Aïda«, Figaro i »Bar-

beren«, Greven af Luna i »Trubaduren«, Telramund i »Lohengrin« og Wolfram i »Tannhäuser«.

En Begivenhed af stor Betydning for vort nationale Musikliv blev Førsteopførelsen af »Drot og Marsk« (25. Septbr. 1878). Texten var af Chr. Richardt frit efter Hauchs Tragedie »Marsk Stig«. Ogsaa Oehlenschläger, C. Johs. Boye og Ingemann har behandlet dette Stof. Men naar Heise valgte Hauchs Tragedie, var Grunden sikkert den, at allerede mens han var Sanglærer paa Akademiet i Sorø, skrev han sin skønne og storladne »Ouverture til Marsk Stig« efter at have læst Hauchs Drama. Desuden bestod der trods Aldersforskellen et varmt Venskab mellem ham og den da faa Aar forinden afdøde Digter, hvem Heise selv Aaret efter sin store og sidste Sejr for sit u dødelige Mesterværk fulgte i Graven.

Komponisten selv, Emil Poulsen og Balletdirigent Ludvig Gade ledede Opsætningen, Güllich havde malet stemningsfulde Dekorationer, gamle Kapelmester Paulli havde Orkesterledelsen, og baade Simonsen (Marsken), Fru Erhard Hansen (Ingeborg), Christophersen (Rane Jonsson) og Fru Keller (Kulsvierpiggen Aase) var helt ypperlige.

Men Kong Erik Glippings Parti, som Heise havde tilrettelagt for Nyrop?

Her var man stødt paa Vanskeligheder, som ingen havde regnet med.

Da Nyrop fik sin Rolle og saa, at han skulde »slaas ihjel af en ung Fyr som Simonsen«, blev han rasende og stillede Krav om en Ændring i Texten, som Komponisten ikke vilde gaa ind paa. Saa nægtede Nyrop at udføre Kongens Parti, idet han mente ad denne Vej at kunne gennemtvinge sit Krav. Men han forregnede sig. Heise, der siden »Bertran de Born«-Dagene stod det Poulsenske Hjem nær, bad Emil Poulsen udføre Kong Eriks Parti. Men Emil Poulsen kviede sig ved det. Partiet laa højt og var jo skrevet for en decideret Tenorsanger. Men da nu Syngemester Gerlach havde transponeret de høje A'er, faldt Poulsen til Føje, — og Sejren baade for ham selv, Komponisten og Simonsen blev umaadelig. Kun Nyrop græmmede sig ...

Denne Aften blev en af de største i det danske Teaters Historie. Men Texten er i Henseende til dramatisk Logik ringe. Det er jo ganske taabeligt, at Marsken, der skal i Leding til Sverrig,

gaar op paa Skanderborg Slot til Kongen, der er en over det ganske Land frygtet og berygtet Kvindejæger, — og der afleverer sin unge fagre Hustru, bogstavelig deponerer hende i den professionelle Forførrers Arme!

Det havde dog været naturligere, om Kongen under Marskens Fravær havde aflagt den skønne Fru Ingeborg en Visit paa Møllerup (Marskens Borg) og dér besnæret og forført hende — eller rentud voldført hende. Dette vilde dog have givet en fastere Grundvold for Kongedrabet i Finderup Lade end den lidt fade Forførelshistorie, der jo paa ingen Maade stiller Marskens Frue i den krænkede Kvindes Lys og derved retfærdiggør Adelen Blodhævn.

— — —

Og gamle Peter Schram! Ja, han vedblev trods sin fremskredne Alder at tjene Teatret med sin Buffobas baade i Operaen, Syngespillet og Skuespillet endnu i adskillige Aar. Saa ufatteligt det lyder, fejrede han sit første Sangerjubilæum 5. December 1866 med sin kostelige og af hele Folket forgudede Leporello i »Don Juan«. Og da Gounods »Faust« (1864) var kommet op, blev Schram en Mephisto, hvis Blanding af kynisk Spas og dæmonisk Uhygge gav den sødlige Version af Goethes Digtning meget af dens oprindelige Sandhed tilbage.

Sidenhen skulde Emil Holm, nu Statsradiofoniens Chef, med stor Virkning (1896) genskabe denne Figur.

Blandt Schrams store og betydningsfuldeste Kunstværker bør nævnes Kong Henrik Fuglefænger i »Lohengrin«, Falstaff i Nicolais »De lykkelige Koner i Windsor«, men fremfor alle hans uforlignelige Don Bartholo i »Barberen«. Hans Navn er indtegnet blandt de største i Teatrets Historie.

Adskillige originale danske Musik-Værker hævder sig i disse Aar smukt ved Siden af de mange fra Udlandet indforskrevne, blandt hvilke f. Ex. »Mignon« i 1880 gør megen Lykke og den Dag i Dag nyder stor Yndest.

Foruden store Navne som Heise (»Paschaens Datter«), Lange-Müller (»Tøve«, »Fru Jeanna« og senere »Vikingeblood«) træder nu ogsaa Julius Bechgaard, August Enna, Grandjean, Fr. Rung og Johan Bartholdy og den langt værdifuldere Emil Hornemann frem, den sidste i 1888 med sin Op. »Aladdin« (med Svenskeren Ødman i Titelrollen; men først da den en halv Snes Aar senere

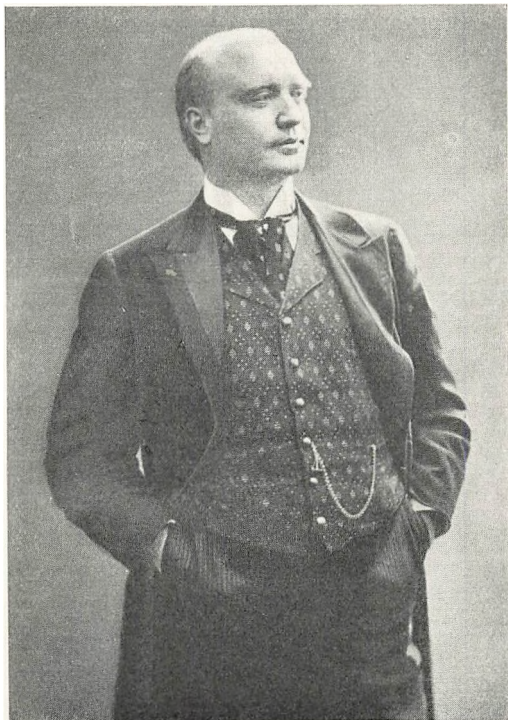
kom op med Vilh. Herold som Aladdin, gjorde den Lykke). Nogle Aar efter Aarhundredskiftet kommer Carl Nielsen med sin Holbergopera »Mascarade« (Texten af Vilh. Andersen) og foruden med »Saul og David« (Text af Einar Christiansen). Af disse to skulde navnlig den første faa varigt Værd paa vor Scene.

I 1908 holder den største af de italienske Verister, Puccini, sit Indtog i det danske Operahus med sin vidunderlig skønne »Bohême«, der med Folk som Herold, Helge Nissen, Fru Ulrich, Frk. Tenna Frederiksen o. fl. gjorde overordentlig Lykke.

Allerede i 1893 kom en lille, men i høj Grad bemærkelsesværdig Opera op under Johan Svendsens Taktstok. Det var Rusland, der indførtes i vort dramatiske Musikliv med Tschaikovskys »Jolanthe« (Librettoen hentet fra Henrik Hertz's »Kong Rénés Datter«). Heri udføres den unge Grev Tristan af Vilh. Herold, der strax erobrer sig et Publikum ved sin ikke store, men usædvanlig skønne Røst, sit altid illuderende og karakterfuldt smukke

Sceneydre (ligesom Stemmen) med hver ny Opgave. Hans Debut var som Faust 1893.

Siden den navnkundige Du Puy sang sin Don Juan (1806) og Nyrop (i 1862) sin Masaniello, havde vor Opera ikke oplevet et saadant Stormløb paa Billetkontoret og hørt saadanne Ovationer i Husset, som naar Herold sang og spillede Faust, Don José, Turiddu, Canio, Rodolphe i »Bohême« eller Aladdin. Wagnersanger i snævrere Forstand blev han aldrig, skønt baade hans Walther i »Mestersangerne« og hans Lohengrin havde sangligt skønne Momenter.

Vilhelm Herold.

Han var og blev Verismens Fortolker af Guds Naade.

I den første halve Snes Aar havde han desuden den Lykke at have en anden fremragende Kunstner — Helge Nissen — paa sin Side, en ypperlig Basbaryton med store Evner i den skikkelsestøbende Kunst. Hans: Mephisto, Hans Sachs, Don Bazile, Greven i »Figaros Bryllup«, Taddeo i »Bajadser«, Landgreven i »Tannhäuser«, Kongen i »Lohengrin« og Henrik i »Mascarade«.

I en Aarrække virker Julius Lehmann som Operaens faste Iscenesætter.

Efter Aarhundredskiftet ebber det ud med Simonsens Kraft, men dog oplever man i Februar 1900 en Pragtforestilling som Bizets »Perlefiskerne«, hvori baade Simonsen, Herold, Nissen og den stemmebegavede Ida Møller samvirkede.

Blandt Damerne var udmærkede Kunstnerinder som Fru Ulrich (f. Boserup), Fru Lendrop (f. Bock) og Fru Lamprecht (f. Camradt). I 1906 debuterer Frk. Tenna Frederiksen (siden Fru Kraft) som Elsa i »Lohengrin«, og atter senere erhverver Operaen i Fru Ingeborg Steffensen en meget betydelig og udpræget dramatisk begavet Kunstnerinde.

I sine sidste Sangeraar op mod Verdenskrigens Udbrud skaber Herold dog endnu tre af sine ypperste Kunstværker: Kong Erik i »Drot og Marsk« (som Frederik Bruun uden Virkning overtog efter Emil Poulsen), Pedro i »Dalen« (Eugen d'Albert) og Evangelieemanden (i Kienzl's gribende lille Opera af samme Navn). Denne sidste havde han dog givet paa Dagmar-teatret (i Sæsonen 1910—11), da han sammen med Ida Møller og Holger Bruusgaard under Liebmanns og Fritz Petersens Direktion søgte at skabe et Opera comique-Ensemble i Jernbanegade ...

I Sæsonen 1922—23 var han Direktør og Instruktør for Operaen med Georg Høeberg som Chef for Kapellet.

Høeberg blev ansat i 1914 som Førstekapelmeister.

— — —

Ogsaa for Ballettens Part synes Aaret 1870 at være et Mærkeaar og et Vendepunkt. Den purunge højtlovede Danserinde Betty Schnell, der baade som Sigyn i »Thrymskviden« og som Astrid i »Valdemar« havde vist et baade mimisk udtryksfuldt og koreografisk fortryllende Talent, havde i al Stilhed gaaet i Lære hos Professor Høedt, og til stor Sorg for sin gamle »Dand-sedirecteur« Bournonville, vender hun nu i 1870 Terpsichore

Ryggen for at gaa i Tjeneste hos Thalia og Melpomene. Det skulde jo siden gennem langt mere end en Menneskealder bekræfte sig, at hun og Høedt havde set rigtigt, idet hun blev en af Nordens største Skuespillerinder.

Men hvad nu selve »Mesteren«, gamle Aug. Bournonville, angaar, saa manglede han jo kun et Aar i de Halvfjerds, da det nye Teaterhus slog sine Porte op. Han var født samme Aar som J. P. E. Hartmann og H. C. Andersen (1805). Hans Liv havde været en evig Arbejdsanspændelse under høj Begejstring og flammende Idealer. Alene i Aarene 1849—74 skrev han nøjagtig en og tyve nye Balletdigtninge (heriblandt »Napoli« og »Et Folkesagn«). For saa vidt havde han været lykkelig!

Men hans Liv havde ogsaa været Kamp — og stadig Kamp.

Med Heiberg havde han ligget i mangeaarig Strid, der førte til, at han (sammen med den henrivende Juliette Price) expatrierede til Wien, hvor kun Skuffelser møder ham. Heller ikke med den ny Teaterchef Tillisch kan han efter sin Hjemkomst forliges. Han bryder atter af og bliver Intendant ved Det kgl. Teater i

Scene af Balletten »Sylfiden«. (Fru Tychsen og Hans Beck).

Ellen Price.

Stockholm. Under hans Fravær gør man Franskmanden Gustave Carey til hans Efterfølger.

Efter tre Aars Ophold i Stockholm vender Bournonville tilbage, udsender anden Del af sit berømte Memoireværk »Mit Teaterliv«, og i 1865 lader han sig genknytte til vor Nationalscene under Teaterchef Kranold.

For det nye Teaterhus er han henrykt. Det langt større Scenerum giver ham nyt Virkemed. Her kan store og festlige Massevirkninger endelig faa Raaderum! Og han skriver da nu Balletten »Arkona« (4 Akter til Musik af gamle Hartmann), og den 7. December 1876 gaar første Gang hans

sidste sceniske Værk, toakts Balletten »Fra Sibirien til Moskau« (Musik af C. C. Møller).

Ved Udgangen af Sæsonen 1876—77 tog han Afsked og Ophold i sit elskede Fredensborg, hvorfra han udsendte tredje Del af »Mit Theaterliv«.

Men under et Besøg i København faldt han pludselig om paa Gaden Søndag d. 30. Novbr. 1879 og døde strax efter; det gamle stormfulde Hjerte havde omsider fundet Fred.

Hans Efterfølger blev den dygtige, præcise og overfor sin Forængers store Traditioner saare pietetsfulde Ludvig Gade. Dennes Eftermand som Balletchef bliver Emil Hansen. Men paa Grund af Svagelighed maa denne snart trække sig tilbage, og i hans Sted ansættes den 33aarige Hans Beck, der var Elev af den udmærkede Danser Georg Brodersen.

Hans Beck blev — blot gennem et langt større Tidsrum — noget nær det samme for Balletten som Herold for Operaen. Han afløste snart den gudbenaadede Valdemar Price som Junker Ove i »Et Folkesagn« og som Fiskeren Gennaro i »Napoli«. Hans Valdemar i Balletten af samme Navn stod straalende til Valdemar Prices grumme Svend Grathe, men navnlig var Hans Becks Loke i »Thrymskviden« en baade mimisk og koreografisk ypperlig Præstation, maaske den, der længst vil bevare hans Navn.

I Christian Christensen (»Ballettens Olaf Poulsen« var hans Kælenavn mellem Colleger) fandt man en virkelig morsom komisk Danser og Karakterfremstiller. Og Ellen Price var en sjælfuld Danserinde.

Men noget nyt af Betydning for det nationale Repertoire kom ikke frem.

De Navne, der fremtraadte i Hans Becks senere Aar, Folk som Uhendorff, Richard Jensen o. fl., var ikke værdifulde Bærere af de gamle Traditioner saalidt som Skabere af ny Aand eller Indsats.

Terpsichore græd længe.

DAGMARTEATRET

DEN, som ret for Alvor vil gøre sig fortrolig med Dagmartheatrets Tilblivelseshistorie, bør fordybe sig i Teaterdirektør Viggo Lindstrøms morsomt fortalte lille Bog »Teatererindringer og Oplevelser«. Lindstrøm var jo som ganske ung Skuespiller selv med i Dagmartheatrets allerførste Trup under den da 63aarige M. W. BRUN, der jo — det tør man nok paastaa — ikke var nogen helt nøgen Mand, hvad Teatererfaringer angik!

Han nød en vis Gunst hos Kong Christian VII, idet Bruns Bedstefar, Digteren Biskop Joh. Nordahl Brun, i sin Tid havde vist den unge danske Statholder i Norge Prins Christian (senere Kong Chr. VIII) stor Hjælpsomhed og Støtte paa hans vanskelige Post. Kongen interesserede sig for Bruns dramatiske Digtninge, som dog ret beset kun var behændige Skueretter til Teaterbrug med Motiver fra snart svensk, snart dansk, snart den franske Revolutions Historie. Flere af disse Ting blev opført paa Det kgl. Teater, hvor endog J. L. Heiberg nærede venlig Interesse for den unge Brun. Ja, han opnaaede endog af den for sin Nærighed saa

bekendte Monarch aarlig 200 Rigsdaler af »Naadessecretariatet«, saa længe Kongen levede.

Men ogsaa Kong Frederik VII havde han et personlig ret hjerdeligt Forhold til, og nu opnaar han i 1850 et Teaterprivilegium, paa hvilket han i 10 Aar driver Odense Teater og tillige giver Forestillinger i Slesvig med Flensborg som Hovedstation.

Efter Kammerraad H. W. Langes og Erik Bøghs Afgang er han Casinos Leder i to Sæsoner (1860—62).

Disse to Sæsoner bliver bemærkelsesværdige derved, at Brun, der har hjemkaldt sin Landsmand, den store Wilh. Wiehe, fra Christiania Teatret, i 1861 opfører det første Værk af Henrik Ibsen paa dansk Jord, nemlig »Gildet paa Solhaug«, ligesom han altsaa ogsaa jævner Overgangen for Wiehes Tilbagevenden et Par Aar efter til den danske Nationalscene.

Som man vil skønne, har M. W. Brun ikke været noget Dusinmenneske. Han var bestandig Starteren, men holde det éngang skabte i Drift og Gænge var ikke hans Sag. Og hertil maa Grunden sikkert søges deri, at han manglede den Evne, som ogsaa J. L. Heiberg ansaa for en Teaterleders vigtigste (skøndt han næppe selv besad den i særlig Grad), nemlig at holde Arbejdsglæden og det gode Humør vedlige hos Personalet — navnlig i vanskelige Perioder.

Brun var en stridbar og uomgængelig Mand.

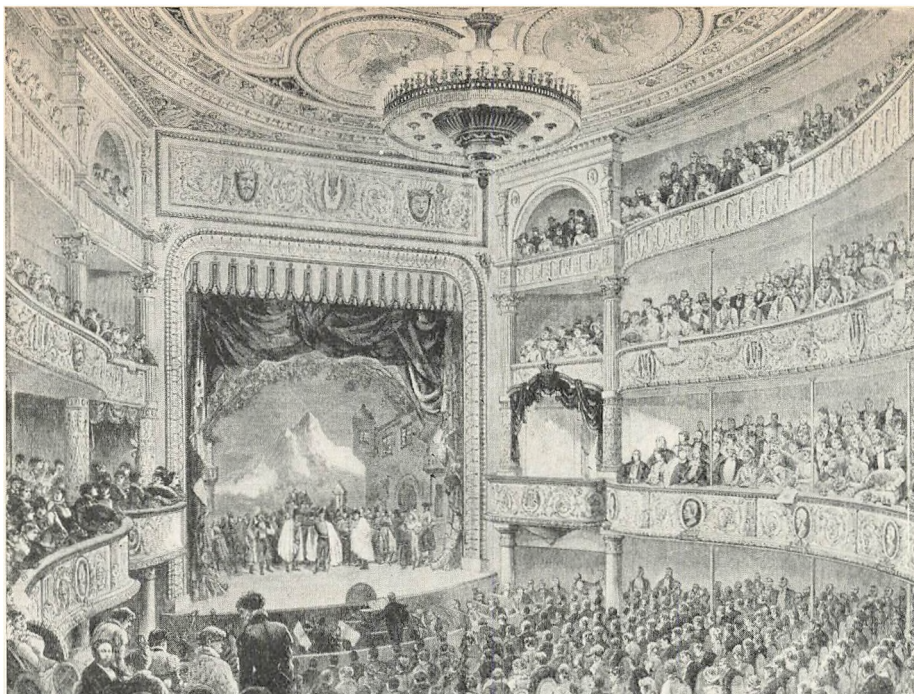
Efter Casinoaarene bliver Brun Intendant ved Christiania Teater og derpaa i 3 Aar efter Langes Død Direktør for Folke-teatret (1873—76), men skilles i Vrede fra Aktieselskabet Hippodromens Bestyrelse, der ansætter Robert Watt i hans Sted.

Men hans uafrystelige Fyrstetække kommer ham atter tilgode, idet Kong Christian IX endelig bønhører hans idelige Nødraab og giver ham Bevilling til at drive Teater for egen Regning.

Brun udser sig som Byggeplads en Grund ved Halmtorvet, og her rejser sig da den Kombination af Teater og Hotel, som skyldes den Arkitekt, der i mange Aar lød Navnet »Hellig Hansen«, og som siden endte sit Liv i Elendighed paa et Fattighospital.

Som en skyldig Courtoisie overfor sin kongelige Velynder opkaldte Brun sit nyrejste Teater efter Kongens næstældste Datter, der jo Aaret i Forvejen var bleven Ruslands Kejserinde.

Den 7. Marts 1883 aabner Teatret sine Porte for Publikum med en Forestilling, som var af allerringeste kunstneriske Kvalitet

Dagmartheatrets Aabningsforestilling 1863.

og nærmest kun af Interesse derved, at den siden saa navnkundige og fortjenstfulde Teatermaler Carl Lund denne Aften debuterer som Teatermaler.

Men for Brun gik det altsaa som sædvanlig den forkerte Vej. Han sad det Par Maaneder, der var tilbage af den Sæson, hvori Teatret aabnedes, — og saa den næste. Saa var det forbi. Men i Spaanerne gik han ikke. Han overdrog sit Privilegium til Landmandsbanken mod en aarlig Udbetaling af 10.000 Kr., saa længe han levede. Syv Aar efter var han død.

— — —
Først da den ny Mand, THEODOR ANDERSEN, kommer til, opdager Publikum, at København har faaet et nyt Teater. Theodor Andersen var bl. a. en udmærket Sceneinstruktør. I 1862 debuterede han i Helte- og Elskerfaget paa Casino og spillede et stort Repertoire i syv Aar, indtil han tog Sæde i Teatrets Direktørstol; paa Dagmarteatret sidder han kun i tre Aar (1864—67), men trækker sig tilbage som en rig Mand. Starten med »Frøken

Oda Nielsen.

Nitouche«, hvori Fru Oda Nielsen for første Gang i Danmark sang den berømte lille Klosteralumne, blev en Succes af pyramidal-ske Dimensioner. Oprettet gik 165 Gange, og Andersen tjente en Formue paa Oda Nielsens franske Verve og forslagene Skælmeri. Men i de to følgende Sæsoner gaar det slemt ned ad Bakke, indtil Andersen sætter Betzonichs og Vilh. Østergaards »Landsoldaten« op med den unge Viggo Lindstrøm som Jens Daglykke.

Det gaar 167 Gange! Og Teatret har hermed faaet en fastslaaet Rang i Publikums Bevidsthed som

vort bedste og førende »Secondteater«, — et taabeligt Ord (der var jo intet, der hed et »Premierteater«!), som snart skulde blive erstattet af Betegnelsen »Privatscene«.

Glemmes maa det dog ikke, at Andersen (1885) opførte Ibsens »Peer Gynt« med den norske Henrik Clausen som Gæst. Stykket maatte i Undertitlen betegnes som et Folke-Æventyr for at kunne glide uskadt gennem Privilegiebestemmelsernes ubønhørlige Sigte.

De to følgende Sæsoner bestrides af gamle F. A. Cetti, der er nøjere omtalt i det foregaaende Afsnit.

Med Undren konstaterer man, at Cetti dog virkelig har opført i sine to Sæsoner Ibsens »Rosmersholm«, Bjørnsons »En Handske« og »En Fallit« samt »Røverne« af Schiller. -

»En Handske« af Bjørnson var vraget af Det kgl. Teater, men »En Fallit« tilhørte jo siden medio April 1875 Nationalscenen som et højst yndet Led i Repertoiret, saa Cetti maa have truffet Kammerherre Fallesen i et godt Lune, siden han altsaa har opnaaet Dispensation. Og »Røverne« har han utvivlsomt maattet give Undertitlen »Folkekomedie«, men nu »Rosmersholm«??

Han kan da umuligt have kaldt dette dystert-macabre Drama en »Farce«!

Men der gives altsaa Dispensationer — efter Ansøgning!

Men han maa give op. Teaterdrift i praktisk Forstand er, som allerede forud udførligt omtalt, umuliggjort ved Privattheatrenes Privilegiebegrænsning; derfor maa den ene efter den anden af Direktørerne for disse Teatre give op.

Hvad nytter det, at man har til Raadighed ypperlige sceniske Kunstnere som Sophus Neumann, Lauritz Stigaard, Frederik Madсен, Viggo Lindstrøm, William Pio, Harald Kolling, Knoblauch, Hans Orlamundt, Jacques og Vilhelm Wiehe (Sønner af den store Wilh. Wiehe), Thora Schwartz-Nielsen, Betty Borchsenius, Mathilde Nielsen, Julie Møller og Oda Nielsen, — naar man kun tør anvende disse fortrinlige Kræfter i et letbenet, andenklasses Repertoire, hvori deres Talenter aldrig vil komme til fuld Udfoldelse?

Endelig slaar Frigørelsens Time med Teaterloven af 12. April 1889.

Og nu sætter C. RIIS-KNUDSEN ind med Karl Mantzius og Jul. Lehmann som henholdsvis Førsteskuespiller og Sceneinstruktør. Aabningsforestillingen for denne nye og i vort Aandsliv saa betydningsfulde Æra sker med Drachmanns »Esther«. Og nu op-rinder Dagmartheatrets Storhedstid. Snart drager Mantzius og Lehmann tilbage til Nationalscenen, men Riis-Knudsen faar fuldgod Erstatning i Magister P. A. Rosenberg, der baade som dramatisk Digter, Sceneinstruktør, litterær Raadgiver og Oversætter fra sex forskellige Sprog kom til at betyde overordentlig meget for den upraktiske og meget lidet beslutningskraftige Riis-Knudsen, hvis høje ideelle Stræben og begejstrede Tro paa den dramatiske Kunsts store Kulturmission fandt fuld Genklang i Rosenbergs ildfulde og langt mere helstøbte Personlighed. Uden Rosenberg vilde Riis-Knudsen sikkert snart være gaaet i Staa.

C. Riis-Knudsen (en rig Godsejersøn fra Mors) var en Ud-

Direktør C. Riis-Knudsen.

løber af den Carl Ploug'ske Skole; og den Kreds af danske Digttere, han følte sig nærmest knyttet til, var Folk som Gjellerup, Rudolph Schmidt og i særlig Grad Ernst von der Recke, hvis Ridderdramaer han spillede uden smaaligt Hensyn til Publikums ganske upaaskønsomme Tilslutning.

Dog ogsaa Arbejder af Folk af mere moderne, ja, endog stærkt afvigende Aandsretning som E. Brandes, Sven Lange, Esmann, Emma Gad, Schandorph, Edgard Høyer, Erik Skram, Gustav Wied, Leth-Hansen, Karl Larsen, Helge Rode

o. fl. a. spillede han ind imellem de store, kostbart opsatte Klassikerforestillinger, bl. hvilke særlig Shakespeare, Molière, Hugo, Grillparzer, Goethe, Schiller, Lessing, Gutzkow, Hebbel, Oehenschläger, Ibsen og Hertz.

Riis-Knudsen var en svag og usikker Personlighed i de rent menneskelige Forhold, men han var sine Guder tro til det sidste, og han viste sin Tro af sine Gerninger. Hans eneste Form for aandelig Styrke var Stædighed, og var han end i sin private Færd smaalig indtil det latterlige, saa var han, naar det gjaldt Ofre paa Kunstens Alter, af en Largesse — en ødsel Rundhaandethed, hvis Mage aldrig før var set i dansk Teaters Historie. Paa det nøjeste en halv Million ofrede han, ... og han var paa sine sidste Aar

saa daarligt stillet, at en københavnsk Rigmand maatte betale hans Ophold som Patient paa Finsens Klinik.

Navne som Cetti, Carl Marx, Sophus Neumann, den uødelige Anna Larsen, Jacques og Vilh. Wiehe, Alfred Møller, Emanuel Larsen, Benjamin Pedersen, den unge skønne Fru Augusta Blad, Elisabeth Hornemann (Komponistens Datter), senere gift med

P. A. Rosenberg, Adolf Jensen, Robert Schyberg, den unge August Liebman, Johannes Marer, Martinius Nielsen og lidt senere hen Nic. Neiiendam, ja, det er de fortrinlige Bærere af det

storslaaede Klassikerrepertoire i disse 8 Aar, hvor Riis-Knudsen er Direktør. Mange af disse blev sidenhen store Navne, nogle af dem gled ud i Mørket — eller døde ... Benjamin Pedersen blev det (1900) nyrejste Aarhus' Teaters første Direktør.

Større Kontraster end Riis-Knudsen og hans Afløser MARTINIUS NIELSEN kan man vanskeligt forestille sig.

En fast, viljestærk og ridderlig Karakter, hjælpsom og medfølelse overfor alle de smaa og værgeløse paa Teatret, ubøjeelig indtil Brutalitet overfor enhver, der ved urimelige Fordringer eller Ringeagt for Teatrets Disciplin forsøgte at byde ham Trods. En storslaet Personlighed — mere: en Timon fra Athen! Han faldt

Martinius Nielsen.

paa sin Grandseigneur-Natur. Han strandede paa de Undervands-skær, der altid lurar paa den frygtløse, umistænksomme Skipper, der sætter alle Sejl til i Storm ... Han var dertil en fuldblods Kunstnernatur, men han var en Skuespiller, der intet vidste om Figurskabelsens individualiserende, magiske Kunst.

Overlegen, elegant, charmerende og selvsikker var han, naar han spillede den besnærende Desprunelles i Sardou's »Lad os skilles« eller Paul Astier i Daudets »Kampen for Tilværelsen« eller den kategorisk-imperative Napoleon i »Madame Sans Gêne«; men naar han, med Ibsen paa hans 70 Aarsdag anbragt som Tilskuer i Kongelogen, spillede »Brand«, den haarde norske Fjeldsognspræst, saa var man helt ude i Karikaturens Overdrev — naar man saa denne Brand iført lang sort Redingote med brede Silkereverser, høje Fadermorderflipper, bredt sort Silkeslips to Gange omviklet, sort moiré dobbeltradede Silkevest, hvide Kniplingsmanchetter, skarpe Pressefolder i Buxerne, Laksko og lysegraa Gamascher! Han lignede en fransk Legationsraad med demimondæne Attituder og ikke den fattige norske, i Sjælenød stedte Højfjeldspræst.

Langt smukkere stod hans ædle Paul Lange (i Bjørnsons dejlige Drama »Paul Lange og Tora Parsberg«), der udløste meget af det Storsind og den ridderlige Noblesse, der bag al Selvdyrkelsen og Skaberiet laa i hans eget Væsen.

En uforglemmelig Aften var ogsaa Gjellerups »Wuthorn«, et dybt og dejligt Drama, hvori han ligesom i »Brand« ydede noget virkelig smukt betydeligt i et skønt, harmonisk Sammenspil med den yndige og følelsesfulde Fru Elisabeth Rosenberg (født Hornemann), der var Agnes i »Brand« og Inga i »Wuthorn«. Og Fru Betty Nansen som Tora Parsberg! En fuldkommen skøn og sublim

Betty Nansen som Tora Parsberg.

scenisk Aabenbarelse. Fru Nansen stod netop i disse Aar i sin Kunsts Zenith. Som Agnes Jordan (i Hirschfelds Skuespil), som Agnete (i Amalie Skrams gribende Karakterdrama) og som Fru Alving i »Gengangere« skulde hun indskrive sit Navn blandt de Største.

Ogsaa ANNA LARSENS Geni lyste over Scenen i disse Aar (f. Eks. som Ophelia i »Hamlet«), ligesom ogsaa Peter Fjelstrup i mange Ting aabnede sig som et Talent af Guds Naade,

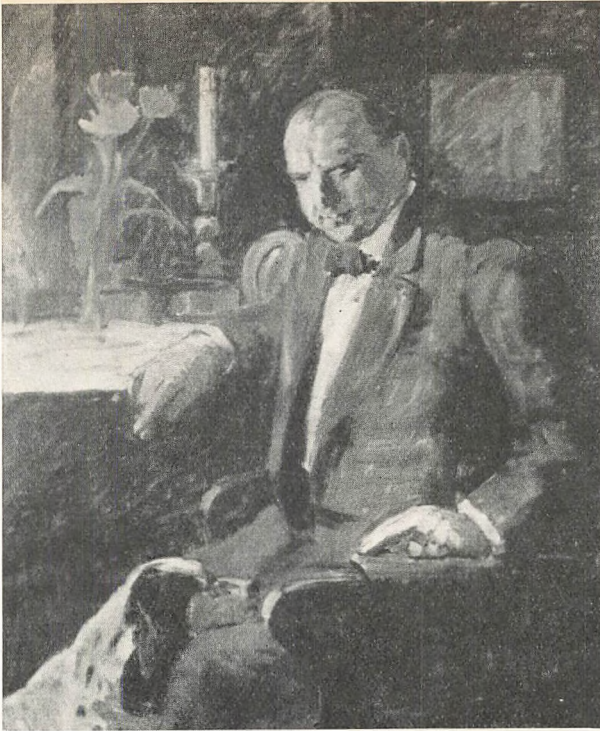
men hans Mangel paa Selvtugt og kunstnerisk Respekt hindrede ham i at skabe sig den endelige og blivende Sejr. Han manglede den indre, sjælelige Balance. Men som Ritmesteren i Strindbergs »Faderen« skabte han adskillige Aar senere paa Betty Nansen-Teatret en Skikkelse af uforglemmelig Storhed og Kraft.

Martinius Nielsens Spillemaade og Diktion var efterhaanden stivnet i en irriterende hult rullende Manér, der endog lod Prof. Vilh. Andersen skrive offentligt om ham, at »han taler Dansk som en Prøjer!« Publikum var træt af denne forlorent tomme Deklamation og al denne Udvendighed, der f. Ex. gav sig Udslag i, at den da over 40 Aar gamle Mand spillede Ting som Romeo og Ambrosius, som dog fornemmelig kræver Ungdom baade i Alder og Talent. Til voldsomt og aabent Udbrud kom det, da han forgreb sig paa »Hamlet« (1902). Studentersamfundets yderste, radikale Fløj var mødt op under Anførsel af Student Johannes

Anna Larssen.

Maleri af Hein paa Teatermuseet.

Peter Fjelstrup.

Maleri af Nils Hansen paa Teatermuseet.

Fønss (den senere Operaleder) og pøb, saa det hvinede gennem Huset. Anholdelser og Bøder lønnede Tumultanternes Optræden, men trods Sensationen og trods Anna Larsens gribende skønne Spil holdt Publikum sig borte. Aktionens Adresse var kun altfor tydelig; man taalte ikke denne Profanation af Poesiens Gudestøtter. — Men én Gang skabte han — i lykkelig Harmoni med selve Stoffets poetiske Aand — en Kæmpeskikkelse,

som altid vil veje vægtigt til paa hans Kunsts Kreditside: Cyrano de Bergerac. Det var i 1899. Her var han helt ud sig selv i den inderste Pagt med Digterens Figur. Vi saa Coquelin, der kreerede Rollen i Paris. Martinius overgik ham langt i Følelse, Lune, Elegance og Kraft. Dette var hans Livs største kunstneriske Sejr, der vil bevare hans Navn længe.

En anden, ikke mindre mindeværdig Aften i Dagmartheatrets Annaler blev den 9. November 1901, da Emil Poulsens to unge Sønner ADAM og JOHANNES debuterede i Drachmanns »Renæssance«, et svagt Arbejde, men hævet op i en forklaret Lyssfære af Lange-Müllers dejlige Musik. Mangfoldige undrede sig over, at det ikke blev paa Faderens gamle Scene, at hans Sønner nu fik deres Debut. Folk lidt op i Aarene erindrede sig jo hin berømmelige Aften (16. April 1867), da to andre Brødre Poulsen — Emil og Olaf — debuterede paa Nationalscenen, om end gan-

ske vist i det gamle Theaterhus, som i 1873 var faldet for Øxe og Hammer!

Men Emil Poulsen var skiltes i Vrede fra Nationalscenen, da han Aaret forud havde sagt Scenen Farvel som udøvende Aktør. Pensionen kunde han ikke leve af, og nu søgte han Stillingen som Sceneinstruktør for at bøde paa sine Finansers Knaphed. Men baade Christian- sen, Bloch og Mantzius mod- satte sig dette Arrangement paa det haardeste under Hen- visning til, at Poulsen jo aldrig havde været nogen værdifuld

Johannes Poulsen i »Renaissance«
9. Novbr. 1901.

Adam Poulsen i »Renaissance«
9. Novbr. 1901.

eller synderlig interessant Isce- nesætter.

Fire Aar senere, da Prof. Peter Hansen (Teatrets afgaaede Direktør og daværende Censor) var død, søgte Emil Poulsen den nu ledige Censorpost, men vragedes til Fordel for Prof. Otto Borchsenius, og dermed var enhver Forsoning mellem Emil Poulsen og hans gamle Scene for stedse afbrudt.

Men det var den store Af- ten! Naturligvis var Emil Poul- sen gaaet til Martinius, som netop dengang stod paa Høj- den af sit Imperatorvælde, med

sine to Dreng. Adam var skøn som Apollo, mørk og af et romantisk drømmende Tungsind, Johannes skinnende af ung balstyrig Kampglæde; han sprang med sin skæve Mund, sin Luth i Haanden og det lystige Gavtyveglimt i Øjnene over Stole og Borde som en nytændt Flamme Anna Larssen gav (som Teresina) hele sin gaadefuldt fortryllende Kvindeligheds æggende Poesi, og Martinius selv var som gamle Mester Tintoretto et levendegjort Billede af mægtig og stolt Renæssancekraft. Her var han ægte nok!

Forestillingen gjorde enorm Lykke og indvarslede en lys og frugtbar Periode for Teatret, som desværre ikke skulde blive af lang Varighed.

Men Martinius fristede Guderne og tirrede sit fremragende

Personale, bl. a. ved at lade det sidde og vente paa Hans Herlighed Direktøren i Timevis uden at kunne komme i Gang med Prøverne.

Der skabtes en Koalition imod ham, og under William Norries administrative Førerskab drog »de otte« til Norge i aabenlyst Oprør mod Martinius, der nu stod ribbet for hele den Del af Personalet, som betød noget for Teatret.

Det var Folk som Peter Fjelstrup, Jacques Wiehe, Albrecht Schmidt, Johannes Poulsen, Anna Larssen, Jacob og Olivia Jacobsen og altsaa Wm. Norrie, der nu forlod Dagmarteatret.

Denne Faneflugt kunde Martinius ikke bære.

Anna Larssen i »De Umyndiges Røst«.

Hans Kraft brød sammen. Hans Kreditorer blev mere og mere nærgaaende overfor ham. Nogle Sæsoner havde han nemlig etableret en Dobbeldrift mellem Dagmar-teatret og Casino til Skade for begge Scener. Dette Arrangement opslugte hans sidste Resourcer. Han forlod sine Teatre som en slagen og bundforgældet Mand. Men selv i sit Fald bevarede han til det sidste det Skin af Elegance og Charme, paa hvilket han havde levet og kæmpet.

»Det kgl. Teaters onde Samvittighed« kaldte en Nationalscenen fjendtlighedsindet Klike ofte Dagmar-teatret i Martinius' Tid. Men sikkert er det, at den Glans af Festlighed, kunstnerisk Vovemod, Initiativ og Arbejdsglæde, der stod om Teatret i Martinius' store Tid, var aldrig før set paa noget dansk Teater, — vendte heller aldrig siden tilbage... De følgende Aar er nærmest Chaos og kun flygtig Omtale værd.

En halv Sæson sidder Forfatteren Kaptajn Walther Christmas som Skipper paa den grundstødte Skude.

I Sæsonen 1910—11 indledes en tilsyneladende stort anlagt Plan. Fritz Petersen og Aug. Liebman allierer sig med Herman Bang som Instruktør og litterær Raadgiver samt med Kammer-sanger Vilh. Herold og Kammersangerinde Ida Møller om en Kombination af Skuespil og Opera comique. Fritz Petersen var samtidig Leder af Casino med Herman Bang som Sceneleder af Folkekomedier og Operetter(!).

Paa Dagmar-teatret sætter Herold »Konge for en Dag«, »Evangeliemanden« og »Fra Diavolo« op med sig selv i Hovedrollerne. Naturligvis er Tilstrømningen til disse Forestillinger stor, men den samlede Administrations Budget (med Opera- og Skuespilpersonale, Dobbeldirektion m. m.) er for stramt spændt, og det hele brister efter én Sæsons Forløb.

Nu følger en Sæson under Liebman og Adam Poulsen (Fritz Petersen er imidlertid død) og dernæst to Sæsoner under Johannes Nielsen og Adam Poulsen i et Slags budgetmæssigt Samvirke med Folketeatret, under økonomisk Garanti af Kapital fra det ny-stiftede »Selskab til Scenekunstens Fremme«.

Der sattes i disse Aar mange smukke og virkningsfulde Forestillinger op, men det hele var for porøst og tilfældigt. Indbyrdes Magtjalousi og Skuespiljalousi mellem Lederne ødelagde alt. Og nu — ved Krigens Udbrud træder Holger Hofman til.

DET NY TEATER

DET er en gammel og ofte paapeget Sandhed, at et nyt Privatteater altid kræver sin Starter og Skaber som Offer, mens Lønnen først tilfalder Efterfølgerne.

Vi saa det med Kammerraad Lange, med M. W. Brun og nu med Viggo Lindstrøm. Det er tragisk, men det synes at være en Naturlov.

Mærkeligt at se, hvordan de københavnske Teatre et efter andet er opstaaet af personlige Konflikter. I 1857 opstod Folketeatret af en skarp Divergens mellem Aktieselskabet Casino og Direktør H. W. Lange, og 25 Aar senere fremgik Dagmar-teatret af en Splid mellem Aktieselskabet »Hippodromen« og Direktør M. W. Brun. Og atter 25 Aar efter bliver Det ny Teater skabt ud af det stridige Forhold, der var opstaaet mellem Dir. Dorph-Petersen og hans Instruktør og Førsteskuespiller VIGGO LINDSTRØM.

Denne Strid mellem de to sidstnævnte Herrer har man kaldet »Historien om et Nik«! Den gav Stof til langvarige Sensationer og Kommentarer i Pressen og drejede sig om Fru Vera Lindstrøms Engagement for næste Sæson. Lindstrøm havde spurgt Dorph-Petersen, om han kunde regne med, at hans Kone ogsaa næste Sæson blev ved Teatret paa de samme Betingelser som hidtil.

Hertil havde Dorph-Petersen efter Lindstrøms Udsagn intet svaret, men blot nikked. Dorph-Petersen bestred at have nikked!

Og kort Tid efter modtog Fru Vera Lindstrøm sin Opsigelse. Lindstrøm, der bestemt havde opfattet sin Direktørs Nik som en Bejaelse paa det stillede Spørgsmaal, blev forbitret og gik. Men bag dette Brud laa der yderligere dette, at Lindstrøm havde Aftale med Dorph-Petersen om, at de to skulde gaa i Kompagni og drive Folketeatret videre sammen; men ogsaa her følte Lindstrøm sig illoyalt behandlet, idet Dorph-Petersen pludselig allierede sig med Fru Betty Nansen for den kommende Sæson.

Af dette Brud mellem de to Teatermænd fremgik altsaa Det ny Teater. Og visselig blev Lindstrøms Besvær med at skaffe sig en personlig Bevilling ikke ringere end det, M. W. Brun havde haft for 25 Aar siden.

Den paa dette Tidspunkt siddende almægtige Justitsminister P. A. Alberti var gaaet haardt imod Aktieselskabet BONAS (og dets Financier »Den lille Laanekasse«'s) Planer om at rejse et

Teater paa den nævnte Byggegrund. Bevillingen fik Afslag, idet man dog paa højeste Sted havde ladet forstaa, at hvis man vilde rejse en Cirkusbygning, vilde Bevillingen blive udstedt. Dette var et haardt Slag for Lindstrøm, og en Tidlang saa det ud til, at et nyt Kæmpehotel vilde blive rejst paa dette Sted. Og hertil krævedes jo ingen Bevilling.

Men Lindstrøm gav ikke op.

Han søgte Audiens hos Kong Frederik den Ottende paa Fredensborg, og omsider kom da Lindstrøms Bevilling (9. Marts 1907). Nøjagtig halvandet Aar efter gik Hs. Excellence Justitsminister P. A. Alberti op paa Domhuset paa Nytorv og meldte sig selv som skyldig i Milliontyveri og Falsk.

19. Sept. 1908 aabnedes det smukke og med al moderne Teknik (Drejescene, Overrislingsapparater, Hennebique o. m. a.) udstyrede Teater med Pierre Bertons ringe, men farverige og ganske festlige Folkeskuespil »Den skønne Marseillanerinde« (en bleg Kopi af »Madame Sans-Gêne«) med den henrivende Ellen Aggerholm i Titelrollen. Lindstrøms Harme mod Dorph-Petersen havde bl. a. ytret sig deri, at han ved større Engagementstilbud havde taget mange af Dorph-Petersens bedste Skuespillere fra ham. Dorph-Petersen sagde Teatret Farvel og trak sig tilbage til et Otium Resten af sin Tid.

Det var et ypperligt Personale, Lindstrøm havde samlet sig: Svend og Ellen Aggerholm, Poul Reumert, Robert Dinesen, Clara Wieth, Karen Poulsen, Rasmus Christiansen, Torben Meyer, Svend Kornbech, Cajus Brun, Valdemar Lund og saa naturligvis Lindstrøm selv og hans Frue, Clare Schönfeldt, Charles Wilken og Viggo Wiehe.

Men Aabningsforestillingen var nær gaaet i Vasken.

Nogle venlige Sjæle havde forsøgt Sabotage mod Lindstrøm og hans Teater; thi pludselig traadte Overrislingsapparaterne i en saa overdaadig Funktion, at Scenen og Orkestergraven fyldtes med Vand, Dekorationerne blev delvis ødelagte, og stor Ravage opstod. Det lykkedes dog aldrig at faa paalideligt oplyst, om der bag alt dette forelaa ond Hensigt eller kun »hændelig Skade«.

Forestillingen blev gennemført, men nogen Sejr for det nyrejste Skuespilhus blev det ikke. Clara Wieth fremsagde en smuk Prolog af Sophus Michaëlis, men selve Stykket var for ringe.

Mange ypperlige Forestillinger satte Lindstrøm op i de tre

Sæsoner, han sad. Gode Folkespil som f. Ex. »Niels Peter Svane« (Edgard Høyer) vekslede med gode Operetter som f. Ex. Offenbachs »Røverne«, hvori den stemmebegavede Astrid Neumann og den smukke Else Frølich skiftevis var Fiorella.

Men naar bortses fra Leo Falls »Dollarprinsessen«, der gik 184 Gange, med Reumert og Else Frølich i Hovedrollerne, fulgtes Lindstrøms Kamp for sit Teaters Popularitet ikke af det Kasseheld, som intet Teater i det lange Løb kan undvære. Lindstrøms Økonomi brød sammen; han maatte gaa.

Viggo Lindstrøm var i sine bedste Aar en fremragende Skuespiller, hvis Navn paa mange Maader er knyttet til betydningsfulde Momenter i dansk Teater. Sin Løbebane begyndte han som lille Vinkyperdreng i Haubroes Vinkælder skraas overfor Det kgl. Teater. — H. C. Knudsen var oprindeligt Murersvend, Zangen-

berg Guldsmedsvend, Nic. Neiiendam Slagtersvend, og alle blev de ligesom Lindstrøm ypperlige Navne i vort Teaters Historie.

Det var dog særlig i de mange Aar paa Dagmarteatret, at Lindstrøm fik Lejlighed til at vise, hvilken fremragende Karakterkunstner han kunde være, saavel i komiske som i tragiske Opgaver. Paa sit eget Teater holdt han sig som Skuespiller lidt i Baggrunden. Men hans »Landsoldaten« frelst Theodor Andersens Dagmar-teater, da dette var

Viggo Lindstrøm som »Landsoldaten«.

stedt i Livsfare. Og som Skaberen af Det ny Teater vil hans Navn være bevaret paa en for ham ærefuld Maade baade som Kunstner og som et sjælden hjertevarmt og karakterfint Menneske. Han døde 1926.

Nogle Smaatræk, der paa karakteristisk Maade belyser hans hyggelige Lune og gode Hjerte: Lindstrøm elskede Paris, som han bestandig besøgte, saasomt Lejlighed (Tid og Raad) gaves. Det havde han gjort i mange Aar hver Sommer og kendte efterhaanden Paris paa Kryds og Tværs, ligesaa godt som han kendte København, om hvis Forlystelsesliv i Tredserne han har skrevet en meget fornøjelig Bog. Han talte og skrev perfekt Fransk.

En Sommer kom han hjem fra Paris og var blevet temmelig svær dernede. Alle Venner og Bekendte, han mødte paa Gaden, kom uvægerlig strax med den Bemærkning: »Næh, hvor er du dog bleven tyk!« Denne plagsomme Bemærkning begyndte efterhaanden at kede Lindstrøm.

Han lod da trykke et lille Kort, paa hvilket stod at læse de lakoniske Ord: »Mange Tak, jeg ved det, men det kan da kun genere mig selv!« Naar han saa traf en Bekendt, strakte han advarende Haanden frem, rakte ham det lille Kort, som altid laa parat i Vestelommen, og saa med dyb komisk Alvor paa Mennesket! Den kriminelle Replik var kvalt i Fødslen!

Lindstrøm var lille, bredskuldret, mavefør og saa korthalset, at det næsten saa ud, som om han slet ingen Hals havde. En Spasmager blandt hans Skuespillere gav ham derfor det Kælenavn, der al hans Tid blev hængende ved ham, — Giraffen.

I 1911 kom jeg til ham med mit første Helaftensstykke »Potifars Hustru«. Det var blevet antaget af Dagmartheatrets Direktion (Liebman og Fritz Petersen) paa Herman Bangs varme Indstilling. Men dette Teater blev ganske kort Tid efter brat slaaet ud af Kurs ved den tragiske Privatlivssensation, der paa pinlig og ganske uretfærdig Maade hvirvledes op om Fritz Petersen og snart efter fremkaldte hans Død...

Og der stod jeg med min stakkels antagne Komædie, som jo nu var at betragte som hjemfaldent Gods. Jeg gik da op til Lindstrøms Førstekraft, min gamle trofaste Barndomsven Poul Reumert, som allerede dengang havde vundet sig et udmærket Navn. Han læste det og blev — ligesom Herman Bang — stærkt interesseret for det.

Nogle Dage efter blev jeg kaldt op til Lindstrøm, som slet ikke kendte mig. Jeg, som fra ganske lille Dreng havde frydet mig over ham i saa mange Roller, var lidt benovet ved dette første Møde. Saa sagde han:

»Det er en skrap Komædie, De har lavet her! Og De skal ikke vente Dem nogen Succes, for dette her vil ikke gøre Lykke. Men jeg spiller det alligevel, for De har ganske afgjort et betydeligt Talent. Hvor meget skal det koste?»

»Kan jeg faa 500 Kr. én Gang for alle, er jeg tilfreds«, svarede jeg. Jeg var meget fattig, havde intet at leve af, og Tanken om muligt at blive stillet Ansigt til Ansigt med rede Penge gjorde mig svimmel.

»Jamen, Gud bevares, Mand! Skal De da ingen Procenter ha'?»

»Næh Tak, det har jo ingen Betydning, naar Direktøren mener, at Stykket ikke vil gøre Lykke.«

»Sikke noget Snak! Jeg er jo da kun et Menneske og kan dog tage fejl. De skal ha' Deres Chance! Nu skriver jeg altsaa 500 Kr. og 5 Procent af det offentlige Billelsalg!«

3 Uger efter gik Stykket, og gjorde stor Lykke paa Premièren. Jeg kunde ikke lade mig fremkalde, for jeg havde ingen Kjole! Pressen slagtede mig Dagen efter. Stykket gik 9 Gange. Men hvilken Teaterdirektør pr. 1935 vilde have handlet som Viggo Lindstrøm? Ingen!

Efter hans Afgang som Teatrets Leder laa Teatrets Skæbne det meste af Sommeren 1911 hen i ildevarslende Uvished. Biografteaterfolk med Constantin Philipsen i Spidsen kredsede om det store smukke Teaterhus, men takket være Skuespiller Leo Tschernings kloge og hemmelighedsfulde Forhandlinger med en i strængeste Incognito optraadt Liebhaber (der sidenhen afslørede sig som Ivar Schmidt) lykkedes det at bevare Teatret som Skuespilhus og derved skaffe det herreløse Personale Tag over Hovedet for næste Aar.

IVAR SCHMIDT var i Modsætning til festlige Folk som Lindstrøm og Martinius Nielsen en klogt beregnende, forsigtig, smaat-skaaren Natur, men uhyre flittig og arbejdsom, en Mand, der elskede sit Teater og lagde hele sin Kraft i dets Trivsel med de ikke altfor store æsthetiske Forudsætninger, han disponerede over.

Danske Dramatikere har han været en nyttig Mand. Til Genæld har han tjent store Penge paa adskillige af deres bedste Folk.

Paa jævne, folkelige og muntre Komedier af danske Skribenter som Høyer, Rosenkrantz, Rindom, Gandrup, Locher, Gjerløv og Olga Ott havde han — foruden paa de mange smukke Forestillinger fra fremmede Litteraturer, som han i Aarenes Gang har spillet med Kunstnere som Peter Fjelstrup, Martinius og den yndige, følelsesfulde, uforglemmelige Ella Ungermann i Hovedrollerne, — indtjent en saadan Formue, at han d. 20. Novbr. 1917 kunde købe hele Teatret og det tilhørende mægtige Komplex af omliggende Ejendomme.

Men indtil Verdenskrigens Frembrud staaer Ivar Schmidt endnu som en forholdsvis ny og uprøvet Mand, — fuld af Energi og en selv af sine Konkurrenter anerkendt Dygtighed.

Hans Førsteforestilling var »De smaa Landstrygere« (i Carl Muusmanns fortrinlige Fordanskning), iscenesat af Herman Bang. Den gjorde overordentlig Lykke. Og i de kommende Aar vexler gode og kraftige Folkekomedier med uopslidelige Operettesucceser, vittige Lystspil, og ind imellem hele denne brogede Buket, denne blandede Afgrøde af Ondt og Godt finder man nu og da en ren og ægte Perle, en smuk og ærlig Tribut til den sande og gode Kunst.

Ivar Schmidt var alle Dage saa klog en Mand, at han forstod Betydningen af, at Teatret holdes i Gang som en god og rentabel Forretning. Hvis ikke, gør man nemlig altfor hurtigt den gode Kunst hjemløs. Han har stedse — ogsaa i sin Forstaaelse af Teatrets Beliggenhed — ønsket at gøre sit Teater til en folkelig Scene i bredere Forstand.

GEORG NYGAARD

TEATRET II

FOLKETEATRET, CASINO, FRILUFTSTEATER
PROVINSSCENEN

FOLKETEATRET

BLANDT Københavns gamle folkelige Scener har Folketeatret paa Nørregade altid indtaget den solideste Position. Dette Teater svarede gennem Aarene og under vekslende Styre næsten altid til sit Navn. Det var et folkeligt Teater med et oftest muntert Repertoire og en Stab af dygtige Skuespillere, hvis Kærne gennem Aarene trofast holdt sig til den samme Scene.

Der var i Publikums Bevidsthed noget stabilt forbundet med Begrebet Folketeatret. Man vidste, at dér gik man ikke forgæves, naar man da ikke mødte med altfor strænge litterære Krav, men kun søgte sund og fornøjelig Underholdning. Og dog skal det ikke glemmes, at man ogsaa paa Folketeatret ofte har givet Stykker, der kunde staa for den strengeste litterære Kritik — og at man har givet dem en mønsterværdig Udførelse.

Den udmærkede Teatermand, Kammerraad H. W. LANGE, var den første Direktør for Folketeatret, der aabnedes den 18. September 1857. Teatret var en Ombygning af »Hippodromen«, et Ridehus, hvortil var knyttet en Rideskole, Københavns første Tattersall.

Lange, som ledede Teatret til sin Død 1873, var en meget myndig Herre. Han kunde vise Haardhed og Ubøjelighed; det var, fordi han vidste, hvad han vilde, og at han vilde det rette. Sin Haardhed undskyldte han ved en bestemt Lejlighed med disse Ord: Naar man i 25 Aar har været Direktør for en Galeanstalt, saa ender man enten selv som gal eller som Tyran — jeg er nu bleven det sidste.

Ved Langes Død overtog Teatrets Intendant M. V. BRUN Ledelsen, og 1. Juni 1873 lejede han Teatret for et Tidsrum af 3 Aar.

M. V. Brun var af norsk Præsteslægt — Bedstefaderen var Digteren Johan Nordal Brun — født 1819. Han blev Sømand, sejlede i fire Aar som Styrmand, men gik saa i Land. Han var da 24 Aar gammel og vilde være Kunstner, Skuespiller eller Forfatter. Han skrev et Par Skuespil, som ikke gjorde Lykke, forsøgte sig som Journalist med lige saa ringe Held og dannede saa et Teaterselskab, hvormed han berejste Provinsen. Det var altsaa en Mand, der havde prøvet lidt af hvert, som kom i Spidsen for Folketeatret.

Brun var baade flittig og energisk, men han manglede den heldige Haand. Flere af de Stykker, han indførte, navnlig fra Tyskland, gjorde ingen Lykke. Modgangen gjorde Brun bitter, og hans vanskelige Sind bragte ham Fortrædeligheder baade med Teatrets Personale og udadtil. Julie Lumbye-Lange forlod den Scene, hvis populære Kraft hun havde været saa mange Aar, og Teatrets Musikdirektør, E. W. Ramsøe, fik sin Afsked efter et Sammenstød med Direktøren, der nærmest skyldtes en Bagatel. Ramsøes Efterfølger blev C. C. Møller, der havde haft samme Stilling 1857—64 og nu blev ved Teatret til 1885.

Men alvorligere for Brun og for hans Ledelse af Folketeatret blev de Sammenstød, han havde med Pressen.

Ved en Genoptagelse af M. V. Bruns Folkeskuespil »Svantevits Datter«, der var bygget over Motiver fra Chr. Winthers »Hjortens Flugt«, spillede Hovedrollen Rhitra af en Debutantinde, Frk. Andrea Vermuth, senere Fru Lamberth. »Dagens Nyheder« gav en sønderlemmende Kritik af denne Præstation, hvorved Brun følte sig personlig fornærmet, og han inddrog Bladets Fribilletter »af Misfornøjelse med dets Anmeldelser«.

Bladets Svar var en meget nærgaaende Karakteristik af Brun, hvori det bl. a. hed, »at det i Langes Tid saa kvikt bestyrede Folke-teater gik en fuldstændig Opløsning i Møde, takket være Direktørens Mangel paa Smag, Dømmekraft og Omgængelighed og hans mer og mindre personlige Liebhaberier hvad Teatrets Spin-deside angik«.

Den københavnske Skadefryd fik rig Lejlighed til at udfolde sig under denne Strid, der affødte baade Avisindlæg og særskilt trykte Redegørelser.

Faa Dage efter gik Octave Feuillet's Skuespil »Sphinxen«, der var bearbejdet af Frits Holst. Stykket blev slemt medtaget af »Dagstelegrafens« Anmelder, hvad der foranledigede Bearbejderen til at fremkomme med et skarpt Indlæg, der fandt Optagelse i »Dagens Nyheder«. I denne Artikel hed det bl. a., at Anmeldelsen var saa uanstændig, »at den godt kunde have fortjent en Plads mellem Bladets Avertissementer«.

Teatrets Ejere saa med Utilfredshed paa disse Aviskævlerier, og da Folketeatret notorisk under Bruns Ledelse var gaaet økonomisk tilbage, Skuespillerbestanden var forringet, og flere af Teatrets Forfattere havde trukket sig tilbage, enedes man om ikke at forny Kontrakten med ham.

Blandt de Stykker, der gjorde mest Lykke i Bruns Direktørtid, kan fremhæves det franske Sangspil »Fregatkaptajnen«, bearbejdet af Richard Schröder, og den tyske Folkekomedie »Hvedebrød og Rugbrød« i Paul Marcussens Bearbejdelse. Navnlig det sidstnævnte Stykke gjorde formidabel Lykke. Det vil være vanskeligt at forklare et Nutidspublikum hvorfor — men det maa sikkert være den ypperlige Udførelse, der blev det til Del, som bar Skylden. En Samtidig fortæller, at der ikke i lange Tider var lét saaledes i Teatret, »en Latter, der i 1. Akts Finale, hvor fire Bagersvende bære Mester Strut (Kolling) i et Dejgtrug ud af Scenen i Triumf, steg til Brøl og til en Storm af Klap og Bravo«.

Teatrets nye Direktør blev Forfatteren ROBERT WATT,

Robert Watt.

der valgtes til Leder fra 1. Juni 1876. Han dirigerede Teatret i 8 Aar.

Robert Watt var af skotsk Afstamning. Hans Bedstefar var indvandret til København. Selv var han født i Aarhus 1837 og havde været i Handelslære; men han havde Lyst til Æventyr og rejste ud. 3 Aar var han i Australien, hvor han prøvede lidt af alt, arbejdede bl. a. som Diligencekusk og som Taskespiller. Da han 1861 kom hjem, havde han Lyst til at blive Skuespiller. Han blev imidlertid Journalist, skrev med godt Humør og i en livlig Stil Skildringer fra sine Rejser, der senere udkom i Bogform. Han knyttedes til »Dagbladet« som rejsende Korrespondent, gennemrejste Evropa og boede en Tid i Paris. Senere var han i Rusland under Prinsesse Dagmars Brudfærd og var i 1869 med til Suezkanalens Aabning. Der skete altid noget, naar Robert Watt viste sig. Da han saaledes i 1871 rejste gennem Nordamerika, indtraf netop Chicagos store Brand. Hans livlige og underholdende Rejse-skildringer gjorde megen Lykke.

Ved sin Hjemkomst stiftede Watt Ugebladet »Figaro«, der fra September 1868 blev til Dagbladet »Dagens Nyheder«, hvis Redaktør han var til 1871. Ogsaa som Oversætter udfoldede han en livlig Virksomhed, indførte bl. a. Mark Twain, Bret Harte og Edgar Poe paa Dansk og omplantede en Række franske Skuespil til Brug for Privatteatrene.

Der var ikke saa lidt ved Robert Watt, der mindede om Georg Carstensen. Han var som denne iderig og fuld af Initiativ, en udmærket Selskabsmand og knyttedes i Aarenes Løb til to af Carstensens Institutioner, Casino og Tivoli. Han døde som Tivolidirektør 1894.

Denne Mand blev en udmærket Leder af Folketeatret — trods Otto Zincks noget syrlige Bemærkning i sine »Erindringer« om, at Watt ingen særlig Betingelse havde for at være Teaterdirektør. Zinck havde selv forgæves søgt Stillingen.

Det første, Watt gjorde, var at sørge for, at Teatret gennemgik en tiltrængt Restaurering. Dernæst sørgede han for, at Personalet blev suppleret. Fra Casino kom Fru Julie Hansen tilbage og nyengageredes Carl Wulff. Af det øvrige Personale var de betydeligste Navne: Severin Abrahams, Albert Helsingreen, Harald Kolling, Benjamin Pedersen, Dorph-Petersen, Wm. Pio, Otto Zinck og Züberlein samt Damerne Betty Borchsenius, Louise

Holst og Betty Smidth. Nogle Aar senere kom hertil Laurids Stigaard, Hallander Hellemann, Elith Reumert og Fru Rosenbaum.

Af stor Betydning for Skuespillenes Fremførelse var det, at Watt knyttede Professor Høedt til Teatret som Instruktør.

Blandt Forfatterne vendte Erik Bøgh nu tilbage til Folketeatret. Af nye kom bl. a. William Faber.

De strænge Repertoirebestemmelser lagde ofte Hindringer i Vejen for mere lødige Stykkers Optagelse. Men Watt var en meget snild Navigator.

I sin Folketeater-Historie meddeler Robert Neiiendam et Brev, som Robert Watt skrev til Edgar Collin, da han efter »Pak«s Sukces gerne vilde opføre andre af Overskous Komedier. Betegnelsen KOMEDIE under et Stykkes Titel fik forresten straks Det kgl. Teaters Chef, Kammerherre Fallesen, til at rykke frem og minde om, at Scenen paa Nørregade kun havde Ret til at opføre Operetter, Farcer, Lystspil og Folkekomedier; de andre Skuespilarter var forbeholdt Teatret paa Kongens Nytorv, der frabad sig Konkurrence.

Robert Watt skrev til Collin:

»Jeg har at gøre med Folk, hvis Valgsprog synes at være: Alle Kneb gælde. Jeg maa derfor søge Dækning for Casinos Kontraminer. Og for endnu til næste Sæson at kunne spille et godt Arbejde af Overskou, vil jeg foreslaa hans Enke at faa den morsomme Komedie »En Valgdag« frigjort. Det kgl. Teater spiller neppe dette Stykke mere; dertil synes det for tendentiøst, og paa Folketeatret med Kolling, Zinck og Wulff o.s.v. vilde det tage sig ypperligt ud. Men Fru Overskou skal hos Fallesen da blot anmode om Dispositionsret over det og uden at sige til hvilket Teater, hun vil give det, thi Du kender jo Fallesens intime Forhold til Th. Andersen.«

Det lykkedes paa denne snedige Maade Watt at sikre sig »En Valgdag«.

HERMAN BANG debuterede paa Folketeatret som dramatisk Forfatter. Det var den 20. November 1878 med Proverbet »Du og jeg«.

Det blev ikke som dramatisk Forfatter, at Herman Bang skulde vinde sit Navn, men de smaa Enaktere, han fik opført, blev dog af Betydning for hans Udvikling som Sceneinstruktør.

»Du og jeg« var altsaa Debuten. Bang har fortalt om sit Besøg

hos Høedt to Dage efter. Han tog venligt mod Forfatteren og sagde, mens han slog ham paa Skulderen:

— Naa, saa har jeg da set Deres Stykke. Jeg havde jo nok læst, at det var noget Skidt — — men at det var saa skidt, havde jeg dog aldrig troet.

Professoren lovede, at han vilde sætte Bangs næste Skuespil i Scene. Det var »Hverdagskampe«.

Herman Bang giver i »Ti Aar« en livfuld Skildring af Høedt som Instruktør:

»Naar »Hverdagskampe« en og anden Gang er faldet mig i Hænderne, har jeg altid med samme Undren maalt dette tarvelige Stykke Komædie, der i Bogen staar trykt — med det skønne Miniatur-Skuespil, Høedt af en saadan Libretto havde skabt.

Hvormange Følelsovergange havde han ikke læst ud af de pauvre Ord, hvormange Stemninger havde han ikke skabt, hvormange Virkninger havde han tryllet frem af de spæde Optrin.

Men hvilket Arbejde var det saa ikke ogsaa!

For denne Iscenesætter var alt vigtigt: Dekoration, hvert eneste Møbel, Skuespillerens Dragt, Belysningen. En Time, mer end en Time brugte han til Prøve blot med Lampisten for at faa et Tusmørke, som han vilde have det.

Og alt det saa mangfoldigt, saa omhufyldt det var, blev for ham kun Arrangørens Værk; saa efter det begyndte Instruktørens.«

Bang fortæller et enkelt Eksempel:

Abrahams skulde etsteds komme ind og lægge en Hat fra sig. Hr. Abrahams gjorde det med en noget rundalbuet Selvfølelse.

Høedt bliver urolig paa sit Sæde og siger saa:

— Maa jeg spørge, hva' er det for en Hat, De lægger fra Dem?

Hr. Abrahams havde tænkt sig en Straahat, da det var Sommerferie og paa Landet.

— Jeg ogsaa, svarer Høedt og rømmer sig. Ja, vil De saa maaske gaa ud igen og lægge den Straahat en Gang endnu.

Hr. Abrahams gaar atter ud og placerer atter Hatten.

— Om igen, siger Hr. Høedt blot. De placerer den, som var det en velbørstet Silkehat.

Og Hr. Abrahams, paa hvis hele Kunst Professoren satte en saa overordentlig Pris, maa placere om igen — — og om igen, det meste af tyve Minutter. — Prøverne trak ud i det uendelige.

Hver Dag kom Høedt og sagde, idag vilde han kun blive en Time. Og efter det første Kvarters Forløb var Galocherne kommet af ham, og var først Galocherne af, kom man aldrig hjem

»Hverdagskampe« blev det sidste Stykke, Høedt iscenesatte. Premiøren var 22. April 1879.

En litterær Bedrift var Opførelse af Bjørnsøns Skuespil »Leonarda«. Stykket var blevet forkastet af Det kgl. Teaters Censor, Professor Chr. K. F. Molbech, en Forkastelse, der vakte meget stor Opsigt. Kultusminister Fischer lod Censuren offentliggøre og lagde derved hele Ansvar for Stykkets Afvisning over paa Censor, hvad der i høj Grad bidrog til, at Ungdommen med Harme vendte sig mod Molbech. Bjørnsøns Venner, hvoriblandt Otto Borchsenius var en af de ivrigste, arbejdede for at faa »Leonarda« frem paa Folketeatret, og da det lykkedes Watt at bevæge Fallesen til at gaa udenfor de strenge Privilegie-Bestemmelser, kom Stykket frem den 26. Januar 1880.

Det blev en meget bevæget Aften — det var ikke saa meget selve Stykket, der gav Anledning til Spektaklerne, som den Parti-aand, der laa i Tiden, Kampen mellem Reaktion og Frisind.

Skuespillet fik en hæderlig Udførelse, særlig fremhæves Fru Louise Holsts fine og karakteristiske Spil som Leonarda. Abrahams var Biskoppen, Stigaard Hagbart, Oldemoder spilledes af Betty Smidth, Ågot, Leonardas Sønnedatter, af Betty Borchsenius.

Efter første Akt lød stærkt Bifald, men straks tog Piberne fat. De kvaltes dog af Jublen.

Midt i anden Akt tog Piberne fat paany, og de vedblev saa kraftigt, at Gassen maatte skrues op, og Politiinspektør Carsten Petersen advare imod at afbryde Skuespillerne.

Da Stykket var forbi, fortsattes Meningskampen i fem Minutter, hvorefter Gongongen lød, men Urostifterne — blandt hvis Anførere var Grundtvigs Søn, den senere dansk-amerikanske Præst, Frederik Lange Grundtvig — trodsede baade den og Politiets Advarsler. Først da Gongongen lød anden Gang, blev der Ro.

Næste Aften var Piberne i Minoritet. »Leonarda« naaede ialt 13 Opførelser.

Det var heller ikke den Slags Skuespil, der gjorde Lykke hos Folketeatrets Publikum, som helst hyggede sig om »Flagermusen«, »Niche«, »Marmorkvinderne«, »Rejsen til China« og »Verdens Herkules«.

Disse Operetter og Folkekomedier fik ogsaa af Folketeatrets udmærkede og vel sammenspillede Skuespillere en ypperlig Udførelse.

Et Sangspil som »Rejsen til China« kunde Gang paa Gang tages frem paany. Det gjorde altid Lykke med Adolph Reckes sangbare Kupletter til Offenbachs sprudlende Melodier fra »Pariserliv«.

Endnu synges flere af Sangene. Hvem kender ikke den sentimentale Erindring om Sorrent med Omkvædet:

Aldrig, aldrig jeg forgætter
disse Dale, disse Sletter,
disse maaneklare Nætter,
aldrig glemmer jeg Sorrent.

Eller den mere muntre Vise om Kaptajnen, hvis Refræn synges den Dag i Dag, uden at de syngende vistnok ved, hvorfra Sangen stammer:

Vor Kaptajn er mange Penge værd,
Penge værd,
men er inte go' at komme nær,
komme nær,
vor Kaptajn er spydig, han er spids,
han er spids!
Ja han er bister, barsk og brøsig, og han bids!
Ja, han bids!

Robert Watt var en ualmindelig indtagende Mand, jovial, elskværdig, altid oplagt og i godt Humør. En af hans Skuespillere, Elith Reumert, kalder ham i sine Erindringer »en Hjerteknuser af allerførste Rang«. Han var sit Personales Ven og Kammerat, vilde helst se glade Ansigter omkring sig og gjorde, hvad han kunde for at holde sine Skuespillere i godt Lune.

Arbejdet gik under hans Førerskab som en Leg, den kammeratlige Tone smittede, og fra Scenen forplantede det gode Humør sig til Publikum paa Tilskuerpladsen. Der var en god »Stemming« paa Folketeatret i Robert Watts Tid.

Et stort Tab led Teatret ved Fru LOUISE HOLST's Død i August 1883. Hun blev kun 43 Aar gammel.

Louise Holst, født Carpentier, havde været knyttet til Folke-teatret fra dets Aabningsforestilling, da hun spillede Louison i »Den lille Heks«. Fra de let komiske unge Pigeroller udvidede hun efterhaanden sit Repertoire med en Række meget forskellige Skikkelser lige fra den olympiske Venus i »Orpheus i Underver-

denen« til Hverdagskvinderne i hendes Mands, Frits Holsts Lystspil, fra de franske Verdensdamer til den københavnske Sypige. Hendes skønne Skikkelse betog alle. Herman Bang fremhævede hendes Spil som »en Rigdom af Nuancer, af Finesser, af Overgange, af fint beregnede Kunstpavser og næsten umærkelige Betoninger«. Man kan endnu af ældre Københavnerne høre Fru Holst omtalt som en sjælden Skønhedsaa-benbaring. Hendes Død vakte stor Bevægelse blandt Københavnerne, der i Tusindvis strømmede til Garnisons Kirke den Dag, hun skulde begraves.

Et andet Tab led Teatret, da BETTY BORCHSENIUS i 1880 gik til Casino. Sine bedste Kunstneraar havde hun haft ved Folketeatret, hvor hun debuterede 1869, 19 Aar gammel.

Der er sagt mange smukke Ord om Fru Borchsenius' sjælfulde Kunst, der tilsidst brød sammen i Kamp med private Sorger. Smukkeste og mest rammende har Herman Bang tegnet hendes Kunstnerskikkelse i »Teatret«:

»Hun saa, naar hun øste af sin lagttagelse, de unge Piger i hundrede Bevægelser, Optrin, Situationer, som mildest talt lod haant om al den Yndighed fra Teatret. Hun saa dem kantede, klodsede, kejtede, tunge, rigtig maladrætte. Og hun indførte modigt paa Scenen hele den Skare af viltre og af kluntede, af generte og spring-ske, af ugraciøse og af ranglede Pigebørn, som hun fra Livet kendte, og hvis mindste Bevægelse var Kamp mod den Kunst-Mare: Ballet. Sandhedskærligt vovede hun paa et Teater, der mere end noget laa i Armene paa abstrakte Skønhedsbegreber, selve det uskønne, og hun brød med den vante Plastiks Skønhedslinjer for at naa den varierede Mangfoldighed i Bevægelserne, som er Livet.«

Herman Bang rister hende til Slut denne Rune:

»Hendes Navn blev kun Mindet om et genialt Talent, der aldrig satte fuld Frugt, og om et Liv, der brødes sønder ved den store Kunsts Vejkant.«

Carl Wulff, en af de mest populære Skuespillere noget kø-

Betty Borchsenius.

Severin Abrahams.

Haandtegning paa Teatermuseet.

benhavnsk Teater har ejet, lod sig drage over til det ny aabnede Dagmar-teater. Elith Reumert, som fra Det kgl. Teater var gaaet til Folketeatret og fik sin Debut her den 22. Januar 1882, havde i enkelte Roller vist Talent som ung Bonvivant, der var Wulffs Fag.

Men Robert Watt mærkede aabenbart, at det var nedadgaende Tider. Med en Bevilling, der gav ham Ret til at være Teaterdirektør 11 Aar frem i Tiden, lykkedes det ham at

opnaa en Afstaaelsessum paa 80,000 Kr., og han overlod da Ledelsen til SEVERIN ABRAHAMS.

I de 16 Aar, Abrahams ledede Folketeatret, skete der store Forandringer med Repertoiret. Ved Teaterloven af 12. April 1889 fik Privatteatrene en meget udvidet Ret til at vælge Skuespil. Det var nu ikke Det kgl. Teater alene, der havde Lov til at spille Komædie og Tragedie. Indskrænkningen af de Kunstarter, Privatteatrene maatte dyrke, ophævedes, og Det kgl. Teaters Eneret overfor bestemte Stykker faldt bort, naar Teatret ikke i 10 paa hinanden følgende Aar havde bragt Stykket til Opførelse.

En Række af danske Klassikers Skuespil, bl. a. af Henrik Hertz, Hostrup, H. C. Andersen, kunde derfor gives paa Folke-teatret, og flere ældre oversatte Komædier af Det kgl. Teaters Repertoire, som Abrahams vidste var Kassestykker fra gammel Tid, forsøgte han sig ogsaa med; men det viste sig Gang paa Gang,

at det var en daarlig økonomisk Beregning, og han vendte da tilbage til Folketeatrets gamle »Træffere«, saadanne Stykker som Frits Holsts »Revyen«, Carl Møllers »De Forlovede«, Chiewitz' og Reckes »For Alvor«, Folkekomedier som »Gøngehøvdingen« o. s. v.

Kigger man Repertoirefortegnelserne fra Abrahams' Tid igen, faar man et stærkt Indtryk af Ubeslutsomhed, Lyst til at eksperimentere. Operetter, Folkekomedier, klassiske Komedier, højere Skuespil findes i den mest brogede Forvirring.

Men en gammel Københavner har netop fra Abrahams' Tid en Række uforglemmelige, smukke og hyggelige, muntre og glade Teaterminder, og det skyldes ikke mindst »de rigtige, gamle Folke-teater-Skuespillere«: Harald Kolling, Zinck, Hellemann, Marius Berggreen, Dorph-Petersen, Johannes Ring, Julie Møller, Maria Müller (Fru Ring), Olga Meyer o. fl.

HARALD KOLLING var den ypperste af dem alle. Han havde været ved Teatret fra dets Aabningsaften og med Undtagelse af en enkelt Sæson, da han havde ladet sig lokke til Det kgl. Teater, været der uafbrudt. Han var en sjælden Kunstner, der kunde spille alt fra det burleske til det rørende. Hans Forvandlingsevne var forbløffende, hvad han bl. a. viste i »Redaktionssekretæren«. Han var en af de gode, gammeldags Skuespillere, der er født til deres Kald.

Han havde i sin Ungdom været Tobaksspindersvend, og han bevarede hele sit Liv noget hyggeligt, smaaborgerligt i sin Fremtræden; men paa Scenen var han fuldtud den Person, han skulde fremstille. Han gik til Udarbejdelsen af sin Rolle med den største Samvittighedsfuldhed og Omhu. Meget morsom var han i saadanne Roller som Kraft i »Revyen«, en let karikeret Borgerskikkelse, eller som Lejetjeneren Jappe i »De Forlovede«. Og som Skolelæreren i »Verdens Herkules« skabte han en af sine bedste, mest rørende Skikkelser.

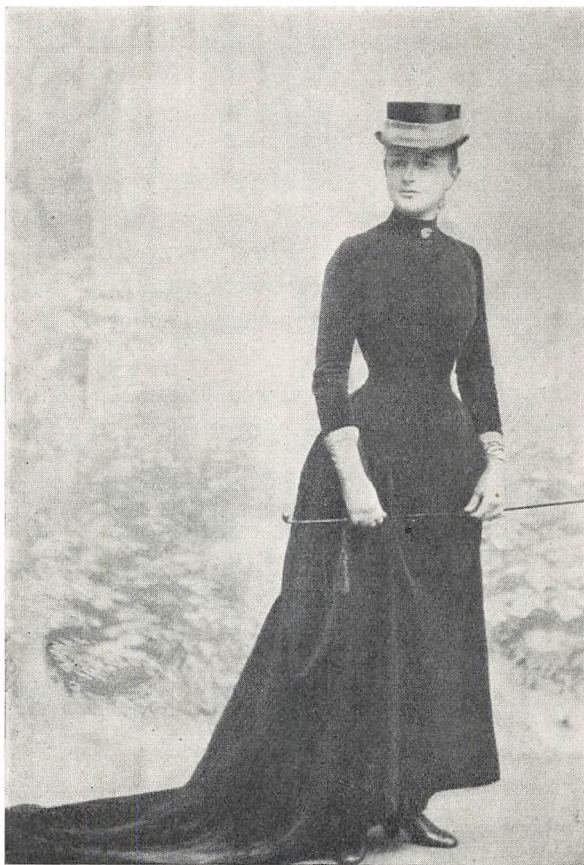
Det vil maaske forbavse en Nutidslæser, men sandt er det, at hele Teatret sad med Taarer i Øjnene, naar Harald Kolling som den gamle Skolelærer sang:

Det gaar atter hjemad til den lille By,
hvor min Skole ligger lunt i Lindes Ly.
Det gaar atter bort fra Verdens Støj og Strid,
hjem til Skolelivets stille Flid!

Dette Liv med al sin Byrde og Besvær
 er min Lykke — jeg min Skole har saa kær;
 men skal Maalet naas, maa friske Kræfter til
 mon den rette Mand jeg finde vil?

Vil i denne Mand en trofast Ven jeg faa,
 som de kære Børns Tanker vil forstaa?
 Vil han strengt og kærligt lede dem paa Vej,
 fremfor Alting elske dem som jeg?

OTTO ZINCK var Harald Kollings Modsætning paa mange Maader. Han var Akademiker og følte sig hele Livet som Student. Hans Komik var tør og knirkende, en snurrig Fyr var han, respektløs og nonchalant, uberegnelig paa Scenen, hvor han improviserede, som det passede ham, bidsk og onskabsfuld og alligevel

Maria Müller i »En fattig ung Mands Eventyr«.

saare godmodig. Noget dybere Respekt for sin Kunst syntes han ikke at eje, for ham kom det an paa at faa Folk til at le, og det lykkedes ham ogsaa med sine ofte groteske Paafund. Det var ved Repliken mere end ved Skikkelsen — alle hans Figurer lignede næsten hinanden — at han vandt sit Publikum.

HELLEMANN var baade en overmaade morsom Farcør og værdig Fader paa Scenen. Han var en ualmindelig alsidig og brugbar Skuespiller. MARIUS BERGGREEN vandt Navn som Københavns bedste Dialektskuespiller.

Hans Bønderkarle var klassiske, og han klarede helt flinkt Rollen som Jeppe i »Jeppe paa Bjerget«.

Som en sjælden fin og yndig Skikkelse mindes man MARIA MÜLLER (senere Fru Ring), der i disse unge Aar spillede Vaudevilens og Lystspillets unge Pige.

Chiewitz' og Reckes »For Alvor«, der vel nu vilde forekomme blegt og naivt, bevares endnu i manges Erindring som et ualmindelig indtagende og muntert Stykke. Levende staar Elith Reumerts frejdige og kaade Frants Halland og Maria Müllers yndige Caroline for os. Vi glemmer aldrig hendes Sang:

Hør mig Henriette, hør nu min Veninde
 véd du ej nok, jeg fylder atten Aar;
 ak, og du kan sikkert drage dig til Minde
 Kærligheds fagre, drømmerige Vaar.
 Sværmende Længsler komme og svinde,
 nu Hjærtet slaar, og nu det stille staar.
 Sjælen paa sin Flugt
 finder alt saa smukt.
 Verden er fuld
 af Fantasiens Guld.

ELITH REUMERT vandt sig et stort Publikum, mens han var ved Folketeatret. Man husker foruden den unge Galfrans i »For

Elith Reumert i »Flyttedagen«.

Alvor«, bl. a. Leander i Holbergs »Hexeri eller blind Allarm« og en lang Række Roller, hvori han var den unge, muntre Mand. Ikke mindst husker man ham som Nikolaj i »Nøddebo Præstegaard«, hans egen Dramatisering af Henrik Scharlings Roman, som gennem en lang Aarrække har været Folketeatrets Julekomedie, og Aar efter Aar stadig tages frem paany.

En anden Komedie, som Reumert havde Andel i, var Bearbejdelsen af Mosers Lystspil »Alt for Damerne«, som gav Anledning til store Demonstrationer i Teatret.

I Stykket, hvis tyske Titel er »Der Veilchenfresser«, foregaar en Akt paa en Eksercerplads mellem Soldater. En Scene viser en Deling Rekrutter under Øvelse. Blandt Rekrutterne er en ung, forlæst Student, der er Skive for Kammeraternes Drillerier og en Sergents evindelige Forfølgelser. Denne Soldat griber i sin Fortvivlelse til at bestikke Sergenten. Midt under Øvelsen trækker han en stor, lækker Hvedesimle op af sin Baglomme og rækker den i Smug til Sergenten, der stikker den til sig.

Reumert havde i sin Bearbejdelse, der foregaar under en Øvelse i Kastellet, ladet Simlen blive til en Pølse. Dorph-Petersen var den frygtelige Sergent Thim, der lod Eder og Skældsord regne ned over Soldaterne, specielt over den stakkels Student, der spillede med stilfærdig Komik af Charles Schwanenflügel.

Disse Soldaterscener med en ren Styrtese af de groveste Skældsord gjorde mægtig Lykke baade ved Premièren og Dagen efter; men ved den tredie Opførelse skete der det, at netop som Schwanenflügel lod Pølsen vandre fra sin til Underofficerens Lomme, skingrede et Par Piber fra Balkonen. Bifald og Piber kæmpede længe, og Demonstrationerne fortsattes efter Tæppets Fald.

Disse Spektakler, der var sat i Scene af nogle Underofficerer, støttedes tildels af Indsendere i Pressen, som fandt det upassende, at Underofficererne paa Scenen var iført reglementerede danske Uniformer. Det var en Haan mod Hæren o.s.v. Harmen rettedes mod Bearbejderen, Elith Reumert, og da Stykket opførtes til hans Benefice, havde ca. 400 Underofficerer givet Møde i Teatret, hvor de modtog Skuespilleren med et infernalsk Spektakel, hver Gang han viste sig paa Scenen og aabnede Munden.

Pibere og Klappere rasede mod hinanden som aldrig før paa Folketeatret — men Beneficiantens Indtægt var ogsaa den største, Kassen nogensinde havde haft.

Demonstrationerne havde nu kulmineret. De fornuftige Elementer indenfor Underofficersstanden greb til en anden Taktik. Da Dorph-Petersen nogen Tid efter skulde have Benefice, indrykkede Underofficererne en Annonce af følgende Indhold:

»De ærede Kammerater anmodes om ikke at indfinde sig i Folketeatret til Hr. Dorph-Petersens Benefice. Vi synes ikke, at der er Grund til at gøre den ofte omtalte Pølse federe for Teatret og dets Beneficianter«.

»Alt for Damerne« gik 45 Gange i Træk, hvad der den Gang var meget, og Sukcessen hjalp Abrahams over en trang Periode.

Sergent Thims Pølse fik forøvrigt et Efterspil, som mange Københavnerne endnu vil erindre. Slagterne i »Maven« ved Nikolaj Taarn modellerede en mægtig Snefigur, »Sergent Thim«, der i Favnen holdt en Cigarkasse, som indsamlede Penge til Friskolebørns Bespisning og Beklædning. Denne Idé med Snefigurer i Velgørenhedens Tjeneste havde hermed sin Debut. Den efterlignedes mange Steder baade i København og i Provinsen, og Thim skaffede mange Penge til de fattige.

Af Forestillinger, som gjorde Lykke i denne Periode, kan forøvrigt nævnes Sudermanns »Forhus og Baghus«, oversat af Charles Kjerulf, Eventyrsangspillet »Et Folkesagn«, der var en Bearbejdelse af Bournonvilles Ballet, og hvori navnlig den unge Charlotte Wiehe gjorde Lykke ved sin Ynde og sin Dans, uddannet som hun var ved den kongelige danske Ballet. Ogsaa nogle andre Dramatiseringer uden litterær Værdi, »Anders Tilkøb«, »Det gamle Kongens København« og »Skovridergaarden«, gjorde Lykke.

»Madame Sans-gêne«, Sardous Napoleon-Komedie, der med Mm Rejane i Hovedrollen var blevet en stor Sukces i Paris, blev ogsaa for Folketeatret et Kassestykke. I Emma Gads Oversættelse og i et flot Udstyr kom Stykket frem i 1894. Abrahams' Datter Frk. Johanne Abrahams spillede den mundrappe simple, men hjertensbrave Vaskerpige, der siger de fine Hertuginder og Prinsesser Sandheden. Martinius Nielsen, som var blevet knyttet til Folketeatret, spillede Napoleon. Hans ejendommelige skarpe Diktion med de mange rullende r'er passede fortrinligt til den Diktatorskikkelse, han havde skabt. Med de korte, hurtige Bevægelser, Lokken i Panden og Haanden stukket ind paa Brystet syntes man, at netop saadan maatte Napoleon have været.

I Midten af 90'erne beherskedes Repertoiret af Martinius Nielsen, Peter Fjelstrup og Anna Larssen, og til dem sluttede sig yngre Kræfter som Johannes Nielsen, Holger Hofman og Albrecht Schmidt, medens de ældre, »rigtige Folketeater-Skuespillere traadte mere i Baggrunden. I 1897—1900 var HERMAN BANG knyttet til Teatret som Instruktør. Hans ypperste Arbejde paa Folketeatret var Iscenesættelsen af Bjørnsons »Over Evne«.

Herman Bangs digteriske Evne beaandede i høj Grad hans Instruktion. Han forstod at forklare Digterens Tanker, digtede selv med over Replikkerne og havde geniale Indfald, som i høj Grad paavirkede de dygtige Skuespillere, han arbejdede med. Store sceniske Talenter som Anna Larssen, Betty Nansen, Albrecht Schmidt, Holger Hofman modtog gennem ham Indtryk for Livet, men selv mindre Aander og famlende Debutanter kunde under Herman Bangs Paavirkning komme til at illudere som fremragende Scenekunstnere.

»Over Evne« med Johannes Nielsen som Pastor Sang, Anna Larssen som Rakel, Peter Fjelstrup som Bratt blev en dramatisk gribende Forestilling, der i høj Grad samlede Interessen om Folke-teatret ogsaa fra Kredse, som ellers stod dette Teater fjernt.

Repertoiret laa i denne Periode i et højere Plan end det sædvanlige paa Nørregade. Der spillede Stykker som Heinrich von Kleist's »Pigen fra Heilbronn« (med Anna Larssen som Käthchen), Murgers »Frie Fugle«, Sven Langes »Storm«, Aristofanes' »Kvindernes Sammensværgelse«, Woldemars »Udi Amorns Hecte«, Gustav Wieds og Jens Petersens »Første Violin« og flere andre gode Skuespil.

Men nu og da greb man til det mere sensationelle, saaledes da man opførte den af Charles Kjerulf oversatte engelske Virtuoskomedie »Trilby«, hvori Peter Fjelstrup havde skabt en fantasifuld Svengali-Skikkelse.

Severin Abrahams' Direktørtid havde haft et meget ujævnt Forløb, snart gik det godt, snart mindre godt. Selv klagede Abrahams altid. Han kunde i Mismod udbryde:

— Jeg bliver flaaet, bogstavelig flaaet til Skindet. København kan ikke bære saa mange Teatre. Jeg er til Ladegaarden ...

Man troede det ikke. Den almindelige Opfattelse var den, at Folketeatret var en rigtig god Forretning. Men Hippodromens

Bestyrelse vidste bedre Besked, og den ønskede ikke at forny Kontrakten med Abrahams, da den udløb samtidig med Bevillingen 1899.

Dorph-Petersen fik tildelt Bevillingen fra 1. Juni 1900. Fra denne Dag skulde Abrahams forlade Teatret, og han havde allerede bestemt sig til at overtage Casino sammen med Edgard Høyer. Men den 31. Marts afgik han ved Døden. Han døde altsaa som Folketeatrets Direktør.

Med sin 28-aarige Virksomhed som Skuespiller, Inspektør og Instruktør bag sig, mødte Dorph-Petersen med et nøje Kendskab til det Teater, hvis Ledelse han overtog, og han kendte til Punkt og Prikke sit Publikum. Han knyttede enkelte nye Kræfter til sit Personale, fortrinsvis saadanne som passede i Ensemblet og kunde tænkes at fortsætte Traditionerne.

Der lagdes for med et Par af Hostrups Skuespil, »Mester og Lærling« og »Eventyr paa Fodrejsen«. I sidstnævnte Stykke spillede Carl Meyer som Gæst sin Glansrolle fra Det kgl. Teater, Skriverhans. I Holbergs »Den pantsatte Bondedreng« havde Marius Berggreen Sukces paa sin Dialekt. Men Sæsonens store Sukces blev Gustav Wiedes »Thummelumsen«, hvori Emil Wulff i Titelrollen og Sigrig Andersen (nu Fru Neiiendam) som Wulfdine slog deres Navne fast i Københavnernes Bevidsthed.

Den følgende Sæson havde ogsaa en det øvrige Repertoire alt overskyggende Sukces at opvise. Det var »Sherlock Holmes«, som Walter Christmas havde importeret. Denne mønstergyldige Detektivkomedie blev set af hele København, der gysende fulgte den fantastiske Forbryderkonge, Professor Moriarty, i Emil Helsingreens groteske Fremstilling, og hans kolde og overlegne Modstander, Sherlock Holmes, Opdageren, der af Dorph-Petersen fremstilledes med en virkningsfuld Urokkelighed. Hans slanke Skikkelse, kolde Blik og haarde Diktion var netop saadan, som man havde forestillet sig Detektivernes Førstemand.

Den tredje Sæson bragte bl. a. »Gadens Børn«, københavnske Billeder fra Dagliglivet af Emma Gad. Man vil navnlig erindre en af Stykkets Afdelinger, »Paa Trappegangen«, der gav Emil Helsingreen Lejlighed til at fremstille en ægte københavnsk Vicevært og Maria Ring en slesk svensk Madam. Fru Oda Nielsen havde som Gæst en personlig Sukces med Edvard Søderbergs indlagte Gadevise om »Den onde Maler«.

Ellen og Sv. Aggerholm.

Men ogsaa denne Sæson havde sin store Folketeater-Sukces. Det var Meyer-Førsters Skuespil »Hans Højtid« (»Alt Heidelberg«), udmærket oversat af Karl Larsen.

Den sentimentale Historie om den unge fyrstelige Højhed, der under sin Studentertid i det romantiske Heidelberg forelsker sig i den søde Opvartningspige, maatte absolut gaa det letpaavirkelige Folketeater-Publikum lige til Hjertet, saa meget mere som de to Hovedpersoner fik den mest charmerende Udførelse af den smukke og indtagende Frk. Ellen Abrahams. Hertil kom det muntre Baggrunds-

Sceneri fra Studenterlivet i Heidelberg med de brillante Studenterkor.

Om det var en hos Dorph-Petersen oprindelig Trang til at fraternisere med »det litterære«, eller om det muligvis var i Tilid til, at nu gik det godt, er ikke let at vide; men i Marts 1903 bekendtgjordes det, at Fru Betty Nansen vilde forlade sin sikre Position ved Dagmar-teatret for som Københavns første kvindelige Teaterdirektør at alliere sig med Dorph-Petersen.

Denne Alliance varede dog kun to Sæsoner. Hverken Henrik Hertz' »Ninon«, hvori Fru Nansen spillede sammen med Adam Poulsen (Chevalieren), Edvard Brandes' »Overmagt« eller Gustav Wieds »Hendes gamle Naade« faldt i Teatrets Publikums Smag, skønt Fru Nansen havde kunstneriske Sejre at opvise. Derimod havde hun Publikum med sig, da hun optraadte i »For Alvor« og i Carolines Rolle sang de gamle Viser, hvormed hen-

des Moder, Fru Maria Ring, en Gang fortryllede.

Før Fru Betty Nansen forlod Folke-teatret, skaffede hun det dog en baade kunstnerisk og økonomisk Sukces, da hun spillede Amalie Skrams »Agnete«. Den stigende drama-

Dorph-Petersen og Betty Nansen.
Folketeatrets Direktion 1904.

tiske Udvikling i dette Skuespil, der kulminerede i sidste Akts Haabløshed, betog og besejrede Teatrets Publikum, der ellers var vant til lettere Kost.

Fra de senere Aar af Dorph-Petersens Folketeater-Tid er der maaske særlig Grund til at nævne Hjalmar Bergstrøms Komædie »Lynggaard og Co.«. Denne Forfatter havde allerede i »Møntergade 39« vist, at han havde et udmærket dramatisk Haandelag og en sikker Evne til at skabe karakteristiske Figurer.

I »Lynggaard og Co.« var det en Konflikt mellem Arbejdere og Arbejdsgiver, der var det centrale i Komædien, og en Række levende Typer førtes frem paa Scenen. Stykket var med stor Omhu sat i Scene af Johannes Nielsen, fint afstemt efter Scenernes Blanding af Alvor og Lune, og alle Rollerne var godt besat.

En enkelt Skikkelse staar endnu saa mange Aar efter særlig klart for Erindringen, den unge forlorne Anarkist, hvis Fremstiller, den senere Teaterhistoriker Robert Neiiendam, her for første Gang vakte Opmærksomhed som Skuespiller.

Den 18. September 1907 fejredes Folketeatrets 50 Aars Jubilæum med en Genopførelse af Frits Holsts »Revyen« og et Lejlighedsspil, »Brogede Minder« af Albert Gnuetzmann, der gav alle de gamle, kendte Kræfter Lejlighed til endnu en Gang at præsentere nogle af deres berømmeligste sceniske Skikkelser — den 83 Aar gamle Otto Zinck blev som Jokum for sidste Gang Genstand for en stormende og langvarig Hyldest. I ham saa man selve det gamle Nørregade-Teater personificeret.

Otto Zinck som »Jokum«.

Som en velsitueret Mand kunde Dorph-Petersen i 1908 trække sig tilbage og overlade Stillingen til sin Instruktør, JOHANNES NIELSEN, der med VIGGO FRIDERICSEN som økonomisk Garant fortsatte indtil 1912.

Medens Johannes Nielsen var Direktør, prægedes Scenen paa Nørregade af denne stærke, selvraadige og ikke meget smidige Personlighed. Der er ikke ydet bedre Sammenspil paa noget københavnsk Privatteater end i hans Tid.

Det var især Skuespil med Personer af Bondestand, der havde hans Interesse, Jakob Knudsens »Sind«, Anker Larsens

og Egil Rostrups »Pigernes Alfred«. Selv ydede han ypperlig Skuespilkunst i Roller som Skuespilleren i Sven Langes »Samson og Dalila« og Professor Bornemann i Hjalmar Bergstrøms »Karen Bornemann«.

Københavnerne har altid haft en Svaghed for Teater-Anekdoter, og Johannes Nielsens Virksomhed paa Folketeatret imødekom i rigt Maal dette Behov.

Om Johannes Nielsens ihærdige Hersen med Skuespillerne paa Prøverne, om hans Torden og Lynen dannede der sig ligefrem Sagn. — En af Historierne skal anføres paa dette Sted:

Ved Teatret var ansat en ung Skuespiller, der havde en lillebitte Rolle i et Stykke. Rollen var stærkt dramatisk og meget virkningsfuld. Den bestod i, at den unge Mand skulde komme stormende ind paa Scenen i det vildeste Sjælsoprør og melde en frygtelig Begivenhed.

Han maatte gøre det om og om igen.

— Stærkere! raabte Johannes Nielsen.

Den unge Mand forsøgte at gøre det stærkere.

— Nej, det dur Fanden tordne mig ikke. De maa gøre det stærkere endnu!

Den unge Mand forsøgte stadig at gøre Aktionen »stærkere«; men da han for tredivte Gang kom stormende ind og for tredivte Gang blev modtaget med den samme Skylle af Johannes Nielsen, brød han fortvivlet sammen:

— Nej, nu maa De virkelig holde op, Hr. Direktør, ellers bliver jeg ogsaa Idiot!

EJNAR CHRISTIANSEN, som stod Johannes Nielsen nær og i 1912 blev hans Afløser som Viggo Friderichsens Meddirektør ved Folketeatret, giver i sine Erindringer følgende Karakteristik af sin Ven:

»Hans Regimente var som et Vejr over Havet, hvor knaldende Sollys afbrydes snart af onde Haglbyger, snart af fuldstændigt Himmelmørke. Instruktøren i ham, den fremragende og evnerige, hæmmedes af Direktørens buldrende Nykker.

Over Skuespillerne var hans Indflydelse en dobbelt: en opildnende, der kunde virke helt aabenbaringsagtigt-nyfødende, men ligesaa tidt en knugende og skræmmende, fordi han mange Gange uden Hensyn til Vedkommendes Individualitet vilde paatvinge ham eller hende sin egen. Der gik sjældent en Indstudering hen, uden at Damerne græd og Herrerne knurrede, fordi han drev dem ud i Forceformer, som de ikke magtede.«

I 1911 var »Foreningen til Scenekunstens Fremme« blevet stiftet, bl. a. med det Formaal at forene Dagmar-teatret og Folke-teatret. Johannes Nielsen blev fra 1912 Dagmar-teatrets Direktør, og Ejnar Christiansen overtog sammen med Viggo Friderichsen Ledelsen af Folketeatret. Men »Scenekunstens Fremme« viste sig ikke at være nogen lykkelig Tanke. Den første Sæson bragte begge Teatrene Underskud, Dagmar-teatret 47.000, Folketeatret 14.000, og 1. Juni 1914 afgik Sammenslutningen ved en rolig Død.

Blandt de mange gode Forestillinger, man bevarer i Erindringen fra Ejnar Christiansens og Viggo Friderichsens Samarbejde ved Folketeatret er Georg Hermanns »Jette Gebert«, hvori Fru Ellen Rindom spillede Titelrollen, en af de store Sukcesser. En Fiasco blev derimod Gustav Wieds »Kærlighedens Kispus«.

Gustav Wied, der med flere af sine muntre Komedier havde været Teatret en trofast Digter, var ikke i Virkeligheden den kaade og springske Faun, der tumler sig i hans Bøger, han var en stilfærdig og indesluttet Skeptiker, let til Begejstring som til en Nedslaaethed, der kunde gaa over til den dybeste Melankoli. Han havde sat de største Forhaabninger til »Kærlighedens Kispus«. Premierer var den 17. Oktober 1914. Stykket faldt fuldstændigt.

Den 24. Oktober var Gustav Wied død.

Til Folketeatret er knyttet Erindringen om en Række Privatforestillinger og Gæstespil, som det dog vil blive for vidtløftigt at komme nærmere ind paa. Det skal lige nævnes, at det var paa Folketeatret, Studentersamfundets frie Teater gav sine Forestillinger, bl. a. Gustav Wieds »En Bryllupsaften«, hvis kraftige Slutningsscene i den Grad oprørte Tilskuerne, at de krævede Tæppet ned, og det lille Sørgeespil blev ikke spillet til Ende. Ogsaa Karl Gjellerups »Herman Vandel« kom til Opførelse her.

Selv om der indadtil har været Storme i Folketeatrets Historie, har dette Teater udadtil arbejdet under rolige Forhold. Og blandt de københavnske Privatteatre er Folketeatret stadig det, der trods alt har bevaret den sikreste Tradition.

CASINO

Spurgte man i Firserne en Københavnerdreng, der havde naaet den Alder af 10 Aar, som berettigede til Adgang til Det kgl. Teaters Forestillinger, hvilket Teater han holdt mest af at komme i, lød Svaret — hvis det da var en rask Dreng — ganske afgjort: CASINO.

Grunden var naturligvis den, at paa Casino fik man de stærkt handlingsbevægede Folkekomedier, Eventyrspillene med det pragtfulde Udstyr, de muntre Operetter med de glade Melodier, som man kendte fra Spillemandens Lirekasse hjemme i Gaarden. Tralerede vi ikke allesammen Sangene fra »Madame Angots Datter«, »Lykkebarnet«, »Corneilles Klokker« o. s. v. Og enten havde vi selv eller en af vore Skolekammerater et Dukketeater, hvor vi spillede »Ridderen af Randers Bro« eller »Kaptajn Grants Børn«. Det var de Stykker, vi kendte fra Casino.

Netop denne Periode har senere i Teaterhistorien faaet det stolte Tilnavn »Casinos Glansperiode«. Den Mand, hvis Navn er knyttet til hin glansfulde Tid, er Teaterdirektør THEODOR ANDERSEN. Han var en Nyboderdreng, kom efter sin Konfirmation til Søs og blev senere Skriver paa Marinens Beregnerkontor, men han havde Lyst til Teatret, og 27 Aar gammel debuterede han 11. September 1862 paa Casino som Jøran i »Huldrebakken«. I 7 Aar spillede han Elsker og Helt i Teatrets Folkekomedier; han havde en djærv Fremtræden og en køn Sangstemme, hvad der vandt ham Publikums Bevaagenhed, men han var tillige i sin tidligere Beskæftigelse bleven vænnet til Orden, Disciplin, Selvbeherskelse og Snarraadighed, hvad der vandt ham Kammeraternes Tillid. Da det derfor i 1869 kneb paa Casino, som det baade tidligere og senere gjorde saa mange Gange, og Skuespillerne selv overtog Ansvarret under et Delingsspil, valgte de Th. Andersen til Leder. — 300 Kr., som han havde laant, var hele hans kontante Beholdning, og da Skuespillerne efter en Maanedes Forløb blev trætte af Delingsspillet, gled Andersen ganske selvfølgelig ned i Direktørstolen, og han blev der 15 Aar i Træk, 1869—84.

Under Theodor Andersens faste Styre og muntre Vove-mod kom Casino ind i en forholdsvis lang og rolig Periode. Han kendte det jævne og brede Publikums Smag, og uden at logre for de slette Instinkter valgte han Stykker, udenlandske og dan-

Direktør Th. Andersen.

ske, som mange vilde se. Han var selv en udmærket Sceneinstruktør, der mere tog sig af Anordning og Sammenspil end af den enkelte Skuespillers Opfattelse. Han var en Mester i at manøvrere med Masserne.

Til disse gode Egenskaber som Leder kom, at han forstod at omgive sig med gode Skuespillere, og han stod næsten altid i et godt Forhold til sit Personale. Kunde han til Tider synes lunefuld og se sur og gnaven ud — hvad en Teaterdirektør nok kan have Grund til en Gang imellem — var han dog oftest jovial, smilende og elskværdig. Og det kunde mere ham ved en eller anden Lejlighed at overraske en af sine Skuespillere med en særlig Opmærksomhed. — Viggo Lindstrøm, der senere arbejdede under Andersen paa Dagmarteatret, har bevaret Erindringen om et Eksempel herpaa; han fortæller:

Der gik et Stykke for halvtomt Hus. Da Stykket var gaet et Par Gange, sagde Andersen en Dag til mig: Gaa op til Albrecht (det var Teatrets Kasserer), han vil tale med Dem.

Jeg kunde ikke begribe, hvad Albrecht vilde mig; han kunde da tale med mig, naar det skulde være, uden at selve Direktøren behøvede at være Mellemand; naa, jeg gik op paa Kontoret, hvor Albrecht modtog mig med de Ord: Vil du være saa god at sætte dit Navn under denne Kvittering! hvorpaa han overrakte mig tre Hundredekronesedler.

— Hvad i Alverden skal jeg med dem? spurgte jeg meget forbausset.

— Ja, det ved jeg ikke, men Andersen har sagt, at du skal ha' dem.

Jeg tog selvfølgelig med Glæde mod Pengene og skyndte mig ind til Direktøren. Efter at have takket ham spurgte jeg her lige-saa forundret, hvorfor jeg egentlig fik de Penge.

Andersen lagde sin Haand paa min Skulder, og idet han saa paa mig med sine store, brune Øjne, gav han Pincenezen et Knibs fra Næsen — en Bevægelse, han altid gjorde, naar der var lidt ekstra paa Færde, og sagde:

— Fordi De er saa flink! De er det eneste Lyspunkt i det skrækkelige Stykke!

Lindstrøm tilføjede, naar han fortalte Historien: — Se saadan kunde en Teaterdirektør være, naar det gik daarligt. Naar det gik godt, var han endnu mere elskværdig.

Blandt de Skuespillere, som virkede paa Casino i Th. Andersens Tid, mindes endnu Oda Larsen (senere Fru Oda Nielsen), A. F. Helsingreen (»gamle Green«), Zangenberg, Sophus og Victor Neumann, Martinius Nielsen, Hans Riber Hunderup, Frk. Lerche, Johanne Krum, Knobelauch, Stigaard, F. A. Cetti, William Pio, Abrahams, Betty Borchsenius o. fl.

Med et Personale som dette, der ikke fandtes bedre udenfor Det kgl. Teater, satte Th. Andersen en Række store Forestillinger op, som trak Publikum til Huse. Han havde gerne i hver Sæson én stor Forestilling, et Tilløbsstykke, som skæppede i Kassen. Vi har allerede nævnt et Par af dem, men der var flere: Offenbachs »Røverne«, »Boccacio«, »Tambourmajorens Datter«, »Faldgruben«, »Kejserens Kurér«.

Det Stykke, der i hine Tider satte Rekord, var »Jorden rundt i 80 Dage«, der første Gang kom op i 1876 med Knobelauch som Philius Fogg og Helsingreen som Passepartout. Der lever sikkert endnu gamle Nybodersgaster, der kan fortælle om, hvordan de i sin Tid medvirkede som »Bølgedrenge« i dette Stykke og i »Kap-tajn Grants Børn« (1880), da Teatermaskineriet var mere primitivt end nu. Drengene laa under de store Lærredstæpper, der forestillede Bølger, og væltede rundt for at skabe Illusionen af op-rørt Hav.

Og vi Drenge, der fra Tilskuerpladsen med aandeløs Spænding fulgte Begivenhederne paa Scenen, fik bagefter travlt med vort Dukketeater. En ung, initiativrig — nu vilde vi kalde ham smart — og teaterinteresseret Litograf, ALFRED JACOBSEN, sad oppe i et lille halvmørkt Værelse paa en 3die Sal paa Hjørnet af Købmagergade og Walkendorffsgade og tegnede Kulisser og Dukker paa store Ark, som han udarbejdede Tekstbøger til. Det var for Størsteparten Casinos Repertoire, der gik igen i Alfred Jacobsens Dukketeater, og der var et livligt Rykind af Drenge i hans den Gang beskedne Laboratorium.

Det var et stærkt beskaaret Repertoire, Secondteatrene, som de kaldtes til Forskel fra Det kgl. Teater, kunde betjene sig af. Hele den klassiske Litteratur var beslaglagt af det nationale Teater. Der var kun den udenlandske Dramatik, Folkekomedierne og Operetterne, at tage af.

Med særlig Tilladelse opførte Th. Andersen dog Oehlenschlägers »Aladdin« 1878, naturligvis stærkt forkortet — 19 Tableau-

er i Stedet for 65 — men efter den Tids Forhold udstyret med stor Pragt. Det var en enestaaende Masseurfoldelse at se de 80 Slaver marschere frem. Stigaard spillede Aladdin, Fru Julie Møller Morgiane. Førstnævnte var unægtelig noget for gammel. Alligevel blev Forestillingen en stor Sukces, som gav den efter Datidens Forhold store aftenlige Indtægt ca. 1000 Kr. om Hverdagen og indtil 2355 om Søndagen.

Paa Oehlschlægers Hundredaarsdag 14. November 1879 overtog ZANGENBERG Aladdins Rolle, hvad der skaffede Forestillingen fornyet Interesse. Det var ikke mindst denne sceniske Præstation, der foranledigede Zangenbergs Engagement til Det kgl. Teater, et Spring opad fra Secondteatret, som den Gang var saare sjældent.

Blandt de sceniske Præstationer, som gamle Teatergængere endnu vil mindes fra Th. Andersens Tid paa Casino, er der et Par, som staar med særlig Glans. Det er Sophus Neumanns komiske Mesterværk, den fantastisk forfjamskede Fyrst Auran i »Lykkebarnet«, en Figur, som den unge Peter Fjelstrup mange Aar senere genopfriskede, men dog kun var en Afglans af, og F. A. CETTIS virkningsfulde Fremstilling af Drankeren Copeau i »Faldgruben«, en rystende Menneskeskildring, som de, der har set den, aldrig glemmer. I samme Stykke spillede Betty Borchsenius, hvis bedste Tid forøvrigt tilhører Folketeatrets Historie, Gervaise.

Et Par Gange gav Th. Andersen yngre danske Forfattere Lejlighed til at forsøge sig paa Casino. Saaledes spillede han 31. December 1873 et Fantaspil »Nytaarsaften«, der var tænkt som en Fortsættelse af de Nytaarsrevyer, Erik Bøgh i 50'erne skrev.

»Nytaarsaften« fremtraadte anonymt, men Robert Neiiendam har i sin Casino-Historie røbet, at Forfatterne var ingen ringere end Holger Drachmann og Edvard Brandes.

For en Nutidslæser er det umuligt at finde synderlig Vid i Erik Bøghs Nytaarsrevyer, de udmærker sig mest ved letløbende, men temmelig flove Vers, og de to unge Efterlignerens Opus — nærværende Forfatter har gjort sig den Ulejlighed at kigge det igennem — var absolut ikke baaret af aristofanisk Vid, men Udførelse og Iscenesættelse hjalp det dog til 18 Opførelser.

Derimod maatte Herman Bangs lille Proverbe »Inden fire Vægge« i 1881 nøjes med to Opførelser.

En Mærkedag, som ikke bør forbigaaes i Th. Andersens Casino-

Periode, er den 11. Maj 1870. Paa denne Dag debuterede anonymt, betegnet paa Plakaten med tre Stjerner, den unge ODA LARSEN (senere Fru ODA NIELSEN) som »Et enfoldigt Pige-barn«.

Casinos Ejere var saa langt fra at vise Th. Andersen Taknemlighed, tværtimod gjorde de alt for at fortrædige ham. De skruede stadig Fordringerne op, og da der ved M. V. Bruns Fratræden fra Dagmar-teatret 1884 viste sig en Lejlighed for Andersen til at slippe derover, opgav han Casino. Han tog baade Personale og Materiel med sig, det var derfor et fuldstændig afklædt Teater, den nye Lejer, den fra Provinsen indvandrede dygtige Teaterleder AUGUST RASMUSSEN, overtog.

Der fulgte nu en Række meget urolige Aar for det gamle Teater i Amaliegade. Under stadig skiftende Direktører var Teatret snart oppe, snart langt nede, men altid Genstand for Københavnerens enestaaende Teater-Interesse, den, der ikke mindst beskæftiger sig med Teatrets indre Forhold, Direktions-Vanskeligheder, Skuespillernes Privatliv, kort sagt den Lilleverden af Skandalehistorier, som Teatret er en saa frugtbar Jordbund for.

I Begyndelsen af August Rasmussens Direktørperiode gik det tilsyneladende meget godt. Han havde i Charles Kjerulf fundet en habil Oversætter og Bearbejder af fremmede Operetter og Udstyrsstykker, Teatermaleren Carl Lund fik Lejlighed til at udfolde sig som den fortræffelige Skaber af henrivende Feerier, vi har kendt i et Par Menneskealdre, og i Carl Gottschalksen havde Teatret en meget populær Kapelmester. En Kres af udmærkede Skuespillere samlede han ogsaa om sig. Foruden de ældre Kræfter, Sophus Neumann, Oddgeir Stephensen, William Pio, Victor Neumann, Mathilde Nielsen, Stigaard, mødte man nye Navne som Frederik Brun, Ludvig Nathansen, Enoch Aagaard, Thora Schwartz-Nielsen og den unge Frk. Louise Brock, senere Peter Nansens Hustru, yngre Navne som Albert Helsingreen, Wilhelm Wiehe, Valdemar Kolling, Peter Fjelstrup og William Gerner.

Louise Brock, en nydelig, lysblond Skønhed, var Teatrets Primadonna i Operetter og Feerier. Hun tog sig glimrende ud paa Scenen i de efter hin Tids Forhold dristige Kostumer og bevægede sig med Ynde og Anstand. Talentet var til Gengæld ikke saa stort.

Sophus Neumann som »Den indbildt Syge«.

Blandt de Stykker, som ældre Københavnere endnu vil mindes fra August Rasmussens Casino-Tid, er der Suppé's store Wiener-Operette »Donna Juanita«, »Rejsen til Maanen«, »Askepot« og Olaf Poulsens Bearbejdelse og Iscenesættelse af »Erik Ejegods Pilgrimsfærd« (med Albert Helsingreen i Teaterdirektør Ferdinand Pipers Rolle), Tommeliden« o. fl.

Til »Tommeliden« var der Brug for en temmelig stor Stafage, og fra de københavnske Kommuneskoler fik man samlet en hel lille Hær af kønne 10—12 Aars Pigeboern. Et Par af

disse Smaapiger, hvis Navne den Gang ingen lagde Mærke til, vandt senere Ry hver paa sin Vis. — Den ene var en lille nydelig Nyboderpige, Abelone Bareisen, den anden hed Dagmar Hansen.

Abelone Bareisen fik Rollen som den kommanderende Officer for Lilleputhæren i »Tommeliden«. Hun udvandrede senere til Amerika og dannede sammen med sine Søstre Sang-Dansetrupen Sisters Barrison, der vandt Verdensry paa Tournéer i Europa og Amerika.

Da Trupen opløstes, kom LONA BARRISON (nu Fru Fleron) tilbage til Danmark. Hendes Ry, Skønhed og Ynde begejstrede Holger Drachmann til et Epigram, der den Gang vakte baade Begejstring og Forargelse:

Forkælet og forkættet,
erfaren og naiv,
saa væver som en Siske,
saa slank som et Siv,
en Frygt for alle Fruer,
en Fryd for alle Mænd
gaar LONA sin Gang
over Hjerterne hen!

DAGMAR HANSEN holdt sig til Danmark og Nabolande og vandt Navn som Variétéstjerne, nu kendt som Fru Dagmar Heinemann. Med sin specielle Sang, »Oh Dagmar, oh Dagmar«, et Opus af OLFERT JESPERSEN, kom hun paa alles Læber.

August Rasmussen fik aldrig den rigtig store Sukces. Selv om nogle af hans Forestillinger gik temmelig længe, var Omkostningerne saa store, at Resultatet blev Tab, og i April 1887 opgav han Kampen og erklærede sig fallit.

En Eftermiddag, netop som Teatret var smykket til en af de den Gang saa berømte, lystige Casino-Maskerader, som skulde finde Sted om Aftenen, kaldte August Rasmussen sine Skuespillere sammen og meddelte dem, at han ikke kunde mere.

Resten af Sæsonen spillede Personalet saa paa Deling.

I August 1887 tog Direktoratet H. R. HUNDERUP og HENRIK LINDEMANN fat. Det varede kun Aaret ud.

Det var vist ogsaa en af de mærkeligste Teaterdirektioner, noget københavnsk Teater har været ude for. Hunderup engagerede Skuespillere og lovede Forskud, men Penge havde han ingen af, og den lille Kapital, Lindemann raadede over, var hurtig opspist — eller rettere sagt drukket op. Begge Direktørerne havde en Svaghed for at afgøre Forretningerne paa den nærmeste Benværtning. Charles Kjerulf, som kendte Hunderup fra tidligere Tid og stadig bevarede sit Venskab for ham, fortæller, at meget ofte blev Prøverne paa Teatret hævet af den første, bedste Grund — i Virkeligheden var det af Tørst — og Scenen forlagdes til Restauranten.

Det hed sig, at de, der skulde have Penge hos Hunderup, havde dannet en regulær Fagforening, der satte Vagtposter ud henholdsvis paa Trappegangen i Casino og udenfor den Kafé i Havnegade, hvor Hunderup holdt til. Foreningens Formand var Skuespiller, senere Journalist ved »Dannebrog«, Viggo Schiwe.

Hunderup var ellers et godt Hoved, og han havde litterære Interesser, hvad man ellers ikke mærkede paa hans Repertoire.

Han havde imidlertid truffet AUGUST STRINDBERG, som paa det Tidspunkt opholdt sig i København, og han havde formaaet den svenske Digter til at overlade Casino »Faderen« til Opførelse.

Den 14. November 1887 havde »Faderen« Premièrre paa Casino. Det var første Gang, Strindberg spillede i København. Aftenen er derfor historisk:

Personlisten saa saaledes ud:

Ritmesteren	H. R. Hunderup
Laura, hans Hustru	Fru Johanne Krum
Bertha, hans Datter	Frk. Olga Meyer
Doktor Østermark	William Pio
Præsten	Oddgeir Steffensen
Ammen	Fru Theodore Petersen
21	Emil Helsengreen
Oppasseren	Viggo Schiwe.

I Betragtning af, at disse Skuespillere ellers optraadte i Operetter og sang Kupletter, kom de overraskende godt fra at spille Tragedie. Edvard Brandes skrev i sin Anmeldelse:

»Atter blev det godtgjort, at de gode Stykker skaber gode Skuespillere, som igennem kunstnerisk Arbejde faar Bevidsthed om og Sikkerhed til deres Evner.«

Selv de konservative Blade, der betragtede Strindbergs Skuespil som »en poesiløs Frugt paa Realismens tørre Træ«, anerkendte Udførelsen.

Men Casino var jo Casino. For at faa »Faderen« til at glide ned hos det sædvanlige Publikum gav man som Efterstykke »Mumbo-Gumbo Gonggong den Store«!

»Faderen« gik ialt 12 Gange. Den Modtagelse, Stykket fik, æggede Digterens altid levende Indbildningskraft. Han drømte om store Indtægter ved Teatret, og han lod sig overtale til en Aften selv at optræde paa Casinos Scene; han vilde efter »Faderen« oplæse et Digt.

Denne Optræden fandt Sted den 2. December.

Da Tæppet gik op, stod Strindberg i sin daglige Dragt ved et lille Bord, hvorpaa stod en toarmet Lysestage.

Programmet indeholdt ingen Oplysning om, hvad Strindberg vilde læse, og det var næppe mange, for hvem det gik op, hvad han læste — eller om han overhovedet læste noget.

Man saa ham gul og bleg med Blikket nede i Bogen bevæge Læberne, men man hørte intet. Han vendte Blad efter Blad, bøjede pludselig Hovedet til Hilsen og forsvandt.

Det meddeltes Dagen efter i Bladene, at August Strindberg havde læst »Søvngængernætter«.

For den svenske Digter var det i høj Grad af Vigtighed at faa pekuniært Udbytte af Opførelsen paa Casino. Da der skulde betales, var Hunderup imidlertid ikke hjemme. Han aftalte Træffetid med Digteren, men blev borte. Strindberg skrev til ham og truede. Intet Svar. Rasende rejste han sin Vej. Til sin Ven Axel Lundegård skrev han i et Brev:

»Vær rar og skæld Hunderup ud ...«

Det tragi-komiske Direktorat Hunderup-Lindemann varede kun til Nytaar 1888.

Det fortælles, at da der skulde gøres rent paa Hunderups Kontor efter hans Afgang, fandt man i et lille Rum ved Siden af hans Værelse en alenhøj Dynge Breve, flere hundrede. De var alle uaabnede. Da man spurgte Hunderup, hvorfor han dog havde smidt dem dér og ikke en Gang lukket dem op, svarede han med urokkelig Flegma:

— Hvorfor skulde jeg dog gøre mig den Ulejlighed? Jeg vidste jo i Forvejen, hvad der stod i dem.

Det var altsammen Rykkerbreve.

Casinos Personale havde efterhaanden oparbejdet et sandt Raseri mod den holdningsløse Direktør. Man holdt Møder og drøftede Situationen, talte frem og tilbage; da hed det sig, at en af deres egne, Skuespillerinden Fru Thora Schwartz-Nielsen, havde faaet sin Mand, Bagermester Carl Nielsen, til at leje Teatret.

Under Pres fra Personalets Side antog Carl Nielsen August Rasmussen som artistisk Leder. Dette Samarbejde var dog kun kortvarigt, August Rasmussen afløstes af F. A. Cetti.

I de halvtredje Aar, Carl Nielsen stod som Casinos Direktør, gik Teatret økonomisk set godt.

Det var navnlig to Stykker, der fik Kassen til at svulme. Det første var »Pigernes Jens«, en Kantonnementsfarce af »Forfatterne til Pr. Kongebrev«. Det oplystes senere, at Forfatterne var Charles Kjerulf og Peter Nansen.

Charles Kjerulf har i sine Erindringer fortalt udførligt om, hvorledes denne meget letbenede Farce blev til.

Det var en ren og skær Finansoperation.

Kjerulf var i Udstillingssommeren 1888 i Pengeforlegenhed, og da han netop sidste Efteraar havde været i sit andet Kanton-

nement, fik han den Idé at benytte sine Oplevelser til en rask, lille Kantonnementsfarce. Han var paa Vej ud til Casino for at forelægge Carl Nielsen sin Plan og muligvis slaa et antageligt Forskud paa den med det samme.

Ved »Hesten« paa Kongens Nytorv mødte han Peter Nansen og indviede ham i sin Plan. Nansen, som ogsaa lige havde været Soldat, ganske vist kun Sygepasser paa »Grødslottet« i Rigensgade, foreslog straks, at de skulde gaa sammen til Arbejdet og lave et Helafstenstykke. De tog hinanden under Armen og spadserede rundt om »Hesten«, alt mens de udkastede Scener og Situationer. Efter en Times Tids Rundmarsch gik de til Casino, forelagde Carl Nielsen Planen, Nansen improviserede under Forelæggelsen nye Enkeltheder. Carl Nielsen blev helt begejstret over Stykket, som endnu ikke var skrevet — og udbetalte et Antagelseshonorar paa flere hundrede Kroner til hver!

Stykket blev skrevet, Carl Nielsen var tilfreds; men August Rasmussen, som skulde sætte det i Scene, vilde helst have saa lidt som muligt med det at gøre og overlod Iscenesættelsen til den ene af Forfatterne, Charles Kjerulf.

Skuespillerne var just heller ikke begejstrede. Sophus Neumann, som havde Oberstløjtnantens Rolle, erklærede kategorisk: — Saadan en Idiot findes ikke i den danske Hær!

Imidlertid gik Prøverne deres Gang. Peter Nansen, der havde set en Prøve, blev betænkelig. Han foreslog, at man skulde bede Edvard Brandes se paa Stykket og underkaste sig hans Dom.

Dr. Brandes var villig.

— Gerne, kære unge Venner — men paa én Betingelse: jeg siger min ærlige, redelige Mening!

Det var jo netop det, man ønskede.

Edvard Brandes kom til en Prøve, der foregik uden Kostumer eller Rekvisiter.

Han sad ganske stum. Først da Tæppet faldt for sidste Akt, bukkede han dybt for Forfatterne, tog sin Frakke og Hat og sagde:

— Kære unge Venner! Dette bliver den største Fiasko, der nogensinde er set i København!

Peter Nansen vilde nu tage Stykket tilbage, men Kjerulf holdt paa, at man skulde afvente Generalprøven og sørge for, at den overværedes af et »rigtigt« Publikum.

Teatrets underordnede Funktionærer fik Lov at indbyde Slægt og Venner. Og d e n Prøve blev afgørende. Der var Liv og Humør over Skuespillerne, og Tilfredsheden forplantede sig til Tilskuerpladsen. Premièren var en Søndag. Det blev en dundrende Sukces!

»Pigernes Jens« gik hundrede Gange i Træk den første Sæson og gik flere hundrede Gange senere. Ferd. Schmidt rejste med det i Provinserne, bl. a. i Odense opførtes det med Frederik Jensen i Titelrollen. Ogsaa i Norge og Sverige gjorde »Pigernes Jens« Lykke.

Paa Casino var det den unge, joviale Valde Kolling, der spillede Jens, den zunftige Droskekusk i Trøjen; William Pio var den altid uheldige værnepligtige Teolog, og Thora Schwartz-Nielsen det raske Pigebarn. De kaade Soldaterløjer, det uforfalskede Københavnerhumør og de mange muntre Soldaterviser hjalp »Pigernes Jens« til Sejren. Gamle Soldater genkendte med Fryd Scenerierne fra Kastellet, fra Lazarettet og fra Kantonnementet. Alle skulde hen og se, hvordan Far havde haft det, da han var i Trøjen.

Det andet militære Stykke, der skaffede Teatret Sukces, var »Gutter ombord«.

Efterat Landsoldaten havde haft sin Chance, kom Turen til Marinen. Det var ogsaa to Bladmænd, som havde faaet Idéen til dette Stykke, Journalist Aage Blichfeldt og Tegneren Axel Thiess.

»Gutter ombord« slog mere paa de nationale Strænge. Man var i Nyboder og ombord paa en af de gamle Fregatter. Handlingen havde et melodramatisk Præg.

Men det var ogsaa her det gemytlige Par, Valdemar Kolling (Nr. 27) og Thora Schwartz-Nielsen (Katinka), som befæstede Populariteten og med deres Duet sang sig ind i Alles Hjerter:

Jeg var tvær og sær og prikken,
skønt jeg lod saa evig seig,
da jeg hængte i Butikken
oppe under Nikolaj!

Hos Watt, dér abonnerte jeg,
i Cirkus ferierte jeg
hos Haugsted jeg trakterte mig,
i Bajer jeg spolerte mig;
men hvad saa end jeg lavede:
jeg immer gik og gnavede,
og følte, at jeg pø om pø
gik som Pebersvend i Frøl

Gud bevares, Syv og tyve!
Det kan jeg saa godt forstaa;
men som Ungkarl maa man kryve,
før man kan til Altret gaa.

Jeg li'som De har græmmet mig,
min Fremtid helt har skræmmet mig;
da jeg i Morges kæmmed' mig,
jeg saa, at jeg har skæmmet mig;
thi skønt jeg tit og magelig
har gjort mig svær behagelig,
maa jeg dog rende rundt og dø
li'som De, som Pebermø.

Under Udførelsen af et Stykke som »Gutter ombord« kunde S sammenspillet mellem Scene og Tilskuerplads blive ret intim. Det fortælles, at til »Gutter ombord«s Premièrè følte Valdemar Kolling sig særlig nervøs; men hans gode Ven, den joviale Slagtermester Carl Petersen — Tegneren Robert Storm Petersens Fader — fik sat Mod i ham, og da VALDE gjorde sin Entré som den glade Slagtersvend med Truget paa Nakken, blev han modtaget med en dundrende Klapsalve. Det var Carl Petersen og otte af hans solideste Kolleger fra »Maven« ved Nicolaj Taarn, og deres Klap forplantede sig til hele Huset, saa Kolling fik sig en veritabel Ovation.

Den godmodige Skuespiller blev saa rørt, at han ikke kunde holde sine Glædestaarer tilbage. Man saa dem trille ned over hans runde Kinder.

Det var for meget for den gemytlige Carl Petersen. Han bøjede sig over Orkester-Balustraden og sagde beroligende op til Kolling saa højt, at hele Parkettet kunde høre det:

— Bare rolig, Valde, vi er jo hos dig!

Det Held, der nu tilsmilede Casino, gav Aktieselskabets Bestyrelse Lyst til selv at overtage Ledelsen med en lønnet Direktør. Carl Nielsen maatte fratræde i August 1890, og man antog ROBERT WATT som Leder.

Det varede kun én Sæson. Den eneste Forestilling, han havde nogenlunde Held med, var P. Fristrup's Bearbejdelse af »Et Købmandshus i Skærgaarden«. Han efterfulgtes af CETTI, VILH. ØSTERGAARD og TH. ANDERSEN, et Triumvirat, der ogsaa kun varede én Sæson. Th. Andersen var endda fratraadt forinden og erstattet med Kassedirektøren, Grosserer AXEL SANDER.

Personalet var blevet fornyet med flere yngre Kræfter, VILHELM, CHARLOTTE, JAQUES og EMMA WIEHE, HOLGER HOFMAN

og PETER FJELSTRUP. Man spillede »Kameliedamen« og »Thérèse Raquin« med JULIE SECHER i Hovedrollerne. Det var Stykker, der laa noget udenfor Casinos sædvanlige Repertoire, og Forsøget fulgtes ikke af Held.

Casino var kommet ind i en meget urolig Periode med stadigt skiftende Ledelse.

I Sæsonen 1892—93 var Forfatteren SOFUS BIRCH artistisk Leder, han afløstes allerede i Marts af GUSTAV ESMANN.

Det var paa dette Tidspunkt, at Esmanns folkelige Skuespil »Magdalene« kom op.

Det var et Skuespil med et meget aktuelt Emne, idet det behandlede de daværende Prostitutionsforhold i København med Sædelighedspolitiets ofte haardhændede og umenneskelige Behandling af forvildede unge Piger. Chr. Kroghs »Albertine« havde allerede nogle Aar i Forvejen behandlet Emnet, og Esmann havde ved en personlig Oplevelse følt Harmen brænde i sig overfor det brutale Sædelighedspoliti.

»Magdalene« havde Première den 11. Januar 1893 med Fruerne Orlamundt, Julie Hansen og Elna From i de kvindelige Hovedroller. Ivar Schmidt spillede Levemanden, medens Vilhelm Wiehe var en kristuslignende Missionær.

Stykket vakte overordentlig Opsigt og blev en stor Sukces, ikke mindst fordi de Forhold, der behandlede, var paa Dagsordenen i den offentlige Debat. Publikum tog stormende Parti imod Sædelighedspolitiet og applauderede demonstrativt Stykkets oratoriske Udfald mod denne Myndighed.

Forinden »Magdalene« kom op, havde Teatret haft sin hidtil største Fiasko. Det var Anton Melbyes og Fr. Ricards Farce »Kejserens København«, der satiriserede over de russiske Kejserdage i 90'ernes København.

Forfatterne havde dynget saa mange Effekter, Sange og Situationer ovenpaa hinanden, at hverken Skuespillere eller Publikum kunde hitte Rede deri. Stykket opførtes kun den ene Gang!

Forfatterne tog Sagen humoristisk og holdt flere Aar i Træk Fest paa Aarsdagen. Ricard paastod, at i Virkeligheden var »Kejserens København« en stor Sukces, da det var det Stykke, der i dansk Teaterhistorie havde givet den største aftenlige Gennemsnitsindtægt!

En bemærkelsesværdig Dato var den 27. August 1893. Paa

denne Dag debuterede Frk. BETTY MÜLLER, senere Fru Betty Nansen, som Sardous »Dora«. Hun spillede desuden i denne Sæson Kitty i »Sodomas Undergang« og Opvarningspigen Lene i »Capriciosa«.

I Januar 1894 var det atter galt. Aktieselskabet erklærede sig ude af Stand til at fortsætte. Esmann og Sander traadte fra, og Personalet spillede paa Deling under Ledelse af Hunderup og Carl Nielsen. Sæsonen klarede med »Charleys Tante«, hvori Fjelstrup spillede Titelrollen. I Juni stilledes Casino til Auktion, men Auktionen standsedes, da nogle Deltagere i et Laan lod sig Ejendommen udlægge som ufyldstgjorte Panthavere. De dannede et nyt Aktieselskab, »Aktieselskabet Casino-Etablissementet« med Overretssagfører Albeck som Formand. Man fandt i Rodemester RICARD SCHRØDER, der var kendt som en flittig Bearbejder af Operetter og Folkekomedier, en ny solid Lejer.

I seks Sæsoner, 1894—1900, holdt Richard Schrøder Stillingen. Han spillede Folkekomedier og Operetter. Fra den Tid stammer Carl Muusmanns Bearbejdelse af »De smaa Landstrygere«, der flere Gange senere er taget op med Held, »Flagermusen« ved Charles Kjerulf, »Dukken« ved Ove Rode, »Frihavnen« og »Damen fra Natkafeen«. Et gammelt Casino-Stykke som »Jorden rundt i 80 Dage« naaede sin 300de Opførelse.

Af nye Kræfter, som engageredes, kan fra denne Tid nævnes Hans Orlamundt, Arnold Christiansen, Charles Wilken, Holger Rasmussen og af Damer Amanda Lund.

At Richard Schrøder holdt Stillingen saa længe, skyldtes ikke mindst hans Forsigtighed og, man kan vist godt sige, meget nøje-regnende Økonomi.

Der verserede mange Historier, som illustrerede denne hans Egenskab. Her er en af Bunken:

Et Par Gardister fra Vagten paa Amalienborg stod en Dag og studerede nøje Tavlen i Teatret med Billetpriiserne.

— 85 Øre! sagde den ene. Næ, saa maa vi hellere gaa i Tivoli. Der koster det kun 50 Øre, saa kan vi faa Raad til et Par Bajere.

En pæn ældre Herre med høj Hat og hvidt Slips stod i Nærheden. Han kom nu nærmere og spurgte:

— Undskyld, lille Soldat, hvor meget havde De tænkt paa at ofre til en Teaterbillet?

— 50 Øre, svarede Soldaten.

— Saa skal jeg hjælpe Dem, kom De bare med Pengene.

Herren henvendte sig til Damen i Billethullet:

— Vil De give Soldaterne to Billetter til Balkonen, saa betaler jeg Resten!

Herren var Richard Schrøder. Han opholdt sig daglig i Nærheden af Billetkontoret, og han greb ofte ind, naar lignende Situationer indtraf. Schrøder vidste og regnede med, at Smaapenge ogsaa tæller i Kassen.

Da Richard Schrøder imod sin Vilje blev sat fra Ledelsen 1900, traadte Forfatteren EDGARD HØYER til.

Han forsøgte at hæve Niveauet. Blandt de nye Kræfter, han knyttede til Teatret, møder man Navne som Cajus Bruun, Aage Garde, Egill Rostrup, Holger Reenberg, Elisabeth Rosenberg, Jonna Neiiendam. Som Musikdirektør erstattede Washington Magnus den populære Carl Gottschalksen, og Magister P. A. Rosenberg blev Sceneinstruktør.

Aabningsforestillingen var Oehlenschlägers »St. Hansaften-spil«. Men denne nye Retning vandt ikke Paaskønnelse hos Casinos gamle Publikum. Først da Høyer greb til »Lykkebarnet«, vendte Lykken sig — men ved Nytaar 1902 opgav han Kampen.

Atter greb Personalet til Delingsspillet, og man fandt i Fristrup's og Ricards Folkekomedie »Dr. Nicola« et Stykke, som klarede den økonomiske Situation.

Nu indlededes en ny, men desværre kortvarig Glansperiode for Casino.

MARTINIUS NIELSEN, Dagmar-teatrets Chef, tænkte sig Muligheden af at drive to Teatre. Han fik Casinos oprindeligt smukke, men nu stærkt forfaldne Indre omskabt ved Hjælp af Tæpper, grønne Planter og elektrisk Lys. Den noget skumle Sal straalende i Fløjl, Forgyltning og Lys. Direktøren rullede daglig, iført Slængkappe, med æventyrlig Silkehat og mægtig sølvknappet Stok pr. Hestedroske — Avtomobiler fandtes ikke den Gang — gennem Strøget mellem de to Teatre, hvor han optraadte baade som Instruktør og Skuespiller. Paa Dagmar-teatret spillede han Hamlet, paa Casino Kean. Det var et enormt Arbejde, han præsterede; men selv om han fik udmærket Støtte af sin fortræffelige Hustru, Fru Oda Nielsen, der forlod Det kgl. Teater for at spille sine gamle Glansroller i »Et enfoldigt Pige-barn« og lignende gamle Casino-Stykker, var Arbejdet for meget for én Mands

Mart. Nielsen paa Vej mellem Casino og Dagmar-teatret.

Kræfter, og i 1905 opgav han Dobbelt-driften, der kun havde bragt Tab.

Der dukkede en ny Mand op. Det var den knapt 30-aarige FRITZ PETERSEN.

Fritz Petersen havde i Richard Schrøders sidste Sæsoner været ansat ved Teatret som Skuespiller. Det var kun Smaaroller, han spillede, men hans store Teaterinteresse gav ham blandt Kammeraterne Øgenavnet »Interesse-Petersen«. Under Edgard Høyer blev han Sufflør og Garderobeforvalter,

gled imidlertid ud, da

Martinius Nielsen tog Styret. I disse Aar blev han en kendt Mand som Leder af Etablissementet »Sommerlyst« paa Frederiksberg, hvor Gustav Esmann i hans Tid holdt sine meget opsigtvækkende Konferencer.

Han lejede nu sammen med August Rasmussen Casino.

2. Juledag 1905 spillede Holger Drachmanns Æventyrkomedie »Prinsessen og det halve Kongerige« med Musik af Fini Henriques og iscenesat af Herman Bang.

Holger Reenberg spillede Æventyrhelten, Gerda Krum var Prinsessen, og i en komisk Rolle brillerede Sophus Neumann.

Det følgende Aar, da August Rasmussen var traadt tilbage og Fritz Petersen var bleven Enedirektør, blev uforglemmeligt som »Den glade Enke«s Sæson.

Lehars Operette, oversat af Gustav Hetsch, blev en af Casinos største Sukcesser. Holger Reenberg og Gerda Krum dansede Aften

efter Aften »Enkevalsen« under en Tilstrømning, hvis Mængde var set i Amaliegade. Komponisten kom selv Herop til en Publikumsforestilling og dirigerede og blev bagefter fejret med en stor Fest paa Hotel Phønix. Det var store Dage for Casino, og Fritz Petersen tjente en Formue.

Lehars Operette blev Forløberen for den lange Række af moderne Valseoperetter, som i de følgende Aar spillede paa flere københavnske Teatre, og hvis Melodier blev sunget, fløjtede og danset over det ganske Land.

Fritz Petersen viste sig at være en dygtig Administratør, en initiativrig og opfindsom Direktør. Han omgav sig med et udmærket Personale, og han spillede et veksellende Repertoire, som paa ny gjorde Casino til et af Folket ombejlt Teater.

Flere af Teatrets ældre Stykker blev genoptaget og fik en god Udførelse. I »Den indbildt Syge« spillede Sophus Neumann sin gamle Glansrolle fra Dagmarteatret, i »Aladdin« og »Faldgruben« vandt Holger Reenberg nye Laurbær og viste at han var andet og mere end Operetteelsker.

»Magdalene« kom ogsaa frem igen. Gerda Christophersen, som i Martinius Niensens Tid var holdt nede, men nu fik store Sangpartier, viste som Ruffersken Md. Blomkvist, at hun ogsaa ejede store komiske Ævner. Arnold Christensen formede flere morsomme Figurer i Operetterne, bl. a. Methusalem i »Den glade Enke«.

Fritz Petersens Lykkestjerne, som i Enke-Perioden havde staaet i Zenith, begyndte imidlertid at dale og blegne.

Allerede i 1907 havde Herman Bang af private Grunde maattet forlade Teatret og Landet. Han bosatte sig i Berlin.

Fritz Petersens Ærgerrighed voksede. Da der tilbød sig en Lejlighed for ham til at indtræde i Dagmarteatrets Direktion sammen med Vilh. Herold og Aug. Liebman, slog han til. Der sagdes, at han fantaserede om at samle alle de københavnske Privatteatre paa én Haand. Man begyndte at se en farlig Mand i ham.

Da der samtidig fra en Kres af Teatrets Damer rejstes en Anklage af privat Natur mod Direktøren, en Anklage, hvis virkelige Grundlag og hvis videre Forløb unddrog sig Offentligheden, mistede Fritz Petersen ganske Modet. At der var gjort ham blodig Uret, var vist den almindelige Mening.

Affæren havde ganske knækket ham. Han trak sig tilbage fra

Det begyndte i Nytiaars Tid 1911. Kort Tid efter blev han syg og døde allerede 28. Mars 1911, kun 34 Aar gammel.

1022 Casino var i et Par Aar i urolige Tider.

1023 Sagsommanden førtes til Ende af Holger Rasmussen. Fra August 1911 overtog PAUL FJELDGAARD Ledelsen. Det blev det kortvarigste Direktorat i Casinos Historie. Allerede i Begyndelsen af Oktober nedlagde Direktøren Kommandoen.

1024 Mars spillede Strandhergs Ungdomsarbejde »Gildets Hemmelighed«, iscenesat af Aage Garde, en pæn Forestilling, der dog ikke lokkede Publikum. Sagsbønnen reddedes af det gamle »Gutter ombord«.

1025 Holger Rasmussens Folkekomedie »Den sorte Panter«.

1026 de følgende to Sæsoner ledede GERDA CHRISTOPHERSEN Casino. Med et delvis nyt Personale opførtes nogle Operetter, blandt hvilke »Sogn i Ungdommens Vaar« ved Andreas Albeck og Axel Kjærulf særlig gjorde Lykke. Den gamle »Rafael« blev meget populært, ikke mindst takket være Fru Ellen Gottschalks indtagende Skælmeri:

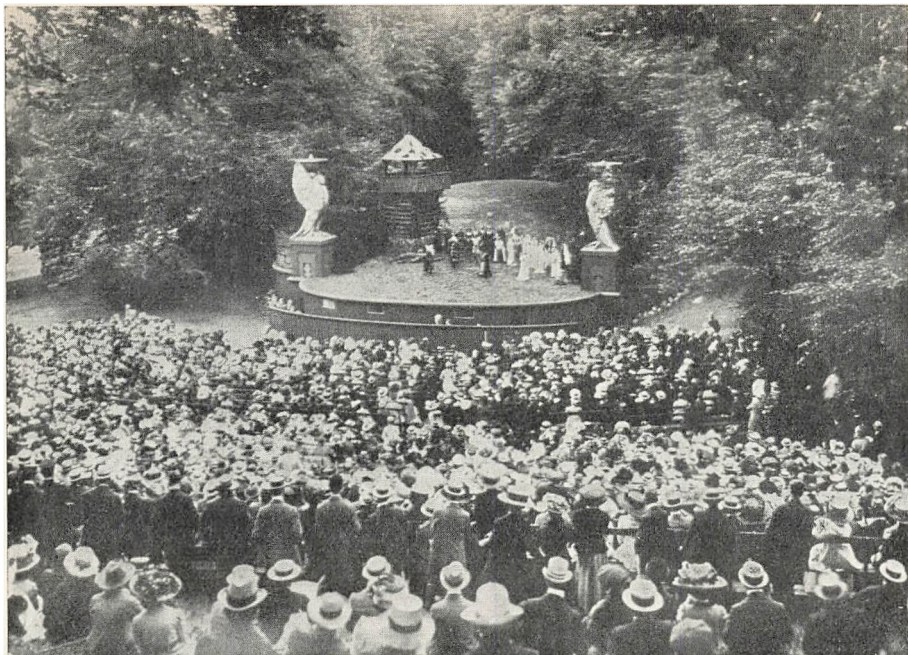
Det var paa Frederiksberg, det var i Maj,
jeg fik en Pige kær, og det var dig.
De glade Minder jeg forglemmer ej.
Det var paa Frederiksberg, det var i Maj.

1027 1914, 150-Aaret for Krigen 1864, opførtes et nationalt Skuespil af Redaktør Valdemar Galster, »Dybbøl«. Forfatteren, der var Søn af en af Kombattanterne fra hine Dage, havde heldigt truffet Stemningen under de skæbnesvangre Begivenheder, og hans Stykke blev venligt modtaget. Men snart skulde Verdenskrigens voldsomme Eksplosioner, der i Begyndelsen som svage Drøn naede til det fredelige Danmark, ganske anderledes sætte Sindene i Bevægelse.

FRILUFTSTEATRE

En smuk Sommermorgen spadserede Redaktør HENRIK CAVLING og Konsul POUL NØRGAARD gennem Dyrehaven. De kom fra Nærum, hvor de havde aflagt Besøg i Børnekolonien »Wesselsminde«.

Da de naede til Ulvedalene, standsede de, betaget af det pragtfulde Naturpanorama. Den grønne Plæne indrammet af hundredaarige, mægtige Bøgekroner, Skraaningerne under de gamle Træer, alt dannede et storslaet Sceneri!

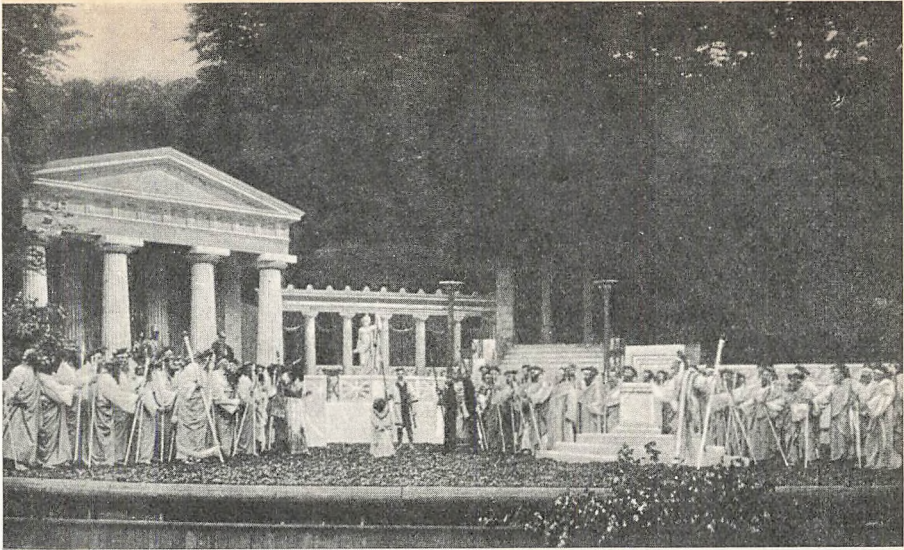
Fra Friluftsteatret i Dyrehaven 1910.

Henrik Cavling, der fra sine Rejser i Udlandet var bekendt med de Friluftsteatre, som fandtes dér, bl. a. i Thale i Harzen, bemærkede, at her i Ulvedalene var jo den ideelle Plads for et dansk Friluftsteater, og Konsul Nørgaard greb straks Idéen — allerede Johanne Luise Heiberg havde i sin Tid udkastet Tanken om et Friluftsteater i Dyrehaven — han saa i dens Realisation et økonomisk Støttefond for Børnekolonien i Nærum.

Det blev ikke ved Tanken. De to Mænd fik samlet en Kres af Interesserede, og man gik snart i Gang med Forberedelserne.

JOHANNES NIELSEN og ADAM POULSEN blev Friluftsteatrets Ledere, og Kunstneren J. F. WILLUMSEN udførte den Scenerampe med de to Ravne med Offerskaalene, som blev Symbol for »Dyrehavsspillet i Ulvedalene«.

Den, der den 3. Juni 1910 overværede Generalprøven paa Oehlenschlägers Tragedie »Hagbarth og Signe«, glemmer aldrig den storslaaede Virkning, som Skuespillets enkle Handling i de højtsvungne Vers gjorde under den frie Himmel, alt mens man sad eller laa opad Skraaningen under de gamle Trær, hvor kvid-

Opførelse af »Antigone« paa Friluftsteatret.

rende Fugle fløj ud og ind. Det var et uforglemmeligt Syn, da tilsidst, mens Tusmørket slørede Omgivelserne, Faklernes flakkende Ildøjne kom nærmere og nærmere gennem Skoven.

Da man, fyldt af de skønne Indtryk, om Aftenen vendte tilbage til Byen, fik man at vide, at ALFRED NERVØ var fløjet over København! Den første Byflyvning var gennemført! En gammel Københavner glemmer ikke den 3. Juni 1910.

Dagen efter fandt Premiøren paa Friluftsteatret Sted, og i de følgende skønne Sommeraftener gik Folkestrømmens Tusinder ud til Ulvedalene. Det blev en stor Sukces, og den forfulgtes — med skiftende Held — i de følgende Aar.

De Skuespil, som viste sig bedst egnede til Friluftsopførelser, var de klassiske Værker som Sofokles' »Antigone«, Shakespeares »Skærsommernatsdrøm«, Holger Drachmanns »Dansen paa Koldinghus« og »Gurre«, J. L. Heibergs »Elverhøj« og J. P. E. Hartmanns Opera »Liden Kirsten«.

Friluftsteatrets store Sukces — trods det ustadige, nordiske Vejrlig — har ført til mange lignende Forsøg rundt om i Landet.

Der er rejst Friluftsteatre baade i Aarhus og Odense og flere andre Steder i Provinserne. I selve København er bl. a. Molières Komædie »George Dandin« spillet i Gaarden ved Rigsarkivet og

Olfert Jespersens Sangspil »Molboerne« opført paa Rosenborg Eksercerplads. I Helsingør har man spillet Shakespeares »Hamlet« ved Foden af Kronborg.

Friluftsskuespillene er blevet en fast Bestanddel i det danske Folks Forlystelsesliv.

ODENSE TEATER

Odense Teater er Landets ældste Provinsscene.

Aabningsforestillingen, det var »Gulddaasen«, fandt Sted den 18. November 1796, og den samme Forestilling spillede paa Hundredaarsdagen og ved den allersidste Forestilling i den gamle Teaterbygning den 1. Maj 1914. Det følgende Aar blev den nye, smukke Teaterbygning taget i Brug.

Det gamle Odense Teater var altsaa i Virksomhed fra 1796 til 1914, men i al denne Tid var Teatret ikke nogen fast Institution. Skiftende Direktører, rejsende Provinsselskaber lejede Bygningen for enkelte Sæsoner. Der var baade en For- og Eftersæson og en »Hovedsæson«, som gerne overlodes til et af de bedre, rejsende Selskaber. Ofte havde et saadant Selskab flere Aar i Træk Hovedsæson i Odense, medens det i Sæsonens øvrige Maaneder tournerede i andre Provinsbyer.

I Begyndelsen af 70'erne var Brødrene THEODOR og FREDERIK MÜLLER det dominerende Selskab. Det bød bl. a. paa saadanne Forestillinger som »Genboerne« med Kr. Mantzius i Løjtnant von Buddinges Rolle. Den 31. Januar 1877 debuterede Fr. Müllers Hustru, Fru Maria Müller, senere Fru Ring, der blev saa betydelig en Kraft ved Folketeatret i København, som Laura i »De Nygifte«.

Efter Müller havde AUGUST RASMUSSEN i Sæsonerne 1878—84 lejet Teatret. Hans Repertoire spændte saa vidt, at det omfattede folkelige Træffere som »Han er gruelig gal«, »Regimentets Datter«, »Verdens Herkules« — og Henrik Ibsens nye Skuespil. Den norske Digter overlod altid August Rasmussen Opførelsesretten for sine Skuespil i de danske Provinsbyer, fordi han vidste, de hos ham fik en hæderlig Udførelse. Gamle Odenseanere mindes endnu med Glæde »Et Dukkehjem«, hvori Anthon Jensen var Helmer og Frk. Helvig Johansen (senere Fru Helvig Jacobsen) Nora. Et Par Sæsoner spillede Frederik Madsen, den forgudede

Folketeater-Skuespiller, nogle af sine Glansroller hos August Rasmussen.

Forøvrigt har de fleste af vore kendte Provinsdirektører i kortere eller længere Tid været knyttede til den odenseanske Scene: Vilhelm Petersen, Cortes, Albert Helsingreen, Jens Trap Walther, Povl Friis, Emil Wulff, Ferdinand Schmidt o. fl., indtil EYVIND KORNBECK i 1912 blev Direktør, og han var det til 1921 med et Interregnum, da Svend Aggerholm ledede Teatret.

Det var i Eyvind Kornbecks Tid, at det nye Teater byggedes, og han blev dets første Direktør, hvormed en ny Æra indleddedes.

Til den gamle Odense-Scene er bl. a. knyttet Mindet om den udmærkede Skuespillerinde Fru Maria Schmidt, der var baade hos Cortes og August Rasmussen. Hun spillede Dronninger og Fyrstinder, Sypiger, Sangerinder og Kokkepiger og var kendt og beundret saavel for sit gode Spil som for sine smagfulde Toiletter.

En kendt københavnsk Skuespillerinde, Fru Dagmar Orlamundt, er født i Odense, og hun debuterede paa det gamle Teater den 14. November 1877 som Drengen Olaf i »Samfundets Støtter«. Da var hun kun 14 Aar.

AARHUS TEATER

Aarhus har haft fast Teaterbygning fra 1816, da det gamle Teater i Kannikegade aabnedes. Det var et Par af Byens Klubber, der slog sig sammen til et Selskab, »Polyhymnia« var dets Navn, og byggede Teatret. I 1852 maatte Selskabet afhænde Teatret til Direktør MILLER, der drev det til sin Død i 70'erne, hvorefter SOPHUS BIRCK overtog det.

Byens Udvikling, Forskydningen af Hovedfærdselsaarerne m. m. gjorde det allerede i Midten af 80'erne ønskeligt at skaffe Aarhus et moderne Teater, men først i 1897 kom der Fart i Planerne, og det overdroges til Arkitekten HACK KAMPMANN at udarbejde Tegninger til et Teater med Façade mod Bispetorvet.

Offervillige Borgere traadte sammen, og der dannedes et Repræsentantskab, som tog sig af Sagen. Den 15. September 1900 stod Teatret færdig til Indvielse.

Til Teatrets første Direktør havde man valgt BENJAMIN PEDERSEN, den Gang 49 Aar gammel. Han var fra Dagmar-teatret kendt

som en solid Skuespiller, og han viste sig at være en Mand, der kunde løse Opgaven, at skabe Aarhus en fast Scene med et Repertoire af en forsvarlig kunstnerisk Standard.

Benjamin Pedersen ledede Teatret til kort før sin Død 1908, altsaa i otte Sæsoner.

Aarhus ny Teater.

Aabningsforestillingen bestod af Holbergs »Erasmus Montanus« og Aug. Ennas Opera comique »Prinsessen paa Arrenik med P. A. Rosenbergs Tekst.

Personalet talte adskillige gode Kræfter, hentede dels fra Provinsens bedste Selskaber, dels fra Hovedstadens Scener. Der var bl. a. Caroline Aagaard, Gerda Christophersen, Philip Beck, Alfred Cohn, Albert Price, Vilhelm Birch, Johannes Marer og Charles Schwanenflügel.

Repertoiret bestod i den første Sæson overvejende af gode folkelige Skuespil af Oehlenschläger, Heiberg, Hertz, Overskou, nyere Dramer og Komedier af Ernst v. d. Recke, Karl Gjellerup, Emma Gad og Ove Rode, Gustav Wied og Palle Rosenkrantz.

Driften var vanskelig, da der krævedes et hastigt skiftende Repertoire, og hertil kom ogsaa Konkurrence fra det gamle Teater. De følgende Sæsoner maatte man ty til en Del Operetter — »Frk. Nitouche«, »Mikadoen«, »Corneilles Klokke«, »Flagermusen« — men det viste sig efterhaanden, at de Stykker, der trak bedst Hus, var Folkekomedier som »Kong Erik og de Fredløse«, »Ridderen af Randers Bro« og »Gøngehøvdingen«.

Vanskelighederne blev ikke mindre, da den nye Direktør, JACOB JACOBSEN, traadte til. Han vilde gerne have fortsat Traditionerne fra Forgængereren, men Folket krævede Fornyelse. Man vilde bl. a. have moderne Operetter.

Folket fik sin Vilje. »Dollarprinsessen« blev Teatrets hidtil

største Sukces. Operetten gik 50 Gange. Der spillede endvidere »Grev af Luxemburg«, »Niniche«, »Corneilles Klokker« o.s.v. — men nu var man utilfreds med det altfor lette Repertoire. Der krævedes litterære Skuespil. Ogsaa det fik man. Der spillede Bjørnsens »Den ny Vin blomstrer«, »Daniel Hertz«, »Fruentimmerskolen«, Holbergs 225. Aarsdag fejredes med »Den politiske Kandestøber« og Foredrag af Professor Vilh. Andersen. Der var Gæstespil af Johannes Poulsen.

I 1901 søgte saa vidt muligt at balancere mellem den folkelige og den mere kræsne Smag, men 1913 trak han sig tilbage og overvandt Stillingen til AAGE GARDE, der gennem ti Aar baserede Repertoiret paa den gode Folkekomedie, bl. a. støttende sig til jyske Forfattere som Johan Skjoldborg og Jeppe Aakjær. Teatret kaldtes ikke med Urette den jyske Nationalscene.

Som en særlig værdifuld Forestilling i Gardes Tid nævnes »Boul Lange og Thora Parsberg«.

I disse Aar indtraf Krigen, men for Teatret var det gode Aar. Indtægter og Udgifter fordobledes. Gagebudgettet var steget fra 50,000 til 115,000 Kr. Men Gælden var betalt.

Og med Tilfredshed og Stolthed kunde man reklamere med, at Aarhus Teater nu var en statsunderstøttet Scene. Statstilskuddet var først 10,000 Kr., men steg senere til 30,000 Kr., og desuden fik Teatret Støtte fra Kommunen.

Aage Gardes Navn er med særlig Hæder indskrevet i Aarhus Teaters Historie.

CARL ARCTANDER

REVYER OG KABARETTER

EFTER at Kina delvis er gaaet ud af Sagaen som selvstændig Stat, kan Danmark rose sig af at have den subtileste Rangforordning af alle Slags Riger. Det ligger os aabenbart i Blodet Side om Side med de demokratiske Fornemmelser her i den kongelige danske Trekvartrepublik.

Naa, Nutiden har det noget mere i Teorien end Fortiden; gaar vi, som vi her skal, en tresinstyve Aar tilbage i Tiden, vil vi finde Klassificeringen anvendt ikke alene paa Borgerne, men ogsaa paa deres offentlige Forlystelsessteder, og det ingenlunde efter en æstetisk Hovedlinie, hvis Skel kan være rimeligt.

Toppen af det dramatiske Parnas var alene Det kongelige Teater; de andre Steder: Casino og Folketeatret og senere Dagmar-teatret stempledtes som »Secondteatrene« (hvad Direktør Abrahams endnu klagede over i 1890), og hvad der skød frem paa »Broerne« — ja, deres Rang kan maales, ingenlunde i Populariteten, som var stigende, men i Pressens Holdning. Anmeldtes Forstadsteatrene overhovedet, var det en Tid lang i korte, overlegne Notitser, hvor Nedladdenheden tydeligt skinnede igennem.

Da »Revyerne« kom frem, vred Secondteatrenes Skuespillere sig lige saa stærkt ved at synke ned eller ud i Forstæderne, som Direktionen paa Det kongelige Teater holdt det for en Naade, om den lod enkelte Secondskuespillere slippe ind paa Kongens Nytorv. Karakteristisk er det, at Skuespiller Carl Wulff paa Casino nok anonymt kunde medarbejde paa en Spøgefuldhed sammen med sin Kollega Vilhelm Petersen fra Folketeatret, men ingenlunde fandt paa den Vittighed at optræde højstegen.

En Revyforfatter indtog mellem Skuespilforfattere den samme

inferiøre Stilling som i lang Tid en Karikaturtegner mellem Kunstmalere, en Detailhandler mellem Grosserere. Efterhaanden udlignedes Rangforordningen ikke saa lidt af den virksomme Aarsag, at Revyerne en skønne Dag viste sig at have en vis politisk Slagkraft, at deres Tekst og navnlig deres Viser steg i Kvalitet, og at der fremstod Fortolkere af megen Dygtighed og med stort Folketække.

Pressens Holdning undergik en forbavsende Forvandling: en Revyepremière blev en celeber Begivenhed, der behandledes som glimrende Stof, simpelthen fordi ogsaa Publikum blev et andet. Indtil ind i 80-erne havde Revyerne egentlig de samme Gæster som de musicerende Ølhaller og »Sangerindepavilloner«, men til sidst tiltrak den nye Kunststart, om man tør bruge en saa dristig Vending, delvis den samme Tilhørerkreds som alle de andre Teatre. I det sidste halve Aarhundrede har Revyerne periodevis været ligefrem en Institution for sig i Hovedstadens Forlystelsesliv.

Endnu i 70-erne var det sjældent at træffe »virkelige Damer« ude i Forstadsteatrene; men det var da ogsaa en Tid, hvor de samme Damer fik noget af en Klik paa sig, naar det sagdes: »Hun drikker bajersk Øl«. Man skulde være en Fru Heiberg for, noget tidligere, at overleve Blamagen ved at tage Strandbade.

Den aktuelle Vise, Hovedbestanddelen i de nye aktuelle Skuespil, har her i Landet som andetsteds eksisteret lige saa længe som Humør og Satire har haft Trang til at udtrykke sig. Vi maa følge den helt tilbage til Forfædrenes Nidviser, genfinder den i Folkeviserne og senere i Flyveblade og »Skillingsviser«, og den forædles i Vaudeviller, Folkekomedier og Operetter, samt faar et nyt Tilsnit af Erik Bøgh i hans Nytaarskomedier, og et folkeligt Fremstød af Wilhelm Rantzau i hans ældre »Døgnfluer«.

Men det brede Publikum manglede aabenbart en lettere forføjelig Føde end den Bøgh'ske Kaviar, og de fik den — alle Verdensbegivenheder beror jo paa en Tilfældighed — ved den dagligdags Hændelse, at VILHEM PETERSEN og CARL WULFF en Juledag i 1873 gik oppe i Pulteras Café (det senere »Osborne«) og spillede Billard, følgende Datidens Mode ikke alene med Drik og Røg, men ogsaa med Brandere.

Den Slags Ordvrid var meget yndede i Biedermannstiden og benævnedes ogsaa en Wits og en Borger; det sidste Udtryk udtaltes en »Borker« og menes at stamme fra Det norske Selskab,

derfra maaske Udtalen. Og det kære Barn tituleredes desuden »Kældermand«, en Fordrejelse af det franske Calembour, der igen skal stamme fra en tysk Skæmtebog »Geschichte des Pfarrherrn von Kalenberg«.

Ældre Folk husker Eksempler paa den endnu ikke uddøde Mani! F. Eks.: Hvad er Gesvindighed? At løbe saa hurtigt rundt om et Billard, at man træder sig selv i Hælene. — Hvad er den største Sten i Atlanterhavet? Vaad. — Hvilke Lopper bider ikke? Envelopper. —

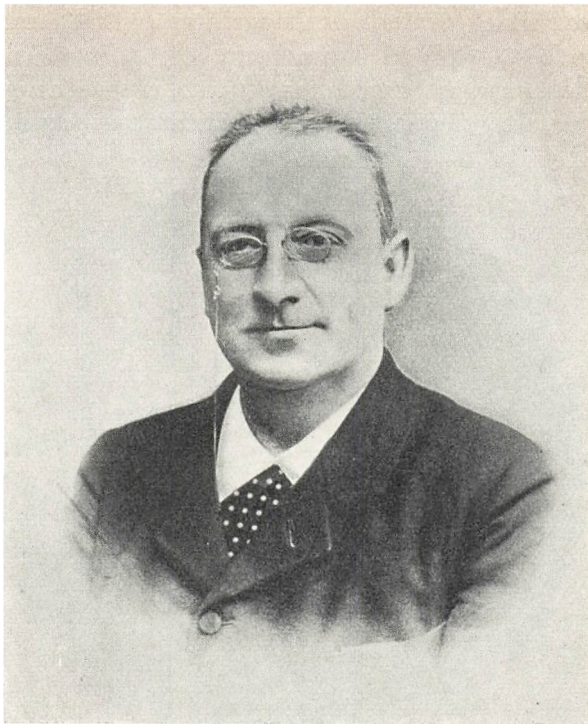
Hvad er højest, en Poppel eller et Tordenskrald, o. s. v.

En af de Billardspillende bemærkede bl. a. med Henblik paa Bissens Statue af Frederik VII foran Christiansborg: »Skal den aldrig afsløres?« »Jo, naar der er lavet et Værk om den.« »?« »Et Gitterværk«. »Ah,« sagde Vilhelm Petersen, »vi er da meget morsomme.« Og fortsatte, aabenbart inspireret af Komediens Muse, i et ubetænksomt Øjeblik: »De Brandere skulde egentlig sættes sammen med nogle Viser og bruges til et Stykke.«

»Stykke? Det vil sgu da aldrig komme til at hænge sammen.«

»Ved du hvad, Wulff, har Erik Bøgh haft Held med sine Nytaarsrevyer om Vinteren, hvorfor skulde vi saa ikke lave noget om Sommeren? — »Sommerrevyer«, min Bedste!«

De Herrer tyggede lidt paa Sagen, og besjælede af det nye i Ideen og med en forstaaelig Iver efter at tjene en ekstra Skilling gik de til Ferdinand Schmidt ude paa »Variété-Teatret« (det nu-

Vilhelm Petersen.

Ungdomsportræt paa Teatermuseet.

værende Vesterbros Biografteater). Denne drevne Direktør lugtede Lunten af Branderne, og Forfatterne kradsede hurtigt en Række Scener ned paa Papirblade — et egentlig Manuskript har der efter Sigende aldrig eksisteret — og allerede den 18. August

kunde »Sommerrevuen 1873« præsenteres for det højtærede Publikum.

Branderne gjorde Lykke, Viserne (af Wulff) ikke synderligt, men de 50 Spilleaftener gav Ferdinand Schmidt saa pæn en Indtægt, at han nu ikke mere efter Forestillingernes Slutning behøvede at entre ud af sit Kontorvindue i Stue-Etagen, fordi Kreditorerne belejrede Indgangen.

Carl Wulff.

Pastel af P. S. Krøyer. Teatermuseet.

I Løbet af nogle Dage vandt den glade Mand 60 Dalere i Seksogtres fra Petersen og Wulff, hvorefter han slettede Beløbet og gav en pæn lille Middag i Tivoli. Dette var Forfatterhonoraret for den første københavnske Sommerrevy.

Nogle Aar senere betalte Vilh. Petersen een Gang for alle 200 Kroner for et Stykke, det vil altsaa sige, at han og Wulff fik 100 Kroner hver. Under Firmaet Henriques & Melbye mangedobledes Forfatterhonoraret samtidig med Teatrets Indtægter. Procentafregning indførtes, og i Tiden kort før Krigen indkasserede Forfatterne i Reglen flere Tusind Kroner. Altsammen for intet at sammenligne med den Guldregn, der paa »Scala« regnede ud fra Jupiter-Skaarup over en lykkelig Danaë-Forfatter. I nogle Aar bevægede Entré-Indtægten dér sig godt op mod Millioner, men Revyerne gik ogsaa meget længe, og Skribenterne kunde ofte regne med 5-cifrede Tal.

Wilhelm Rantzau skrev 1884 sin berømte »Militærvis« (Fra jeg i Vuggen laa —) til en Farce paa Folketeatret, og Musikforlægger Wilhelm Hansen var ved at gaa bagover, da Rantzau forlangte (og fik) 20 Kroner for Produktet. Tyve Aar senere kunde Thomas S. Lorenzen af og til give 50 Kroner for en Scalavise, men Frede Skaarup pungede ved Lejligheder ud med hele 500. Denne gyldne Kurve er dog senere sunket.

Annoncen i Bladene om den første københavnske Sommerrevy lød paa Optræden af »den franske Chansonette« Mlle Gabrielle og derefter »Sommerrevuen 1873, originalt Lejlighedsstykke med Viser, Optog og Dans i een Afdeling, samt Forspil. Til Stykket er anskaffet nye Dekorationer og nye Dragter. Stykket slutter med et Fakkeltog.« Dragterne var meget spartanske, og ikke mindst i Kostumepragten tør der siges at være et Svælg mellem Revyerne paa »Variété-Theatret« og senere paa »Scala«. Fakkeltøget bestod i, at det samlede Personale, vist en halv Snes Personer, travede Scenen over med Stearinlys i Hænderne. Jævnfør »Svend, Knud og Valdemar«, hvor Peter Fristrup flere Aar efter gav et Komædie-Narreri, der vist godt kan passere som et Vrængbillede paa den første Revy.

Laurits Ejby, den senere Boghandler, der var med som nittenaarig Statist, har fortalt mig, at den nukendte saa specifikke Københavnerne slet ikke var anslaaet, men at de Optrædende sagde deres Repliker med en Marki-Alvor (maaske den Carl Møllerske Gravalvors Façon fra Studenterforeningen), der virkede meget pudsigt. Tilskuerpladsen med Smaabordene og de løse Stole var elendigt ventileret og utvivlsomt brandfarlig, og Aktørernes Paa-klædningsværelser var rene (ikke at misforstaa!) Huller. — Hovedakten foregik i »Narreland«, hvor Direktøren var Narrenes Konge, men »Aftenens Vise«, som det nu hedder, lykkedes alene for ovennævnte Frøken Gabrielle, der paa gebrokkent Sprog henrykkede med Visen: »O, Skræk, o, Skræk, min Nøgle, den er væk.«

Petersen & Wulff fortsatte i de næste Aaringer, fra 1875 paa Frederiksberg Morskabstheater med V. Petersen som Direktør, og havde med »Rejsen til Maanen« et Gennembrud, der fastslog Artens Levedygtighed. »Den sidste Fremtoning af denne Slags Farcer,« anmelder »Dagbladet«, (hvilket var en stor Ære) »er upaatvivelig den morsomste, baade fordi den er mindre personlig og mere uskyldig (!) end de tidligere. Det overfyldte Hus viser, at

Fra Frederiksberg Morskabstheaters første Dage.

Plakat paa Teatermuseet.

disse Folleviller er blevne populære hos Theatrets Publikum.« — Endogsaa Tietgen kunde ses ved et af Bordene. Begrebet »tout Copenhague« begyndte saa smaat at komme Forstadsscenen tilgode og nød den voksende Dristighed, hvormed kendte Folk fremstilledes lyslevende, f. Eks. W. Rantzau og Drachmann. Dette bekræftes af følgende Annoncering: »Efter Forestillingens Slutning i Frederiksberg Morskabstheater vil der ved Imødekommenhed fra Kjøbenhavns Sporvejselskabs Bestyrelse hver Aften afgaa to Sporvogne til Tivoli, medtagende Passagerer for 10 Øre pro persona uden Hensyn til, hvor man stiger af.«

Stykket gik 108 Gange og blev »set af 60,000 Mennesker«.

Revyerne gled saa ind i Firserne, holdende deres Kurve af Folkeyndest. Det gamle Firma supplerede sig med Højrejournalisten POUL MARCUSSEN, og var Tonen oprindelig præget af den Gemtylighed, der f. Eks. repræsenteredes af Vittighedsbladet »Folkets Nisse«, kom der efterhaanden — hvad Vilhelm Petersen ansaa for opportunt — ogsaa nogle Stænk af Malice, hvad den voksende Interesse for Politik satte Pris paa. Men foreløbig toges der nærmest Parti for Højre, København var jo endnu overvejende en konservativ By.

Der var Grøde i Forlystelseslivet, ikke mindst fordi Byen voksede; da Revyerne begyndte, havde København noget over 180,000 Indbyggere, men ti Aar senere 100,000 flere. Tilstrømningen gaar stærkere og stærkere, og »Vejen gaar, min Tro, over Vesterbro«, som den havde begyndt fra fjerne Enevælds dage. Det er noget af en Gaade, hvorfor Storbyer med Forkærlighed anbringer deres Munterhedsafdeling mod Vest. Man har givet den sindrige, men dog ikke helt fyldestgørende Forklaring, at Menneskene henad Aften er tilbøjelige til at vandre mod det Verdenshjørne, hvor der er lysest ved Foraars- og Sommertide.

Hvor respektløst det end lyder, kunde man fristes til herhjemme at give den alvorsfulde Frederik VI Skylden, fordi hans Ophold paa Frederiksberg Slot, hans Sejlen i Kanalerne og huld-salige Vandren om i Haven, animerede Borgerskabet ud ad de vestlige Kanter, men det er nok for meget at gøre Monarken til primus motor for al Vesterbro-Halløjet ligefra Knejperne og Tingeltanglet til Revyerne.

1884 er der bleven saadan Vækst i Sagerne, at der for første Gang opføres to Sommerrevyer; det var noget af en Sensation

den Gang, medens enkelte senere Aar skulde opleve Fremblomstringen af baade tre og fire, og at der opførtes mere eller mindre indbringende Efteraars-, Vinter- og Foraarsrevyer rundt om i den glade, voksende Stad.

Paa Morskabsteatret spillede »Paa Cantonnementsfod«, hvis Forfatter var Sophus Neumann, den fremragende komiske Skuespiller, der havde en Orm for at skrive Viser og Smaafortællinger. Hans eneste Indsats paa Revyomraadet huskedes længe efter, idet han blev Fader til den vistnok eneste oplagte Fiasko paa dette Felt. Der var ligegyldige Viser og daarlige Melodier, og i de ikke mange Aftener, Stykket gik, virkede Indholdet mærkeligt nok saa irriterende, at der var gentagne Meningskampe paa Tilskuerpladsen mellem Højre- og Venstremænd og Socialdemokrater.

Ganske anderledes formede det sig inde i Tivoli, hvor Revyen nu holdt sit Indtog med »Det København, der kommer«, spillet 100 Gange paa den faldefærdige Træ-Circus og forfattet af den gamle Trio. Det blev den største Sukces til Dato og bæredes med Nærværelsen af Kronprins Frederik med Gemalinde og høje Børn. Det hjalp svært paa Revyernes og Forfatternes Plads i den omtalte Rangforordning.

Tilfældet blev for Resten op i Halvfemserne overgaaet den Dag, da Frederik Jensen blev kaldt ud efter selve den gamle Dronning Louises Ønske og maatte synge »for et Parket af Fyrster«, akkompagneret af Olfert Jespersen, der først med Rædsel saa Frederiks svare Bæven og snart efter med Henrykkelse var Vidne til hans nok saa berømte Uforfærdetheds straalende Sejr gennem vist en Snes Viser.

Af det første Aarti's Forfattere staar Billedet af Carl Wulff endnu klart for gamle Teatergængere, det vil sige som Skuespiller. Han fremstillede og var selv den inkarnerede Københavner, der slentrer sorgløst gennem Livet. Livet foregik »fra Hesten til Vesten«. Hans Replik var mesterlig og fremførtes med en Knap-hed, funklende af den elskelige Kynisme, som er vanskelig at faa fat paa.

Teksten var afgjort de samme Vittigheder, han strøede om sig paa Kafeer og i Teatergarderoberne, men Viserne lavede han oftest i Medarbejderskab. Mon han ikke er Mester for »Seiflers Vise«, der gjorde Lykke i »Rejsen til Maanen«:

De Folk, der boer
 nede paa Jord,
 deres Gemytlighed, den er stor.
 Naar de blot har lidt Smaamynt i Fikken,
 gi'er de dem ligestraks Pokker i Vold.
 Saa kan De tro, der Slag i Butiken,
 de gaar sgu inte avejen for et Sold.

Dette Førstevers hidsættes for at vise den Ubehjælpsomhed i Formen og Ubetydelighed i Emnet, der gennemgaaende karakteriserede de tidligere Viser. I samme Stykke var det, at ELISABETH CHRISTENSEN kvad »En krænket Aftenstjerne«, der klager over Autoriteternes Indgreb overfor det overhaandtagende Sangerinduvæsen.

Se, jeg er i Sandhed bedrøvelig stemt,
 saa næsten jeg har mine Triller forglemmt.
 De ved maaske ej, hvad der nys er mig hændt
 og det, tænk Dem blot, i et Præstekonvent.
 Nu har paa Tribunen saa længe jeg staaet,
 og aldrig en eneste Præst har jeg flaaet (?)
 og saa vil dog Præsten rydde os væk,
 fordi vi synger daudi,
 daudi, daudi, daudi,
 di, da, daudi, er den ej fræk?

Visen hører til de bedste af Slagsen. Refrænet, der tralledes det ganske Land over og gav Anledning til Slagordet »at gaa paa Daudi«, var allerede brugt af Rantzau; det er et hebraisk Udbrud, der betyder »Min Broder« og lanceredes af tyske Jødekvarterer.

En Ejendommelighed ved Wulff var hans Glæde over at kunne stikle til sine Frænder Jøderne, og hans morsomste Vise (i 1875) handlede da om, hvorledes hele Strandvejen var ved at befolkes af »voreses Nation«; med et helt nazistisk Raffinement blev den endda sunget af Jøden Bernhard Levy.

De altoverskyggende Hovedkræfter var i den ældste Tid og længere endnu FERDINAND SCHMIDT og Ægteparret CHRISTENSEN. Schmidt var en saare urolig Natur, ladet med Energi og lidet begunstiget af Held. Var der en Scene i Danmark og Norge, hvor han ikke havde spillet og aldrig samlet Mammon? Og han dukkede op som Direktør-Emne, hver Gang Forstæderne kaldte, 1869 aabnede han Frederiksberg Morskabsteater, 1886 Nørrebro, og en Tid regerede han »National«.

En udmærket Skuespiller under det altsammen, der med Rette var populær i den »lettere Genre« og samtidig havde en evig, ikke ukendt Dragen mod »den højere«. En morsom, intelligent Viseforedrager, der blev bedre og bedre med Aarene. Mange ser

endnu hans Gamin-Ansigt og Æggeskaldethed og husker hans beherskede Lune i »Den er forholdsvis temmelig god« og »Det gør jeg og Julie med«.

Hiele sit Liv sloges han med Pengesorger, og det lettede først i 1892, da han og Vilh. Petersen tjente — haardt fornødent for dem begge — godt i den første Sæson. Næste Aar døde Ferdinand Schmidt; en Bekendt havde en Tid forud truffet ham staaende paa Dronning Louises Bro og stirre, mumlende melankolsk henover Vandet: »Kære Ven, hvor Tilværelsen er tom uden Gæld, det er dog den, der giver Livet Indhold og Mennesker Interesse for En.«

Frederik Christensen.

FREDERIK CHRISTENSEN var absolut Datidens mest yndede Visesanger eller retfærdigere: Vise-fremsiger, thi han havde næsten ingen Stemme, og jo ældre han blev, des hæserer blev Organet. Men hans Diktion var meget pudsig, hans Øjne og Bevægelser poliske; en Gang havde han været Skomagervend og bevarede den zünftige Jargon og hele det Toddyhumør, der tiltalte Størsteparten af Publikum.

Misforstaa ikke Toddyen; »Frederik« den Første var ligesaa maadeholden som Frederik den Anden og faldt ikke for det vaade Element, der desværre har kuldsejlet flere af Revyens gode Kræfter. Hele hans Apparition var tør, knastør. Som han kunde skræppe den kuriøse Vise: »Nikkeline aa Nikkelaj, de gik saj en Tur, dikkedaj, dikkedaj, sikken Tempera-tur«.

Men hans Hustru, alle graa Københavneres kære »Lisbeth«, var af den store Støbning; skal de yngre forestille sig ELISABETH CHRISTENSENS Kunst, maa de tænke sig en Liva Weel med noget afdæmpet Udtryksmaade. Ingen af de rigtige Sangfugle behøver at tage Voldsomhed i deres Tjeneste, og Lisbeth gjorde det da heller aldrig. Hun var snarest kølig og naturlig. Men hvor klart og

intelligent sang hun ikke! Kunde staa paa det aabne Pantomime-teater og høres tydeligt selv af de bageste Rækker under Træerne.

Fra den Dag i Halvfjerdsernes Midte hun som Frøken Jørgensen sprang ud fra Vesterbros Teaterkor og snart efter kvidrede »Fra jeg i Vuggen laa« og »Daudi«, kunde hun sin Gerning og holdt Niveauet fast i Aartier. Typisk for hende var en pudsig Læggen Hovedet paa skraa og en tilsyneladende frivol Missen med det ene Øje à la Judic. I Privatlivet var hun en trofast Ægtefælle, og Folk var ligefrem rørt over en Duet, hvor hun sang: »Hvornaar bli'r Wessel ked af Vett, ja, gæt, ja, gæt, ja, gæt!« og Frederik saa med et Smil fortsatte: »Og Christensen af Lisbeth?»

De holdt sammen til det sidste. Da Ægteparret havde optraadt — næsten altid i Følge — i Hundreder af Roller, syntes de, at det kunde være nok og fik den besynderlige Idé at aabne en Kaffeforretning i Svendborg. Folk troede, de havde tjent mange Penge, men Sandheden var, at hverken han eller hun, i hvert Fald i deres Glansperiode i Firserne, havde stort mere end 200 Kroner hver i Maanedsgage. Sæt to Nuller og mere til og tænk paa Scalas Førstekræfter! Naa, der er jo den samme Paralel mellem Olaf Poulsen og Poul Reumert.

Lisbeth og Frederik kom tilbage, og især hun modtoges med Trofasthed. Men nedad gik det alligevel økonomisk. Elisabeth Christensen optraadte omtrent lige til sin Død 1923 i »Røde Kro« paa Amager endnu med en Afglans af sin beundringsværdige Rutine; hendes »Fatter« levede seks Aar længere, men var næsten ukendt tilsidst. Husket er imidlertid stadig, at Frederik Christensen er Ophavsmand til Skuespillerforeningen.

Elisabeth Christensen.
(•Da jeg i Vuggen laa —)

I sin Garderobe paa Morskabstheatret holdt han et helt lille Hof af glade Besøgende (som Frederik Jensen senere i Nørrebro Katakomber af Skuespillerrum), og en Dag fandt han paa at anbringe i en Krog en Sparegris med Paaskriften: »Denne Vej med Sølvtøjet«. De opsparede 10- og 25 Ører blev nævnte Forerings Førstekapital i 1879.

Til de tidligere Actricer hørte ogsaa Vilhelm Petersens Hustru Fanny, født Dall, der nogle Gange i Revyerne fornøjede Københavnerne med det Skælmeri og den gode Stemme, hvormed hun ellers skabte sig en stor Position ude i Provinserne. Meget pudsigt var hendes gebrokkne Huldix-Tyroler-Vise i Tivoli 1884. Nogen Lighed i det Ydre var der mellem hende og Anna Christensen, men »tykke Anna« var en forgrovet Udgave, nærmest en Forgænger til Olga Svendsen, hvis Frodighed og Humør og Tampen løs paa Tilskuerne hun i høj Grad besad.

Det folkelige Publikum skreg af Glæde over hendes brede Komik, naar hun kom jollende ind paa den nye Tricycle, eller naar hun som Anton Melbyes »Kanonkvinde« lammede Lokalet med: »Er Fjenden end enorm, vi ta'r ham dog med Storm, til Pi'er med Batterier han straks sig overgi'er.« Hurtigt gik »tykke Anna« ud af Sagaen, maatte snart nøjes med de løseste Aftenunderholdninger og fik sit straalende Humør omsat i knækket Helbred og Fatigdom.

Det var hende, der som saftig Slagtermadamme bemærkede: »Det er da en gruelig Død at falde ned fra Nikkelaj Taarn. Man faar slaaet Ho'det ned i »Maven«.« (Slagterbodernes Kælenavn).

— Og saa kommer vi da til Aaret 1885, da Revyernes Systemskifte fandt Sted, gennemført af Frederik Christensen 16 Aar før det politiske dito. De nye Ministre eller Mestre var fire Medarbejdere ved Venstrebladet »Dags-Avisen«: ANTON MELBYE, JOHANNES BUNTZEN, AXEL HENRIQUES og CHARLES KJERULF. Naa, hvor meget det var Direktøren, der stak Fingrene i Jorden, eller det var Jordbunden, der aldeles aabenlyst nu lugtede af nye Tider og nye Tanker, faar staa hen.

Ægteparret Christensen havde brudt med Tivoli og lejet Morskabstheatret. Nu vidste de, at den Revy, der forberedtes første Sted, vilde blive endnu mere med Højremænd i højre Spænd end før, fordi Poul Marcussen afgjort bestemte Farten, nu da Wulff var meget syg og Vilh. Petersen ked af Situationen. Saa allierede

man sig med de fire nævnte Herrer i det Haab, som ingenlunde skuffedes, at herfra vilde der komme nye Toner.

Den 21. Juli gik Tæppet op for »Et Æventyr i Rosenborg Have, højere Tankefordvildelse og Brama-Livsstykke i to Omgange«. Forspillet foregik i den altid øde Dagmartunnel, hvor »Braminerklubben« holdt til, den mystiske Levemandsforening, der havde Navn af deres Solderi-Hyl. Saa fulgte et kønt Sceneri foran Brøndkuranstalten i Kongens Have, og her blev det Publikum, der overtog Braminerhyllene. Der førtes en hel Forpostfægtning mellem yngre Højre- og Oppositionsmænd, der i de Tider greb enhver Lejlighed til at luften deres Overbevisninger.

Yderst taknemmelige var de; bare »Tingelingeling for Massa« var lavet om til »Pingel-ingeling for Matzen«, slap Bifald og Piben løs, men værre blev det, da en Menneskeæder viste sig i Gendarmkostyme, og allerværst da den fikse Frøken Clara Wissing raillerede over det nye Livjægerkorps og i Trommeslager-Uniform præsenterede baade »Suppeterrinen« paa Hovedet og »Forkølelen« omkring Taillen. Nu klappede Ølkrusene, og mens der hamredes paa Stole og Borde, besvime de unge Melbye oppe i Kulissen; han var allerede den Gang sart.

Efterspillet blev endnu artigere og en stor Reklame for Stykket, der slet ikke var saa behændigt og morsomt som mange senere Søkende. Utroligt nok havde »Avisen« sendt Poul Marcusen, Konkurrentforfatteren, ud til Anmeldelse, og almindeligvis sagdes der, at han aflagde hurtig Rapport til Justitsminister Nellemann, der fra sin Sommervilla i Vedbæk omgaaende telegraferede til Frederiksbergs Politichef Ingerslev: »Gaa ind og se Revyen og luk eventuelt Teatret.« Enden blev dog ikke saa forfærdelig; næste Aften havde Direktionen selv ladet den lille Livjægerske forsvinde, og næste igen maatte Menneskeæderen ud af sin Gendarmblaa.

Stykket gik videre lige til Septembers Slutning, i Reglen for røde Lygter og rødthlussende Ansigter. Saaledes endte den første puniske Krig, men da Forfatterne næste Aar mødte med »København paa Rée-Tour«, vilde den strænge Cato, Poul Marcussen, have Kartago helt ødelagt og skrev eller skreg om den maaske noget letbenede Forestilling: »Det er et saa raat og stinkende Produkt, at man kun kan forbavses over, at Politiet, der jo her optræder som Censor, ikke har forsynet Programmet med Efterskriften

»Lukkede Viser for Herrer« — Men Kanonen ramte ikke Spurve.

Fra nu af kom de to Klassikere Melbye og Henriques til at beherske den aktuelle Visers Rige, der samtidig satte en Række Knopskud omkring sig. Revyerne blev snart saa populære, at de ikke alene optoges paa mange københavnske Scener, men skubbede Vaudeviller og Enaktere ud indenfor Amatørernes ivrige Kreds. Ved Aarhundredskiftet muntrede Alverdens Dilettanter sig i Branchen baade i By og paa Land. Højest i Rangklassen kom Studenterforeningen og Handels- og Kontoristforeningen, der begge endnu med forbavsende Flinkhed hævder sig i Terrænet.

To af Systemskiftets Forfattere forsvandt hurtigt; Charles Kjerrulf helligede sig ganske andre og fede Græsgange og blev den habile dramatiske Oversætter og den fortrinlige Musikkritiker. Og Johannes Buntzen forvandlede sig paa overraskende Vis, efter at han var draget over det store Hav, fra en vennesæl Bohême til Direktør for Canadas største Sporvejselskab. Det var en anden Vise!

Til næste Sommer er det et halvt Aarhundrede siden, at disse afblegede, men ingenlunde forglemte Revy-Begivenheder fandt Sted og blev Spiren til en smuk og original Blomstring. Man tør vel ikke vente, at Nutiden, der er saa naivglad overfor litterære Udmærkelsestegn, vil overraske med en »Mel- & Sganarel-Medalje« til Zirat for unge lovende Visetalenter? Om saa var, maatte Dobbeltportrættet af de to fipskæggede Satirikere straales paa Forsiden, og Bagsidens Sentens lyde: Enighed gør stærk.

Melbyes og Henriques' Samarbejderskab blev saa inderligt, at Folk havde største Vanskelighed med at regne ud, hvem der havde skrevet hvad for noget. Noget af Sløret omkring Janushovedet er vel nok faldet, efter at de Herrer har udsendt et Udvalg, en lille Brøkdal af deres Hundreder af Viser. Men ogsaa dér bekræftes Fællesbroderiet udtrykkeligt, Formen er i høj Grad i Familie, og det aandelige Fysiognomi bærer højest lignende Træk baade i Smil og i Grimace.

Maaske vil der blive skrevet en Doktordisputats om Emnet, her skal der ikke bindes an med nogen Psykoanalyse. Nok er det at sige, at Melbye og Henriques i sin Tid fik Næring af de bedste Fortidstraditioner og paa stærke Vinger har baaret den danske aktuelle Vise frem til forbilledlig Fortsættelse af yngre Kræfter.

Efter alle Solemærker har Livet været lempeligst for Axel Henriques, der endnu færdes mellem os som en æblekindet Patriark, hvem hverken Versemageriet indenfor og udenfor Revyen, Bogtrykkeriet eller Oversættergerningen har kujoneret. Ligesaa lidt som Vilhelm Petersen, nu Inderkredsens great old »Peter Vilh«, er bukket under for alle de Glæder og Sorger, Laurbær og Tidsler, der er lagt for hans Fødder omkring Rampen. Begge er gledet ind i det ordnede Samfunds Jubilæumsalder.

Anderledes med Anton Melbye, der hele sit Liv var trykket af det svagelige Helbred, som han ikke vilde lade sig regere af, men som især gjorde hans sidste Levetid stræng. Han var et ret-tænkende og hjælpsomt Menneske, men meget stædig og sær og ikke den letteste at arbejde sammen med. Paa Tomandshaand kunde han være helt elskelig og talende, men i Selskab var han mestendels mut.

— Paa en af Herman Bangs Fødselsdage var jeg oppe og lyk-ønskede. Hans Dagligstue var begravet i Blomsterbuketter og Planter, og midt i det hele — med et Par Alens Afstand mellem Stolene — sad ude paa Gulvet Gustav Wied og Anton Melbye. Vi var foreløbig de eneste Gratulanter. I de ti Minutter, jeg opholdt mig i Kapellet (havde jeg nær sagt), var Bang den eneste, der holdt Samtalen vedlige; Wied og Melbye sagde kun Goddag og Farvel og det med lidet festlige Ansigter.

Ude i Entreen kom Bang styrtende efter mig, overbeviste sig om, at Dagligstuedøren var vel lukket og brølede saa ind i mit Øre: »Kære Herre, glem ikke, at De i Dag har været sammen med Danmarks to morsomste Forfattere.« Og saa skraldlo han.

Det senere Medarbejderskab mellem den myreflittige, pertentlige Melbye og den impulsive, højst forskelligt oplagte JOHANNES DAM var fuldt af oprivende Scener som en klassisk Tragedie, men med Henriques gik det, til denne i 1905 forlod Revyerne, og de fortsatte længe ved »Blæksprutten« i fælles Virtuositet og Respektuositet. Mange Gange var de som sagt fælles om Visebørnene, og typisk er den stadig friske:

I Lille Kongensgade dér boede Biskop Absalon,
aa sing salia, aa sing salia,
Logerendes han ha'ede blandt andet Eskild Salomon,
aa sing salia, aa sing salia.
En Dag da de i Bræddehytten drak en The med Rom,
sa'e Bispen noget som:

»Hør, Hallandsaas staar tom,
la' os bygge København paa et Par fjorten Tønder Land,
der maa gøres no'et alvorligt for vor Middelstand.«

— endende med de rystende Linjer: »Og Agtelse hos alle gode Borgere han nød, og der var Kasseangel, dengang han var død.«

I en anden »historisk« Vise, sunget storartet af Gerner, om Kong Christian, som stod ved højen Mast, har vi Melbyes lette, graciøse Tonefald:

Det var paa Kolbergheide, han slog det store Slag,
dér misted han sit Øje, der er tabt den Dag i Dag.
Hans Mor, hun sa'e »Aa, Gud,
hvor Christian dog ser udl«
Paa Slottet gemte hun hans rosenrøde Lommeklud.

Man kan blive ved at dreje paa svundne Dages Kalejdoskop, og et Mylder af Viser triller frem i brogede, farvefunklende Billeder, vel at mærke for dem, der saa og hørte dem. Det bliver kun Skygger for den yngre Slægt. Men Henriques maa mindes i sin vistnok berømteste Sang; vi har endnu hans Satire i Øret sammen med den dengang unge, magtfulde Frederik Jensens Foredrag:

Vor gode, gamle Dyd vi huske,
den Dyd, der er saa stor i Nord.
Ja, nødigt vore Droskekuske
vil køre dér, hvor Lasten boer.
Besøg af Hugues le Roux vi ha'ede.
en lastefuld og syndig Mand.
Tænk Jer: Han vilde se en Gade,
som jeg umuligt nævne kan.
Dens Navn har Droskekusken skræmmet,
han sa'e: Vis den ej til en Fremmed!
∴ Vi bli'er i Lille Kongensgade,
dér er jo li'saa rart! ∴

Den forekom i den saakaldte store Revy »Byens Fædre« i 1895, der var den første af mange, som Vilhelm Petersen lod opføre først i Sommeren paa Morskabstheatret og bagefter paa Nørrebro. Den spillede 254 Gange og blev M. og H.'s største Indsats, bistaet som de var af de fremfunklende Stjærner: FREDE-RIK JENSEN og GERNER.

Men de store Guder var i den Periode ingenlunde ene paa Markedet, det var just dengang da Revyerne dukkede op vidt og bredt, og een af de mindre Guder havde faaet sig i hvert Fald en enkelt næsten ligesaa stor Sukces nogle Aar i Forvejen.

Manden var AXEL SCHWANENFLÜGEL, den inkarnerede sorgløse Københavner med den lyse Don-Juan Moustache og det lyse

Humør, »Svend Flue«, der i godt en halv Snes Aar rystede en Hoben let undfangede Viser ud af Ærmerne, hvoraf de bedste var ægte københavnske i Tonen (»Min Amanda var fra Kerteminde«). Cigarhandler, Certosa-Herre og til sidst død i yngre Alder ligesaa forglemt som den flinke, meget borgerlige Boghandler CHRISTIAN FLOR, der var Husdigter i Tivolis Variété under Peter Wunsch, Redaktør af »Klods-Hans« og Fader til en Række »Cyklerevyer«.

I November 1888 var Ferdinand Schmidt blevet Direktør for det altid urolige »National«, uden at det dog gik rigtig godt; København havde Tømmermænd efter sin store Udstilling, men hen i det nye Aar grebes man kuriøst nok af en ny Expositions-Feber, nemlig for Verdensudstillingen i Paris. Og Schwanenflügel var fintmærkende nok til at vejre Stemningen og skabe et stort Tilløb ind til »National« med sin Eiffeltaarns-Revy. Dens officielle Navn var »Mellem Himmel og Jord«, og den foregik først paa Københavns Banegaard, hvor Familien Sørensen skal til Paris. I næste Akt var man ved Eiffeltaarnets Fod, en Dekoration, der virkede imponerende paa Folk, og hvor Teatermaler Carl Lund første Gang »overgik sig selv« i Revyerne.

Komedien var harmløs upolitisk, men meget morsom. Hovedpersonen, der begyndte som Opvarter i Lille Regnegade og endte som Vært i Paris, levendegjordes af den drevne Ferdinand Rasmussen, der med sin saa hæse, saa hæse Røst skildrede Dyrtiden i Paris med det smørrede Ræsonnement: »Jeg syn's, De sa'e, jeg løj!« Men først og fremmest brillerede han med »Det er ikke saaten, naar man sidder paa den, og man gerne vilde a' igen.«

Dette Omkvæd forekommer mig sammen med »Gaar 'en, saa gaar 'en, og gaar 'en ikke, hva'saa!« at bære Prisen herudi Staden blandt alle Versemageres Paahit, hvad populær Livsfilosofi angaar. Samme Aften fornøjedes man over Fru Witzleben som Sælgekone (»Saa stødt, saa stødt«) og over et Elskerpar, hvor det unge Menneske saamænd var Gerner. Ferdinand Rasmussen fik sin sidste Opblussen i »København V« (1892) med en uforglemmelig Fortolkning af »Skærslibervisen«: Her slibes Knive, her slibes Saxer.

— Angaaende Omkvæd! Det er en ejendommelig Forskydning, som her har gjort sig gældende fra Fortiden, hvor Omkvædet blomstrer frem i Folkeviserne som en Slags (i Reglen lyrisk) Fastholden af Visens Milieu (»Men Linden hun løves«), til Nu-

tiden, hvor et Refræn (et sydfransk Ord Refrim, der betyder: Genlyd) i snart sagt de fire Femtedele af Viserne er en baade musikalsk og tekstlig Hovedbestanddel; henimod det arbejder sig sidste Vers' Sprængstof og eksploderer i Omkvædet som en Morsomhedsbombe, hvis Stoffet da ikke er blevet vaadt undervejs.

Refrænet kan som sagt være helt filosofisk højt oppe, men bevæger sig ofte i Vrøvlets lave Dale, hvor mange Folk hygger sig ugideligt godt, udhvilende fra Dagens Alvorsslid. Udbrud som Julia, Julia, hopsasa, Huldiaæ, Rundt paa Gulvet, Tararabomdiæ, Didelomdaj, Lingerlongerlo, Ritschratsch vittevitbombom o. s. fr. maa udenfor al Tvivl være en evig Livsfornødenhed, tænk blot paa de 500-aarige »Tre Skalke«s Dansedille: Tingludi, tangludi, lustudi lej!

En tragikomisk Fornyse har det lyriske Omkvæd faaet sig i nyeste Tid. Musiksælgere mener, at Publikum nu ikke mere gider høre hverken en sammenhængende eller en vrøvlet Vise, ikke en Gang eet Vers, men at der bliver Torskebid, bare der hænger et Par Knaldstrofer paa Fiskekrogen. Dette har affødt Begrebet »Refrænsangere«; de svarer nærmest til Publikums-Indpiskerne paa Sportsbanerne. —

Det var nu alligevel i »Peter Vilh.«s gamle Sæbekældre paa Vester og Nørre, at det rigtige foregik, og her var det, at Revyernes to Kongsemner udkæmpede deres spændende Kamp, fulgt af en Halv-Storstads udelte Interesse. »Frederik« sejrede, og Gerner bukkede under, men det var en udenfor staaende Magt, der slog ham ud. Til Gengæld kastede hans tidlige Død en særligt skinnende Mindekaabe om ham. En staaende Replik ved Frederik Jensens sene Bortgang var denne: »Ja, ja, vist var Frederik stor, men — husker De Gerner?« Og dog er det over 34 Aar siden, at denne døde, og hans Toptid havde kun været seks Sæsoner. Alligevel forstaas det.

Det vil sige: af dem, der oplevede ham. Thi hans Spillemaade var af den umiddelbare, hjærtevarmende, der ikke kan kronikeres. Tænk paa Carl Alstrup og tænk paa Holger Petersen (Gissemand), saa faar Gerners Skygge nogle af de rette Farver! Ogsaa Gerner var denne Grock, denne Blanding af idiotisk Klovneri og snild Menneskelighed. Redaktør Frejlif Olsen, der altid har været en Skuespillertugter, medgav i November 1899 den 38-aarige for-gudede Aktør disse trøsterige Ord:

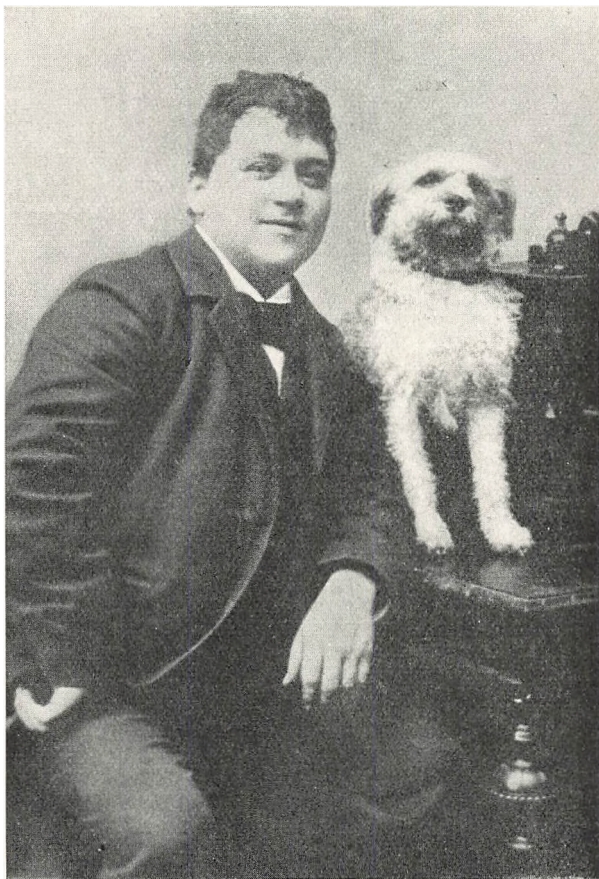
»Det er ligesom om noget af det muntreste og fornøjeligste hos os selv er gaaet bort. Vi elskede ham med alle hans Unoder og Grimacer. Gerner var det kæernesunde København, der skyller altfor meget Øl ned, men ler sundt, er letsindig og taabelig, men aldrig snobbet eller sippet, aldrig smaahjærtet eller pjattet.«

Vi husker hans tyvebrændte, runde Fjæs med de spillende Øjne, naar han som Haarmennesket Ramasama sang:

Min Faers Ben er stift,
min Moer er fra Forstanden,
min Faer og Moer er gift,
men ikke med hinanden — —

og: — Hvad jeg nu'nte troer, han gør —, Lattervisen, — Til min gamle Væltepeter, — Jeg kan tydelig se Sverrig — og ... ak ja, hvad husker vi ikke? En Specialitet havde han i ravruskende gale Betoninger.»Til Valg!« brølt som »Til Valg, til Valg!« var nok til at ryste hele Salen. Gerner, stakels Gerner, der aldrig blev voksen, troskyldig paa Scenen og troskyldig udenfor, derfor misbrugt og drevet ud tilsidst paa de vilde Vover.

Hvortil det evige Spørgsmaal, hvem af de to Kammerater, der var størst? Det er ørkesløst. Een Forskel var der mellem dem i deres

Skuespiller Vilh. Gerner.

Teatermuseet.

Frederik Jensen som ung Skuespiller. Teatern.

Samspiltid: Gerner besejrede Publikum ubevidst, Frederik Jensen bevidst. Den Første var alene den af Rampelyset og Tilskueratmosfæren inspirerede Øjebliksgøgler, den Anden en maal- og selvbevidst Mand, stor nok til nu og da at rives med af sin skabende Fantasi, men aldrig forglemmende, hvad han vilde opnaa.

Som Visesanger var Frederik Jensen i Michel-Angelo'sk Format; der vil gaa lang Tid, inden han »erstattes«. Han lod sig paa sine ældre Dage forlyde med, at Revyskuespilleriet var ham intet, men at i Karakterskuespillet (som han nu helligede sig med sin store Rutine)

fandtes det Omraade, han altid burde have tilhørt. Det var den aldrende Mands Vildfarelse, da han omsider ikke mere kunde mestre den Visekunst, han suverænt havde behersket i næsten 40 Aar.

Ridder af Danebrog blev denne store Skuespiller aldrig, men hans mægtige Publikum gav ham den største Udmærkelse, der findes for Scenens Kælebørn: Det blev paa Fornavn med ham som med Oluf og Emil, med Oda, Lisbeth og Liva. Selv de, der ikke gouterede hans stærktvirkende Manér og skældte ud paa »Frederik« — anden Betegnelse behøvedes ikke, skøndt Danmark har mindst 25,000 Frederik'er.

Da han døde, uden at være mærket af en Tilbagegang, der vilde have pint ham, var der Landesorg. I hvert Fald i Aviserne. Og flere Slægtled Københavnerne følte det ærligt, som om en hel Periode af munter Skuespilkunst var lagt i Graven. Ogsaa da

hans robuste Skikkelse, hans blændende Sang- og Farcekunst og hans indtil Brutalitet grænsende livsfrode Energi ikke var mere, var der blevet et monumentalt Minde tilbage. Dyder og Lyder kan aldrig skilles hos de usædvanlige.

Han baade elskede og hadede sine Tilhørere. Han holdt dem fast i stiv Arm, baade hvor hans Materiale var godt, og hvor det var daarligt, og saadan havde det været omtrent fra første Færd. Det var alle-

rede i »København N« i 1892, at Forfatterne uden Risiko turde lade ham servere sin egen Apotheose:

Frederik Jensen i »Eggerød Bank«.

Alle Men'sker her i Byen,
de har sagt saa tit, saa tit:
Pøkker mere se Revyen,
Genren er forlængst forslidt.
Men er der saa Premiære,
kender jeg mit Folk præcis,
Kære, de kan ej la' være
selv til dobbel Pris.
For Frederik er jo oppe,
op med Frederik!
Æh, Hurræh, du søde By,
du skal ha' din Revy!

Samme Sommer sang han »Drej om ad Lille Kongensgade« og »Stop nu lidt, Schmidt« om den unge Politiassistent, der styrede sin Ganger ind mod Folkemassen, og Aar efter Aar føjede han nye Laurbær ind i sin stadigt svulmende Laurbærkrans. Heller ikke

den »alvorlige« Vise gav han tabt overfor. Dette ingenlunde sentimentale Menneske har vi med Undren set græde Mennesketærer, ikke af Parafin, naar han kvad om den arme »Constance« eller om »Linden«, det gamle Træ, der ikke maatte faa Lov at staa. Han var virkelig bevæget. I Øjeblikket. Ypperligt formede han, naar en god Vise tillod det, en hel Række selvstændige Situationer ud af hvert enkelt Vers. Første, andet, tredie og sidste levende Billede.

Vi er her ved de Glimt af Alsidighed, der hos Frederik Jensen slog ud i overlegen Bedskhed i visse satiriske Sange (senest i Thorsten Larsens »Tre høje Konger paa Rad«) og lod ane Livstragik indeni den forstyrrede Teaterdirektør Piper i »Erik Ejegods Pilgrimsfærd« og selv bag den spiltossede Eks-Balletdanser Stork i »Barn i Kirke«. Alsidighed, ja, men først og sidst en usvigelig Indlevelse og en i yngre Dage forbavsende Flid.

Her falder Peter Fjelstrup mig ind, der ogsaa en Tid lod Revyerne tilflyde en Brøkdæl af sit store Talent, for Eksempel med »Driv Svinene i Sti«, og sent glemmes, hvordan han fremknirkede Henriques' Avisvise med Linjer som: »Politiken holder jeg, den morer nu min Kone, Aftenbladet holder jeg, mest for den pæne Tone«. — Mange Aar senere mødtes (og stødtes) han med Frederik Jensen i et Gæstespil paa Casino, hvor sidstnævnte ligefrem huserede i »Barn i Kirke« og ganske nedspillede den dog ellers ikke sarte Fjelstrup som Prokurator Galle.

I Kastelsaktens Opløbsscene skal de Herrer Stork og Galle i Munden paa hinanden give Sergenten Forklaring, og nu hørte man helt ned i Parkettet følgende Replikskifte udenfor Rollerne. Fjelstrup: »Det er min Replik, det er min Replik, Frederik.« Jensen: »Ja, Peter, men jeg ta'r den.« Hvorefter han masede sin store Pladefod ovenpaa et Par af Fjelstrups Tæer og nu ogsaa rent bogstaveligt nedtrampede Kollegaen.

Ogsaa andre Revysoldater viste sig dengang i Ildlinjen. Her gjorde for Eksempel Christian Schrøder os opmærksom paa sin Tilværelse ved at komme ind (1902) som en Soldat med et Fuglebur og i sveden, fyensk Dialekt at synges »Det er Systemskiftet, Kære!« Han blev iøvrigt kun kort hos Peter Vilh, men fik sin Glansperiode paa »Sommerlyst«, hvis Førstekraft han blev som Fortolker af Johannes Dams ypperlige Begivenhedspoetier: Pastor Møllers Ormethe, Skomageren fra Næstved og Pigen fra

Samsø, samt Schwanenflügels Træffer »Pengeskabsvisen«. — I de samme Tider begyndte Schiøler-Linck, men han indfangedes mærkeligt nok aldrig i den Kreds. Da Sønderbros Teater aabnedes i 1902, var han der og optraadte i dets mange folkelige Komedier og Revyer, men først i Krigsperioden fik han sit Gennembrud ude i »Over Stalden«. Baade han og hans svedne Fælle Carl Fischer har stadig bevaret deres Popularitet. Paa Amager kom ogsaa den trivelige Oscar Stribolt ind i Københavnerens Bevidsthed, men han havde forud, i forholdsvis Ubemærkethed, spillet hos Peter Vilh.

Stribolts Stjerne gik først op senere, da han vendte tilbage i større Modenhed og glimrede paa Nørrebro som den fede Prins, en Figur af Fristrup, og med inderlig Munterhed sang Visen om København. Senere blev han jo ved Siden af Alstrup en af Scaltidens Kanoner.

Baade her og der sang i Tidernes Løb Victor Wulff med sit pudsige staccato Foredrag. Kort før baade han selv og Forfatteren døde, gav han et fortrinligt Stykke Sangkunst paa Scala i Ricards Vise om »Einstein og Niels Bohr«.

Et stort Plus havde Familien Petersen, om man saa tør sige, i de tre kvindelige Kræfter: Victoria Petersen, Jutta Lund og Friis-Hjorth, der nu alle tilhører Privatlivet, desværre, thi den aktuelle Vise savner dem.

En Dag sagde en ung, køn og flittig Skuespillerinde til Frederik Jensen: »Kan du ikke forklare mig, hvorfor jeg aldrig rigtigt gør Lykke? Jeg slider dog meget.« »Kære Barn,« lød Svaret, »da du spør', saa er Aarsagen dit Ansigtsudtryk. Naar du viser dig, kan Publikum tydeligt se, at du indvendigt siger: »Nu skal jeg paa 'en igen, Gud, hvor er det svært.« Men saasomt for Eksempel Victoria Petersen marcherer ind, straalende ud over Lamperækken: »Her er jeg! Gud, hvor vi nu skal til aa ha' det morsomt sammen!««

Det var en af Hemmelighederne ved denne Skuespillerindes Yndest; hun ejede en haandfast Fremtræden, en klar Diktion og et smittende Humør og gik lige løs paa Rollen uden Krukkeri. Typisk var hendes Bondepigeviser med Refrænet: »Det ta'r vi paa Landet med en knusende Ro«. — Siden blev hun en dygtig »komisk Kraft« i det ældre Fagovre paa Aarhus Teater. Jutta Lund havde ogsaa Haandfasthed og opøvede sig gennem en kølig In-

Fru Friis-Hjorth.

telligens til en uovertruffen Fortolker af politiske Viser, en meget svær Branche at tumle baade for Forfattere og Sangere.

Og saa var der FRIIS-HJORTH! I Mindet om hendes tidligste Viser, om at plukke Roser, om »Min Kærest og jeg«, »Vogt dig, o min Pige, naar 11 Mandfolk ser dig« o. s. v., maa de nu graanede Herre lægge Roser for hendes vævre Fødder og huske hendes søde og friske første Ungdom, der varede langt ind i det andet Foraar. Og saa var hun en storartet Kammerat, var »Kjesten«.

I en Nytaarsrevy paa Nørrebro viste AXEL BREIDAHLS sit joviale Ansigt; han var senere Ricards Medarbejder ved »Den uartige

Dreng«, hvor Frederik Jensen efter Noder pryglede Victor Wulff, som Olaf Poulsen i »Den politiske Kandestøber« hævlede løs paa Nevøen Johannes, og det var ham, der senere (med Axel Frische) gav den aldrende Frederik Sukcesen: Skrædder Vipperup i »Eberød Bank«. Breidahls Medarbejder i Nytaarsstykket var Holger Gleesen, en udpræget Københavnerfigur, der samtidig med at være en smart Musikforlægger frembragte talløse Viser — ofte paa sine Manchetter — bl. a. til Handels- og Kontoristforeningen.

I Revyen forekom et aktuelt Plankeværk paa Højbro, der var bemalet med forskellige Reklamer; bemeldte Firmaer opsøgte af Gleesen og betalte gladelig fem Kroner hver Aften for Gengivelsen paa Teatret. Fra Gleesens Manchetter stammede for Resten ikke saa faa poetiske, let gennemsigtige Kniplinger, der i Dagmar

Hansens Gengivelse fordunklede mange af Verdenslitteraturens Perler.

Vi nærmer os nu Slutningen af den klassiske Revytid. Med Aarhundred- og Systemskiftet kom en Afblomstring, en Træthed hos Forfatterne, der ikke rigtigt kunde indstille sig paa, at det nu var nye Mænd, der skulde være Satirens Ofre. En Revys inderste Ret til at leve er og bliver, at den er i Opposition til hver Tids Magthavere. Ellers sygner den trods al formel Dygtighed. Saa maa Forfatterne tage det med, at Magthavernes kritiske Penne ogsaa har svært ved at indstille sig.

Firmaet M. & H., der i en Aarrække havde haft en udmærket musikalsk Støtte i »Knag«, den melodirige og kvikke OLFERT JESPERSEN, opløstes i 1905; Henriques trak sig tilbage, og Melbye kom i stærk personlig Strid med Vilhelm Petersen. Tiderne, Publikum og Revyskriveriet undergik en Forandring.

Men hyggelig havde den svundne Tid været for alle Parter, ikke mindst for Publikum, der længe havde været sikker paa fornøjelige Aftener, og for den Inderkreds, der samledes omkring Peter Vilh. om Vinteren i det bekendte »grønne Værelse« bag Buffeten paa Nørrebros Teater. Pengene kom rigeligt i Kassen, og Direktøren var en gæstmild Mand.

I »Taxameterkusens Datter« i 1901 sang Frederik Jensen som den herlige Variétédirektør i »Trommesalen« et Afskedskvad, hvor jeg er sikker paa, at Ricard har haft et Sideblik til Nørrebrotiden, der begyndte at synge paa sit sidste Vers:

At tale overstiger mine Kræfter,
saa larmes der med Stokke og med Stole,
men Trommesalens Guldmedalje hefter
jeg tavs paa Pianistens slidte Kjole.
Da drøner den gamle Variété,
Variété, Variété,
saa højt som en Jubel kan stie te',
og det er der intet at sie' te'.
For det var min egen Variété,
Variété, Variété,
jeg har den forladt for en højere Kunst,
men aldrig vi glemmer dens Dunst.

Nej, de gamle Københavnerne glemte aldrig Atmosfæren i det gamle Teater, og de fulgte trofast baade Direktøren paa Nørre og saamænd ogsaa trofast Anton Melbye inde i Tivolis Glassal med »Sommerrejserne«. Der var Trofasthed nok til begge Sider, samtidigt med at Revyer og Kabaretter snart blev Reglen »i hver

en Kælder«. Om Folk fik højere Kunst her eller der, det Spørgsmaal lader vi ligge. Yngre Forfattere mødte efterhaanden frem paa forskellige Arenaer: Axel Andreasen, Alfred Kjerulf, Robert Schønfeld, Aage Steffensen, men det blev først i de senere Aar, at disse fik et større Virkefelt.

Det, som Melbye og Johannes Dam skrev til Glassalen under Emil Wulffs Ægide, var mindre anlagt paa det politiske end paa det almen-københavnske og fik her og der et lyrisk Sving, takket være Johannes Dam, der ikke havde særlig Evne og Lyst overfor det aktuelle. For Resten kunde denne mangesidede Forfatter og Elsker af vort Sprog skrive Vers om alt muligt, bare han var oplagt. Af aktuelle Viser husker jeg i Øjeblikket den meget morsomme: »Det gælder om at holde Madammen i Humør«. Hovedkræfterne derinde var ALSTRUP og JUTTA LUND, og det er Wulffs Fortjeneste at have opdaget Førstnævnte som Visesanger, i hvilken

Egenskab han brillede fra 1904 til 1911, da Wulff ledede Morskabstheatret om Vinteren og med større eller mindre Held spillede Revyer o. m. a.

Carl Alstrup fik sin største Popularitet, efter at han med Wulff og Skaarup var blevet Scala-Publikumets Afgud, en Periode, der ligger udenfor denne Skildrings Omraade, og som er fortsat lige til indeværende Tid, hvor han usvækket tolker sine Sange, som da han 27 Aar gammel engageredes til Morskabstheatret.

Københavnerne, der i deres uudslukkelige Teaterkærlighed endevender og diskuterer Stort og

Carl Alstrup.

Smaat vedrørende alle Scenerne, var næppe hørt op med at værdsætte Frederik Jensen overfor Gerner, før de begyndte den samme Kryds- og Tværs-Opgave med Frederik Jensen overfor Alstrup, og, ind i Krigsperioden, forøgede Vanskelighederne for et Facit ved at tage Holger Petersen og hans originale Viseforedrag med som tredje Størrelse. Nu er Alstrup hors de concours, saa Fortsættelse af Opgaven er uden Interesse.

Carl Alstrup er en herlig Kunstner, der i sine bedste Øjeblikke baade ler og leger af Hjærtens Grund og faar Folk til at gøre det samme. Hvis man blot ikke forbinder noget Rabalder med Udtrykket, saa gaar han i Tilhørerne med Træsko, nemlig med en ægte Primitivitet. Ingen kan vrøvle saa alvorsfuldt som han, ingen følge et Stykke med ud i Tidens synkoperede Rhythmer som han, fordi han er saa ualmindelig musikalsk. Men i det stille Foredrag, der kun støttes af Skælmeri og ganske faa Bevægelser, har han sin dybe Grund.

Til hans gamle Repertoire hører Melbyes Aalevise, Det lille havomkranste Radadulistan, Hvordan man vasker en Neger hvid, Bollemælk og Mælkegrød — Præstationer, som ikke helt er fordunklet af Odille Hansen, Bobby og Det lille Spørgsmaalstegn. Han er vel nok »fæmonal«.

Fra 1905 til 1910 holdt Vilhelm Petersen Skansen paa Frederiksberg-Nørrebro, hvor han til Revyerne nu havde »Aktieselskabet Trianglen«, nemlig FRISTRUP, RICARD og ARCTANDER. Ogsaa her spillede der mindre end før paa de politiske Strænge, dog med en enkelt Undtagelse, hvor Pressen fik en kraftig Imødekomelse af sit gentagne Raab om »mere Salt og Peber«. Det skal straks fortælles.

Peter Fristrup, Fotografen, der blev den frugtbarste af sin Periodes sceniske Skribenter, var en ejendommelig Skikkelse, der ikke med Urette kaldtes for »Den dramatiske Skrædder«, som foruden originale Stykker havde anonym Haand i Hanke med Gustav Wied, Svend Lange, Selma Lagerløf o. m. a. paa de skraa Brædder. Bedst var han i kaade Parodier som »Kameliedamen« og »Svend, Knud og Valdemar«, der blev solide Kassestykker. Det sidste er gaaet over 400 Gange, solgt oprindeligt een Gang for alle, vistnok for nogle hundrede Kroner.

Fristrup skrev ikke mange Vers, de fleste fandtes i hans første Sommerrevy (Fra Vesten til Hesten 1892), hvorfra Adskillige

erindrer det barokke Københavneri: »Vil du holde mit Ravrør, mens jeg hilser paa Dagmar«. I den senere Produktion skrev han opfindsomt Teksten, hvori der var mere Handling end tidligere, og hvor Branderne var mangelunde. Han er Fader til denne Himmerigsmundfuld, brugt ofte senere: Hvorfor kaldes Ludvig XIV Solkongen? Fordi han elskede en Marquise.

FREDERIK RICARD med det sydlandske Doctor-Nicola-Ansigt og det stærke Temperament var af megen Værdi for den muntre Scene, hvor man altid kunde lytte sig frem til ham, naar hans letløbende, vittige Tekst boltrede sig, svøbt i en Rimkunst, vel nok større end hos nogen af Kollegerne.

Fra ældre Tid (Vore egne Kinesere 1894) huskes hans »For det første, hvor ligger Korea — det er en Halvø skraas for Malmø«, og saa kom i Flok og Følge »To dejlige Fletninger«, »Frøken eller Fruen«, en herlig Floridor-Pastiche »Sganarel og Mel« om de to gamle Herrer, »Levende Billeder«; flere er allerede nævnt, og enkelte Mønstre af Privatviser findes i hans Visesamling fra 1931, kort før hans Død. I »Kunsten at blive 50« karakteriserede Landsdommer Ricard sit Forfatterskab i de beskedne Slutlinjer:

Rik, der var Digter, er blevet begravet,
begravet i Viborg. Han hvile i Fred!
Noget, der duede, har han vel lavet,
skønt mere, der ikke var videre ved.

Inden vi slipper Revyerne, er der endnu at nævne nogle Mænd, der spillede en væsentlig Rolle, dog ikke saa meget som Medarbejdere som Modarbejdere. Det er de tre Censorer, der blev sat til at vogte Moralens Kardinaldyder, og hvis Indflydelse var størst under Justitsminister Albertis Pavedømme. Ved Umoral forstod Hans Excellence Angreb paa hans egen Person først og fremmest og paa hele Venstres Politik. Velanstændigheden var saamænd alle Dage under den sundeste Kritik hos Forfatterne og det københavnske Publikum. — Det var Justitsminister Nellemann, der i 1893 ansatte den første Censor Vilhelm Møller; han var en oplyst og frisindet Mand, og samme Egenskaber havde egentlig hans Efterfølger Carl Levin, hvis Ulykke blot var, at han tryktes flad under Albertis Centnervægt, og til den maa henføres Størsteparten af de Smaaligheder, der en Aarrække blev nærmest Reklame og Krydderi paa Døgnlitteraturen. Med P. A. Rosenbergs Tiltrædelse i 1909 kom der atter fornuftig Balance i Tingene.

Gang paa Gang havde Justitsministerens Smaalighed vist sig overfor Aviserne og Viserne og steg i 1908 til det psykopatiske, da han forbød selve Udtrykket »Revy«. Den 4. Juli havde da »Sommer-Menuen, Søstrene Hansen« Premiere paa Frederiksberg. Folk i Almindelighed var ganske uforstaaende overfor, hvad der laa bag. Det anedes den 24de i samme Maaned, da Alberti var færdig som Minister, og laa soleklart for Dagen, da han den 8. September var færdig som offentlig Person.

Menuen, der regnet med den gængse Alen næsten var et Udstyrsstykke, handlede om en »Mellemretssagfører«, der fik Brug for sin emsige Paagaahed, da han ved et Skæbnespil kom til Persien og blev dette fjærne Urocenters enevældige Minister. Efter Generalprøven spurgte Vilhelm Petersen med indvendig Gruen Carl Levin, om der var noget at stryge. Censor svarede kort: »Jeg har intet at bemærke«. Og det var saare rigtigt — indtil næste Aften, da Frederik Jensen i Perserakten pludselig pustede sig op til en Kolos og vendte Ryg til Publikum, som med skadefro Henrykkelse genkendte ikke Persiens men Danmarks Enehersker. Den, der aldeles ikke var vist dem i Skuespillerens Maske.

Nu forstod man ogsaa helt to »juridiske« Visers dobbelte Bund, og da Tæppet var faldet under megen Forstaaelse, stod jeg selv meget betænkelig oppe paa den halvmørke Scene. Fristrup var der ogsaa, og jeg sagde noget syrligt til ham: »Hm. Tror De ikke, at Alberti kommer og ta'r sig af Forfatterne?« Fristrup kastede sit Hoved tilbage, saa Lorgnetterne dansede, og raabte: »Na-hahaj, kære Ven! Han har nok med at ta' sig af sig selv.«

Dette var utvivlsomt Grunden til, at der intet skete, og at den aristofaniske Komædie førtes videre, ogsaa efter at Scenernes Antydninger var blevet til ram Virkelighed.

— I de snart fjærne Dage, da København voksede ud af sit Lømmeltøj og mente, den allerede var voksen, importerede den ogsaa til Bestyrkelse af Værdigheden nye Forlystelsesformer. Vi kan maaske kalde dem Revyernes Søkendebørn, for saa vidt Emnerne ofte var den aktuelle Vise og Tekst, ligesom Kunstnerne hentedes delvis fra samme Kreds.

Vi indførte Kabaretten Syd fra. Det var et imponerende Navn, og naar oven i Købet Adjektivet »litterær« føjedes til, blev

det nye, ukendte Fænomen ligefrem hoffähigt. »Cabaret« er ellers fransk og betyder først et Herberge, siden en halvaaben Bod og den lette Anretning, som derfra serveres, saavel materielt som senere aandeligt. Det varede imidlertid ret længe, inden denne Nouveauté slog Rod herhjemme, Indledningen blev nemlig en Afsporing.

Den midaldrende Digter HOLGER DRACHMANN var netop kommet ind i en ny og denne Gang langvarig Storm- og Trængsels-Periode, efter at han havde gjort Bekendtskab med en ung, tiltalende, men ikke synderlig talentfuld Tribunesangerinde — en Historie, som Eftertiden grundigt har studeret, aabenbart i Følelse af, at Danmark altfor længe har savnet en Dante og hans Beatrice. At Digteren selv var grænseløst optaget, er forstaaeligt, og i 1890 idealiserede han i Romanen »Forskrevet« sin tilbedte »EDITH« og udkastede herunder Tanken til den evindeligt spørgende »litterære Variété«, hvor baade Digtere og Fortolkere, snart af begge Køn, nærmest tænktes som Engle eller i hvert Fald gudbenaadede Skjalde og Genier.

Der snakkedes og pokuleredes meget om Ideen, men den havde en svær Barsel, og da den endelig saa Aftenens Lys, viste den sig at være en fausse couche. Den foregik paa det omtumlede »National«, der en kort Tid havde været Serveringslokalet »Euterpe« og gabende tomt; man mente nu at kunne redde Sæsonen ved at virkeliggøre Drachmanns Fantasi, men gjorde denne end mere taaget.

Ved Premièren Nytaarsdag 1892 var Prologen ikke engang skrevet af Drachmann, men af den tungvindte Sophus Schandorff, der kom meget daarligt fra den; selve Foretagendets Motto havde han formet saa gyseligt: »Og skal du dø, saa heller dø af Latter — end med dit Øje fuldt af Taareklatter«. Ligesaa lidt havde det øvrige, forvirret sammensatte Program med »litterært« at gøre, bortset fra Skuespiller Hunderup, der sang til Guitar, og en fransk Sangerinde, Mlle Ricca. Forestillingen svandt i Løbet af nogle Dage ind til intet.

Ejendommeligt nok havde Herman Bang, der ogsaa var ude paa de Drachmannske Vover, samme Aften Aabningsfest oppe paa Tivoli-theatret i Christiania paa sin litterære Variété. Med vanligt Reklametalent havde han faaet selveste Henrik Ibsen og den halve Byens Aands-Beaumonde trommet sammen, og derfor

blev hans Fiasko, videre udbredt af danske Journalister, af et saa meget mere remarkabelt Format. Et af Aftenens Numre var en lille Revy, skrevet af to Nordmænd og — Herman Bang! Han hører altsaa til Lauget.

Mere Held havde den nu afdøde danske Tegner Knut Hansen, der lavede Kunstnerkabaretten »Den syvende Himmel« nede i Berlin, og her fik den literære Variété en glansfuld Optakt af Ernst von Wolzogen, da han 1901 startede sin »Ueberbrettl« i Köpenickerstrasse, meget stilfuld, uden Servering og uden Fortjeneste; efter nogle Aars Forløb lukkedes Etablissementet, og Lederen havde sat en halv Million Mark til. Ueberbrettl, Overbrædder, er et sydtysk Dialektord for Tribune, og Genren, der bredte sig vidt om i Tyskland, var kopieret efter »Cabarets artistiques« paa Montmartre. Den norske Sangerinde Bokken-Lassen sang for Resten sin Ven Drachmanns Sange hos Wolzogen.

Naar denne Ueberbrettl stadig havde svært ved at faa Fodfæste i København, skyldtes det dels Manglen paa dertil særprægede Kunstnere, dels, at den vedblivende virkede saa udansk. Først sent knæsattes dette literære Barn, nemlig i 1914, da ANNA NORRIE aabnede »Edderkoppen«, og Lorry Feilberg paa sin sejge Klatren op ad Rangstigen naaede »RIDDERSALEN«.

Et kortvarigt Glimt af »det Rigtige« var i Marts 1903 bluset op ude i Koncertpalæet, og blev meget omtalt som »Prinsesse Maries Ueberbrettl.« Ikke mærkeligt om Prinsessen, der altid var utrættelig med at finde nye Rammer til Støtte for sin store Velgørehedstrang, havde faaet Øje for det Wolzogenske, og hun fandt i Herman Bang en überschwenglich Iscenesætter. Palæets Tribune var arrangeret som en stor Salon, hvor den stilfulde Fru Emma Thomsen og den repræsentative Karl Mantzius modtog, jeg tror, op mod et hundrede Gæster, blandt hvilke en Mængde Kunstnere saa gav sig til at divertere Publikum med Sang, Musik og Dans.

Der var Anna Norrie og Frederik Jensen, Mathilde Nielsen som en djærv Konferensraadinde, Oda Nielsen i Madame-sans-Gêne Kostume, den kongelige Ballet i Moderniteten Cake-walk (ligesaa pirrende som Øjeblikkets Carioca) og først og sidst Kamersangerinde Ellen Beck i en træfsikker rødhaaret og langhandsket Travesti over Yvette Guilbert. Hvorfor i Alverden sad Publikum alligevel ret dvask? Fordi Logen var fuld af fyrstelige Per-

soner, der for dem var den egentlige Ueberbrettl. Herman Bang udfoldede sig, løb og lo, raabte, kastede Sofapuder i Ho'det paa Gæsterne, og styrtede tilsidst frem foran Sufflørkassen og skar Ansigter. »Mine Damer og Herrer,« raabte han, »De tror aabenbart, De er til en Begravelse. Det er en Fejltagelse. De er ude for at more Dem. Hahaha!!« Det hjalp virkeligt sammen med Ballettens fejende Dans.

Da Forestillingen var færdig, gik ogsaa Kongefamilien. Ude i Gangen sagde Prinsessen til sin gamle Svigerfader: »Har Deres Majestæt moret sig?« »Jo, det har jeg rigtignok,« lød Svaret, »men sig mig, denne Hr. Bang, var han ikke drukken?« Christian den Niende havde aabenbart aldrig før været stillet overfor saa sælsom en Fremtoning.

— Uden at bære noget som helst præcøst Navn havde iøvrigt den literære Variété i flere Aar sit Hjemsted ude paa »Sommerlyst«, hvor FRITZ PETERSEN med ikke ringe Opfindsomhed arrangerede en Række brogede Forestillinger med gode Musikdirigenter, Smaakomedier, Sangere og Foredragsholdere. Fritz Petersen! De Unge kender ham vist knap af Navn, men har højst hørt om hans tragiske Livsafslutning i ganske ung Alder, da han med altfor stort Vovemod var Leder baade af Casino og Dagmar-teatret. Den store Tilstrømning fik han, da han bevægede Forfatteren

Gustav Esmann til at holde Konferencer, der ligefrem virkede hektisk paa de nyfigne Københavnerne, som nu under en ny, raffineret Form fik Lov til at dyrke deres evigt slumrende Trang til at »se ind ad vore egne Vinneverrer«.

GUSTAV ESMANN var, hvad man kalder en problematisk Natur. Opvokset i en Respektabilitets-Kreds førte hans urolige Begavelse ham ud i helt modsatte Forhold, han blev en anerkendt Forfatter af baade Lystspil og Vandpantomime, en fortrinlig Petit-Journalist uden Hensyn til Bla-

Gustav Esmann.

denes politiske Farver og en hvas Teaterkritiker. Hans Tunge, hans Pen, ja hans Duelpistol, var lige frygtede. Samtidigt hensynsløs og charmerende, flittig og doven, kynisk og sentimental. Sine Medmennesker behandlede han med Overlegenhed, men var sig selv værst. En Bohême af større Format end den samtidige Bernina-Klike.

En Dag sad han indenfor Berninas store Hjørnevindue sammen med Forfatteren Oscar Madsen, som flygtigt hilste paa en Bekendt nede paa Gaden, en da meget omtalt Spekulant. »Hvem var det?« spurgte Esmann. »Aa, det var Grosserer N.« Og saa kom det: »Rigtigt! Han ser ogsaa saa uarresteret ud.« Esmanns københavnske Bonmot'er opsnappedes med Fryd. Det var ham, der døbte den nye Natteknejpe oven paa »Kisten« til »Laaget«, og, allermest vittigt, skabte Betegnelsen »Mayonnaisekvarteret« for Hummer- og Laksegade.

Paa en Maade var han en Tid en hel Forlystelsesraad for Byen, der hverken kedede sig over ham paa Det kgl. Teater eller i Cirkus, i Aviserne eller paa Strøget, hvor han næsten daglig i Sæsonen udfoldede Levemændenes flotte Nummer: at køre i aaben Droske fra Hesten til Raadhuspladsen og tilbage igen. Han gled just nonchalant ud af en Vogn, da jeg sagde til ham: »De ser noget mellemfornøjet ud?« »Tja, jeg har mit Navn paa tre Teaterplakater i Dag«. »Det var ogsaa en Grund.« »Københavnerne tilgiver aldrig saadan en Ublufærdighed af en Forfatter. Jeg kender mine Pappenheimere.« — Der skete ham nu ikke noget foreløbigt. »Lille Es« med Napoleons-Pandekrøllen betragtedes stadig som et godt Kort til de Herrer Direktørers Udspil.

Derfor engageredes han ogsaa af Fritz Petersen, der overhovedet samlede et udmærket Personale: Gerda Christophersen, Chr. Schrøder, Sophus Neumann, Gudrun Carlson, Ayoë Hass, Bokken Lassen o. m. fl. Og Esmann sagde Ja, fordi han som altid trængte til Penge, og viste sig om Aftenen den 30. Maj 1904 for et stuvende Københavnerhus med Olaf Poulsen i Spidsen. Esmann forklarede bagefter: »Jeg var hundeanst, og da jeg saa Grosserer Friis (Olaf Poulsen i »Den kjære Familie«), vidste jeg, at min Henrettelse var bestemt.«

Han slap imidlertid med sit Hoved, takket være Hovedets Evne til at blive en Situations Herre og sine Notater, der laa i Bunden af hans Chapeau claque, og vandt Bifald med sin Teater-

passiar, der særligt gik ud over Martinius Nielsen. De næste Gange forløb det langt bedre, han havde fundet paa at lave et Manuskript og læse det op i Forvejen for Axel Breidahl og et Par andre Bekendte. Saa var han sikker paa selve Aftenerne, hvor han under stadigt Bifald havde en stor Tilhørerkreds og gennemheglede københavnske »Ansigter« og Forhold.

Efter Sommerrevyens Premiére, der havde været mat, kaldte han Henriques og Melbye for Gengangere, der lavede Gammelmandsvrøvl fra Studentsamfundet med afdøde Vittigheder. »Det eneste morsomme i Alléen er mig selv, jeg optræder derovre som levende Dukke.« Kulminationen naaede han i tre Foredrag om Demimonden, meget morsomt, meget utilsløret, ja, med Navnes Nævnelse.

Paa sin 44-Aars Fødselsdag talte Esmann om »min Generation« og skaanede ikke sig selv: »Man skal udlevere sig selv, saa kommer man gennem Verden! Maaske havde min gamle Skolebestyrer Ret, da han spaaede, jeg skulde ende i Galgen. Jeg er da i hvert Fald naaet op paa Skafottet.« En Maaned senere var hans Liv endt: Gustav Esmann blev skudt af en Elskerinde oppe paa sit Værelse i »Centralhotellet«. Københavnerne var bevægede, Fritz Petersen fortvivlet; den eneste, der utvivlsomt nøjedes med tørre Taarer, var Alberti, der længe havde haft den offentlige Menings ubehagelige Ypperstepræst i Kikkerten. —

Holger Drachmann læste op i det literære Kunsttempel, men hans Stemme var højst uegnet, og flere Konferencierer (Herman Bang, Julius Magnussen, Johs. Dam) evnede ikke at fordunkle den Hedenfarne. Størst Lykke gjorde næste Aar Axel Breidahl, hvem man egentlig ikke havde ventet det af, men han klarede sig godt med, som et Blad skrev, sin »utroligt frække Beskedenhed«. Saa stor Lykke gjorde hans Københavnerier, at Alberti ved Lejlighed modtog ham i Privataudiens og — uden Resultat — sendte Stenografer ud paa »Sommerlyst«.

Skal vi endelig klamre os til Begrebet »literær Variété«, kunde man saamænd ogsaa finde det nu og da andre Steder, for Eksempel hos Thomas S. Lorenzen, ingenlunde i hans Natrestaurant, men i hans Scala-Etablissement, hvor der optraadte dyre, elegante Variéteuser: Tortajada, Fachette, Guerrero og vores allesammens uforglemmelige, egen uopslidelige DAGMAR HANSEN. Snart cite-rede Udlændinge, der havde gæstet København, Stroferne »Oh,

Dakmar, oh Dakmar« som Linjer af Danmarks Nationalsang. Hos Peter Wunsch i »Tivolis Variété« og hos Peter Rasmussen i Cirkus gik det mere folkeligt til, men sidste Sted gjorde man da Bekendtskab med f. Eks. Serpentine-danserinden Loie Fuller og selveste Divaen Judic, en vemodig Afglans af tidligere Storhed.

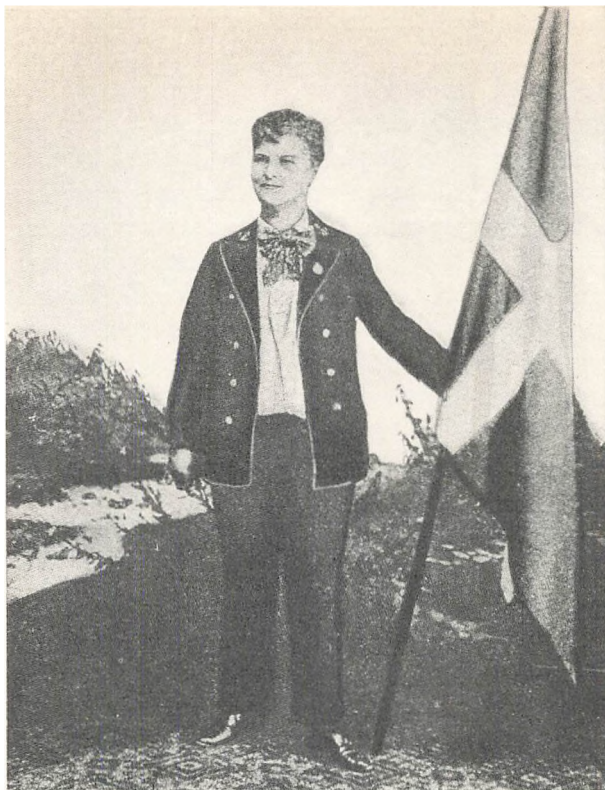
Efterhaanden var der i det hele taget sket en Smagsforhøjelse paa de Lokaler, hvor den københavnske Vise havde til Huse, og man kom bort fra Fortidens Forhøjnings- og Tingeltangel-Gøgl. forlangte foruden Skønhed hos Kvinderne ogsaa en Smule Talent, og Papirsblomsterne paa de stakkels Godtkøbskjoler blev til skønne Kunstblomster paa Silkerøber. Det literære og ueberbrettelske gjorde ikke Udslaget; Forandringen kom, da det danske Præg sattes paa de importerede Forlystelsesformer.

Denne opadstigende Linje iagttoges ude i »Over Stalden« hos Theodor Fugmann, hvor Dagmar Hansen fik en lang indianer sommer, næsten kvalt i Blomsterdekorationer og delirøse Begejstring af et Publikum, hvis Mængde nødvendiggjorde hele Ekstratog og ekstra Sporvogne. Ogsaa ikke saa faa gode flotte tyske og franske Sangerinder blev en Regel, og til sidst endte »Over Stalden« som Revyscene med Sommerspil.

Det var ude i Alégade hos Restauratør Carl Kehlet, at Drachmanns »Edith« havde sunget mellem »Nordens skønneste Kvinder«; i 1897

Clara Wissing.

Julie Westermann.

overtoges det hele af Lorry Feilberg, cand. phil., Journalist og Bagermester i sit tidligere Liv. Han fortsatte i den gamle Skure med »Operetten«, indtil hans opstemte Fantasi med utrolig »fræk Beskedenhed« (se ovenfor) gjorde den Myte til en Kendsgerning, at den isengraa Skjald havde været en af Stedets Stamgæster og netop derude nedenfor Tribunen og indenfor i Smaaaværelserne havde gennemlevet det meste af sin romantiske Oplussen.

I 1910 rygtedes det, at Feilberg vilde indrette en særlig »Drachmann-Stue«, en Slags Mindehal med autentiske Møbler, Malerier fra Digterens Liv og en Panoptikonsgruppe, hvor Pianisten Etlinger (»Operettens« Olfert Jespersen) spillede for det elskende Par. Det vakte højlydte Protester fra Skjaldens Vennekreds, og Feilberg var meget nedslaaet. Hans Ven Frederik Graae trøstede ham og sagde: »Bryd dig ikke om det, Drachmann har saa tit sagt, at han hellere end gerne vil mindes paa Kroerne!«

I 1910 rygtedes det, at Feilberg vilde

Og Manden trøstedes; han arbejdede videre, og tre Aar senere var Drachmann-Stuen en Kendsgerning, samtidig med at Niveauet hævedes ikke saa lidt. Og for at det ikke skulde være lutter Digt, fik han bagefter den Kongstanke ogsaa at knytte Adam Oehenschlæger til Etablissementet ved en »Guldaldersal«. Feilberg døde imidlertid, men under nye, dygtige Hænder fremblomstrede en,

man kan saamænd godt sige: folkelig-litterær Forretning i større Stil.

— Den her tilmaalte Periode er imidlertid helt overskredet. Vi standser omkring 1911, da Revyerne sammen med Nørrebro Teater overgik til Melbye, da nye Amusements efterhaanden saa Lyset rundt om i den velstaaende, ubekymrede Hovedstad, og da den 31-aarige Frede Skaarup indledede Scalas guldstruttende Revyalder med Alfred Kjerulfs »Den Traadløse«. Og den pludselig indtrædende Krigsperiode skulde ingenlunde svække det altsammen — Fornøjelsestrang animeres bevisligt altid, hvad man saa end vil dømme derom, under store Spændingstider.

— Jeg nægter med Forsæt at tage Del i Diskussionen om, hvorvidt de gamle Revyer var »bedre« end de nuværende, idet jeg dog straks maa bemærke, at alene de gentagne Spørgsmaal desangaaende røber en levende Interesse for Arten, som er dens solideste Baggrund. Om Visen i Særdeleshed skal det siges, at den i de to sidste Aartier har været ude for et kvælende Favntag af to fremragende Magter, hvoraf den ene hedder Udstyr og den anden Dansemusik. Alle Visens virkelige Venner ved, hvori Faren bestaar.

Nu har Visen, kald den saa for en lille Kunst, det tilfælles med alle Kunstarter, at en Naturlov underkaster den et evigt veksellende Forløb fra Opvækst og Blomstring til Stilstand, og hvis nogen synes, at den københavnske Vise for Tiden har trange Dage, saa tør vi dog med den gamle Revyforfatter Ludvig Hol-

Dagmar Hansen.

bergs Ord mene: »C'est un Uebergang, monsieur!« — Tit hører man fra Teatergængere det nysgerrige Udbrud: »Hvorfor kan Direktører ikke i Forvejen vide, om en Forestilling vil gøre sig?« Det kan kun, men afgørende, besvares med: »Hvis de vidste det, vilde der kun blive opført Sukceser«. En tilsvarende Gaade rummer Visen og Melodien, og det er, hvor meget man end beskæftiger sig med Sagerne, et aabent Mysterium, hvornaar en Vise (og en Melodi med eller uden Ord) ejer en saadan Livskraft, at den huskes og kunnes gennem Slægtled.

Jeg vil gerne slutte denne Oversigt med at nævne et enkelt forbavsende Eksempel paa en Sang, der ligefrem har Kattens berømte syv Liv, idet den nu har været trallet og spillet i mindst fire Aarhundreder.

I 1563, midt under Borgerkrigene i Frankrig, blev Katholikerne populære Fører Hertug François af Guise myrdet, og til hans Ære blev der digtet et Sørgekvad paa en Melodi, som var i Folkmunde med den gamle Sang om Ridder Malbrou (eller Malbrouc):

Malbrou s'en va-t-en guerre,
Mironton, mironton, mirontaine,
Malbrou s'en va-t-en guerre,
Ne sais quand reviendra.

Den var forlængst kendt af alle og fortalte i naturlige og dog poetiske Vendinger om Ridderen, der var draget til det hellige Land, og om hans trofaste Viv, der Dag efter Dag gik op paa Borgtaarnet og spejdede efter den elskede Husbond. Efter Aars Forløb kom endelig hans Væbner ridende og raabte op til Fruen, at nu skulde hun afføre sig sin straalende Festdragt af rød Silke og brocheret Satin, for Hr. Malbrou var død i Krigen og vilde ingensinde vende tilbage.

Den 11. September 1709 blev den franske Hær ved Malplacet totalt slaaget af Englænderne, der anførtes af John Churchill, Hertug af Marlborough; under Forpostfægtningerne forud forlød det hos de Franske, at denne frygtede Krigsmand var falden, og ved Lejrbaalene istemte Soldaterne i Trommehvirveltakt den ældgamle Folkevisen, nu som Nidvisen, bare med en ganske lille Begyndelsesforandring: »Marlborough s'en va-t-en guerre.«

Siden blev den Europa rundt en af Soldaternes kæreste Melodier, sunget paa forskellige Sprog, baaret omkring af Lejetropperne. Og da Marie Antoinette i 1781 fik sin første lille Dauphin,

vissede Kongesønnens Landsbyamme ham i Søvn med Sangen; Kong Ludvig den 16de lærte den under sine Smaabesøg i Barnekammeret, og gik og fløjtede den i sin Faderglæde, Versailles lærte den og hele Frankrig paany. I England og Amerika brugtes Tonerne og bruges den Dag i Dag til Kammeratskabsvisen: For he is a jolly good fellow, og ovre i Indien har Santalerne en Salme paa Melodien. Da Châteaubriand i 1807 besøgte Syrien, hørte han Indfødte synge Melodien og fik den romantiske Idé, at den stammede fra Korstogenes Tid.

I det samme Aarhundrede hørtes den ogsaa i Danmark og er vel rimeligvis kommet hertil med danske Soldater, som havde gjort »Auxiliair-Tjeneste« i Udlandet. Siden blev den yderst populær i den græsselige Variation »Mallebrok« og optraadte i »Sommerrevyen« 1881 som Ladegaardsvise i bredeste Jargon: »Fra mit Livses første Maaren, har jeg immer boet paa »Gaar'en«, jeg er født og klædt og baaren i det bare Sengehalm, Sengé — Sengé — halém — —« o. s. v. Anden komisk Anvendelse kender vi fra »Naar vi til Kilden drager« i Heibergs Vaudeviller, hvor Forfatteren altid er yderst lydhør for Folks Musikønsker.

Heraf fremgaar paa tragikomisk Sæt, at den aktuelle Vise under særegne uudgrundelige Vilkaar ligefrem kan forlenes med den Udødelighed, der ellers i Reglen kun er forbeholdt den højeste Poesi.

GUSTAV HETSCH

MUSIKLIVET

DANSKE MUSIKINTERESSEREDE havde omkring 1870 ikke mange Steder at gaa hen for at faa noget værdifuldt at høre. Provinsboerne, naar undtages et Par større Byer, f. Eks. Odense og senere Aarhus, maatte helt renoncere; der var for dem overhovedet ingen Lejlighed dertil. Københavnerne var ganske vist gunstigere stillede, men ogsaa for dem var Mulighederne stærkt begrænsede. Og i alt Fald kunde da kun en lille Portion af Befolkningen, de saakaldte »højere Lag«, komme i Betragtning, hvor det gjaldt Koncertmusik, medens de billige Pladser i Det kgl. Teater paa Opera-Aftener stod til Raadighed for »det bredere Publikum«, for dem med de smaa Penge og den beskedne Stilling i Samfundet. Det blev da selvfølgelig overvejende de musikdramatiske Værker, der fandt Vej til den store Kreds af Musikvenner, udgjorde deres musikalske Ernæring og dannede deres Smag. Men det kunde ikke undgaas, at denne Paavirkning dels blev i høj Grad præget af Tilfældighed, dels ikke altid som Resultat gav en Højnelse af Kunstsansen.

Den egentlige Vækst i Musikkultur foregik paa KONCERTERNE. Og disse grupperede sig den Gang hovedsagelig om de to Foreninger: »Musikforeningen« og »Cæciliaforeningen«, de to Højborgene for Musikken i Danmark; og hver af dem havde sin Mission, sin Opgave, sin suveræne Fører, der paatrykte Virksomheden sit Stempel.

»MUSIKFORENINGEN« var den ældste, — i 1870 havde den 34 Aars Gerning i Musikens Tjeneste at se tilbage paa. Og »Musikforeningen« var NIELS W. GADE. Han havde da staaet i Spidsen for den i 20 Aar og allerede forlængst samlet al Magt i sin

faste Haand. Han var den, der bestemte, hvad Foreningens Medlemmer maatte faa at høre, og da det, han bød dem paa Koncerterne, altid var virkelig godt, er det ikke underligt, at de ikke blot villigt, men ogsaa taknemmeligt tog imod det og overhovedet gav sig ganske i hans Vold. Han forstod tilfulde den vanskelige Kunst at være en elsket og tilbedt Despot!

En »Musikforenings«-Koncert var i hin Tid en Begivenhed indenfor hele det musikalsk indstillede københavnske Publikum, hvad enten dette var rekrutteret fra Fødsels- eller Pengeadelens, fra Akademikernes eller Storkøbmændenes eller Embedsstandens Kredse. De Aftener i Sæsonen, hvor »der var Musikforening«, holdtes paa Forhaand ledige i en Mængde Hjem: ingen Selskabelighed, ingen L'hombre- eller Whist-Partier! Selv Fødselsdage og andre Familiefester risikerede at blive forskubbete paa Almanakken til Ære for »Musikforeningen«, hvis de kolliderede med den. Og Sygdom følte dobbelt tung, saafremt den forhindrede En i at komme paa Koncerten.

En saadan Glorie staar der i vore Dage ikke mere om nogen dansk Kunst-Institution, — navnlig da ikke paa Musikens Omraade! Men »Musikforeningen«s Stilling var ogsaa den Gang — og i mange Aar derefter — noget ganske for sig selv: Den var en virkelig Forening; dens Medlemmer dannede en sluttet Kreds, der mødtes de bestemte Aftener om Vinteren for i Fællesskab at opleve den Kunst, man elskede, — eller for at vise, at man hørte til »det gode Selskab«. Thi det kan jo ikke nægtes, at der var en Del Snobberi med i Spillet: det var blevet Mode at komme i »Musikforeningen«. Paa den Vis forklares det, at der var en saa overordentlig stærk Tilstrømning til den, skønt København jo ikke den Gang var nogen stor By, ikke heller nogen særlig musikkultiveret By.

Det lyder mærkeligt for Nutiden, at »Musikforeningen«, der i 1933 maatte indstille sin næsten 100-aarige Virksomhed paa Grund af Medlemsantallets stadige Tilbagegang, omkring 1870 og i alt Fald i de nærmest paafølgende 20—25 Aar led under Overflod paa Medlemmer og af den Aarsag havde mange og store Kvaler, der igen kom til at gaa ud over det musikbejstrede Publikum. Lige fra sin første Tid havde den haft en forbausende hurtig og stærk Tilgang af Medlemmer. Efterhaanden kunde den ikke overkomme at tage alle dem, der vilde være med;

den havde allerede taget for mange! Det vilde være for svagt at sige, at hver Plads var besat i »Casino«s Teatersal, hvor de »store« Koncerter holdtes, — en Aarrække gav Foreningen som Supplement tillige »smaa« Koncerter i Casinos mindre Sal, med Kammermusik, men ogsaa med Kor og Orkester(!). Sandheden var den, at der var flere Medlemmer, end der var Pladser i Salen, og den Beregning, man tidligere havde gjort gældende: at der altid vilde udeblive nogle, saa der nok blev Rum til at sidde for dem, der kom, — den viste sig snart ikke at holde Stik. Folk vilde sandelig ikke svigte en eneste »Musikforening«s-Aften. De vilde have det hele med!

Følgen blev, at der forud for hver Koncert gik en drabelig Kamp for at erobre sig en Plads. Dørene aabnedes — som endnu stadig — en halv Time før Koncertens Begyndelse, men længe i Forvejen havde Medlemmerne stillet sig op i Vestibulen, og naar der endelig blev Adgang, stormede de ind, sloges for at komme hurtigst muligt af med Overtøjet i Garderoben og sloges igen for i vildt Løb at naa op i Salen og sikre sig de bedste Pladser. Det kunde udarte til ligefrem Haandgribeligheder, og ofte skete det, at Familien splittedes under Slaget, saa de, der hørte sammen eller gerne vilde sidde sammen, endte paa forskellige Steder i Lokalet, hvor de nu i Hurlumhejet tilfældigt kunde faa sig anbragt.

En saadan Tingenes Tilstand var jo ganske urimelig, uværdig for en Institution af »Musikforeningen«s Rang. Der herskede da ogsaa blandt Medlemmerne stadig og stærk Misfornøjelse, og Bestyrelsen lagde Hovederne i Blød for at finde en tilfredsstillende Ordning. Man kunde ikke i hele Byen skaffe et større Lokale, der var egnet til Koncerter; altsaa maatte man søge at byde Medlemmerne bedre Vilkaar i Casino-Salen. Der var ganske vist den Udvej at indskrænke Medlemstallet; men for det første kunde man ikke godt udstøde nogen af dem, der allerede var blevet Medlemmer; for det andet vilde man ved at lukke for al yderligere Tilgang og saaledes efterhaanden — om end meget langsomt — naa ned til det forsvarlige Maksimum, komme til at sidde med mindre Indtægter; og det vilde gaa ud over Foreningens Økonomi og dermed over Koncerternes Kvalitet, i sidste Instans altsaa i Virkeligheden de tilbageblevne Medlemmer. Problemet var med et mildt Udtryk overordentlig vanskeligt.

Det ene Forslag til dets Løsning efter det andet var blevet

fremSAT og drøftet i Bestyrelsen, men alle forkastedes de som upraktiske, og Tilstanden forblev derfor stadig lige uholdbar, Kri-tiken fra Medlemmernes Side lige skarp. Ogsaa Bladene gav ondt af sig; et af dem skrev f. Eks.: »Som sædvanlig indfandt det ele-gante Publikum sig en halv Time, før Salen aabnedes, for at kæmpe paa Trapperne, og saavel de siddende Sejrherrer som de staaende Overvundne havde derefter en halv Time til rolig Selv-betragtning.« Forholdene blev først tilfredsstillende, da Medlems-antallet var vokset saa stærkt, at man kunde give hver af de »store« Koncerter 2 Gange og desuden foranstalte en Serie »smaa Koncerter«.

Hvorfor var der da ikke fra først af nummererede Pladser til Medlemmerne, saaledes som det senere blev indført? vil mange spørge. — Ja, hvorfor? — Sagtens fordi Bestyrelsen ikke ønskede at »gøre Forskel« paa Medlemmerne, begunstige nogle ved at sikre dem gode Pladser paa Bekostning af andre, som maatte nøjes med at sidde daarligere — eller staa op. Alle skulde behandles ens, være lige, — lige velkomne, lige stillede i Foreningen. Medlemmerne skulde betragtes — og betragte sig selv — ikke som et »Publikum«, men som Gæster i et »sluttet Selskab«, og deres Kontingent maatte opfattes ikke som en Billetpris, men som et Bidrag til Bestridelsen af Omkostningerne ved Samværet. Der var her aabenbart en sidste Rest af den Synsmaade, som karakteriserede de med Klubber og Selskabelighed næstforfundne kø-benhavnske Musikforeninger omkring Aar 1800.

Godt i Traad med denne Opfattelse af Medlemmernes Stilling i »Musikforeningen« falder den Bestemmelse, at ingen maatte overlade sit Adgangskort til andre; Medlemmerne havde værsgo at benytte det selv — eller ogsaa lade det ligge ubenyttet. Det var det tydeligste Bevis paa, at man ønskede, der skulde bestaa et ganske personligt Forhold imellem Foreningen og dens Medlemmer.

Imidlertid viste denne Ordning sig selvfølgelig uigennemførlig. Bestyrelsen kunde umuligt øve nogen virkelig Kontrol, og selv da den truede med at ekskludere Medlemmer, der misbrugte (d. v. s. udlaante eller bortskænkede) deres Adgangskort, var den ude af Stand til at faa det urimelige Paabud overholdt. Til Skam for de ellers sikkert bundhæderlige og absolut lovlydige »Musikfor-enings«-Damers og -Herrers Moral, men til Ære for deres sunde

Fornuft maa det siges, at de uden Skrupler undlod at tage Hensyn til Bestyrelsens Forbud, og Billet-Udlaan til Slægt og Venner gik livligt i Svang.

Den, der skriver dette, har selv været saa heldig at nyde godt af hin forbudte Trafik og kan takke den for at have overværet »Musikforeningens« Koncerter, længe før det normalt vilde have været ham muligt: Hans Grandtante, der havde været Medlem lige fra Foreningens første Aar, var efterhaanden blevet saa ældgammel og svag, at hun ikke mere kunde (og turde) gaa paa Koncerterne. Hun vilde imidlertid ikke melde sig ud, men foretrak at forære denne musikelskende Dreng paa 12—13 Aar alle sine Billetter som fast Julegave. Naar en saa gammeldags rettænkende, fin Frøken, Datter af Konferensraad, Storkorsridder p. p. C. F. Hansen, kunde bære sig saaledes ad, hvad skulde man saa kunne bebrejde de andre?

Takket være hendes Samvittighedsløshed kunde Drengen alt saa være stadig Gæst i »Musikforeningen« lige fra Sæsonen 1879—80. (Til Belysning af, hvad for run der i 1880'erne var til Foreningen, kan tjene, at samme Dreng ved sin Konfirmation blev indmeldt som Medlem, men først, da han havde fyldt de 20, fik Meddelelse om, at han var optaget! Saa lang var Ekspektancelisten! Blev en Plads ledig, — det skete kun ved Dødsfald eller Bortflytten fra Hovedstaden, — i samme Øjeblik var den igen besat af en anden).

Den nævnte Dreng har da personlig oplevet Kampene ved Casino-Indgangen og i Salen, og han har, i Bevidstheden om, at han slet ikke havde Lov til at være der, siddet eller staaet med Hjærtet oppe i Halsen, naar han saa Foreningens Forretningsfører, Gades Ven og Medhjælper (og Svigerfader) Edvard Erslev, nærme sig med mørkeblaa Brillen for Øjne, der maatte mistænkes for at spejde efter Forbrydere, som havde sneget sig ind uden Berettigelse. Drengen, der ulykkeligvis var lang og opløben, dukkede sig, gemte sig, saa godt han kunde, dødsensangst for at blive opdaget. Men Erslev bemærkede ham aldrig, fjærnede sig, — Faren var overstaaet. Man kunde uforstyrret hengive sig i den forunderlig højspændte Stemning, i den søde Forventning om de forestaaende Nydelser. Og denne Drengs Tilfælde var ved hver Koncert kun ét af Hundreder i Salen. Det var en ganske ejendommelig Atmosfære, alle befandt sig i; der gaves næppe i hele Staden et

Sidestykke til den — hverken den Gang eller senere. Der var ikke Spor af »Sensation« i den; den var ikke trykket højtidelig, ikke heller larmende løftet; — den kan vist bedst sammenlignes med den sælsomt vibrerende, andagtsfyldte Sindstilstand, hvori en Familiekreds befinder sig, naar den sidder i dæmpet Belysning og bier paa, at Dørene skal slaas op for det straalende Juletræ.

— Paa Tribunen (Scenen) samles Orkestret — H. C. Lumbyes bl. a. fra »Tivoli«, forstærket med fremragende Instrumentister, særlig fra Det kgl. Kapel, — og Koret. Man kunde i dette, navnlig paa Dame-Rækkerne, genkende de samme Ansigter Aarti efter Aarti. Det var ikke just nogen Øjenslyst, men man kom jo ogsaa for at høre, ikke for at se. Damekoret bestod af Fruer og Frøkner af Byens »gode Selskab«; deres Kærlighed til Musik var vel ægte nok; og de maa have kunnet synge kønt; ellers havde de jo ikke fundet Naade for Gades, overfor klanglig Skønhed saa overordentlig kræsne Øre. Her i »Musikforeningen«, som i de andre musikalske Foreninger, var al Kor-Medvirkning frivillig og gratis; der laa deri en Fare, for saavidt som det kunde være fristende for de syngende Damer og Herrer at knibe ud fra nogle af Prøverne, hvis de manglede Lyst til at møde eller havde noget bedre. »Musikforeningen« behøvede nu vist ikke at befrygte meget i den Henseende: man — navnlig Damerne — var altfor bærret af at være med i Koret i denne fornemme Forening, — og man nærrede altfor stor Respekt for Gade og var altfor indtaget i ham til at tænke paa at svigte uden tvingende Grund.

Uden at kende Gade fra det private Liv havde »Musikforeningen«s Medlemmer i Salen dog rig Lejlighed til at modtage et fyldigt Indtryk af hans paa én Gang personlige Charme og kunstneriske Myndighed. Allerede længe, inden Koncerten begyndte, kunde man iagttage ham i Ro og Mag. Han hørte ikke til disse Dirigenter, der, naar alle er paa Plads, i Salen og paa Tribunen, kommer nervøst farende eller højtideligt skridende ind fra en Side-dør og efter et ceremonielt Buk og efter at have ladet en stormende Velkomst-Hyldest rase ud løfter Taktstokken og slaar an til Programmets første Nummer. Nej — Gade mødte altid op inde i Orkestret i god Tid, gik rundt mellem Nodepultene og hilste paa Musikerne, indpræntede saa den ene, saa den anden af dem at huske paa en Frasering eller en dynamisk Nuance, som han paa Prøverne havde instrueret om. Det var et Udslag af hans store

kunstneriske Samvittighedsfuldhed. Han var ærlig talt skrækkelig nervøs før hver Koncert, bange for, at ikke alt skulde gaa præcist og smukt nok, at hans Gengivelse ikke skulde blive en saadan, at han kunde forsvare den ikke blot overfor »Musikforeningen«s Medlemmer, men ogsaa overfor Komponisterne, der, hvis de var levende endnu, for de flestes Vedkommende var hans personligt gode Venner; og hvis det gjaldt de afdøde store Mestre, var det den dybe Ærefrygt for deres MANES, der i saadanne Øjeblikke fyldte ham.

Men Gade var i disse for alle Parter spændingladede Kvarterer inden Koncerten ikke alene den alvorlige, af sit hellige Kald opslugte Diktator, for hvem alle rystede, blot han viste Tegn paa Misfornøjelse; han var ogsaa fuld af Godhed og ægte dansk Jovialitet. Naar han fra Podiet nikkede og vinkede til Bekendte nede i Salen; naar han opmuntrede en Orkestermusiker ved et Klap paa Skulderen; eller naar han gik frem til Rækkerne af Korets Damer og stænkede Kølner vand for at forfriske dem i den daarligt ventilerede Sals overophedede Luft eller ridderlig bød dem Godter af en lille Pose, var han ikke til at modstaa. Saa havde han alles Hjerter i sin buttede, hule Haand, og hver og en i hele hans Hær var parat til at yde sit højeste for at glæde ham og bidrage sit til Aftenens Sejr. De vidste jo alle, at deres Løn blev en takkende, favnende Gestus og et bedaarende Smil.

— Saa er da omsider Klokkeren blevet 7½, og Gade stiger op paa Dirigentpladsen. Og pludselig er han som forvandlet.

Man kendte fra Gaden hans lille, firskaarne, fastbyggede, tæt-sluttede Skikkelse, som han kom gaaende, noget skødesløst, med Haanden paa Ryggen. Hovedet med de fyldige, blodrige Kinder og den glatbarberede runde Hage bar han tilbagebøjet, saa hans Stolthed, den prægtige, graa Kunstnermanke, der foran rejste sig som en Hanekam, faldt i rige Bukler over Frakkekraven. De godlidende, stærke, vandblaa Øjne var rettede mod Dagens klare Lys, og dog var der i hans Blik, som han gik der i sine egne Tanker, en vis Fjærnhed ...

Men nu, som han stod i Casinos Sal paa Dirigentpladsen foran sit Kor og sit Orkester, voksede han, Ansigtet lyste, Trækene forædledes. Der kom en saadan Festivitas over hele hans Personlighed, som var lutter Musik fra Isse til Fod, at man, hvor underligt det lyder, næsten kunde glemme at høre for blot at se.

Niels W. Gades Statue.

Man ser ham løfte Armene og slaa an. Og man lægger Mærke til, at, for at Manchetterne ikke ved stærke Bevægelser skal ryge af, — man brugte jo den Gang »løse«, — er de syet fast paa Kjoleærmernes Inderside, ligesom Præstekjoler. Og for at forhindre, at Taktstokken, naar han blev ivrig, skal flyve fra ham, har han forsynet den med en Rem, som han har viklet om Haandleddet. Det hændte, at han pludselig lagde Taktstokken fra sig og med korslagte Arme lod Kor og Orkester musicere videre i adskillige Takter. Det skulde tilkendegive for os nede i Salen, hvor grundigt alt var indstuderet — det hele kunde godt gaa — uden

ham! — Men man var jo kommet i »Musikforeningen« for at høre — høre GADE, — netop ham »gøre Musik«. En Dirigent efter vor Tids Fordringer var han nu ikke. Men i sine gode Stunder vilde han den Dag i Dag — paa sine særlige Enemærker — vel have kunnet tage Kampen op med hvem som helst. Thi fremførte han et Værk, der stod hans Hjærte nær, formaaede han i en sjælden Grad ligesom at lukke hver enkelt Tilhører ind i sin Kunstnerhelligdom, føre ham til en Verden, der var højt hævet over hans daglige Synskreds.

Gades Gengivelse af Vennerne Mendelssohn-Bartholdys og Schumanns Værker var sikkert ganske autentisk, baaret af den

dybeste Forstaaelse og Medleven, og hans Schubert-Fortolkning var frodig og sødmefyldt. Og naar et af Klassiker-Partiturerne laa paa hans Pult, gik han op i det med hele sit rige Musikhjærte. Han lod det genopstaa for Tilhørerne i al dets Renhed, Klarhed og fine Sjæfuldhed, dets spirituelle Vid eller robuste Humør. Hvor kunde han ikke mane Haydn lyslevende frem med alle hans muntre Indfald! Hvor »sang« ikke under hans udtryksfulde Hænder en Beethovensk Andante skønt og gribende! Og hvor frydefuld var ikke hans Musiceren mellem Smil og Taarer i et Stykke Mozart! Og saa til andre Tider: den tunge Alvor, den monumentale Storhed hos Gluck, Händel og Bach, — hvem han dyrkede med sand Andagt, og hvis »Mathæus-Passion« han fra 1875 Gang paa Gang vendte tilbage til, en af »Musikforeningen«s største Bedrifter. Hvor vidunderligt smeltede ikke her det dybt religiøse og det kunstnerisk afklarede hos Gade sammen til en sjælden harmonisk Helhed i de pompøse, beaandede Slotskirke-Opførelser med de 3 Kor og de 3 Orkestre! Den mægtige Lidenskabelighed hos Beethoven laa derimod Gades Kunstnernatur fjærnt, og som han nu og da egenhændigt mildnede de voldsomste Udbrud, dæmpede de stærkeste Farver, afrundede de skarpeste Kanter i nyere Værker, maatte selve Beethoven finde sig i, at den uhyggeligt skærende berømte Dissonans, der indleder den sidste Del af »den niende«, blev gjort »skikkelig«.

Thi Gade var som Kunstner den gyldne Middelvejs Mand; Maadehold og Klarhed prægede ham selv og alt hans; han bragte rolig Balance i, hvad han end rørte ved. Hans egen Musik og hans Gengivelse af andres var »jævn« som det danske Landskab, han elskede og lod sig inspirere af, var lys som vor Bøgeskov og vor Sommernat, lindt og blidt glidende som Vandene i vore Aaer.

Gennemtrængt af oprigtig Pietet, underbygget med indgaaende og dyb Forstaaelse af Fortidens Store, stod han fremmed overfor det nye — og viste det fra sig. Han var stoppet op saa tidligt, at baade Wagner, Liszt, Berlioz, Verdi, Gounod og Brahms var ham i hans Inderste uden Betydning. I Virkeligheden kendte han nu næppe deres Gerning — og brød sig heller ikke om det. Men han mente, bundredelig som han var, ikke at kunne forsvare at holde »Musikforeningen«s Medlemmer i Uvidenhed om disse »moderne« Komponister, og han gjorde sin Pligt og tog dem paa Programmet.

I deres Produktion valgte han — betegnende for ham og kloget nok! — det mest »melodiøse« og mest populære: f. Eks. hos Wagner Afsnit af »Lohengrin«, — senere, ved Mindekoncerten efter Mesterens Død, strakte han sig saa vidt som til »En Faust-Ouverture« og »Parsifal«-Førspillet, som han nu havde faaet helt forkert fat paa —; af Liszt allerede tidligt den symfoniske Digtning »Orfeus«, siden hen (i 1883) et Brudstykke af Oratoriet »Kristus« og Es-Dur Klaverkoncerten; af Berlioz Legenden »Flugten fra Ægypten« og den dramatiske Symfoni »Romeo og Julie«, og af Brahms først »Haydn-Variationerne« i 1874, Aaret derefter Sekstetten og 12 Aar senere omsider F-Dur Symfonien. — Ny fransk Musik gjorde han sin Opvartning ved at opføre den elegante, formfuldendte Saint-Saëns: baade »Syndfloden« og Klaverkoncerten.

Gade gav selvfølgelig disse og andre »moderne« Værker fra Udlandet en saare omhyggeligt gennemarbejdet, teknisk og musikalsk ulastelig Udførelse, men Prikken over I'et var der sjældent. Gade var og blev her paa Siden af Opgaven. Dette gjaldt imidlertid ikke de nye danske Arbejder, han fremførte; — thi det vilde have været utænkeligt, at en saa varm Patriot som Gade havde forsømt den hjemlige Musik. Hvad vore egne Komponister af de yngre Slægtled skrev, var jo altsammen kommet til Verden i den af Gade skabte Atmosfære, og det var da kun rimeligt, at det allerede af den Grund maatte interessere ham. Han gav det da ogsaa gæstfrit Husly i »Musikforeningen«.

Medlemmerne, der ofte havde den trygge Glæde ved at faa repeteret vore gamle Klassikere: Kuhlau og Weyse, fik derved den Chance at overvære Førsteopførelsen af en Række danske Arbejder i større Stil, saaledes naturligvis først og fremmest af J. P. E. Hartmann, men ogsaa Victor Bendix' Symfoni »Fjeldstigning« i 1882 og hans Klaverkoncert i 1884, og Heises Symfoni, hans »Tornerose« og hans »Bergliot«; paa Programmerne fandt man endvidere Navne som Asger Hamerik, Emil Hartmann, August Winding, Otto Malling, Axel Grandjean og Julius Bechgaard — kort sagt: alle de yngre! Gade var i Sandhed ogsaa i den Retning dansk Musik en god Mand. Fra det øvrige Norden bragte han forholdsvis lidt, men hans Tilhørere kunde da allerede i 1881 gøre Bekendtskab med Johan Svendsens »Sigurd Slembe«-Musik, og 5 Aar senere med hans Kvintet — og Grieg var repræ-

senteret med baade Klaverkoncerten, Violin-Sonaterne, »Den Bjergtagne« og en Række af Romancerne, som Fru Nina selv sang.

— — —
Victor Bendix har en Gang meddelt, at Gade plejede at sige: »Kinder, en af de mærkeligste Epoker i Kunstens Historie er nu afsluttet; de Store er døde, og kun vi Smaafolk er tilbage. Men ét kan vi gøre, og gør vi det, saa har vi ikke levet forgæves: Lad os holde Vaabnene blanke og skarpe, til h a n kommer, han der forstaar at bruge dem.«

Med denne resignerende, ydmyge Bemærkning vilde han aabenbart sige, at, selv om Kunsten — efter Naturens Orden — maa afblomstre, naar den har blomstret, saa behøver Kunsten som Haandværk, Teknikken, ikke at visne med den. Og vi kan nu godt se, — hvad »Musikforeningen«s Medlemmer den Gang ikke kunde se, — at Gades senere Værker var Børn af hans Teknik, hans Mesterskab i Formen og i de musikalske Midlers Udnyttelse, mere end af Inspiration: Han havde forlængst faaet sagt, hvad han havde paa Hjærte.

Var en »Musikforening«s-Koncert altid en Begivenhed i Dattidens København, saa blev den naturligvis særlig festlig, naar Gade dér havde »Ur-Première« paa et af sine egne Værker, navnlig et af de store for Soli, Kor og Orkester, som i 1869 »Kalanus«, i 1872 »Zion« og i 1882 »Psyche«, eller andre Korværker: i 1869: »Gefion«, i 1871: »Aarstidsbilleder« og i 1873: »Den Bjergtagne«, eller i 1880 Festmusikken til Universitetets 400 Aars Jubilæum, i 1871: h-moll Symfonien, 1875: Novellerterne for Strygere, 1878: a-moll Klavertrioen, 1880: Orkesterstykkerne: »En Sommerdag paa Landet«, 1882: Violinkoncerten og 1884: »Holbergiana«-Suiten. For ikke at tale om Medlemmernes Glæde ved paa ny at høre alle hans ældre, i Foreningen tidligere opførte Værker, blandt de hyppigst gentagne: »Agnete og Havfruerne«, »Frühlingsphantasie«, »Elverskud«, »Korsfarerne« og de 7 Symfonier med c-moll (»Paa Sjølund's fagre Sletter«) i Spidsen; og saa Ouverturerne: »Ossian«, »I Højlandene«, »Hamlet« og »Michel Angelo« ...

Lader man Blikket glide tilbage over Gades Gerning, møder det overalt Fremvækst i vaarmild Luft, i Sol og Varme. Der laa fra første Færd — fra hans pludselige Dukken op som en Mester

i sin Kunst — en særlig Glans over ham og al hans Virke. Uden Kamp stod han, 23 Aar gammel, dér, hvor de allerfleste maa stride og slide i Aarevis for at naa op. Man siger uvilkaarligt: en Aladdin! Dette lykkebegunstigede, dette solbeskinnede og skyfri, der var over hans første Indtræden i den musikalske Verden, blev hans Kunsts Præg gennem alle de senere Aar, lige til hans Død. De Ungdommens Egenskaber, ved hvilke han som ung vandt Leipzig og det hele Tonekunstens Kongerige, forlod ham aldrig siden, — dels fordi de Egenskaber bundede dybt i hans Natur og Personlighed, dels vel ogsaa fordi han hængede om dem og bevidst bevarede dem saa friske som muligt helt ind i Alderdommen. Det barnligt lyse Sind, den rene Pande, som ingen Nureddin-Grublerier har furet, det klare Blik, der straks ser det rette og umiddelbart fryder sig ved, hvad det finder skønt, — alt dette, der er de unges bedste Eje, og som ogsaa med ét Stød aabnede Døren for Gade, genfinder man hos ham lige til det sidste.

Men det er jo ikke altid for det gode, at man hos en Kunstner ikke kan mærke Alderen. De Rynker og Furer, der med Tiden kan komme i et Ansigt, kan gøre dette mere karakterfuldt, mere interessant. En Kunst, der gennem Livets Omskiftelser er uforanderlig lys og glat, kan gøre Indtryk af at savne indre Udvikling. Og der er nu det paafaldende, at, medens Gade som Menneske modnedes som faa Musikere, beholdt hans Musik i alt væsentligt det samme smilende Ynglinge-Aasyn. Den Sundhed og Naturlighed, den Skønhedssans, den Formsikkerhed og den Klarhed i Udtrykket, man beundrede hos ham, da han kom frem, bevarede han uföringet til sin sidste Stund, og det er givet, at med hans kunstneriske Samvittighedsfuldhed og Selvkritik, med hans stærke og alvorlige Trang til at fuldkommengøre sig paa alle aandelige Omraader, voksede for hvert Værk hans tekniske Mesterskab, saa at han for det formelles Vedkommende var i én fortsat Udvikling. Deraf den Glans, der stod om ham og hans Værker, den fuldkomne Harmoni og olympiske Ro, der var udbredt over hans Person, hans Kunst og hans Fremførelse af al Musik, hans egen og andres. Deraf ogsaa den Tryghed, hvormed man lyttede til, hvad han skænkede som Komponist og som Dirigent. Og endelig deraf det Eksempel, han gav Samtid og Eftertid — m. H. t. ubrydelig Troskab mod Idealerne, Sandhed og Ægthed i al kunstnerisk Færd, Glæde over alt skønt og rent, et frisk,

modtageligt Sind, der forener Barnets Naivitet med den modne Mands Erkendelse og Livserfaring.

Var Gade selv paa det rene med dette Eksempels Betydning og Magt? Det er troligt. Thi han var en fremragende Pædagog for sine Tilhørere. At han var Autodidakt, — han havde paa egen Haand, uden Støtte i systematisk Undervisning eller Vejledning, tilegnet sig en forbausende litterær og kunstnerisk Dannelse, — bibragte ham en Lyst og Trang til at belære og udvikle andre. Denne Lyst og Trang gjorde ham i »Musikkonservatoriet« — som han i 1867 havde støbt i Leipzig-Konservatoriets Form, og som han styrede til sin Død sammen med J. P. E. Hartmann og H. S. Paulli — ikke blot til dets egentlige Leder, administrativt og kunstnerisk, men ogsaa til den mærkeligt vækkende og fængslende Lærer, naar han f. Eks. holdt »musikhistoriske« Foredrag for Eleverne paa sin egen aandfulde Façon, med idelige Udsyn fra Tonekunstens Udvikling til de andre Kunstarters. Og den samme Trang og Lyst hos ham gjorde sig gældende, naar han i »Musikforeningen« sammensatte sine Programmer; og den gav sig yderligere Udtryk i de smaa Taler, han holdt, paa Prøverne for Orkestermusikerne og Koret, paa Koncerterne for Medlemmerne, for at forklare, hvad nu det Stykke, der kom, betød. For at lette Tilegnelsen af Beethovens 9. Symfoni havde han i »Musikforeningen«s Program skrevet en lille Vejledning, men alligevel ansaa han det for gavnligt at indlede Opførelsen med nogle Ord. Disse Gades populære Kommentarer til de spillede Kompositioner var i deres Korthed overordentlig slaaende og i høj Grad originale. Det, han sagde, lød saa jævnt borgerligt og ligefremt, men det var ganske simpelt genialt. —

Den Arv, Gade efterlod det danske Musikfolk, levede dette paa, bevidst eller ubevidst, helt op til Verdenskrigens Dage. Vi Danske hørte indtil da — og mange gør det endnu — paa Musik med Øren, som, i maaske andet eller tredje Led, af Gade er blevet indstillede paa og opdragne til at skelne mellem godt og ondt, fryde sig over det sande og afsky det uægte. Det er næppe for meget sagt, at »Musikforeningen« under Gades Ledelse er den største og vigtigste Faktor, der nogensinde har virket i dansk Musikliv, — indtil nu Radioen er kommet til; virket ikke blot direkte paa Foreningens Medlemmer, Slægtled efter Slægtled, men ogsaa indirekte paa alle musikmodtagelige over hele Landet.

Et Tanke-Eksperiment: Hvorledes vilde Musiklivet, Musikforstaaelsen, Musikkulturen i Danmark have formet sig, saafremt ikke Gade i 40 Aar (fra 1850 til 1890) havde ført Septret i »Musikforeningen« med sin enestaaende Myndighed og sin geniale Blanding af Idealitet og Diplomati? Et saadant Tanke-Eksperiment vilde sikkert give forbløffende Resultater.

Og ligesaa et andet Tanke-Eksperiment: Hvorledes vilde mon Livet og Kunsten have formet sig for Gade, saafremt han i 1848 ikke havde fulgt sit gode danske Hjertes Trang og var vendt hjem til Danmark, men havde foretrukket at blive i Tyskland, hvor ikke blot en stor Fremtid ventede ham, men hvor han allerede havde en Stilling, som enhver Musiker maatte misunde ham, — som Mendelssohn-Bartholdys Efterfølger i Spidsen for »Gewandhaus-Koncerterne«, forgudet og ombejlet af Tonekunstens Stormænd og af Publikum? Og han var 31 Aar! Men det altsammen opgav han for, da Krigen udbrød, at vende hjem og slaa sig ned i sin Fødestad, der ganske vist var Danmarks Hovedstad, men alligevel den Gang ikke andet end Provinsby.

Vekselvirkningen imellem, hvad han var, og hvad han betød, begyndte ved den Tid. I Kraft af, hvad han i Følge sine Talenter var som Komponist og Dirigent, og hvad han i disse Egenskaber havde været de Aar i Leipzig, kom han herhjemme til at betyde saa uberegneligt meget, blev som en Pave i dansk Musikliv, den der altid spurgtes til Raads i tonekunstneriske Anliggender, og hvis Ønske var en Lov. — Og i Kraft af, hvad han som Komponist var herhjemme efter sin Tilbagevenden, i den Periode, hvor bl. a. alle de store Koncertstykker blev til, kom han til at betyde saa meget i Udlandet, hvor man kappedes om at opføre hans Værker, indbød ham selv til at dirigere dem — ja, endog direkte opfordrede ham til at komponere »Psyche« til den store Musikfest i Birmingham 1882 — og paa alle Maader overøste ham med Æresbevisninger.

Og Rygtet om hans Triumfer ude virkede atter tilbage paa hans Stilling herhjemme. Og derfor stod han, da Døden lige op under Jul 1890 bortrev ham, midt i sin travle Virksomhed, som en af vore meget faa virkelig verdensberømte Mænd, der samtidig var en af vore egne virkelig betydende Mænd.

— — —
Gades pludselige Død følte som en Katastrofe for hele det

danske Musikliv, naturligvis i særlig Grad for »Musikforeningen«, der midt i en Sæson saa sig berøvet sin enevældige Fører. Saa altbeherskende havde han været, at ingen havde turdet tænke paa, hvem der skulde blive hans Efterfølger, naar man en Gang ikke havde ham mere. Og saa udmærket en Opdrager han end havde været, — ingen dansk Musiker havde han udviklet eller officielt udpeget til at overtage Kommandoen. »Musikforeningen«s Bestyrelse stod da i en overordentlig vanskelig Situation og saa sig raadløs om i Kredsen af danske Dirigenter: Hvem kunde den betro at forsøge paa at løse den i Virkeligheden uløselige Opgave: at erstatte Gade?

Valget faldt paa EMIL HARTMANN. Foruden at være Søn af J. P. E. Hartmann, Formanden for Foreningens Administration, var han kendt og anset baade herhjemme og i Udlandet som Dirigent af egne Orkesterarbejder. Det kan uden Overdrivelse siges, at man udenfor Danmarks Grænser straks efter Gade nævnte ham, naar Talen var om dansk Musik. Men ét er ved Fremførelsen af sin egen Produktion at skaffe denne Respekt og Yndest i fremmed Land, noget helt andet at dirigere andres — og de størstes! — Musik for en Tilhørerkreds, der var blevet uhyre kritisk ved at følge en Gade gennem Aarene.

Hvad den da 54-aarige Emil Hartmann ikke var nervøs i Forvejen — og han gjorde altid, ogsaa i det daglige Liv, et overordentlig nervøst Indtryk, — det blev han ganske naturligt, da han nu skulde staa paa Gades Plads. Hvor befippet han var, fremgaar af et lille Træk: Han dirigerede alting uden Noder, thi det var for meget for ham samtidig at følge med i dem og passe Orkestret; han maatte have den hele Musik i Hovedet. Den første Koncert, han skulde dirigere i »Musikforeningen«, gaves selvfølgelig til Minde om Gade, og Programmets Hovednummer var »Elverskud«. Men da Hartmann skulde slaa an til dette, anede han ikke, hvorledes det begynder, — hverken Takt eller Tempo, som han skulde angive Orkestret med sin altid rystende Taktstok. Dette Musikstykke, som enhver Tilhører i Salen vilde være i Stand til at synge med paa fra Ende til anden, — Dirigenten kunde i det Øjeblik ikke huske en Tone af det. Han maatte i sin Kvide fra Dirigentpladsen hviskende spørge de nærmeststaaende i Koret, hvordan Orkester-Indledningen begyndte; man kunde straks nynne det op til ham, og saa gik Resten af sig selv.

Franz Neruda.

Ingen i Salen havde mærket, hvor nær Opførelsen her ved selve Mindekoncerten var blevet en Skandale.

To Sæsoner slæbte sig til Ende under Emil Hartmanns Direktion, saa gav han op. Der sagdes, det var af Helbredshensyn, — han var nu faktisk svagelig, — men han blev heldigvis snart efter saa rask, at han i Ulandet kunde genoptage sin Dirigentvirksomhed og gennem sine egne Arbejder gøre Propaganda for dansk Musik derude.

Gades Arv var i alvorlig Fare for at blive forødt. Nugjaldt det for Foreningens Bestyrelse at frelse den. Men hvor var

Redningsmanden? Man fandt ham denne Gang i en Musiker, som paa Forhaand skulde synes mange lidet egnet: FRANZ NERUDA. Der indvendtes straks, da Valget var truffet, fra visse Sider, at det var forsmædeligt for dansk Musiks Omdømme at sætte en Udlænding paa den Post, — Neruda var jo af Herkomst Bøhmer, — og uforsvarligt at betro »Musikforeningen« med de store Kor- og Orkesteropførelser til en Mand, der ganske vist — det vilde ingen bestride — stod fast i den offentlige Bevidsthed som en ypperlig Kunstner paa sin Violoncel og en herlig Kammermusik-Fortolker, men aldrig i sit Liv havde virket som Dirigent. Det

vidstes, at Neruda havde sagt Nej Tak, da Kapelmesterstillingen ved Det kgl. Teater blev ham tilbudt ved Paullis Afgang i 1883, og det vidstes ogsaa, at han selv nærede store Betæneligheder ved nu at træde til, da Emil Hartmann forlod »Musikforeningen«. Men da han omsider havde givet efter og med Sæsonen 1892—93 begyndte sin Virksomhed, var man ikke længe om at opdage, at det i Virkeligheden var et overordentlig lykkeligt Valg: Han var netop Manden, man trængte til!

Neruda ikke alene førte sin minutiøse, kammermusikagtige Gennemarbejdelse over paa de instrumentale og vokale Værker, der kun kunde vinde ved en saadan Behandling, — han aabenbarede ogsaa en hidtil uanet Ævne til at faa de brede Linjer frem, hvor det krævedes. Sagen var, at han var en fuldblods Musiker, en Kunstner med sydlandsk Temperament, tøjlet af fin Kultur, og rent personligt besad han en Charme, en varm Menneskelighed, et henrivende Lune bag det afdæmpede Væsen og det noget tilknappede Ydre: betegnende var hans høje, lige Flip, den gav Hovedet en uforanderlig stiv Rejsning.

Hans Opførelser var idel Ørenlyst, som Gades havde været, men de adskilte sig fra disse ved større Livfuldhed, rigere Afskygninger, en mere udpræget Rytmik. Man mærkede, han kom fra sydligere Egne, fra større Forhold end vore, og at Bøhmervalds dybe Skove, som han havde skildret i sine egne fortræffelige Orkesterkompositioner, har flere Farver end de lyse Bøge, Gade færdedes imellem. Og alligevel havde Neruda, — der da var et halvt Hundrede Aar gammel og havde levet i Danmark i omtrent en Menneskealder, — med en mærkelig Intuitionens Gave tilegnet sig det karakteristiske ved dansk Natur, dansk Sind og dansk Musik.

Det var tilmed det rette Øjeblik, en Musiker som Neruda kom paa den Plads, stilledes lige i Centrum af vort hele Musikliv. I Glansen fra Gades stærke Førerskikkelse havde vi været udsatte for den Fare at blive selvgode og selvglade, snævre i vort Syn paa det, der laa »udenfor«. For ikke at stagnere i dette, men ved Sammenligning prøve vore Kræfter yderligere og anspænde dem, var frisk Luft ude fra den store Verden ganske nødvendig. Og Franz Neruda blev den, der her bragte Suset med sig, — hedder det i en Tale, holdt under en Mindefest ved hans Død i 1915. Og videre: »Det blev hans vanskelige Opgave her at føre de store

klassiske Traditioner fra Gades Tid videre frem for en ny Tidsalder, men dette tillige under vagtsom Agtpaagivenhed for, hvad denne vor egen Tid havde skabt af nye Kunstværdier, en Dobbeltopgave, han løste med en Energi, en Intelligens og et Kunstnersind, som aldrig trættedes, indtil Døden pludselig ramte ham.«

Neruda bød »Musikforeningen«s Medlemmer saa mange Kompositioner, de ikke dér havde hørt før, at det blev omtrent lige saa meget i Omfang som det fra Gades Tid kendte, der gentoges.

»Musikforeningen«s Mindekoncert for Neruda indledes med et Digt (af Julius Clausen), hvori bl. a. staar:

»Et Sydens Barn
— en Nordens Fosterson —
et Menneske, som trods al vissen Fordom helt forstod,
at Kunsten, den er Altets Hjerteblod,
en Mand, som ej begreb de Ulivssaar,
der Kunstens Tempelskønhed rundtom sønderslaar.«

Netop saadan et Menneske, saadan en Mand var Franz Neruda!

— — —

Men »Musikforeningen« var jo som før sagt ikke ene om at stille Musikhungeren i København i den Tid. Der var ogsaa den 16 Aar yngre, af HENRIK RUNG stiftede »CÆCILIAFORENINGEN«. Den holdt omkring 1870 sine Koncerter med verdslig Musik i Universitetets Festsal, medens Christiansborg Slotskirke dannede Rammen om Kirkekoncerterne.

Medlemmerne havde det til Tider lidt haardt. Der klagedes ogsaa i Aviserne over, at de maatte sidde i en Temperatur, der laa kun nogle Grader over Frysepunktet, og — ligesom i »Musikforeningen« — var det ikke altid muligt at sikre sig en Stol. Tilmed maatte Tilhørerne lide den Tort, at de vanskeligt eller slet ikke kunde se de Medvirkende, fordi disse var anbragt helt oppe under Loftet. De syngende Damer var nu heller ikke beregnede paa at skulle ses. De sang med Overtøj og Hat paa, og skulde en af dem optræde med en Solo, gav hun ganske roligt Naboersken sin Hat at holde saa længe. Tilhørerne kunde den Gang have en Fornemmelse af, at de lige akkurat fik Lov til at faa saa megen Del, de nu tilfældigt kunde slumpe til, i de musikalske Herligheder, som et, dem uvedkommende Selskab underholdt sig selv med — beretter Carl Thrane.

Hvad Henrik Rung bød Medlemmerne, var virkelig »Herligheder«! Foreningens Formaal var i 1864 blevet formuleret saa-

ledes, at den skulde »udbrede Kendskab til klassisk Musik med særligt Hensyn til den ældre italienske Kirkemusik«, — og i hele Henrik Rungs Tid gik Italien og dets Kirkemusik som den røde Traad gennem al »Cæciliaforeningen«s Virksomhed. Her var ogsaa en stor og rig Skat at øse af, — Mestre, hvis Navn aldrig før havde staaet paa et Koncertprogram i Danmark, Værker, der rummede den største Skønhed, for hvilken det er Henrik Rungs uvisnelige Fortjeneste at have faaet opladt hans Landsmænds Øren. Han fastholdt bestandig sit 30 Aar gamle Princip: med Rom som Udgangs- og Midtpunkt at følge den italienske (katolske) Kirke-musik i dens videre Udvikling; fra den italianiserede Nederländer Arcadelts »Ave Maria« (det 16. Aarh.) naaede han til som Nyhed at give — Rossinis Messe! Men ved Siden af den tunge og alvorlige Musik hørtes dog ogsaa adskilligt, der var let og populært. Ganske vist var Rung fanatisk i sin Tilbedelse af den gamle Toneskat, men han forstod samtidig, at han ikke ved sin strenge Konsekvens maatte støde eller trætte Tilhørerne. Nu og da satte han ogsaa nogle af sine egne Kompositioner paa Programmet, hvor de, udsprungne som de var af og formede efter hans elskede gamle Italienerne, aldeles ikke skurrede mod Omgivelserne.

Da det overvejende var Vokalmusik, Rung fremdrog, maatte det naturligvis være ham magtpaaliggende at have et stort, godt Kor og fremragende Sangsolister at arbejde med, og de syngende Skarer, han samlede, har da ogsaa været den Hær, hvormed han selv — som senere hans Efterfølgere — vandt berømmelige Slag. Koret, der allerede i 1865 talte ca. 80 Damer og Herrer, var ligesom Solisterne for den største Del Rungs egne Elever. Det samme personlige Venskabs- og Hengivenhedsforhold, der i Maleren Jørgen Roeds Kreds — hvor den første Spire til »Cæciliaforeningen« blev lagt, — havde bestaaet mellem Dirigent og syngende Amatører, vedblev at gøre sig gældende. Man dannede ligesom én stor Familie, ovenikøbet i den Grad, at ved enkelte Medlemmers Bryllupper gav Foreningen sit musikalske Bidrag til Festen. Enhver i Koret følte det, som om han eller hun omfattedes med særlig Interesse af Dirigenten, og — fortæller os Adjunkt Rudolf Bay om Forholdene omkring netop 1870, — naar Koret havde klaret Vanskelighederne, »da kunde Rungs Blik under Udførelsen ligesom lyse af en stille, bestandig tiltagende Glans, og efter den sidste Tone kunde hans begejstrede Øjne i Tavshed fæste sig paa

de enkelte Afdelinger af Koret med en Betagethed, som sagde mere, end alle Ord kunde have udtalt. Trods hans italienske Udseende var han aldrig larmende eller voldsom som en Sydlænding, hvad heller ikke vilde have stemmet med hans bløde, i Klangens lidt brudte Stemme, men der var snarere en vis Stiltfærdighed over ham i Alvor som i Spøg, saa at han ofte talte mere med sine Øjne og ved Bevægelser af sit Hovede end med sine Ord ... Henrik Rung var som Dirigent streng og ærlig og paa samme Tid taalmodigt ventende, langsomt opbyggende.« — Hans Taalmodighed blev ogsaa sat paa en haard Prøve m. H. t. at vinde »Cæciliaforeningen« Publikum. Med uendelig Møje og Opofrelse kæmpede han sig frem, men skønt han mødte stor Paaskønnelse, ogsaa i Pressen, kneb det stærkt med at faa Folk til at melde sig ind som Medlemmer. Ved en energisk Agitation lykkedes det dog at faa deres Antal, der i 1866 havde været helt nede paa 145, bragt op til ca. 400 i 1870. Senere steg det stærkt i denne Periode.

1871 døde Henrik Rung, men — i Modsætning til hvad Tilfældet to Decennier senere var i »Musikforeningen«, — havde »Cæciliaforeningen« til hans Efterfølger udpeget: hans egen Søn FREDERIK. Man vidste, at denne unge Mand lovede meget, at han var saa at sige opvokset i Foreningen og fra sin tidligste Tid havde indaandet dens Luft. Her var, hvad sjældent sker, Fødselsret forenet med kunstnerisk Adkomst. Der var en stor og tung Arv at løfte. I Hovedtrækkene kunde »Cæciliaforeningen« nok frembyde Lighed med mange andre, men i sin Helhed var den dog noget ganske for sig selv; thi ved Siden af sin italienske Karakter havde den altid hævdet sig som dansk. Den havde udviklet sig som Stifterens fuldkomne og lydige Organ, som Udtrykket for hans rent individuelle Kunstnerpersonlighed — ligesom »Musikforeningen« var Udtryk for Gades, — og netop ved at afspejle hans Liv og Gerning havde den erhvervet sig Ry som Hjemsted for en ideal Kunst.

Foreningen følte sig da som Rungs, den var hans personlige Erhvervelse, saa laa det da ogsaa nær, at ingen fremmed maatte gribe ind i dens Virksomhed. Men Frederik Rung var kun 17 Aar, da Faderen døde. Saa ung kunde Tronarvingen ikke overtage Regeringen; der maatte, indtil han havde faaet den fornødne Modenhed og Myndighed, indsættes en midlertidig Regent, og man valgte PAULLI. Han havde i og for sig nok at tage Vare

paa som Kapelmester ved Det kgl. Teater, men han undslog sig ikke, da man henvendte sig til ham; han var jo ogsaa en af dem, der havde staaet Henrik Rung nærmest.

Assisteret af unge Fr. Rung ved Klaverprøverne indstuderede og ledede Paulli da de følgende Koncerter. Den uhyre beskedne Kapelmester havde stillet sig paa det Standpunkt, at det for ham kun gjaldt om at holde Tingene gaaende saa godt som muligt. Han lod Bestyrelsen bestemme Programmerne, som han — og Fr. Rung — blot havde at billige. Man fulgte Traditionen, saa der var intet at risikere. Det gik særdeles tilfredsstillende. Men da der var forløbet ca. 4½ Aar, opgav Paulli Stillingen, thi, som han skrev til Bestyrelsen: »Hr. Frederik Rung er i enhver Henseende denne Stilling voksen.« I Maj 1877 satte han et ærefuldt Punktum for sin Virksomhed i Foreningen ved en overordentlig stærkt paaskønnet Opførelse af Haydns »Skabelsen«.

Samme Efteraar overtog saa FREDERIK RUNG Ledelsen med Händels »Messias«. Havde Faderen været Patriark, blev han snarere General. Hin havde sammensat sine Programmer som en Mosaikmester af mangfoldige Smaastykker — denne vilde hugge dem ud af en eneste Granitblok, og uden at han i nogen Maade forsømte de gamle Italienerne, satte han Händel og Bach paa sin Fane. En af hans største Bedrifter var saaledes Opførelsen af Bachs A-moll Messe. De Stemme-Masser, som dette og andre Storværker indenfor den gammeltyske Kunst krævede, fik Fr. Rung til sin Raadighed ved Korets stærke Vækst: fra 85 i 1876 udvidedes det til ca. 200 omkring Aar 1900. Men da et saa stort Kor ikke egnede sig til a capella-Sang, dannede han allerede i 1882 et mindre, af udvalgte Stemmer, hvoraf 15 Aar senere opstod »Madrigalkoret«. Dets Ydelse var uden Sammenligning det mest fuldendte, man endnu havde oplevet i Danmark — først »Palestrinakoret«s er naaet op paa samme Højde, — og dets Medvirkning ved en Koncert var altid en Begivenhed. Dets tekniske og musikalske Overlegenhed blev da ogsaa erkendt og anerkendt overalt, hvor det drog hen paa Koncert-Tournéer i vore Provinser og ikke mindst, da det optraadte ved Musikfesten i Stockholm 1897 og ved Verdensudstillingen i Paris 1900. — Fr. Rung ledede »Cæciliaforeningen« til sin Død i 1914; han efterfulgtes af sin Søstersøn, P. S. RUNG-KELLER.

Ligesom »Musikforeningen«s og »Cæciliaforeningen«s Med-

lemmer var som to forskellige »Menigheder«, — større eller mindre i Aarenes Løb, — havde ogsaa STUDENTER-SANGFORENINGEN sin faste Kreds; den var ovenikøbet »fast« gennem Tiderne. Til Glæden over at høre Mandssang kom her Glæden over at se de nettede unge Mennesker, som man »jo kendte privat«, optræde med den hvide Hue. Og det trofaste, altid ovenud taknemmelige Publikum, der mødte op til hver af Studentersangernes Koncerter, fik sin særlige Karakter ved, at det for en stor Del bestod af yndige unge Piger. Hvorfor? — Ja, hvorfor monstro? Studenterne, der — ligesom »Cæciliaforeningen« — ikke indskrænkede sig til at synge i Hovedstaden, men nu og da, navnlig i Pinsen, foretog Erobringstog ud i Landet og ud af Landet, ja en Gang helt over til U. S. A., havde — ved Siden af de kammeratlige og selskabelige — virkelig gode musikalske Traditioner at vogte. Deres Dirigenter var: Otto Malling til 1884, Salomon Levysohn 1884—96 og 1903—17 og i Mellemtiden Johan Bartholdy. De var saa at sige Organ for J. P. E. HARTMANN, der her i Akademikernes Kreds, selv gammel Akademiker, var lige saa forgudet som Gade i »Musikforeningen«s. Hans Musik var, ligesom Heises, selvskreven til at indtage en Hædersplads paa ethvert af Sangforeningens Programmer, og mange er de Værker, han skrev med netop den for Øje. Det var en smuk Skik, og ganske naturligt, at, naar som helst Studenter-Sangerne paa deres Koncerter eller ved deres Fester fik den mindste Lejlighed til det, hyldede de med en enestaaende Hjærtelighed den gamle Mester som deres Skytspatron. Forøvrigt var det ejendommeligt at være Vidne til, hvorledes Hartmann, der, saalænge Gade virkede, havde været holdt — eller selv havde holdt sig — lidt i Baggrunden i vort Musikliv, i de 10 Aar, han overlevede Gade, af alle, ogsaa udenfor den akademiske Verden, blev det naturlige Midtpunkt, den hvem Publikum ganske spontant tiljublede!

— Hverken »Menighed« eller »trofast Publikum« kunde »KONCERTFORENINGEN« prale med at eje. »Koncertforeningen« (der ikke maa forveksles med den senere dannede »Dansk Koncertforening«) stiftedes 1874 med det Formaal at supplere baade »Musikforeningen« og »Cæciliaforeningen« ved at opføre store Værker fra Nutiden for Soli, Kor og Orkester; der laa jo — den Gang som nu — en hel Literatur af baade dansk og fremmed Musik og ventede paa at komme frem i København. Den musi-

Den nordiske Musikfest i 1888.

kalske Ledelse overtoges straks af C. F. E. Horneman og Otto Malling, men den førstnævnte trak sig snart tilbage, og i hans Sted traadte P. E. Lange-Müller. Begge disse var — deres musikalske Kvalifikationer ufortalte — i lige Grad uskikkede til at virke som Dirigenter, upraktiske og uvante med den Gerning, som de var, — Horneman tillige paa Grund af sit blodrige, ubeherskede Temperament, den sygelige Lange-Müller paa Grund af sin nervøse Pirrelighed. Det blev da naturligt MALLING, der kom til at lede og præge Foreningens Virksomhed. Han var overordentlig energisk og flittig, en ualmindelig livfuld Personlighed, en vaagen, intelligent, dygtig og snarraadig Musiker. Ogsaa han var nervøs, men han besad en lykkelig Ævne til at faa sine Medarbejdere gjort interesserede, og naar Hensyn tages til, at de knappe Pengemidler, der stod til Raadighed, medførte en utilstrækkelig Indstudering, saa at ofte ved Koncerterne meget kom til at hænge i en bristefærdig tynd Traad, var hans Opførelser al Ære værd. I hvert Fald gav de København Lejlighed til, ved Siden af at høre enkelte monumentale Repriser, at lære en Række store nye Værker at kende, f. Eks. Berlioz' »Fausts Fordømmelse«, Griegs »Olav Trygvason«, Schumanns »Genoveva«, Max Bruchs »Schön Ellen« og Rosenfelds »Henrik og Else«. Efter knap 20 Aars heltemodig Kamp for Tilværelsen maatte »Koncertforeningen« slutte af i 1893 paa Grund af Pengemangel, men 8 Aar senere stiftedes »DANSK KONCERTFORENING« med det Formaal at opføre udelukkende dansk Musik i de større Former. Den gav hver Sæson to Koncerter med Kor og Orkester og én med Kammermusik. De første 6 Aar dirigerede Komponisterne selv deres Arbejder, men da det viste sig mindre praktisk, overtog Victor Bendix Eneledelsen; det varede i 3 Aar, saa afløstes han af Georg Høeberg. Foruden ved Opgravning af ældre, forsømt dansk Musik har Foreningen indlagt sig Fortjeneste ved at holde over Daaben nye Værker af f. Eks. Emilius Bangert, Victor Bendix, Aug. Enna, Louis Glass, Gustav Helsted, Fini Henriques, Carl Nielsen, Lange-Müller, Asger Hamerik, C. F. E. Horneman, Otto Malling, Georg Høeberg, Launy-Grøndahl og Vilh. Rosenberg.

Da i Sommeren 1888 København i Anledning af den nordiske Udstilling stod i Festernes Tegn, var det nærliggende ogsaa at afholde en stor NORDISK MUSIKFEST, der strakte sig over 8 Dage (3.—10. Juni). Man havde ikke i hele Byen noget Lokale, der

kunde rumme saa mange Tilhørere og et saa stort Antal Op-trædende, som der her vilde blive Tale om. Man skaffede sig det imidlertid ved at opføre en foreløbig Hal i Haven til det gamle Schimmelmann-Palæ i Bredgade, der kort i Forvejen var erhvervet af et Konsortium, der vilde bygge et virkeligt »Koncertpalæ« til Afløsning af Casinos Teatersal. Hallen, der fremtraadte i den nødtørftigste Skikkelse, med raa Mursten og uden nogen Udsmykning — senere ombyggedes den til at blive den nuværende, betydelig mindre »store Sal«, — havde en Tribune til 554 syngende og et Orkester paa 106 Musikere samt Stolerækker til 2000 Tilhørere. Aldrig havde København oplevet Musikopførelser med et saa kolossalt Apparat! Alene derved blev det en Begivenhed. Stammen i Orkestret dannedes af Det kgl. Kapel; Koret var de ovennævnte store københavnske Foreningers samt fra Musikforeningerne i Aarhus og Odense, hvortil kom »Filharmoniska Sällskapet« i Stockholm, Upsalas, Lunds og Kristianias Studentersangere og Musikforeningen i den sidste By. Solisterne var de fineste fra de 3 Lande, ligesom de opførte Værker — der var 3 »store« Koncerter og 3 med Kammermusik, — var de mest repræsentative fra hvert af dem. Emil Poulsen frem sagde en Prolog af Chr. Richardt, og paa Dirigentpladsen stod afvekslende Gade, Fr. Rung, Malling, C. F. E. Horneman, Johan Svendsen, Grieg og deres Landsmand Johan Selmer samt Svenskeren Andreas Hallén. Der herskede virkelig Feststemning, fra »Elverhøj«-Ouverturen indledede, til »Elverskud« sluttede af. Og Humøret var højt ved de Sammenkomster, hvor de 6—700 medvirkende, overvejende Ungdom, fra de 3 nordiske Lande »hvilede« mellem og efter Slagene.

— Der var jo imidlertid ogsaa de Kredse i København, der interesserede sig for anden Musik end den monumentale, som de nævnte Foreninger bød deres Medlemmer. Kammermusikken havde sine trofaste, lidenskabelige Dyrkere, og disse søgte til »KAMMERMUSIKFORENINGEN«. Det var den da 25-aarige FRANZ NERUDA, den skyldte sin Tilblivelse og senere sin Trivsel gennem Aartier. Hos ham blev den stiftet i 1868, efter en nydelsesrig Kammermusikaften i hans Hjem. Inden Gæsterne gik, havde han foreslaaet dem, at de fremtidig skulde mødes regelmæssigt en Gang om Ugen til saadanne Opførelser under tvangfri Former. Forslaget blev modtaget med Begejstring. Man skaffede sig Lo-

kale paa »Hotel Phønix«, og allerede i den første Sæson havde man 19 Mødeaftener. Indmeldelserne gik saa strygende, at Medlemstallet hurtigt maatte begrænses (til 99). Naar Sagen slog saa stærkt an, laa det sikkert i, at det ikke var en ensidig Forening for Musikere, heller ikke udelukkende en selskabelig Klub af Dilettanter, men noget af begge Dele. Tilhørere og Udførende var ikke skilt fra hverandre som i en Koncertsal; de forenedes tværtimod i ligeberettiget selskabelig Omgang; dette var Forholdene i et musikalsk HJEM, ført ud i større Stil; det blev virkelig KAMMER-Musik-Aften, man her fik. Eller man maatte vel snarere sige: »Nætter«, thi da baade Neruda selv, der den Gang var ansat i Det kgl. Kapel (til 1876) og hans derværende Kammerater var optagne af deres Aften-Tjeneste, maatte Foreningsmøderne lægges efter Teatret, og det blev da hen paa »de smaa Timer«, inden man skiltes, — hvorfor Foreningen fik Navnet »Natmandsforeningen« Mand og Mand imellem. Ligesom Neruda var Sjælen i den musikalske Del af Sammenkomsterne, var han det ogsaa ved Sam-

Musik i Ateliet. (Kvartetten fra Kammermusikforeningen.)

Maleri af P. S. Krøyer.

været bagefter, naar man sad ved Cigaren med Toddyen paa Bordet. Der var ingen Ende paa de lystige Indfald, han saa kunde faa. »Kammermusikforeningen«, — der senere flyttede til den daværende Haandværkerforening i Kronprinsensgade, — har kunnet se tilbage paa en imponerende Række Mødeaftener, hvor vore egne ypperste Instrumentalkunstnere (og enkelte udenlandske Berømtheder som »Gæster«) Uge efter Uge fremførte Kammermusikens Hovedværker fra Fortid og Nutid, isprængte med danske Arbejder af særlig Værdi.

Imidlertid var et nyt Ansigt dukket frem i Københavns Musikliv: Den 42-aarige JOHAN SVENDSEN, denne — sammen med den 3 Aar yngre Grieg — den norske Tonekunstns største Pryd, kom efter rige Udenlandsaar i Tyskland, Skotland, Irland, Paris, London, Rom og Sverige til København og gav i Oktober 1882 2 Orkesterkoncerter, der blev en straalende Sejr. Saa fuldstændigt slog han øjeblikkeligt igennem, at Det kgl. Teater Aaret efter knyttede ham til sig som Paullis Efterfølger paa Kapelmesterpladsen. — Svendsen forenede Nordmandens Friskhed og Kækhed med Verdenskunstnerens høje Kultur og aandelige Smidighed. Med ham forandredes den danske Hovedstads musikalske Fysiognomi, udvidedes dens Publikums Synskreds. Som Koncert-Dirigent var han Gades Modstykke: I Stedet for dennes Sky for det yderliggaaende i dynamiske Virkninger fik man her et saa henaandet pianissimo, at det knap var hørligt; gennem et saa vældigt Crescendo naaede man op til et saa imponerende Fortissimo, som man endnu aldrig havde oplevet. Det tog helt Vejret fra En! Og saa denne skarpe Akcentuering af Rytmen, disse elegante drejede Pointer, disse fint beregnede Understregninger af Enkeltheder, man selv i velkendte Værker ikke før havde bemærket. Alt blev saa mærkværdigt levende, thi bag disse orkestrale Pragtprestationer bankede en ægte Kunstnersjæl.

Men rimeligvis vilde Svendsen aldrig have faaet den store Betydning for dansk Musikliv, hvis der ikke havde været en Mand, der hed HENRIK HENNINGS, selv Musiker og sprængfyldt af Idéer og Initiativ, med Fantasi og Dristighed til at kombinere. Han sad i 1883 som Direktør for »Hofmusikhandlen« (der senere blev til »Nordisk Musikforlag«), og at arrangere Koncerter var hans største Lyst. Med sit friske Blik for Aktualiteter og for Chancer

Johan Svendsen.

saa han straks, hvilke Elitekoncerter der kunde startes med Johan Svendsen i Spidsen for vort kgl. Kapel. Og han startede skyndsomst Foretagendet »De filharmoniske Koncerter« i Efteraaret 1883; de bestod i 10 Sæsoner, dog kun i den første med det kgl. Kapel, men stadig med Svendsen som Bannermærke.

Svendsen paa Dirigentpladsen var allerede for Synet en Nydelse. Man paa-stod, at alene hans ranke Ryg, vendt mod Publikum, virkede betagende paa

dette, og at hans Nakke var nok til at erobre ham Damerne i Salen! Han stod der, tilsyneladende næsten doven eller flegmatisk, men saa man nærmere til, var hver Muskel i hans tætbyggede Legeme spændt. Haanden gjorde smaa, men skarpe Slag. Øre og Øje var med overalt. Han havde en glimrende musikalsk Hukommelse og kastede sjældent et Blik i Partituret; ofte havde han det ikke en Gang foran sig. Der var noget militært over denne Militærmusikens Søn, naar han dirigerede; han beherskede Instrumentalkorpset som en Hærfører sine Tropper. Hver Krog i Orkestrets store Bygning kendte han, hver Mand havde han under sin særlige Opsigt. Der gik som en elektrisk Traad til hver Nodepult fra Spidsen af hans Taktstok.

Johan Svendsens »filharmoniske Koncerter« var imidlertid ikke blot en Række pragtfulde Orkesterpræstationer; de blev ogsaa en Dør aabnet ud til Europas Musikliv i højere Grad end før.

Foruden at f. Eks. Anton Rubinstein som Gæst dirigerede en af sine egne Symfonier, optraadte efterhaanden en Mængde fremmede Solister, hvis Ry den Gang var paa det højeste, og som næppe ellers vilde have fundet Vej herop, saasom Pianisterne Eugen d'Albert, Arthur Friedheim, Wladimir de Pachmann, Francis Planté, Teresa Carreno, Franz Kummel, Alfred Grünfeld og Annette Essipoff; Violinisterne Alexander Petschnikoff og Eugène Ysaye, Sangerinderne Lili Lehmann og Pauline Lucca, Tenoristerne Anton Schott, Ernst van Dyck, Ladislaus Mierzwinski — og saa fra Norge Ellen Nordgren (senere Fru Gulbranson) og Agathe Backer-Grøndahl, fra Sverige Mathilde Jungstedt-Linden og Wilh. Stenhammar; og til dem sluttede sig med største Ære af vore egne unge Musikbegavelse Johanne Stockmarr og Violinistinden Frida Schytte.

Dette maa dog ikke forstaas saaledes, som om København i Tiden fra ca. 1870 ikke før havde haft Besøg af fremragende og berømte Tonekunstnere fra Udlandet. Bl. a. havde man i »Musikforeningen« haft Lejlighed til at høre adskillige, — Gade stod jo i personlig nær Forbindelse med de fleste af dem, — men hans Forening var først og fremmest indstillet paa de store Orkester- og Korværker, saa Solisterne kom her i anden Række. Medlemmerne fik dog Nydelsen af Carl Reineckes og Fru Laura Rappoldis, Martha Remmerts og Moritz Rosenthals Klaverspil, de kunde beundre Joseph Joachims, Lady Hallés og Bronislaw Hubermanns Violinkunst og Hugo Beckers Violoncel. Men jo længere man kommer frem i Aarene, desto flere betydende udenlandske Tonekunstnere drog til København for selv at afholde Koncerter, først i Casino, senere i Koncertpalæet. Det var jo ikke som nu, hvor Grammofon og Radio giver Publikum en Forsmag paa, hvad det kan vente sig af saadanne Besøg, spænder Interessen og forbereder Jordbunden. Datidens Kunstnere kom med kun deres Berømmelse i Ryggen, og da Interviews ikke kendtes, var der heller ikke gennem Pressen nogen Reklame for dem at haabe paa. Det var derfor kun de virkelig store og berømte, der vovede den lange Afstikker sydfra til København, i Reglen i Forbindelse med Besøg i Sverige og Norge. De mindre end ikke drømte om noget saa voveligt. — Ret hyppigt kom Strygekvartetter, hertil: i 1880 »Florentinerne«, i 1897 »Bøhmerne«, i 1901 »Joachim-Kvartetten« og 1910 »Petersborgerne«.

Store Ensembler slog sig ogsaa nu og da ned og bragte et Pust udefra. Der var Stockholms Opera paa Det kgl. Teater i 1883 og paa »Dagmar-teatret« i 1886, de engelske Opførelser af »Mikadoen« paa »Casino« i 1887, den russiske Opera paa »Folketeatret« og den svenske Operette (med Anna Pettersson paa »Dagmar-teatret« i Udstillingsaaet 1888); der var det finske Kor »M. M.« i 1886 og det svenske »Orphei Drängar« i 1892 og Lunds Studentersangere gentagne Gange; saa var der hele Orkestre som Göteborgs, og Berlins »Filharmonikere« i 1896 med Dirigenter som Tyskeren Karl Muck og Pariseren Ed. Colonne, og i 1900 Leipzigs »Filharmonikere«, og — langt mere »sensationelt« — »Marschkongen« Philip Sousa med sit drønende og elektriserende amerikanske Musikkorps. Særlig festlige Aftener oplevede København, naar Russeren Safonoff fra 1907 dirigerede — navnlig Tschairowskis »Pathétique«, — og da i 1902 selve Mester Hans Richter bragte os Bud om den ægte Wagner-Stil i Spidsen for et dansk Orkester, som 3 Aar senere spillede under Filip Weingartner. Men vi maatte vente lige til 1911, før Richard Strauss fandt Vejen herop for at give en Kompositionsaften. — De Vidunderbørn-Epidemier, der med Mellemrum hærger Landene, gik naturligvis ikke udenom København. — En Sukces af en ganske særlig Karakter — og af sjælden Varighed — fik Sven Scholander straks hin November-Aften i 1893, da han første Gang sang Bellman til sin Luth; han tog straks Københavnerne med Storm og har siden ved hvert af sine mangfoldige Besøg holdt dem under sin Fortryllelse. —

Det maa imidlertid for alle de store udenlandske Navne ikke glemmes, at vi selv havde en lang Række fremragende Tonekunstnere, der dels medvirkede som Solister ved Foreningskoncerterne, dels gav egne Koncerter, hvis Antal voksede fra Sæson til Sæson. Selvfølgelig benyttede Foreningen i vid Udstrækning Operaens bedste Kræfter som Sangsolister; ved Siden af dem hørte man hyppigt en saa gennemmusikalsk Sanger som Viggo Bielefeldts Tenorbaryton, Frk. Beatrice Diderichsens skønne Sopran og Frk. Fanny Gætjes solide Alt, hvortil sluttede sig den Ystad-Apoteker Salomon Smiths sikre Bas. En Gang imellem klang dog ogsaa en anden ægte Bas, en dansk; det var Emil Holm, der forøvrigt i 1893 havde debuteret paa Det kgl. Teater og senere en kort Tid var engageret dér, men snart brød op for

at fortsætte ved Operaen i Tyskland. — Fra 1887 havde Sangerinden Frk. Margrethe Petersen en ikke ringe Position. Sin Debut havde Frk. Ellen Beck allerede i 1891, men først nogle Aar derefter begyndte hun at spille den fremtrædende Rolle i dansk Musikliv, hun bevarede længe, ved sin overlegne Behandling af den store, omfangsrige Mezzosopran og af de musikalske Opgaver. Senere dukkede Fru Ingeborg Steffensen op med sin Stemme som mørk Fløj, der siden hen henrykkede ogsaa Operagængerne. — Blandt de hjemlige Instrumentalister maa i første Række nævnes Anton Svendsen som den førende Violinist gennem mange Aar, tillige Nerudas trofaste Kammermusik-Kammerat. Fru Agnes Adler vakte sammen med Broderen, Violoncellisten Robert Hansen, Opmærksomhed ved Debuten i 1873, — hun var 8 og han 13 Aar! Medens han senere slog sig ned i Tyskland, stod hun herhjemme i mange Aar i Forgrunden i Musiklivet som en af vore fineste Klaverkunstnerinder. Blandt de mandlige Pianister indtoges, ejendommeligt nok, de første Pladser af de 3 Komponister Aug. Winding, Victor Bendix og Louis Glass, — den første aandfuld Klassiker, den anden elegant afsleben, intellektuelt indstillet i sin Kunst, den tredje tung og ladet med voldsomt Temperament, alle tre fremragende Teknikere. — 1889 debuterede den fuldblods Musikant Fini Henriques, og utallige er de Koncerter, hvor han med sit gnistrende talentfulde, virtuose Violinspil har henrevet Tilhørerne Landet over til Begejstring. Men i 1910 vendte en lille rødskægget Mand hjem fra Paris, hvor han i 10 Aar havde haft et anset Navn, — Violinmesteren Peder Møller; og Folk vidste nu ikke, hvem af de to de mest skulde lade sig henrykke af; og saa valgte de det eneste fornuftige: at forgode dem begge. Imidlertid var ogsaa Frk. Gunna Breuning-Storm dukket op med sin Violin, og hurtigt erobrede hun sig en smuk Position. — Men der var endnu et karakteristisk Træk i Københavns musikalske Ansigt i de Orgelkoncerter, som G. Matthison-Hansen afholdt i Trinitatis Kirke, Gustav Helsted i Jesus-Kirken, P. S. Rung-Keller i Vor Frelsers Kirke. De samlede alle en stor Tilhørerkreds og var altid af betydelig Interesse og høj Værdi.

Nu kunde man spørge: Hvorledes stod det til med DEN DANSKE MUSIK i den Tid? Det siger sig selv, at de fremmede Kunstnere ikke dyrkede den; skulde der i Koncertsalene lyde dansk

Musik, maatte det være vore egne, der tog sig af den. Og det gjorde de ogsaa, — medens de naturligvis tillige satte en fyldig Repræsentation for fremmed Tonekunst fra Fortid og Samtid paa deres Programmer. — Vore Komponister havde endnu den Gang Lyst og Mod til at binde an med store Opgaver, skrive for Kor og Orkester, en Genre, som Forholdene efterhaanden har taget Livet af. Men det meste, der udgik fra deres Arbejdsværelser, var dog enten Sange eller Solostykker for forskellige Instrumenter eller Kammermusik. Paa Romance-Omraadet var omkring Aarhundredskiftet Leopold Rosenfeld en af dem, man hyppigst traf paa; hans store, overordentlig sangbare Produktion var nær ved at fortrænge Heise og spærre Vejen for en saa fin og stemningsbevæget Tonedigter som P. E. Lange-Müller, denne sjælfulte Lyriker, hvis Melodik er saa ægte følt, og hvis Akkompagnementer er saa sensitivt malende ... Men da Rosenfeld var død i 1909, fik Lange-Müller snart sin Oprejsning, og hans Sangskat bevarede sin Glans Side om Side med dem af hans Orkesterkompositioner, der er knyttet til Drachmanns Skuespil («Der var en Gang —«, »Renaissance«). Senere vandt Carl Nielsens Sange den Forstaaelse, man i Begyndelsen ikke var moden til at vise dem, og da de først var gaaet op for de Syngende og Tilhørerne, kom de til at indtage en mere og mere fremskudt Plads paa Programmerne.

Et rigt Tonevæld sprudlede i Fini Henriques. Musikken strømmede i alt, hvad han skrev — Symfonier, Teatermusik, Kammermusik, Violinstykker, Sange o. s. v. Mere umiddelbar, ureflekteret Komponist har Danmark vist aldrig fostret, — og faa, hvis Inspiration var saa lykkelig og bærekraftig, hvis Fantasi var saa frisk og letbevægelig. — Et helt andet Billede frembød Louis Glass, der med Forkærlighed dyrkede Instrumentalmusiken i de store Former, alvorlig og streng, tumlende med svære Tanker, søgende dybt; haardt og fast greb han om Tingene, mandigt, med sammenbidt Energi kæmpede han med Stoffet, og naar Sejren saa ofte udeblev, at det efterhaanden gjorde Kæmperen sky og trodsig, laa det i, at det, han vilde, ikke mere var Tidens, — og han havde ikke f. Eks. den 1901 opdukkende Hakon Børresens elegante Haandelag til at smigre Øret med Velklang. Uvilkaarligt maatte han da komme til at staa i Skygge for Carl Nielsen. Dennes instrumentale Værker: Kammermusik og fra 1894 Sym-

fonierne, var — ligesom de store Korværker i »Musikforeningen«: »Hymnus amoris« og »Sønnen« — nye, med Klassikerne som Grundlag, men absolut nye! Det var et nyt Land, Carl Nielsen aabnede for os, et Land med store, brede Linjer, med en Natur, der snart var barsk og streng, snart med en saa smilende Ynde, at man tabte sit Hjærte. Fra den vældigste Patos til den mest enkle, stille Idyl strakte sig hans Genis Rige. Han talte sit eget Sprog, der var Dansk, og dog et andet Maal, som man først skulde lære at forstaa. Men

Carl Nielsen.

havde man forstaaet det, gennem dets med Mesterskab beherskede Form, — hvilke ophøjede skønne, hvilke betagende og gripende Tanker gav det saa ikke En! Der var Beethoven i dette!

Naar Folk vilde forlyste sig med at høre Opera, hvad kunde de saa opleve i Det kgl. Teater? Forestillinger, der forlængst er gaaet ind i selve de mindst musikkyndige Danskes Bevidsthed og nu forekommer os som noget ganske selvfølgeligt, har dog en Gang været Nyheder, og vore Forfædre har haft den kildrende Fornemmelse at overvære deres »Première«. — Det var virkelige Begivenheder, Bedrifter, PAULLI som Kapelmester øvede, da han f. Eks. indførte den omstridte, ja forkætrede, Wagner i Kongens København — i 1870 »Lohengrin«, i 1872 »Mester-

sangerne«, i 1875 »Tannhäuser«. Og det var ogsaa i hans Tid, at Heise skænkede os sin skønne »Drot og Marsk« i 1878, det samme Aar, hvor Lange-Müller fik sin »Tove« frem, — 2 nye danske Operaer i ét Aar! —; og at Glucks »Iphigenia paa Tauris«, »Rigoletto« og »Mignon« holdt deres Indtog i Danmark.

Da JOHAN SVENDSEN afløste Paulli i 1883 med Fr. Rung som 2. Kapelmester, og da RUNG ved Svendsens Afgang i 1908 blev 1. Kapelmester med CARL NIELSEN ved sin Side indtil 1914, indlemmedes i Repertoiret først og fremmest en Række nye danske Værker. Lange-Müller, der fik opført »Spanske Studenter«, »Fru Jeanna« og »Vikingeblood«, vandt dog sin største Teatersejr med Musiken til »Der var en Gang —« og fik vel overhovedet egentlig derved sit Navn fastslaaet i Folkets Bevidsthed. — Hornemans musiksprudlende »Aladdin« præsenteredes som lemlæstet Festforestilling efter et Galataffel for en ordens- og juvelstraalende Forsamling ved Christian den 9.s Regeringsjubilæum i 1888, og Operaen blev aldrig senere i sin Helhed værdsat efter Fortjeneste saaledes som dens prægtige, 25 Aar ældre Ouverture. — Derimod var August Ennas »Heksen«, der kom frem 4 Aar efter, en ren Himmerigsmundfuld for Publikum. Denne Operas umiddelbare Melodiøsitet og flotte Orkesterklang og Teatervirkning kunde Folk ikke staa for. Det blev en hel Sensation. Man saa i Enna et Geni, en dansk Mascagni. Med ét Slag var den hidtil uænsede, 32-aarige Komponist gjort til en Forgrundsfigur, og han forstod handlekraftigt at forfølge Sejren; hvertandet Aar mødte han nu frem med en ny Opera paa Kongens Nytorv: »Cleopatra« i 1894 og »Aucassin og Nicolette« i 1896. Og i Udlandet spillede hans Arbejder paa en Mængde store Scener. Men forholdsvis hurtigt kom Tilbageslaget, og hans senere Operaer vakte ringe Opmærksomhed. — Medens den nordiske Tone i Jul. Bechgaards »Frode« og i Joh. Bartholdys »Dyveke« (1899) ikke fandt stærk Genklang hos Publikum, og i 1909 Georg Høebergs »Bryllup i Katakomberne« ikke førte til nogen varig Forbindelse, havde »Vifandaka« i 1898 stort Resultat med sin iørefaldende, behændigt præsenterede »indiske« Musik; men naar denne Debutopera af den 33-aarige Alfred Tofft blev en langvarig Sukces, skyldtes det sikkert for en væsentlig Del, at Titelrollen i særlig Grad klædte den forgudede Herold. En Mærkepæl i dansk Operas Historie var Carl Nielsens dramatiske Førstefødte: »Saul og David« i

1902. Det var endelig noget nyt, noget særpræget, noget personligt og karakterfuldt — og udmærket Musik! Og saa vidt spændende var Carl Nielsens Skaberevne, at han kun 4 Aar efter dette monumentale Værk med bibelsk Emne bragte Publikum sin vittige Holberg-Opera »Mascarade«.

Og saa alle de fremmede Operaer! Tænk paa, hvordan det maa have været for første Gang i København at opleve Opførelserne af Wagners, da endnu stærkt diskuterede Størværker: i 1884 »Den flyvende Hollænder«, efterhaanden hele »Nibelungenring«, omend i noget bagvendt Orden (af praktiske Grunde, af Hensyn til Publikums »Tilvænning«): »Valkyrien« i 1891, »Siegfried« i 1903, »Ragnarok« i 1905 og saa til sidst, i 1908, Begyndelsen »Rhinguldet« — endelig i 1914 det mest erke-wagnerske af dem alle: »Tristan og Isolde«, og senere »Parsifal«. En ny Verden aabnede sig; man stilledes Ansigt til Ansigt med, hvad man hidtil kun havde hørt og læst om, med en vis mystisk Betagelse og ærlig talt nogen Beklemmelse. Havde Wagner ikke været fremstillet for os som noget saa uoverkommeligt stort og vanskeligt, at man ikke rigtig troede paa nogensinde at faa det at se og høre paa vort eget Kgl. Teater? Og saa viste det sig, at dette formaade at give os det altsammen, tilmed paa saare værdig Vis! Og Wagner blev ligesaa »populær« her som overalt ellers.

Men ikke mindre, omend naturligvis af en anden Art, var Virkningen, da man sad i Det kgl. Teater og for første Gang lyttede til Verdis »Aida« i 1885 eller »La Traviata« i 1887 samt i 1890'erne »Falstaff« og »Othello« — eller til Gounods »Romeo og Julia« — og Offenbachs »Hoffmanns Æventyr«! Og saa det Chock, det gav Folk, den Gang de unge italienske »Verister« holdt deres Indtog: Mascagni med »Cavalleria rusticana« og Leoncavallo med »Bajadser«! Og den sødmefyldte, sansepirrende Puccini, der straks tog Publikum med Storm med sin »Bohème«, efterfulgt af »Tosca« og »Madame Butterfly«! Byen — og Landet — genlød snart af disse Italieneres svulmende Melodier. Men hvor uhyre deres Popularitet end blev, tage Luven fra »Carmen«, der var kommet frem her allerede i 1887 — efter at Stockholms Opera havde opført den paa Kongens Nytorv i 1883, — det formaade de dog ikke.

En Ting var man ved disse Opera-Forestillinger sikker paa:

Orkestret ydede noget fremragende. Det kgl. Kapel var og blev et Elitekorps. Men ogsaa oppe fra Scenen modtog man mangt et smukt kunstnerisk Indtryk, ofte ligefrem et uforglemmeligt. Operapersonalet raadede over fortræffelige Stemmer, der dog ikke altid forenedes med dramatisk Talent. Den forgydede Chr. Hansen forsvandt fra Teatret allerede 1873. J. L. Nyrop, hvis Tenor Folk havde været ovenud begejstrede for i 1860'erne (Massaniello!), var efterhaanden gledet ud og trak sig tilbage i 1882. Bassisten Peter Schram, der ligeledes var Publikums erklærede Yndling, vedblev at være det, lige til han døde i 1895, men han var nu ogsaa en genial Kunstner i et mægtigt Repertoire; selv da i hans Alderdom den sjældne Basstemme var paa Retur, virkede han som Skuespiller med sin straalende Fantasi. Som Heltetenor havde man endnu til 1888 R. Jastrau. I Baryton-Faget var N. J. Simonsen gennem 38 Aar den ubestridte Førstekraft, og hans enorme Popularitet skyldtes ikke blot hans prægtige Røst, men ogsaa hans store Myndighed paa Scenen. Paa Mandssiden saa det ellers ikke altfor straalende ud: Tenoristen Nordal Brun fik aldrig Tag i Publikum og savnede ogsaa Betingelserne for at kunne gøre det, og hans Broder, Frederik Bruns Helteskikkelse og dramatiske Sving, Intelligens og Musikalskhed, kunde ikke bringe hans Tenors gennemtrængende Trompetklang i Glemme. Han var dog i lang Tid vor eneste virkelige Wagnersanger. For at bøde paa det indfødte Herrepersonales Brist indkaldte Direktionen fra Sverige Arvid Ødmann, hvis lyse, bløde Tenor i Aarene 1887—89 vandt ham særlig Damernes Gunst trods hans mangelfulde Ageren, og Bassisten Algot Lange, der fra 1884—95 til Gengæld be-daarede ved sin Kultur, Fantasi og Elegance i baade Sang og Spil. — Blandt Damerne, der ved den Tid tilhørte Operaen, maa i første Række nævnes Fru Augusta Lütken med den vidunderlige Sopran, men blottet for dramatisk Talent; dernæst Fru Doria Erhard Hansen, der indtog en fremskudt Plads til 1885, og Fru Sophie Keller, hvis Musikalskhed, en Arv efter Faderen H. Rung, ligesom hendes store vokale Fortrin i en lang Aarrække var Operaen til stor Nytte. Og saa i 1885 debuterede en af de mest særprægede Sangerinder, Det kgl. Teater har haft, Frk. Elisabeth Dons; begyndende som Alt eller Mezzosopran udviklede hun sig efterhaanden til at overtage alle de store Sopranpartier, og denne Primadonna-Stilling udfyldte hun i tyve Aar i Kraft af sin sikre Sangkunst,

sin personligt farvede store Stemme, sin Intelligens og Kultur og sit ægte dramatiske Temperament.

Henimod Aarhundredskiftet kom et nyt Kuld frem og gav ved Talent og Stemme Operaen paa Kongens Nytorv en Opblomstring, den i Grunden hverken før eller senere har kendt. I 1893 begyndte Vilh. Herold sin straalende Løbebane. Hans enestaaende Sukces beroede ikke alene paa den skønne, let slørede Klang i hans Tenor, men ogsaa og ikke mindst paa hans eminent dramatiske Begavelse, hans Ævne til at menneskeliggøre de Skikkelser, han fremstillede. Efter en lille, misforstaaet Udvandring til »Dagmar-teatret«, hvor han forsøgte at grunde et privat Operaforetagende med sig selv som den bærende Kraft, vendte han tilbage til Kongens Nytorv og optraadte igen dér, mest som Gæst, til 1915. Uforglemmelige vil for enhver, der har oplevet ham, de Aftener være, hvor han tog sit Publikum om Hjærtet og tryllebandt det ved sin skønhedsbaarne Kunst. — Af en helt anden Støbning var Peter Cornelius, der i 1892 debuterede som Baryton, men snart gik over i Heltetenor-Faget. Hans Fysik og hans Umiddelbarhed gjorde ham til en Wagner-Fortolker, som i en Menneskealder var uundværlig for Teatret. En værdig Kunstfælle havde disse to i Bassisten Helge Nissen, der udførte en lang Række vigtige Partier med en Myndighed og Noblesse, der i lige Grad prægede hans Sang og hans Spil. Og hans Fremstillingskunst strakte sig fra den højeste Patos til den mest overgivne Komik. I 1904 lød for første Gang fra Scenen Alb. Høebergs varme Baryton, og i 1909 kom Niels Hansen frem og indtog Pladsen som Teatrets første Tenorist.

Men hvem var nu de Sangerinder, disse Operister virkede sammen med? Der var Frk. Ida Møller med den lyse, skære Ungpige-Sopran, ligesaa frisk ved hendes sidste Optræden som ved Debut'en i 1894. Og der var Fru Emilie Ulrich med den sødme fyldte, sjælfulte Sopran; Fru Johanne Brun, der sang de stort anlagte Sopranpartier, særlig de wagnerske Heltinder; Fru Margrethe Lendrop, hvis fløjlsbløde Mezzosopran og forunderlige Charme i Aarene gjorde alt, hvad hun rørte ved, selv de mindste Opgaver, til en baade kunstnerisk og menneskelig Oplevelse. Hendes Sammenspil i »Carmen« med Herold som Don José og Nissen som Toreadoren gik der Ry af viden om og længe. Og i 1906 fik Teatret af en god Skæbne en af de største Sangbegavelser.

vort Land vel nogensinde har ejet, Fru Tenna Frederiksen-Kraft, hvis herlige Sopran vilde være en Skat for enhver Verdensscene. —

Hidtil har der kun været talt om Musikopførelser for Foreningers Medlemmer og for de mindre Kredse, der søgte til Opera og til Koncerterne, hvis Billetpriiser nødvendigvis maatte være ret høje, i alt Fald uoverkommelige for »det jævne Publikum«. Dette var dog ingenlunde udelukket fra at faa Del i musikalske Nydelser. Fra 1886 afholdtes i »Arbejderforeningen«s Sal de af Dr. A. Fraenkel grundlagte »Folkekoncerter«, hver Søndag Eftermiddag igennem 10 Aar. For en Bagatel fik man her vore bedste Kunstnere at høre i baade Solonumre og Kammermusik, lødigt og samtidig populært, alt modtaget med Begejstring. Desuden gav »Studentersamfundet« sine fortjenstfulde »Arbejderkoncerter«. Og saa var der hele folkelige Orkesterkoncerter, givne først af Balduin Dahl, derpaa af Victor Bendix, og fra 1894 »Palækoncerterne«, som Joachim Andersen startede og gennemførte til sin Død i 1909, hvorefter de fortsattes af Fr. Schnedler-Petersen. Og endelig var der jo »Tivoli«-Koncerterne! Allerede H. C. Lumbye havde haft den rosværdige Idé Lørdag Aften at opføre Symfonier og anden mere monumental Musik. Denne Skik blev bibeholdt af hans Efterfølgere i Koncertsalen, og uberegnelig er den Betydning, disse Opførelser har haft for Menigmand i det københavnske Publikum.

Det er et af de vigtigste Momenter i dansk Musiklivs Udvikling i det 19. Aarhundredes sidste Aartier, at der — med Forstaaelse og personlig, uegennyttig Indsats fra mange Sider, og af de bedste Kræfter — blev virket for at bringe Tonekunsten, som hidtil havde været forbeholdt de faa, ud til Folket.

RALF BUCH
NOGLE TRÆK AF IDRÆTTENS
HISTORIE 1870—1914

DET er en gammel Sandhed, at en sund og levedygtig Nation, der lige har tabt en Krig, altid med fornyet Energi vil sætte ind paa alle de Omraader, hvor der direkte eller indirekte synes at ligge blot den svageste Mulighed for Genrejsning og Oprejsning. Hos Landets Ungdom vil denne Trang oftest vise sig i en stærkt forøget Modtagelighed for Idrættens Idé.

Saaledes gik det ogsaa her i Danmark efter den ulykkelige Krig i 1864. Imidlertid var de Mænd, der skulde forestaa Nationens fysiske Genrejsning, i en meget vanskelig Situation. Man kendte paa dette Tidspunkt praktisk talt ikke andre Former for Idræt end Gymnastik og Skøjteløb. Begge Dele var omtrent lige daarligt egnede til Formaalet: Skøjteløbet baade i Kraft af sin Karakter og sin Afhængighed af Klimaet. Og Gymnastikken, fordi den i sin Tid var kommet til os fra Tyskland, og fordi den stadig havde saa stærke Lighedspunkter med den tyske, nationalt betonede Turn-Bevægelse, at man paa det nærmeste ansaa det for en Slags Landsforrædderi at anvende den i det danske Genrejsnings-Arbejdes Tjeneste.

Under disse Omstændigheder var gode Raad dyre. Enkelte prøvede at indføre Cricket, andre forsøgte med Rosport, men Hovedparten gik den mest direkte Vej af alle: De satte Kursen mod Militsen og oprettede Skytteforeninger, der til at begynde med udelukkende beskæftigede sig med Skydning og Eksercits. Bevægelsen slog an baade i Byerne og paa Landet, og i Tusindvis meldte man sig under Fanerne. Det varede dog kun faa Aar, før man i visse Kredse begyndte at øve gammel, dansk Militær-Gymnastik paa Bekostning af Eksercitsen, men denne Forskydning i

Arbejdsplanen var meget ilde set inden for Ledelsen. Skytteforeningernes øverste Mænd havde i det hele taget kun ringe Forstaaelse af Gymnastikkens Værdi. Det fremgaar blandt andet af, at man ved en stor Skyttefest, der fandt Sted i Horsens 1869, udstedte den Ordre, at der under Gymnastik-Opvisningen kun maatte anvendes Læderfodtøj eller Hosesokker. Brugen af Gymnastiksko var ikke tilladt.

Derimod bevarede man baade inden for Ledelsen og hos de aktive Medlemmer Interessen for Skydning, og den har holdt sig saa godt gennem Tiderne, at Danmark stadig indtager en smuk Stilling i den internationale Skyttesport. —

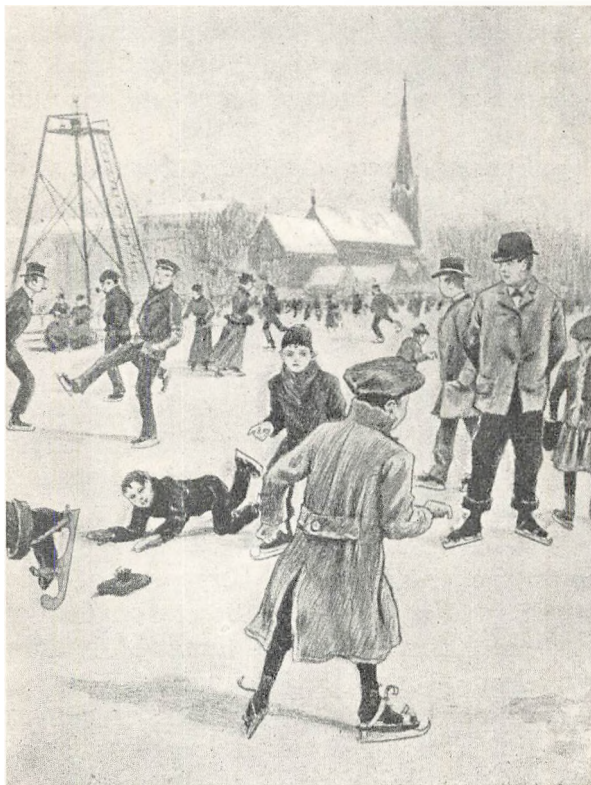
I Henhold til »De danske Skytteforeninger«s Love er Formaalet med Sammenslutningen ikke et rent sportsligt, men »at udvikle Folkets Evne og styrke dets Vilje til at forsvare Fædrelandet«. Der opstod dog ogsaa efter Krigen andre Foreninger, der gik mere indirekte til Værks, og hvor man satte Ungdommens fysiske Opdragelse i Højsædet, uden at man derfor tabte de nationale og etiske Formaal af Syne. Det gjaldt først og fremmest Cricketspillet. Dette fortræffelige Boldspil var blevet indført her i Landet umiddelbart efter Krigen af nogle patriotisk-sindede Mænd, der mente, at naar England — som det saa ofte er blevet sagt — kunde vinde sine Krige paa Cricket-Pladserne, maatte vi Danske vel kunne lære det samme. De sendte derfor Bud til England efter Rekvisitter, og da vi netop i de Aar havde Besøg af en Del engelske Ingeniører, der var beskæftigede ved Jernbanebygning rundt om i Landet, skulde man mene, at Spillet maatte have helt gode Betingelser for at hævde sig. Det viste sig imidlertid, at Spillepladserne gennemgaaende var for daarlige, og da Hovedparten af Landets Pædagoger ikke delte »Fædrenes« Begejstring for Spillet, døde Interessen snart ud. Spillet holdt dog »Gærdet« paa Sorø Akademi — en Bekræftelse paa den gamle Sandhed, at Cricket helst skal læres i Drengesaarene. Forhenværende Soranere har da ogsaa rundt om i Landet gjort et stort Arbejde for at vække Cricket-Interessen til Live, og selv om det ikke er lykkedes dem at gøre det til et dansk National-Spil, har Tilslutningen dog gennem Aarene været saa stor, at man fra og med 1890 Aar efter Aar har kunnet gennemføre en Turnering om det københavnske Mesterskab.

Den anden engelske Idræt, Roning, slog bedre an herhjemme. De første københavnske Roklubber »Kvik« og »Handels- og Kon-toristforeningens Roklub« var blevet stiftet allerede i 1866. Til at begynde med gik det imidlertid kun smaat fremefter. De første Kaproningsbaade var saa tunge og klodsede, at enhver helbefaren Københavnerdreng vilde smile haanligt, hvis en Udlejer ved Pe-blingsesøen eller Frederiksholms Kanal vilde forsøge at prakke ham dem paa. Nej, de første Roere havde det ikke godt, for selv om Baadens faste Tofter enten var dækket af Lammeskind eller det endnu finere Bjørneskind med Haarlaget opad, blev de unge Idrætsmænd alligevel fælt opslidte og gennemkogte paa et ganske unævneligt Sted. Skønt Materialet saaledes var alt andet end frem-ragende, blev der dog omkring 1870 holdt et Par Kaproninger ved Klampenborg. Roerne mødte ved den Lejlighed baade Marine-fartøjer og stedlige Fiskerbaade. De fleste Løb blev dog vundet af en privat Baad fra Helsingør. Den hed »Søhesten«, og beman-det med Ungdom fra Sundbyen spredte den samme Skræk og Rædsel i Øresund, som dens Kollega »Søslangen« senere har gjort det paa større Have.

»Kvik« og »Handelsfolkene« fik senere Tilgang af baade »Me-dicinerere« og »Jurister«, men det gik stadig kun smaat, og da Me-dicinerne saa tidligt som i 1868 vandt Danmarks første interna-tionale Rosports-Sejr, vakte det næppe Opmærksomhed uden for den allersnævreste Kreds. Den historiske Begivenhed fandt Sted i Landskrona i et Løb, der var udskrevet for 6-Aarers Baade — en Type, der nu aldrig mere anvendes.

I de følgende Aar kæmpede Roerne en tapper Kamp for at vinde sig en Plads i Offentlighedens Bevaagenhed, men det varede dog mange Aar, før det lykkedes dem at gøre Sporten populær. Derimod dyrkede Befolkningen baade paa Landet og i Byerne flit-tigt Vintersportens Glæder, saa snart »Kong Frost« havde holdt sit Indtog. Der findes næppe nogen sandfærdig Rapport om, hvor-naar det første Par Skøjter fik den danske Is til at synge, men man ved i hvert Tilfælde med Bestemthed, at Landbo-Ungdom-men allerede fra Begyndelsen af det 19. Aarhundrede surrede Brystbenene af et Par Gæs under Fodtøjet med et Utal af Remme og Baand. Og Sagnet fortæller videre, at man klarede sig helt stolt paa disse primitive og aparte Skøjte-Modeller, der dog næppe var egnede til det højere Kunstløb.

Omkring 1860 dukkede saa Staalskøjten op herhjemme, og i Slutningen af 60'erne og Begyndelsen af 70'erne vandt Skøjtesporten kraftigt Terrain. I København voksede Interessen sig saa stor, at man i 1869 stiftede Københavns Skøjteløberforening, der opnaaede Myndighedernes Tilladelse til at afspærre et Stykke Is paa Sortedamssøen. Det gik iøvrigt ikke helt stilfærdigt af, for det gæve, københavnske Borgerskab var yderst oprørt over, at man havde givet en privat Forening Tilladelse til at indhegne et Areal, der efter »Folket«s Mening var fælles Ejendom. Denne Arrigskab virkede som en fortræffelig Reklame for Foreningen, der straks fik et stort Medlemstal. Senere fulgte Frederiksberg Skøjteløberforening og Skøjteløberforeningen af 1876 efter. Samtidig tog Skøjtesporten et kraftigt Opsving rundt om i Provinsen, og den havde sikkert grebet endnu kraftigere om sig, hvis ikke

Den første kommunale Skøjtebane paa Østerbro 1900.

Prisen paa et Par gode Skøjter havde været saa høj, at den afskrækkede mange. Vort berømte Ølands-Klima er nu engang saa lunefuldt, at en rask, lille Vestenvind med tilhørende Tøvejr paa et Par Dage kan forvandle den herligste Skøjtebane til »Grød« og de flotteste og dyreste Snabelskøjter til en ganske overflødig og ubrugelig Luksus-Genstand.

Men i de bedre stillede Kredse slog Skøjtesporten altsaa kraftigt an. Det er dog vist værd at bemærke, at den i første Omgang næppe

havde med Sport at gøre, men at den snarere var en Slags Folkeforlystelse, der gav sit Publikum en kærkommen Anledning til en stille Flirt i legitime Omgivelser.

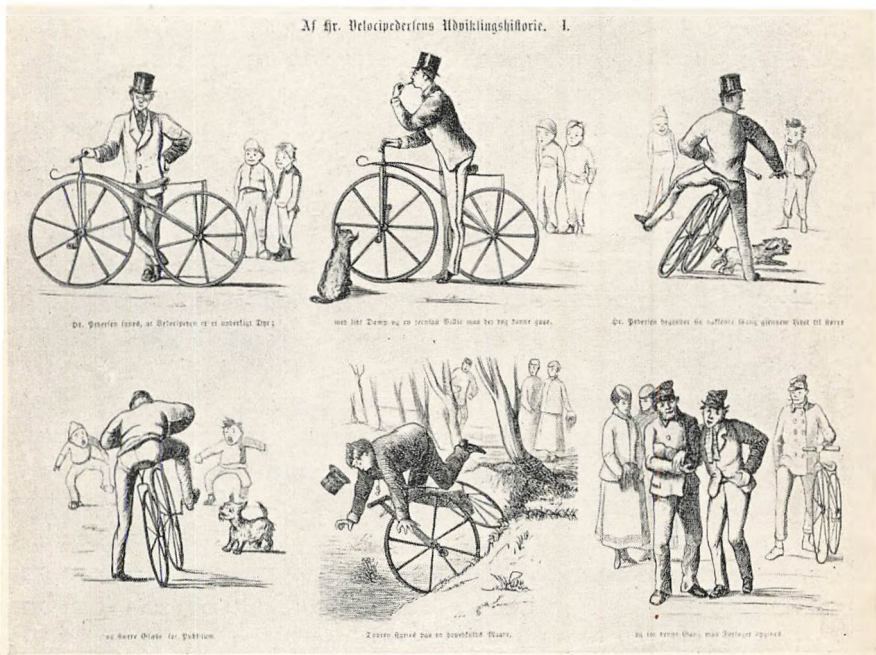
For Damernes Vedkommende skulde Paaklædningen i hvert Tilfælde nok forhindre, at Løbet antog en alt for sportsagtig Karakter. Saa snart den unge Dame havde passeret Konfirmationsalderen, blev hun dengang udstyret med en lang Kjole, der naaede helt ned til Jorden. Den fulgte hende ogsaa paa Skøjtebanen. Under den bar hun adskillige Lag, der i denne Sammenhæng sikkert havde den praktiske Fordel, at de baade holdt Kulden ude og samtidig sikrede Damen et blødt Fald i Tilfælde af »Nødlanding«. Til Paaklædningen hørte endvidere et Overstykke, samt helst Pelskrave og Muffe. Det blev paa den Tid regnet for det fornemste Tegn paa skøjtesportslig Overlegenhed og Elegance at kunne løbe forlænds og baglænds med begge Hænder begravet i Muffen.

Herrernes Paaklædning var betydelig bedre egnet til Formaalet. De løb sædvanligvis i Jakkesæt med lange, snævre Benklæder. Desuden bar de altid Hovedbeklædning — enten Kasket, stiv Hat eller — og helst — Pelshue. Mellem Skøjtesportens Dyrkere fandtes der naturligvis allerede i de tidligste Aar en Del, der gjorde et energisk Arbejde for at sætte sig ind i Sportens Mysterier. Men desuden var Skøjtebanen dengang befolket af en talstærk Flok »Is-Løver«, der med Iver og Galanteri stillede sig til Disposition, naar »Hjerter-Dame«s Skøjter skulde spændes af eller paa. Ved den Lejlighed kunde den opvartende Kavalier maaske oven i Købet være saa heldig at se et Glimt af den udkaarnes Smalben, og denne for Tidsperioden saa sjældne Oplevelse har sikkert gjort sit til at gøre Skøjtesporten populær uden for de egentlige Idrætsmænds Kredse.

I den første Halvdel af 70'erne var Skyttesporten og Skøjtesporten i Virkeligheden de eneste Former for Idræt, der naaede nogen Udbredelse af Betydning — hvis man da ikke er saa beskedent anlagt, at man vil regne Krocket for Motion. Dette velkendte Spil med de runde Kugler og de drilske Buer opnaaede en Overgang en enestaaende Popularitet herhjemme. Selv om man maa trave Banen et Par Gange rundt pr. Spil, og selv om man med smaa Mellemløb maa svinge lidt med den ene Arm, vil det dog være temmelig hasarderet at betegne det som Sport. Derimod

er der sikkert en Del af dem, der har været med til at dyrke Spillet, som vil indregistrere det under Betegnelsen: Farlige Spil — ikke saa meget, fordi Kuglen kan slaa haardt, som fordi der mellem Krocketplænenes to kulørte Pæle gennem Aarene er brudt et Utal af Venskaber og stiftet et nogenlunde tilsvarende Antal Forlovelser.

Fra Midten af 70'erne skete det dog hyppigere og hyppigere, at Skændsmaalet paa Krocketpladsen pludselig blev indstillet, fordi en af de implicerede ude paa Landevejen havde opdaget noget, der var saa interessant, at Injurierne maatte opsættes til bedre Tider. I vild Flugt styrtede de forenede Tropper saa til Havgærdet, og oftest kom de lige tidsnok til at se en mærkelig Maskine fare forbi ude paa Vejen. Det var en rask Ungersvend, der red sin vælige »Væltepeter« under uhyre Opmærksomhed fra alle Sider — lige fra Lænkehunden til de lokale Skønhedsdroninger. Ja, egentlig hed Maskinerne naturligvis ikke »Væltepeter«, men Velocipeder. De lignede i Bygningen de gammeldags Draisiner, men medens Draisinerne blev drevet frem ved, at man sparkede

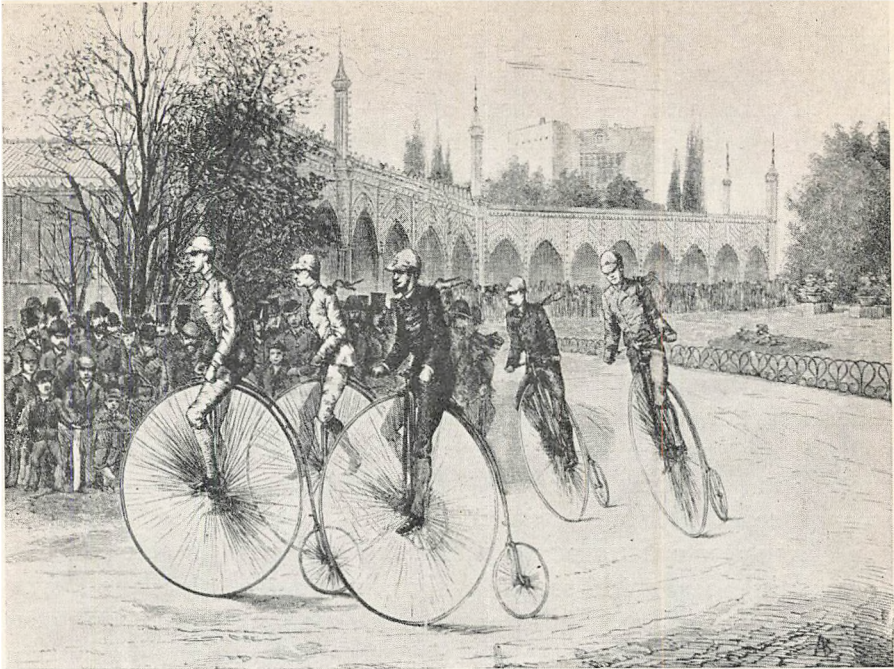

Fra Velocipedens Dage 1869.

i Jorden med Benene, havde Velocipederne rigtige Pedaler, der sad paa Forhjulets Akse. Det var en meget betydelig Forbedring af Konstruktionen, men Maskinernes Stabilitet var dog ikke større, end at Folkeviddet — som saa ofte — havde ramt Hovedet paa Sømmet, da det omskrev det franske Velocipede til »Væltepeter«.

I de nærmest efterfølgende Aar forbedrede man paa forskellig Maade Konstruktionen, blandt andet ved en fjedrende Ophængning af Sadlen, der var »Væltepeteren«s ømme Punkt — hvoraf man rimeligvis vil kunne gætte sig til, hvor Rytteren havde sit! Desuden mødte en Række danske Konstruktører frem med mere eller mindre fantastiske Maskiner, hvoraf den mest eventyrlige vel nok var en firehjulet Vogn, der blev drevet frem af seks Ryttere. Maskinen, der blev konstrueret af en Smed Eriksen fra Randers, fristede dog kun en krank Skæbne. Et lille Kvarter efter at den første Gang var trukket ud af Værkstedet, kørte den mod en Mur og splintredes til Pindebrænde. De seks Smedesvende, der under stor Panik kørte Stumperne af Maskinen hjem paa fire jernbeslagne Hjul, besørgede samtidig figurlig talt Velocipedens Begravelse, for ganske kort Tid efter fik den høje Cykle — »Ordinary« — sit Gennembrud herhjemme. Det viste sig hurtigt, at man paa denne Maskine med det store Forhjul og det lille Baghjul kunde køre omtrent dobbelt saa hurtigt som paa de gamle Væltepeterere, og dermed var »Peteren«s Skæbne beseglet. I Folkemunde gik Navnet »Væltepeter« dog i Arv til Efterfølgeren — og med god Ret.

Et Rygte, der har holdt sig støt gennem Aarene, vil vide, at det var tre Englændere, der bragte den høje Bicykle til Danmark. De var i 1880 taget paa Ferie herover og medbragte ved den Lejlighed deres »Ordinaries«. Noget helt stilfærdigt Forløb fik deres Ferie dog ikke, for overalt, hvor de tre unge Mennesker kom frem, samlede Karavanen et maabende Opløb. Faa Maaneder senere havde den første Dansker anskaffet sig en »Ordinary«, og Interessen for denne Form for Sport voksede sig hurtigt saa stærk, at man i Maj 1881 kunde stifte Dansk Bicykle-Club, hvis første Formand blev Frederik Bagge — den senere Hof-Bogtrykker. Klubben udfoldede straks fra Starten et imponerende Initiativ. Først arrangeredes nogle vellykkede Turist-Ture. Og Aaret efter — altsaa 1882 — indbød man til Cykleløb i Tivoli. De første Løb fandt Sted omkring den gamle Kunstnerplæne, og Interessen

De første Bicyklevæddeløb i Tivoli 1882.

for Cyklesporten var saa stor, at Begivenheden, der fandt Sted den 8. Oktober, havde samlet lige ved 5000 Tilskuere, der delte Opmærksomheden nogenlunde ligeligt mellem de to Orkestre, der underholdt Publikum, og Rytterne paa de høje Maskiner. Banen var alt andet end ideel, for Svingene skraanede den gale Vej, og Træer og Lygtepæle havde slaaet sig ned paa saa u hensigtsmæssige Steder, at Arrangørerne for en Sikkerheds Skyld inden Starten havde polstret dem med Halm og gamle Madrasser.

Dagen efter skrev Berlingske Tidende bl. a.:

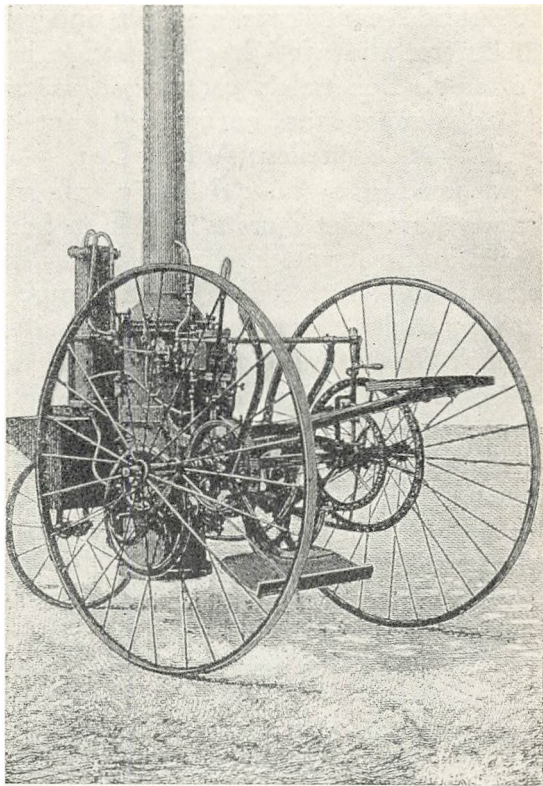
»I Dagens 4. Løb — Udholdenhedsløb for Medlemmer (Banen 20 Gange rundt, 36000 Fod) — deltog 5 Ryttere, hvoraf de to imidlertid opgav det anstrengende Løb. De tre andre fulgtes smukt igennem alle Omgange og kom ind i følgende Orden: Nr. 1 Formanden, Hr. Fr. Bagge i 26 Min. 20 Sek., Nr. 2 Secretairen, H. S. Houmann, 26 Min. 20¹/₁₀ Sekund og Nr. 3 H. R. Hansen i 26 Minutter 23 Sekunder.«

Det maa have været glædeligt at konstatere, at Enigheden i

Bestyrelsen var saa stor, at »man fulgtes smukt«, og Respekten for Formanden saa stor, at Sekretæren nøjedes med en Andenplads. Naa, Fr. Bagge var nu vist nok den hurtigste af hele Feltet paa det Tidspunkt.

De første Aars Medgang gav den unge Klub en saa kraftig Vind i Sejlene, at D. B. C. ogsaa de næste Aar arrangerede Cykleløb i Tivoli. Senere forlagde man Residensen til Rosenborg Eksercerplads, der imidlertid viste sig ret uegnet, hvorefter man i et Par Aar afholdt Løbene paa den gamle Traverbane ved Lyngbyvej. Det var ved et Stævne paa denne Bane, at man i 1887 første Gang præsenterede den nye Safety-Maskine for det undrende Publikum. Aaret efter købte D. B. C. imidlertid selv Grund i Ordrup og byggede sig der en tidssvarende Jordbane. Den hjemlige Cyklesport traadte dermed ind i en ny og betydningsfuld Fase.

De Aar, der var gaaet, havde imidlertid ikke blot haft Betydning for Konkurrence-Sportens Udvikling, men ogsaa i høj Grad for den rent turistmæssige Side af Sagen. Det var ganske vist ikke nogen helt billig Historie at købe sig en »Ordinary«, men Fornøjelsen og den Agtelse, man vandt i Borgerskabets Øjne, var for mange unge Københavnerer rigeligt Udgifterne værd. For øvrigt indskrænkede Omkostningerne sig ikke alene til Købet af Maskine. Man skulde ogsaa gerne hales ud efter den Tids Mode. For at være korrekt paaklædt til en Cykletur skulde man have

En Damp-Tricycle fra 1888.

snævre Knæbenklæder, Sportsskjorte og Sportsstrømper, en fiks Jakke, Sko med bløde Saaler og en Jokeyhue med meget bred Skygge. Vilde man være helt med paa Moden, maatte man yderligere bevæbne sig med en Hundepisk til Brug i paakommende Tilfælde. Dette noget ejendommelige Kostume blev i Begyndelsen og Midten af Firserne saa populært, at man endogsaa promene-rede det paa Strøget, selv naar man lod Cyklen blive hjemme. Ja, der var vist endda ikke saa helt faa af de Aars unge Dandy'er, der helt glemte at købe sig en Maskine, men nøjedes med Tøjet. Det sidste kunde maaske være meget fornuftigt, for det var slet ikke nogen helt ufarlig Sport at bestige den høje Ordinary. Ryt-teren var nemlig placeret saa tæt bag Forhjulets Akse, at han var temmelig sikker paa at gaa paa Næsen ud over Maskinen, saa snart der kom en pæn, lille Sten i Vejen. Tidt og ofte fik Rytteren sig ved en saadan Lejlighed en ordentlig Luftrejse, men det kunde naturligvis som alt andet blive en Vanesag. Denne Risiko forhindrede i hvert Tilfælde ikke de unge, raske Ryttere i at sætte Benene op paa Styret, saa snart det gik ned ad Bakke — en Manøvre, der har skaffet Landets Lappeskræddere mangan god Rigsdaler mellem Aar og Dag. —

I den første Halvdel af Firserne var Cykleløb den Sport, der kunde samle det største Publikum herhjemme, men der var dog ogsaa andre Idrætter, der saa smaat havde begyndt at faa Publi-kum i Tale. Det gjaldt for Eksempel Gymnastikken, der var i støt og stadig Fremgang. Den ældste af alle Foreninger var Aka-demisk Skytteforening, der allerede var blevet stiftet i 1861. Til at begynde med gjorde Studenter-Skytterne ikke meget ved selve Gymnastikken, men i 1869 var man dog naaet saa vidt, at man anskaffede sig et Par Springstøtter og nogle Madrasser til lejlig-hedsvis Anvendelse. Noget større Udbytte fik Medlemmerne dog næppe, for Øvelserne fandt Sted i Gothersgades Eksercerhus, hvor Gulvet bestod af stampet Ler, hvor det hele Vinteren igennem var baade koldt og mørkt, og hvor der ikke fandtes blot den mindste Antydning af Bade-Installation. Adskillige af Memlem-merne var dog besjælede af den rette Ildhu og mødte flittigt op. Og for dem, der faldt fra, havde »Alma Mater« Aar efter Aar unge, livglade og optimistiske Reserver.

I de nærmest efterfølgende Aar opstod der nogle frie, selv-stændige Gymnastikforeninger rundt om i Landet. Randers kom

ind som en fin Nr. 1 allerede i 1872, og Aaret efter stiftede Krigs-assessor Paul Petersen en Gymnastikforening for gamle Elever fra Nørrebro Latin- og Realskole. I 1877 fulgte Københavns Gymnastikforening saa efter. K. G. blev startet af Folk, der tidligere havde gjort Gymnastik andre Steder, og Foreningen var derfor i Stand til allerede samme Aar at indbyde til den første offentlige »Gymnastik-Forestilling«, der er blevet afholdt her i Landet.

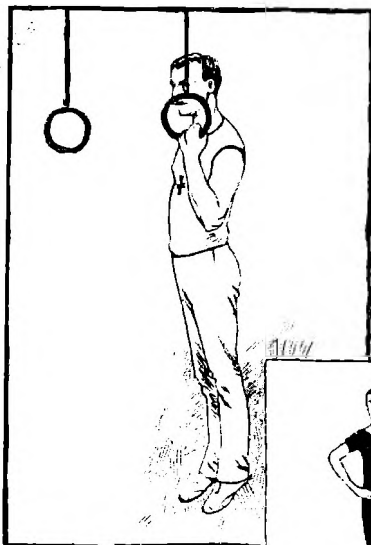
I Begyndelsen af December indeholdt »Berlingske Tidende« følgende Meddelelse:

»Lørdag d. 15. ds. agter endeel Medlemmer af Kjøbenhavns Gymnastikforening at give en Forestilling paa Folketheatret med velvillig Assistance af d'Hrr Kr. Mantzius og Dorph Petersen med Fl.

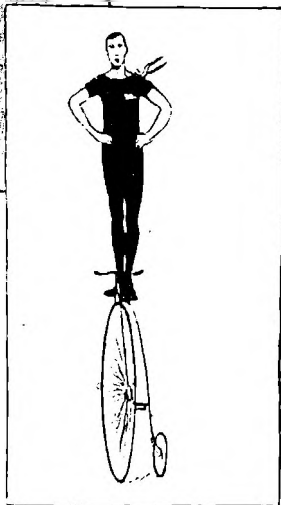
Det er Hensigten med denne Forestilling at vække den almindelige Opmærksomhed og Interesse for Foreningens Formaal: At samle Ungdommen om styrkende og oplivende Idræt, og saaledes danne en gavnlig Modvægt mod de slappende Forlystelser, der bydes Ungdommen, særlig i en Hovedstad.«

Der var udmærket Hus og stor Begejstring for Opvisningen, der omfattede Forberedende Øvelser, Barre, Trapez, Højde- og Længde-Spring, Stokkeslag, Oplæsning, Fægtning, Smidigheds-øvelser og Voltigering uden og med Tilløb. Saa vidt man kan dømme efter Medlems-Protokollen, har Opvisningen givet adskillige af Tilskuerne Lyst til at melde sig under Fanen. Derimod gjorde den ingen større Indtryk paa Pressen. Selv »Berlingske Tidende«, der dog havde anbefalet »Forestillingen« varmt, skrev bagefter ikke et Ord om dens Forløb.

Den gamle, danske Gymnastik, som den dyrkedes i »Hermes«, K. G. og andre Steder, gik i Slutningen af 70'erne jævnt frem i København og i enkelte større Provinsbyer, men den havde ikke formaaet at trænge igennem i Landbo-Kredse. Ude paa Landet sov Befolkningen stadig sin idrætslige Tornerose-Søvn lige til Midten af Firserne. Karlene sled i det om Dagen saa meget eller saa lidt, som det blev forlangt af dem, og tog et Par Gange eller tre om Ugen deres »Motion« ved en Svingom i den nærmeste Kro eller ved et Slag Kort i det største af Karlekamrene. Arbejdsgiverne var gennemgaaende heller ikke særlig opsatte paa, at Karlene skulde »spilde deres Fritid« med Gymnastik eller anden Idræt. Skete det engang imellem, at en Karl anmodede om Til-

Gymnastikopvisninger
i 1860'erne.

ladelse til at gaa til Gymnastik, fik han som Regel at vide, at »hvis han havde Lyst til det, maatte det være, fordi han ikke havde bestilt nok i Arbejdstiden.« Oven paa saadan en Dosis krævedes der mere end almindelig Mod og Energi for at komme tilbage til Emnet.

Midt i Firserne skete der imidlertid en Strømkæntring, der fik den største Betydning for Landets idrætslige Standard. Den kom hertil med den svenske Gymnastik via den danske Højskole. Den første Time i »Lings Gymnastik« blev givet paa Vallekilde den 6. Januar 1884. Det tidligere Medlem af K. G., cand. polyt. N. H. Rasmussen, havde et Par Aar tidligere overværet en Gymnastikfest i Stockholm. Ved den Lejlighed var han

blevet saa begejstret for de svenske Gymnasters frie, smukke Holdning og kraftige Bevægelser, at han Aaret efter meldte sig som Elev paa det gymnastiske Central-Institut i Stockholm. I 1884 vendte han tilbage til Danmark og var, som det siges i Selskabslegen: »Ladet med I« — hvad der i denne Sammenhæng vil sige Indtryk, Ideer, Initiativ og Idealisme. I de følgende Aar gik den svenske Gymnastik som en frisk Vind gennem den danske Højskole-Bevægelse, fejede Støvet væk fra Krogene, lukkede Solskinnet og den rene Luft ind i Gymnastiksalene Landet over, og lærte samtidig Landbo-Ungdommen Glæden ved at føle sig ung, stærk og sund. — Hermed er vi ogsaa for Gymnastikkens Vedkommende naaet op til Aarene 1887—88, der paa saa mange forskellige Maader danner en Mærkepæl i dansk Idrætslivs Historie.

Men Rosporten, Cyklesporten og Gymnastikken var ikke ene i Kampen om — og for — den danske Ungdom. I Mellemtiden var der dukket en Konkurrent op, der senere skulde vokse sig saa stor og stærk, at den en Overgang nær havde væltet de andre ud af Reden. Det var Fodboldspillet. Der findes ingen helt autentiske Oplysninger om, hvornaar den brune Læderkugle første Gang modtog et Spark af en dansk Støvlesnude, men der er meget, der taler for, at Begyndelsen fandt Sted paa Sorø Akademi. Paa denne lærde Skole, hvor Cricketspillet ellers havde siddet i Højsædet, modtog en Elev i 1878 en Fodbold fra en gavmild Fader, der havde været paa Visit i England. Desværre sendte Boldens ædle Giver ikke samtidig et Eksempplar af de engelske Fodbold-Love med til Sønnen, men Soranerne klarede sig endda. De opfandt hurtigt deres egne Regler for Spillet, og selv om de maaske nok mindede mere om Rugby end om »soccer«, morede Drængene sig dejligt. Beretninger fra Disciple, der var med til det første, historiske Fodboldspil paa dansk Grund, fortæller, at Spillet i Løbet af faa Dage blev saa populært, at selv d'Hrr. Elever i Skolens højeste Klasser lod sig rive med til dets Udskeielser — og det sagde ikke saa lidt i de Tider, hvor »Latinerne« i en lærd Skole var saa optaget af deres egen Betydning for Samfundet, at de med Foragt saa ned paa enhver Form for legemlige Anstrengelser.

Et Aarstid senere fik Akademiet saa de rigtige Fodbold-Love fra England. Samtidig begyndte Spillet ogsaa at tage Fart andre Steder — f. Eks. baade paa Birkerød Kostskole og i Københavns Boldklub. Denne Forening, der senere paa saa mange Maader har faaet Betydning for dansk Idræt, blev stiftet i 1876, men havde de første Aar kun beskæftiget sig med Langbold. I 1879 optog Klubben imidlertid ogsaa Fodbold paa sit Program. Træningen foregik paa Rosenborg Eksercerplads — den Tids Idrætspark —, og Tilslutningen var straks fra Starten saa stor, at man fik Lyst til at fortsætte. I Slutningen af 1883 var de flinkeste af K. B.s Drengene blevet saa dygtige, at Klubbens Ledelse syntes, de skulde have Lov til at prøve Kræfter med andre. Man arrangerede saa en Match mod et Hold fra Birkerød Kostskole. Denne Kamp, der fandt Sted paa Eksercerpladsen, og som rimeligvis er den første danske Match mellem Hold fra to forskellige »Klubber«, blev vundet af Kostskoledrengene med 3 Maal mod 0.

De følgende Aar var Interessen for den brune Læderkugle i

stærk Stigen, og Maaned efter Maaned opstod der rundt om i Byen nye Foreninger, af hvilke de fleste kun fik en kort Levetid. Det gjorde imidlertid mindre til Sagen, for Medlemmerne fra en nedlagt Klub dukkede som Regel et Par Dage efter op i en ny Forening med et endnu pompøsere Navn end Forgængerens, og den Energi, som de forskellige Klubbers Ledere udfoldede for at hverve lovende Spillere fra de andre Foreninger, stod ofte fuldt ud Maal med de sportlige Anstrengelser.

De fleste af disse Sammenslutninger holdt til ude paa Blegdamsfælleden, der dengang var et yndet Udflugtssted for den jævne Befolkning. Nu og da skete det selvfølgelig, at en Madkurv bredte sit Indhold i en noget generende Nærhed af Straffesparkfeltet, men det var Smaa-Ubehageligheder, som begge Parter tog med et godt Humør. Og hændte det engang imellem, at Uoverensstemmelserne om, hvem Fælleden retmæssigt tilhørte, blev saa store, at det gik over til Haandgemæng, — naa ja, saa hjalp ogsaa det til at sætte Stemningen i Vejret. Forvirringen blev i øvrigt ikke mindre derved, at Cricketspillerne frejdigt svingede deres Boldtræ, hvor som helst de kunde finde et nogenlunde jævnt Stykke Terrain. Ganske vist fløj den haarde Cricketkugle engang imellem paa tværs af baade Fodboldbaner og Familie-Skovture, men det var for alle Parter en »Arbejds-Risiko«, der ikke kunde fremkalde dybere Misstemning. Der var kort sagt Liv og glade Dage — men til Gengæld en haabløs Uorden. En Spiller, der den ene Dag havde repræsenteret »Nordstjernen« mod »Saxo«, kunde godt den næste Søndag dukke op paa »Saxo«s Hold og hjælpe det med at banke »Blegdammen«.

I 1888 var man dog naaet saa vidt, at man kunde indbyde til den første danske Fodbold-Turnering. Det var K. B., der tog Initiativet til Turneringen, der fik det pompøse Navn: »Medaille Fodbold-Konkurrencen i 1888«. Der deltog 15 Klubber i Turneringen, som spilledes efter de engelske Cup-Regler, saaledes at et Nederlag udelukkede fra videre Deltagelse. Arrangørerne var uhøflige nok til at nedsable Gæsterne, efterhaanden som de mødte dem. K. B. vandt Turneringen i overlegen Stil og scorede ialt 40 Maal mod 0. Aaret efter stiftedes Dansk Boldspil Union. Fodboldspillerne havde traadt deres Børnestøvler og gik med Mærke-aaret 1888 ind i en ny og bevæget Epoke af deres bevægede Liv.

Roerne havde dog — siden vi slap dem sidst — heller ikke

ligget paa den lade Side. Der var blevet stiftet flere Klubber rundt om i Provinsen, og fra Begyndelsen af 80'erne bemærkede man med Glæde, at den engelske Outrigger-Type saa smaat begyndte at stikke sin spidse Snude frem i de danske Farvande. I 1883 mødte vi første Gang Norge og Sverige i en Outrigger-Match, men Heldet fulgte ikke de danske Farver. De følgende Aar maatte vi igen tømme Nederlagets bitre Kalk, men i 1889 havde de danske Roere endelig vokset sig saa stærke, at de kunde vinde Matchen — oven i Købet i »svensk Vand«. Det var dog ikke vor første internationale Outrigger-Sejr. Allerede i 1888 havde K. R. vundet en opsigtsvækkende Sejr over »Erster Kieler Ruderclub«, der var paa Besøg i København. Pudsigt nok viser det sig altsaa, at Aaret 1888 ogsaa for Rosportens Vedkommende danner en Slags historisk Mærkepæl.

Et Aarstid før havde samtlige danske Roklubber iøvrigt sluttet sig sammen i en Organisation, der havde faaet Navnet: Dansk Forening for Rosport. Det var Danmarks første Special-Forbund inden for Idrætten, idet D. B. C., som Navnet fortæller, kun var en Forening. Dansk Forening for Rosport debuterede med at udskrive Øresundsløbet for fire Aarers Inriggers — et Løb, der gennem en Aarrække blev regnet for Skandinaviens fornemste Inriggerløb. Det blev første Gang roet 1887 — D. F. f. R.s Stiftelses-Aar — og kan saaledes i en nær Fremtid fejre sit 50 Aars Jubilæum. Løbets Ry ligger dog mere i Fortiden end i Fremtiden.

Som man vil se, dannede Aaret 1888 en naturlig Afslutning paa dansk Idræts Barndomstid. Heldigvis nøjedes Aaret dog ikke med at sætte et Punktum, men blev samtidig Begyndelses-Aaret for et stort og ganske vellykket Fremstød for at popularisere den danske Idræt. Lad os begynde Skildringen af disse Aar med et Besøg hos de stærke Mænd. Naturligvis havde man ogsaa tidligere haft stærke Folk herhjemme i vort lille Danmark. En af de berømteste var den digre Bagermester Saft, om hvis Styrke der gaar de særeste Frasagn. Saft udfordrede allerede i 70'erne og Begyndelsen af 80'erne glad og gerne enhver til Brydekamp. Saa vidt man kan forstaa af de sparsomme Efterretninger fra den Tid, havde det, han præsterede, dog ikke meget med virkelig Brydning at gøre. Der er dog næppe nogen Tvivl om, at han var en Kraftkarl, der kunde gøre det af med de fleste.

I den Tid var det ret almindeligt, at franske eller tyske Brydere tog paa Tournée til Danmark, hvor de optraadte enten i Cirkus eller paa Markeder. Deres Opvisning i Kraft-Kunster plejede at ende med, at de udlovede en Belønning paa saa og saa mange Rigsdaler til den Mand, der enten kunde gøre dem Kunststykkerne efter eller kaste dem i Brydekamp. Naar Bagermester Saft hørte om en saadan Mand, var han som en Terrier, der har faaet Færten af en Rotte. Han rejste sporenstregs til det Sted, hvor den stærke Mand optraadte, og tog Kampen op mod ham. Rygtet vil vide, at han engang forfulgte en stakkels Tysker, der havde talt nedsættende om den danske Bagermester, fra By til By, og Safts Besøg i Teltet kostede hvert eneste Sted Tyskeren 50 Rigsdaler. Til Slut valgte han at fortrække til andre Jagt-Distrikter.

Københavnerne havde ogsaa i 80'erne gentagne Gange haft Lejlighed til at se saadanne Forestillinger, der ofte samlede godt Besøg. En Aften, da der optraadte en fransk Cirkus-Bryder, skete det imidlertid, at der mellem Tilskuerne var en københavnsk Kullempner, der havde faaet saa meget at drikke, at han følte sig overbevist om, at han var den stærkeste Mand i hele Verden. Han udfordrede Franskmanden til en Brydekamp, smed Jakken og stillede sig op og »saa stærk ud«. Franskmanden tog et Øjeblik Bestik af sin Modstander, hvorpaa han til Publikums Jubel i en Haandevending kastede den stærke Københavner. Denne Krænkelser vilde Kullempneren imidlertid ikke uden videre stikke under Vesten, og da han var kommet op igen, fløj han løs paa Franskmanden og stak ham en regulær Skalle. Hele Affæren endte med et gigantisk Slagsmaal, hvorefter Politiet brød ind og ryddede Salen. Paa Grundlag af dette Slagsmaal besluttede Københavns Politidirektør at forbyde Afholdelsen af Brydekampe paa Byens Grund — og dette Forbud blev først hævet, da Dansk Atlet-Union i 1899 skulde afholde sit første Mesterskabsstævne.

Derimod var der ingen Forbud mod Vægtløftning, og dette gav Anledning til, at en Række af Byens stærke Mænd fra Midten af Firserne privat mødtes for at tumle med de tunge Lodder. I 1888 stiftede man saa Københavns Atletklub, der fik sit første Træningslokale paa Vodrofflund. Det var dog ikke enhver givet at blive Medlem. Lovene indeholdt nemlig den Bestemmelse, at man for at blive optaget i Foreningen skulde kunne svinge en 70 Punds Kugle op i een Arm.

Klubben gav sig væsentlig af med Vægtløftning, der de første Aar var delt op i et Utal af specielle Konkurrencer, hvoraf en af de pudsigste var »Benbøjning«. For at opnaa Klubbens store sølv-forgyldte Medaille, der var den højeste Udmærkelse her paa Bjerget, skulde man foretage fem Knæbøjninger, medens man bar en Vægt paa 240 Pund. Denne Øvelse dyrkedes med stor Forkærlighed i Begyndelsen af Halvfemserne, og et Medlem af Foreningen opnaede endda saa stor Færdighed i denne mere ejendommelige end egentlig smukke Idrætsform, at det lykkedes ham at sætte en Verdensrekord, der dog næppe har vakt større Opmærksomhed uden for Vodrofflund med Omegn.

Da Vægtløftning ikke var ramt af Politiets Forbud mod Brydekampe, kunde man afholde Stævner, der ofte samlede et ganske talrigt Publikum. Atleterne arbejdede paa den Tid mest med hule Jernlodder, og deres Præstationer virkede derfor som Regel endnu mere imponerende, end de var i sig selv. Det har dog næppe heller skadet Besøget, at Stævnerne oftest fandt Sted paa et Traktørsted.

Efter at de stærke Mænd i nogle Aar havde bakset med de tunge Lodder, begyndte nogle af dem ogsaa at interessere sig for Brydesport. Til at begynde med dyrkedes kun staaende Brydning. De to Modstandere stillede sig over for hinanden med udbredte Arme. En Dommer talte: En ... to ... tre — og paa »3« gjaldt det om med et Snuptag at faa Greb paa Modstanderen og kaste ham paa Ryggen. Hvis han ikke fik begge Skuldre i Madrassen med det samme, gjaldt Faldet ikke, og saa begyndte man igen paa en frisk fra staaende Stilling. Nu er et Ord som »Madras« maaske nok en lovlig fornem Betegnelse for den Tids Kamp-Underlag. Oftest bestod det af en stor Sæk, der var saa tæt stoppet med Hø, at Bryderne sank i til Knæene. Til andre Tider kæmpede man i et tykt Lag Savsmuld, der ganske vist tog af for de værste Knubs, men som til Gengæld borede sig ind baade i Øjne og i Næse. At der ogsaa nu og da kom Savsmuld i Halsen gjorde for saa vidt mindre, for det skyllede man som Regel efter Matchen væk med de Vædsker, der var for Haanden paa Kamp- og Traktør-Stedet.

I 1893 skete der imidlertid et Omslag i dansk Brydesport. Paa det Tidspunkt vendte vor stærke Landsmand MAGNUS BECH-OLSEN hjem fra Hamburg, hvor han havde lært sig en Del af den

græsk-romerske Brydnings Finesser. Bech-Olsen var oprindelig rejst til Tyskland paa Murerprofessionens Vegne. Dernede blev han imidlertid Medlem af en Atletklub, og efter ganske kort Tids Træning var han blevet saa dygtig, at han kastede alle Hamburgs Amatører paa en Stribe. Saa gik han over til Professionalismen, vandt over et Par gode tyske »Levebrøds-Brydere«, og satte saa igen Kursen mod København.

Her blev han modtaget med aabne Arme af Byens stærke Mænd, og Atletklubben »Hermod« engagerede ham omgaaende som Træner i græsk-romersk Brydning. Bech-Olsen tog fat med det samme, men Arbejdet interesserede ham ikke særligt. Han var kommet hjem for at vinde Berømmelse og Penge — og begge Dele lykkedes. Bech-Olsen var baade stor og stærk, og han vidste god Besked om Sportens Teknik og Taktik. Men han var dog først og fremmest en fortræffelig Forretningsmand, der lige paa en Prik forstod, hvad det københavnske Publikum helst vilde se. Denne forretningsmæssige Dygtighed satte ham i Stand til at arrangere en lang Række Stævner, der helt tog Pusten fra Københavnerne.

I Virkeligheden vandt Bech-Olsen Hovedparten af sin Popularitet ved sit allerførste offentlige Stævne. Bech-Olsen, der paa det Tidspunkt var ung og veltrænet, mødte et Par Udlændinge — og derimellem en stor og stærk Svensker. De to kæmpede Slutkamp under spændt Opmærksomhed, og efter en lille halv Snes Minutters Kamp kastede den stærke Dansker under vild Jubel sin store Modstander. Bech-Olsen havde allerede hentet sit Haandklæde i Hjørnet, og med det dinglende i Haanden kvitterede han bukkende og smilende for Folkets Bifald. Pludselig opdagede han imidlertid, at Svenskeren var i Færd med at overfuse Dommeren. Publikum havde ogsaa set det og hujede og peb ad den vrede Bryder, men det gjorde bare ondt værre, og i sin Arrigskab brølede Svenskeren nogle Ord om Snyderi. Da Bech-Olsen hørte det, kastede han resolut sit Haandklæde ned af Tribunen, vendte sig mod Svenskeren og sagde: »Naa, kom saa igen!« Nu tog Bech-Olsen fat for fuld Kraft, og paa et Par Minutter kastede han med et Drøn for anden Gang den vrede Svensker. »Er du saa tilfreds?« spurgte han, hvorefter han sprang ned af Tribunen. Havde der været Begejstring før, steg Jubelen nu til Sindssyge.

Bech-Olsen var blevet Folkets Helt, og naar som helst hans Navn stod paa Plakaten, stormede Publikum Tilskuerpladserne.

Det varede da heller ikke længe, før Bech-Olsens Kampe blev en yndet Folkeforlystelse ogsaa for det unge, mondæne København. Kendte Skuespillere og Skuespillerinder lejrede sig om Tribunen, naar stærke Magnus baksede med de mange Pund Kød fra andre Lande, og de fornemme Gæster deltog beredvilligt i Jubelen, naar Danmarks Folkehelt efter en rimelig Tid lagde de udenlandske Skuldre til Hvile i Madrassen. Efter Kampen blev tunge Magnus Bech-Olsen baaret paa stærke Arme ud til sin Vogn, og det er flere Gange sket, at begejstret københavnsk Ungdom har spændt Hestene fra Vognen for selv at faa den Fornøjelse at trække ham ind i det København, hvor Politiforbudet foreløbig spærrede for hans Triumfer.

Efterhaanden som Aarene gik, gjorde Bech-Olsen mindre og mindre ved Træningen. Hans Kampe antog en mere »forretningsmæssig« Karakter, men den danske Bryder-Konge forstod med megen Dygtighed at holde Gryden i Kog, og hans Stævner samlede stadig et stort Publikum. En Vinter arrangerede Bech-Olsen et internationalt Stævne i Cirkus med Deltagelse af 14 Nationers Brydere. Stævnet varede i Ugevis, men ikke desto mindre var der fuldt Hus Dag efter Dag. Spørger De, om det gik ærligt til alt sammen? Der var engang en Journalist, der stillede det samme Spørgsmaal til en af den Tids Koryfæer, der selv havde lagt Brydesporten paa Hylden. Han svarede: »Om det gik ærligt til? Ja, det kan De bande paa. Naar man havde en Aftale, saa blev den aldrig brudt.« En anden af den Tids Berømtheder udtalte i et aabenhjertigt Øjeblik, at han personlig ikke troede paa andre af Bech-Olsens Sejre end de allerførste. Resten var mere eller mindre aftalt Spil. Men hvad enten det nu passer eller ikke, kan man umuligt komme bort fra, at det var meget dygtigt arrangeret, og at Publikum morede sig straalende. Maaske havde de ikke fundet det helt saa spændende, hvis de kunde have hørt de Instruktioner, som Bryderne fik af »Direktøren«, inden de gik paa Madrassen. En af dem fik maaske Besked paa, at han i den og den Kamp skulde »spille hidsig« — og følgelig blev han saa rasende, at han tilsyneladende nær havde kastet baade Modstander og Dommer ned fra Tribunen. Publikum hylede og peb i Fingrene og skreg paa, at den brutale Fyr omgaaende skulde smides ud. Det blev han saa med Fynd og Klem — hvorpaa han ved Kassen hævede en mindre Erkendtlighed for sit gode Arbejde.

Jo, Publikum fik det, som de vilde have det — og saa kunde det vel daarligt forlange mere. Samtidig virkede disse Kampe utvivlsomt som en Slags Propaganda for Amatør-Brydningen. Det var dog stadig de professionelle Brydere, der samlede det største Publikum, og da Bech-Olsen og Jess Petersen saa sent som i 1902 og 1903 mødtes paa Traverbanen og paa B. 93's Bane, samlede Matcherne i Tusindvis af Tilskuere. JESS PETERSEN, der blev Verdensmester baade i 1903 og i 1908, vilde imidlertid ikke indlade sig paa nogen Forhaandsaftaler af nogen Art. Han vidste, at han var den bedste, og erklærede derfor paa den Tids Bryde-Sprog, at han vilde kæmpe »seriøst«. Det gjorde han, og han vandt, hver Gang de mødtes. Alligevel naaede han aldrig Bech-Olsens Popularitet, fordi han ikke som denne forstod det københavnske Publikums særlige Psyke. Trods al den Humbug, der utvivlsomt klæbede til mange af Bech-Olsens Kampe, er der da heller ingen Tvivl om, at han indirekte har været Skyld i, at Danmark i Begyndelsen af det 20. Aarhundrede indtog en Førerstilling paa Brydesportens Omraade.

Ejendommeligt nok var Boksporten meget længere Tid om at slaa igennem herhjemme. De første Beretninger om dansk Nævefægtning fortæller, at den allestedsnærværende Krigsassessor Paul Petersen ved en Idræts-Opvisning i 1885 lod seks af sine Elever vise Boksning. Senere tog Castus Hansen Sagen op, og i Februar 1892 gav en Del af hans Elever en Opvisning. Det var en ganske ejendommelig Forestilling, for Bokserne var alle som een udrustede med tykke, polstrede Mavebælter og Fægtemasker. Det varede dog ikke længe, før Boksporten fandt ind paa mere farbare Veje. Sprøjtefører Jacobsen, der som ung havde lært Boksning om Bord paa engelske Skibe, meldte sig ind i Københavns Atletklub, hvor han hurtigt forsøgte at banke nogle af Boksportens Finesser ind i de mere haardføre af Medlemmerne. Et Par Aar senere kom den professionelle, danskfødte Bokser Jim Smith til Landet. Hans dygtige, om end noget haardhændede Instruction satte ny Fart i Udviklingen, — ikke mindst fordi der ret hurtigt opstod en udpræget Rivalitet mellem »Sprøjteføreren« og Jim Smiths Elever. I 1897 var man naaet saa vidt, at man kunde indbyde til den første Amatør-Konkurrence. To Aar senere afholdt Atletklubben »Hermod« en Række Konkurrencer om Danmarks mesterskaberne i Boksning. Der blev nu kæmpet i to Vægt-

klasser: Letvægt og Mellemvægt. Den 12. Juni blev der holdt indledende Kampe i »Hermod«s Klublokale paa Blegdamsvejen mellem de 8(!) anmeldte. Slutkampen fandt Sted i Gothersgades Eksercerhus den 30. August — altsaa 2½ Maaned senere. Man havde god Tid i de Dage.

Boksesporten var dog ikke den eneste Idrætsgren, der havde svært ved at gøre sig gældende. Atletikken — eller som den ofte kaldes: Den frie Idræt — havde ogsaa trange Kaar. De første, spæde Forsøg paa at dyrke Atletik blev gjort af de gæve Røere, der med god Grund regnede med, at lidt ekstra Træning i Løb og Spring vilde komme dem til Gode i deres haarde og krævende Idræt. Omtrent samtidig nedsatte nogle unge, driftige Mennesker sig som professionelle Løbere rundt om paa særligt egnede Traktørsteder. De benyttede sig af den kendte, psykologiske Sandhed, at Folk, der selv driver den af, altid gerne vil se andre bestille noget, og derfor opslug de med Værtens Tilladelse store Plakater, der fortalte, at de for et vist Beløb pr. Omgang vilde løbe rundt om Havens Plæne. Om Søndagen gjorde disse professionelle Løbere ofte gode Forretninger, navnlig efterhaanden som Drikkevarerne begyndte at gøre deres Virkning paa Gæsterne. Hovedparten af disse Krohave-Løbere havde ikke Anelse skabt om at løbe. Deres Stil var elendig og Konditionen endnu mere miserabel. Engang imellem stak en gavnmild Sjæl en Bajer til en af Løberne, naar han passerede forbi Bordet, og den Løber, der kunde tømme Flasken uden at sagtne Farten, var oftest sikker paa Bifald plus en ekstra Bajer. En Arbejder har alle Dage været sin Løn værd!

Man vil maaske efter dette forstaa, at det store Publikum ikke regnede Løbesporten for at være nogen særlig fornem Idræt. Det vakte derfor nogen Forbavselse, da det nystiftede Idrætsblad »Sport« i Foraaret 1892 indbød til en Løbekonkurrence over 5 danske Mil. Det viste sig senere, at det var den all-round-interesserede Roer J. P. MÜLLER, der havde faaet Bladet overtalt til at vove Forsøget. Løbet fandt Sted paa Roskildevvej, og J. P. Müller var ubeskeden nok til selv at erobre Førstepladsen. Hans Tid var ikke imponerende, men derimod beviste hans Kondition efter Løbet, at man kommer i bedre Løbetræning i en Robaad end ved at løbe rundt om en Kro-Plæne og drikke Bajerskøl. I de paafølgende Sommermaaneder skrev J. P. Müller en Række Artikler i »Sport« om Gang og Løb, og disse Beretninger inspirerede i Eftersomme-

ren nogle Boldspillere til forsøgsvis at arrangere en Kapgang. Den kom kun til at strække sig over to danske Mil, men et Par af de brave Kapgængere blev i det Par Timer, Konkurrencen varede, saa glade for Sporten, at de i Oktober samme Aar besluttede sig til at starte en Forening. Den kom til at hedde »Københavns Fodsports Forening«. Man begyndte med 12 Medlemmer, der tilsammen betalte et maanedligt Kontingent paa 4 Kr. 20 Øre. Det var ikke meget, men dog nok til, at man kunde leje sig et beskedent Omklædningsrum i Østre Allé. Og saa begyndte man Arbejdet. I de første Aar beskæftigede man sig mest med Kapgang, og vore Kapgængere blev i Løbet af forbløffende kort Tid saa hurtige, at de kunde tage Konkurrencen op mod en Række af Udlandets bedste Folk. Konkurrencerne fandt dels Sted paa Landevejene, dels paa Cyklebanen i Bernstorffsgade og dels paa Traverbanen. De kendteste af den Tids danske Fodsportsmænd var Alfred Hübscher, der kunde prale med en Verdensrekord i $\frac{1}{4}$ mile Kapgang, og Klubkammeraten H. Kleist, der indtil Aarhundredskiftet var den dominerende herhjemme paa alle Distancer op til 10 km.

Indtil Midten af Halvfemserne stod Løbesporten helt i Skygge af Kapgangen. Det skyldtes sikkert dels, at Gangsporten paa dette Tidspunkt var umaadelig populær de fleste Steder i Europa, men ogsaa at Løberne havde meget daarlige Træningsforhold. De mange tilfældige Tilskuere paa Træningsbanen i Østre Allé kunde nemlig til Nød finde sig i, at der eksisterede unge Mennesker, der havde Lyst til at gaa hurtigt. Derimod fandt de det komplet latterligt, at der var Folk, der vilde løbe, naar de kunde slippe for det, og da Københavner-Viddet som bekendt altid har haft let ved at finde rappe og bidende Udtryk for den offentlige Mening, var det ikke lutter Behageligheder, de unge Løbere fik at høre under Træningen. Naa, de var heldigvis forsynet med saa haard Hud og med en saa betydelig Fond af Idealisme, at selv de værste Grovheder prellede af, og i Slutningen af 90'erne var vore bedste Løbere allerede blevet saa hurtige, at de kunde rejse udenlands og vende hjem med baade svenske, skandinaviske, tyske og bøhmiske Mesterskaber. Det var i Virkeligheden mere end imponerende, navnlig naar de miserable Trænings-Forhold tages i Betragtning.

Værst gik det dog ud over de Stakler, der vilde træne i Kast og Spring. De maatte selv slæbe deres Rekvisitter fra Store Vi-

benshus, hvor de fleste Klubber havde Lokale, og ud paa Fælleden. Og naar de saa havde kastet og sprunget sig trætte, skulde Redskaberne hjem igen. Nej, det var ingen Spøg at være Atletik-sportsmand i de Dage. Trods alle Anstrengelser lykkedes det heller ikke den fri Idræt at faa ordentlig Tag i Publikum. Naar der blev afholdt Konkurrencer, kom der kun nogle Klub-Kammerater, et Par venlige Onkler og Tanter, og saa enkelte tilfældige Gæster.

Saa forstod D. B. C. sig bedre paa at »lokke Husarerne ind«. De havde faaet sig en splinterny og fin Bane i Ordrup i 1888, og i den første Tid kunde man derude faa den ejendommelige Oplevelse at se de høje Cykler deltage i Løb sammen med de nye og moderne »Safety'er«. Det var malerisk, men samtidig temmelig farligt, for de høje »Væltepetere« fyldte fælt i Landskabet, naar de lagde sig paa tværs af Banen.

Aaret efter skete der imidlertid en ny Revolution inden for Cyklesporten. De første Safety'er havde haft massive Gummi-Ringe og kraftigt fjedrende Sadler. Til Trods for det »stødte« Cyklerne dog stadig saa meget, at ældre Folk og svagelige Personer, der een Gang havde vovet sig ud paa en Tur, sjældent følte større Trang til at gentage Bedriften. Men saa kom Sensationen: Ovre i Dublin sad der i 1888 en ung Mr. Dunlop, der var Søn af en velhavende Dyr læge. Den unge Mand havde — som saa mange af Kammeraterne — den inderligste Lyst til at køre paa Cykle, men han maatte hurtigt opgive det igen, fordi han havde en Nyrer-sygdom, der blev værre for hver Gang, han havde været saa let-sindig at trampe i Pedalerne. En Dag beklagede han sig til sin Fader, og da Papa Dunlop gerne vilde gøre sin Søn glad, satte han sig stille hen og opfandt den luftfyldte Ring. Til at begynde med smilede Cyklefabrikanterne haanligt af Dunlops Opfindelse, men efter at et Hold irske Cykleryttere, hvis Maskiner var forsynede med luftfyldte Ringe, i 1890 paa Hearne Hill-Banen ved London havde kørt deres engelske Modstandere helt sønder og sammen, slog den nye Type Ringe meget hurtigt og meget afgørende igennem. Med den revolutioneredes ikke blot Konkurrence-Sporten, men navnlig Turist-Kørslen, og i de følgende Aar steg Antallet af »private« Cykler saa kraftigt herhjemme, at det med eet Slag fuldstændig forandrede Gadebilledet.

Et af de første Idræts-Resultater af de nye Dunlop-Ringe var, at Landevejs-Sporten fik sit Gennembrud. Det første danske Lan-

Bommen paa Strandvejen (nedreven 1899).

devejsløb blev allerede afholdt i 1891. Det var et 12-Timers Løb, der kørtes paa Vejene fra Køge over Roskilde til Slagelse. Der var kun tre Deltagere, men til Gengæld et stort Antal »pacere« og mange Tilskuere. Løbet blev vundet af Svend Rubow, der i Præmie fik en Guldmedaille, der var udsat af den berømte engelske Cyklerytter Holbein. Rubow kørte ialt 36 danske Mil eller henvend 270 km i de 12 Timer.

Dette Løb fulgtes senere af andre — bl. a. af det berømte Esbjergløb, men det var dog stadig Banesporten, der kunde samle det største Publikum, ikke mindst fordi D. B. C. var saa heldigt stillet, at den i de første, vanskelige Aar paa den nye Bane disponerede over en fortræffelig Rytterstab, der med Held kunde tage Kampen op mod Norges og Sveriges bedste Folk. Engang imellem flottede Banen sig med at invitere en af de bedste Englændere herover. Saa kneb det mere for vore egne Kinesere, men Folk som Chr. Ingemann-Petersen, Sven Rubow og Sven Hansen har dog vist adskillige Englændere Vintervejen. Disse store, internationale Konkurrencer trak mange Tilskuere til Ordrupbanen, men det kan vel næppe heller skjules, at Totalisatorspillet ogsaa gjorde sit til at skaffe fuldt Hus. Straks efter at den nye Bane var blevet bygget, havde D. B. C. nemlig resolut optaget Totalisatorspillet paa sit Program, og selv om der i de første Aar kun blev spillet for smaa Beløb i Sammenligning med vore Dages Omsætninger, gav Spillekasserne dog Klubben en højst kærkommen økonomisk Afstivning. I 1893 var D. B. C. oven i Købet blevet saa velhavende, at man besluttede sig til at bygge Banen

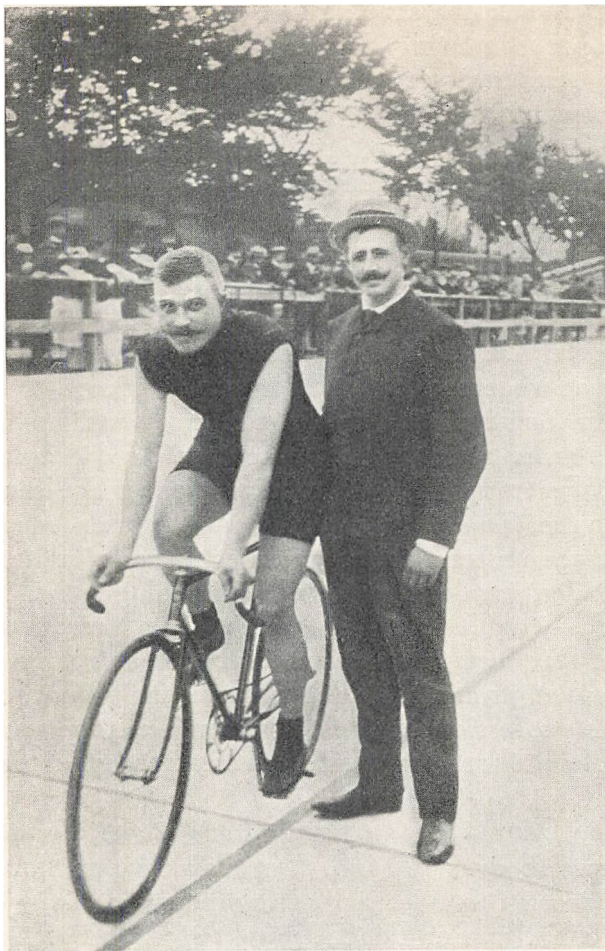
om til Cementbane. Den beholdt sin gamle Omkreds $333\frac{1}{3}$ m, men fik stejlere, mere hævede Sving. Samme Aar anlagde Klubben »Cyklisten« i øvrigt en Træbane i Bernstorffsgade — omtrent hvor den nye Hovedbanegaard nu ligger. Den var 350 m lang og ret »hurtig«. Man skulde maaske mene, at to Baner var for meget for en enkelt By, men det viste sig snart, at Cyklesports-Interessen var saa stor i »Cyklisternes By«, at Banerne klarede sig stolt Side om Side. Oftest enedes de to Klubber om Engagementerne af udenlandske Ryttere, saaledes at Risikoen for hver Klub blev mindre.

Alt gik altsaa saare vel. De høje Ordinaries var forlængst trukket i Stald, og Safetyen regerede enevældigt paa Banerne. De gamle Væltepetere kom dog i nogle Aar til Ære og Værdighed, naar D. B. C.s Medlemmer skulde paa Frokosttur. Ved denne Lejlighed kørte der en Fortrop paa 5—6 modige Sjæle i Spidsen for Cykletoget paa gamle, høje Maskiner. Til at begynde med forløb alt planmæssigt, men efter at Fortroppen et Aar var væltet i een stor Bunke, blev den gamle, hyggelige Skik henlagt.

I 1896 var D. B. C. — og Danmark — første Gang Vært ved et Verdensmesterskab. Det blev imødeset med meget stor Interesse — ikke mindst i Betragtning af, at det kun var anden Gang, der skulde køres om de professionelle Mesterskaber. Derimod var der lige siden 1893 blevet kørt om Verdensmesterskaberne for Amatører.

Pudsigt nok havde Danmark i øvrigt i 1894 tjent sig et »billigt« Verdensmesterskab over 100 km. Det blev det Aar kørt i Antwerpen, og Løbet blev vundet af Nordmanden Henie — Skøjteprinsessen Sonjas Fader. Paa det Tidspunkt stod de norske Cyklister imidlertid ikke tilsluttet det internationale Forbund, og Henie havde derfor anmodet D. B. C. om at maatte repræsentere Danmark ved Mesterskabsstævnet. Det gav Bestyrelsen beredvilligt sin Tilladelse til — og Henie kvitterede for Venligheden ved at vinde et Verdensmesterskab til Danmark.

To Aar senere blev det altsaa vor Tur til at staa for Arrangementet, og i hjemlige Cyklesportskredse var man svært spændt paa at se, om det vilde blive Chr. Ingemann-Petersen eller Schrader, der vandt det første »rigtige« Mesterskab til Danmark. Og saa gik det hverken værre eller bedre, end at vi maatte nøjes med en Andenplads. Ingemann-Petersen blev diskvalificeret i

Thorvald Ellegaard.

et indledende Heat. Det var naturligvis harmeligt, men vi bar dog vor Skæbne med Fatning, for vi havde endnu Schrader tilbage, og han havde faa Dage i Forvejen slaet den bedste af Udlændingene, Englænderen Reynolds, i en Match paa Banen i Bernstorffsgade. — Men paa Ordrupbanen blev det Reynolds, der gik af med Sejren — og saa var det Verdensmesterskab røget i Vasken. Vi fik først Balsam paa Saaret, da Schrader Aaret efter vandt Verdensmesterskabet i Glasgow foran Fawcett og sidste Aars Mester Reynolds.

Verdensmesterskabs-Stævnet i 1896

blev i øvrigt ogsaa i økonomisk Henseende en Skuffelse for Klubben. Man havde i Tillid til de mange berømte Udlændinges Magt over Sindene sat Priserne kraftigt i Vejret, men Publikum lod sig ikke lokke med paa Spasen. Det blev hjemme og lod D. B. C. sidde med saavel de sportslige Skuffelser som »Lommesmerterne«.

Da Schrader vendte hjem med Verdensmesterskabet, blev han hyldet som en Helt. To Aar tidligere var der dog dukket en ny Rytter op, der langt skulde fordunkle vor første Verdensmester paa Cyklesportens Firmament. Den nye Stjerne debuterede paa Slagel-

sebanen Kristi Himmelfartsdag d. 23. Maj 1895. Paa Programmet stod han opført som Thorvald Christensen, Fangel. Han startede i et »Landbo-Løb« og vandt, men der var dog næppe en eneste af Tilskuerne, der den Dag anede, at den unge THORVALD CHRISTENSEN fra ELLEGAARD ved Fangel paa Fyn i Løbet af nogle faa Aar skulde blive Verdens bedste og mest omtalte Cyklerytter. Tre Aar senere gik Thorvald Christensen, som nu kaldte sig Ellegaard, over til Professionalismen, og allerede samme Sæson slog han afgørende igennem. I 1899 havde man ogsaa faaet Øje paa ham i Udlandet. Det tyske Blad »Rad-Welt« skrev det Aar om ham: »Ellegaard er en Rytter med udmærkede Anlæg. Han vil utvivlsomt lade høre fra sig i Fremtiden.« Og det ikke mindre berømte franske Blad »Journal des Sports« skrev: »Skulde Ellegaard være Emne til en ny Zimmerman eller en Bourillon? Hans Stjerne er for Tiden i saa hurtig Stigen paa Cyklesportens Himmel, at den kraftigt paatvinger sig Opmærksomheden.« De havde Ret begge to, for to Aar senere vandt Thorvald Ellegaard sit første Verdensmesterskab og indledede dermed en ny og glørværdig Epoke i dansk Cyklesports Historie.

Medens vore Cykleryttere saaledes i det store og hele var begunstigede af Medbør op gennem 90'erne, maatte Fodboldspillerne kæmpe haardt for en Plads i Solen. Baneforholdene var stadig elendige, og en Del af de Klubber, der havde meldt sig ind i Dansk Boldspil Union ved Starten i 1889, havde igen maattet trække sig tilbage. I K. B., A. B., Ø. B. og endnu et Par Steder holdt man dog Ideens Fane højt og arbejdede energisk paa at forbedre Spilledygtigheden hos Medlemmerne. Trods alle Anstrengelser var Spillet dog temmelig daarligt anskrevet hos Borgerskabet, der ansaa det for en raa og brutal Sport, som »pæne Folks Børn« ikke kunde deltage i. Heldigvis var der dog adskillige »pæne Folk«, der ikke kunde holde deres Afkom fra Legen med den runde Læderkugle, og Spillet gik trods al Modstand saa kraftigt frem, at vi i 1897 kunde vinde vor første officielle Bykamp i Fodbold. Den blev spillet i Hamburg, og Københavnerne vandt med 5 Maal mod 0. Aaret efter spillede der Revanche-Match i København, og for anden Gang vandt Danskerne 5—0.

To Dage senere skulde vort udvalgte Mandskab for første Gang spille mod et skotsk Hold, den berømte Amatørklub »Queens Park« fra Glasgow. Stimuleret af de store Sejre over

Hamburg stillede de danske Spillere ret fortrøstningsfulde op til Dysten mod Skotterne. Vi hentede os imidlertid en meget alvorlig Dukkert. Skotterne, der spillede i udpræget »short-passing«-Stil med korte, præcise Afleveringer fra Mand til Mand, dominerede helt fra det Øjeblik, Bolden var givet op, og i de første 10 Minutter rørte Danskerne bogstavelig talt ikke Kuglen. Senere fik vort Mandskab noget mere af Spillet, men Skotterne vandt dog Kampen med hele 7 Maal mod 0.

Dagen efter spillede »Queens Park« igen mod et udvalgt Mandskab, men denne Gang maatte de lade sig nøje med en Sejr paa 3 Maal mod 0. Danskerne havde allerede saa smaat begyndt at tilegne sig den Kunst at »lade Bolden gøre Arbejdet«. Naturligvis var vore Spillere ikke paa langt nær Skotternes Lige-mænd i Boldbehandling og Taktik, men Københavnerne havde baade Kondition og Kamp-Humør, og disse to Faktorer holdt den skotske Sejr nede paa beskedne Dimensioner.

Disse to skotsk-danske Kampe fik den allerstørste Betydning for dansk Fodbold. De gav vore Spillere en yderst gavnlig og yderst kærkommen Lektion i Fodbold-Teknik. Og de aabnede Offentlighedens Øjne for, at Fodbold kan spilles virtuøsmæssigt elegant og kemisk frit for al Brutalitet. De dygtige og noble Skotter fra »Queens Park« havde paa to Dage fjernet de største og tungeste af de Anstødssten, der gennem det meste af en Snes Aar havde dannet en tilsyneladende uoverstigelig Skranke for Spillets Popularitet herhjemme. Fra dette Øjeblik gik det frem med Stormskridt, og det nye Aarhundrede var ikke ret mange Aar gammelt, før det havde bragt os en Række internationale Triumfer, der gjorde Fodboldspillet til Danmarks National-Idræt.

Det var dog ikke alle Idrætsgrene, hvor Udviklingen gik saa forholdsvist smertefrit. Inden for Gymnasternes lille Verden gik Bølgerne for Eksempel saa højt, at Dønningerne kunde mærkes hele Landet over. Efterhaanden som Lings svenske Gymnastik greb mere og mere om sig rundt om i Skytteforeningerne og paa Højskolerne, opstod der et kraftigt Modsætnings-Forhold mellem Lederne af denne Gymnastik og de Mænd, der trofast havde bevaret Kærligheden til den gamle, danske Redskabs-Gymnastik. Striden var ofte meget skarp, og Ufordragelighedens Aand satte sig i disse Aar adskillige Monumenter gennem en ophidset Polemik, hvor der ikke blev sparet paa det skarpe Skyts. Heldigvis

Paa Ski i Ulvedalene 1900.

Tegning af Poul Fischer.

kom der det værdifulde ud af Kampen, at begge Parter gik frem i Deltagerantal, den svenske Gymnastik dog langt kraftigst.

Da »Den store Gymnastik-Kommission« i 1899 efter 10 Aars Arbejde udsendte sin Haandbog i Skolegymnastik, blussede Kri-gen op med fornyet Kraft, hvad der blandt andet førte med sig, at den gamle Gymnastiks Tilhængere organiserede sig i Dansk Gymnastik Forbund. Forkæmperne for den svenske Gymnastik behøvede derimod ikke en saadan Central-Organisation. De havde et solidt moralsk og økonomisk Rygstød i deres Tilknytning til Partiet Venstre og derigennem til den siddende Regering.

Den store Gymnastik-Kamp var saaledes trods sin Skarphed ikke ubetinget af det onde — »thi Fred er ej det bedste, men at man noget vil«. Den satte dog ogsaa paa anden Maade sit Spor i dansk Idræt, idet den haarde Konkurrence fik en Del — væsentlig københavnske — Foreninger til at optage Svømme-sporten paa sit Program. Denne Idræt, der burde have saa gode Betingelser for at trives her i Landet, havde hidtil været sørgeligt vanrøgtet. Naturligvis var der en Del, der gik i Vandet om Som-meren — selv om der var endnu flere, der lod være. Men gik man endelig i Bølgerne, var det som Regel for at bade og kun sjældent for at svømme. Mange Steder vakte det ligefrem Opsigt, naar en Badegæst i Stedet for at lege »10, 20, 30 ...« med sig selv eller andre, vovede sig ud paa det dybe Vand og med lange, adstadige Svømmetag fjernede sig fra Kysten. Der var dog to Ste-der, hvor — om ikke Svømmesporten, saa dog Svømningen blev dyrket med Flid og Interesse. Det var hos de flittige Roere (dem vender vi Gang efter Gang tilbage til) og paa de militære Skoler.

Da de københavnske Foreninger lidt ind i Halvfemserne be-gyndte at se sig om efter Midler til at hverve nye Medlemmer, faldt deres Øje paa Svømmesporten. Til at begynde med bragte det dem ingen større Sukces, men Tilslutningen var dog saa stor, at det nystiftede Dansk Idræts Forbund allerede i 1896 kunde indbyde til det første, danske Mesterskabsstævne i Svømning. Det fandt Sted ved Orlogsværftet. Tilslutningen var meget beskeden, men dog ikke saa beskeden som Resultatet i 100 m fri Svøm-ning, hvor Vinderen brugte lige ved 3 Minutter om Distancen. Man arbejdede dog ufortrødent videre og naaede i de efterfølgende Aar at skabe en stærk forøget Interesse for rational Svømning.

Medens vi er ved Vandet, kan vi passende ofre Skøjtesporten

nogle Linier. Skøjteløberne havde netop i Slutningen af 80'erne og Begyndelsen af 90'erne en Række Is-Vintre, der i nogen Grad retfærdiggjorde de velkendte sydeuropæiske Anskuelser om, at Danmark ligger i Nærheden af Nordpolen, og at vi daglig med alle Midler maa kæmpe for at holde os Isbjørnene fra Livet. I 88 og 89 havde vi Skøjteføre til ind i April, og i Begyndelsen af 90'erne var Sundet tillagt saa langt hen paa Foraaret, at der endnu Storebededagsaften svømmede Isflager rundt i Havnen. Under disse Omstændigheder gjorde

Lawn Tennis.

Maleri af N. V. Dorph.

vore Skøjteløbere naturligvis gode Fremskridt, og Sporten blev umaadelig populær. Samtidig var der i øvrigt nogle energiske Sjæle, der forsøgte at dyrke Skisport i Ulvedalene. De tilfældige Tilskuere, der overværede Eksperimenterne, regnede dog tydeligt nok vore første Skisportsfolk for nogle ejendommelige Individuer, der satte Liv og Lemmer i Vove paa en højst taabelig Maade. Sporten greb i hvert Tilfælde ikke videre om sig, og fra Aarhundredskiftet var Skisporten helt fortrængt af den mere borgerlige Kælkesport.

Nej, saa klarede Tennisspillerne sig bedre, selv om ogsaa de havde Vanskeligheder at kæmpe med. Spillet var kommet her til Landet allerede i Begyndelsen af Firserne, men havde hele

Tiden lidt under daarlige Baneforhold. Det blev først spillet paa Rosenborg Eksercerplads, hvor Jordbunden var alt for ujævn til et saadant Præcisions-Spil. Senere blev der anlagt Baner i Læ af Københavns Volde, men de fleste af dem var ret miserable. Ældre Spillere vil saaledes med et medlidende Smil mindes »Mogensens Baner«, der indtil 1901 var de eneste paa hele Østerbro. Omklædningen fandt Sted i et faldefærdigt Kolonihave-Lysthus, hvor der naturligvis ikke var Bade-Installationer af nogen Art. Under disse Omstændigheder er det maaske forstaaeligt, at en Del af Spillerne nøjedes med at skifte Fodtøj og ellers spillede i deres eget daglige Tøj — indbefattet Hat! Det var allerede slemt nok, men hertil kom yderligere, at Banerne var for smaa, og at der navnlig manglede tilstrækkelig Plads bag »Bagline«. Det bevirkede, at de mere bevægelige af Spillerne med regelmæssige Mellemrum havnede i Stakittet til stor Fryd for Gadens Ungdom, der fra deres Legeplads paa Fortovet havde direkte Udsigt over Krigsskuepladsen.

Trods ydre Vanskeligheder lykkedes det dog vore Tennisspillere at faa saa megen Samling paa Tropperne, at man allerede i 1889 kunde indbyde til en Konkurrence om Danmarksmesterskabet i Enkeltspil for Herrer. Aaret efter udvidede man Mesterskabs-Turneringen til ogsaa at omfatte Herre-Double, hvorimod Dame-Rækkerne først kom til paa et langt senere Tidspunkt.

Fægtesporten fik ligeledes et Slags Gennembrud i Danmark i Slutningen af Firserne. Tidligere havde man ganske vist dyrket Fægtning i forskellige Gymnastikforeninger, men der kom først

for Alvor System i Træningen, da Jens Berthelsen oprettede sin egen Fægtesal, og man i 1884 stiftede den første danske Fægteklub, Københavns Fægteklub. 15 Aar senere aabnede Premierløjtnant Ulrich et Fægte-Institut, hvortil han knyttede den fremragen-

Fleuretægtning.

de franske Fægter, Mr. Mahaut som Lærer. Fra den Tid har Danmark stadig indtaget en smuk Position i den internationale Fægteverden.

Og saa mangler vi vist kun vore Roere. De arbejdede i 90'erne mere i Bredden end i Dybden: De aabnede nye Klubber i Provinserne og roede flittigt paa Langture, men deltog kun i forholdsvis faa internationale Konkurrencer. En Overgang saa det endogsaa ud til, at Outrigger-Roningen helt skulde dø hen, men heldigvis lykkedes det at redde Skuden ind i smult Vand. Vore Roere har imidlertid paa saa mange andre Felter haft Betydning for dansk Idræt, at man har let ved at tilgive dem, at de en halv Snes Aar internationalt set »hvilede paa Aarerne«.

Aarene omkring Aarhundredskiftet stod i øvrigt først og fremmest i Organisations-Arbejdets Tegn. Paa Initiativ af de allestedsnærværende Rosportsfolk var der allerede tidligt i 90'erne blevet optaget Forhandlinger om en Sammenslutning af danske Idrætsklubber. I første Omgang løb Planen ud i Sandet, men i 1895 blev Tanken genoptaget, og denne Gang med bedre Held. I Februar 1896 stiftedes »Dansk Idræts Forbund«, der fra Starten fik Tilslutning fra een Lokal-Union — Dansk Forening for Rosport — samt fra 18 »løse« Foreninger fra forskellige Lejre. De første Spørgsmaal paa Dagsordenen var Fastsættelse af fælles Amatør-Regler, Udarbejdelse af Idræts-Reglementer samt Udgivelse af et fælles Blad. Samtidig begyndte man inden for D. I. F. at afholde en Række Idrætskonkurrencer, men dette Arbejde voksede saa hurtigt Forbundet over Hovedet, at man opgav det igen. Senere lykkedes det D. I. F. gennem Forhandlinger med Norge og Sverige at gennemføre et fælles, skandinavisk Reglement for Idrætsstævner og Godkendelse af Rekorder — et betydningsfuldt Trin paa det internationale Samarbejdes Stige.

I Mellemtiden var der kommet saa mange nye Forbund og Klubber til, at Forbundet var ved at sprænge sine Rammer. I Vinteren 1903—04 begyndte man derfor at arbejde paa en Rekonstruktion af Idræts-Forbundet, og efter at man paa Repræsentantskabsmødet den 24. April 1904 havde vedtaget Bestyrelsens Lov-Forslag, meldte saavel »Dansk Boldspil Union« som »Dansk Gymnastik Forbund« sig under Fanerne. Dermed var i store

Træk den moderne Organisation af dansk Idræt fastlagt. Udviklingen gik støt videre i dette Spor, og i 1914 talte D. I. F. 10 Special-Forbund plus to »løsgaaende« Foreninger, hvis Arbejde ikke paa anden Maade var repræsenteret.

Mellem de 12 var ikke Dansk Bicycle Club, der i Henhold til sin stærkt professionelt betonedede Virksomhed hverken kunde blive eller ønskede at blive Medlem.

Lad os nedenfor nævne de 12 Medlemmer af Idrætsforbundet og kort gennemgaa deres Indsats i Tiden fra 1900 til Verdenskrigens Udbrud.

»Dansk Atletik Forbund« har afholdt Danmarksmesterskaber i de fleste Atletikøvelser allerede fra 1901. Vore hjemlige Løbere var i denne Periode gennemgaaende ikke bedre end 90'ernes »Spidser«, men der var flere af dem. Til Gengæld gik vore Idrætsmænd kraftigt frem i Spring og Kast.

»Dansk Atlet Union« tog sig af baade Vægtløftning, Brydning og Boksning. I Vægtløftning præsterede vi ikke noget særligt, hvorimod vore Amatør-Brydere en lang Aarrække hørte til Verdens-Eliten. Folk som Severin Ahlquist, Karl Karlsen, Harald Christensen, S. M. Jensen og Egeberg skaffede i disse Aar Danmark en lang Række fornemme Placeringer ved internationale Stor-Stævner.

Desuden afholdt Unionen en Overgang nogle Konkurrencer for smuk Legemsbygning. Unge Idrætsmænd fra forskellige Lejre stillede sig iført et beskedent Lændeklæde frem til offentlig Beskuelse og blev præmieret efter nogenlunde samme Principper som dem, der anvendes paa almindelige Dyrskuer. Heldigvis forsvandt disse Forestillinger ret hurtigt af Programmet. De delte i denne Henseende Skæbne med Køllesving, der efterhaanden udartede til et saadant Artisteri, at Gennemsnits-Idrætsmanden tabte Interessen for dem.

Indtil 1915 sorterede ogsaa Boksporten under Atlet-Unionen, hvor den de første Aar førte en ret ubemærket Tilværelse. De første Mesterskabskampe afholdtes ganske vist allerede 1899, men det gik kun smaat frem. Et Par af Mestrene fra de første Aar, Richard Christensen — den senere DICK NELSON — og VALDEMAR HØLBERG, opnaaede dog at skabe sig et vist Navn som professionelle Boksere baade herhjemme og i Udlandet. Amatør-Boksnin-gen fik først sit virkelige Gennembrud umiddelbart før Verdens-

krigen, hvor »Sparta« kunde møde op med saa fremragende Teknikere, at Klubben slog et udvalgt engelsk Amatørhold med 4 vundne Kampe mod 1. Denne Sejr fik for vor hjemlige Amatør-Boksnings samme Betydning, som den første danske Fodboldsejr over et engelsk 1. Kl.s Hold havde det for Fodboldspillet Popularitet.

Desuden blev der baade før og efter Aarhundredskiftet afholdt en Del professionelle Kampe herhjemme. Den professionelle Boksnings Guldalder laa dog først i Tiden fra Verdenskrigen og fremefter, og vi vil derfor hellere samle de første Kampe op i Sammenhæng med en Beretning fra den nyeste Tid.

»Dansk Boldspil Union« administrerede baade Cricket, Fodbold og Tennis. Cricketspillet holdt Stillingen i København og vandt en Del frem i Provinsen. Tennisspillet gjorde kraftige Fremskridt, navnlig efter at man omkring 1900 mange Steder havde faaet flere og bedre Baner.

Og Fodboldspillet — ja, det blev i Løbet af faa Aar Nationens Favoritspil. Omkring Aarhundredskiftet begyndte Spillet at vinde Indpas i Provinsen, først i Jylland og derefter ogsaa paa Øerne, men indtil Krigen og senere endnu var København stadig klart bedst. Det var da ogsaa Københavnerne, der maatte forsvare den danske Fodbold-Ære baade mod de engelske og skotske Klubhold, der i de Aar var lige saa hyppige som velkomne Gæster, og i Danmarks Landskampe paa hjemlig og fremmed Grund. Den første Sejr over et engelsk Amatørhold tegnede vi os for i 1905, hvor et udvalgt københavnsk Mandskab slog »Ilford« med ikke mindre end 8—1 — et Resultat, hvormed vi i nogen Grad sagde et »Tak for sidst« til de engelske og skotske Hold, der i Tiden fra 1898 til 1904 havde vundet 14 Kampe af 15 og spillet den sidste uafgjort.

Den »store« Revanche fik vi dog først i 1907, da vi for første Gang slog et professionelt Hold — oven i Købet de berømte Skotter fra »Celtic«, der det Aar stod som en klar Nr. 1 i den skotske Turnering. Vi mødte »Celtic« paa B. 93's Bane bag Jacobskirken og vandt 2—1 efter en vildt bevæget Kamp, hvor Gæsterne en Overgang havde været i Spidsen 1—0. Efter Kampen samlede Hovedparten af de 6000 Tilskuere uden for Klubhuset og kaldte ved taktfaste Raab den ene efter den anden af Danskerne ud paa en lille Balkon, hvor de blev hyldet med en

Begejstring, der ingen Ende vilde tage. Og længe efter at Skotterne havde klædt sig om, kunde man stadig nede fra Banen høre Tilskuernes taktfaste: »Harald! Harald! Harald!« efterfulgt af drøgende Hurraraab. Disse »Fremkaldelser« efter en vellykket Kamp bevarede deres Popularitet gennem adskillige Aar.

Vi har paa foregaaende Sider nævnt mange Navne fra dansk Idræts Historie. Vilde det saa ikke ogsaa være rimeligt, om vi paa dette Sted mindedes de 11, der skaffede os den første »rigtige« Sejr i en Englænderkamp? Nu vel. De hed — nævnt fra Maalmand til venstre Wing: Drescher — O. S. Winding og Harald Hansen — Aage Andersen, Kristian Middelboe og Einar Middelboe — Oscar Nielsen, Ch. Buchwald, Lindgren, Wolfhagen og Bjørn Rasmussen.

I de Aar, der fulgte efter, sendte vi ofte engelske og skotske Hold hjem med Nederlag, men vi maatte dog oftere selv tømme Nederlagets Kalk — som f. Eks. i 1908, da »Celtic« vendte frygtelig tilbage og slog vort stærkeste Hold med hele 9 Maal mod 0.

I Aarene fra 1908 til 1914 spillede vi fem Fodbold-Landskampe mod engelske Amatører. Vi vandt de to vi spillede paa Hjemmebane, men tabte de tre, der blev spillet uden for Landets Grænser. Derimod slog vi de Aar baade Sverige og Norge meget stort, hver Gang vi mødte dem. Vor mindste Sejr i disse inter-skandinaviske Kampe lød paa 7 Maal mod 0. Den største Sejr af alle vandt vi dog mod Frankrigs A-Hold ved de olympiske Lege 1908, hvor de arme Franskmænd blev nedsablede med 17 Maal mod 1!

»Dansk Forening for Rosport« havde i disse Aar en stiltfærdig, maaske endda lidt for stiltfærdig Udviklingstid. Fra 1903 indførte man Konkurrencer om Danmarksmesterskabet i 4 Aarers Outrigger, og disse Løb stimulerede igen Lysten til at arbejde i den internationale Outrigger-Type. Det var i de Aar kun smaat med internationale Triumfer, men gamle Roere vil dog med en vis Stolt-hed mindes Sejre i Schwerin (1905), ved de olympiske Lege i Stockholm (1912), og smukke Placeringer i norske og finske Konkurrencer.

»Dansk Fægteforbund lagde først ud med Mesterskabs-Konkurrencer fra 1904 — for Sabels og Kaardes Vedkommende endda først fra 1907. Ikke desto mindre stod Forbundet godt rustet til internationale Kampe takket være Fægttere som Fru Lindgreen,

Frk. Yutta Olsson, gift Barding, Kaptajn Sander, Louis Østrup og — umiddelbart før Krigsaarene — Ivan Osier. —

Gymnastikken tog i Aarene indtil Verdenskrigen et mægtigt Opsving herhjemme. Deltagerantallet i De danske Skytteforeningers Gymnastik-Undervisning steg i Tiaaret 1898—1908 fra godt 10,000 til over 30,000. Samtidig gik Dansk Gymnastik Forbund frem fra 24 til 40 Foreninger. Den store Gymnastik-Strid bragte saaledes ogsaa Tilvækst til det Parti, der i det almindelige Omdømme stod som det tabende. Det gamle danske System bevarer stort set Føringen i den frivillige Idræts-Gymnastik i København og i de større Provins-Byer, medens den svenske Gymnastik i dens danske Udformning praktisk talt erobrede hele Landbostanden, samtidig med at den blev autoriseret som Skole-Gymnastik. Naturligvis kom dette ikke til at betyde, at Redskabs-Gymnastikken med eet Slag blev sat ud af Spillet i alle danske Skoler, for det var selvfølgelig umuligt med eet Pennestrøg at afskedige alle de militært uddannede Gymnastiklærere, der svor til Barre og Reck. Den svenske Gymnastik fik dog med den store Kommissions Betænkning i 1899 en udpræget Præference-Stilling, der sikrer den Føringen herhjemme, og som sikkert i Aarenes Løb vil gøre det stadig vanskeligere for den danske Gymnastik at skaffe sig ny Tilgang.

Hockeyspillet kom hertil fra England omkring Aar 1900. Trods al Flid og trods økonomiske Ofre er det dog ikke lykkedes Hockeyspillerne at sætte noget kraftigt Præg paa dansk Idræt, hverken i de første Aar eller efter at de hjemlige Klubber i 1908 havde samlet sig i Dansk Hockey Union.

Saa gik det alligevel betydeligt bedre for Svømmerne, skønt ogsaa de havde Vanskeligheder at kæmpe med. Takket være »Hermes« bragte Aarene adskillige Rekord-Forbedringer. Til Gæld tog »Go-on« sig kærligt af Udspring, medens »Poloklubben af 1908« specielt kastede sig over Vandpolo-Spillet. Hertil kommer, at Svømmeforbundet fra sin Stiftelse i 1907 gjorde et stort Arbejde for Udbredelse af Kendskabet til den betydningsfulde Livrednings-Sag.

»Dansk Skøjte-Union« virkede med prisværdig Iver for Skøjtesagens Fremme i de Aar, hvor Frostene gjorde Vandet saa fast, at man følte Trang til at gnide Sommer-Vaselinen af Skøjterne. Unionen kunde dog i Perioden 1908 til 1914 kun to Gange gen-

nemføre sine Mesterskabs-Konkurrencer. Paa samme Maade vil Vinteridrætsforeningens Indsats for dansk Idræt kunne aflæses paa Meteorologisk Instituts Beretning over Snemængden pr. Aar.

»Københavns Golfklub« har alle Dage været en eksklusiv Forening, der ikke har faaet og ikke brudt sig om at faa Tag i den store Offentlighed.

Endelig er der »Dansk Skytte-Union«. Den er først traadt ind i Idrætsforbundet i 1913 og har saaledes ikke haft Lejlighed til at præge dansk Idræt i Tiden inden Verdenskrigen. Derimod har »De danske Skytteforeninger« naturligvis haft den største Betydning for de mange, der anser Skydning for at være den bedste af alle Idrætter. I Aarene lige før Krigen talte De danske Skytteforeninger ca. 30,000 aktive Skytter. Der kan da næppe heller være nogen Tvivl om, at Sv. Kjeldskov har mange bag sig, naar han tolker sin Kærlighed til Skydesporten i flg. Vers:

»Naar din Riffel du løfter og kryster den tæt,
peger mod Maalet, mod den daarende Plet,
naar det smældende Skud,
naar det piilsnare Bud
blot ved Fingerens Tryk farer rammende ud,
hører du da i Hjertet ej en Røst:
Dette er mere dog end Leg og Lyst.
Røgen hvirvler vel hen,
Kuglen bliver igen.
Det er Viljens Triumf. Det er Gerning for Mænd.«

Der findes dog ogsaa andre »Gerninger for Mænd« indenfor Idrætten, og i en Beretning om dem kommer et af Kapitlerne nødvendigvis til at bære Overskriften: Thorvald Ellegaard.

I Tiden 1899 til 1914 var han 10 Gange med i Finalen om det professionelle Verdensmesterskab for Sprintere. De seks Gange vandt han, de fire andre Gange blev han Nr. 2. I samme Tidsrum vandt han ni Gange Ordrupbanens professionelle Grand Prix og to Gange Grand Prix de Paris. Denne Rekordliste er nok til at overbevise enhver Cyklesport-kyndig om Ellegaards internationale Særklasse. Men derfor kan det jo godt være, at den almindelige Læser vil blive mere imponeret ved at se, at vor berømte Landsmand i Løbet af disse 15 Aar vandt 666 Førstepræmier, 231 Anden- og 113 Tredjegræmier. Og saa maa man oven i Købet huske paa, at Hovedparten af disse Præmier er vundet i Kamp med Verdens bedste Cykleryttere.

Vor berømte seksdobbelte Verdensmester har naaet sine ene-

staaende Resultater i Kraft af et sjældent Talent for Sporten, men ikke mindre ved en gennemført Flid og Omhu med sin Træning. Hertil kommer yderligere, at Ellegaard alle Dage har været en fortræffelig Taktiker, der har forstaaet den svære Kunst at aflure Modstanderen hans svageste Sider og udnytte dem til sin egen Fordel. Denne Evne har gjort Ellegaards Løb dobbelt morsomme og interessante, og naar den populære Fynbo i sin Glansperiode mødte Verdens bedste Ryttere paa hjemlig Grund, kunde han altid være sikker paa fuldt Hus. Naar Ellegaard saa efter et knagende flot Løb havde vist Modstanderne sit Baghjul, og hans Nummer var blevet hejst øverst i Vinder-Galgen — ja, saa vilde Jublen ingen Ende tage. Og saa snart Byens raske Dreng næste Dag kom hjem fra Skole, tog de deres Cykle og kørte Væddeløb rundt om Hus-Karreen til Ærgrelse for ældre Folk og Viceværten, men til Gavn for dansk Cyklesport, der af disse Rekrutter har faaet sig en Hær, der op gennem Aarene har kunnet forsvare de danske Farver med Ære.

Dansk Idræt har dog i Aarene fra 1870 til 1914 ikke udelukkende staaet i Mændenes Tegn. Kvinderne har ogsaa spillet en Rolle, der sikkert er fuldt saa betydelig som i de fleste andre Lande. Ogsaa paa dette Omraade var det Roerne, der gik i Spidsen. Fra omkring 1875 prøvede et Par af Rosportens ledende Folk at interessere deres Damer for at tage aktiv Del i Sporten, og selv om det de første Aar ikke blev til ret meget, taler Forsøget dog sit tydelige Sprog om baade Frisind og Forudsyn.

Tre Aar senere begyndte Krigsassessor Paul Petersen at arbejde med en speciel Kvinde-Gymnastik. Det var vistnok en Lærerinde ved Zahles Skole, Frk. Anna Hjort, der havde givet ham Ideen, og efter at han i nogen Tid havde grublet over den, var han klar over, at den var god. Paul Petersen gjorde i de Aar, der fulgte efter, et tappert og efter Forholdene særdeles vellykket Forsøg paa at skabe en speciel dansk Kvindegymnastik, der stillede Fordringer til baade Kraft, Smidighed og Dristighed, uden at den derfor passerede Kvindelighedens Grænser. Paul Petersen op tog i sit System baade Plastik, Ballet og Folkedanse, men tabte alligevel ikke den gamle, danske Gymnastik af Syne. I 1888 stiftede han Dansk Kvinde-Gymnastikforening, der hurtigt voksede

sig stærk, og som op gennem Aarene har faaet en afgørende Betydning for dansk Idræt.

Paul Petersen nøjedes imidlertid ikke med at lære sine Elever Gymnastik. Fra Midten af 90'erne begyndte han i al Stilfærdighed ogsaa at undervise dem i Svømning, og i 1897 var han naaet saa vidt, at han turde præsentere Resultatet for Offentligheden. Det skete ved et Stævne paa Orlogsværftet, og efter hvad Historie-skriverne beretter var det en pragtfuld Forestilling. Der deltog ialt fire unge Damer, hvoraf de to var Døtre af Paul Petersen. Paa Programmet stod de imidlertid opført som Frk. A., Frk. B., Frk. C. og Frk. D. Paa den Maade haabede man at undgaa Forargelse og nærgaaende Tilraab. Omklædningen fandt Sted paa et Krigsskib, der laa et Stykke borte fra »Ophalerbeddingen«, hvor selve Svømningen blev afholdt. Et Stykke Tid før Starten skulde finde Sted, gled de stille i Vandet paa den fjerneste Side af Skuden. Derefter svømmede de Side om Side hen til Startplanken, hvor de — for ikke at vise sig over Vandet — dukkede ned under Planken. Straks efter blev de sendt ud paa deres Opvisningstur gennem Bassinet. Efter at de var kommet til Maalet, dukkede de paa ny ned under Planken og svømmede saa deres ensomme Vej tilbage til »Omklædningsskuden«, hvor Opstigningen naturligvis foregik paa den »anstændige« Side. Hvordan Badedragterne saa ud? Ja, det fik Tilskuerne altsaa ikke noget dybere Indtryk af, men en af de Damer, der var med i Kapsvømningen, har senere fortalt, at de var pakket ind med Skørter o. s. v., som om de skulde paa Nordpolfærd og ikke til Svømme-Konkurrence.

Dette Stævne var den første, spæde Begyndelse til den senere saa berømte, danske Kvinde-Svømmesport. Skildringen af det første Stævne kan næppe undgaa at give Læserne et Indtryk af, at det gik meget »snerpet« for sig i de Dage. Men det var vist godt det samme. Det tjener i hvert Tilfælde Paul Petersen til stor og uforglemmelig Ære, at han forstod den Kunst at føre Kvindesporten saa langsomt fremefter, at han som Regel havde »den offentlige Mening« paa sin Side.

Naturligvis var der endnu en lang og trang Vej, før Kvinderne havde faaet Borgerskabets Velsignelse til at beskæftige sig med »noget saa ukvindeligt« som Sport, men Skridt for Skridt naaede man da frem. Ja, for Resten blev der undervejs taget et Par Skridt, der efter den almindelige Opfattelse var lovlige lange. Det

skete f. Eks. i 1895 og 1896, hvor en Kvinde, Frk. Susanne Lindberg, følte sig kaldet til at deltage i det lange Cyklevæddeløb fra Esbjerg til København. Det første Aar maatte hun opgive, men i 96 lykkedes det hende oven i Købet at placere sig som Nr. 17 af et Par og fyrré Deltagere.

Faa Aar senere optraadte en kvindelig Cyklist, Mlle Neva fra Paris, paa Bernstorffsbanen, hvor hun vandt en Match mod Frk. Emilie Hansen — en Søster til den meget omtalte Skuespillerinde Dagmar Hansen. Cyklematchen og et Par andre tilsvarende Kvindpræstationer stod dog nok mere i Variétéens end i Sportens Tegn. Men eftersom Aarene gik, begyndte ogsaa Kvindesporten at finde sin naturlige Form i vort hjemlige Idrætsliv, og fra og med Aarene 1906, 07 og 08 var Kvinderne velkomne og velanskrevne Kammerater inden for en lang Række Idrætsgrene som f. Eks. Fægtning, Tennis, Hockey, Roning, Gymnastik og Svømning. Derimod er Kvindens Deltagelse i fri Idræt af langt yngre Dato.

Danmark og de olympiske Lege.

En af de afgørende Grunde til, at dansk Kvindesport saa hurtigt vandt sig Popularitet herhjemme, var utvivlsomt den almindelige Stolthed over, at vore Gymnastik-Damer saa smukt havde forsvaret de danske Farver ved de olympiske Lege i Athen 1906. Det var overladt D. K. G. at repræsentere dansk Kvinde-Gymnastik ved Verdensstævnet. Holdet bestod ialt af 14 Gymnaster under Ledelse af Frk. Magdalene Paul Petersen. Holdet blev modtaget som en Sensation, fordi det var første Gang, der deltog Kvinder i de olympiske Lege. Denne Begivenhed inspirerede i 1913 Forfatterinden Gyrithe Lemcke til en Prolog til Ære for Krigsassessor Paul Petersen ved D. K. G.s 25 Aars Jubilæum. I den hed det bl. a.:

»Man læste, at for første Gang
ved dette Stævne Verden saa
et Kvindehold med Mænd i Rang
til Kampleg over Stadion gaa.«

Det danske Hold's Deltagelse var virkelig noget af en Verdens-Begivenhed, og den blev dobbelt opsigtsvækkende derved, at vore Damer tog Publikum med Storm.

De danske Farver havde i øvrigt allerede været repræsenteret ved de første, moderne olympiske Lege, der var blevet afholdt i

Athen 1896. Dengang havde vi ingen Gymnaster med, men en dansk Atlet, Viggo Jensen, havde vundet Vægtløftning »med begge Hænder«, medens Holger Nielsen, hvis Navn senere har faaet en saa god Klang i Forbindelse med Svømmesagen, blev Nr. 2 i Pistolskydning.

Vi deltog ogsaa i Paris 1900, men ved den Lejlighed tog vi mere beskedent for os af Retterne, idet vi kun fik een Førsteplads. Det var i Tovtrækning, hvor to Danskere havde slaaet sig sammen med fire Svenskere. Vore Naboer paa den anden Side Sundet har altsaa Ret til den største Bid af Guldmedaillen.

I 1906, hvor Legene igen fandt Sted i Athen, gik det os betydeligt bedre. Vi vandt for det første en Guldmedaille i Fodbold — ganske vist mod saa svage Konkurrenter som Smyrna og Saloniki — og fik desuden en Førsteplads i Sværvægts-Brydning, hvor S. M. Jensen sejrede. Desuden deltog vi i Gymnastik, dels med det Damehold, der gjorde saa formidabel Lykke, dels med et Herrehold, der ogsaa havde Sukces.

To Aar senere deltog vi i de »privat« arrangerede olympiske Lege i London, men maatte rejse hjem uden en eneste Førsteplads. Vore Fodboldspillere klarede sig bedst og blev Nr. 2 efter England. Desuden blev Ludv. Dam Nr. 2 i 100 m Rygsvømning, men det var praktisk talt det hele. Vore Brydere maatte nøjes med et Par beskedne Tredjepladser, og vore tre Gymnastikhold var der ingen uden for den danske Koloni, der lagde synderlig Mærke til.

Heldigvis gik det os bedre i Stockholm 1912. Der blev ganske vist kun en enkelt Førstepræmie tilovers til os. Det var i fire Aarers Inrigger, hvor det stærke »Smedehold« fra Nykøbing F. løb af med Guldmedaillen. Men Inrigger-Sejre er nu engang kun de næstfineste. Desuden fik vi Andenpladser baade i Fodbold (igen efter England), Fægtning, Tennis, Skydning og Sejlsport og en enkelt Tredjeplads i Brydning.

Mange vil maaske mene, at disse Placeringer er for faa og for beskedne i Forhold til de mange Penge, der er ofrede paa de danske Holds Udsendelse, men dette Regnskab er nu ikke helt saa let at gøre op, som det maaske ved første Øjekast ser ud til. For disse Rejser til Verdensstævnerne har ikke alene det Maal at gøre Danmarks Navn kendt. De virker ogsaa som en Inspiration for de Mænd og Kvinder, der gaar i Spidsen i den hjemlige Idræt, saa de

i Fremtiden bedre kan løse deres store og samfundsnyttige Opgave: At bringe Idrættens GLÆDE til Landets bedste Ungdom og Idrætskampens FEST til hele det danske Folk.

Fra Firspænder til Todækker.

Disse Sider har givet nogle spredte Træk af Idrættens Historie — den Idræt, der gennem det sidste halve Aarhundrede før Krigen med større eller mindre Held har kæmpet dels om og dels for den danske Ungdom. Samtidig har de fleste af disse Idrætsgrene ogsaa været med i Kampen om det danske Publikum, men i denne Henseende har de gennem Aarene haft haard Konkurrence fra et Par Sportsgrene, der har forstaaet den Kunst at kombinere Sport og Spil paa en saa behændig Maade, at det store Publikum har bevaret Illusionen om, at der bestaar et rimeligt Forhold mellem Chancerne for Tab og Gevinst. Det vil nemlig altid vise sig, at Interessen for Totalisatorspillet trods alle Afgifter til Stat og Arrangører vil kunne holdes vedlige, saafremt der blot et Par Gange i Sæsonens Løb falder et Par Odds, der er saa store, at den mikroskopiske Udsigt til engang at faa Part i et saadant Udbytte faar Tilskuerne til at forsone sig med de Smaatab, som Hovedparten af dem nødvendigvis maa lide. For hvor underligt det end kan lyde, er det sikkert kun den mindste Del af Spille-Publikummet, der paa Forhaand gør sig klart, at de rimeligvis vil faa Under-skud. Thi selv om vi Mennesker gennemgaaende er klare over, at vi desværre ikke er særligt begavede, er Hovedparten af os jo dog usvigelig sikre paa, at vi har bedre Forstand »end saa mange andre«. Det er denne Overbevisning, der Aar efter Aar har lokket Tusinder og atter Tusinder ud paa Hestesports-Banerne Verden over.

Det er dog ikke alle, der udelukkende kommer for Spillets Skyld. Selve Sporten har ogsaa sit store Publikum. Hertil kommer der et tredje Moment, der har den dybeste Rod i Danmarks Befolkning: Glæden ved at se smukke og velplejede Heste. Og endelig kan det vel heller ikke skjules, at der — i hvert Tilfælde for Galopsportens Vedkommende — har spillet et fjerde Moment ind: Stoltheden over at færdes i »de fornemste Kredse« eller med et mere bramfrit Ord: »Snobberiet«. For Galopløb har alle Dage været den mest eksklusive af alle eksklusive Sportsgrene.

I det foregaaende Bind er fortalt om de første Galopløb her i

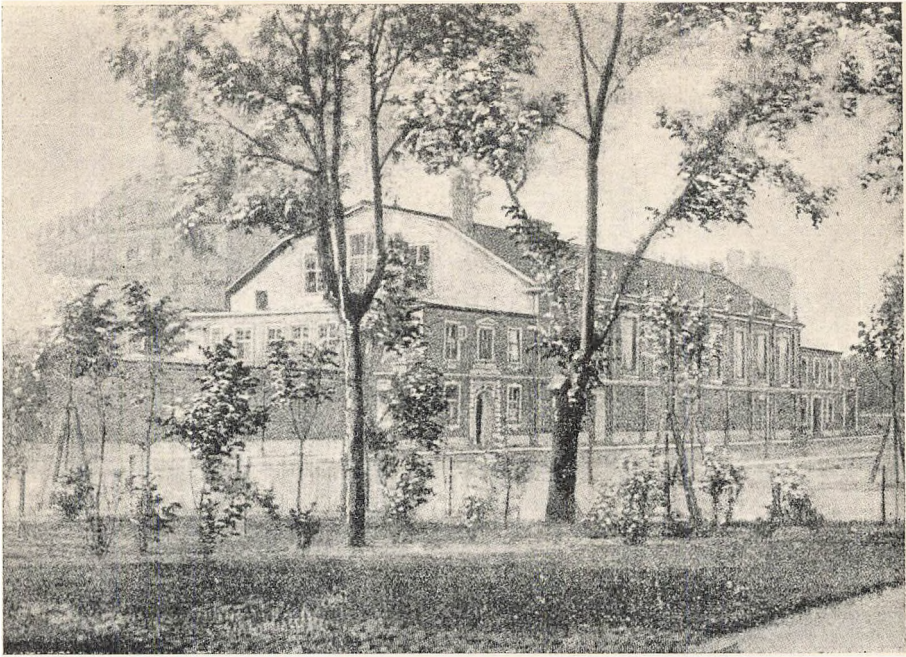

Fra Væddeløbene 1872.

Landet. For øvrigt har der vel næppe siden Gorm den Gamles Dage kunnet ride to Ungersvende Side om Side paa smukke, stærke Heste, før deres Ridt paa et eller andet Tidspunkt er udartet til Kapløb. I 1867 vedtog »Foreningen til den ædle Hesteavl's Fremme« at stille sig i Spidsen for Afholdelse af ny Væddeløb. I 1868 og 69 blev der afholdt Løb ved Slagelse, hvor Kommunalbestyrelsen havde stillet en stor Mark gratis til Disposition, men fra 1870 flyttede Foreningen sine Løb til Eremitagesletten, hvor der naturligvis maatte være bedre Betingelser for at faa Publikum i Tale. I Aarene 1870 til 1905 blev der aarligt afholdt et Stævne, der strakte sig over to Dage. I 1870 blev der første Dag redet 5 Løb — derimellem et »Ridetravløb« — og 6 Løb den anden Dag — deriblandt et for »Bondeheste«. Der startede kun faa Heste, men Løbene slog dog saa godt an i de velhavende Kredse, at Foreningen i 1872 foretog noget saa voveligt som at anlægge en Tribune ud for »Opløbet«. Denne Kraftanstrengelse viste sig dog at være mere, end den fine Forenings Økonomi kunde bære, for to Aar senere maatte Bestyrelsen i en Rundskrivelse til Medlemmerne bede disse tegne sig for Aktier à 25 Rdl. i den nye Tribune,

da denne ellers maatte rives ned. Paa den Maade lykkedes det at redde Tribunen og skaffe et Ly for de elegante og kostbare Dame-Toiletter, der allerede fra Starten var en af Galopsportens store Attraktioner. Aaret efter forsøgte man at kombinere Løbene med en Præsentation af Firspand. I Propositionerne for denne Konkurrence hed det, at den kun skulde gennemføres, hvis der meldte sig mindst otte Ekvipager. Der mødte kun fire, men den blev ikke desto mindre afholdt. Næste Aar stillede imidlertid kun en enkelt Ekvipage til Konkurrencen, og saa gav man op. Til Gengæld havde Foreningen faaet sig en ny og bedre Forbundsfaelle. Det var Totalisatorspillet. Det begyndte i 1876 under meget beskedne Former. Det første Aar var Interessen for Spillekasserne endda saa lille, at Arrangørernes Part kun blev 400 Kr. — hvad der ikke engang kunde dække Udgifterne til Opstilling og Betjening. Men i de følgende Aar gik det jævnt fremefter, og i Løbet af nogle Aar bidrog Totalisatorspillets Indtægt meget betydeligt til at skaffe Balance i Arrangørernes Kasse. Man fortsatte dog lige til 1905 med kun to Løbedage om Aaret. Saa stoppede man helt et Par Aar, men fra 1909 tog Galopsporten Fart igen — og nu under væsentlig bedre Former. Initiativet blev taget af et nystiftet Selskab: »Københavns Væddeløbsforening«, der købte Terrain i Ordrup Mose og anlagde en ny og efter den Tids Forhold fortræffelig Bane, og dermed havde Galopsporten herhjemme fundet sin moderne Form. Antallet af Løbedage blev sat op til godt en Snes, og samtidig lykkedes det Arrangørerne at faa Tag i et bredere Publikum. Der var sikkert en Del af Eremitage-Løbenes Stampublikum, der fandt, at den gamle Tid paa Eremitagesletten, hvor Kronprinsen var Dommer og hvor der stod en Lensgreve ved Vægten, var Sporten mere værdig, men de talte for døve Øren. I 1913 var den gamle, fine Forening »Den ædle Hesteavl« naaet saa vidt i sine Betragtninger over Tidens forrygende Tempo og Klassernes Udjævning, at man paa en Generalforsamling vedtog at leje den nye Klampenborgbane for to Aar, — og fra det Tidspunkt har Hovedparten af den hjemlige Galopsport fundet Sted under denne Forenings Auspicier.

I en Skildring af Hestesportens Udviklingshistorie — hvor kortfattet og sammentrængt den saa er — maa man dog ikke glemme at minde om, at der ved Siden af det tusindtallige Publikum, der flokkes om Banerne baade i Hovedstad og Provinsen,

Lørups Ridehus 1891.

ogsaa findes adskillige Tusind, der sværger til selve Ridesporten, og som mener, at der ikke findes nogen bedre Form for Idræt og Motion end den, man faar paa en Hesteryg. Den danske Sports-Ridning skriver sig fra Begyndelsen af 1890'erne. Før den Tid var der her i Landet kun meget faa, der havde tænkt over, at en Hest kunde bevæge sig uden for de banede Veje og Stier. Nu fandt behjertede Mænd imidlertid ud af, at en Rytter kunde faa en mangedoblet Glæde af sin Ridetur, hvis han lagde den tværs gennem en Skov og hen over nogle Pløjemarken og Smaagrøfter. Ud fra denne Begyndelse har der i Løbet af Aarene udviklet sig en sund og fornøjelig, men temmelig kostbar Idræt, der kaldes Sportsridning, og som omfatter Terrainridninger, Rævejagter og Springkonkurrencer.

For det brede Publikum var Hestesport dog hverken Galop eller Sportsridning, men først og sidst TRAVSPORT. Den lagde ud herhjemme i 1885.

En Række Københavnere, der havde set, hvor stor en Sukces denne Form for Hestesport havde haft i vore Nabolande, beslut-

tede sig til at gøre et Forsøg paa at indføre den herhjemme. De dannede et »Selskab til Travsportens Fremme i Danmark« og lejede Terrain til en Bane lige uden for Bommen ved Lyngbyvejen. Det var ikke nogen særlig ideal Plads, for Jordbunden var ujævn, og der gik Grøfter paa Kryds og Tværs, men det var dejligt nær ved Byen, og da Selskabet indbød til sine første Løb, mødte der et stort og forventningsfuldt Publikum. Naturligvis var der ogsaa indrettet Tolisator, og den blev brugt saa flittigt, at Bestyrelsen fik Lyst til at fortsætte. De første Aar var Travløbene præget af norske Heste, der dels løb for dansk, dels for norsk Regning. De var forspændt en Slags Sulkyer med mægtige Hjul, der var forsynede med Jernringe. Hele Historien har nok vejet henved et Hundrede Pund, og naar Hestene travede af Sted for fuld Kraft, raslede og knagede Køretøjerne, saa Kuskene ofte maa have siddet med Livet i Hænderne. Der opstod imidlertid ret hurtigt en Opposition inden for Foreningens Ledelse, og i 1891 brød en Række af Selskabets betydeligste Medlemmer ud og begyndte for sig selv paa en splinterty Bane ved Charlottenlund. Et enkelt Aar forsøgte det gamle Travelskab at konkurrere med det nye, der havde taget Navnet »Det danske Travelskab«, men Banen ved Lyngbyvej maatte hurtigt melde Pas. Nu begyndte der en Tid, der var rig paa store og afgørende Begivenheder. Først og fremmest blev de tunge »Klapredyr« med Jernringene afløst af moderne Sulkyer med luftfyldte Gummiringe. En Overgang kørte de tunge og de lette Sulkyer i de samme Løb — en Pendant til Ordrupbanens Løb for baade Ordinaries og Safety'er — men det varede ikke længe, før alle Hesteejerne var gaaet over til at anvende den moderne Type.

Igennem 90'erne gik Travsporten støt frem herhjemme. Det er ofte blevet sagt, at København er Jyllands største By, fordi der i Hovedstaden bor flere Jyder end i selve Aarhus. I denne Sandhed om den københavnske Befolknings Oprindelse ligger sikkert de grundlæggende Aarsager til Travsportens Popularitet begravet. En Landbo, der flytter til København, kan maaske glemme sit Barn-domshjem, men han kan aldrig svigte sin Kærlighed til Dyrene. Det er denne Trang til at opfriske Bekendtskabet med stærke, velstriglede Heste, der Uge efter Uge driver Spækhøker-Komis'en ud til Travløb. Og naar han engang med Aarene bliver sin egen Mand og selv kan stikke de Tikronesedler i Tegnebogen, som Komis'erne indkasserer Dagen igennem, faar den gæve Eks-Landbo Lyst til at

bruge lidt af sit Overskud paa at holde en Travhest — en vælig Ganger, som han selv kan klappe paa Flanken og som virrer med Hovedet, naar han kommer, fordi den ved, at han har et Stykke Sukker til den i Jakkelommen. Og derfor er Travheste-Ejernes store og kraftigt misundte Samfund gennem Aarene først og fremmest blevet rekruteret fra de saakaldte Smaa-Handlendes Kredts. Og derfor vil Travsporten i et Land som Danmark, hvor Landbostanden spiller en saa dominerende Rolle, altid være sikker paa Medgang.

Traverbanen i Charlottenlund blev da ogsaa et udpræget Succes-Foretagende. Den havde trange Aar, men den kom stolt igennem dem, og i Aarene inden Krigen konsoliderede Sporten paa saa mange Felter sin Stilling, at den stod parat til at tage sin rigelige Part af det Guld, som Verdenskrigen saa gavmildt skyllede ind over vore Kyster. Men Skildringen af disse Aars Hændelser hører først hjemme i et senere Afsnit.

Tilbage staar saa kun et Par Ord om Motorsportens Udvikling. Vi kan gøre det kort, for alle de Fremskridt, som Aarene fra 1890 til 1914 bragte, vejer kun lidt paa Vægtskaalen i Forhold til den Udvikling, som Motorsporten fik i Verdenskrigens blodige Tjeneste. Men derfor kan det maaske alligevel være Ulejlighed værd at standse op et Øjeblik og mindes et Par Træk af de eksplosive Benzindampes Historie.

Hvis De er saa gammel, at De laa inde ved Livgarden i 1891 — hvad det jo ganske vist kun er de færreste af os, der har gjort — vil De rimeligvis kunne huske, at vor nuværende Konge, daværende Prins Christian, imponerede hele Styrken ved at køre rundt paa Rosenborg Eksercerplads paa den første Motorcykle, der var kommen her til Landet. Den var ikke netop smuk. Og hvis nogen vil paastaa, at Maskinen var støj- og lugtfri, kommer han fælt i Konflikt med Sandheden. I Tilgift var den saa primitiv, at den skulde opvarmes med en Blæselampe, inden den kunde starte. Men køre kunde den altsaa — selv om den maaske nok var flinkere til at gaa i Staa.

Hvis De ikke hører til de heldige, der har set Danmarks Konge som Motorcyklist, har De maaske til Gengæld været mellem de første, der har nydt Synet af et Automobil paa en københavnsk Gade. Begivenheden fandt Sted lige efter Aarhundredskiftet, og naturligvis vakte den fantastisk Opmærksomhed. Senere vovede

Vognene sig paa Ture Landet rundt, og i visse Dele af Jylland gjorde Synet af et Automobil et saa forfærdeligt og uudsletteligt Indtryk, at man flere Aar frem i Tiden efter de bedste engelske Mønstre forlangte, at der foran Vognen skulde gaa en Mand med en Klokke.

Men det skulde blive værre endnu, for da Automobilet i Løbet af faa Aar havde naaet et saa svimlende Udviklingstrin, at en almindelig Turistvogn kunde køre baade 20 og 30 km i Timen, begyndte Menneskenes letsindige Børn at eksperimentere med motordrevne Flyvemaskiner. Paa dette Felt indtager Danmark endda en Slags Førerstilling i Europa, for vor egen ELLEHAMMER var i 1906 den første paa denne Side Atlanterhavet, der ved Hjælp af en motordrevet Maskine hævede sig op i Luften. Han kom ganske vist smaa tre Aar efter Brødrene Wright i Dayton, Ohio, men et »Europamesterskab« er jo ogsaa et ganske fornemt Resultat — ikke mindst i Betragtning af de forholdsvis beskedne Pengemidler, Ellehammer disponerede over. Europas Nr. 2, Santos Dumont, var imidlertid tæt i Hælene paa vor Landsmand, for han gjorde sit første Lufthop i Frankrig Dagen efter at Ellehammer havde hoppet sine berømte Alen paa den lille Ø Lindholm ved Lolland.

Det Par Mennesker, der overværede Ellehammers Forsøg, var begejstrede over Resultatet, men mon de alligevel den Dag havde drømt om, at ALFRED NERVØ smaa fire Aar senere kunde flyve sin meget omtalte Karusseltur omkring Raadhustaarnet og ROBERT SVENDSEN sin dumdristige Flyvning over Øresund? Det var i 1910 to Flyvninger, der blev regnede for straalende Bedrifter. Smaa 25 Aar senere fløj to raske Englændere fra London til Melbourne paa $3\frac{1}{2}$ Døgn. Men denne fantastiske Flyvebedrift gør i øvrigt slet ikke Svendsens og Nervøs Præstationer mindre. For det er Mænd af deres Støbning, der har spundet de første, fine Traade i det enorme Net, hvormed Flyvesporten nu har omsluttet vor lille Moder Jord fra Pol til Pol.

INDHOLDSFORTEGNELSE TIL BIND V

TIDEN 1870—1914

JOHAN SKJOLDBORG: Landsby og Købstad	Side	7
OTTO RUNG: Københavnsk Selskabsliv omkring Aarhundredskiftet	Side	45
CARL MUUSMANN: Udendørs Forlystelser	Side	121
CARL GANDRUP: Teatret I	Side	193
GEORG NYGAARD: Teatret II	Side	267
CARL ARCTANDER: Revyer og Kabaretter	Side	313
GUSTAV HETSCH: Musiklivet	Side	353
RALF BUCH: Træk af Idrættens Historie	Side	391